aile sohbetleri 6

Ağır Ağır Kur'ân-ı Kerîm Dersleri-2

-Ders Notları-

abdullah yıldız



PINAR YAYINLARI

Aşır Aşır
Kur'ân-ı Kerîm
Dersleri
II

Aşır Aşır Kur'ân-ı Kerîm Dersleri

II

-DERS NOTLARI-

Hazırlayan

Abdullah Yıldız

PINAR YAYINLARI

pınar yayınları
alemdar mah. çatalçeşme sok.
defne han no: 27/15 fatih-isrtanbul
tel: 0212 520 98 90
www.pinaryayinlari.com
bilgi@pinaryayinlari.com

yayınevi sertifika no: 22787

"Aşır Aşır" Kur'ân-ı Kerim Dersleri 2
abdullah yıldız

eğitim dizisi: 6
aile eğitimi: 6

ısbn: 978-9944-105-95-8

birinci basım: Şubat 2016

kapak: tekin öztürk
iç düzen: ahmet yanar
baskı-cilt: step ajans rek. mat. tan. ve org. ltd.şti.
göztepe mh. bosna cd. no:11 34200 bağcılar-istanbul
tel: 0212 446 88 46 stepajans@gmail.com

matbaa sertifika no: 12266

İçindekiler

Niçin Aile Sohbetleri 7
Kitaplardan Daha Fazla Yararlanmak İçin 13
Niçin "Aşır Aşır" Kur'ân Dersi? 15

Ders 1 Âl-i İmrân Sûresi, 1-9. Âyetler 21
Ders 2 Âl-i İmrân Sûresi, 10-20. Âyetler 37
Ders 3 Âl-i İmrân Sûresi, 21-30. Âyetler 51
Ders 4 Âl-i İmrân Sûresi, 31-41. Âyetler 63
Ders 5 Âl-i İmrân Sûresi, 42-63. Âyetler 77
Ders 6 Âl-i İmrân Sûresi, 64-80. Âyetler 91
Ders 7 Âl-i İmrân Sûresi, 81-91. Âyetler 107
Ders 8 Âl-i İmrân Sûresi, 92-101. Âyetler 121
Ders 9 Âl-i İmrân Sûresi, 102-110. Âyetler 133
Ders 10 Âl-i İmrân Sûresi, 111-120. Âyetler 145
Ders 11 Âl-i İmrân Sûresi, 121-143. ÂYetler 157
Ders 12 Âl-i İmrân Sûresi, 144-155. Âyetler 171
Ders 13 Âl-i İmrân Sûresi, 156-175. Âyetler 185
Ders 14 Âl-i İmrân Sûresi, 176-188. Âyetler 199
Ders 15 Âl-i İmrân Sûresi, 189-200. Âyetler 213
Ders 16 Nisa Sûresi, 1-10. Âyetler 227
Ders 17 Nisa Sûresi, 11-21. Âyetler 241
Ders 18 Nisa Sûresi, 22-31. Âyetler 255
Ders 19 Nisa Sûresi, 32-50. Âyetler 269
Ders 20 Nisa Sûresi, 51-59. Âyetler 285
Ders 21 Nisa Sûresi, 60-70. Âyetler 299

Ders 22 Nisa Sûresi, 71-87. Âyetler 313
Ders 23 Nisa Sûresi, 88-100. Âyetler 327
Ders 24 Nisa Sûresi, 101-116. Âyetler 341
Ders 25 Nisa Sûresi, 117-134. Âyetler 357
Ders 26 Nisa Sûresi, 135-147. Âyetler 371
Ders 27 Nisa Sûresi, 148-162. Âyetler 385
Ders 28 Nisa Sûresi, 163-176. Âyetler 399

Niçin Aile Sohbetleri?

Günümüz dünyasında aile kurumu ciddi bir felaketle karşı karşıya. Batılı aile neredeyse göçmüş durumda. Yerküremizde büyük oranda egemen olan batıl/ı yaşam biçiminin ilk sarstığı kurum aile oldu. Modern batı tipi hayat tarzının neşvünema bulduğu bütün toplumlarda kaçınılmaz olarak yaygınlaşan benmerkezcilik, hazcılık, çıkarcılık, sorumsuzluk, cinsel sapmalar vb. insan fıtratının bir gereği olan kadim aile kurumunun varlığını ve geleceğini tehdit ediyor.

Türkiye'de sağlam ve köklü bir geleneğe yaslanan aile kurumu da son yıllarda planlı ve sinsi bir şekilde tahrip ediliyor. Aile kurumumuzu ayakta tutan manevi değerler hızla erozyona uğrarken, batılı yaşam biçiminin beraberinde getirdiği olumsuzluklar aile hayatımızı sarstıkça sarsıyor. Yapılan araştırmaların ortaya koyduğu gibi, maalesef ülkemizde aile içi şiddet, sadakatsizlik, hayâ anlayışındaki değişimler vb. sebebiyle boşanmalar artarken doğurganlık oranı düşüyor; zinanın hukuken ve zihnen meşrulaştırılması ve kutsal nikâh kurumunun yara alması ile ailenin yerini nikâhsız birliktelikler alıyor.

Böyle bir vasatta, aile kurumunu her türlü yıkıcı etkiden, özellikle modern hayatın beraberinde getirdiği seküler tahribattan korumaya, onun kadim İslamî temellerini tahkim edip yaşatmaya yönelik çabalar, insanımızın ve insanlığın geleceği açısından önemli ve öncelikli bir görev haline gelmiştir.

Yüce Rabbimizin, ***"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun!"*** *(Tahrim 66/6)* şeklindeki zamanlar ve mekânlar üstü uyarısı, özellikle günümüzde her bireyi, aileyi ve toplumu kasıp kavuran küresel yangından ve bunun kaçınılmaz neticesi olan "**ebedi ateş**"ten korunmayı bir hayat-memat meselesi olarak öncelememizi emreden bir "**acil uyarı**" niteliği taşıyor.

Bu âyet hakkında Hz. Ali (ra), ***"Nefsinize ve aile efradınıza faydalı ve hayırlı şeyler öğretiniz."***[1] yorumunu yaparken; müfessir Taberi, ***'kendi nefsinizi ve ailenizi terbiye ederek yani hem kendinize hem de aile efradınıza iyi ve faydalı şeyler öğretip gereklerini yapmak sûretiyle Cehennem ateşinden korununuz'*** açıklamasında bulunmuş ki, bugün mümin bireylerin ve ailelerin yapmaları gereken şey tam da budur. Bu görevin aile reisi olarak öncelikle babalara düştüğü ise açıktır. Ashab-ı kiram, terbiyede babaların belirleyici olduğuna

1 Muhammed Yusuf el-Kandehlevi, *Hadislerle Müslümanlık*, 3/466.

kanidir. Velîd b. Nümeyr, babasının şöyle dediğini nakleder: "*(Ashab) diyorlardı ki: **'Olgunluk (salâh) Allah'tandır, edeb (terbiye) ise babalardandır'**.*"[2]

Emin Bir Kale Olarak Aile

İnsanlık ailesinin bugün karşılaştığı durumun bir benzerini tarihte de görmek oldukça öğreticidir: Totaliter rejimlerin kadim örneklerinden biri olan Mısır'daki Firavun düzeni, kendi inanç sistemini ve yaşam biçimini benimsemeyen müminlere ve tüm sosyal sınıflara zulmetmiş; onların sosyo-ekonomik ilişkilerinden aile yapılarına kadar her şeylerine müdahale edip, hayatlarını bütünüyle denetim altına almaya kalkışmıştı. Öyle ki, gördüğü bir rüyadan hareketle, İsrailoğullarının yeni doğan bütün erkek çocuklarının öldürülmesine karar verebilmişti. Bu talimat yıllarca uygulanmış ve on binlerce çocuk sıkı bir takibatla daha annesinden doğar doğmaz vahşice öldürülmüştü.[3] Mısır halkı çok farklı alt ve üst sosyal gruplara bölünerek toplumsal yapı paramparça edilmiş, bazı sınıflar ve özellikle İsrailoğulları iyice zayıflatılıp köleleştirilerek ezilmiş, horlanmış ve zaman zaman uygulanan sistematik bir soykırım yöntemi ile erkekleri öldürülüp kadınları sağ bırakılarak tamamen yok edilmeleri plânlanmıştı.[4]

Bu zorlu süreçte, Mısır toplumunun en alt katmanında yer alan ve her türlü beşeri haklarından mahrum kalan İsrailoğullarını zulüm ve kölelikten kurtarıp özgürlüğe kavuşturma görevini Hz. Musa (a.s) ve kardeşi Hz. Harun'a (a.s) veren Yüce Rabbimiz, kurtuluşa yönelik ilk adım olarak müminlerin, peygamberleri öncülüğünde evlerini/ailelerini yeni baştan inşa ve tahkim etmelerini emir buyurdu. Zira uzun süren asimilasyon sürecinde, Mısır halkından daha fazla İsrailoğullarında aile ve cemaat yapısı darmadağın olmuş; inananların emin bir kale olarak sığınabilecekleri ev/aile hayatı kalmamıştı.

İşte böyle bir dönemde İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. Musa (a.s) ve Hz. Harun'a (a.s) Rabbimizin talimatı, onları bu durumdan kurtarmaya yönelik öncelikli tedbirleri içeriyordu:

*"Mûsâ'ya ve kardeşine şöyle vahyettik: **Şehirde halkınız için (sığınak olarak) evler hazırlayın ve evlerinizi kıble (ye dönük mescitler) haline getirin ve namazı dosdoğru (devamlı ve kararlı olarak) kılın!** Ve (sen ey Musa!) inananları (Allah'ın yardımıyla) müjdele!" (Yûnus sûresi, 87)*

2 İmam Buhari, *Edebü'l-Müfred*, hd.no: 92.

3 Zeki Soyak, *Hz. Musa -aleyhisselam-*, İlkadım Yay., Kayseri-2009, s. 8. Soyak, Firavun'un öldürdüğü çocukların sayısına dair, tefsir kitaplarında on binden doksan bine kadar farklı rakamların yer aldığını zikreder.

4 Kur'ân-ı Kerim'de bu uygulamalar sıkça zikredilir: Bakara 2/49; A'râf 7/127, 141; Şuara 26/22; Kasas 28/4; Mü'min 40/25; Zuhruf 43/54. Totaliter bir zulüm düzeni olarak Firavun yönetim biçiminin ve Firavun karakterinin analizi için bakınız: Zübeyir Yetik, *Firavn,* Pınar y., 2012.

Bu ilahi talimatı ve hangi şartlar altında indirildiğini derin derin düşündüğünü söyleyen Mevdudi, şu sonuca varır: Hz. Musa (a.s) cemaatle namaz kılmak için bir takım binalar inşa etmek ya da evler edinmekle emrolunmuştur. Bu gerekliydi, çünkü cemaatle namaz, iktidarın zulmü ve itikat zayıflığı yüzünden İsrailoğulları ve Mısır Müslümanları tarafından terk edilmişti. Bu durum onların dağılmaları ve dini ruhlarının ölmesi sonucunu getirdiği için cemaatle namaz kılmayı yeniden tesis etmek asıl olacaktı. Zira bu girişim ruhun dirilişi, dağılmış cemaatin toparlanması ve güçlerini birleştirmesi yolunda en önde gelen bir etkinlik olacaktı. ***"Evlerinizi kıble edinin"*** ifadesi bence şu anlama gelir: 'Bu evleri cemaatle namazın kılındığı ortak mekânlar ve toplantılarınızın yapıldığı merkezi yerler haline getirin.' İfadenin akabinde ***"namazı ikame ediniz"*** emrinin gelmesi, namazlarını tek tek değil, cemaatle kılmaları yolundaki imaya delalet eder. Çünkü Kur'ân'daki ***"ikametü's-salât"*** ifadesi, namazın topluca kılınması anlamında kullanılmıştır. Ayetteki ***"müjdele"*** emri ise şu anlama gelir: 'Allah'ın lütfuyla ulaşılacak felahın müjdesini vererek onları umut ve cesaretle donat'. Ümitsizlik, korku ve baskı altında oldukları için buna şiddetle ihtiyaç duymakta idiler çünkü."[5]

Burada, öncelikle namazın müminleri diriltici, inşa edici ve birleştirici ruhunu, onun zımnında da aile içi eğitimin mümin bir toplumun geleceğini tayin edici fonksiyonunu keşfediyoruz.

Demek: Mısırlı müminler, peygamberlerinin öncülüğünde bir sığınak olarak inşa ettikleri evlerinde aileleri ile birlikte kıldıkları cemaat namazları ve okudukları vahiyle Allah'a yakın, şeytana ve şeytani düzene uzak oldular, birbirlerine kenetlendiler ve üzerlerindeki kölelik ve ezilmişlik tortularından temizlendiler. Korkaklık, ürkeklik ve miskinlik gibi olumsuz özellikler böylece cesarete, atılganlığa ve umuda dönüştü. Uzun esaret döneminde edindikleri kötü alışkanlıklardan da bu eğitimle kurtuldular.

Yüce Allah, bu uygulamayı ümmet-i Muhammed'e de bir arınma ve dirilme vesilesi olarak emretti:

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı ikâme et (dosdoğru kıl)! Hiç kuşku yok ki, hakkıyla eda edilen namaz, insanı her türlü hayâsızlıktan ve kötülüklerin tüm çeşitlerinden alıkoyar." *(Ankebût sûresi, 45)*

Firavun düzenini aratmayan uygulamaların çoğunun geçerli olduğu bugünün dünyasında; zayıf bırakılan, ezilen, horlanan hatta büyük bölümü neredeyse köleleştirilen Müslümanların, esaret zincirlerini kırarak parçalanmışlıktan kurtulmaları ve üzerlerindeki korkuyu, ürkekliği ve meskeneti atarak yeniden dirilmeleri için, Rabbimizin Musa ümmetine emrettiği ***"evlerinizi kıble edinin ve namazı (cemaatle) ikâme edin"*** emrini güncel bir talimat gibi uygulamaya koyup; ***"sana vahyedilen Kitab'ı tilavet et (oku-anla-yaşa)"*** emrini de buna eklemeleri gerekir. Birer kıblegâh ve eğitim yuvası haline getirilen evlerde huşû ile kılınan cemaat

5 Ebû'l-A'lâ el-Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, İnsan yay., İstanbul-1996, 2/359.

namazları ve vahiy merkezli eğitim sayesindedir ki Rabbimiz ailelerimize sekinet, rahmet ve bereket bahşedecektir. Böylece, gereği gibi ikame edecekleri namazlar ve okuyup üzerinde düşünerek anlayacakları ve hayatlarına aktaracakları vahyi gerçeklik sayesinde, çağın her türlü ahlaksızlık ve hayasızlıklarından, kötülük ve kirliliklerinden korunacaklardır.

Aileye Huzur ve Rahmet İçin Kur'ân Dersleri ve Namaz

Yukarıda izah edildiği üzere, gerek namazda gerekse namazın dışında sürekli, düzenli ve gereği gibi okunan Kur'ân'la ilahi mesajları, emir ve yasakları en az günde beş kez hatırlayarak güncelleyen, gündemlerinde hep sıcak tutan müminler topluluğunun her türlü kir ve paslarından arınmaları, her türlü çirkin ve kötü eylemlere tevessül etmekten vazgeçmeleri, Allah'ın bir lûtfu olarak kendilerine ihsan edilir. Bir hadiste temsili olarak anlatıldığı gibi, günde beş kez ırmakta yıkanan bir insanda nasıl kir kalmazsa, günde beş vakit gereği gibi namaz kılan bir müminde de manevi kirlerden eser kalmaz.[6]

Kur'ân-ı Kerim'in evlerde ailece okunup ders yapılarak özümsenmesinin getireceği huzur, rahmet ve bereket iklimi ise, aile efradını tarifi imkânsız güzelliklere gark eder. İşte Rasulüllah'ın (sa) müjdesi:

"Herhangi bir topluluk, Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın kitabını tilavet eder** (okur-anlar-yaşarlar) **ve onu tedarüs** (birlikte müzakere) **ederlerse, muhakkak onların üzerine sekînet iner, kendilerini rahmet kaplar, çevrelerini melekler kuşatır ve Allah, onları kendi katındakilere anar."[7]

Hadis-i şerifte; aile huzuru başta olmak üzere, her türlü güven ve huzur duygusunu, sükûnu, yatışmayı, kalbin mutmain olmasını, rahmeti, sebatı, kararlılık ve vakarı içeren "**sekînet**" kavramının merkezi bir konuma sahip olduğu görülüyor. Kur'ân-ı Kerim'de, Allah Teâlâ'nın müminlere bir lütuf olarak, imanlarının pekişmesi, sıkıntılı ve korkulu anlarda kalplerinin yatışıp iç huzura kavuşmaları için ***sekînet*** indirdiği *(Fetih sûresi, 4, 8)*; kutlu Peygamber'ine, mağarada, arkadaşına; *'üzülme, Allah bizimle beraberdir'* derken, *'katından bir sükûnet bahşettiği" (Tevbe sûresi, 40)* ve Peygamberimizin müminlere duasının da onlar için bir sekînet vesilesi olacağı belirtilir. *(Tevbe sûresi, 103)*[8]

Yine hadiste, böylesine kapsamlı bir sekînete, ilahi rahmete nail olup, kendilerini meleklerin kuşattığı ve Rabbimizin katındakilere andığı insanlardan olabilmek, iki şarta bağlanıyor:

---

6 Müslim, Mesâcid 284

7 Tirmizi Kıraat 3; Müslim, Zikir 38; İbn Mace, Mukaddime 17; Ebu Davud, Salat 349

8 *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Heyet, D.İ.B.Y., "Sekinet" maddesi; Rağıb el-Isfahani, *el-Müfredat*, Pınar Y., "Se-Ke-Ne" maddesi.

1) **Kur'ân tilaveti:** Kur'ân'ı güzelce okuyup anlamak ve ilkelerini takip edip, hükümlerine uymak. Yüce Rabbimiz, Kitab'ını, ***"tilavetin hakkını vererek okumamızı"*** *(Bakara 2/121)* emreder ki, bu da Kur'ân-ı Kerim'i; 'vird ederek, ders yaparak, lâfızlarını, anlamlarını, hükümlerini cidden gözete gözete, dikkatli, saygılı ve devamlı bir sûrette ve bilmediklerini, anlamadıklarını ehlinden sora sora hüsn-ü niyetle, temiz bir kalp ve temiz bir ağızla okumak'[9] anlamına gelir.

2) **Kur'ân tedârüsü:** Hadiste geçen "tedârüs" kelimesi, okunan şey üzerinde birlikte müzakerede bulunmayı ifade eder. "Tedris" ders vermek, öğretmek; "tederrüs" de ders almaktır. "Tedârüs" ise karşılıklı ders alıp-vermek, birlikte müzakere etmek anlamına gelir ki, bu hâl; okunan Kur'ân âyetleri üzerinde birlikte düşünüp anlama çabası içine girmeyi ifade eder. Bu meyanda Allah Rasûlü (sa): "Sizler Kur'ân'ı daima okuyup birlikte müzakere ediniz"[10] buyurur.

Hasılı: hadis-i şerifteki büyük müjdelere nail olmak ve bugün ailelerde ve hayatın her alanında kaybettiğimiz huzur ve sükûna yeniden kavuşmak için yapılması gereken şey çok nettir:

Evlerimizi vahiy merkezli bir mektebe dönüştürmek!

Hiç şüphe yok ki Rabbimiz, Kur'ân kıraatini de içeren namazı; aile hayatının huzuru ve sükûnu için temel esas olarak belirlenmiş ve Rasûlüllah'ın (sa) şahsında tüm ana-babalara şu talimatı vermiştir:

"Ailene namazı emret ve sen de onda devamlı/sebatlı ol!" *(Tâhâ sûresi, 132)*

Hz. Ömer'in (r.a), ev halkını sabah namazına bu âyeti okuyarak kaldırdığı rivayet edilir.[11]

Rabbimizin bu talimatı doğrultusunda Allah Rasûlü (sa) ve ashabı, hep birlikte namazla ve Kur'ân'la sürekli diri kalarak huzur ve sükûna erdiler. Böylece, yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem ateşinden *(Tahrim sûresi, 6)* hem kendilerini hem ailelerini, hem de din kardeşlerini korumaya çalıştılar.

Özetle: Bugünün dünyasında ***sekinet***'in bütün kuşatıcılığı ile elde edilmesi ve aile ocağımızın maddi, manevi, psikolojik ve sosyal tüm boyutlarıyla sağlam bir sığınağa, emin bir limana ve sarsılmaz bir kaleye dönüşmesi; **mesken**lerimizin vahiy merkezli birer eğitim yuvası haline gelmesine bağlıdır.

---

9 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili, c. 1, s.485.*

10 Buhari, Fedâilü'l-Kur'ân 52.

11 Mevlânâ Şiblî Nûmânî, *Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, II/373

İşte o zaman, şu âyetin sırrı bütün güzelliği ve kuşatıcılığı ile tecelli edecektir:

"Allah, evlerinizi sizin için bir huzur/sükûn yeri* (seken) *yaptı…" (Nahl sûresi, 80)

Âyette geçen ***"seken"***; zihnen ve kalben rahatlamak, huzur bulmak ya da sakinleşmek için bir şeye dayanmak, itimat etmek, güvenmek anlamına geliyor[12] ki; insanların ancak namaz sütununa yaslanarak kendilerini güven(ce)de hissetmeleri ve yine ancak ***"Allah'ın Zikri"*** olan Kur'ân'la kalplerini itminana ve **sükûn**a erdirmeleri *(Ra'd sûresi, 28)* halinde, yaşadıkları mekânlar "**meskenlere**" dönüşebilir.

Pınar Yayınları'nın "**Aile Sohbetleri**" serisi, işte bu kutlu amaca hizmet sadedinde hazırlandı. Gayret bizden; nusret, inayet ve sekinet Alemlerin Rabbi Allah'tandır.

Abdullah Yıldız

12 Isfahani, *a.g.e.*, "Se-Ke-Ne" maddesi.

Kitaplardan Daha Fazla Yararlanmak İçin...

Aile sohbetleri serisi Kur'an-ı Kerim merkezli olarak hazırlanmış ve bize miras olarak gelmiş tüm İslâmî ve kültürel birikimden faydalanılarak zenginleştirilmiştir. Bu serideki kitaplar sesli olarak okunmaya uygun olarak kaleme alınmış ve kitaplar 30-40 arası ders konusuna bölünmüştür. Her bir ders ortalama 45 dakika tutacak uzunluktadır. Derslerin daha bereketli ve verimli geçmesi için kısaca birkaç hususu hatırlatmak istiyoruz.

1. İlk olarak "...evlerinizi ibadet yerine dönüştürün."*(Yunus, 87)* emr-i ilahisi ile evlerin ve dolayısıyla ailenin sohbet/musahabe mekanı haline getirilmesinin emredildiğini, ve kendimizi ve ailemizi ateşten korumakla sorumlu kılındığımızı *(Talak, 6)* sürekli hatırda tutmalıyız.
2. Kitaplar ve konular birbirlerini takip edici ve tamamlayıcı olarak hazırlanmadığından dönüşümlü olarak okunabilir. Herhangi bir kitaptan herhangi bir ders seçilebileceği gibi, dersler sıra gözetilerek de takip edilebilir.
3. İşlenilen konuların hazmedilmesi açısından aile sohbetlerinin periyodunu haftada en fazla iki akşam ile sınırlı tutmak daha verimli olur.
4. Aile sohbetlerini sadece küçük/çekirdek aile yapısı ile sınırlı tutmamak, hanım toplantılarından, akşam buluşmalarına kadar, tüm bir araya gelmelere yaymak hayrın yaygınlaştırılması ve uhrevi kazancın katlanmasını sağlayacaktır. Yine komşular, akrabalar, dostlar da sohbet halkalarına dâhil edilmelidir.
5. Kitaplardaki konu seçimleri yazarlar tarafından tespit edilmiş güncel ehemmiyetlerine uygun olarak seçilmişlerdir.
6. Kitapların okunuşunu kolaylaştırmak için metnin içinden spotlar seçildiği gibi, metne dâhil edilemeyen hadis, şiir, söz vs. gibi ek malzemeler kutular içinde verilmiştir.
7. Dersler sırasında sohbet adabının gözetilmesine dikkat etmek gerekir. Sohbet adabında dikkat edilmesi gereken önemli birkaç başlık ise şunlardır:
   a. Oturuma Fatiha sûresini okuyarak başlamak,
   b. Okunan dersleri dikkatle dinlemek,
   c. Soruları ders bitiminde sormak,
   d. Sohbet esnasında gürültü yapmamaya özen göstermek,
   e. Sohbet yapılan mekânın melekler tarafından kuşatıldığını ve içeride bulunanlara dua ettiklerini hatırda bulundurmak,
   f. Sohbet metinlerini okuyacak kişinin okuması düzgün biri olmasına dikkat etmek,
   g. Sohbet öncesine veya sonrasına denk gelen namazları beraberce -cemaatle- kılmak,
   h. Sohbetlerde hatırlatılan konuları hayata geçirmeye özen göstermek,
   i. Asr veya Fatiha sûresini okuyarak bitirmek.

8. Kitaplarda yan bilgi vermek için kullandığımız kutucuklar da şu anlamlara gelmektedir.



Sözün En Güzeli

Bu kutularda "Sözlerin en güzeli" olan İlahi Kelam'dan konu ile ilgili seçilmiş örnekleri bulacaksınız.

"Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir." (Zümer sûresi, 18)



Arifin Dilinden

Nice sayfalar dolusu yazıyla anlatılamayacak konular vardır ki, bir dizeyle —tabii ki ehlince- ifade edilir. Ehlinden güzelce ifade edilmiş kelam-ı kibarı buradan okuyacaksınız.



Dikkat Edelim

Bu kutularda, konunun özünü içeren ve altı çizilecek cümleleri bir kez daha hatırlatacağız.



Safa Tepesinden

Hz. Peygamber Safâ tepesinden kavmine hayati çağrılar yaptı. Çünkü Safâ tepesi hayati çağrıların yapıldığı yerdi. Metne girmeyen ama duymanızı istediğimiz Hz. Peygamber (as)'in hayatî hatırlatmaları burada yer alıyor.



Hikmet Damlası

Bir fikre hayat vermek için kısa veya özlü bir sözden daha iyisi yoktur. Bunlar kadayıfın üzerindeki kaymak gibidirler.

Son olarak, kitapları okuyan ve dersleri işleyen okuyucularımızın tüm teklif ve eleştirilerine açık olduğumuzu belirtir, ulaştıkları sonuçları bize iletmelerini istirham ederiz. Çaba bizden, sonuç Cenab-ı Hakk'tandır.

PINAR

Giriş
Niçin "Aşır Aşır" Kur'ân Dersi?

Kur'ân-ı Kerîm'in 10 âyetlik bölümler halinde (***aşır aşır***) okunup öğrenilmesi ve hayata aktarılması, ashâb-ı kiramın Kur'ân tedrisatının başlıca yöntemi idi. Ashâb-ı kiramın (r.anhüm), bu tedrisât yöntemini Peygamberimizden (s) öğrendiklerine ya da O'nun onayını aldıklarına kuşku yoktur.

Yüce Rabbimizin, Kur'ân-ı Kerim'i 23 yıllık bir süreçte bölüm bölüm indirmesinin en başta gelen hikmetlerinden biri de, vahyin zihinlere, gönüllere ve davranışlara sinmesidir.

"Hem o vahyi, insanların zihinlerine sindire sindire okuman için, zaman zaman gelen Kur'ân dersleri halinde indirdik." *(İsra 17/106)*

"Aşır Aşır Kur'ân Dersleri" adını verdiğimiz nebevi metodun temellerini iyi kavramak için, TDV İslâm Ansiklopedisi'nin ***"Aşr-ı Şerif"*** maddesindeki bilgileri, özetle paylaşmamız yararlı olacaktır:

"***Aşr***: Arapça'da 'on' demektir. Kur'ân'ı öğrenme ve ezberleme çalışmasının onar âyetlik bölümler halinde yürütülmesiyle ilgili ilk uygulamanın Hz. Peygamber (s) tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin Hz. Osman, Abdullah b. Mes'ûd ve Übey b. Kâ'b'dan rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s) bu sahabelere âyetleri onar onar öğretmiş, sadece okumayı değil bu on âyetteki hükümleri de öğrenmedikçe diğer on âyetlik bölüme geçmelerine izin vermemiştir. *(bk. Taberî, 1, 80; İbn Mücâhid, s. 69; Zehebî, 1, 490)* Kur'ân'dan on âyet okumanın veya ezberlemenin faziletine dair hadisler de vardır. Geceleri on âyet okuyanın gafillerden sayılmayacağı *(Dârimî, Fezâ'ilü'l-Kur'ân, 25; Ebû Dâvûd, Salât, 326)*, Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyenin deccâl'den korunacağı

(Müsned, V, 196; VI, 449-450; Müslim, Müsâfirîn, 257; Ebû Dâvûd, Melâhim, 14) bu hadislerde işaret edilen hususlar arasındadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in bir gece yarısı namaz için kalkıp önce Âl-i İmrân suresinin son on âyetini okuduğu da rivayet edilmiştir. *(el-Muvatta', Salâtü'l-leyl, 11; Buhârî, Vudû', 36)* Muhtemelen bu fiilî ve kavlî sünnete uymak için mushaf yazımında sureler onar âyetlik bölümlere ayrılmış, buna ***ta'şîr*** denmiştir. ***Ta'şîr***e işaret etmek üzere de her on âyetlik bölümün sonuna **aşr** kelimesinin ilk harfi olan **"ayın"** konmuş, böylece bu harf bir aşrın bittiğini ve yeni bir aşrın başladığını gösteren bir işaret olmuştur. Bazı mushaflarda ise **ayın** harfi yerine veya **ayın**la birlikte aşır gülleri ve hatta değişik renkte âyet gülleri kullanılmıştır. Ashap ve tabiînin ileri gelenlerinden bazılarının konu üzerinde görüş belirttiklerini bildiren rivayetlere bakılırsa, ta'şîrle ilgili ilk denemelerin daha sahabeler hayatta iken başladığı anlaşılır.

Ta'şîri gösteren **"ayın"** harfinin mushaf yazımında yaygın hale gelmediği, bir kıssa veya konunun bitip yenisinin başladığını belirtmek ve hatimle namaz kıldıranların yahut namazı uzun tutanların rükûa gidebilecekleri en uygun yeri göstermek üzere daha sonraki asırlarda bir kısım âyetlerin sonuna konan ve "**rükû'**" kelimesinden alınan **"ayın"** işaretinin bazı İslâm ülkelerinde onun yerini aldığı anlaşılmaktadır. Özellikle Türk hattatları tarafından yazılan bazı Kur'ân nüshalarında bazı âyetlerin sonunda görülen **"ayın"** harfleri bu maksatla kullanılmış, on âyetlik bölüm ölçüsü (***ta'şîr***) dikkate alınmamıştır. Genellikle cemaatle kılınan namazlardan sonra veya çeşitli toplantılarda ibadet maksadıyla yapılan tilâvetlerde, hadislerde yer alan on sayısına itibar ederek okunan on âyet veya orta uzunlukta yaklaşık on âyetlik bir bölüm için **"aşr-ı şerif"** tabiri Türk muhitlerinde kullanılır…"

İmam Gazali de *İhyâ*'da, Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin: "Bize Kur'ân'ı okutan Osman b. Affan, Abdullah b. Mes'ûd ve başkaları anlattılar ki; Rasûlüllah'tan (s), **on âyet** öğrendikleri zaman, onun ilmini ve amelini de öğrenmedikçe başkalarına geçmezlermiş." dediğini aktarır. Ashâb-ı kirâmın bu konudaki tutumuna örnek olarak da **Abdullah b. Mes'ûd**'un (r.a) şu çok önemli sözlerine yer verir:

"Biz Kur'ân'ı on âyet, on âyet alırdık ve aldığımız on âyeti anlayıp hayatımıza aktarmadan diğer on âyeti almaktan kaçınırdık. Kur'ân insanlara, onunla amel etsinler diye nâzil olmuştur. İlk nesiller Kur'ân'ı amel etmek için okudular. Sizin

herhangi biriniz ise, Kur'ân'ı başından sonuna kadar okur, tek bir harfini dahi bırakmaz; oysa onunla amel etmeyi tamamen terketmiştir." *(İhyâ, 3/13)*

Bu ilke gereğidir ki, Peygamberimiz (s), namazda ve diğer zamanlarda Kur'ân'ı ağır ağır, dura dura okur; hızlı okumaktan kaçınırdı. Öyle ki, onun tertîl üzere okuduğu kısa bir sûre, herhangi birinin daha uzun bir sûre okumasından çok daha fazla sürerdi. Her âyetin sonunda bir miktar durur, beklerdi.

Kur'ân'ı üç günde veya haftada bir okuyanın, onu anlamayacağını ihtar buyururdu. *(İbn Mâce, 1347)*

Ashâb da Kur'ân'ı sindire sindire okumaya özen gösterir ve başkalarına bunu tavsiye ederdi:

"Bir gün Abdullah b. Mesûd'a biri gelip; 'Bu gece ben bütün mufassalı (Kur'ân'ın 80-90 sayfalık bölümü) bir rekâtta okudum' dedi. İbn Mesûd; 'Şiir okur gibi acele acele mi?' dedi." *(İbn Mâce, 212-213)*

Tecrid-i Sarih Tercemesi'nde *(Hd. no: 443)* bu hadisle ilgili şu açıklama vardır: "İbn Mesûd, Kur'ân'ı ağır ağır okumak ve anlamlarını tedebbür etmek lazım geldiğini ihtar etmiştir. Alimlerin çoğu, Kur'ân'ı anlayıp üzerinde düşünmeye mani olduğu için aşırı hızla okumayı mekruh görür. Ayrıca Müslim'de, *"Birtakım kimseler var ki, Kur'ân'ı okurlar da, okudukları* ***boğazlarından ötesine*** *tesir etmez."*; Ahmed b. Hanbel'de, ***"Ancak kalbe tesir edip de orada kökleştiği vakit faydası olur."*** ilavesi hatırlatılır."

İbn Kayyım el-Cevziyye *"Zâdü'l-Me'âd"*ında *(1/228-230)*, Rasûlüllah'ın Kur'ân okuma sünnetini özetle şöyle anlatır: "Rasûlüllah (s), sûreleri rahat rahat tertibi üzere okumaya dikkat ederdi. Bazan onlardan en uzununu okur, bazan da bir âyetle namaza durur, sabaha kadar onu tekrarlardı…

İbn Abbas (r.a), İbn Mesûd (r.a) ve diğerleri Kur'ân'ı düşünerek yavaş yavaş, az okumanın, hızlı ve çok okumaktan daha faziletli olduğu görüşündedirler. Zira Kur'ân okumaktan amaç, onu **anlamak**, üzerinde **düşünmek** ve onunla **amel etmek**tir. Okunup ezberlenmesi, anlamlarının kavranmasına aracıdır. Nitekim selef âlimlerinden bazısı şöyle

der: 'Kur'ân, kendisiyle amel edilmesi için indirilmiştir. Öyleyse biz onu **amel etmek için** okuruz.' Bundan ötürü ehl-i Kur'ân, görünürde onu tam olarak ezberlememişlerse de esasında Kur'ân'ı biliyor ve ondaki verilen mesajlarla **amel ediyorlardı**. Ama onu anlamadan ve içindekilerle amel etmeden ezberleyen kimse gerçekte ehl-i Kur'ân sayılmaz.

Bu âlimler derler ki: Zira iman, amelden üstündür. Kur'ân'ı anlama ve derinlikleri üzerine düşünme imanı doğurur. Ama anlamadan ve üzerinde düşünmeden, salt okuma işini iyi kimse de yapar, kötü kimse de; mü'min de, münafik da. Nitekim Allah Rasûlü şöyle buyuruyor: "Kur'ân okuyan münafık, reyhani (fesleğen) çiçeği gibidir; kokusu hoş tadı acıdır." *(Müslim, hd.no: 798)* ... Okuma sırasında Kur'ân üzerine düşünme ve anlama özelliğine sahip olanlar, Kur'ân'ı düşünmeden ve anlamadan hızlı hızlı okuyanlardan daha üstündürler.' Ve yine derler ki: 'Bu, Allah Rasûlü'nün yöntemi idi. Zira o, sûreleri gayet ağır okurdu. Öyle ki, uzatır da uzatırdı. Bir âyeti sabahlara kadar tekrarlayıp dururdu.

İbn Abbas (r.a) bir gecede Kur'ân hatmeden kişiye şöyle dedi: 'Yaptığın gibi bir tek sûreyi okusam, kendi kendime hayret ederim. Kur'ân'ı öyle oku ki, onu kulağın dinlesin, kalbin anlasın ve ezberlesin.'

İbn Mesûd der ki: 'Kur'ân'ı şiir okur gibi durup düşünmeden okumayın. Heceleri üzerinde durup düşünün, onunla kalbinizi harekete getirin. Bir an önce sûrenin sonuna ulaşmayı düşünmeyin.'

Abdurrahman b. Ebî Leylâ ise şöyle diyor: Hûd Sûresi'ni okuduğum bir sırada huzuruma bir kadın giriverdi; şöyle dedi: 'Ey Abdurrahman! Sen Hûd Sûresi'ni böyle mi okuyorsun? Allah'a andolsun, altı aydan beri bu sûreyi okumaktayım, hâlâ bitiremedim.'

Hâsılı; Kur'ân okumada esas olan, ne anlama geldiğini düşünmeden rüzgâr gibi okuyup bir an önce bitirivermek değil, tertîl üzere; ağır ağır, dura dura ve düşünüp anlayarak okumak ve onun ilkelerini **hayata aktarmak**tır. Kur'ân'ın, bir kitap halinde bir kerede indirilmeyip bölüm bölüm gelmesinin bir hikmeti de, âyet âyet anlaşılıp hazmedilmesini ve aşama aşama **hayata aktarılmasını** sağlamaktır.

Görüldüğü gibi; ashab-ı kiram, kadını ve erkeğiyle, Efendimizden aldıkları tarzda, Kur'ân'ı yavaş yavaş, anlaya anlaya, kalplere sindire sindire okur-öğrenir ve **yaşarlardı**.

Efendimizin *"Hûd sûresi benim saçlarımı ağarttı"* buyurması da, ilahî talimatı adım adım **uygulama sorumluluğunu** yansıtır.

Öyleyse; Peygamber Efendimizin (s) ve onun kutlu ashabının uygulamaları doğrultusunda Kur'ân-ı Kerim'i yaklaşık on âyetlik bölümler yani **aşr-ı şerifler** halinde okuyup öğrenmeli, iyice anlamalı ve gereğince de yaşamalıyız. İşte bu sebepledir ki biz, **Aşır Aşır Kur'ân Dersleri** yapmaya karar verdik.

Aşır Aşır Kur'ân derslerimizi işlerken; elimizin ulaştığı belli başlı tefsirlerden istifade ile ders notları hazırladık. Kardeşlerimizin arzusu üzerine de bu notlarımızı gözden geçirerek bir araya getirdik ve **ders kitabı** olarak Kur'ân talebelerinin istifadelerine sunduk. Çalışmamızda sadece bilgi aktarımını değil, ilahi mesajı günlük hayata taşımanın ve hayatın her ânını ve alanını ona göre şekillendirmenin imkânlarını aradık. Rabbim, Kur'ân'ın ***hayat verici*** ilkelerini hayata hâkim kılmayı nasip etsin. Âmin.

Gayret bizden, tevfik Allah Teâlâ Azze ve Celle'dendir.





ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 1-9. ÂYETLER



Tevhid ile Şirkin Yol Ayırımı ve Muhkem-Müteşabih

Sûrenin Adı: Sûre, adını 33. ayetteki **"Âl-i İmrân"** (İmran Ailesi) terkibinden alır. "Eman", "Ma'niyye", "Kenz", "Mücadele", "İstiğfar", "Tayyibe" suresi de denir. Bakara ile ikisine "Zehraveyn" ismi verilir. Medine'de inmiştir.

Konusu: Sûrenin farklı bölümleri, farklı zamanlarda, farklı sebeplerle inmiş olmalarına rağmen amaçları, ana konuları ve vurguları açısından öyle iç bağlantılara sahiptirler ki, kopukluğu olmayan tam bir bütün oluştururlar.

Bakara suresinin devamı niteliğindeki bu sure, özellikle şu iki gruba hitap eder: Ehl-i kitap (Yahudiler ve Hıristiyanlar) ve Hz. Muhammed'e (s) uyanlar. Bakara suresinde, batıl inançları ve kötü davranışları nedeniyle uyarılan ve Kur'an gerçeğini kabul etmeye çağrılan Yahudilere ve Hıristiyanlara yapılan davet, bu surede de sürer. Burada onlara, Hz. Muhammed'in de (s) kendi peygamberlerinin öğrettiği hayat tarzının aynısını ortaya koyduğu söylenir: Bu yol tek doğru yoldur, Allah'ın yoludur... Müslümanlara ise; bir önceki sureyi izler nitelikte yeni görevler verilir. Onlar, önceki toplulukların ahlâkî ve dinî çöküşünden ders almaları ve bunlar gibi olmamaları için uyarılırlar ve yapmak zorunda oldukları ıslahatla ilgili görevler hakkında bilgilendirilirler. Ayrıca, bu surede Müslümanların, Ehl-i kitab'a nasıl davranacakları ve Allah'ın yoluna çeşitli engeller koyan münafıklarla nasıl ilgilenecekleri öğretilir. Sonunda da Uhud savaşında açığa çıkan zaaflara karşı kendilerini korumaları için uyarılırlar. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Tevhid ile Şirkin Yol Ayırımı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم

الم (1) اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (2)

*1- Elif-Lâm-Mim. **2-** Allah, kendinden başka bir ilâh olmayandır; diri ve yarattıklarını gözetip yönetendir.*

***Elif-Lâm-Mim*:** Birbirinden kopuk, Elif, Lâm, Mim harfleri; Bakara suresinin başında da yer aldığı gibi, Kitab'ın bu tür harflerden meydana geldiğine **dikkat çekmek** ve **meydan okumak** içindir. Bunlar, Kur'an ile muhatap olan Arapların o güne kadar kullana geldikleri

harfler olup bu olağanüstü Kitabı oluşturmaktadır ve onların aynı harflerden yararlanarak Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirebilmeleri asla mümkün değildir.

Sûre, Hz. Peygamberin (s) mesajını reddeden ehl-i kitaba hitap ile; onların içlerini kemiren ya da kasıtlı olarak Müslümanların kalplerine ekmeye çalıştıkları büyük şüphe tohumları hususunda meseleyi kesin çizgilerle ayırıp ortaya çıkaran, gerçek müminlerin Allah'ın ayetleri karşısındaki tutumları ile kalplerinde hastalık ve sapıklığa eğilim duyanların tavırlarını belirleyen, müminlerin Rablerine karşı tutumlarını, O'na sığınıp niyaz edişlerini ve O'nu yüce sıfatlarıyla tanımalarını tasvir eden ifadelerle başlıyor:

"O, kendinden başka bir ilâh olmayan, diri ve yarattıklarını gözetip yöneten Allah'tır."

Bu apaçık ve net **Tevhid** inancı, Müslümanın inancıyla diğerleri arasındaki **yol ayrımı**dır. Bu açıdan bakıldığında ateistlerin ve müşriklerin inançları ile Hak Yol'dan sapan Yahudi ve Hıristiyanların inançları, aralarındaki tüm din ve mezhep ayrılığına rağmen aynı kategoriye girer. Bu da Müslümanın **hayatı** ile yeryüzündeki diğer inanç sahiplerinin hayatı arasındaki **ayrılış noktasıdır**. İşte burada sözü edilen **inanç**, **hayat düzenini** her alanda kontrol altına almakta ve ona yön vermektedir. *'Kendinden başka ilâh olmayan, Hayy ve Kayyum Allah!'* Ulûhiyette O'nun ortağı yoktur. **Hayy**'dır; mutlak olarak hayatı kendisinden kaynaklanır; O'nun hayatı her tür kayıttan uzaktır, sıfatlarında O'nun bir benzeri yoktur. **Kayyûm**'dur; her canlı ve cansız O'nunla varlığını sürdürebilir, bütün hayata ve tüm varlıklara hâkim olan da O'dur. Bu evrende O'nsuz ne bir varlıktan ne de hayattan söz edilebilir.[1]

İşte bu, düşünce ve inançta da yol ayrımıdır; hayat ve ahlâk sisteminde de yol ayrımı. *Ulûhiyet hakkını yalnız Allah'a veren* bir inançla, birçok cahili düşüncenin kargaşası sonucu ortaya çıkan ***çok ilâhlılık*** inancı arasındaki yol ayrımı. O zaman Arap yarımadasında hüküm süren müşriklerin inançlarıyla Allah'a oğul isnat eden Yahudi ve Hıristiyan inancı arasında veya birden çok ilahı benimseyen Hıristiyan inancı arasında hiçbir fark yoktur. Kur'an-ı Kerim, **Yahudiler**in *"Üzeyir Allah'ın oğludur"* dediklerini haber verir.[2] **Hıristiyanlar**ın; *"Allah üç ilahın üçüncüsüdür", "Allah Meryem oğlu Mesih'tir"* sözleri ile **Mesih**'i ve annesi **Meryem**'i Allah'ın dışında iki ilah olarak, keşişlerini ve rahiplerini de kendilerine Rabler olarak kabul etmelerini yine Kur'ân haber verir.[3] **Müşrikler**in sapık inançlarına

1 Kur'ân'da "***Hayy***" ve "***Kayyûm***" ismi; burada, Âyetü'l-Kürsî'de *(Bakara 2/255 ve Tâhâ 20/111. âyette)* birlikte zikredilmiştir.

2 Bugün Yahudilerin *Kitab-ı Mukaddes* olarak kabul ettikleri kitap benzer sapık düşüncelerle doludur. Mesela Tekvin bölümünde: 'Yeryüzünde insanlar çoğalmaya başlayıp çok miktarda kız evlatları olunca, **Allah'ın oğulları** bu kızların güzelliğine hayran kalıp beğendiklerini kendilerine zevce edindiler...' denilir.

3 M. 451 yılında Halkadonya'da (**İznik**) toplanan **Konsül** şu kararı alır: "**Mesih**'in, birbirine karışmayan, değişmeyen, bölünmeyen ve ayrılmayan iki tabiata sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu iki tabiatın birleşmesi nedeniyle onların ayrı ayrı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Her iki tabiat kendi özelliklerini muhafaza ederek bir tek bedende birleşmiş; **Oğul Allah** ve **Ruh'ul Kuds** meydana gelmiştir."



Dikkat Edelim

İslâmî hayat, bütün ilke ve kurallarıyla İslâm düşüncesinin bu net ve kesin Tevhid inancından kaynaklanır. Tevhid pratik hayata tesir etmediği sürece gönülde inanç olarak da gerçekleşemez. Allah'tan gelen Tevhid inancı ve hukuk düzeni hayatın her alanına yansıdığı an, Tevhid anlam kazanır.

gelince; Kur'ân, onların cinlere, meleklere, güneşe, aya ve putlara taptıklarını bildirir. En hafif sayılabilecek sapık inançları ise şudur: ***"Biz, putlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz."*** *(Zümer 39/3)*

İşte birkaç örnekle değinilen bu bozuk ve sapık düşüncelere İslâm şiddetle karşı çıkmış ve onların tutarsızlığını açık ve kesin olarak ortaya koymuştur: ***"Kendinden başka bir ilâh olmayan, diri ve yarattıklarını gözetip yöneten Allah!"*** Bu varlığın bilincinde olan bir insanın **yaşam biçimi** ve hayat düzeni ile, tüm duygularını sözü edilen çarpık ve tutarsız düşüncelerle bulandırmış, vicdanında hayatına hükmeden ve onu yönlendiren uluhiyet hakkında hiçbir his kalmamış bir insanın yaşam biçimi **temelde ayrı** olması gerekir. Apaçık ve tertemiz **Tevhid** inancının yanında **Allah'tan başkasına kulluğa yer yoktur**; hukuk ve düzende de, eğitim ve ahlâkta da, ekonomik ve sosyal alanda da **Allah'tan başkasından yardım dilemeye ve O'na şirk koşmaya yer yoktur**. Bu dünya için de ahiret için de Allah'tan başkasından yardım dilenmez bu dinde. Gerçeğinden saptırılmış ve batıl temeller üzerine kurulmuş bulunan inanç ve düzenlerde ise helal ve haramın, doğru ve yanlışın sınırı belirlenmemiştir… Bu nedenle bu **yol ayrımı**nda kesin bir tavırla karşılaşırız: ***"O, kendinden başka bir ilah olmayan, diri ve yarattıklarını gözetip yöneten Allah'tır."***

Bu yalnız bir inanç ilkesi değil, İslâmî hayatın yapısını ortaya koyan, onu diğer yaşam biçimlerinden ayıran **temel ilke**dir. **İslâmî hayat**, bütün ilke ve kurallarıyla İslâm düşüncesinin bu net ve kesin **Tevhid inancı**ndan kaynaklanır. Tevhid **pratik hayata** tesir etmediği sürece gönülde inanç olarak da gerçekleşemez. Allah'tan gelen Tevhid inancı ve hukuk düzeni hayatın her alanına yansıdığı an, ***Tevhid*** anlam kazanır. Allah'ın zatı ve sıfatlarında tek olduğu ilan edilip diğer hayat düzenleriyle bu dinin ayrılış noktaları açıklandıktan sonra, insanlık tarihi boyunca beşeri hayatı düzenlemek için gönderilen peygamberlerin, kitapların, dinlerin de bu tek kaynaktan geldiği açıklanır:

Tevrat, İncil ve Furkan Aynı Hak Kaynaktan Geldi

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ (3) مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ (4)

3- *O, sana Kitab'ı hak/hakikat içerikli ve kendisinden öncekileri onaylayıcı olarak indirdi. Daha önce de insanlar için birer hidayet olarak Tevrat'ı ve İncil'i indirmişti.* ***4-*** *Doğru ile eğriyi birbirinden ayıran bu kitabı (Furkân'ı) da indirdi. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Ve Allah izzet/güç sahibi ve intikam alıcıdır.*

Bu ayetler, peygamberlere gönderilen bütün kitapların **tek bir kaynaktan** geldiğini bildiriyor: 'Daha önce Musa'ya ***Tevrat***'ı, İsa'ya da ***İncil***'i indiren kendisinden başka ilah olmayan, hayatın ve kudretin yegâne kaynağı yüce Allah sana bu ***Kur'ân***'ı indirdi.' Böylece ulûhiyet ve ubudiyeti birbiriyle karıştırma veya aynı bedende birleştirmeden söz eden ehl-i kitabın iddialarına cevap veriliyor: Ortada, kulları arasından seçtiği bazı kimselere kitap veren tek bir ilâh ve bir de o kitapları teslim alıp kabul eden *Allah'ın kulları* **rasûller** vardır.

Ayeti kerime, Allah katından indirilen kitaplarda yer alan dinin ve hakkın da aslında bir olduğunu açıklıyor: *"Sana daha önceki ilahi kitapları onaylayan hak içerikli kitabı indirdi."* Bu kitapların her biri aynı ortak amacı hedef alır; **"İnsanları doğru yolu götürmek"**. Kendinden önce indirilen kitaplardaki **hak ve hakikatleri** içeren bu kitap yani **Kur'ân** ise; insanların hevâ ve heveslerinin ürünü olan düşünce ekolleri ve siyasal akımların etkisiyle bu kitaplara karıştırılan saptırmaları ve şüpheleri gerçek olandan ayrıştıran ***"Furkân"***dır.

Ayet ayrıca, kapalı bir üslupla ehl-i kitabın yeni gelen peygamberi ve peygamberliği yalanlamalarının tutarsızlığını ortaya koyuyor. Zira bu yeni peygamberin getirdiği kitap da daha önceki kitaplar gibi ***"Hakk ile"*** indirildi. Önceki kitaplar da, bu kitap da insanlardan bir elçiye indirildi. Bu Kitab, Allah'tan gelen önceki kitapları doğruladı; Hakk'ı ve hakikati koruma altına aldı. Bu yeni kitabı, kitap indirmede tek yetki sahibi olan, insanların inanç ve hayat düzenlerini, ahlâk, eğitim ve yasalarını belirleyen Allah Teâlâ indirdi. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Kadı Beydavi'ye göre, ***"Kitab'ın Hakk ile (hakikat içerikli olarak) indirilmesi"***; 1) adaletle, 2) doğru haberlerle ve 3) Allah katından olduğunu gösteren delillerle indirilmesini anlatır. *(Beydavi Tefsiri)*

Hangi Tevrat? Hangi İncil?

Tevrat ve İncil hakkında genel bir yanılgı vardır. Çoğu kişi ***Eski Ahid***'in ilk 5 kitabını (*Pentateuch*'u) **Tevrat**, ***Yeni Ahid***'in ilk 4 kitabını (*Gospel*'i) ise **İncil** olarak kabul eder. Bu yanlış anlama vahyin kendisi hakkında şüphe uyandırır ve şu soru akla gelebilir: *'Bu kitaplar gerçekten Allah'ın kelamı mı? Kur'an gerçekten bunları mı tasdik ediyor?'*

Kur'an'ın tasdik ettiği **Tevrat**, *Pentateuch*'un kendisi değildir, fakat O'nun içine serpiştirilmiştir; aynı şekilde **İncil** de *Dört Gospel* değildir ama bu kitaplarda muhtevîdir.[4] Kur'ân'ın

4 **Tevrat**, Hz. Musa'ya (a.s) 40 yıl süren peygamberliği süresince verilen emir ve öğütlerden oluşur. Taş tab-

Tevrat'ı, İncil'i tasdiki; 'geçerliliğini hâlâ sürdüren temel hakikatleri kapsar, yoksa onların zamanla kayıtlı düzenlemelerini ve şimdiki halini değil'. *(Kur'ân Mesajı)*

Burada, Peygamberimizin (s), Tevrat ve İncil hakkındaki şu uyarısı hatırlanmalıdır: Rivayete göre Hz. Ömer (r.a) Ehl-i kitaptan aldığı bir kitabı (diğer rivayette Arapça Tevrat'ı) getirip Efendimize okuyunca, O çok kızdı ve şöyle dedi:

"Ey Hattab'ın oğlu! Bu ne şaşkınlık? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben size bembeyaz, dupduru tertemiz bir hakikatle geldim. Ehl-i kitaptan bir şey sormayın. Çünkü size söyleyecekleri bir gerçeği yalanlayabilir veya yanlış bir şeyi tasdik edebilirsiniz. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa (as) şimdi aranızda yaşamış olsaydı, bana tabi olmaktan başka bir şey yapamazdı."

(Mecmau'z-Zevaid, 1/173; 8/262)

---

letlere kazılan ve Tur Dağı'nda Musa'ya verilen On Emir de bunların içindedir. Geri kalan emir ve öğütleri Hz. Musa (a.s) bizzat yazdırmıştır. Daha sonra 12 israil kabilesinin (sıbt) her birine, rehberlik etmesi için Tevrat'ın bir kopyasını veren Hz. Musa; bir kopyasını da dikkatle korunması için Levi'lere vermiştir. Taş tabletlerle birlikte *Tabut*'ta (On Emir'in konduğu sandık) korunan bu Tevrat, Kudüs'ün ilk yakılıp yıkılmasına kadar tam bir kitap olarak kaldı. Fakat zamanla İsrailoğulları bu Kitab'a ilgisiz kaldılar. Yoşiya'nın krallığı esnasında Süleyman Tapınağı tamir edilirken başkâhin Hilkiya onu şans eseri buldu ama onun Tevrat olduğunu anlayamadı. Böylece uzun yıllar bir köşede unutulan Tevrat'ın son kopyalarını da ebediyen kaybeden İsrailoğulları, Babil'deki sürgünden Kudüs'e geri dönüp tapınağı tekrar yaptıklarında Ezra (Azra, Üzeyir), ***Eski Ahid***'i derledi; halkının bazı ileri gelenlerini topladı ve onların yardımıyla şimdi ***Kitab-ı Mukaddes***'in ilk 17 kitabını oluşturan İsrailoğullarının tüm tarihini yazdı... Kitab, vahyin kronolojik düzeni dikkate alınarak uygun yerlere yerleştirilen *Asıl Tevrat* ayetlerini de içerir. ***Asıl Tevrat*** Hz. Musa'nın (a.s) hayat hikâyesi içine serpiştirilmiş ayetlerden oluşur. Musa'nın (a.s) *'Rabbiniz Allah diyor ki'* dediği yerde asıl Tevrat başlar ve hayat hikâyesi yeniden başladığında Tevrat'ın o bölümü biter. *Kitab-ı Mukaddes*'in yazarı buralara açıklama ve yorum mahiyetinde bazı şeyler eklemiştir. Sıradan okuyucu işte bu yorumlardan *Asıl Tevrat*'ı ayırdetmede yanılgıya düşer. Ama İlâhî Kitapların mahiyetini iyi bilenler, bir dereceye kadar bu yorumla, vahyolunan ayetleri ayırdedebilirler. **Kur'an'a göre sadece Pentateuch'un içine serpiştirilen bu bölümleri gerçek Tevrat'tır ve Kur'an sadece bu bölümleri tasdik eder**...

Aynı şekilde, **İncil** de Hz. İsa'nın (a.s.) hayatının son birkaç yılı boyunca sarfettiği, vahyolunan sözler ve konulardan oluşur. Bu sözlerin Hz. İsa'nın (a.s.) hayatı esnasında derlenip kaydedildiğinden emin olamayız. Moffat, *Kitab-ı Mukaddes* tercümesine yazdığı önsözde şöyle diyor: "İsa (a.s) hiçbir şey yazmadı ve bir müddet için havarileri de O'nunla ilgili hiçbir kayıt tutma ihtiyacı duymadılar. O halde tarihte İsa ile ilgili bize ulaşan bilgiler Filistinli ilk havarilerin sözlerine ve derlemelerine dayanıyor. Bunların ne zaman yazıya geçirildiğini söyleyemeyiz. Fakat en azından onlardan bir tanesi her halde yaklaşık M.S. 50 yıllarında yazılı halde mevcut idi." Her ne ise, ölümünden yıllar sonra Hz. İsa'nın (a.s) hikâyeleri **Dört İncil** (***Gospel***) şeklinde derlendiği zaman (Markos'un tertiplendiği zaman, ilki M.S. 65-67 yıllarında düzenlenmiştir) , O'nun bazı yazılı veya ezberde kalan sözleri, tarihsel sıralamaya göre uygun yerlere konulmuştur. Yani ilk *Dört Gospel*'in **İncil** olmadığı, Hz. İsa'nın (a.s.) söz ve rivayetlerinden oluşmadığı, fakat onları içerdiği çok açıktır. (**Asıl İncil**'in kaybolup unutulduğu Maide/14.; ***"Biz Hıristiyanız, diyenlerin uyarıldıkları hakıkatlerin bir çoğunu unuttular"*** ayetiyle sabittir.) Yazarların eserlerinde Hz. İsa'nın (a.s) sözlerini diğerlerinden ayırmak için tek bir aracımız var: Yazarların *"İsa şunu söyledi ve öğretti"* dediği yerlerde İncil başlar ve hikâyeye geri döndüklerinde İncil biter. **Kur'an'a göre sadece bu bölümler İncil'dir ve Kur'an sadece bu bölümleri tasdik eder.** Eğer bu bölümler derlenir ve Kur'an'la karşılaştırılırsa, ikisi arasında ciddî bir fark görülmez; bazı ufak farklılıklar varmış gibi görünüyorsa, bunlar da ön yargısız bir düşünce sonucunda ortadan kaldırılabilir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Demek ki, mevcut Tevrat ve İncil'de yer alabilen bir gerçeği yalanlama veya bir yanlışı tasdik etme hatasına düşmemek için, o bilgileri bembeyaz ve dupduru olan Kur'ân süzgecinden geçirip kullanmalıyız.

4. âyette, Allah'ın ayetlerini inkâr edenlere **korkunç bir tehdit** yöneltiliyor ve Allah'ın **kudret**i, **izzet**i, **azap** ve **intikam**ının dehşeti hatırlatılıyor.[5] Ayrıca burada, Allah'ın ayetlerini kabul etmeyerek bu tek Hak Dini bütünüyle reddeden **ehl-i kitab**, daha önce kendilerine indirilen Allah'ın kitabından sapmış olmalarının ve Hakk'ın ta kendisi olan bu yeni kitabı yalanlamalarının bir sonucu olarak **burada küfürle nitelendiriliyorlar** ve bu yüzden de Allah'ın dehşet verici azabı ve intikamıyla tehdit edilenlerin başında yer alıyorlar.



Dikkat Edelim

Burada, Peygamberimizin (s), Tevrat ve İncil hakkındaki şu uyarısı hatırlanmalıdır: Rivayete göre Hz. Ömer (r.a) Ehl-i kitaptan aldığı bir kitabı (diğer rivayette Arapça Tevrat'ı) getirip Efendimize okuyunca, O çok kızdı ve şöyle dedi:

"Ey Hattab'ın oğlu! Bu ne şaşkınlık? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben size bembeyaz, dupduru tertemiz bir hakikatle geldim. Ehl-i kitaptan bir şey sormayın. Çünkü size söyleyecekleri bir gerçeği yalanlayabilir veya yanlış bir şeyi tasdik edebilirsiniz. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa (as) şimdi aranızda yaşamış olsaydı, bana tabi olmaktan başka bir şey yapamazdı."

(Mecmau'z-Zevaid, 1/173; 8/262)

Hiçbir Şey Allah'a Gizli Kalmaz

إِنَّ اللهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ (5) هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (6)

5- *Şüphesiz, yerde ve gökteki hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.*
6- *Rahimlerde size dilediği gibi biçim veren de O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O, mutlak güç/irade ve hikmet sahibidir.*

Azap ve intikam tehdidinin hemen ardından Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayıp O'ndan hiçbir sırrın kaçırılamadığı ve Allah'ın sınırsız ilminin vurgulanması anlamlıdır. Yüce Allah'ın böyle vasıflandırılması, surenin başındaki ulûhiyet ve otorite birliği ile uyum arz ettiği gibi önceki ayette dile getirilen korkunç tehditle de ahenk içindedir. "Yerde ve gökte" hiçbir şey Allah'ın bilgisinden gizli kalmaz. **Niyetleri O'ndan gizli tutmak da, tuzakları örtbas etmek de mümkün olmaz**. O'nun o şaşmaz cezasından ve her şeyi kuşatan bilgisinden kaçılamaz. Her şeyi en ince ve gizli yönlerine kadar bilen de ana rahminin karanlığında, mahiyetini bilemediğimiz şekilde insana biçim veren de O'dur.

5 ***İzzet***; *zillet*in tam zıddı, ***intikam*** da *nimet*in zıddıdır. **İntikam** *"nikmet"* kökünden olup 'güç göstermek, bir cinayetin cezasını vererek, onu öldürmekten aldığı tadı acı çektirerek ödetmek' demektir. Türkçede 'öç almak' denir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Böyle **"şekillendirir sizi"**: Allah insanı kendi mutlak iradesiyle beşeri vasıflar doğrultusunda şekillendirir, O dilediğini yapar; O'ndan başka ilâh yoktur; **Azîz**'dir; yaratma ve şekil vermede güç ve kudret sahibidir; **Hakîm**'dir; yaratıp şekil verdiği mahlûkatının işlerini kendi hikmetiyle hiçbir yardımcı ve ortağa ihtiyaç duymadan idare eder.

Bu noktaya temas edilmekle Hıristiyanların, **İsa'nın (a.s) yaratılışı ve doğumu hakkında yaydıkları şüpheler aydınlatılmış oldu**. Meryem'in rahminde İsa'ya ***'dilediği'*** şekli veren Allah'tır. İsa ne ilâh, ne de ilâhın oğludur; Meryem'in oğlu, Allah'ın kulu bir beşer ve peygamberdir. Allah onu Meryem'in rahminde, bir kısım gayb haberlerini bildirecek veya bazı mucizeleri gösterecek şekilde tasvir etmiş, Ruhu'l-Kudüs ile desteklemiştir. Bu teyid, onu beşeriyetin dışına çıkarmaz. İsa; Hıristiyanların ileri sürdüğü gibi Rabb, Allah, Oğul ya da beşeri ve ilahî nitelikleri kendinde toplayan üç varlıktan biri değildir. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Böylece, Kur'ân'ın apaçık (*muhkem*) ayetlerindeki kesin gerçekleri bırakıp, tevile müsait (*müteşabih*) ayetlerini, özellikle Hz. İsa hakkında **kuşku uyandırmak amacıyla kurcalayan ve eğip-büken art niyetlileri** deşifre etmeye; buna karşılık da Allah'a samimiyetle iman edenlerin tertemiz inançlarını ve teslimiyetlerini tasvire gelir sıra:

Muhkem ve Müteşabih Meselesi

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُوْلُوا الْأَلْبَابِ (7)

7- *Sana bu Kitab'ı indiren O'dur. Bu Kitab'ın bir kısım ayetleri kesin anlamlı (**muhkem**) dir, bunlar onun özünü oluştururlar. Diğer kısmı da birden çok anlamlı (**müteşabih**) dir. Kalplerinde eğrilik olanlar fitne çıkarmak ve keyfi yorumlar yapmak amacı ile bu kitabın birden çok anlamlı ayetlerinin ardına düşerler. Oysa onların yorumunu sadece Allah bilir. Köklü bilgiye sahip olanlar (**râsihûn**) ise "Bu Kitab'a inandık, O bütünü ile Allah katından gelmiştir" derler. Bunu ancak temiz akıl sahibi olanlar düşünebilirler (ve şöyle dua ederler):*

Rivayete göre, **Necran Hıristiyanları** Peygamberimize gelip; 'Sen, İsa hakkında; ***"O, Allah'ın kelimesi ve ruhudur"*** *(Nisa 4/171)* demiyor musun?' dediler. Bu ifade ile, O'nun **insan** olmayıp **Allah'ın ruhu** olduğu şeklindeki kendi inançlarına destek bulmaya çalıştılar. İşte bunlar, Allah'ın mutlak birliğini ifade eden, O'na şekil, ortaklar ve oğullar yakıştıran her türlü

düşünceyi reddeden *kesin ve* ***muhkem ayetleri*** bırakıp *mecazi ve te'vile müsait* ***müteşabih ayetleri*** kendi **yanlış inançlarına dayanak olarak kullandıkları için** uyarıldılar.

Yalnız, ayetin kapsamı bu belirli olayla (Necran Hıristiyanlarının Hz. İsa tasavvurları ile) sınırlı değildir. Aynı zamanda Allah'ın, Rasûl'üne (s) gönderdiği inançla ilgili düşüncenin gerçeklerini ve insan aklının kendi özel vasıtalarıyla kavrama imkânı olmayan ve nasların açıkladığının dışında hiçbir şekilde doğru/hak olarak anlaşılma imkânı bulunmayan **gayb** ile ilgili meseleler de bu ayetin kapsamı içinde yer alır.

Akide ve Şeriatın hassas ilkeleri ise içerik ve kapsam olarak açıkça anlaşılır ve kesindir; amaçları kavranabilir türdendir ve kitabın temelini bunlar oluşturur. **Hz. İsa'nın doğumu ve yaratılışı** gibi sem'iyata ve gayba ait konulara gelince; ayet bu konularda bize **Allah'tan gelen bilgiyle yetinmemizi ve ileriye gitmememizi, sadece tasdik etmemizi hatırlatıyor**. Çünkü bu ayetler de aynı "Hakk" kaynaktan gelmiştir. Onların mahiyetini ve keyfiyetini kavramak insan tabiatının sınırlı düşünce alanı ve kavrayış vasıtaları ile mümkün değildir.

İşte bu aşamada insanlar, fıtratlarının sağlamlık veya bozulmuşluk durumuna göre bu *"muhkem"* ve *"müteşabih"* ayetleri farklı şekilde karşılarlar. Kalplerinde eğrilik, saf fıtratlarında sapma ve bozukluk meydana gelenler; inanç, şeriat ve pratik hayat tarzının üzerine bina edildiği apaçık muhkem ayetlerdeki ilkeleri göz ardı ederek, farklı anlamlar yüklenebilecek *müteşabih* ayetlerin ardına düşerler. Oysa bu ayetleri tasdik etmede temel dayanak, onların geldiği kaynağın doğruluğuna inanmak ve onların tümünün "Hakk"tan geldiğini bilerek teslim olmaktır. Bununla beraber insanın algılama gücü gerçekten çok sınırlı ve alanı da hayli dardır. Bu ayetleri anlamada başlıca dayanaklardan biri de bu Kitabın tamamının doğru olduğunu, ne önce ve ne de geldikten sonra ona batılın karışamayacağını bilmektir... ***"Muhkem"***; açık, kesin, yalın ve kat'î demektir. ***"Muhkemât"*** ise, hiçbir belirsizlik gölgesine düşürmeksizin anlamlarını çok açık olarak ifade eden Kur'an ayetleridir. Bu ayetler yanlış anlamaya çok az meydan bırakacak şekilde anlamlarının çok açık ve kesin olması için böyle ifade edilmiş olup Kitab'ın ana prensiplerini oluştururlar, yani Kur'an'ın gerçekleştirmek için indiği amacı ancak bu ayetler belirler. Bunlar dünyayı İslâm'a çağırır, öğütler verir ve uyarılarda bulunur; yanlış inanç ve uygulamaları reddedip doğru hayat nizamını bu ayetler ortaya koyar; dinin esaslarını açıklayıp, inanç ve ibadetleri, görev ve sorumlulukları, emir ve



Dikkat Edelim

O art niyetliler, müteşabih ayetlerin peşine düşüyorlar. Çünkü müteşabih ayetlerde inancı sarsıcı te'viller ve normal akılla yorumlanması mümkün olmayan sahaya girmiş olmanın tabii bir sonucu olarak birbirine aykırı düşüncelerden kaynaklanan fitneyi körükleme zemini bulabiliyorlar...
(Fî Zılâli'l-Kur'ân)

yasakları bildirir. Bu nedenle, Hakk'ı arayan bir kimse, kendi ihtiyaçlarına ancak bunlar cevap verebileceği için bu ayetlere başvurmalıdır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

"Âyâtün Muhkemâtün** (Muhkem Âyetler)"*; "Ümmü'l-Kitâb** (Kitabın Anası)"* olarak tanımlanmıştır ki, M.Esed'e göre bu, "ilahî kelamın özü" demektir ve ilahî mesajın temelini teşkil eden ana ilkeleri, özellikle de ahlakî ve sosyal öğretileri kapsar. *Müteşâbih âyetler*, ancak bu açık ifade edilen ilkeler ışığında doğru olarak yorumlanabilirler.

"Müteşabihât" ise; birden fazla anlama gelebilen ayetlerdir. Bu ayetlerin amacı evren hakkında, onun başlangıcı ve sonu, insanın evrendeki konumu gibi konularda bir miktar bilgi vermektir. Çünkü bu tip bilgiler, herhangi bir hayat sistemini formüle etmede esas teşkil ederler. Hiçbir dilin, henüz insan duyuları tarafından algılanmamış, hiçbir insan tarafından duyulmamış, koklanmamış, dokunulmamış ve tadılmamış bu doğa-üstü şeyleri ifade edecek kelime, ifade, deyim vs.'ye sahip olmadığı bilinen bir şeydir. Bu doğa-üstü şeylerin, insan hayatı sözkonusu edilerek anlatılmasının nedeni işte budur. Kur'an'ın **insan dilinde birden çok anlama gelebilecek *müphem* ifadeler** kullanmasının nedeni de budur. Denebilir ki; bu ayetlerin en önemli faydası, kişinin **gerçekliğe** yaklaşıp onu kavramasını sağlamaktır. Bu nedenle bu ayetlerin asıl manalarını belirlemek için ne denli çaba sarf edilirse, o denli şüphe ve belirsizlik içine düşülür. Bunun bir sonucu olarak kişi, gerçekliği (*reality*) bulmayı asla başaramaz, hatta ondan uzaklaşıp sapıklığa düşer. Bu yüzden Hakk'ı arayanlar ve gereksiz şeylerin peşinde koşmayanlar, bu *müphem* ayetlerden aldıkları **yalın gerçeklik anlayışıyla** yetinirler; bu da onların vahyi anlamalarını sağlar. Bunlar, tüm dikkatlerini anlamları açık ve kesin ayetleri anlamakta kullanırlar. Fitne peşinde koşanlar ise, zaman ve enerjilerini bu müteşabih ayetleri yorumlamada harcarlar. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*[6]

6 **Elmalılı Hamdi Yazır**, ***Hak Dini Kur'ân Dili***'nde, **"Muhkem ve Müteşabih"** kavramlarını şöyle açıklar: ***"Muhkem"*** kelimesi lügatte 'bozulmaktan uzak, gerçek ve sağlam' demektir ki, *hikmet* kelimesi de bununla ilgilidir. İki şeyin birbirine karşılıklı ve eşit olarak benzemelerine *teşabüh*, benzeyenlerden her birine de ***"müteşabih"*** denilir ki, birbirinden seçilemez, insan zihni onları birbirinden ayırt etmekten aciz kalır. *Teşbih* ve *müşabehet*, (*benzetme* ve *benzeme*) tabirlerinde bir taraf eksik ve ikinci derecede, diğer taraf tam ve esas olur. ***Teşabüh***te ise her iki taraf aynı kuvvette ve eşit benzerlikte olur, benzer yönleri ayrıntıları ortadan kaldırır da birbirinden seçilemez olurlar. *"Muhakkak ki, o inek bize teşabühlü oldu." (Bakara 70)*, *"Kalbleri teşabühlü oldu (birbirine çok benzedi)." (Bakara 118)*, *"Ve onun müteşabihi kendilerine verilecek." (Bakara 25)* âyetlerindeki gibi. Demek ki ***teşabüh*** seçilememeye sebep olan benzerliktir. **Seçilememek** bunun gerektirdiği bir mânâdır. Bu bakımdan insanın doğrudan ayırt etmeye yol bulamadığı bir şeye dahi ***müteşabih*** denebilir ki, ***kapalı*** ve ***müşkil*** demek gibidir... Bu şekilde Kur'ân'ın ve Kur'ân âyetlerinin muhkemliği ve müteşabihliği sırf kelimeleri, dokusu, güzelliği, mânâları ve ahkâmı gibi çeşitli yönleriyle ele alınabilir. Âyetlerinin fasılaları, uyumları ve daha başka birbirine benzer tekrarları ve edebî sanatları açısından teşabüh ve sıralama muhkemliğe karşı değildir, belki aynı şekilde muhkemliktir. Bu yönden bakıldığında ***"Onun âyetleri muhkem kılınmıştır."*** âyeti ile ***"müteşabih kitap"*** birbirinin karşıtı değil, belki birbirinin açıklamasıdır. Fakat nazmın bu âyet içindeki delaleti itibariyle muhkem ile müteşabih zıt ve karşıt anlamdadırlar. Şüphe yok ki, mânâsını kesinlikle bildiren âyet *muhkem âyet*, kesinlikle bildirmeyen de muhkem değildir. Bu âyette ise ***muhkem*** ile ***müteşabih*** karşıt olarak zikredilmiş olduğu gibi, devamındaki ***te'vil*** karinesi de mânâya aittir ki, tefsir usulü ilminde de muhkem ile müteşabih böyle ele alınmıştır. Bir sözün sırf kipine göre mânâsı

belli olursa ona ***"zahir"*** denilir ki, **muhkem** çeşitlerinin en aşağı derecesidir. Bunun tevile veya tahsise veya neshe ihtimali bulunabilir. Fakat bunlar *karine*ye muhtaç olduğundan, karine bulunmadığı müddetçe zahirinde **kesinlik** ifade eder. Eğer bu mânâ kelâmda sözün kendi siyakı olmuş olursa, sözü söyleyen de bu maksatla söylemiş ise o zaman ***nass*** olur. Bunda artık te'vil ihtimali kalmaz. Ancak tahsis ve nesih ihtimali bulunabilir. Nihayet nesih ihtimali yoksa, ki gelen haber sonradan gelen başka bilgilerle teyid edilmiş ise, bu da **özel anlamıyla *muhkem*** olur. Bunların hepsinin hükmü, bilmeyi ve amel etmeyi gerekli kılar. Birbiriyle çatışma olduğu zaman hangisi daha kuvvetli ise o tercih edilir.

Bunlara karşılık, bir sözün esas anlamı lafzının sigasından değil de başka bir arızî sebeple gizli tutulmuş bulunursa ***hafî***; böyle değil de mânânın haddizatında çok ince, herkesin kavrayamayacağı ve nüfuz edemeyeceği, edenlerin de derinden derine düşünmedikçe kavrayamayacağı derecede kapalı olması veya bir bedîî istiâre bulunması gibi bir sebepten doğan bir gizlilik ve derin düşünmeyi gerektiren bir yönü varsa ***müşkil***; lafzın sigasının çeşitli mânâlara eşit olarak gelme ihtimali olur da bu mânâlardan hiçbirinin tercihine karine bulunmazsa, fakat bir açıklayıcı ekle onun sonradan açıklanması umuluyorsa ***mücmel***; gerçekten murad edilen mânâyı anlamak ümidi ve ihtimali kesilmiş olursa o da ***katıksız müteşabih*** olur.

…Sonra edep ve ahlâk veya diğer hikmetlerden dolayı açıkça emredilmesi veya ifade edilmesi mahzurlu olan **kinaye** ve **ta'rîz** şeklinde daha belağatlı ve daha etkili olan zımnî (üstü kapalı) anlatım da vardır. Nihayet bütün açıklamalar tevhid nizamı üzere vahdetten kesrete (birden çoğa) veya kesretten vahdete (çoktan bire doğru) giderken, gerek nispetlerde ve gerek tasavvurların hududunda beşeriyet dillerinin henüz lügatını ortaya koyamadığı, hatta hiç sezmediği, düşünmediği ve benzerini görmediği nice mânâlar ve hakikatler vardır ki; bunlar, *sizin bilmediğiniz daha neler var* gibi bir muhkem ifade ile ortaya konmakla beraber, müteşabih bir misal ve bir îmâ ile sezdirildikleri zaman daha faydalı olur. Bu gibi âyetlerin bazısını bugün anlayamayanlar yarın anlayabilirler. Bazısını da Allah'dan başka kimse bilmez ki, ***tam anlamıyla müteşabih*** işte budur. Ahiretle ilgili izahlar kısmen böyledir. Bunların bazılarında dünya hayatının geleceğiyle benzerlikler ve birleşebilir noktalar da vardır. Hasılı müteşabihin kısımlarından olan ***hafî***nin hükmü, **araştırma**; ***müşkil***in hükmü, **araştırmayla beraber düşünme**; ***mücmel***in hükmü bunlardan **açıklayıcı bir tefsiri bekleme ve araştırma**; asıl ***müteşabih***in hükmü de **duraklama ve Allah'a teslim olup sığınma**dır.

Rağıb el- İsfahani; ***el-Müfredât***'ında der ki: **"Şebih/şibh"** '*örneğin renk ile tat gibi ve adaletle zulüm gibi, nitelik yönünden benzerlikle*' ilgili kullanılır. **"Şübhe"** de; aralarında bulunan -maddî ya da manevî- benzerlikten (***teşâbüh***) dolayı iki şeyin birbirinden ayırt edilememesidir. Bakara/25: *"renk [tat ve gerçeklik] yönüyle birbirinin benzeri olarak…"* Bakara/70: *"İnekler birbirine benzer."* Bakara/118: *"Kalpleri birbirine benzedi."* Yani '*sapıklıktan, azgınlıktan, ve cehâletten dolayı…*' Âl-i İmran/7: *"Onun bir kısım âyetleri muhkemdir (ki) onlar Kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir."*

Kur'ân'da ***"müteşâbih"***: '*lafzen ya da anlamca bir başkasına benzemesinden dolayı tefsîri müşkil olan(sözler) i*' ifade eder. Bundan dolayı fakihler, müteşâbih; '*zâhiri, kendisinden (asıl) kastedilenle ilgili herhangi bir bilgi vermeyen şeydir*' derler.

Bunun hakikati şudur: Âyetler birbirine nazaran üç kısma ayrılır:

1.Mutlak anlamda muhkem olan,

2.Mutlak anlamda müteşâbih olan,

3.Bir yönden muhkem, ve bir yönden müteşâbih olan.

Müteşâbih özetle **üç kısma** ayrılır: a) Yalnızca lafız bakımından müteşâbih olan, b) yalnızca anlam bakımından müteşâbih olan, c) her iki yönden de müteşâbih olan.

a) Lafız bakımından müteşâbih iki kısma ayrılır:

Birincisi: müfred sözcüklerle ilgilidir. Bu(nların müteşâbih olmasının) nedeni ya örneğin *"ebbâ" (Abese 31)* ve *"yeziffûn" (Saffat 94)* sözcükleri gibi **garîb** yani anlaşılması güç veya kapalı bir sözcük olmalarıdır ya da örneğin "yed" ve "ayn" sözcükleri gibi **eşadlı** olmalarıdır.

İkincisi: mürekkep, birleşik sözün bütünüyle ilgilidir. Bu ise üç kısma ayrılır: 1. Bir kısmının (müteşâbih olmasının) nedeni *'sözün muhtasar, kısa oluşudur'*. Örneğin, *"Eğer yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin." (Nisâ/3)* 2. Bir kısmının (müteşâbih olmasının) nedeni *"sözün uzatılmasıdır"*. Örneğin, *"O'nun misli gibi (ke-mislihi) bir şey yoktur." (Şûrâ/11)* Çünkü şayet *"O'nun misli olan (mislihi) bir şey yoktur."* denmiş olsaydı, duyan için daha açık bir söz olurdu. 3. Bir kısmının (müteşâbih olmasının) nedeni ise sözün dizilişidir. Örneğin, *"…kuluna kitap indirdi, hem ona hiçbir yamukluk yapmaksızın (-) dosdoğru…" (Kehf/1-2)* Burada takdîren, *'kitabı dosdoğru (indirdi),*

İlimde Derinleşmiş Olanların (Râsihûn fi'l-'İlm) Tavrı

Bir ilimde ya da bilgide kendisine hiçbir şüphenin ilişmediği, onu yakînî olarak, kesin, kat'i veya sağlam bir şekilde bilen kişi "râsih"tir. *(El-Müfredât. Nisa 4/162 ve Hucurât 49/15. âyetlerde vasfedilenler)*

İlimde râsih olanlar (***râsihûn fi'l-'ilm***); elde ettikleri bilgileri kullanarak aklın sahasını ve beşerî düşüncenin yapısını kavradıkları gibi, kendine bahşedilen araçlarla üzerinde çalışma yapabileceği zeminin şartlarını idrak etmiş kimselerdir. İşte bunlar gönül huzuru ve güven içinde derler ki: ***"Biz ona inandık; hepsi Rabbimizin katındandır."***

Kitabın, Rableri katından indiğine inanmaları, onları bu gönül huzuruna iletir; o Hakktır ve doğrudur; Allah'ın bildirdiği şey mutlak anlamda doğrudur...

---

onda hiçbir yamukluk yapmadı' denmek istenir.

b) Anlam bakımından müteşâbih'e ise, '*Yüce Allah'ın vasıfları*' ile '*Kıyamet gününün vasıfları*' girer. Çünkü, zihinlerimizde, algılamadığımız ya da algılayabileceğimiz türden olmayan şeylerin suretinin belirmemesinden ötürü, bu sıfatlar biz tarafımızdan tasavvur edilemez.

c) Hem lafız hem de anlam bakımından müteşâbih ise beş kısma ayrılır:

1-Umûm ve husûs gibi, '*kemiyet, nicelik*' yönünden müteşâbih olan. Örneğin, *"…artık o bir müşrikleri nerede bulursanız öldürün…" (Tevbe/5)*

2-Vâciplik ve mendûbluk gibi, '*keyfiyet, nitelik*' yönünden müteşâbih olan. Ör: *"…size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın." (Nisâ/3)*

3-Nâsih ve mensûh gibi, *'zaman'* yönünden müteşâbih olan. Ör: *"…Allah'a nasıl korkmak gerekse öyle korkun/hakkıyla ittika edin." (Âl-i İmran/102)*

4-'*Ayetlerin indiği yer ve konular*' yönünden müteşâbih olan. Ör: *"…bununla beraber iyilik evlere arkalarından gelmenizle değildir…" (Bakara/189) " 'Nesi'' (denilen bir haram ayı erteleme âdeti), ancak küfürde fazlalıktır." (Tevbe/37)* Çünkü Arapların cahiliye dönemindeki bu âdetini bilmeyen kişilerin bu ayetin tefsîrini bilmesi zordur.

5-Örneğin namazın ve nikâhın şartları gibi, '*bir fiilin sahîh ya da fâsid olmasını sağlayan şartlar*' yönünden müteşâbih olan.

Bunların bütünü düşünüldüğünde, müfessirlerin müteşâbihi tefsîr ederken söyledikleri (şu) sözlerin tümünün bu taksimlerin dışına çıkmadığı görülecektir. Örneğin: "Müteşâbih Yüce Allah'ın şu sözüdür: Elif Lâm Mîm *(Bakara/1)*" diyenin bu sözü gibi. Katâde'nin, "Muhkem, nâsihtir. Müteşâbih ise mensûhtur" sözü gibi. Esamm'ın, "Muhkem, '*tevîliyle ilgili icmâ edilmiş olandır*'; müteşâbih ise '*hakkında görüş ayrılığına düşülendir*'." sözü gibi. *(Ebu Bekir el-Esamm)*

Ayrıca **müteşâbihlerin tümü üç kısma ayrılır**:

A) Bir kısmıyla ilgili bilgi sahibi olmanın hiçbir yolu yoktur. Ör: kıyametin zamanı, dâbbetu'l-arzın çıkışı, dâbbenin nasıl bir şey olduğu vs. gibi.

B) Bir kısmıyla ilgili insanların bilgi sahibi olması mümkündür. Ör: garîb; anlaşılması güç veya kapalı sözcükler ve muğlak hükümler gibi.

C) Bir kısmında ise bu iki nokta arasında gidip gelinir. Bunların hakikatiyle ilgili bilgiye yalnızca ilimde rusûhet kazanmış kimselerin bazılarının ulaşması mümkündür. Onların dışında kalan kimselere bunlar kapalı olarak kalır. Allah Resûlünün (s) Hz. Ali'yle (r.a.) ilgili söylediği '*Ey Allah'ım, onu dinde fakîh kıl, ve ona tevîli öğret.*' sözünde işaret edilen tür budur. (İbn Abbâs'a söylediği sözü de buna benzer.)

Bunların tümü öğrenildiğine, Allah'ın *"onun tevilini Allah'tan başkası bilemez" (Âl-i İmran/7)* sözünde vakfetmenin ve *"ve ilimde derinleşenler" (Âl-i İmran/7)* sözüyle de bunu vasletmenin câiz olduğu ve bu ikisinden her birinin, zikredilen detaylı bilgilerin delalet ettiği şekilde ayrı bir anlamının olduğu öğrenilmiş olur.

Bilgide derinleşmiş bulunanlar Allah katından kendilerine gelen her şeyin doğru olduğunu daha baştan gönül huzuru ile kabul etmişlerdir. Onlar bu huzura dürüst ve üretken fıtratları sayesinde varabilmişlerdir... Sonra, akılları da bu konuda, hiçbir kuşkuya kapılmaz. Çünkü onlar ilmin sahasına girmeyen, insanın araç-gereç ve vasıtalarla bilgisini elde edemeyeceği konulara aklın girişmemesi gerektiğini bilirler.

İşte bu, bilgide derinleşmiş olanların gerçek bir tasviridir... *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

M. Zeki Duman, der ki: "Tevilini[7] Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği hakikatler/gerçekler ***müteşâbihât***'tandırlar. Tevili, Allah tarafından tayin edilmiş ve belirlenmiş bir zamana bağlı olup zamanı geldiğinde Allah'tan başkaları tarafından da bilinecek olan gerçekler ***müteşâbihât*'tan sayılmazlar**." *(Beyânu'l-Hak)*

Rasûlüllah (s) şöyle buyurmuştur: ***"Kuşkusuz Kur'ân, bir kısmı bir kısmını tekzip etsin diye indirilmemiştir. Ondan bildiğinizle amel edin, bilmediğinize de iman edin."*** *(İbn Kesir Tefsir)*

Muhkem-müteşabih bağlamında İbn Abbâs (r.a) "tefsir"i dört gruba ayırır:

1) Kimsenin anlamakta zorluk çekmediği tefsir;

2) Arapların dillerinden dolayı bilebildikleri tefsir;

3) İlimde derinleşenlerin (*râsihûn fi'l-'ilm*) bilebileceği tefsir;

4) Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği tefsir. *(İbn Kesir Tefsiri)*

Safa Tepesinden



Hz. Aişe (r.anhâ) bir rivayetinde diyor ki: Rasûlüllah (s) çoğu zaman şöyle dua ederdi: ***"Yâ muqallibe'l-qulûb! Sebbit qalbî 'alâ dînik: Ey kalpleri evirip-çeviren (Rabbim)! Kalbimi Dinin üzere sabit kıl!"***

-'Ey Allah'ın elçisi bu duayı ne de çok yapıyorsun!' dedim.

-"Her kalp, Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O, kalbi doğrultmayı dilerse doğrultur, saptırmak isterse saptırır" buyurdu.

Kalplerinde eğrilik olanlar ise; büyüklük kompleksine kapılıp ancak bilginin dış yüzeyine aldanan ve meseleye yüzeysel yaklaşanlardır. Onlar var olan her şeyi kavradıklarını, kavramadıkları şeylerin de yok olduğunu sanırlar. Ya da kendi kavrayışlarını gerçeğin ölçüsü

7 "**Te'vîl**": Lügattaki aslı bakımından, herhangi bir şeyi varacağı gayeye, hedefe vardırmak demektir. Bilhassa bir lafzın mealini, yani varacağı manayı alıp tefsir eylemeye denilir. Te'vil ya doğru ve sıhhatli bir te'vil olur, ya da yanlış ve bozuk bir te'vil olur. Bir sözü hiç ihtimal bulunmayan bir manaya çekmek veya ihtimali olan manalar içinde daha uygunu ve daha kuvvetlisi varken en uzaktaki ihtimale çekmek fasid ve batıl bir te'vil olur. Te'vil her halükârda haklı bir gerekçeye ve sebebe dayanmalıdır. O sebep, o delil bulunduğu zaman, çoğu yerde *hafî* olan açık olana, mecaz da hakikate tercih edilir. Aksi halde yapılan te'vil indî ve fasittir. Bundan dolayı muhkematı hiç gözönünde tutmadan müteşabihatı arzuya göre te'vil etmenin sapıklık olduğu zaten âyette açık seçik söylenmiş olup bunda şüphe yoktur. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

kabul eder, kavradıklarının dışında bir gerçeğe inanmazlar. Bu nedenle, Allah'ın mutlak kelâmını da kendi aklî ölçüleriyle (!) değerlendirip inkâra kalkarlar!

M. Zeki Duman'a göre, **"kalplerinde sapma olanlar"** iki kısma ayrılabilir:

1) Nisa/171'deki "İsa Mesih Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruhdur" ifadesini "Allah'ın oğlu" şeklinde önyargılı olarak tevil edip bu âyetlerin nüzulüne sebep olan Hıristiyanlar.

2) Âyetin lâfzını ve delalet ettiği manayı iyice araştırıp düşünmeden kendi görüşlerini veya bağlı olduğu mezhebin görüşünü esas alıp ona göre yorumlayanlar.

Oysa gerçek bilgi sahipleri mütevazı ve dürüst olup *"temiz akıl sahipleri"*dirler. *(Beyânu'l-Hak)*

Akıl sahipleriyle Hakkı kabullenme arasında yalnızca bir **hatırlama** vardır sanki... O anda Allah'a bağlı olanların bozulmamış fıtratlarına yerleştirilmiş bulunan Hakk, birden harekete geçip ortaya çıkar ve düşünceye yerleşir. İşte o anda dilleriyle ve kalpleriyle sükûnet dolu bir duaya, samimiyet dolu bir niyaza yönelerek, Allah'ın kendilerini Hakk'tan ayırmaması, hidayete erdikten sonra tekrar kalplerini eğriliğe bulaşmaktan koruması, rahmet ve iyiliğini kendilerinden esirgememesi için yalvarırlar…*(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

İlimde Derinleşmiş Olanların (Râsihûn fi'l-'İlm) Duası

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (8) رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (9)

8- *"Rabbimiz, bizleri doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi kaydırma ve bize katından rahmet bağışla, kuşkusuz sen bağışı bol olansın.* ***9-*** *Rabbimiz, sen geleceği kuşkusuz olan bir günde insanları kesinlikle bir araya getireceksin. Hiç şüphesiz Allah sözünden caymaz."*

İşte bilgide derinleşmiş olanların Rablerine karşı tavırları ve duaları budur ve zaten imanla uyum içinde olan da bu tavırdır. Bu tavır, kişinin Allah'ın sözüne ve vaadine gönül huzuru ile bağlılığından, güveninden, O'nun rahmetini ve iyiliğini tanımasından, aynı zamanda O'nun değişmez kazasından ve gözle görülmez kaderinden korkmasından, imanın bir sonucu olan kalpteki takvadan, duyarlılıktan ve uyanıklıktan kaynaklanır. Artık böyle bir gönülde ne gece ne de gündüz dalgınlığa, duyarsızlığa ve unutkanlığa yer yoktur. İmanlı bir gönül, **sapıklık**tan sonra ulaştığı **hidayet**in, karanlıktan sonra net olarak görmenin, yolunu şaşırdıktan sonra doğru yolu bulmanın, bunalımdan sonra gönül huzuru ile Hakk'a varmanın, kula kulluktan kurtulup yalnız Allah'a kulluğun ve basit uğraşlarla bir süre vaktini öldürdükten sonra yüce ve üstün uğraşlara kavuşmanın değerini idrak eder...

Bu olgunluğa eren kişi, tüm bu nimetlerin iman sayesinde Allah'tan geldiğini kavrar. Aydınlık, dosdoğru bir yolda yürümekte olan bir yolcu, nasıl karanlık, dolambaçlı yollara düşmekten korkar, gölgenin serinliğini tadan biri nasıl tekrar kavurucu, kızgın çöllerde öğle sıcağında yola çıkmaktan kaçınırsa, bu kişi de tekrar sapıklığa dönmekten öyle korkar. İmanın güzelliğinde öyle bir tatlılık vardır ki, sapıklığın çilesini ve acı bedbahtlığını tadanlardan başkası onu kavrayamaz. İmanın verdiği gönül huzurunda öyle bir haz var ki, azgınlık ve sapıklık batağında sürünmüş olandan başkası onu algılayamaz!

İşte bu sebeple müminler, şu sükûnet dolu dua ile Rabblerine yönelirler:

"Ey Rabbimiz bizleri doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi kaydırma."

Sapıklıktan sonra hidayeti ve imanı kendilerine bahşede Allah'ın rahmetine talip olurlar:

"Bize katından rahmet bağışla, kuşkusuz sen bağışı bol olansın."

Onlar, imanlarının ilhamı ile Allah'ın rahmeti ve iyiliği olmadan kendilerinin hiçbir şeye güçlerinin yetmeyeceğini bilirler. Hatta onlar kendi kalplerine bile hakim olamazlar; o kalpler de Allah'ın elindedir. Bundan dolayı dua ile O'na yönelerek kurtuluş ve yardımını esirgememesini yine O'ndan talep ederler.

Hz. Aişe (r.anhâ) bir rivayetinde diyor ki: Rasûlüllah (s) çoğu zaman şöyle dua ederdi: ***"Yâ muqallibe'l-qulûb! Sebbit qalbî 'alâ dînik: Ey kalpleri evirip-çeviren (Rabbim)! Kalbimi Dinin üzere sabit kıl!"***

-'Ey Allah'ın elçisi bu duayı ne de çok yapıyorsun!' dedim.

-"Her kalp, Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O, kalbi doğrultmayı dilerse doğrultur, saptırmak isterse saptırır" buyurdu.

Allah'ın dilemesini bu ölçüde kavrayabilmiş bir kalp, ısrarla Allah'ın himayesine girmek ve ona tutunmak için çabalar, kendisine bağışlanan iman nimetinin elinden çıkmaması için O'na yönelip dua etmekten başka çaresi olmadığının bilincine varır! *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*





ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 10-20. ÂYETLER



İnkârcılar, Dünyacılar ve Müslümanlar

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ (10) كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ (11)

10. *İnkâr edenlerin malları da evlâtları da Allah'a karşı kendilerine hiç bir yarar sağlamayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdırlar.* ***11.*** *Firavun hanedanının ve daha öncekilerinin durumu gibi; onlar bizim ayetlerimizi yalanladılar, Allah da günahları yüzünden onları yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.*

Dünya Malı İnkârcılara Yarar Sağlamaz

Önceki ayetlerde müminlerin dua ve yakarışlarına değinilmişti; burada da inkâr edenlerin durumu ve karşılaşacakları azabın ne kadar şiddetli olacağı açıklanıyor.

"İnkâr edenler" ifadesi ile sûrenin nüzul sebebi olan **Necran heyeti**nin kastedildiği söylenir. *(Şevkânî)* Heyet üyesi Ebû Harise kardeşine der ki: *'Ben kesinlikle biliyorum ki, Muhammed gerçekten Allah'ın peygamberidir. Fakat bunu açıklarsam Bizans yetkilileri bana verdikleri mal ve mevkii geri alırlar.' (İbn Hişam)* Âyetin iniş sebebi bu olsa bile, inkârcıları **mal** ve **evlâtları**nın âhiret azabından kurtaramayacağı anlamı genel bir hakikattir.

> Burada psikolojik tahlile dayalı bir uyarı görülüyor. Şöyle ki: **Mal ve çocuklar**, insanın daraldığında destek almak için genellikle başvurduğu dayanaklar olup insanın güvence arama ihtiyacını temsil eder. Burada ve yakın içerikli birçok ayette *(Meselâ bk. Meryem 19/80; Şuarâ 26/89; Kehf 18/46; En'âm 6/94)*, **dünyada kişiye güvence sağlayabilen** hiçbir yolun kıyamet günü bir **yarar sağlayamayacağı**, herkesin kendi yaptıklarını önünde bulacağı, ancak **iman dolu bir kalp** ve **sâlih amellerle** Allah'ın huzuruna gelmenin belirleyici olduğu söyleniyor.

Ayet-i kerime, inkârcıların karşılaşacakları cezanın ağırlığını da ince bir üslûpla tasvir ediyor. Zira cezalandırma kişinin eziyet görmesini sağlamaktan ibaret değildir. Gerçekte en ağır ceza, bir taraftan kişinin yararlanageldiği imkânlardan yoksun bırakılması, diğer taraftan

da acılara mâruz bırakılmasıdır. İşte âyet, inkârcıların hem dünya hayatındaki mutluluklarını ahirete taşıyamayacaklarını hem de çok çetin bir azaba çarptırılacaklarını belirterek uğrayacakları cezanın ağırlığını ortaya koyuyor. Azabın şiddeti ise, onların ***"yanmaları"*** değil ***"cehennem yakıtı olacakları"*** şeklinde ifade edilerek açıklanıyor. *(Tefsir-i Kebir)*

Ayetteki **'inkâr edenler'**in -küfrün genel anlamı ile- hem **müşrikleri** hem de **Ehl-i kitap**'tan olan **inkârcıları** kastettiği de söylenebilir. Bazı müfessirlere göre Kur'an'daki genel kullanım ışığında bu ifade müşrikleri kast eder. Diğer bir yoruma göre ise, müteakip ayette Firavun'un durumu örnek gösterildiğinden, burada Yahudi Kurayza ve Nadîr kabileleriyle Hıristiyan Necranlılar kastedilmiş olabilir. Çünkü Araplar nezdinde Âd ve Semûd kavimlerinin haberleri, Yahudi ve Hıristiyan muhitinde ise Firavun'un hayat hikayesi daha yaygın olarak bilinirdi.

Âyetin ***"Allah katında onlara hiçbir yarar sağlamayacaktır"*** şeklinde tercüme edilen kısmına ***"Allah'ın azabına karşı hiçbir yarar sağlamayacaktır"*** anlamı da verilmiştir.

Kur'ân'da genellikle birlikte zikredilen *"emvâl:* ***mallar"*** ve *"evlâd:* ***çocuklar"***; **dünya iktidarını** temsil eder. 10. âyetin Allah katında bir fayda sağlamayacağını beyan ettiği bu **"inkârcı iktidar"**a en meşhur örnek olarak 11. âyette **Firavun iktidarı** gösteriliyor.

11. âyette Firavun hanedanı ve onlardan önceki inkârcılarla 10. âyette belirtilen (Kur'ân'ın muhatabı olan) inkârcılar arasında kurulan benzerlik ilişkisinin hangi açıdan olduğu hususunda farklı yorumlar yapılmıştır. Âyette geçen ***"de'b"*** kelimesinin 'çaba sarfetme, devamlılık, âdet, durum' gibi anlamlarının bulunması bu yorumlarda etkili olmuştur. Buna göre her iki gruptaki inkârcıların:

a) Peygamberleri yalanlamada çok büyük çaba harcadıkları,

b) bu tavır ve tutumda farklılık göstermedikleri,

c) mal ve evlâtlarının Allah'ın azabına karşı kendilerini koruyamayacağı,

d) cehennemde sürekli kalacakları ve cehennem ateşine yakıt olacakları,

e) Allah tarafından aynı muameleye tâbi tutulacakları,

f) dünyada da birtakım benzer cezalara çarptırılacakları anlamları verilmiştir.

"De'b"in sözlük manası ve cümle yapısı içindeki yerinden hareketle verilen bu anlamların ortak noktası ve özü şudur: Kur'an'ın muhatabı olan inkârcılar, **Firavun ve yandaşları ile önceki inkârcıların durumlarından ders çıkarmalı, kendi akıbetlerinin de onlarınkine benzer (yenilgi ve azap) olacağını bilmelidirler.** *(Kur'ân Yolu)*

İnkârcılar Yenilgiye Mahkûmdur

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (12)

12. *İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlûp olacaksınız ve cehenneme sürükleneceksiniz. Orası ne kötü bir yerdir!*

Bu âyetin **Mekke Müşrikleri** ve **Medine'deki Yahudiler** hakkında indiğine dair rivayetler vardır.

Sebeb-i Nüzûl: Bir rivayete göre, bu âyet inince Hz. Peygamber Bedir Savaşı günü müşriklere mağlûp olacaklarını ve âhirette cehenneme sevk edileceklerini bildirmiştir. Diğer bir rivayete göre Bedir Savaşı'nı takiben Ebû Süfyân'ın bir ordu toplaması üzerine bu âyet inmiştir. Müteakip âyette tasvir edilen olaya (Bedir Savaşı) şahit olanların Mekke müşrikleri olduğu ve ***"teravnehüm"*** (onları görüyordunuz) şeklindeki kıraat dikkate alınınca, burada kendilerine hitap edilen kâfirlerin de onlar olduğu anlaşılmaktadır. *(İbn Aşur)*

Âyetin **Medine Yahudileri** hakkında indiğine dair rivayetlerden birine göre; Bedir savaşından sonra **Benî Kaynuka Yahudileri** sözleşmelerini bozup ileri geri konuşmaya ve düşmanlıklarını dışa vurmaya başladılar. O arada bir Müslüman kadının kıyafetinin açılması için ona tuzak kurdular. Bir Müslüman bunu yapan Yahudi'yi öldürdü; onlar da o Müslüman'ı şehid ettiler. Efendimizin (s) barış önerisini de küstahça reddedip dediler ki: *'Ey Muhammed! Savaş bilmeyen bir grup Kureyşliyi öldürmüş olman seni aldatmasın. Bizimle karşı karşıya gelirsen savaşmanın nasıl olduğunu görürsün!'* Ardından **Beni Kaynuka Savaşı** çıktı ve bu âyet indi. *(Ebû Dâvûd, Harâc 22)*

Diğer bir rivayete göre ise, Bedir Savaşında Müslümanların muzaffer olduğunu gören Yahudiler, *'Bu, Hz. Musa'nın Tevrat'ta bize haber verdiği ümmî peygamberin ta kendisi'* dediler. Bazıları ise bu konuda aceleci davranmamayı önerdi. Uhud'daki yenilgi üzerine de *'Demek ki bu o değilmiş'* deyip Müslüman olmaya yanaşmadılar. Rasûlüllah'la yaptıkları anlaşmayı bozup müşriklerle iş birliği yapmak üzere, Kâ'b b. Eşref kumandasında altmış süvariyi Mekke'ye gönderdiler. Bunun üzerine bu âyeti indi. *(Taberi)* Öte yandan âyetin, kim oldukları bildirilmeyen belirli bir kâfirler grubu hakkında indirildiği de rivayet edilmiştir. *(Tefsir-i Kebir)*

Bir görüşe göre de, burada Hz. Muhammed'den (s), çağdaşı olan bütün inkârcılara bu hakikati açıkça duyurması istenmiştir. Bu ilan bugünkü kâfirler için de geçerlidir.

"Yakında mağlûp olacaksınız!" ifadesi; yakın gelecekte karşılaşılacak bir olayı haber vererek Kur'ân-ı Kerîm'in mucizevî özelliklerinden birini ortaya koyuyor. Nitekim kısa bir süre sonra İslâm'ın yayılmasına karşı direnen inkârcılar kesin yenilgiye uğramışlar; Mekke

müşrikleri ancak Mekke'nin fethine kadar direnebilmişler, Medine Yahudileri ise Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları çiğnedikleri için adım adım tasfiye edilerek Efendimizin vefatı öncesinde Medine civarındaki hâkimiyetlerini yitirmişlerdir. *(Kur'ân Yolu)*

Âyetteki ***"se-tuğlebûne ve tuhşerûne**: mağlup olacaksınız ve haşrolunacaksınız"* ifadesini Hamza ve Kisâî ***"se-yuğlebûne ve yuhşerûne**: mağlup olacaklar ve haşrolunacaklar"* şeklinde okumuşlardır *(Menâr)*, ki bu okuyuş, inkâr edenlerin, yalanlayanların ve Allah'ın yolundan saparların ***yenileceklerine*** dair Allah'ın sözünün **her zaman diliminde geçerli olduğunu** vurgular.

> -Sayıları az da olsa- müminlerin zafere ulaşması **her an geçerli bir vaattir**. Zaferin Allah'ın dilediği kimselere bahşedilmesi, Allah'ın desteğine bağlı kalışı, hükmünün yürürlükten kaldırılması mümkün olmayan geçerli bir hakikat ve askıya alınması imkânı olmayan **geçerli bir yasadır**. İnanmış topluluğun görevi bu hakikati gönül huzuru ile kabullenmek, bu söze güven beslemek, elinden gelen bütün imkânları kullanarak ona en güzel şekilde hazırlanmak, Allah izin verinceye kadar sabretmektir. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Yine bu ifade, önceki ifadelerin (10-11.âyetlerin) muhtevasını pekiştirmektedir. Yani şöyle denmektedir: *"Ey Muhammed! Güç ve kuvvetlerine güvenip aldananlara, mallarıyla ve evlatlarıyla iftihar edenlere şöyle de: Siz dünyada mağlup olacaksınız ve ahirette de azaba maruz kalacaksınız."* *(el-Menâr)*

Âyette ayrıca, dünya hayatında **tevhid inancına karşı tavır göstermede birleşen inkârcıların** âhirette de cehenneme sürülme ve çetin azabı paylaşmada da birleşecekleri bildiriliyor.

Bedir'de Karşılaşan İki Ordu

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُوْلِي الْأَبْصَارِ (13)

13. *(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grupta sizin için büyük bir ibret vardır: Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise gözleriyle bunları kendilerinin iki misli imiş gibi gören kâfir grup. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.*

13. âyette geçen ***"iki grup"***tan maksadın Bedir Savaşı'nda karşılaşan **Müslümanlar**la **Mekke müşrikleri** olduğu belirtilir. Râzî, müfessirlerin bu yorum üzerinde görüş birliği içinde olduklarını yazar. Bununla birlikte müfessirler, **karşı tarafı kendilerinin iki katı olarak görenlerin** gerek **Müslüman** gerekse **müşrik** taraf olabileceği yönünde izahlar yaparlar.

"İki taraf"tan maksadın ne olduğuna dair farklı açıklamalar da ('Allah yolunda savaşan az sayıda topluluk ile Tâlût'un ordusu kastedilmiştir' gibi…) vardır. *'Onları görüyorlardı'* anlamındaki ***'yeravnehüm'*** cümlesinin *'onları görüyordunuz'* demek olan ***'teravnehüm'*** şeklindeki okunuşunu dikkate alan bazı müfessirler ise, burada hitap edilenlerin müşrikler veya müşriklerle birlikte Yahudiler olabileceğini belirtmişlerdir.

Bu konudaki bilgi ve görüşlerin, Bedir Savaşının genişçe anlatıldığı Enfal suresindeki âyetlerle bağlantılı oluşu sebebiyle, konu Enfâl sûresinin ilgili âyetleriyle (5-12, 41-44) birlikte değerlendirilmelidir. Bu bağlamda İbn Atıyye, Râzî, Şevkânî gibi müfessirler; âyetteki ***"gören"*** tarafın müşrikler, ***"görülen"*** tarafın **müminler** olduğu, yani müşriklerin müminleri olduklarının iki katı veya kendi sayılarını iki misli gördükleri yorumunu daha kuvvetli bulmakta ve Enfâl sûresinin 44. âyetindeki ***"az gösterme"*** ifadesini de savaşın aşamalarına göre açıklayıp iki âyet arasında çelişki bulunmadığına dikkat çekmektedirler. *(Kur'ân Yolu)*

13. âyet; ayrıca bu olayda insanlar için bir ***"âyet"*** (delil, mucize) bulunduğunu vurguluyor ve sonunda bundan ibret alınması ve dersler çıkarılması gerektiğini belirtiyor. Bu ifadeyle nelere dikkat çekilmek istendiği hakkında değişik izahlar yapılmıştır ki bazıları şunlardır:

a) Maddî şartlar müşriklerin lehine olduğu halde Müslümanların galip gelmesi bir mucizedir ve imanın verdiği moral gücün belirleyici olduğunu gösterir. Bedir Savaşında Müslümanların sayısı 300 civarında iken müşrikler 1000'e yakın olup binek, zırh, silâh vb. imkânlar açısından da müşrikler çok üstün idiler. Müslümanlar savaş için yola çıkmadıklarından harbe hazırlıklı değillerdi; müşrik ordu ise savaş için toplanmıştı. *(Enfal 8/5, 42)*

b) Hz. Peygamber'in Enfâl sûresinin 7. âyetiyle Allah'ın zafer vadettiğini hatırlatıp, daha savaş başlamadan hangi müşriklerin öldürüleceğini haber vermesi ve bu haberlerin aynen gerçekleşmesi büyük bir mucizedir. Bu da Allah'ın ve resulünün bildirdiklerinden asla kuşku duyulmaması gerektiğini ortaya koyar.

c) İman ve küfür mücadelesinde sayısal değerlere aldanmamak gerekir. Nitekim bu âyette ve konuyla ilgili diğer âyetlerde, -Allah dilediğinde- **karşı tarafı farklı algılamayı sağlama**, **müminlere meleklerle destek gönderme** gibi yollarla kendisine bel bağlanan sayısal dengelerin altüst edilebileceğine dikkat çekilmiştir.

Allah'ın dilediğini yardımıyla desteklemesi hep maddî destek olarak anlaşılmamalıdır. Yeterli sayının ve silâh gücünün teminiyle diğer maddî hazırlıklar, sebeplere sarılma çerçevesinde kullar için bir görev olmakla beraber, zafer ve başarı doğrudan bunlara bağlanmamalı ve yardımın Allah'tan geldiği inancı hep zinde tutulmalıdır. Zira müminler için en büyük yardım ve destek kaynağı, dünya hayatındaki sonuç ne olursa olsun Allah tarafından âhirette zafer ve esenliğin kendilerine vadedilmiş olmasıdır ki **gerçek başarı** buna ulaşabilmektir. *(Kur'ân Yolu)*

Dünyanın Geçici ve Aldatıcı Çekiciliği

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ (14)

14. *Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, cins atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere yönelik tutkulu sevgi/düşkünlük (hubbu'ş-şehevât) insanlara çekici kılındı. İşte bunlar dünya hayatının geçici nimetleridir. Oysa varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.*

"Hubbu'ş-şehevât" tamlamasındaki ***"şehevât"***; sözlükte 'nefsin arzuları, tutku derecesindeki düşkünlükleri' anlamına gelir. Burada asıl süslü gösterilip çekici kılınan sevgi ve arzular değil, arzulanan şeyler(kadın, oğul, ekin vd.)dir. İbarenin "şunlar süslü gösterildi, insanlar da onlara aşırı sevgiyle bağlandılar" şeklinde tertip edilmeyip ***"züyyine"*** (süslü gösterildi) fiiline ***"hub"*** (sevgi) kelimesinin sözde özne kılınması Kur'an'ın "i'câz" (özlü anlatım) özelliğinden kaynaklanır. *(İbn Âşûr)* Kelâm bilginlerine göre âyet, sevgiyle (hub) nefsî eğilimlerin farklı olduğunu gösterir. Çünkü bunlar birbirine isim tamlaması yapılmıştır; tamlayanla tamlanan farklı şeylerdir. **Nefsî eğilim** Allah'ın fiili, **sevgi** ise kulların fiilidir. *(Tefsir-i Kebir)*

Âyette insanlar için cazip kılınan dünyevî haz ve nimetlerin belli başlıları, her biri geniş kapsama sahip olan şu altı maddede özetlenmiştir:

1. Karşı cinse duyulan ilgi,

2. soyunun devam etmesi arzusu,

3. sermaye sahibi olma isteği,

4. kendi dışındaki varlıklara hükmetme, beğeni kazanma (makam, mevki ve şöhret sahibi olma) ve hoşça vakit geçirmenin verdiği zevk,

5. hayvani besinler ve hayvanlardan elde edilen ürünler,

6. bitkisel besinler ve bitkilerden elde edilen ürünler.

Esasen bunlar toplumlara, zamana ve mekâna göre fazla değişmeyen, insan doğasına yerleştirilmiş (***cibillî***) arzulardır. *(İbn Âşûr)* Âyet karşı cinse duyulan ilgiyi ifade için ***'kadınlar'***, soyun devamı arzusunu ifade için ***'oğullar'*** diyor ki, bunlar gerek insanlık tarihi boyunca bilinegelen anlayışlardan ötürü gerekse fıtrî sebeplerle aynı tür içinde ön plana çıkan ve **tutku** anlamını vurgulamada kendi grubunu en iyi temsil eden örneklerdir, denilebilir. Nitekim diğer gruplarda da malı temsilen her türlü mala sahip olma imkânını veren ***çok miktarda altın ve gümüş***; başka varlıklara hükmetme, başkalarının beğenisini kazanma, makam,

mevki ve şöhret sahibi olma, sürat merakı ve eğlenme için de ***özel yetiştirilmiş, cins atlar***; hayvansal ihtiyaç maddelerini temsilen ***sağmal hayvanlar***; bitkisel ürünleri belirtmek üzere de ***ekinler*** zikredilmiştir. Âyette **'erkeklere süslü gösterildi'** değil **"insanlara süslü gösterildi"** (*züyyîne li'n-nâs*) denmesi de bunu pekiştirir.[8]

Müfessirler zikredilenlerin kim tarafından süslü gösterildiğini, kelâm sahasına da girerek tartışırlarsa da, nihaî tahlilde **"yaratma"** anlamında bunları cazip kılanın Allah olduğu fakat bunlardan kötü olanlara Allah'ın **"çağrı"**da bulunmadığında birleşirler. Müfessirlerin bir kısmı, âyetin üslûbunu ve diğer bazı âyet ve hadisleri göz önüne alarak **burada sayılanlara rağbet etmenin kötülendiği** kanaatine ulaşırlar. Buna karşılık diğer kısmı, evrendeki imkânların insanın faydalanması için yaratıldığını bildiren *(Hac 22/65; Lokman 31/20)*, Allah'ın kulları için var ettiği nimetlerden -yasaklanmış olmaksızın- yararlanmak isteyenleri engellemeyi kınayan *(A'râf 7/32)* âyetlerden hareketle bunların **kötüleme** amacıyla değil, **fıtrî bir realiteye** işaret ettikten sonra sırf dünya nimetlerine bel bağlamanın kalıcı olan âhiret mutluluğunu tehlikeye sokabileceğine dikkat çekmek için zikredildiğini savunurlar. Gerek âyetin sonundaki ve müteakip âyetteki ifadeler, gerekse Bakara/202'de olduğu gibi **dünya ve âhiret hayatını dengeleme** anlayışını öven âyetler ve aynı konudaki hadisler, burada bir taraftan **dünyeviliğe** hapsedilmiş bir hayatın ne kadar anlamsız olduğunu vurgularken, diğer taraftan da dünyanın meşru nimetlerinden yüz çevirmenin insan fıtratına ters düşeceğini gösterir. Kur'an öğretilerine bütün olarak bakılırsa; dünyadaki nimetlerin ve imkânların tamamen dışlandığı bir hayat anlayışı ile, dünya-âhiret dengesi kurulamaz. Aynı şekilde, ahiretten soyutlanmış bir hayat anlayışı da dünya hayatını boş ve değersiz kılar. Fakat insanın eğilim ve tutkuları çoğu zaman bu gerçeği perdelediğinden yüce Allah **âhiret düşüncesinin daima zinde tutulması** için uyarıda bulunmakta ve âyetin sonunda, ***"dünya hayatının geçici nimetleri"*** ile ***"Allah katındaki kalıcı ahiret nimetlerinin"*** kulları tarafından karşılaştırılmasını istemektedir. *(Kur'ân Yolu)*

---

8 14.ayetteki:
-'Oğullar' anlamındaki ***"benûn"*** kelimesi Kur'ân'da erkek çocuklar ve fürû mânasında kullanıldığı gibi, her iki cinsi kapsayacak şekilde *çocuklar* anlamında da kullanılmıştır. *(Meselâ bk: Abese 80/36)*
-***"El-kanâtîru'l-mukantara"***; yığın yığın veya öbek öbek ya da tonlarca yığılmış, biriktirilmiş servet; dünya kadar, hadsiz hesapsız altın, gümüş vs. anlamındadır.
-**'Atlar'** anlamına gelen ***"el-hayl"*** kelimesinin sıfatı olarak zikredilen ***"el-müsevveme"***, 'meralarda otlamaya bırakılmış' mânasına da geldiğinden, bu ifade *'salma atlar'* diye de çevrilebilir. Burada, bazı tabiîn müfessirlerinden *(meselâ İbn Atıyye, Râzî)* nakledilen görüşler ve âyetin üslûbu dikkate alınarak 'soylu/cins ve özel yetiştirilmiş atlar' dendi. At eski zamanlardan beri insanoğlunun sürat, gösteri, yiğitlik, yarış, egemenlik duygu ve arzularının tatmini konusunda önemli bir sembol olagelmiştir. Çağımızda da sürat araçlarının çeşitliliği ve gelişmişliği atın bu özelliğini unutturabilmiş değildir. *(İbn Âşûr)*
-***"Hars"*** ise; 'toprağı yarmak' anlamında bir masdardır. Toprağı işleyerek yetiştirilen bitkileri, yani hem ekinleri hem bağ, bahçe türü yerlerde üretilen ziraî mahsulleri kapsayan bir isim olmuştur; fakat ağırlıklı olarak tahıl için kullanılır. *(Beyânü'l-Hak, Kur'ân Yolu)*

Takva Sahipleri İçin Hayırlı ve Kalıcı Nimetler Var

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (15) الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (16) الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ (17)

15. *De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın rızası/hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.* ***16.*** *(Bu nimetler) 'Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!' diyenler;* ***17.*** *sabredenler, doğru olanlar, gönülden kulluk edenler, infak edenler ve seher vakitlerinde bağışlanma dileyenler içindir.*

15. âyetteki *'Size bundan daha iyisini bildireyim mi?'* ifadesi, insanları bir mukayeseye yöneltirken, sonraki ifadeler, onları **geçici dünya hayatının** cazibesine kanmayıp **kalıcı cennet nimetlerine** kavuşmak için **takvâ**lı olmaya (Allah'a karşı sorumluluklarının bilinci içinde hareket ederek O'nun yasaklarından sakınmaya) teşvik etmektedir. Kalıcı cennet nimetleri arasında sayılan ***"ezvâcün mutahhara: tertemiz eşler"*** ibaresindeki *"mutahhara"* kelimesinin müennes/dişil gelmesi, Arapçada 'her cemi/çoğul müennestir' kaidesi gereği olup, her erkekler hem de kadınlar için *"tertemiz eşler"* anlamını ifade eder. *(Beyânü'l-Hak)* Ayetin sonunda Allah'ın ***"Basîr"*** *(her şeyi en iyi gören)* sıfatı hatırlatılarak, **takvâ**yı kuşanmanın, ancak ilahi gözetimi ense kökünde hissetmekten geçtiği vurgulanmaktadır.

16-17. âyetlerde ise; **takvâ**yı kuşanarak cennetin ebedi güzelliklerine lâyık olacak olan kulların özelliklerine açıklık getirilmekte ve bunların belli başlıları sıralanmaktadır:

"Sabır": 'acıya katlanma, sıkıntıya göğüs germe; insanın kendisini, aklın ve dinin yapılmasını gerekli gördüğü işleri yapmaya veya yapılmasını yasakladığı, uygun bulmadığı davranışlardan uzak durmaya zorlaması, Allah'a tevekkül ederek O'ndan gelen sıkıntılara katlanma, kişinin hayırlı amacına ulaşma yönündeki direnci' demektir.

"Sâdikûn": 'sıdk sahipleri' yani 'doğruluktan ayrılmayan, dürüst kişiler' demektir.

"Kânitûn (kunût edenler)": 'Allah'a gönülden ve ihlâsla kulluk ve itaat edenler, O'nun huzurunda boyun bükenler, huşu içinde olanlar' gibi mânalara da gelir. *(bk. Bakara 2/116, 238)*

"Münfikûn": 'mallarını Allah yolunda infak edenler, harcayanlar' demektir. *(bk. Bakara 2/254)*

"Müstağfirûn": 'yarlığanma, bağışlanma dileğinde bulunanlar' demektir. Kur'ân'da ve hadislerde yüce Allah'ın bağışlamasının çok geniş olduğuna sıkça değinilerek, insanlar günahlardan "istiğfar" etmeye ve O'nun bağışından ümit kesmemeye çağırılır. *(Zümer 39/53)*

Âyetteki ***"eshâr"*** ise; *"sehr"* ve *"suhr"* şeklinde de okunan "seher" kelimesinin çoğulu olup 'şafaktan (fecir) önceki vakti' ifade eder. Efendimiz, gecenin bir kısmını, özellikle **fecirden önceki** zaman dilimini ibadet, dua ve istiğfarla geçirmeyi tavsiye eder. *(Buhâri, Daavât 14; Vitr 1, 2; Tirmizî, Tefsir 16/1)* Âyet ve hadisler, bu vakitte gafletten uzak olup kendini yoğun biçimde ibadete vermek suretiyle Allah'tan af dilemenin ayrı bir değere sahip olduğunu vurgular. İbn Abbas, *"seher vakitlerinde bağışlanma dileyenler"* ile sabah namazını kılanların kastedildiği görüşündedir. Arapçada "seher" kelimesinin fecirden sonrasını da içine alır biçimde kullanılması bu görüşü destekler. *(Kur'ân Yolu)*

> Ancak M.Esed, Kur'an'ın affedilmek için ibadete başvurmayı günün belli bir vaktine bağlamış olması tezini pek mâkul görmez ve "seher" / "suhur" kelimesinin **"kalbin nüvesi, özü"**, **"kalbin en iç, derûnî kesimi"** veya sadece **"kalp"** anlamına da geldiğine işaret ederek âyetin bu kısmına ***"bütün kalpleriyle af dileyenler"*** mânasını vermeyi tercih eder. *(Kur'ân Mesajı)*

Kâdî Beydavî der ki: 17.âyet, 'Allah yolunu tutup-ilerleyen kimsenin makamlarını anlatır: Çünkü *sâlik*in Allah ile ilişkisi ya *tevessül* ile veya *talep* ile olur. **Tevessül** ya nefis ile olur. Bu da nefsi rezaletlerden men edip faziletli işlere sevketmektir. **Sabır**, bunların her ikisini de içine alır. Veya beden ile olur. Bu da ya söz iledir; sözün **sadık** olmasıdır veya beden iledir; o da taate devam etmekten (**kunût**) ibarettir veya mal ile olur; o da hayır yolunda infak etmektir. **Talep** ise **istiğfar**la olur. Çünkü **mağfiret** istemek, taleplerin en büyüğüdür, onların hepsini cem eder.' Ona göre, bu özelliklerin birer atıf "vav"ı ile birbirine bağlanması; bu özelliklerden her birinin müstakil oluşuna ve bu kimselerin o özelliklerde kemâl mertebede bulunmalarına delalet içindir. *(Beydavî Tefsiri)*

Allah Katında Din Yalnızca İslâm'dır

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُوْلُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (18) إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (19) فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنْ اتَّبَعَنِي وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدْ اهْتَدَوا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (20)

18. *Allah, kendinden başka ilah olmadığına hak ve adaletle şahitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler: O'ndan başka ilâh yoktur; O mutlak güç ve hikmet sahibidir.* ***19.*** *Kuşkusuz Allah katında din yalnızca İslâm'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki hak tanımazlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.* ***20.*** *Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmîlere "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok, eğer yüz çevirdilerse, sana düşen yalnızca bildirimde bulunmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.*

18. âyetteki ***"şehide"*** fiili sözlükte, 'olay yerinde hazır bulunma, bir cismi veya olayı gözüyle görme' demektir; terim olarak ise 'tanıklık etme' anlamına gelir. Bir iddianın ispatında, dolayısıyla bir hakkın yerini bulmasında **şahitlik** (tanıklık) önemli bir vasıtadır. Âyette Allah'ın kendisinden başka ilah bulunmadığını bildirmesi de **tanıklık** kavramıyla ifade edilmiştir. Allah'ın bu konudaki şahitliği daha çok şu iki şekilde açıklanır:

a) Evrende kendi varlığını ve birliğini kanıtlayan sayısız deliller, nişaneler yaratması.

b) Peygamberler göndererek dinî anlamda bildirimde bulunmuş olması. *(Kur'ân Yolu)*

Birçok tefsir âlimi bu izahla yetinirken, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır merhum, burada daha derin bir anlamın varlığına; filozoflar arasında geniş tartışmalara yol açan ***"ilm-i yakın"*** (kesin bilgi) meselesinin esaslı bir çözümünün bulunduğuna dikkat çeker ve der ki:

"Bu âyetteki ifade bize göstermektedir ki, her hususta ***"yakîn"***in temeli ve başlangıç noktası Allah'ın kendisi ve birliği hakkındaki bilgisi ve şehâdetidir. Her **ilm-i yakın**, hakkın kendine mutabakatı (dış dünyadaki varlık ile o varlığa dair zihindeki bilginin uyuşması) ve bu mutabakatın bildirilip açıklanmasıyla gerçekleşir. İlm-i yakîn, **ayn-ı yakîn**e (gözlemle elde edilen bilgiye), ayn-ı yakîn ise **hakk-ı yakîn**e (bizzat yaşanarak, iç tecrübe ile kazanılan kesin bilgiye) dayanır. Yani **ilm-i yakîn**, realitede olanın, bizzat veya dolaylı olarak kendini göstermesidir. Herhangi bir gerçeğin kendine mutabakatı, yani dış gerçekliği ile hakkındaki bilginin uyuşması, ayniyet ilkesiyle ifade edilen bir tasdik türüyle ilgili olup bu da bilen bir süjenin varlığı ile gerçekleşir (bilen olmayınca bilinenin var olup olmadığından da söz edilemez; çünkü ***"Bir şey vardır"*** sözü bir hüküm, bir bilgi, bir tasdiktir ve bu, bir bileni, bir tasdik edeni gerektirir). Şu halde insan olmayınca kendilerini bilmeyen nesneler kendilerine mutabık değilse bunların insanda kendilerine tanıklık etmesi nasıl mümkün oluyor (bunlar hakkında nasıl bilgi sahibi oluyoruz) ve bütün bu tanıklıklar hak adı verilen tek noktada nasıl toplanıyor? İşte ilim meselesinin (*epistemoloji*) filozofları şaşırtan en ince noktası burasıdır. Âyet-i kerîme bu noktayı hallederek kesin bilginin gerçek başlangıcını gösteriyor:

Varlıkların kendi zatlarında kendilerine mutabakatı (varlıklar hakkındaki bilgiler), Allah'ın kendi zâtında kendine mutabakatının, yani kendisi hakkındaki ilminin ve bu bilgiyi açıklayarak kendine ve birliğine tanıklığının eseridir. Bu sebeple varlıklar kendilerine kendilerinde mutabık değil, kendilerini bilen zât-ı hakta yani ilm-i ilâhîde kendilerine mutabıktırlar. Âlemde ne kadar tanık ve tanıklık, ne kadar ilim ve istidlal varsa hepsi Hak Teâlâ'nın kendini bilmesine ve bildirmesine, yani şahitliğine dayalıdır; gerçek şahit Allah Teâlâ'dır. O'ndan başka hiçbir bilen ne kendine ne diğer şeylere tamamen şahittir. İnsanda eşyanın kendilerine mutabakatları (eşyanın kendileriyle insanın zihnindeki onlara dair bilgilerin birbirine uyumu) izafî (göreli), eksik ve belirli açılarla sınırlıdır. "Ben, benim" diyebilen insanın bile kendine mutabakatı (kendisi hakkındaki bilgisi), bütün yönlerden, tam, mutlak ve *hakka'l-yakîn* değildir. Onun kendinde bilmediği, şahitlik edemediği nice yönleri vardır. İnsanda mutlak, en hakiki bir *ilm-i yakın* varsa o da Tanrı'nın var ve bir olduğu bilgisidir. Zira bu bilgi gerek kendisine gerekse eşyaya dair bütün bilgilerinin temel ve ilk öğesidir. Bu sayededir ki bir insan *"ben, benim"* diye kendini tanır, kendi kendine şahitlik eder, kendi şuurunun kendi varlığına intibakını (uygunluğu) kendine haber verir. Hem iddia sahibi hem tanık hem tanıklık edilen olduğu halde bu şahitliğini geçerli sayar ve iddia ettiği şeye kesin olarak inanır. Sonuç olarak âlemde olup biten her şey Allah'a şahitlik eder; fakat bu aynı zamanda Allah'ın kendi kendine şahitlik etmesidir. Çünkü her şey O'nun eseridir, O'nun fiillerinin ve sıfatlarının tecellisidir; bildiklerimiz de bilgilerimiz de O'na aittir. Öyleyse bütün var olanlar ve bütün bilgiler Allah'ın kendi zâtına, ulûhiyyetine, vahdâniyyetine şehâdetidir." *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

20. âyetteki ***"Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: Ben kendimi Allah'a teslim ettim"*** ve ***"Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir"*** ifadelerinin de Elmalılı'nın işaret ettiği noktayı desteklediği söylenebilir. Zira bu âyetten de, Allah'ın varlığı ve O'ndan başka ilâh bulunmadığı hususundaki bütün bilgilerin temelinin yine O'nun şahitliğine dayandığı, hakikatleri kavrayabilmenin ve bilgiden emin olabilmenin yolunun O'na inanmak ve O'nun ilminden yararlanmaktan geçtiği anlaşılmaktadır.

18.âyetteki ***"kıst"***, sözlükte 'hak ve adalet' anlamınadır. Kur'ân'da âdil davranmayı ifade için ***adl*** ve türevleri, hak ölçüsü olan adaleti ve somutlaşmış halini (hakkaniyet) ifade için de genellikle ***kıst*** ve türevleri kullanılmıştır.

19.âyetteki ***"din"*** kelimesi; sözlükte 'gerek ödül gerekse ceza şeklindeki karşılık' anlamında olup, tâbi (uyan) ile kudret sahibi metbû (uyulan) arasındaki ilişkiyi ifade eder.[9] İslâmî

9 **"Din"** kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de 80'den fazla yerde geçer. Ebû'l-Bekâ'ya göre; Kur'ân'da ***din***, 'hesap' manasındadır. Râğıb el-İsfahânî'ye göre, Kur'ân'da ***din***, bazan 'itaat', bazan 'ceza' (yani 'karşılık'), bazan 'millet' (yani izlenen 'belli yol', Allah'ın peygamberleri aracılığı ile gönderdiği 'şeriat') manasına gelir. *(Bak: Tanrı Buyruğu, Hak Dini Kur'ân Dili, el-Müfredât)*

anlayışa göre ***din***, kısaca kişinin yaratılış amacına uygun bir hayat sürebilmesi ve bu amacı belirli bir disiplin içinde gerçekleştirebilmesi için kendisine yol gösteren kurallar bütünüdür. Din bir tarafın kutsal buyruk ve egemenliğine diğer tarafın uyum ve bağlılığına dayalı ilişkileri düzenleyen bir kurum olmakla beraber, bu âyetten, Kur'ân'a göre Allah katında dinin ve dindarlığın değer taşımasının **iradî bir teslimiyet** üzerine kurulu olması şartına bağlı olduğu anlaşılır. Bir başka anlatımla İslâmî kabule göre din, akıl sahiplerini kendi istek ve iradeleriyle hayra ve mutluluğa yönlendiren bir kurum, beşerin kendi seçimine dayalı fiillerini düzenleyen ilâhî bir kanundur.

Kur'ân'da ***İslâm*** kelimesi ilk kez bu âyette geçer. Sözlük anlamı, 'bağlanmak, itaat etmek, teslim olmak, esenlik ve barış içinde olmak' olan ***İslâm*** kelimesi, terim olarak 'Hz. Muhammed'in din adına bildirdiklerinin tamamını bütün varlığıyla benimsemek ve bunu ortaya koyan bir teslimiyet içinde olmak' demektir. Efendimizin getirdiği hak dinin adı da ***İslâm***'dır. Yine *İslâm*, Arapçada bu dine girmeyi ifade eden bir mastardır. İslâm dininin mensubu olan kişi Arapçada ***"müslim"***, Farsçada ***"müselmân"*** kelimesiyle ifade edilir. Türkçede bu dine ***İslâmiyet*** ve ***Müslümanlık***, mensubuna da ***Müslüman*** denir.

19.âyetteki **din**, *"ed-Dînü'l-Kayyim" (Yusuf 12/40)* ve *"Dînullah" (Âl-i İmran 3/83)* olan İslâm'dır.

"İslâm" kelimesinin sözlük anlamıyla terim anlamı arasında güçlü bir alâka vardır. İslâmî anlayışa göre ***"din"***, irade ve akıl sahibi varlıklar arasında uyuşmazlıkları ve çekişmeleri önleyip uzlaşma sağlayan bir kanundur. ***"Din"*** sadece insanlar arasında değil insanlarla Allah arasında da bir mutabakatı ifade eder. Böylece yaratanın iradesiyle yaratılmışların iradesi arasında bir uyum sağlanmış olur. *(Hak Dini Kur'ân Dili; Kur'ân Yolu)*

Bütün ilâhî dinler **Allah'ın birliği** esasına dayalı olduğu için, Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği İslâm dini ile diğer peygamberlerin getirdiği dinler temelde birleşirler. Ancak, Müslüman âlimlerin bir kısmına göre *İslâm dini* ve *İslâm ümmeti* tabirleri sadece Hz. Muhammed'in getirdiği din ve onun mensupları için kullanılabilir. ***İslâmiyet*** önceki hak dinlerle temelde uyuşsa bile, bu dinin kendine ait özellikleri ve mensubu olan ümmete özgü hükümleri vardır. Bazı Müslüman âlimlere göre ise, önceki ilâhî dinlere de ***İslâm*** denilebilir; zira Kur'ân'da bunu destekleyen birçok âyet vardır: Hz. İsa'nın havarilerinin cevabı ***"Şahit ol ki bizler müslümanlarız"*** *(Âl-i İmrân 3/52)* şeklindedir. Hz. İbrahim hakkında ***"O hanîf bir müslümandı"*** *(Âl-i*

Kur'an mesajı içinde "din" kavramı, dört ana kısımdan oluşan mükemmel bir düzeni tarif eder: 1. Hakimiyet ve egemenlik. 2. Hakimiyet karşısında boyun eğme ve itaat. 3. Söz konusu hakimiyetin etkisi altında kurulan fikri ve ameli düzen. 4. Bu düzene bağlılık ve itaat sonucu elde edilen mükafat ya da isyan ve karşı çıkmanın neticesi olarak, yüce egemenlik tarafından verilen mükafat yada ceza.
Kur'ân "Din" kavramını bazen birinci ve ikinci manaları (hakimiyet, egemenlik ile itaat ve boyun eğme) bazen üçüncü (düzen) bazen de dördüncü manası (yargı, ceza) ile kullanır; bazı ayetlerde ise ***"Din"*** ile, dört ana kısımdan oluşan söz konusu mükemmel düzeni kasteder. *(Ebû'l-A'lâ el-Mevdudi, Kur'ân'a Göre Dört Terim)*

İmrân 3/67) buyurulur. Yine ***"O size daha önce de bunda da 'müslümanlar' adını verdi"*** *(Hac 22/78)* denir. Âyetlerdeki "Müslüman" nitelemeleri, bunlara örnektir. Karşı görüştekiler ise bu tür nitelendirmeleri peygamberlerle alâkalı görürler.

"Kur'ân Yolu" tefsirinde bu konuda şu açıklama yer alır: Kur'ân-ı Kerîm dışındaki ilâhî kitaplarda o kitaba tâbi olacaklar için bir din adı konmadığı, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi isimlendirmelerin daha sonra ortaya çıktığı ve bunların o peygamberin tâbilerine sonradan verilen adlar olduğu dikkate alınırsa, ***"Doğrusu Allah katında din İslâm'dır"*** ifadesinin anlamı daha iyi anlaşılır. Her ne kadar Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin kendine özgü hükümleri varsa da, Kur'an-ı Kerim'de bu kitabın önceki peygamberlerin getirdiklerini onaylama özelliği üzerinde ısrarla durulması, onların bildirdiklerinin de temelde **İslâm** dairesi içinde olduğunu, ancak ilâhî hikmet gereği bu öğretilerin en mükemmel şekline Hz. Muhammed'in gönderilmesi ile ulaşıldığını *(Mâide 5/3)* gösterir.

Özetle: Allah'ın rızasını kazanmanın yegâne yolu O'nun bildirdiklerine bütünüyle inanmaktır. (…) Âyeti nihaî hedef açısından bu şekilde anlamak, nerede ve ne zaman yaşamış olursa olsun Allah'a şirk koşmaktan uzak durabilmiş ve davranışlarına bu inanca uygun biçimde yön verebilmiş herkesin Kur'an'a göre **"Müslüman"** olarak nitelenmesi gerektiği teziyle çatışmaz. Gerçekten birçok âyette insanların âhiretteki kurtuluşları konusunda bu ölçütün esas alındığı görülür. *(Bakara 2/62; Âl-i İmrân 3/64)*

> Geniş anlamıyla ***İslâm*** (Müslüman olma) hem kalp, hem dil, hem amelle teslimiyeti ifade eder. Bunlar içinde en önemli olan teslimiyet kalple olanıdır. Kur'an'da ***İslâm*** kelimesi, 'iman düzeyine ulaşmamış teslimiyeti' ifade etmek için de kullanır. *(Hucurât 49/14, 17)*

"Kendilerine kitap verilenler" ifadesi genellikle **Ehl-i kitap** tabirinin içeriğine göre anlaşılmıştır. *(bk. 64. âyet)* **İlim** kelimesi ise ***"vahiy ve apaçık deliller"*** şeklinde açıklanmıştır. Âyette ***Ehl-i kitabın ancak ilim geldikten sonra ihtilâfa düştüğünün*** ifade edilmesi, kendilerine yeterince açık ilâhî bildirim yapıldığı ve bu açıdan hiçbir mazeretleri bulunmadığı halde, sırf kendi kusurları sebebiyle, çıkar düşüncesi ve beşerî tutkular uğruna ayrılığa düştüklerini ve çatışmaya girdiklerini belirtmek içindir. ***"Aralarındaki hak tanımazlık yüzünden"*** şeklindeki gerekçeden hareketle, burada kastedilenlerin **Yahudiler** veya **Hıristiyanlar** yahut her ikisi olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır. Tarihî bilgilerin ışığında, burada, ilâhî vahye muhatap toplumların vahyin sağladığı aydınlığı değerlendirip barış ve uygarlık yolunda ilerlemek yerine kişisel ihtiraslarla aklıselimi dışlamalarının, özellikle çıkar çatışmaları üzerine temellenen dini fırkalara ayrılmalarının eleştirildiği söylenebilir. Bu uyarıya rağmen **Kur'ân'a inananların aynı hatayı tekrar etmeleri**, ilâhî mesajı beşeriyete en güzel biçimde ulaştırma misyonunu yerine getirebilmelerinde önemli bir engel oluşturmuştur… *(Kur'ân Yolu)*





ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 21-30. ÂYETLER



Ehl-i Kitabın Sapmaları ve Mümin-Kafir İlişkileri

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (21) أُولَئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (22) أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ (23) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ (24) فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (25)

***21**- Allah'ın âyetlerini inkâr edenler ve haksız yere peygamberleri öldürenler, insanlar içinde adaleti emredenlerin canına kıyanlar yok mu? Bunları acıklı bir azapla müjdele! **22**- İşte bunlar öyle kimselerdir ki, dünyada da ahirette de bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Onların hiçbir yardımcıları da olmayacaktır. **23**- Görmüyor musun, o kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanlar, aralarında hüküm vermek için Allah'ın kitabına davet olunuyorlar da, sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyorlar. **24**- Bunun sebebi, onların "belli günlerden başka bize asla ateş azabı dokunmaz" demeleridir. Uydura geldikleri yalanlar dinlerinde kendilerini aldatmaktadır. **25**- O geleceğinde hiç şüphe olmayan günde kendilerini bir araya topladığımız ve hiç kimseye haksızlık edilmeden herkese ne kazandıysa tamamen ödendiği vakit halleri nasıl olacak?*

Acıklı Azabı Hak Edenler

21-22.ayetler:

1) Yahudi olsun, Hıristiyan ve daha başka kitap ehlinden ve ümmilerden ve Müslümanlık iddiasında bulunanlardan olsun **Allah'ın âyetlerini inkâr edenler**;

2) Yahudilerin Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya peygamberleri öldürmeleri ve Hz. İsa'yı da çarmıha gerip öldürmeye kalkışmaları gibi amelî anlamda küfürlerini icraat şeklinde ortaya koyanlar;

3) Peygamber değillerse de insanlar arasında peygamberlerin izinden giderek **adalet ve hakkaniyet emreden insanları öldürmek** suretiyle yine fiilen kâfirliklerini ortaya koyanlar…

İşte bütün bu kâfirlere hoşlandıkları inkârlarının cezası olan **elem verici azabı** müjdele; ***"Onlar öyle kimselerdir ki, dünyada da ahirette de bütün yaptıkları boşa gitmiştir."*** *(Hak Dini Kur'ân Dili; İbn Kesir Tefsiri)*

22.ayette inkarcıların dünya ve ahiretteki amellerinin boşa çıkarılışı renkli bir ifadeyle veriliyor. Bunun için kullanılan **"hubût"** kavramı (*Ha-Bi-Ta* fiilinden); zehirli bir ot yiyen hayvanın öleceğine bir alamet olarak şişmesidir. Bu insanların eylemleri de böyledir. Gözleri büyüdükçe büyür ve şiştikçe şişer. Yalnız bu, boşa çıkma ve yok olma ile sonuçlanacak olan şişmeden öte bir şey değildir...

Burada **Allah'ın ayetlerini inkâr etme**nin yanında **peygamberleri haksız yere öldürmek**ten söz ediliyor. Zaten bir peygamberi haklı olarak öldürmek diye bir olay olamaz. Ayrıca insanlar arasında **adaleti yaymaya çalışanların**, yani gerçek adalet üzerinde kurulan ve adaleti gerçekleştirmenin biricik şekli olan **Allah'ın yoluna uymaya çağıranların öldürülmesi**nden bahsedilmiştir...

İşte bu niteliklerin burada söz konusu edilmesi tehdidin **Yahudilere** yönelik olduğunu gösteriyor. Bunlar, tarihleri boyunca her anıldığında **Yahudileri hatırlatan başlıca niteliklerdir**! Fakat bu, aynı zamanda sözün Hıristiyanlara da yönelik olmasına engel değildir. Hıristiyanlar da bu tarihe kadar Hıristiyan olan Roma devletinin resmi mezhebine aykırı düşen mezheplerin bağlılarından binlercesini öldürmüşlerdi. Bu haksız yere öldürülenler arasında Allah'ın birliğine ve İsa'nın (a.s) normal bir insan olduğuna inananlar ile adaleti yaymaya çalışanlar da vardı... Bu, ayrıca buna benzer çirkin eylemlere girişen herkesi kapsayan sürekli bir tehdittir. Ve bunların sayıları her zaman çoktur... *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Asıl konusu Hıristiyanların yanlış telakkilerini ortaya koymak olan sûrenin burada özellikle Yahudilerden söz etmesinin sebebi ise şöyle açıklanır:

a) 20.âyet-i kerimede hem Yahudilere ve Hıristiyanlara (***Ehl-i kitab**'a*) hem de Ehl-i kitab'dan olmayan müşriklere (***ümmiyyîn***), yani İslâm inancına karşı çıkan bütün inkârcılara çağrı yapıldığı için; bu âyette de bu çağrıya sırt çevirenlerin akıbetinden söz edildiği için **Yahudilerin şiddetle kınanan en belirgin özelliklerine** değinildi.

b) Efendimizin çağdaşı olan Yahudiler, peygamberi bizzat öldüren kişiler olmamakla beraber, **öncekilerin bu fiillerini onaylıyorlardı**; yine hem Mekke müşrikleri hem de Medine Yahudileri Efendimizi öldürmeyi şiddetle arzuluyorlardı. *(Kur'ân Yolu)*

Kur'ân'ın ***"Allah'ın ayetlerini inkâr edenler"*** ifadesinin ne anlama geldiğini sürekli hatırda tutmak gerekir. Bundan amaç, sadece açıkça kâfir olduğunu söyleyenler değildir. **Ulûhiyetin tek olduğunu ve yalnız O'na ibadet edilmesi gerektiğini kabul etmeyen herkes bu ifadenin kapsamına girer**. Bu ise, **yasama, yönlendirme, değer yargıları ve**

ölçüleri belirlemekle kulların hayatlarına hükmeden otoritenin tek olması gerektiğini açıkça ortaya koyar. Kim başta bu konulardan birinde Allah'tan başkasına bir pay ayırırsa o Allah'a ortak koşmuş veya O'nun ulûhiyetini inkâr etmiş olur… İsterse dili ile bin defa müşrik olmadığını, Allah'ın ulûhiyetini kabul ettiğini söylesin. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Ne kadar tuhaf, şunlara baksana!

23.âyet:

"Baksana şu ehl-i kitaba! Aralarında hakem olması için Allah'ın kitabına davet olunuyorlar da sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyorlar."

Sebeb-i Nüzûl: Rasûlüllah (s) Yahudilerin dershanelerine gitmiş, kendilerini imana davet etmişti. Nuaym b. Amir, Hars b. Zeyd:

-"Sen hangi dindesin?" diye sordular, Peygamber Efendimiz de (s):

-"İbrahim dini üzereyim." buyurdu. Bunun üzerine onlar:

-"İbrahim Yahudi idi." deyince Rasulüllah (s):

-"Öyle ise haydi, Tevrat'a müracaat edip bakalım." diye çağrı yaptı.

Bu teklife "evet" demekten çekindiler...

"Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra ancak birbirleriyle anlaşmazlığa düştüler." (Câsiye 45/17) ayetiyle de açıklandığı gibi, bunların bile bile hakka karşı direnmeleri, şiddetli aldanmaları, iftiraları ve nihayet feci akıbetleri, uyarıp korkutmak için gösterildi. *(Hak Dini Kur'ân Dili; Beydavî Tefsiri)*

Efendimiz (s): *"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, şu ümmetten bir Yahudi veya Hıristiyan, beni işitir de benimle gönderilene iman etmezse, kesinlikle cehennemliklerden olur."* buyurdu. *(İbn Kesir)*

Müslüman olduklarını iddia etmeyen ehli kitaptan bir grubun Allah'ın kitabı ile muhakeme olmaktan yüz çevirmeleri böyle reddedildiğine göre, O'ndan yüz çevirenler **"Müslümanlar"** olursa bu ne şekilde reddedilir acaba?.. Bu, gerçekten sonsuz bir hayreti ifade eden korkunç bir felakettir: Sapıklığa ve Allah'ın rahmetinden kovulmaya varan Allah'ın gazabıdır! Bu belâdan Allah'a sığınırız. **Bugün kendilerinin Müslüman olduğunu zannedip aralarında hüküm vermesi için Allah'ın kitabına çağırıldıklarında arkalarını dönüp bundan yüz çevirenler de bu ehli kitap gibidir.**

Bu Müslümanlık iddiasında bulunanların bazıları, insan hayatının dünyayı ilgilendirdiğini, dinle ilgisi bulunmadığını ileri sürerler. Bunlara göre din, insanların ekonomik, sosyal

hatta ailevi ilişkilerine varıncaya kadar bütün pratik hayatına müdahale etmemelidir. Bu inançlarına rağmen hâlâ **Müslüman** olduklarını sananları bazıları, bu inançlarına rağmen, Allah'ın kendilerine günahlardan temizleme dışında asla azab etmeyeceği, bu cezalarını çektikten sonra Cennet'e gideceklerini vehmederler. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

20-23.âyetlerde sözü edilen insanları bu tutuma yönelten sebep, bu kişilerin kendilerini, ***çok kısa bir süre azap gördükten sonra cennete kavuşacaklarına*** inandırmış olmaları idi. Oysa Bakara sûresinin 80. âyetinde Allah tarafından kendilerine bu hususta verilmiş bir söz bulunmadığı belirtilip bu kişiler kınanıyor ve bu **24.** âyette de onların bu sözlerinin bir iftiradan ibaret olduğu; kendilerini aldatmaktan başka bir sonucunun bulunmadığı sert bir dille ifade ediliyor.

25.âyette ise; bir taraftan geleceğinde kuşku olmayan hesap gününde bu tür iftiracıların halinin ne kadar dehşet verici olacağı, diğer taraftan da yapmadıkları bir fiilden ötürü cezalandırılmayacakları, sonucun kendilerinin de ikna olacağı bir hesap neticesinde ortaya çıkacağı, asla haksız bir muameleye maruz katmayacakları hatırlatılıyor. Haşir günü herkese kendi amelinin karşılığı tam olarak verilecektir. Sorumluluk çağındaki herkes, bir sınav niteliği taşıyan dünya hayatında yaptıklarını bir gün mutlaka önünde bulacak ve ilâhî adalete göre bunların hesabını mutlaka verecektir...

Bir başka anlatımla, bir kul hakkındaki nihaî sonuç Allah tarafından bağışlanıp cennete konması olsa bile âyette, bu aşamadan önceki hesap gününün ayrı bir müeyyide olduğuna, huzûr-ı ilâhîde ve beşeriyet önünde verilen hesabın yol açacağı mahcubiyetin ağırlığına dikkat çekiliyor. *(Kur'ân Yolu)*

Allah ve Rasûlü'nün Zafer Vaadi

Kâfirler mülklerine, devletlerine, servetlerine, kuvvetlerine güvenerek Mâlikü'l-Mülk olan Allah'ın (c.c) âyetlerini tanımaz, Hakk'ın şanına tecavüzkar davranırlar. O'na "oğul" isnad etmekle o kuvvetler alınmaz, gündüzler gece, geceler gündüz olmaz, diriler ölmez, ölenler dirilmez, zenginler züğürtlemez, fakirler ve zayıflar servete ve kuvvete kavuşmaz, haksızlıkların ve küfürlerin cezaları verilmez zannederlerken, şüphesiz ve mutlaka gelecek olan o toplanma ve cem' gününün anılması hususunda ey Muhammed, sen: *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

قُلْ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (26) تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنْ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنْ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (27)

***26**. De ki: "Ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de onu çeker alırsın, dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır Senin elindedir. Muhakkak ki, Sen her şeye kâdirsin. **27**. Geceyi gündüzün içine sokarsın, gündüzü gecenin içine sokarsın; ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsin.*

Sebeb-i Nüzûl:

Rivayet olunuyor ki, Mekke'nin fethi üzerine Peygamberimiz (s), ümmetine Fars ve Rum mülklerini vaad etmişti. Münafıklar ve Yahudiler:

-*"Heyhat, heyhat, Muhammed nerede, Fars ve Rum nerede! Onların güç ve kuvvetleri bundan pek fazla, Muhammed'e Mekke ve Medine yetmedi mi ki, bir de Fars ve Rum devletlerini istiyor?"* dediler.

Daha önce Ahzab (**Hendek Savaşı**) senesinde Rasulüllah (s), kazılacak hendeği belirlemiş, Medine halkından her on kişiye kırk arşınlık yer göstermişti. Amr b. Avf, Selman-ı Farisi, Huzeyfe, Numan b. Mukrin ve ensardan altı kişi kendilerine verilen kırk arşınlık sahada çalışıyorlardı; kazarlarken hendeğin ortasında büyük bir kaya çıktı; onu kırmaya uğraştılar ama demir külünkler ve balyozlar işlemez hale geldi. Taştan çok az şey koparabildiler ve bir türlü kıramadılar. Selman'a:

-"Çık Rasulüllah'a durumu haber ver, ne emrediyorsa öğren gel." dediler.

Selman (r.a) gitti; durumu Rasulüllah'a (s) arzetti. Rasulüllah (s) Selman (r.a) ile beraber hendeğe indi; diğer dokuz kişi de oradaydı. Rasulüllah (s) Selman'ın elinden külüngü aldı, taşa vurdu ve taş çatladı; öyle bir kıvılcım çıktı ki, karanlık bir odadaki kandil gibi etrafı aydınlattı. Rasulüllah (s) bir fetih tekbiri aldı, oradakiler de tekbir getirdiler. İkinci bir darbe daha indirdi, öyle bir şimşek daha çaktı ve yine öyle bir tekbir aldılar, üçüncü bir darbe daha vurdu, taşı parçaladı ve yine öyle bir şimşek daha çaktı. Aynı şekilde bir tekbir daha aldılar. Sonra Selman'ın elini tutup hendekten çıktı. Selman (r.a):

-"Anam, babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Hiç görmediğim bir şey gördüm." dedi. Rasulüllah (s), oradakilere dönerek:

-"Bakınız Selman ne söylüyor?" dedi. Onlar da:

-"Evet, ey Allah'ın Rasûlü." dediler. Buyurdu ki:

-*"İlk darbeyi vurdum, gördüğünüz gibi bir şimşek çaktı, bundan bana Hîre'nin ve Medain-i Kisra'nın (**Kisra**'nın şehirleri) köşkleri aydınlandı, Cibril de bana haber verdi ki, ümmetim bunlara muhakkak galip gelecek. Sonra ikinci darbeyi vurdum, gördüğünüz gibi yine şimşek çaktı, bundan da bana **Rum** diyarının kırmızı köşkleri aydınlandı, Cibril bana haber verdi*

*ki, ümmetim bunlara muhakkak galip gelecek. Sonra üçüncü darbeyi vurdum, gördüğünüz şimşek çaktı, bundan da bana **San'a**'nın köşkleri aydınlandı; Cibril de haber verdi ki, ümmetim muhakkak bunlara galebe edecektir. Müjdeler olsun!"*

Bunun üzerine **Müslümanlar** pek sevindiler:

-"Elhamdülillah, bu bir doğru vaattir. Kazıdan sonra bize büyük bir nusret vaad olunuyor." dediler.

Münafıklar ise şöyle dediler:

-"Ne acaip insanlarsınız! Muhammed sizi boş ümitlere düşürüyor, asılsız vaatlerde bulunuyor, Medine'den Hîre ve Rum kralının şehirlerinin köşklerini gördüğünü ve bunların sizce fetholunucağını söylüyor, halbuki muharebeye çıkmaya bile gücünüz yetmiyor da korkunuzdan hendek kazıyorsunuz."

Ahzab Sûresi'nin ***"O vakit münafiklarla kalblerinde hastalık olanlar diyorlardı ki, Allah'ın ve Resulünün bize vaad ettiği şeyler boş şeylerdir."*** *(Ahzab 33/12)* âyeti bu olay hakkında nâzil olmuştu.

Bu iki âyetin de (26-27.âyetler) o zamanlar veya Mekke fethinden sonra nazil olduğu rivayet edilmiştir. Daha yukarıda (10.âyet) Rum meliklerine güvenen Necran Hıristiyanları dolayısı ile nazil olduğu da zikredilmiş idi… *(Hak Dini Kur'ân Dili; Beydavî Tefsiri)*

Bu âyetlerin faziletleri hakkında bir hayli haberler vardır. Bunlardan biri: Ebu Eyyub el-Ensari'den ve Hz. Ali'den rivâyetle, Rasulüllah (s) buyurmuştur ki: Fatihatü'l-Kitab, Âyete'l-Kürsî, bir de Âl-i İmran'daki ***"Şehidallahu ennehû..."***dan ***"İnne'd-dîne 'ınd'Allahi'l-İslâm"***a kadar(3/17-18), ***"Gul'i-llahümme Mâlike'l-Mülki…"***den ***"biğayri hesâb"***a (3/26-27) kadar iki âyet nazil oldukları zaman, Allah Teâlâ ile aralarında hiç bir hicab bulunmaksızın Allah'ın arşına yapışarak:

-"Ya Rab! Bizi yeryüzüne ve Sana isyankâr olanlara indiriyorsun." dediler.

Allah Teâlâ da şöyle buyurdu: *"Ahdim olsun, **sizi her namazın arkasında okuyan herhangi bir kimsenin** kusurlarına bakmayarak makamını cennet kılacağım, onu kutsal huzurda iskân edeceğim, her gün kendisine yetmiş kere nazar edeceğim ve yetmiş türlü ihtiyacını yerine getireceğim ki, bunun en aşağısı mağfirettir. Ve onu her bir din düşmanından, hasetçinin şerrinden koruyacağım ve mağfiret eyleyeceğim."* *(Darimi, Fedâilü'l-Kur'ân 14; Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân 2)*

İşte Allah'ı böyle bilmeli, tanımalı, bu tanıyışla ona bağlılık göstermeli ve sığınmalıdır. Bunu bilen ve Allah'tan yardım isteyen müminlere şunu anlat:

Müminleri Bırakıp da Kâfirleri Dostlar/Veliler Edinmeyin!

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ (28) قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (29) يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ (30)

***28**- Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin ve onu her kim yaparsa Allah'tan ilişiği kesilmiş olur, ancak onlardan korunmak için bunu yapmanız başkadır. Bununla beraber Allah sizi kendisinden korunmanız hususunda uyarır. Nihâyet gidiş Allah'adır. **29**- De ki, göğüslerinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Hiç şüphesiz Allah, her şeye kadirdir. **30**- O gün her nefis, ne hayır işlemişse, ne kötülük yapmışsa onları önünde hazır bulur. Yaptığı kötülüklerle kendi arasında uzak bir mesafe bulunsun ister. Allah, size asıl kendisinden çekinmenizi emreder. Şüphesiz ki Allah, kullarını çok esirger.*

Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri kendilerine dost edinmesinler: Müminler iman hasletine küfür hasletini karıştıracak, müminlere şimdiki zamanda veya gelecekte zararı dokunacak, İslâm'a zarar verecek ve ters düşecek bir surette kâfirlerle dostluk ilişkilerine girmesin. Sevgisini, muhabbetini ve buğzunu (nefretini) hep Allah için yapsın. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Eğer kalplerinde kâfirlere karşı bir sevgi ve dostluk meyli varsa, onu saklasalar da açığa vursalar da Allah bilir. Göklerde ve yerde ne varsa onu bilen Allah, elbette onların gizlisini de açığını da bilir. Ayrıca o kâfirleri dost olmalarını yasaklamasına rağmen yine de onlar bundan vazgeçmezlerse, Allah onları cezalandırmaya da kadirdir. *(Beydavi Tefsiri)*

Kur'an'ın akış seyri, geçen bölümde yetkinin bütünüyle Allah'a ait olduğu, tüm kudretin Allah'a özgü olduğu, bütün idarenin Allah'a mahsus olduğu, rızkın tamamıyla Allah'ın elinde olduğu bilincini coşturmuştur. O halde, müminin Allah düşmanlarına dostluğu mümkün müdür?

> Aralarında hüküm verebilmesi için Allah'ın kitabına çağrıldıkları halde sırtını dönen ve ondan yüz çeviren Allah düşmanlarına dostluk ile Allah'a iman gerçeği bir tek kalpte buluşamaz. Onun içindir ki, müminler bundan ciddi biçimde sakındırılmış, hayatta Allah'ın kitabının hâkim olmasına taraftar olmayanlara dost olduğunda Müslümanın İslâm dairesinden çıkacağı kesin biçimde belirtilmiştir. Artık bu dostluğun kişinin gönlünün onlarla beraber olması veya onlara yardım etmesi yahut da onlardan yardım istemesi biçiminde gerçekleşmiş olması arasında fark yoktur. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Sebeb-i Nüzûl:

Bu âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak dört vecih nakledilmiştir:

1- Yahudilerden Haccac b. Amir, Kehmes b. Abdulhakik, Kays b. Zeyd, ensardan bazılarına gizlice gelerek, dinlerini bozmak isterlerdi. Rifaa b. Münzir ve Abdurrahman b. Cübey ve Sa'd b. Hayseme (r. anhüm) bu Müslümanlara, o Yahudilerden sakınmalarını ve uzak durmalarını tavsiye ettiler. Onlar dinlemediler. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

2- Müslümanlardan **Hatib b. Ebi Beltea** (r.a) gibi bazı zevat, Mekke kâfirlerine sevgi gösterisinde bulunuyorlardı. Allah Teâlâ bunu nehiy buyurdu, yasakladı.

3- Münafıkların başı Abdullah b. Übeyy ve adamları Yahudilerle ve müşriklerle dost olup onlara Müslümandan bilgi aktarıyor, olup bitenleri haber veriyorlardı. Rasulüllah (s) aleyhine zafer arzu ediyorlardı. Müminler bundan menedildiler.

4- Ubade b. Samit'in (r.a) Yahudilerden dostları vardı. Ahzab günü Efendimize gelerek, *"Ey Allah'ın Resulü, benim yanımda beş yüz Yahudi vardır. Benimle beraber harbe çıkmalarını istiyorum."* demişti. Âyet bunun hakkında nazil oldu...

Bunu her kim yaparsa Allah'tan, Allah'ın dostluğundan ve yardımından hiçbir nasibi yoktur. Ancak onlar tarafından gelmesi beklenen ve sakınılması gereken her hangi bir zarardan korunmak için yaptığınız dostluk müstesnadır. Öyle durumlarda iş başka, yoksa müminler, hiç kimseye karşı iyi davranmaktan, adalet ve ihsandan menedilmiş değillerdir. Hukuka riayet, ahitte sebat, ciddiyet, merhamet ve yardımseverlik aslında imanın gereği olan güzel huylardır. Güzel huy ise müminin şiarıdır. Fakat müminler, her şeyden önce din ve imanlarında samimi olmak zorundalar. Allah'tan başkasına nefsini teslim etmeyecek olan müminin, kendisini herhangi bir sebepten dolayı kâfirlerin dostluğuna kaptırması, imanına ve ciddiyetine aykırı olur. Bir kâfir, bir mümine dünyaları bağışlasa bile onun ne imanına, ne de din kardeşlerine en ufak bir zarar getirecek şeyi kabul ettirememelidir. Bir mümin de bunu bile bile yapmaz, fakat iyi niyetle gaflet edebilir, hüsnüzan ederek aldanabilir. Karşısındakine göre bilgisi, tecrübesi ve dünya işlerindeki haberi daha eksik olabilir. Farkında olmaksızın fena yollara sürüklenebilir, fena işlere bulaştırılabilir. Bunlar ise müminlerin yavaş yavaş kâfirlere benzemelerine ve ilâhî yardımın üzerlerinden eksilmesine sebep olabilir. ***"Her kim böyle yaparsa Allah'tan ilişiği kesilmiş olur"***. Bundan dolayı kesinlikle müminler, kâfirlerle içli dışlı olmaktan ve yakın dostluktan sakınmalıdırlar. Meğer ki, bu gibi tehlikelerden korunabilecek bir vaziyette bulunsun ve korunabilsin veyahut büyük bir zaruret, tehlike veya zor karşısında bulunsun. O zaman kalbinde imanına sahip olarak **"takiyye"** edebilir.

Sebeb-i Nüzûl: Yine rivayet olunur ki, Müseylemetü'l-Kezzab, ashaptan iki kişiyi esir almıştı. Birine:

-"Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şehadet eder misin?" diye sordu. O da:

-"Evet, evet, evet" dedi. Sonra:

-"Benim de Allah'ın resulü olduğuma şehadet eder misin?" diye sordu.

Ona da "evet" dedi.

Müseyleme kendisi için, "Ben Beni Hanif'in peygamberiyim, Muhammed Kureyş'in peygamberi" diye iddia ediyordu. Sorguya çektiği birinci esiri serbest bıraktı, öbürünü çağırdı:

-"Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şehadet eder misin? diye sordu. O da:

-"Evet", dedi.

-"Benim Rasulüllah olduğuma şehadet eder misin?" diye sorunca;

-"Ben dilsizim, ben dilsizim, ben dilsizim" dedi.

Müseyleme de onu hemen öldürdü.

Bu haber Hz. Peygamber'e (s) erişince şöyle buyurdu:

"O öldürülen imanındaki sadakat ve samimiyet üzere geçti, mübarek olsun; öbürüne gelince o da Allah'ın ruhsatını kullandı, bunda da bir zarar yoktur."

Bu mânâ ***"Ancak zor karşısında kalıp da kalbi iman dolu olanlar müstesna."*** *(Nahl 16/106)* âyetinde daha açıktır.

Takiyye; *hafiyye* vezninde, 'canını, ırzını veya malını düşman şerrinden korumak için ondan sakınmak' demektir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Takiyye, dil ile gerçekleşir. Kalp ile beslenen bir dostluk, ya da fiilî olarak gerçekleşen bir dostluk değildir. İbn Abbas (r.a) diyor **ki: "Takiyye, eylem ile olmaz. Takiyye, ancak dil ile olur."** Mümin ile kâfir arasında bir sevginin meydana gelmesi izin verilen *takiyye* kapsamına girmediği gibi, müminin *takiyye* adı altında pratik olarak herhangi bir şekilde kâfire yardım etmesi de izin verilen *takiyye* kapsamına girmez. Allah'a karşı bu tür düzenbazlıklara başvurmak doğru değildir! Sözü edilen kâfir, Kur'ân ifadesinin burada kapalı olarak geçtiği fakat başka bir surede açık olarak gösterdiği gibi, hayatın her alanında Allah'ın kitabının egemen olmasına taraftar olmayan kişidir. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Bu durumda iş, vicdanlara, kalplerin takvasına ve bütün gizli şeylerden haberi olan Allah'a havale edildiğinden, gerçekten dehşet verici bir biçimde müminleri Allah'ın cezasından ve öfkesinden sakındırmayı da içeren bir tehditle ifade edilmiştir:

"Allah sizi kendinden korkmaya çağırıyor. Dönüş de Allah'adır."

Kesin olan şudur ki; asıl korunma Allah'ın azabından korunmadır. Allah müminlere ***"Ancak onların zararlarından sakınmanız gereken durumlar başka..."*** şeklinde ruhsat vermekle birlikte; ***"Allah size, asıl kendisinden korkmanız, çekinmeniz gerektiğini bildiriyor, son dönüş Allah'adır."*** diyerek de ikaz buyuruyor ki, hemen arkasından gelen şu iki âyet bunu açıklar. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Ayetlerin akış seyri sakındırmaya, kalplere dokunmaya ve Allah'ın kendilerini gözettiği ve Allah'ın ilminin kendilerini izlediği bilincini vermeye devam ediyor.

"De ki: İçinizdeki duyguyu saklasanız da açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde olanı ve yerde olanı da bilir. Allah'ın gücü her şeye yeter."

Bu ifade, sakındırma ve tehdidi daha da derinleştiriyor. İlim ve kudret sahibi zatından kurtulmak için hiçbir sığınak ve yardım edici bulunmayan Allah'ın cezasına çarpılmaktan korunma ve korkma duygusunu coşturuyor!

Ayetlerin akışı, hiçbir eylem ve niyetin unutulmadığı, herkesin yaptıklarının tümüyle karşılığını göreceği o korkunç günü gözler önüne getirerek, sakındırma ve kalpleri etkilemede bir adım daha atıyor. Bu öyle bir karşılaşmadır ki, insanın kalbine açılan bütün yolları kapatıyor. Ve onu, iyi-kötü her şeyini gözetleyerek kuşatıyor. İnsan bu gözetleyiciye yönelirken kendi kendisini hesaba çekiyor. Kendisiyle işlediği kötülük arasında uzun bir mesafe olmasını ya da kendisiyle bu günün tamamı arasında aşılmaz bir uzaklık olmasını diler; fakat bu dilemenin iş işten geçtikten sonra ne yararı olabilir ki! Çünkü artık karşılaşma günü gelmiş, onun gırtlağına yapışılmıştır. Artık kaçıp kurtulmak çok uzak!

Sonra ayetlerin akışı yine imanın kalbine bir hamle daha yapıyor ve Allah'ın insanların kendisinden sakınmaları gerektiği şeklindeki telkini tekrar ediliyor: ***"Allah, sizi kendisinden korkmaya çağırır..."***

Yüce Allah bu sakındırmada zaman geçmeden fırsatın genişliğini ve rahmetini onlara hatırlatıyor: ***"Allah kullarına karşı şefkatlidir."*** Bu sakındırma ve bu hatırlatma da onun şefkatindendir...

İşaretler, yöntemler, imalar ve ilhamlar yönünden zengin olan bu geniş çaplı hamle, Müslüman cemaatin hayatında yaşanan olaylara ışık tutar. Müslüman bloktan bazı fertler ile kâfirler arasında akrabalık yahut ticaret etkenlerinden ötürü birtakım ilişkiler vardı. Bundan dolayı burada Müslümanların Mekke'de müşrikler, Medine'de de Yahudiler ile akrabalık, dostluk ve kölelik ilişkilerinin gevşek tutulmasının tehlikesine işaret edildi. Oysa İslâm yeni Müslüman toplumun temelini **yalnız inanç ilkesine dayandırmak** istiyordu. Bu inançtan

kaynaklanan yolun ilkesine dayandırmak amacındaydı. Öyle ki İslâm, bu konuda hiçbir cıvıklığa, kaypaklığa asla izin vermiyordu.

Aynı şekilde bu tür ağlara takılmamak, buna benzer bağlardan kurtulmak, Allah'a sığınabilmek, **başkalarına değil, yalnız O'nun yoluna bağlanmak** için insan kalbinin sürekli olarak yorucu çalışmalara ihtiyacı olduğuna gizliden işaret ediliyor.

İslâm, din hususunda Müslümanlarla savaşmayan insanlara **iyilik** yapmayı yasaklamaz. Yalnız, **dostluk**, *iyilik yapmaktan* apayrı bir olgudur. **Dostluk**; karşılıklı bağlılık, yardımlaşma ve sevgi beslemedir. Bu ise, gerçekten Allah'a iman eden bir kalpte ancak kendisi ile beraber Allah'a bağlanan, hayatlarında Allah'ın yoluna onunla birlikte boyun eğen, itaat, bağlılık ve teslimiyet ile Allah'ın kitabıyla muhakeme olunmaya taraftar olan müminler için var olan bir dostluktur. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

***

Yahudiler *"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz."* *(Mâide 5/18)* demişlerdi. Müşrikler de *'Allah'a sevgimizden dolayı bizi Allah'a iyice yaklaştırsınlar diye putlara tapıyoruz'*, demişlerdi. *(Zümer 39/3)* Necran heyetindekiler de, *'Biz Allah'a sevgimizden dolayı İsa'yı tanrı tanıyoruz.'* demişlerdi.

Bunlara karşı Allah Teâla buyurdu ki: ***31**. De ki: Siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok esirgeyici ve bağışlayıcıdır. **32**. De ki: Allah'a ve Peygamber'e itaat edin! Eğer aksine giderlerse, şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.*

Ders 4

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 31-41. ÂYETLER

İmrân Ailesinin Kıssası

Allah'ı Seven Rasûl'e Uyar

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (31) قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ (32)

31. De ki: 'Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.' **32.** De ki: 'Allah'a ve Rasûl'e itaat edin.' Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

Sebeb-i Nüzûl: 31. âyetin;

a) sûrenin başında sözü edilen Necran heyetindekilerin "Bizim İsâ'yı ululayan ifadelerimiz onu sevdiğimizi belirtmek içindir" demeleri;

b) bazı Müslümanların, "Ya Rasûlallah! Gerçekten biz Rabbimizi seviyoruz";

c) Yahudilerin "Allah'ın evlâtları ve asıl sevdiği kişiler bizleriz" demeleri;

d) müşriklerin "Biz putlara sırf Allah'a olan sevgimizden ötürü ve bizi Allah'a yakınlaştırsınlar diye tapıyoruz" demeleri üzerine indiği rivayetleri vardır. *(Kur'ân Yolu)*

32.âyetin nüzul sebebi hakkında ise şöyle bir rivayet vardır: Önceki âyette Hz. Peygamber'e uyulması istenince münafıkların başı Abdullah b. Übey 'Gördünüz mü? Muhammed kendine itaat edilmesini Allah'a itaat gibi görüyor; bizim de Hıristiyanların İsâ'yı sevdikleri gibi kendisini sevmemizi istiyor!' diye bir ithamda bulundu. Bunun üzerine bu âyet indi; Hz. Peygamber'e Allah'ın elçisi sıfatıyla ve yine O'nun buyruğunun bir gereği olarak itaat edilmesinin istendiği bildirildi. *(Tefsir-i Kebir)*

31.âyette Allah sevgisinin ancak Peygamber'i sevmekle bütünleşeceği belirtilmiştir. *(Tanrı Buyruğu)*

Birçok âyette genel olarak peygamberlerin, özel olarak da son dinin tebliğcisi Hz. Muhammed'in bildirdiklerine teslimiyet gösterip uymanın önemi vurgulanır. Rasûlüllah'a uymak, gerçek imanı belirlemede temel bir kriterdir: **"…Rasûl'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayıralım diye…"** *(Bakara 2/143)* Burada **Peygamber'e ittibâ** (uyma) **Allah sevgisinin**

ayrılmaz bir parçası olarak nitelenmiş, Peygamber'in gösterdiği yolu gönülden benimsemeyen kişinin Allah'ı sevdiğini iddia edemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca **Rasûlüllah'a uyma iradesinin ortaya konması**, Allah'ın sevgisine ve mağfiretine nail olmanın ön şartı sayılmıştır. Sadece "elçi" sıfatını taşıyan temsilciyi dahi tanımamanın onu yollayan makamı tanımama anlamına geleceği açıktır. Hz. Muhammed ise, dar anlamıyla bir elçi olmaktan öteye Şâri' ('din sahibi' yani Allah) tarafından Kur'an'ı açıklama ve bu çerçevede Kur'an'da özel düzenlemeye tâbi tutulmamış hususlarda bağlayıcı açıklamalar yapma yetkisiyle donatılmıştır: **"…İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için sana da bu Kur'ân'ı indirdik**." *(Nahl 16/44)*

Bu sûrenin, Ehl-i kitabın ve özellikle Hıristiyanların bazı inanç ve tutumlarının yanlışlığını ortaya koyma konusuna ağırlık verdiği göz önüne alınırsa, bu âyette Allah inancı ve peygamberliğin mahiyeti hakkında önemli hususlara dikkat çekildiği farkedilir. Şöyle ki: Allah sevgisi ve Allah'a itaatle O'nun peygamberine uyma ve getirdiklerine teslim olma arasında sıkı bir bağ vardır.

Burada önemli incelik, **'Allah gibi sevmek** ile **'Allah için sevmek'** arasındaki büyük farktır. Bu fark göz ardı edilirse söz konusu bağın anlamı tersine çevrilmiş olur. Nitekim Yahudiler Hz. Musa'nın, Hıristiyanlar da Hz. İsa'nın peygamberlik sıfatından ziyade şahsında ısrar ederek bu büyük hataya düştüler. Böylece Hıristiyanlar Hz. Muhammed'i, Yahudiler de Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i inkâr yolunu tuttular ve "Allah'ın elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız" *(Bakara 2/285)* ilkesini ihlâl ettiler. Dahası, Hıristiyanlar Hz. İsâ'yı (a.s), Yahudiler de Hz. Üzeyir'i (a.s), "Allah gibi sevdikleri" için **"Allah'ın oğlu"** düzeyine çıkardılar. O halde, Tevhid inancından sapmamak için peygamberliğin mahiyeti çok iyi kavranmalıdır. Nitekim kelime-i tevhîdde ve kelime-i şehâdette; hem **Allah'tan başka ilah olmadığı** hem de Hz. Muhammed'in O'nun **kulu ve elçisi olduğu** apaçık ifade ve ilan edilmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

> **Özetle**; Allah Tealâ'yı (c.c) sevmek ve O'na (c.c) itaat ve ittiba etmek Allah Rasûlü'nü (s) sevmeyi ve O'na (s) itaat ve ittibayı zorunlu kılar. Ancak Rasûlüllah'ı sevmek, Allah'ı sevmek düzeyinde olamaz.

Mevdudi; Âl-i İmrân sûresinin 1. bölümünün burada 32. âyetle bittiğini; 33. âyetle ise 2. bölümün başladığını tespit eder. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Allah'ın Seçtiği Elçiler ve Aileler

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ (33) ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (34)

33-34. *Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (yaratılmışlara, milletlere) üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir.*

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde peygamberlerin Allah'ın **seçkin kulları** olduğunu belirten ifadeler vardır. Bu hususu özellikle belirten **"istafâ"** fiili için:

a) Onların bütün yaratılmışların özü kılındığı, **b)** onların kötü sıfatlardan arındırılıp övgüye lâyık hasletlerle bezendiği şeklinde yorumlar yapılmıştır. *(Tefsir-i Kebir)*

Elmalılı Hamdi Yazır ise, **"ıstafâ"** fiilini, varlıkların oluşum ve gelişim süreci ile ilgili "**istifa**" kanunu arasında bağ kurarak peygamberlerin üstünlüğü bağlamında açıklar. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Âyette geçen **"âlemîn"** kavramı kendi zamanındaki veya kendi cinsinden olan yaratılmışlar şeklinde anlaşıldığı gibi, bütün yaratılmışlar şeklinde de açıklanır.

Bu iki âyette peygamberlerin seçilmiş üstün özelliklere sahip kişiler ve hep Hz. Âdem'in soyundan gelmiş olduklarına değinilmesi, Hz. İsâ'nın (a.s) yaratılışı konusuna fikrî hazırlık sağlama şeklinde açıklanabilir. Bu sure Hristiyanların bazı inanç ve tutumlarının yanlışlığını ortaya koyar. Sonraki âyetler, babasız olarak dünyaya gelmesi Hıristiyanlık'ta tek tanrı inancından sapmanın hareket noktası haline getirilen Hz. İsâ'nın ailesi, doğumu ve hayatına dair bilgiler verdiği için, burada zihnin sırf tabiat kanunlarının tek düzeliğine saplanıp kalmaması ve tabiat kanunundan önce gelen yaratma fiilinin göz ardı edilmemesi gerektiği, buna göre dilediğini dilediği biçimde yaratmaya kadir olan Allah'ın iradesini kısıtlayabilecek hiçbir güç bulunmadığı hatırlatılır. Hz. Meryem'in babası olan İmrân'ın ailesi de peygamberler dizisi içinde anılarak, Hz. İsâ'nın da annesinin Hz. Âdem ve peygamberler soyundan olduğuna dikkat çekilir. *(Kur'ân Yolu; Hak Dini Kur'ân Dili)*

Allah'a Adanmışlık

إِذْ قَالَتْ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (35) فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَى وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (36) فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَامَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (37)

35. *Bir zamanlar İmrân'ın karısı şöyle demişti: 'Rabbim! Karnımdakini muharrar (her türlü bağımlılıktan uzak özgür bir insan) olarak Sana (ibadet etmesi için) adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz Sen her şeyi işiten, her şeyi bilensin'.* **36.** *Onu doğurunca -onun ne doğurduğunu Allah daha iyi bilirken- dedi ki: 'Rabbim, doğrusu bir kız doğurdum; erkek ise kız*

gibi değildir. Ona Meryem adını verdim ve işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı sana ısmarlıyorum'. **37.** *Bunun üzerine Rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ'yı da ona sorumlu kıldı; Zekeriyâ mihraba (onun odasına) her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve 'Ey Meryem! Bu sana nereden?' diye sorar, o da 'Allah tarafından' derdi. Şüphesiz Allah dilediğine sayısız rızık verir.*

Kur'ân-ı Kerîm'de **"İmrân"** ismi üç âyette geçer. **35.** âyette ve Tahrîm sûresinin 12. âyetinde anılan İmrân'ın Hz. Meryem'in babası (Hz. İsâ'nın dedesi) olduğu açıktır. Bu sûrenin **33.** âyetinde geçen **İmrân** ile kimin kastedildiği hususunda ise iki görüş vardır: Bir görüşe göre bu, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un babası olan İmrân'dır. Diğer görüşe göre bu iki zatın yaşadıkları zaman dilimleri arasında yaklaşık 1800 yıl fark bulunduğu ve bu sûrede, özellikle 35. âyetten itibaren Hz. İsa'nın ailesinden söz edildiği dikkate alınırsa 33. âyette zikri geçen İmrân'ın da Hz. Meryem'in babası olan İmrân olarak anlaşılması uygun olur. Buradaki **İmrân** Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'un babası (Kitab-ı Mukaddes'teki adı ile **Emren**) olarak düşünülse bile, onların da Meryem adında bir kız kardeşinin bulunduğuna dair rivayet ile Kur'ân'da yer alan Hz. Meryem'e **"Ey Harun'un kız kardeşi!"** şeklinde hitap edildiği bilgisi *(Meryem 19/28)* arasında bağ kurulması, anılan âyet-i kerîmedeki maksadın anlaşılmamış olmasından kaynaklanır. İyi incelendiğinde görülür ki, kendi toplumunda Hz. Meryem'e **"Ey Harun'un kız kardeşi!"** diye hitap edilmesi, **"onun din kardeşi ve onun soyundan gelen"** anlamını taşır. Hz. Meryem'in babası da, büyük dedelerine izafeten **İmrân** ismini almış olabilir. Kimi doğu bilimciler bazı Müslüman yazarların eserlerindeki bu karışıklığa dayanarak Kur'ân-ı Kerîm'e eleştiri yöneltmişlerse de, Kur'ân'ın bu konudaki açıklamalarında herhangi bir çelişki ve tarihî verilerle uyumsuzluk yoktur. Genellikle Hıristiyan muhitinden gelen bu eleştirilerin objektif olmadığı, kendi kutsal kitaplarında aynı yönde yer alan bilgilere itiraz etmemelerinden kolayca anlaşılır. Nitekim Luka İncili'nde (1/5) Hz. Zekeriyyâ'nın eşi **Elizabeth** için "Hârûn kızlarındandı" denir. *(Kur'ân Yolu; Kurtubi Tefsiri; Tefhimü'l-Kur'ân)*

Bu âyette **"İmrân'ın hanımı"** diye anılan ve Hz. Meryem'in annesi olan kadının ismi Kur'ân'da zikredilmez. Onun adı İslâmî kaynaklarda **"Hanne"**, Hıristiyan kaynaklarda **"Anna"** diye geçer. İmrân'ın hanımının, karnındaki çocuğu Allah için adamasıyla ilgili değişik rivayetler vardır. Bunlardan birine göre; uzun zaman çocuğu olmayan İmrân'ın karısı bir gün bir kuşun yavrusunu beslediğini görünce buna imrenmiş ve Allah'a yalvarıp O'ndan çocuk dilemiş ve çocuğu olduğunda onu Beytü'l-makdis'in hizmetine vermeyi adamıştı. Meryem'e hamile olduktan sonra da kocası İmrân ölmüştü.

İmrân'ın karısının karnında taşıdığı çocuğu tam anlamıyla Allah'a adadığı ve kabulü için niyazda bulunduğu âyetten açıkça anlaşılıyor. Fakat âyette geçen **"muharrar"** kelimesi ve adağın içeriği farklı şekillerde yorumlanmıştır. **Muharrar**'ın sözlük anlamı; 'azat edilmiş,

tamamen özgürlüğüne kavuşturulmuş, kimsenin kendisi üzerinde hak ilintisi kalmamış kişi' demektir. Burada kelimeye, dünya işlerinden âzâde kılınmış ve kendini sırf Allah'a kulluk etmeye veren; halis bir kul; -Yahudilik'te mabedin ve özellikle Beytü'l-makdis'in hizmeti için çocuk adanması uygulamasından hareketle- 'mabede veya kutsal kitabı okuyanlara hizmet eden' gibi anlamlar verilmiştir. İster Allah'a kulluk yönü ister mabede hizmet yönü vurgulanmak istensin, burada her türlü kayıt ve sınırlamadan uzak mutlak bir **adama** iradesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. *(Kur'ân Yolu; Beydavî Tefsiri)*

36. âyetten anlaşılıyor ki; İmrân'ın hanımı adakta bulunduğu esnada, adadığı konuya (muhtemelen Beytü'l-makdis hizmetine) elverişli cinsiyete sahip, yani bir erkek çocuğu dünyaya getirme ihtimalini esas almıştı. Zira geleneğe göre, bir kadın mabette din adamı (priest) olarak görev yapamazdı. Çocuğun, bu amaca uygun bir erkek değil de kız olduğunu görünce, duyduğu üzüntü ve burukluğun ifadesi olarak ağzından şu söz dökülüverdi: **"Rabbim! Onu kız doğurdum; erkek ise kız gibi değildir"**. Âyetteki **"Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir"** ifadesi, bu hayıflanmanın onun işin hakikatini bilmemesinden kaynaklandığını ve dünyaya getirdiği bu kızın ne ulvî bir mertebeye sahip olacağını ima eder. *(Kur'ân Yolu, Tefhimü'l-Kur'ân)*

İmrân'ın eşinin çocuğuna **"Meryem"** adını vermesi, -kız çocuğu doğurmasına rağmen- onu Allah yoluna adama yönündeki sözüne sadakatini sürdürme çabası içinde olduğunu gösterir. Zira **Meryem**, Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'un kız kardeşinin adıdır ve İsrâiloğulları geleneğinde kadın cinsi için **Meryem** adı çok makbul bir isimdir. Bir de İmrân'ın eşi kızına bu adı vermek suretiyle onun babasının adıyla Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'un kız kardeşi olan Meryem'in babası arasında anlamlı bir bağ kurmuş oluyordu. Çünkü o da İmrân kızı Meryem idi. Tefsirlerde Meryem adının onların dilinde **"Allah'a kulluk eden"** *(Zemahşerî)* ve **"Rabbin hizmetinde olan"** *(Şevkanî)* anlamına geldiği ileri sürülmüştür.[10]

Meryem'in annesi onun adını koyduktan sonra **"İşte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı sana ısmarlıyorum"** diye içtenlikle dua etmişti. Bu duada Meryem'in soyunu da zikretmesi, Allah yoluna adadığı çocuğunun şeytana uymaması ve iffetini koruması için rabbinden yardım dilemesi veya genel olarak kendi soyundan gelenler için hayır duada bulunması şeklinde anlaşılabilir…

37. Yüce Allah'ın hüsnükabul göstermesi hakkında şu yorumlar yapılmıştır:

-Allah Teâlâ, Meryem'in kendisine ısmarlanması ve şeytanın şerrinden korunması hakkındaki duayı kabul buyurdu.

10 Kasımî, *Tefsir*'inde; Tevrat ve İncil'de geçen isimlerin açıklamalarına bakıldığında farklı bir mâna ile ('*acılık*', '*denizin acılığı*') karşılaşıldığını söyler. Kitâb-ı Mukaddes sözlüklerinde de **Meryem**'in basit veya bileşik kelime olabileceği ihtimallerine işaretle şu anlamlar sıralanır: *'Acı deniz, onların isyanı, denizin hanımefendisi, deniz damlası, deniz yıldızı.' (Kur'ân Yolu)*

-Alışılagelmiş uygulama dışında kalan bir adağı, yani bir kız çocuğunun mabet hizmetine verilmesini kabul etti.

-Meryem'in bakımı için (44.âyette açıklanacağı üzere) hahamların birbirleriyle yarışmalarını sağladı ve sonunda bu görevi Hz. Zekeriya'ya verdi. *(Kur'ân Yolu)*

Rivayete göre; Hanne, Meryem'i dünyaya getirdiğinde onu bir beze sarıp Mescid-i Aksâ'ya getirdi;

-'Buyurun, bu adağımdır" diyerek oradaki hahamlara bıraktı.

Hahamlar ona sahip çıkmak için yarıştılar, zira önderlerinin kızı idi. Zekeriya:

-'Ben ona daha lâyığım, çünkü teyzesinin kocasıyım' dedi.

Bunu kabul etmeyen hahamlar, kura çekmeye razı oldular. Sayıları 27 idi. Bir nehre vardılar, kalemlerini suya bıraktılar; Hz. Zekeriya'nın kalemi su üstünde kaldı, diğerleri battı. Bunun üzerine Hz. Meryem'in terbiyesi Hz. Zekeriya'nın sorumluluğuna verilmiş oldu. *(Beydavî Tefsiri)*

"Onu güzel bir şekilde yetiştirdi" cümlesini, lafzî anlamını esas alarak **"Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi"** şeklinde anlamlandıran ve bunu bazı rivayetlerden hareketle Meryem'in biyolojik gelişimindeki olağan üstü durumlarla açıklayan müfessirler vardır. *(F. Razi)* Bazı müfessirlerse bunu **'onu büyük bir peygambere anne kılmak suretiyle'** diye açıkladılar. *(Kasımî)* Fakat bunun, Meryem'in eğitim açısından sağlıklı bir ortamda iyi bir biçimde yetiştirildiğini ve ahlâkî erdemlerle donatıldığını belirten mecazi bir ifade olduğu görüşü *(Şevkanî)* ile gerek eğitimi gerekse rızkının temini açısından iyi bir ortamda büyüdüğü yani ruh ve beden sağlığı bakımından özenle yetiştirildiği yorumu *(Reşid Rıza)* daha isabetlidir. *(Kur'ân Yolu)*

Hz. Zekeriyyâ'nın Hz. Meryem'in teyzesinin kocası olduğu rivayet edilir. Eski Ahid'e göre, öldürülen Zekeriya Peygamber'le (a.s) aynı kişi değildir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

"Mihrab"; toplantı yerinin ön kısmına veya yüksekçe yapılmış özel bölümüne, ibadet ve dua için kapanılan ve genellikle merdivenle çıkılan özel mekâna denir. Camilerin ön tarafında imamın namaz kıldırırken durduğu yere de **"mihrab"** denmiştir ki, ('ha-re-be', 'harb' kökünden) böyle adlandırılması **'şeytanla muharebe yeri'** olmasındandır. Kelimenin Kur'ân'daki kullanımları *(Âl-i İmrân 3/37, 39; Meryem 19/11; Sâd 38/21)* ve konuya dair tarihi bilgiler dikkate alındığında, âyetteki **"mihrâb"** ile, Beytülmakdis'te yüksekçe yapılmış özel odanın kastedildiği; bu kelimenin, manastırları ve kiliseleri birbirine bağlayan ve yerden biraz yüksek inşa edilen hücreler için kullanıldığı anlaşılır. Bu yerler, ibadet edilen yerlerin koruyucuları olup kendini zahidçe ibadete veren kimseler için hazırlanan şerefli yerlerdi. Hz. Meryem de bu yerlerden birinde kendini ibadete vermişti. *(Kur'ân Yolu, Tefhimü'l-Kur'ân, Beydavî Tefsiri, el-Müfredât)*

Kimi müfessirler âyetteki **"rızık"** ifadesini, "Meryem'in meme kabul etmeyip ilâhî ikramlarla beslendiği ve Hz. İsâ gibi beşikteyken konuştuğu" şeklindeki bazı rivayetlerle destekleyerek, bundan Meryem'in bebeklik çağından itibaren mabette kaldığı sonucunu çıkarmışlar, karşı görüşte olanlar ise âyetten Meryem'in konuşma çağına eriştikten sonra mabede verildiğinin anlaşıldığını ileri sürmüşlerdir. Öte yandan ifadenin akışından olağan üstü bir duruma işaret edildiği manasını çıkaran ve Hz. Zekeriya'nın Meryem'in yanında o mevsimde yetişmeyen meyveler gördüğü yönündeki rivayetleri dikkate alan müfessirler bunu Hz. Meryem açısından bir keramet olarak değerlendirmişler ve âyeti de kerametin hak olduğuna delil saymışlardır. Ayette olağan üstü bir duruma işaret bulunduğunu kabul etmekle beraber, bunu Hz. Zekeriya'ya veya Hz. İsa'ya nispetle bir mucize şeklinde açıklamaya çalışan âlimler de vardır. Buna karşılık, bu ifade akışında olağanüstü bir hale değinme anlamı bulunmadığı, yüce Allah'ın Meryem'e kendini zühd ve ibadete vermiş kişilere ikramda bulunmak isteyen müminler vasıtasıyla rızık lütfettiği, Zekeriya'nın da bunun tasvip etmeyeceği bir yoldan gelip gelmediğini anlamak maksadıyla **"Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?"** diye sorduğu kanaatinde olan müfessirler de vardır. *(Tefsir-i Kebir)* M. Reşîd Rızâ, Kur'an'da ve hadislerde açıklanmayan, tarihen de sabit olmayan bilgilerden hareketle Kur'an'a anlam verilmemesi gerektiğini, Hz. Zekeriya'nın sorusunun o sıralarda kıtlık bulunmasıyla açıklanabileceğini, dolayısıyla harikulade bir durumdan söz edilmediğini savunur. Daha sonra, bu olayın burada zikredilmesinin gerçek sebebi üzerinde durulması ve bundan sonuçlar çıkarılması gerektiğini hatırlatır. Bu açıdan bakıldığında görülür ki, tevhid (Allah'tan başka ilah olmadığı) inancını pekiştirmeyi hedefleyen sûrenin bu bölümünde peygamberlerin seçimi ve dinlerin tekâmülü konusunun da Allah'ın mutlak iradesine bağlı olduğuna dikkat çekilmekte ve alışılagelmişin aksine bir yöntemle bir kız çocuğunun mâbed hizmetine adanıp kabul edildiği, bu şekilde onun büyük bir peygambere anne olmaya hazırlandığı canlı bir biçimde ortaya konmakta ve böylece peygamberliği sırf kendi ırklarına özgü saydığı için Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen Yahudiler ile bir "beşer" olduğu için onu peygamber kabul etmek istemeyen müşrikler reddedilmektedir. *(el-Menâr)*

İbn Âşûr, mâbed hizmetine kadınların kabul edilmemesi âdetinin dışına çıkılarak ilâhî emirle Meryem'in Hz. Zekeriya'nın himayesine verilmesini, Tevrat'ın birçok hükmünü değiştirecek bir peygamberin geleceğine işaret olarak değerlendirir.

37.âyetin son cümlesini Meryem'in konuşmasının devamı veya Zekeriya'nın sözü olarak veyahut da Allah'ın sözü olarak anlamak mümkündür. *(Kur'ân Yolu, Beydavi Tefsiri)*

Zekeriya Peygamberin Duası

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ (38) فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ (39) قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ (40) قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ (41)

38. *Orada Zekeriya rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle. Kuşkusuz sen duayı işitensin."* **39.** *O mabette durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: "Allah'tan bir kelimeyi tasdik edici, seyyid (efendi/seçkin), iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı Allah sana müjdeliyor."* **40.** *Zekeriya ise şöyle dedi: "Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?" Buyurdu ki: "İşte böyle; Allah dilediğini yapar."* **41.** *"Rabbim", dedi; "bana bir alâmet göster". Şöyle buyurdu: "Senin için alâmet insanlara üç gün ancak işaretle konuşmandır. Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."*

Zekeriyyâ (a.s):
İsrâiloğullarına gönderilmiş son peygamberlerden biridir. Filistin'in Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olduğu dönemde Kudüs'te yaşamıştır. İslâmî kaynaklarda babasının adı bazen Barahya, bazen Yuhayya olarak geçer. Nesebi Hz. Davud'a kadar çıkar. Oğlu Yahya'nın öldürülmesi onu çok üzmüştür. Kendini de öldürmek istemeleri üzerine şehirden kaçmış, bir bahçedeki ağacın içine saklanmış, düşmanları tarafından ağacın kesilmesi suretiyle şehid edilmiştir. İsmi Kur'ân'da üç sûrede *(Âl-i İmrân 3/37, 38; Meryem 19/2, 7; Enbiyâ 21/89)* altı kez anılan Hz. Zekeriya ile ilgili bilgiler onun yaşlılık dönemine aittir. Luka İncili'ne göre *(1/5-25)* Zekeriya; Yahudiye Kralı Hirodes devrinde yaşayan bir kâhindi. Eşi **Elizabeth** kısırdı ve ikisi de çok yaşlıydı. Allah katında sâlih kişilerdi; Rabbin emir ve hükümlerine kusursuz uyarlardı. Zekeriya Allah'ın huzurunda kâhinlik hizmetinde bulunduğu sıralarda buhur yakmak üzere mabede gittiğinde melek Cebrail bir oğlu olacağını, karısının hamile kalışının bir işareti olmak üzere de dilinin tutulacağını bildirir. Eski Ahid'de Zekeriyya adını taşıyan bir kitap (bölüm) bulunur ki burada söz konusu edilen, Yahya'nın babası olan Zekeriya değil, M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış bir peygamberdir. Kur'ân'da anılan Zekeriya ise M.Ö. I. yüzyıl ile M.S. I. yüzyılın başlarında yaşamıştır. *(Kur'ân Yolu)*

39.âyetteki **"Allah'ın kelimesi"**nden murat, Kâdî Beydavî'ye göre "Allah'ın Kitabı" da olabilir. *(Beydâvî Tefsiri)* Muhammed Esed'e göre ise; **"kelime"** ifadesinin, Kur'an'da çoğunlukla "Allah'tan bir tebliğ, yahut Allah'ın iradesinin bir tezahürü veya O'nun vaadi" anlamında kullanıldığı *(ör. Nisa 4/171, En'âm 6/34 ve 115, Yunus 10/64, Kehf 18/27 vb.)* gerçeğinden hareketle; burada

da, Hz. Yahya'nın (İncillerde **"Vaftizci Yahya"** olarak tanımlanır) doğumu ile teyid edilen "Allah'ın Sözü"nün, vahiy aracılığıyla yapılan ilahî bir vaad'e işaret ettiği sonucuna varılabilir. *(Kur'ân Mesajı)*

Âyetlerdeki ifade akışı dikkate alınarak, Hz. Zekeriyyâ'nın **38.** âyette değinilen duası ile onun Hz. Meryem'e verildiğini gördüğü ilâhî nimetler arasında bağ kurulur. Bir önceki âyette Meryem'in yanında görünen rızıkların olağan üstü yolla kendisine ikram edildiği yorumunu yapan bazı müfessirler bu âyeti de Hz. Zekeriyyâ'nın bu harikulade durumu müşahede etmesi üzerine -yaşlı haline ve karısının kısırlığına rağmen- çocuk sahibi olma duasında bulunduğu şeklinde açıklarlar. M. Reşîd Rızâ, bir peygamberin yüce Allah'ın dilediğinde olağan üstü sonuçlar yaratabileceğini bilmesini böyle bir olaya bağlamanın isabetli olmayacağı gerekçesiyle bu yorumu eleştirir. Çocukla müjdelenmesi üzerine **"Rabbim! Benim nasıl oğlum olabilir?"** şeklindeki hayret ifadesinin de dua ettiği hususun gerçekleşebilmesinde kuşku duyduğu yönünde anlaşılmaması gerektiğine dikkat çeker ve bu konuda en uygun yorumun Muhammed Abduh'a ait olduğunu belirtir. Bu yoruma göre Hz. Zekeriya (a.s), Meryem'in kâmil bir imana ve güzel hasletlere sahip olduğunu, özellikle onun basiret şualarının sebepler perdesini delip geçtiğini ve kendisine gelen nimetlerin, dilediğini sayısız şekilde rızıklandıran ulu Allah'ın ikramı olduğunun bilincine varmış bulunduğunu müşahede edince kendinden geçmiş, duygularından uzaklaşmış, dünyadan ve dünyevî bağlardan sıyrılmış, Allah'ın engin ihsanını ve rahmetini düşünmeye dalmış, işte bu sırada söz konusu dua ağzından dökülüvermişti. Vahdet alemindeki yolculuğundan sebepler âlemine döndüğünde duasının kabul edildiği kendisine haber verilince de -tabiat kanunlarının dışında kalan- bu sonucun nasıl gerçekleşeceğini rabbine sordu. Reşîd Rızâ bununla birlikte, Hz. Zekeriya'nın sorusunu ifadenin zahir manasına göre anlamaya yani bilinegelen sebepler bulunmadan bu sonucun nasıl meydana geleceğini hayret ve merak içinde sormuş olabileceğine bir engel bulunmadığını, ancak peygamberlere yaraşmayacak yorumlara başvurmanın yanlış olduğunu belirtir. *(el-Menâr)* İbn Âşur da Hz. Zekeriyyâ'nın böyle bir soru sormasının, Hz. İbrahim'in yüce Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istemesi ve **"Yoksa inanmıyor musun?"** buyurulunca **"Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye"** cevabını vermesine *(Bakara 2/260)* benzetir. *(Kur'ân Yolu)* Mustafa İslamoğlu'na göre; Hz. Zekeriya (a.s), kendisinin ve karısının durumunu bile bile Allah'tan çocuk isterken **"aşkın dilini"**, duası kabul olunca "Benim nasıl oğlum olabilir?" derken de **"aklın dilini"** kullanmıştır. *(Hayat Kitabı Kur'ân)*

Hz. Zekeriya, eşinin hamile kaldığını bilebilmesi için Rabbine dua edip bir işaret göstermesi dileğinde bulununca ona **insanlara üç gün ancak işaretle konuşması** bildirildi; Rabbini çok anıp akşam-sabah O'nu tesbih etmesi istendi. Kitab-ı Mukaddes Hz. Zekeriya'nın dilsiz bir

hale geldiğini ve Yahya'nın müjdelendiği andan doğuşuna kadar dilsiz gibi kaldığını söyler; Kur'ân-ı Kerim ise 41.âyetteki açıklama ile Kitab-ı Mukaddes'i tashih eder. *(Tanrı Buyruğu)*

Ebû Müslim'e göre (Razi tarafından kabul görerek nakledilmiştir); Hz. Zekeriya'ya sadece üç gün süresince hiç kimse ile konuşmaması emredilmişti. Yoksa Yeni Ahid'in *(Luka 1/20-22)* rivayetindeki gibi, dilsiz kılınmış değildi: O halde, kastedilen **"işaret"** sırf manevî niteliklidir ve Hz. Zekeriya'nın kendini tamamıyla ibadete ve tefekküre adamasında ifadesini bulmaktadır. *(Kur'ân Mesajı)*

Hz. Zekeriya'nın bu isteğini; bildirilenlerin vahiy mi yoksa şeytanın telkini mi olduğunu ayırt etme, üç gün konuşamamasının da şüpheci tavrının cezalandırılması şeklinde yorumlayanlar olmuşsa da bu yorumu Kur'ân ve hadislerde yer alan esaslarla bağdaştırmak mümkün değildir. Bu yorumların Luka İncil'indeki (1/18-20) şu ifadenin etkisinde ortaya konduğu anlaşılmaktadır: "Zekeriya da meleğe dedi: Ben bunu nasıl bileyim? Çünkü ben yaşlı bir adamım, karım da çok yaşlıdır. Melek cevap verip ona dedi: Ben Allah önünde duran Cebrail'im; seninle konuşmaya ve bu şeyleri sana müjdelemeye gönderildim. İşte, dilin tutulacak ve bu şeyler oluncaya kadar, söz söyleyemeyeceksin; çünkü vaktinde yerine gelecek olan sözlerime inanmadın."

Meryem sûresinin 10. âyeti de göz önüne alındığında, Hz. Zekeriya'ya sapasağlam olduğu halde (konuşma melekesini kaybetmeksizin) üç gün üç gece insanlarla konuşmayacağı bildirilmiştir. Bunu, Allah'ı anma ve O'na dua etme gücü devam ettiği halde insanlarla konuşmayı başaramayacağı, sadece işaret yoluyla iletişim kurabileceği şeklinde anlayanlar olduğu gibi, lütfedilen büyük nimetin şükrü için kendisini Allah'ı zikretmeye vermesi ve kendi iradesiyle insanlarla konuşmaktan geri durması buyruğu olarak yorumlayanlar da vardır. Birinci yorum, hem Hz. Zekeriya'nın duasının kabulü, yani eşinin hamile kaldığını bilmesinin alâmeti olma hem de yüce Allah'ın peygamberine bu konuda da mucize ihsan etmesi anlamıyla daha çok bağdaşmaktadır. *(Kur'ân Yolu)*



Dikkat Edelim

Hz. Zekeriya'nın duası, namazı ve tesbihini iyi anlamak için bu üç terimi tanı(mla)makta fayda var:

Duâ: kişinin Allah'ın yüce kudreti karşısında aczinin bilincine varıp engin bir sevgi ve saygı içinde O'na yalvarması, O'ndan yardım dilemesidir. (Bakara 2/186)

Namaz: Türkçe'ye Farsça'dan geçmiş olup Arapça "salât"tır. Sözlük anlamı 'dua etmek, yalvarmak' olan salât, terim olarak bir ibadet türünü ifade eder.

Tesbîh: 'yüce Allah'ı anma, O'nu her türlü eksiklikten uzak görme, O'na dua etme' gibi anlamlara gelir. Birçok âyet ve hadiste evrendeki bütün varlıkların O'nu tesbih ettiğine dair ifadeler vardır.

Taberi, 39.âyette Hz. Zekeriya'nın (a.s) namaz kılarken Yahya ile müjdelenmesini şöyle yorumlar:

"Bu âyet, **hayırların anahtarının namaz olduğuna**, **duaların namazı kılmakla kabul edileceğine** işaret etmektedir. Bir ihtiyacı olan kişi, huşû ile namaza yönelmeli, sonra Rabbine yalvarmalıdır. Nitekim, **Rasûlüllah'ın (s) başına bir sıkıntı geldiğinde hemen namaz kılardı**." *(Taberi Tefsiri)*

Hz. Yahya (a.s):

İsrâiloğullarına gönderilen son peygamberlerden olup, **39.**âyette melekler tarafından Hz. Zekeriya'ya müjdelendiği bildirilmiştir. Hz. İsâ'dan altı ay büyüktür. Bu bilgi esas alındığında, Hz. İsa'nın gerçek doğum tarihinin milâdî takvimin başlangıcından dört veya beş yıl önce olduğu da göz önünde bulundurularak Hz. Yahya'nın milâttan önce 5. yılda dünyaya geldiği kabul edilir. Bazı eserlerde ise Hz. İsâ'dan 3 yaş büyük olduğu kaydedilmiştir. Luka İnciline göre de, Hz. Zekeriya'ya melek tarafından oğlu olacağı müjdesi verilirken onun adını **Yahya** koyacağı bildirilmiştir. (1/13) Yine Luka İncilindeki bilgiye göre, komşuları ve akrabası doğumunun sekizinci günü çocuğu sünnet etmek için gelirler ve ona babası gibi Zekeriya adını vermek isterler fakat annesi adının Yahya olacağını söyler. Yakınları ve komşuları "Akrabandan bu isimde kimse yoktur" diye itiraz ederler ve babasına işaretle sorarlar; o da hâlâ konuşamadığı için bir levha ister ve "Adı Yahya'dır" diye yazar, hepsi şaşar kalırlar. Ağzı açılıp dili çözülür ve Allah'a hamdeder. Yahya adı hakkındaki bu bilgi ile Kur'ân-ı Kerîm'in "Ey Zekeriya! Biz sana Yahya adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik" *(Meryem 19/7)* âyetindeki bilgi örtüşür. Ancak Hz. Zekeriya'nın konuşmama süresi Kur'ân-ı Kerîm'de üç gün üç gece şeklinde bildirilirken, İncil'deki bilgi bu halin eşinin hamileliği süresince ve doğumdan sekiz gün sonrasına kadar devam ettiği yönündedir. *(Kur'ân Yolu)*

39. âyette Hz. Yahya şu sıfatlarla nitelendirilmiştir: **Allah'tan bir kelimeyi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber**. Meryem sûresinin 12-14. âyetlerinde ona henüz küçükken hikmet verildiği ve kendisinden kitaba (Tevrat) var gücüyle sarılmasının istendiği, Allah'ın lütfuyla yumuşak kalpli, temiz bir insan olduğu, yine takva sahibi ve ebeveynine iyi davranan bir kişi olduğu, isyankâr ve zorba olmadığı bildirilir, esenlik dileğiyle anılır. Enbiyâ sûresinin 90. âyetinde anası ve babasıyla birlikte hayır işlerinde koşuşan, hem ümit hem de korku içinde Allah'a derin saygı besleyen insanlar olarak zikredilir. En'âm sûresinin 85. âyetinde de diğer bazı peygamberlerle birlikte adı anılarak Allah'ın hidayet verdiklerinden ve sâlih kişilerden olduğu belirtilir.

Müfessirlerin çoğuna göre bu âyetteki **"kelime"** sözcüğü ile kastedilen Hz. İsa'dır. Hz. Yahya onu ilk tasdik eden kişi olmuştur. Bazı müfessirlere göre buradaki **"kelime"** den maksat Allah tarafından gönderilen kitap veya vahiydir.

Hz. Yahya'nın efendi (**seyyid**) sıfatı, daha küçükken kendisine hikmet verildiğini bildiren âyetin *(Meryem 19/12)* ışığında, dini konularda topluma yön veren, öncülük eden, saygı duyulan bir kişi olduğu şeklinde açıklanır. Bazı müfessirler de burada onun hilim ve benzeri erdemlerle bezenmiş üstün kişiliğine işaret bulunduğunu kaydederler. **"İffetli"** ("hasûr") kelimesiyle de Hz. Yahya'nın evlenmemiş olduğuna işaretle, nefsine hakim ve iffetli bir kimse özelliği vurgulanır.[11]

Peygamberlerin hepsi **sâlih** kişilerdir. Âyette **"sâlihlerden bir peygamber"** ifadesi ile; Hz. Yahya'nın peygamberler soyundan geldiğine ve ailesinin nezahetine işaret edildiği yorumu da, peygamberler arasındaki derece farklılığı çerçevesinde bir üstünlüğe değinildiği yorumu da yapılmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

11 Kur'ân-ı Kerîm'de **Hz. Yahya** ile ilgili olarak başka bilgi verilmez. **İncillerde** ise Hz. Yahya hakkında şu bilgiler yer alır: Yahya ruhta kuvvetlenerek büyümüş, İsrail'e (İsrail kavmi) görüneceği güne kadar çöllerde kalmıştır. Kısa ömrünü ölü denizin batısında, doğduğu yere fazla uzak olmayan bölgede geçiren Yahya, milâttan sonra 26 yılında *"Tövbe edin, çünkü göklerin melekûtu yakındır"* diyerek Yahudiye çölünde tebliğ faaliyetine başlamıştır. *(Matta 3/1-2)* Deve tüyünden esvabı, belinde deri kuşağı ile Hz. Yahya çekirge ve yaban balı ile besleniyor, halkı tövbe ederek vaftiz olmaya çağırıyordu, Yeruşalim (Kudüs), bütün Yahudiye ve Erden çevresi günahlarını itiraf ederek Erden ırmağında Hz. Yahya tarafından vaftiz ediliyordu. Bu arada Hz. İsâ da vaftiz olmak için Galile'den Erden'e, Hz. Yahya'nın yanma gelmiş, Hz. Yahya'nın itiraz etmesine rağmen ısrarına binaen onun tarafından vaftiz edilmiştir. *(Matta, 3/1-15; Markos, 1/4-9; Luka, 1 /80, 3/1-2l; Yuhanna 1/6-36)*

İnciller'e göre **Hz. Yahya**, kendisinin Mesîh veya İlyâ olmadığını belirterek, *"Gerçi ben sizi su ile vaftiz ediyorum; fakat benden kudretlisi geliyor ki onun çarıklarının tasmasını çözmeye lâyık değilim. O sizi Rûhu'l-kudüs'le ve ateşle vaftiz edecektir"* diyerek Hz. îsâ'yı müjdelemiştir. *(Luka 3/16)* Hz. Yahya'nın peygamberliği kısa sürmüş ve milâttan sonra 27 yılının sonunda veya 28 yılının başında, Hirodes'i, kardeşinin karısı Hirodias'la zina etmesi ve diğer kötülükleri sebebiyle tenkit ettiği için zindana atılmıştır Luka 3/18. Bu arada Hirodes, doğum gününde kendisini mest eden kıza, her ne isterse vereceğini vaad eder. Hirodias da kızını bu vaatten yararlanmaya hazırlar ve ayrıca onu Yahya'ya karşı kışkırtır. Annesi tarafından kandırılıp tahrik edilen kız da, zindanda olan Yahya'nın başını ister. Bunun üzerine Hz. Yahya başı kesilmek suretiyle şehid edilir. Yahya'nın şakirtleri ise gelip cesedi kaldırır ve defnederler *(Matta 14/1-12. Luka 3/18)* İslâmî kaynaklarda Hz. Yahya'nın şehid edilmesiyle ilgili olarak nakledilenler, Kitâb-ı Mukaddes'tekilere benzemektedir. *(Kur'ân Yolu)*



ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 42-63. ÂYETLER

Meryem Oğlu İsa Mesih (a.s)

Bu bölümün hedefi, Hıristiyanların Hz. İsa'yı (a.s) *"Allah'ın oğlu"* kabul edip, Ona ibadet ederek yaptıkları büyük hatayı anlamalarını sağlamaktır. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Yahya'nın (a.s) mucizevi doğumunu da onların bu yanlış inançlarını savunmalarına karşı bir delil olarak anlatır. **Hz. İsa**'nın (a.s) mucizevi doğumu, onu ilâh olarak kabul etmeye yol açmamalı idi. Çünkü aynı aileden olan ve çok değişik bir şekilde yetiştirilen **Hz. Yahya** da (a.s.) bir mucize olarak dünyaya gelmişti. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Hz. Meryem'e Hz. İsa Mesih'in (a.s) Müjdelenmesi

وَإِذْ قَالَتْ الْمَلَائِكَةُ يَامَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ (42) يَامَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ (43) ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ (44) إِذْ قَالَتْ الْمَلَائِكَةُ يَامَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنْ الْمُقَرَّبِينَ (45) وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنْ الصَّالِحِينَ (46)

42. *Hani melekler demişti: 'Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, seni arındırdı ve âlemlerin kadınlarına karşı seçip-üstün kıldı.* ***43.*** *Ey Meryem! Rabbine divan dur, secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et.'* ***44-*** *Bunlar, gayb haberlerindendir -ki bunları sana vahyediyoruz. Meryem'i kim sorumluluğuna alacak diye kalemleriyle kura atarlarken sen onların yanında değildin; onlar yarışırlarken de yanlarında değildin.* ***45.*** *Hani melekler demişti: 'Ey Meryem! Doğrusu Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdeliyor. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O, dünyada da, ahirette de seçkin/saygın ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır.* ***46.*** *Beşikte de, yetişkinliğinde de insanlarla konuşacaktır ve o salihlerdendir.'*

42.âyette Hz. Meryem'in[12] ***iki kez seçilmesi***nin **ilki**; daha önce Beyt-i Makdis'e kız alınmazken onun kabul edilmesi, hep ibadetle meşgul olması ve rızıkların gelmesi, **ikincisi;** hidayet üzere olması, ona meleklerin gelmesi, babasız çocuk doğurması, çocuğun beşikte konuşması ile Yahudilerin iftirasından kurtulması, hem kendisinin hem de oğlunun âlemlere ibret olması olarak yorumlanmıştır. *(Beydâvî Tefsiri)*

12 Peygamberimiz (s), İmran kızı Meryem'i, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma ve Firavun'un karısı Asiye ile birlikte ***"cennet kadınlarının en hayırlısı"*** ve ***"kemale ermiş kadınlardan"*** olarak tanımlamıştır. *(Tirmizi, 3877, 3878; Buhari, Et'ıme 25; Müslim, 2431)*

43.âyette namazın rükünleri de vurgulanarak Hz. Meryem'in **cemaatle namaz kılması ve namaza özen göstermesi** emredilmiştir. **Secde**nin **rükû**dan önce gelmesi; ya onların şeriatında böyle olması ya *vav* harfinin tertip gerektirmediğine dikkat çekilmesi veya rükûsuz namazın (yani Allah'a ve yasalarına boyun eğmeden kılınan namazın -A.Y.) namaz olmadığını bildirmek içindir. Ayrıca ayetteki "***kunût***"un, Zümer/9. âyette olduğu gibi 'taati devam ettirmek' anlamında; "***sücûd***"un, Kâf/40. âyette olduğu gibi 'namaz' anlamında, "***rükû'***"un da 'Allah'a boyun eğme' anlamında olduğu söylenmiştir. *(Beydâvî Tefsiri)* Taberi, **"kunût"**un 'ayağa kalkma, ayakta durma ve bunu uzatma, Allah'a ibadet ve itaat, ihlaslı olma' manalarına dair çeşitli rivayetleri aktardıktan sonra, ilk müfessirlerden Mücahid'in şu sözüne yer verir: "Hz. Meryem'e bu emir geldikten sonra o kadar ayakta durmuştu ki topukları şişti." *(Taberi Tefsiri)*

44.âyet; Kur'an'da anlatılan Hz. Meryem kıssasının **vahyin doğrudan bir ürünü** olduğu ve bu yüzden, Hristiyanlarca güvenilir sayılan metinlerdeki şekli ile buradaki şekli arasındaki bütün farklılıklara rağmen özünde doğru olduğu gerçeğini vurgulamayı amaçlar. *(el-Menâr; Kur'ân Mesajı)*

Kura Çekilmesi: Hz. Meryem, annesinin Allah için mabede adadığı bir kız çocuğu idi. Hem cinsiyeti hem de liderlerinin kızı olması nedeniyle onun koruyuculuğunu kimin yapacağı konusunda, Hz. Zekeriya'nın akrabaları ve mabetteki görevliler anlaşamadılar. Sorunu aralarında kura çekerek çözdüler. *(Tefhimü'l-Kur'ân; el-Câmi'; İbn Kesir Tefsiri)* ***"Kalemlerini atmak"*** şeklindeki kura; muhtemelen İslam öncesi Araplarca uygulanan kör oklarla fal açmaya benzer eski bir Sâmî âdeti idi. *(Kur'ân Mesajı)*

45.âyetten **62. âyet**e kadar **Hz. İsa**'nın doğumu, özellikleri, görevi, kendisine tuzak kurulması ve Allah'ın katına yükseltileceğinin bildirilmesi anlatılıyor ve Rasûlüllah'tan (s) **bu hakikatleri inkâr edenleri karşılıklı lânetleşmeye çağırması** isteniyor.

Hz. İsâ (a.s) Hıristiyanlık'ta ve İslâm'da hem İsâ hem de Mesîh[13] olarak adlandırılır. Fakat Kur'an'ın ifadesiyle *"Meryem oğlu Îsâ Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e*

13 **"Mesîh"** ismi: İbranice ***mâhsîah***'dan türetilen Ârâmîcede'ki ***meşîhâ***'nın Arapçalaşmış şeklidir. Tahta çıkışları tapınaktan alınan kutsal bir yağ sürülerek takdis edilen İbrani kralları için Kitâb-ı Mukaddes'de çok sık kullanılan bir terimdir. Bu yağ ile meshetme âdeti Yahudilerde o kadar önemli bir ayin haline geldi ki, "mesih" terimi, zaman içinde **"kral"** ile eş anlamlı olmaya başladı. Bu terimin Hz. İsa için kullanılması, o'nun doğrudan -ve elbette meşru olarak- Hz. Davud soyundan geldiğine dair çağdaşları arasında yaygın bir kanaatten (ki bu konudaki atıflara Sinoptik İncillerde de rastlanır) ileri gelmiş olabilir. (Ayrıca bunun, Hz. İsa'nın anne tarafı ile bir ilgisi olduğu söylenemez. Çünkü Hz. Meryem, Hz. Harun soyundan ve dolayısıyla Levi kabilesinden gelen din adamları sınıfına mensup olduğu halde Hz. Davud, Yuda kabilesine mensuptu.) Onurlu bir sıfat olan "Mesih"in Hz. İsa'ya hayatta olduğu dönemde verildiği açıktır. Şimdi ortada bulunmayan Ârâmîce aslından kaynaklandıkları şüphesiz olan İncillerin Yunanca çevirilerinde bu sıfat, doğru olarak, ***Christos*** (Yunanca *chriein*, **"meshetmek"**, fiilinden türemiş bir isim) diye çevrilmiştir. İşte bu şekliyle -**"the Christ"**- Mesih sıfatı bütün Batı dillerinde geçerlilik kazanmıştır. *(Kur'ân Mesajı)*

ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur" (Nisa 4/171) Hıristiyanlıkta ise o, Tanrının oğlu dolayısıyla Tanrı kabul edilir. *(Kur'ân Yolu)*

46.âyette; Hz. İsa'nın **beşikte** konuşması olağanüstü bir olay, **yetişkinlikte** (*kehl*) konuşması da doğal bir durum olduğu halde bundan niçin söz edildiğine dair tefsirlerde değişik açıklamalar vardır:

a) Zemahşerî: Beşikte iken de yetişkinliğindeki gibi yani gerek içerik gerek üslûp olarak peygamber tavrıyla konuşacağına işaret edilmiştir. *(bk. Meryem 19/29-33)*

b) İbn Atıyye: Hz. İsâ'nın yetişkinlik çağına kadar yaşayacağı annesine bildirildi. ***"Kehl"*** kelimesinin Arap dilindeki anlamlarına göre bu çağın başlangıcı genellikle **otuz yaş** veya birkaç yıl sonrasıdır.

c) Râzî: Hz. İsa'nın değişik dönemlerden geçerek farklı haller sergilemesi onun tanrı olarak düşünülemeyeceğinin açı belgesidir; bu yolla Hıristiyanların sakat inançları reddedilmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

Hz. İsa'nın (a.s) Peygamberliği

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (47) وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ (48) وَرَسُولًا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنْ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (49) وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنْ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي (50) إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ (51)

47. *Meryem dedi ki: 'Rabbim, bana bir beşer (erkek) dokunmamışken, benim nasıl çocuğum olabilir?' Allah dedi: Bu böyledir. Allah neyi dilerse yaratır. Bir işe hükmedince, sadece "ol" der, o da hemen oluverir.* ***48.*** *Ona kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek.* ***49.*** *İsrailoğullarına peygamber kılacak. (O da onlara şöyle diyecek:) "Gerçek şu, ben size Rabbinizden bir âyet/mucize ile geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey oluşturur, içine üfürürüm, o da hemen Allah'ın izniyle kuş oluverir. Ve Allah'ın izniyle doğuştan kör olanı, alaca hastalarını iyileştirir ve ölüyü diriltirim. Yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi size haber veririm. Şüphesiz, eğer inanmışsanız bunda sizin için kesin bir ayet vardır.* ***50.*** *(Ben,) Benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve size haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak üzere size Rabbinizden bir ayetle geldim. Artık Allah'tan korkup sakının ve bana itaat edin.* ***51.*** *Gerçekten Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na ibadet edin. Dosdoğru olan yol işte budur.*

47.âyetin anlamı: *"Ey Meryem! Sana hiçbir erkeğin dokunmamış olmasına rağmen bir erkek çocuğu dünyaya getireceksin."* demek olur. ***"Kezâlik"*** *kelimesi* ise, ***'Bu böyledir'*** anlamında olup Hz. Zekeriya'nın (a.s) duasına cevaptır ve burada da aynı anlamı taşır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)* Burada Hz. Meryem'e [bir meleğin ağzından] söylenen sözler ve daha önce Hz. Zekeriya'ya söylenen benzer sözler (39-40. ayetler) ile, Allah'ın sınırsız yaratma gücü -özellikle, her iki halde, Allah'ın iradesinin bizâtihî tezahür edeceği şartları oluşturma kudreti- ve böylece, konuşmaların yapıldığı sırada ne kadar imkansız ve beklenmez görünse de, herhangi bir olayı meydana getirebilme gücü vurgulanır. *(Kur'ân Mesajı)*

Hz. Meryem'in ***"benim nasıl çocuğum olur?"*** sorusu; hem vicdanen kendisinden emin olduğunu gösteren bir hayret ifadesi, hem de böyle bir doğum sebebiyle mâruz kalacağı ithamlara işaretle söylenmiş bir çaresizlik ve Allah'tan yardım dileme ifadesi olarak düşünülebilir. *(Kur'ân Yolu)*

Bu bölümde Hz. Meryem'e bir erkekle ilişkisi olmaksızın doğuracağı erkek çocuğun müjdelenmesi ve Hz. İsa'nın (a.s) doğal durumdan farklı olan doğumu anlatılıyor. Eğer Hz. Meryem normal yolla hamile kalsaydı, o'nun doğumunu anlatan diğer bölümler anlamsızlaşırdı. Hıristiyanlar Hz. İsa'yı (a.s) sadece mucizevî doğuşu nedeniyle Allah'ın oğlu ve ibadete değer bir ilâh saydılar. Yahudiler de Hz. Meryem'in evlenmeksizin Hz. İsa'yı (a.s) doğuruşuna bakıp onu suçladılar. Eğer aksi olsaydı, iki grup da Hz. Meryem'in filan adamla evlendiğini ve Hz. İsa'nın (a.s) da o adamın sulbünden olduğunu söylerlerdi. Bu durumda, o'nun mucizevî doğumuyla ilgili şüpheleri dağıtmak için bu kadar uzun bir giriş yapılması anlamsız olurdu. O zaman Hz. İsa (a.s), ***"Meryem'in oğlu"*** değil, filan adamın oğlu diye anılabilirdi. Kur'an'ın Allah kelâmı olduğuna inandığını söylediği halde Hz. İsa'nın (a.s) normal olarak bir anne ve bir babadan dünyaya geldiğini ispata çalışanların durumu ise gerçekte, Allah'ın onu bu insanlar kadar iyi anlatamadığını göstermeye çalışmaktır. Allah bizi küfürden korusun. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

48.âyet: Allah Teâla (c.c) Hz. İsa'ya (a.s) okuma yazmayı, kendisine vahyedeceği hikmetli sünnetleri, Musa'ya indirdiği Tevrat'ı ve kendisine indireceği İncil'i öğretecektir. *(Taberi Tefsiri)*

49.âyette Hz. İsa (a.s) şunu demiş olur: *'Eğer siz inatçı değilseniz ve aksine Hakk'ı (gerçekliği) kabul etmek istiyorsanız, bu ayetler/mucizeler, sizi, benim bu evrenin Mutlak Hakimi ve Yaratıcısı olan Allah tarafından gönderildiğime ikna edecek kadar açıktır.'* *(Tefhimü'l-Kur'ân)* Hz. İsa'nın *"Allah'ın izni ile çamurdan kuş yapıp üfürerek uçurması, körü, alacayı iyileştirmesi…"*, kavimlerinin iman etmeleri mucizeye bağlı olduğunda, Allah'ın izni ile bunların peygamberlerin elinden zuhur etmesinden ibarettir. *(M. Abduh, el-Menâr)* ***"Ölüleri yeniden hayata döndürmesi"***, muhtemelen, ruhen ölü bir topluma tekrar hayat verişinin mecazî ifadesidir *(M.Esed, Kur'ân Mesajı)*, yorumu ise, konuyu izahta eksik kalır.

50. âyet: Hz. İsa'nın (a.s), Hz. Musa'ya (a.s) gelen Tevrat'ı tasdik edip onlara haram kılınan bazı şeyleri helal kılması hakkında Katade der ki: "Hz. İsa'nın getirdiği şeriat, Hz. Musa'nın getirdiğinden daha yumuşaktı. Onlara deve eti, bağırsak ve işkembe yağları, bazı kuşlar ve balıklar haram kılınmıştı. Allah Hz. İsa'ya gönderdiği şeriatla pençeli kuşlar dışındaki şeyleri insanlara helal kıldı." *(Taberi Tefsiri)*

Hz. İsa'nın, Hz. Musa ve diğer peygamberler tarafından getirilen dinin aynısını öğrettiği konusunu, bugünkü İnciller bile destekler. Örneğin, Matta İnciline göre Hz. İsa (a.s) dağ'da verdiği vaazda der ki:

-'Benim, kanunu ve peygamberleri yok etmeye geldiğimi düşünmeyin: Ben yok etmeye değil, tamamlamaya geldim.' (5: 17)

Hukukçu olan Ferisîlerden biri Hz. İsa'ya (a.s) sordu:

-'Kanundaki en büyük emir nedir?' Hz. İsa (a.s) şu cevabı verdi:

-'Rabbin olan Allah'ı bütün kalbinle, bütün nefsinle ve zihninle seveceksin. Bu ilk ve en büyük emirdir. İkincisi de buna benzer: Komşunu kendin gibi seveceksin. Bütün peygamberler ve kanun, bu iki emirde toplanır." *(Matta, 22: 37-40)*, *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

51.âyet: Bütün peygamberler gibi Hz. İsa'nın (a.s) da öğretileri şu üç esasa dayanır:

1) İnsanların boyun eğip teslim olmaları gereken En Yüce Otorite, sadece **Allah**'tır. Tüm sosyal ve ahlâkî sistemler tamamen bunun üzerine bina edilir.

2) Bu Yüce Gücün temsilcisi olan **peygambere** de kayıtsız şartsız itaat gerekir.

3) Eşyayı **haram-helâl**, **temiz-pis** diye ayıran düzenleme ve yasalar yapma hakkı yalnız Allah'ındır.

O halde Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Muhammed ve tüm peygamberlerin (hepsine selam olsun) bir tek ve aynı görevle geldiği açıktır. Onların farklı görev ve amaçları yerine getirmek için gönderildiklerini sanan kişiler, büyük bir yanılgı içindedirler. Evrenin mutlak Hâkim'i tarafından, kullarına elçi olarak gönderilen kimselerin, insanların otoritede O'na ortaklar edinmelerini yasaklamaktan başka bir görevi olmaz. Çünkü onlar, insanları Aziz olan Allah'a teslim olup, O'na itaat etmeye ve O'na bağlılığa ve sadece O'na ibadet etmeye davet etmek üzere gönderilmişlerdir.

Ancak şu anda elde bulunan İncillerin hiçbiri Kur'ân'daki kadar açık ve kesin bir şekilde Hz. İsa'nın (a.s) görevini anlatmaz. Yine de bu kitaplarda bu üç ana esas, oraya buraya serpiştirilmiş halde yer alır. Örneğin, Hz. İsa'nın (a.s) tek bir Allah'a ibadete inandığı aşağıdaki bölümlerden açıkça anlaşılır:

1) 'Rabbin olan Allah'a ibadet edecek, yalnız O'na hizmet edeceksin.' *(Matta, 4: 10)*

2) Hz. İsa (a.s) buna inanıp bunu tüm faaliyetlerinin nihaî gayesi kıldı; nasıl tüm evren O'nun fizik yasalarına boyun eğiyorsa, dünyadaki tüm insanları da öyle Allah'ın vahyî ilkelerine boyun eğdirmeye çalıştı: *'Melekutun gelsin. Senin mülkün gökte olduğu gibi yerde de egemen olacak.' (Matta 6; 10)*

Hz. İsa'nın (a.s) kendisini daima bir peygamber olarak sunduğu ve insanları sadece bu alan içinde kendisine tâbi olmaya çağırdığını kendi sözleri de destekler. O, doğduğu Nasıra'da tebliğe başlayınca, kendi halkı ve akrabaları O'na karşı çıktılar. Matta, Markos ve Luka İncillerine göre Hz. İsa (a.s) dedi ki:

-'Hiçbir peygamber kendi ülkesinde kabul görmez.'

Düşmanları Kudüs'te Hz. İsa'yı (a.s) öldürmek için bir komplo hazırlamaya başladığı ve insanlar ona başka yerlere gitmesini tavsiye ettiğinde:

-'Hiçbir peygamber Kudüs dışında ölmez' dedi. *(Luka, 13;33)*

Hz. İsa (a.s) son kez Kudüs'e girerken, havarileri:

-'Rab adına gelen Kral'a selam olsun' diye yüksek sesle saygı göstermeye başladılar. Ferisiler buna gücendiler ve Ondan havarilerini susturmasını istediler. O şu cevabı verdi:

-'Size derim ki, eğer bunlar sussalar, birdenbire taşlar bağırmaya başlar.' (Luka, 19;38-40)

Başka bir seferde de şöyle demiştir:

-'Ey çalışanlar ve ağır yükü olanlar, bana gelin... Benim boyunduruğumu alın ve beni anlayın; çünkü ben alçakgönüllü ve halim biriyim...' (Matta 11: 28-30)

Ayrıca Hz. İsa'nın (a.s) insanların, insan yapısı yasalara değil ilâhi yasalara uymalarını istediği, Matta ve Markos İncillerindeki bir bölümden de anlaşılabilir. Bu bölümde Ferisiler, havarilerin neden eskilerin geleneğini bozarak ellerini yıkamadan yemek yediklerini sorunca Hz. İsa (a.s) şöyle dedi:

-'İşaya (Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. İsa'dan (a.s) önce 8. yüzyılda gelen bir peygamber) sizin ikiyüzlülüğünüzü önceden haber vermiştir. Bu insanlar beni ağızlarıyla destekliyorlar, fakat kalpleri benden uzaktır. Ne yazık ki onlar bana itaat etmiyor ve insanların emirlerini öğretiyorlar. Allah'ın emirlerini bir kenara bırakıp, testi ve çömlekleri yıkıyor ve benzeri insanların koyduğu görenekleri uyguluyorsunuz. Daha sonra onlara şöyle dedi: Pekala, Allah'ın emirlerini terk edip kendi geleneklerinizi muhafaza edin bakalım! Hz. Musa (a.s.) 'anne babanıza iyi davranın; kim anne ve babaya kötü konuşursa mutlaka öldürülsün' demişti. Siz anne-

babasına karşı gelen bir adamı serbest bırakıyorsunuz. Babalarınızdan miras aldığınız gelenekler karşısında Allah'ın emirlerini hiçe sayıyorsunuz ve buna benzer daha birçok şeyler yapıyorsunuz." *(Markos 7: 6-13) (Tefhimü'l-Kur'ân)*

Havariler: Ensârullah (Allah'ın Yardımcıları)

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (52) رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ (53) وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ (54) إِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنْ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (55)

52. *Nitekim İsa, onlardan küfrü sezince, dedi ki: "Allah için bana yardım edecekler kimdir?" Havariler: "Allah'ın yardımcıları biziz; biz Allah'a inandık, bizim gerçekten Müslümanlar olduğumuza şahid ol" dedi.* ***53.*** *"Rabbimiz, biz indirdiğine inandık ve peygambere uyduk. Böylece bizi şahidlerle beraber yaz."* ***54.*** *Onlar ise bir düzen kurdular. Allah da (buna karşılık) bir düzen kurdu." Allah, düzen kurucuların en hayırlısıdır.* ***55.*** *Hani Allah, İsa'ya demişti ki: "Ey İsa, doğrusu senin hayatına Ben son vereceğim, seni kendime yükselteceğim, seni küfredenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstüne geçireceğim. Sonra dönüşünüz yalnızca Bana'dır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda Ben hükmedeceğim."*

52.âyetteki ***"havâri"*** kelimesi Arapçada hemen hemen **"ensar"** kelimesi ile eş anlamlıdır. Kitab-ı Mukaddes'te bunlar **"şakird"** bazı yerlerde **"rasûl"** (elçi) olarak adlandırıldılar. Hz. İsa (a.s) diğer insanlara mesaj ulaştırmak gayesiyle onları görevlendirmiş, bu nedenle onlara bu ad verilmiştir; Allah onları kendi elçileri (apostles) olarak seçtiği için değil. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Havâriyyûn (tekili: ***havârî***) Kur'an'da Hz. İsa'nın bağlıları için kullanılan bir unvandır. Bu terime ("beyazlık" anlamına gelen ***havar***'dan türetilmiştir) birçok müfessir tarafından, "yıkayarak elbisesini beyazlatan kişi"den (çünkü rivayete göre, Hz. İsa'nın müritlerinden bazısının işi buydu) "beyaz elbiseler giyen kişi"ye veya "kalbi beyaz (yani, temiz) olan kişi"ye *(Taberî, Râzî, İbn Kesîr)* kadar değişen birçok anlam verilmiştir. Bazı müfessirlere göre ise; Hz. İsa'nın ashabına ***"havariler"*** denmesi; akide ve **niyetlerinin hâlis, içlerinin tertemiz, ahlâk ve kişiliklerinin saf ve berrak olmasını** ifade eder. Ancak kuvvetle muhtemeldir ki *havârî* terimi, Hz. İsa zamanında ve belki o'nun da mensubu bulunduğu Filistin'de yaşayan dinî bir Yahudi grubu olan Essene Kardeşliği'ne mensubiyeti göstermek için kullanılmıştır -ve son zamanlarda keşfedilen Ölü Deniz Kitabeleri'nin sağladığı deliller de bu görüşü

desteklemektedir. Essenîler, ahlakî safiyet sahibi olma ve fedakârca davranma gereğini vurgulamaları ile temayüz etmişlerdi ve inançlarının zahirî bir işareti olarak daima beyaz elbiseler giyerlerdi. Bu, onlara neden bu adın verildiğini tatmin edici şekilde açıklamaktadır. Hz. Peygamber'in, bir defasında, ***"Her peygamberin havârîleri vardır"*** *(Buhârî ve Müslim)* demiş olduğu gerçeği, yukarıdaki görüş ile çelişmez. Çünkü o, bu terimi mecazî anlamda, Hz. İsa'nın ***"Allah yolundaki yardımcıları"***nı kastederek kullanmıştır. *(Kur'ân Mesajı, Beydavi Tefsiri, Taberi Tefsiri, el-Müfredât)*

İslâm'ın ikamesine yardımcı olan kişiler; **"Ensârullah: Allah'ın yardımcıları"** olarak isimlendirilirler. Allah insanlara serbest irade vermiştir. İnsan ister isyan eder, ister itaat eder. Ancak ikna yoluyla insana itaat yolu açık bırakılmıştır. Çünkü O, serbestlik bahşettiği alanlarda insanlara isteklerini zorla kabul ettirmez. Bilâkis nasihat ve muhakeme yoluyla kabul ettirmek ister. İnsanları tavsiye ve nasihatle doğru yola ulaştırmak Allah'ın işi olduğundan Yüce Allah, İslâm'ı yaymak için güçlerinin son noktasına kadar çabalayanları **"yardımcıları ve dostları"** olarak adlandırır. Gerçekte bu, bir kulun ulaşabileceği en üst derecedir. Çünkü namaz kılarken, oruç tutarken ve bu gibi diğer ibadetleri yaparken insanın konumu sadece kul olmaktır. Fakat o, Allah'ın dininin yayılmasına çalıştığında, Allah'ın "dostu ve yardımcısı" olma gibi eşsiz ve yüce bir konuma yükselmektedir. Bu da bir insanın bu dünyada ruhî yücelme ile kazanabileceği en yüksek makamdır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

53.âyetteki ***"Peygambere uyduk"*** ifadesindeki peygamber (***er-Resûl***), genellikle Hz. İsa olarak anlaşılmış; Elmalılı M.H. Yazır, *er-Resûl* kelimesinin Hz. Muhammed'i de kapsadığını söylemiştir. ***"Bizi şahitlerle beraber yaz"*** cümlesi ise; 'senin birliğine tanıklık edenlerle', 'ümmetlerine şehadet eden peygamberlerle', 'Muhammed ümmetiyle' beraber yaz, gibi manalarla açıklanmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

54.âyetteki ***"tuzak kurdular"*** cümlesiyle, Hz. İsa'yı (a.s) öldürmek isteyenlerin hazırladıkları planlara işaret edildiği, tefsircilerin genellikle kabul ettiği bir yorumdur. Râzî, burada **Allah'ın dinini gizleme ve yok etme amacıyla kurulan tuzakların** kastedilmiş olabileceğini de belirtir. **Din düşmanlarının kurdukları tuzakların karşılıksız kalmayacağını** vurgulamak üzere ve ***"mekera"*** fiilinin **hainleri nereden geldiğini anlayamayacakları biçimde cezalandırma** manasını da içermesine binaen yüce Allah'ın **onların planlarını boşa çıkaran tedbirleri** için de bu fiil kullanılmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

55. Âyetteki ***"müteveffi"*** kelimesi, 'teslim almak' ve 'can almak' anlamlarına gelen ***"teveffa"*** kelimesinden gelir; fakat burada mecazî anlamda 'görevden alma' anlamına kullanılmıştır.[14]

14 **"Teveffî"** kelimesi, **"vefâ"** masdarından alınmış olarak esas lügatte *"ıstıfa"* gibi tamamen kabzedip almaktır. Fakat ruh sahiplerine ve bilhassa insanla ilgili olduğu zaman vefat ettirmek, yani eceline yetiştirip ruhunu almak mânâsında açık ve meşhurdur. Buna göre bir delil bulunmadıkça, başka bir mânâ ile tevili



Dikkat Edelim

Müslümanlar, Hz. İsa'nın havarilerini örnek alarak; **"Allah'ın yardımcıları"** olma yolunda samimi çabalar göstermeli ve havarilerin temiz ahlakını kuşanarak Allah'ın dinini yaymaya gayret etmelidirler.

Yüce Allah Hz. İsa'yı geri çağırmıştır; çünkü İsrailoğulları, getirdiği apaçık ayetlere rağmen Onu reddetmişlerdir. Onlar yüzyıllardan beri Allah'a isyan ediyorlardı ve onlara yapılan çeşitli uyarı ve nasihatlere rağmen millî karakterleri giderek bozuluyordu. Arka arkaya birçok peygamberi öldürmüşler ve o denli küstah olmuşlardı ki, onları doğru yola çağıran her adamın kanına giriyorlardı. Onlara son bir şans vermek için Allah, Hz. İsa'yı (a.s) ve Hz. Yahya'yı (a.s) aynı dönemde onlara gönderdi. Bu peygamberler kendilerinin Allah tarafından gönderildiğine delalet eden öylesine açık ayetlerle gelmişlerdi ki, onları Ancak Hakk'a karşı önyargılı, gözü kapalı ve doğru yoldan sapmış kişiler reddedebilirdi. İsrailoğulları bu son şanslarını da kaybettiler. Çünkü onlar daveti reddetmekle kalmayıp bir dansözün isteği üzerine **Hz. Yahya** (a.s) gibi büyük bir peygamberin başını kestiler. Yine onlardan Ferisîler ve Hâkimler komplo hazırladılar ve **Hz. İsa**'ya (a.s) Roma hükümeti tarafından bir şans daha verilmesine değmeyecek kadar inatçı olduklarını ispatlamış oldular. Bu nedenle Allah Hz. İsa'yı (a.s) geri çağırdı...

---

caiz değildir. Fakat burada **mekir** mânâsıyla ilgisi bulunmak üzere Nisâ Sûresi'nde ***"Onu öldürmediler ve asmadılar, fakat (öldürdükleri) kendilerine (İsa'ya) benzetildi."*** (Nisa 4/157) âyeti, onların Mesih Meryem oğlu İsa peygamberi öldüremediklerini ve asamadıklarını ve fakat şüpheye düşürüldüklerini açıkça beyan etmiş, Hz. Peygamber'den de ***"İsa ölmedi, kıyamet gününden önce size dönecektir."*** *(Süyuti, C. Sağir, 2/225; Alusi, R. Meani, 2/179. Ayrıca bkz: Buhari, Büyu' 102; Müslim, İman 242-243; Tirmizi, Fiten 54; İbn Mace, Fiten 33; Ahmed b. Hanbel, 2-406,437)* hadisi de varid olduğundan, buradaki **"müteveffike: seni öldüreceğim"** kelimesinin, az çok zahir dışı bir mânâ ile tevil olunması gerekmiştir. Bunun için tefsir âlimleri burada yedi sekiz kadar mânâ beyan etmişlerdir ki, birkaçını zikredelim:

1- **"Teveffî"** vefat mânâsınadır. Ancak mâbad(kendisinden sonras)ında atıf harfi olan (**vav**), ne beraberlik, ne de tertip gerektirmeyeceğinden burada nükteli bir takdim ve te'hir vardır. Ref' (yükseltme) önce, teveffî (ölme) sonra olacaktır. Bu mânâ Katâde'den rivâyet edilmiştir. Yani İsa o su-i kast sırasında Allah'a yükseltilmiş, onlar öldürüp astık zannetmişler, fakat ölmemiştir. Çünkü Allah ***"Muhakkak Ben, seni öldüreceğim."*** buyurmuştur. Müslümanlar arasında meşhur olan mânâ ve inanç da budur. Çünkü burada zahire aykırı denecek bir tevil yok demektir. Bizce bu tefsir ve inancın özeti şu demek olur: Allah'dan bir kelime olan ve Rûhu'l-Kudüs ile te'yid edilmiş bulunan İsa'nın ruhu henüz kabzedilmemiş; ruhunun eceli gelmemiştir. Kelime Allah'a dönmemiştir…

2- Ey İsa, seni eceline tam bir şekilde yetireceğim, sana katili musallat etmeyeceğim, kendi kendine öldüreceğim ve kendime yükselteceğim.

3- Seni Azrail aracılığıyla öldüreceğim ve şahsını yerden alıp kendime yükselteceğim.

4- Seni uyutacağım, kendime yükselteceğim. (Bu ikisi Hasen' den ve dördüncüsü Rebi'den rivâyet edilmiştir.)

5- Seni, tam bir şekilde, olduğun gibi, ruh ve bedeninle alacağım, kendime yükselteceğim.

6- Bazı âlimler de tamamen zahiri üzere bırakarak, "Seni vefat ettireceğim, ruhunu alacağım." mânâsını vermişler ve "Cenab-ı Allah İsa'yı semaya yükseltinceye kadar üç saat" ve bir rivayette "yedi saat vefat ettirdi." diye rivayet etmişlerdir. Fakat bu rivayet zayıf görülmektedir.

Doğru rivayet, yükseltilmeden önce ve yükseltilme esnasında ruhunun alınmamış olmasıdır. Buna da en uygun olan birinci görüştür... *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Bütün bu bölümün, Hıristiyanların Hz. İsa'nın (a.s) ilâhlığı ile ilgili sapık görüşlerini reddetmek ve düzeltmek üzere indirildiğini akılda tutmak faydalı olacaktır. Bu inancın Hıristiyanlar arasında geçerli olmasının üç nedeni vardır:

1) Hz. İsa'nın (a.s) mucizevî doğumu,

2) O'nun görülüp algılanabilen mucizeleri,

3) O'nun göğe yükselişi. (bu konuda onların kitapları çok açık ifadeler kullanır)

Kur'an, birinci maddeyi onaylar ve bunun, yani Hz. İsa'nın (a.s) babasız dünyaya gelişinin sadece Allah'ın sonsuz gücünü gösteren bir mucize olduğunu belirtir. Allah istediği kimseyi istediği şekilde yaratabilir. Dolayısıyla Hz. İsa'nın mucizevi doğumu, o'nu ilahlığa ortak etmeye neden oluşturmaz.

Kur'ân-ı Kerim, ikinci maddeyi de onaylar, hatta Hz. İsa'nın (a.) bütün bu mucizeleri, Allah'ın bir kulu olarak gösterdiği ve O'nun otoritesinden bağımsız olarak değil, bilakis O'nun izniyle yaptığı gerçeğini vurgular. O halde Hz. İsa'nın (a.s) ilâhlığa ortak olduğu sonucuna varmak yanlıştır.

Üçüncü maddeye gelince: Eğer Hıristiyanların **'göğe yükseliş'** inancı tamamen temelsiz olsaydı, bu inanç, onların tapındığı ve "Allah'ın oğlu" dedikleri kişinin yıllarca önce öldüğü ve toprak olduğu, eğer tam tatmin olmak istenirse şu şu yerde mezarının görülebileceği söylenerek kolayca reddedilebilirdi. Fakat Kur'an bunu açık bir şekilde ifade etmez. Diğer taraftan Kur'an sadece O'nun **"yükseliş"**ini ima eden açık ifadeler kullanmakla kalmaz, çarmıha gerildiğini de tamamen reddeder. Kur'an'a göre, son nefesinde ***"Eli, Eli, lama sabahchtani?"*** diye bağıran ve çarmıha gerilen kişi kesinlikle Mesih değildi. Çünkü çarmıha germe işlemi meydana gelmeden önce Allah, Mesih'i kendisine yükseltmişti.

Şu açık ki; bu ayetlerle Hz. İsa'nın (a.s) öldüğünü ispatlamaya çalışanlar gerçekte Allah'ın kendisini açık bir şekilde ifade edemediğini göstermeye çalışmaktadırlar. Allah korusun! *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

> **Özetle:** Hıristiyanlar ve Yahudiler Hz. İsa'nın çarmıhta öldüğüne inanırlar. Kur'ân-ı Kerim bunu kesinlikle reddeder; ancak, Allah Teâlâ'nın Hz. İsa'yı Yahudilerden elinden kurtarmasından sonrası hakkında açık bilgiler vermez. *(Beyânü'l-Hak)*

55.âyetteki ***"O'nu inkâr edenler"***; Hz. İsa'nın (a.s) Hakk'ı kabul etmeye çağırdığı Yahudilerdir. ***"O'na uyanlar"*** ise sadece Müslümanlardır. Ona inananların hepsi de kastedilmiş olabilir. O zaman samimi Hıristiyanlar da bu gruba girer. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Bu Kıssadan Alınacak Hisseler/Dersler

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (56) وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (57) ذَلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ (58) إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (59) الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (60) فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ (61) إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (62) فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ (63)

56. *"Küfredenleri ise, dünyada ve ahirette şiddetli bir azapla azaplandıracağım. Onların hiç yardımcıları yoktur."* ***57.*** *"İman edip salih amellerde bulunanların ecirleri eksiksiz ödenecektir. Allah, zalim olanları sevmez."* ***58.*** *Bunları biz sana ayetlerden ve hikmetli zikr'den (Kur'an'dan) okuyoruz.* ***59.*** *Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi.* ***60.*** *Gerçek, Rab bindendir. Öyleyse kuşkuya kapılanlardan olma.* ***61.*** *Artık sana gelen bunca ilimden sonra, onun hakkında seninle 'çekişip-tartışmalara girişirlerse' de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım; sonra karşılıklı lanetleşelim de Allah'ın lanetini yalan söyleyenlerin üstüne kılalım."* ***62.*** *Şüphesiz bu, gerçek bir olayın haberidir. Allah'tan başka ilah yoktur. Ve şüphesiz Allah, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.* ***63.*** *Eğer yüz çevirirlerse, elbette Allah, fesat çıkaranları bilir.*

56.âyet; inkârcılar için bir tehdit, **57.âyet** ise iman edenler için ise bir müjdedir.

58.âyet der ki: *'Ey Muhammed! Cebrail vasıtasıyla sana okuduğumuz bu haber ve kıssalar seni yalanlayan Yahudi ve Hıristiyanlara karşı sana verdiğimiz delil ve ibretlerdir. Hakkı batıldan ayıran hikmetlerin kaynağı olan Kur'ân'dandır.' (Taberi Tefsiri)*

59.âyet şunu demek ister: *'Eğer bir mucize sonucu dünyaya gelmek insana Allah veya Allah'ın oğlu olma hakkını veriyorsa, Âdem buna daha lâyıktır. Çünkü Âdem anasız-babasız yaratılmıştır; oysa İsa'nın sadece babası yoktu." (Tefhimü'l-Kur'ân)*

"İsa'nın misali, Âdem'in misali gibidir..." ifadesindeki ***"mesel"***; çoğunlukla, mecazî olarak bir şahsın veya şeyin içinde bulunduğu hali veya şartları göstermek için kullanılır ve bu anlamda -müfessirlerin işaret ettikleri gibi- sıfat (bir şeyin "mahiyet"i veya "tabiat"ı) kelimesi ile eş anlamlıdır. Metnin siyâk ve sibâkından açıkça anlaşılabileceği gibi, yukarıdaki pasaj, Hz. İsa'nın ulûhiyetine dayanan Hristiyanî doktrine karşı itirazın bir parçasıdır. Kur'an burada, diğer birkaç yerde olduğu gibi, Hz. İsa'nın Hz. Âdem -ki, bu bağlamda bü-

tün insan soyunu ifade etmektedir- gibi sadece "topraktan yaratılmış" bir ölümlü olduğu gerçeğini vurgular. *(Bk. 18:37, 22:5, 30:20, 35:11 ve 40:67. ayetler.) (Kur'ân Mesajı)*

Hz. İsa'nın Hz. Âdem'e benzetilmesi, o'nun babasız yaratılması sebebiyledir. Hz. Âdem ise baba ve anne olmadan doğrudan topraktan yaratılmıştır. Hz. İsa'nın babasız yaratılmasına, ondan daha hayret verici Hz. Âdem örneği verilmesi, hasımları susturmak ve şüphelerine son vermek içindir. *(Beydavî Tefsiri)*

60.âyete kadar Hıristiyanların gözü önüne serilen noktalar şunlardır:

1) Onlara, Hz. İsa'nın (a.s) ilâhlığı inançlarının tamamen yanlış olduğu bildirildi. O sadece Allah'ın dileği ile mucize olarak dünyaya gelmiş ve kendisine peygamberliğin apaçık bir kanıtı olan mucizeler verilmiş bir insandı. O'nun **"yükseliş"**ine gelince, kâfirler onu çarmıha germeden önce Allah onu kendine yükseltti. Aslında Kâinat Hâkiminin gücü, kullarından herhangi birine dilediği gibi davranmaya yeter. Bu nedenle Hz. İsa'ya (a.s) hasredilen bu özel davranış nedeniyle, Hz. İsa'nın (s.a) ilâh olduğu, O'nun oğlu olduğu veya otoritesinde O'na ortak olduğu sonucuna varmak tamamen yanlıştır.

2) Hz. Muhammed'in onları, Hz. İsa'nın kendi zamanında ortaya koymaya çalıştığı aynı gerçeğe çağırdığı ve iki peygamberin öğretilerinin temelde özdeş olduklarına dikkat etmeye yöneltiyorlar.

3) Hz. İsa'nın (a.s) havarileri, Kur'an'da ortaya konulan aynı İslâm'a inanmışlar ve uymuşlardır. Bununla birlikte daha sonraki çağlarda yaşayan Hıristiyanlar Hz. İsa'nın (a.s) mesajını terketmişler ve havarilerin inancından sapmışlardır.

61.âyet: Tartışmayı bu şekilde (**lânetleşerek**) halletme metodu, Necran'dan gelen heyet üyelerinin gerçekten inat ettiklerini göstermek için öne sürülmüştür. Zira onlar yukarıdaki bölümde değinilen noktalara hiçbir cevap bulamamışlar ve kendi kitaplarında bile sözkonusu inançlarını destekler ve haklı gösterir nitelikte delil getirememişlerdir. Bu nedenle kendi inançlarının gerçeğe uygun olduğunu ve hatalı olmadığını emin bir şekilde iddia edememişlerdi. Bunun yanı sıra, Hz. Peygamber'in (s) yaptıklarını, öğrettiklerini ve karakterini yakından gözleyince, o kadar etkilenmişlerdi ki, heyettekilerin çoğu kalben O'nun gerçek peygamber olduğuna ikna olmuşlardı veya en azından O'nu cesaretle reddedemeyecek hale gelmişlerdi. Yapılan teklifi kabul etmemelerinin nedeni de buydu:

"Eğer gerçekten inancınızda sadıksanız, bizimle birlikte Allah'a dua edip O'nun lânetinin İsa hakkında yalan söyleyenlerin üzerine olmasını dilersiniz."

Onların bu teklifi kabul etmemeleri bütün Arabistan'a açıkça, o zamana dek dindar olarak tanınan Necran Hıristiyanlarının rahip ve dinî liderlerinin, kendilerinin bile emin olmadıkları inançları öne sürdüklerini gösterdi. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Necran Hristiyanları, Hz. İsa'nın gerçek kimliği konusunda yalan söylüyorlardı. Bütün muteber kaynaklara göre bu surenin 59-63. ayetleri, H. 10. yılda, bütün Hristiyanlar gibi, Hz. İsa'nın "Allah'ın oğlu" ve dolayısıyla insan suretindeki Allah olduğunu iddia eden Necrân Hristiyanlarından bir heyet ile Hz. Peygamber (s) arasındaki bir tartışma dolayısıyla nazil olmuştur. Onlar, Rasûlüllah tarafından kendilerine teklif edilen "namaz yoluyla sınanma"yı (***mübâhele***)[15] reddettikleri halde Hz. Peygamber, kendileri ile tüm medenî haklarını kullanabilmelerini ve dinlerini serbestçe uygulayabilmelerini garanti eden bir anlaşma yaptı. *(Kur'ân Mesajı)*

15 ***Mübâhale***: "İçimizden kim yalancı ise Allah'ın lâneti onun üzerine olsun" diye dua etmektir. *(Beydavî Tefsiri)*

Ders 6

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 64-80. ÂYETLER

Kitab Ehline Çağrı

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (64) يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتْ التَّوْرَاةُ وَالْإِنجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (65) هَاأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (66) مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنْ الْمُشْرِكِينَ (67) إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ (68)

64. *De ki: 'Ey Kitap ehli! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmesin.' Eğer yine yüz çevirirlerse, 'Şahit olun ki biz Müslümanlarız' deyin.* ***65.*** *Ey Kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışırsınız? Oysa Tevrat ve İncil, kesin ondan sonra indirildi. Hiç düşünmez misiniz?* ***66-*** *İşte siz böylesiniz; hadi hakkında bilginiz olan konuda tartıştınız, fakat hiç bilginiz olmayan bir konuda niçin tartışırsınız! Oysa Allah bilir, siz bilmezsiniz.* ***67-*** *İbrahim ne Yahudi ne Hıristiyan'dı; bilâkis o Hanîf bir Müslümandı; müşriklerden değildi.* ***68-*** *Doğrusu insanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur.*

Ortak Söz: "Gelin Allah'a Eş Koşmayalım!"

64.âyette ***"ehlü'l-kitab"*** ile: **a)** Necran hıristiyanlarının, **b)** Medine yahudilerinin, **c)** hem Hıristiyanların hem Yahudilerin kastedildiği söylenir. *(Taberi)* Efendimizin Bizans kralı Heraklius'a yolladığı ve bu âyete yer verdiği İslâm'a davet mektubundaki üslûptan anlaşılan o ki; bu âyet, aslen tevhid inancına dayalı din mensuplarına bir çağrıdır.

Merhum şehid **Seyyid Kutub**, *"Fî-Zılâli'l-Kur'ân"* isimli tefsirinde bu âyeti şöyle yorumlar:

"Şüphesiz bu insaflı bir çağrıdır. Peygamberin ve beraberindeki Müslümanların onlara üstünlük sağlamaya çalıştığı bir çağrı değildir; ortak bir çağrıdır. Hepsi aynı hizada O'nun önünde duracaktır; bazısı bazısına üstünlük taslamayacak, bir kısmı bir kısmını kul edinmeyecektir… Bu, yalnız Allah'a kulluğa çağrıdır. Ona hiçbir varlığı, hiçbir insanı, hiçbir taşı ortak koşmamaya çağrıdır. İnsanların birbirlerini hiçbir nebiyi, hiçbir resulü Allah ile birlikte ilah edinmemeye çağrısıdır. Peygamberlerin hepsi de Allah'ın kullarıdır. Allah onları emirlerini tebliğ etsinler diye seçmiştir; ilahlık ve rubûbiyette kendilerini O'na ortak etsinler diye değil..

İslâm insanları, kullara kulluktan kurtaran tam bir özgürlüktür. İslâm nizamı da diğer düzenler arasında özgürlük hareketini gerçekleştiren biricik düzendir. İnsanlar, yeryüzü kaynaklı düzenlerin hepsinde birbirini Allah'a rağmen rabler edinirler. Bu birbirini rab edinme olayı en katı dikta rejimlerinde göze çarptığı gibi, en ileri demokrasilerde de ortaya çıkmaktadır. **İlahlığın en başta gelen özelliği, insanları kendisine taptırma ve kurumlarını, sistemlerini, yasalarını, kanunlarını, değer yargılarını ve ilkelerini benimsetmedir.** Bu, yeryüzü kaynaklı bütün düzenlerde şu veya bu şekilde birtakım insanların tekeline girmiştir; şu veya bu konumda insanlardan bir topluluğa havale edilmiştir; kendisinin belirlediği yasalara, değer yargılarına, ilkelerine ve düşüncelerine geniş halk kitlelerinin boyun eğdiği bu topluluk yeryüzü ilahlarıdır. **İnsanlar, bu ilahları böyle kabul etmekle, onlara secde etmeseler de, önünde eğilmeseler de Allah'a rağmen onlara kulluk etmiş olurlar**. Zira kulluk Allah'tan başkasına yönelme imkânı olmayan bir ibadettir. İşte ancak İslam nizamında insan bu boyunduruktan kurtulur; düşüncelerini, düzenlerini, yaşam biçimlerini, yasalarını, değer yargılarını, ilkelerini yalnız Allah'tan alan bir özgürlüğe kavuşur. Bu konuda onun konumu diğer tüm insanların konumu gibidir; o ve diğer bütün insanlarla eşit konumdadır; hepsi aynı düzeydedir; hepsi Allah'ın emrindedir; Allah'a rağmen birbirlerini rabler edinmezler. İşte bu anlamıyla İslâm, Allah katında kabul gören tek dindir. Ve tüm Peygamberlerin Allah katından getirmiş olduğu din budur. Allah, peygamberleri bu din ile gönderdi ki, **insanları kullara kulluktan kurtarıp Allah'a kul etsinler**; kulların zulmünden Allah'ın adaletine kavuştursunlar. Bundan yüz çeviren, Allah'ın şehadetine göre Müslüman olmamıştır; meseleyi çarpıtanlar istediği kadar çarpıtsın, saptıranlar istediği kadar saptırsın. ***"Allah katında geçerli olan din İslâm'dır."*** *(Al-i İmran 19)*

64.âyetteki ***"müşterek söz"***; 'âdilâne, dosdoğru, orta yolun ifadesi olan söz, adalet ve insaf ölçülerine uygun bir söz' demektir; ***"sizinle bizim aramızda"*** ifadesi ise; aslî hüviyeti itibariyle Tevhid inancını savunan din mensupları ile Müslümanlar arasındaki ortak ilkelerin özünün kasteder. Bu âyet, bu ilkelerin en temel noktasını **"yalnız Allah'a kulluk"** olarak belirtir ve bu ilkenin zedelenmeden varlığını koruyabilmesini iki ön şarta bağlar:

a) Hiçbir şeyi Allah'a **ortak saymamak**.

b) Allah'ın dışında hiçbir merci, kişi veya gücü **rab kabul etmemek**.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ayetteki çağrının dayandırıldığı düşünceyi şöyle açıklar:

"Burada farklı vicdan, millet, din ve kitapların temel bir vicdanda, bir **hak söz**de nasıl birleştirilebilecekleri, İslâm'ın insanlık âlemine ne kadar geniş, açık ve tutarlı bir hidayet yolu, özgürlük yasası öğrettiği ve artık bunun Araplara veya başka belirli bir millete özgü olmadığı tam anlamıyla gösterilmiştir… Bu sözden daha geniş, daha hâkim hiçbir vicdan bulmak

mümkün değildir ki onun arkasına düşülsün… Bütün özgürlük ve eşitlik çağrılarının temeli şu bir sözde, bir vicdanda toplanır: ***"Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rab edinmesin."*** İşte özgürlük ve eşitlik meselesinin çözümünü sağlayacak yegâne anahtar budur: Birbirimizi **rab**, **mevlâ**, **hâkim-i mutlak** tanımayalım, bütün davranışlarımızı bir hakkın buyruğuyla ve Allah'ın hoşnutluğuyla ölçelim…" *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Âyet hem **ulûhiyyet birliği** hem **rubûbiyyet birliği** yani **ilah** ve **rab** olarak tek bir varlığa inanıp bağlanmanın kaçınılmazlığı üzerinde durmaktadır ki bunlardan **birincisi;** Allah'a fizik ötesi âlemle ilgili yegâne gücün kendisine ait olduğu inancıyla tapmayı, **ikincisi** de; hayata sadece Allah'ın iradesini hâkim kılmayı ifade eder.

Yahudilik ve Hıristiyanlık **"tapılacak, ibadet ve kulluk edilecek"** varlığın Allah olduğu konusunda İslâm'la hemfikir iseler de, zamanla bu dinlerin mensuplarınca benimsenen bazı inanç ve davranışlar, Allah'ın tek olduğu ve O'ndan başka hiçbir varlığın rab olmadığı anlayışını, dolayısıyla **"yalnız Allah'a kulluk"** ilkesini temelden sarsmıştı. Bütün peygamberlerin ***"Allah'a ortak koşmayın!"*** uyarılarına rağmen, Yahudiler Üzeyir'i, Hıristiyanlar da Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak nitelediler *(Tevbe 9/30)*; Hıristiyanlar *'Allah üçün üçüncüsüdür' (Mâide 5/73)* dediler, Yahudiler Allah'ı millileştirerek O'nu sadece bir kavmin tanrısı saydılar. Oysa tahrif edilmiş şekliyle bile bugünkü Tevrat ve İnciller, Tanrı'nın **"bir"** olduğunu belirtir: *"Allah'ımız rab bir olan rabdir ve Allah'ın olan rabbi bütün yüreğinle ve bütün canınla ve bütün kuvvetinle seveceksin" (Tesniye, 6/4-5) "Allah dedi: Karşımda başka ilâhların olmayacak." (Çıkış, 20/1-3) "İsâ: Dinle, ey İsrail; Allah'ımız rab bir olan rabdir..." (Markos, 12/29-30)*

Bütün varlıkların sahibi ve onları terbiye eden Allah'a kullukta yine O'nun iradesine yürekten teslimiyet gerektiği halde Hıristiyanlar Hz. İsa'yı, Yahudiler ve Hıristiyanlar din adamlarını (***ahbâr ve ruhbân***) ilah tanıyarak yalnız Allah'a kul olma çizgisinin dışına çıkmışlardı. *(Tevbe 9/31)* Nitekim Tevbe suresindeki 31. âyetin lafzını esas alan Adiy b. Hatim (r.a) ile Rasûlüllah (s) arasında geçen şu konuşma, burada yer alan ***"Allah'ı bırakıp da içimizden bazıları diğer bazılarını rab edinmesin"*** ifadesinin anlaşılmasını kolaylaştırır:

-"Yâ Rasûlallah! Biz onlara kulluk etmiyorduk ki!" diye itiraz eden Adiy b. Hatim'e Efendimiz şu soruyu sorar:

-"Peki, onlar size istediklerini helâl istediklerini haram kılıyorlar ve siz de onlara uyuyor değil miydiniz?"

Adiy; "Evet" cevabını verince Efendimiz buyurur ki:

-"İşte burada söylenen de odur." *(İbn Hişâm'dan)*

Hâlâ bu iki dinin mensuplarınca din adamları; mürşid, yol gösteren, uyaran kişiler olmanın ötesinde tanrıya nasıl kulluk edileceğine karar verebilen ve Hıristiyanlarca tanrı adına affedebilen merciler olarak görülüyor ve Hıristiyanlar Hz. İsâ'yı (a.s) **'koruyan, gözeten insanüstü bir varlık'** olarak görüyorlar...

Bu âyet-i kerîme ehl-i kitapla tartışma konusunda müminler için çok güzel bir örnektir: Onlara gönül alıcı, nazik bir hitapla değer verilmiştir. (Razi) Başka bir âyette de ehl-i kitap'la yapılacak tartışmada ve onların yanlış tutumlarına karşı verilecek mücadelede, ilke olarak, *en güzel yolun izlenmesi* istenir. *(Ankebût 29/46)* Yine Rûm sûresinde Hıristiyanların ateşperestlere karşı zafer kazanacakları haber verildikten sonra Müslümanların bundan sevinç duyacakları belirtilir. *(Rûm, 30/3-4)* Böylece muhatabın kendini sorgulaması sağlanır. *(Kur'ân Yolu)*

Bu âyet dinî hükümlerin çıkarılmasında şahsî eğilim ve keyfî takdirlerin hâkim olmasına izin vermez. *(Kurtubî Tefsiri)*

64.âyette ehl-i kitap ***"Allah'ın birliği"*** ortak ilkesine çağrıldıktan sonra, **65-68. âyetler**de ilâhî kökenli üç dinin mensuplarınca saygıyla anılan ve kendisine yüce bir mevki tanınan **Hz. İbrahim**'in durumuna açıklık getirilerek bu dinlerin mensuplarının "peygamberlik" kurumu etrafındaki ortak anlayışta buluşmaları istenir.

Hıristiyan **Necran** heyeti Medine'ye gelince, Yahudi hahamlar da dini konuların konuşulduğu bu toplantılara katılıp onlarla Rasûlüllah'ın huzurunda tartışmışlar; Yahudiler Hz. İbrahim'in Yahudi, Hıristiyanlar ise Hıristiyan olduğunu iddia etmişlerdi. Özellikle Hıristiyanlar, Mekke müşrikleri kendilerini İbrahim'in dininin vârisleri ve onun inşa ettiği Kâbe'nin hizmetçileri olarak görmeleri için Araplar arasında Hıristiyanlığı yayabilmek amacıyla **"İşte bu da İbrahim'in dini!"** diye propaganda yapıyorlar ve bu sebeple bazı Arap kabileler Hıristiyan oluyordu.

Ehl-i kitab kendilerini de Hz. İbrahim'e nispet etmeye kalkarlarken iki büyük hata yapıyorlardı: **Birisi** Hz. İbrahim'in "Yahudi" veya "Hıristiyan" olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmeleri, **diğeri** kendi kutsal kitaplarını dahi göz önüne almadan kendi dinleriyle ilgili bir iddia ileri sürmeleri. Zira Müslümanların Hz. İbrahim'e mensubiyet iddialarıyla Yahudilerin ve Hıristiyanların bu konudaki iddiaları arasında köklü bir fark vardı: Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim'in öğretilerine (Hanîflik) açık bir gönderme yapılmış ve Hz. Muhammed'in de onun dini üzere olduğu belirtilmiş olmasına karşılık, Tevrat ve İncil'de bu yönde bir atıf yer almıyordu. *(Râzî, İbn Âşûr)*

65-68. âyetlerde şu hususlara dikkat çekilerek ehli kitap uyarılmaktadır:

a) Hz. İbrahim'i Yahudilik veya Hıristiyanlığa nispet ederek tartışmaya dahil etmek tarihî gerçeklerle bağdaşmaz; zira Tevrat da İncil de ondan sonra inmiştir.

b) Kişinin, görüş ve yorumlarında yanlışlar olsa bile, bildiği kadarıyla tartışmaya girmesi kabul edilebilir; fakat hakkında bilgisi olmadığı konularda tartışması onaylanamaz. Ehli kitabın Hz. İbrahim'e dair iddiaları dayanaktan yoksundu. (Müfessir **Kurtubî**, âyetten, ***cahillerle tartışmaya girmekten sakınmak gerektiği*** hükmünü çıkarır.)

c) Ehl-i kitabın bu konudaki iddiaları sağlam bir bilgiye dayanmadığına göre, vahyî gerçeğe kulak verilmelidir: Hz. İbrahim ne Yahudi ne Hıristiyan ne de müşrikti; o tevhid inancına yürekten bağlı biriydi. Onun inancına dair bir niteleme yapılacaksa, o "Hanîf" ve "Müslüman" idi. Yahudiler ve Hıristiyanlara düşen görev ise; Hz. İbrahim ile kendi peygamberlerinin de yolu olan tevhid inancına yani "İslâm" dinine bağlanmaktır.

d) Hz. İbrahim'e en yakın olanlar, şüphesiz onun Tevhid çizgisine uyan Hz. Muhammed ve müminlerdir. Çünkü ona yakınlığın ölçütü onun öğretilerine yürekten bağlanmaktır. Allah'a ortaklar koşan Yahudilerle Hıristiyanlar ise onun öğretilerinden çok uzaktırlar. Öte yandan, Hz. İbrahim'in inşa ettiği Kâbe'yi tavaf etmek İslâm'ın şartlarından biri olan haccın önemli bir unsuru olduğu halde (Kur'ân'da bu surenin 96-97.âyetlerine ilaveten Bakara 2/125, 196 vd. âyetler ile "Hac" suresinde haccın hükümleri açıklanır ve Makam-ı İbrahim'den söz edilir), Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta -bu anlamda- "hac farizası"nın bulunmayışı da, Hz. Muhammed ve ona uyanların Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği dine ehli kitaptan daha yakın olduklarının açık bir göstergesi sayılır. *(İbn Âşûr)*

e) Allah'a yakınlık ancak O'nun varlığına ve birliğine yürekten inanmakla ve yalnız O'na kulluk etmekle sağlanabilir; zira Allah "müminler"in dostudur. *(Kur'ân Yolu)*

67.âyetteki ***"Hanîf"***; diğer yolları reddettikten sonra bir tek belirli yola (Tevhid) uyan kişidir.

68.âyet; Yahudilerin ve Hıristiyanların iddialarını çürütürken müşrik Arapların istismarlarına ve kendilerine pay çıkarmalarına imkân bırakmamış ve Hz. İbrahim hakkında özellikle **"müşriklerden değildi"** buyurmuştur. *(Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân Yolu)*

Ehl-i Kitab'ın İslâm'a Karşı Hazımsızlıkları

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ (69) يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ (70) يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (71) وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (72) وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَى هُدَى اللَّهِ أَنْ يُؤْتَى أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (73) يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (74)

69. *Ehl-i kitap'tan bir kısmı istediler ki sizi saptırsınlar. Oysa onlar ancak kendilerini saptırıyorlar da farkına varmıyorlar.* ***70.*** *Ey Ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp durduğunuz halde niçin Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?* ***71.*** *Ey Ehl-i kitap! Neden hakkı bâtılla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?* ***72.*** *Ehl-i kitap'tan bir grup dedi ki: 'Müminlere indirilmiş olana, gün başlarken iman edip günün sonunda inkâr edin. Belki onlar da dinlerinden dönerler.* ***73.*** *Ve kendi dininize uyanlardan başka hiç kimseye inanmayın.' De ki: "Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Birine, size verilenin benzeri veriliyor diye mi veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirecekler diye mi (böyle davranıyorsunuz)?" De ki: "Kuşkusuz lütuf Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir." Allah rahmeti geniş/sınırsız olan(Vâsi') ve her şeyi bilendir.* ***74.*** *Rahmetini dilediğine özgü kılar. Allah büyük lütuf sahibidir.*

69.âyet bazı Ehl-i kitabın Müslümanları hak yoldan saptırma gayretlerine, **72. âyet** de bu amaçla hazırlayıp uygulamaya koydukları bir komploya işaret eder. Her iki ayet bu tavrı ehl-i kitap'tan **bir gruba** nispet eder.

70-71. âyetlerdeki ***"Ey Ehl-i kitap!"*** tarzındaki genel hitap ise iki şekilde açıklanabilir:

a) Bütün bu olumsuz düşüncelerine rağmen, onlara "kitap ehli" denerek, dışlayıcı bir ifade kullanılmamış ve kendileri gerçekler üzerinde düşünmeye davet edilmiştir.

b) Olumsuz tavır onlardan bir gruba ait olmakla beraber, diğer Ehl-i kitap mensupları bu tavrı destekledikleri için kınama ve eleştiri ifadesi tüm Ehl-i kitaba yöneltilmiştir.

"Ehl-i kitap'tan bir kısmı"; onların bir kesimi yani ileri gelenleri ve din adamları demektir. *(Kur'ân Yolu)*

69.âyetteki **"keşke"** (*lev*) kelimesi onların bu arzularının sonuç vermeyen bir yöneliş düzeyinde kaldığını belirtir. Bu sebeple ***"istediler ki sizi saptırsınlar"*** anlamı verilmiştir.

Onların gerçekte kendilerini saptırmış olmaları hakkındaki bazı yorumlar şöyledir:

a) Başkalarını saptırma çabalarından dolayı ağır bir azabı hak eder, kendilerine yazık ederler. Nahl 25'te de başkalarını saptırmanın günahı ve başkalarına zararları sebebiyle katlanmış cezaya uğrayacakları bildirilir.

b) Kendilerini hidayet ve hakikat yolundan uzaklaştırıp dalâlet içinde kalırlar.

c) Müminleri saptırma çabaları sonuç vermeyince hüsrana, hayal kırıklığına uğrarlar.

70. âyette ehl-i kitap bilginlerinin gerçeği bile bile inkâr edip dalâlet içinde kalmaları, **71. âyet**te de başkalarını yanıltıcı bir çaba içine girmeleri kınanır ve başkalarını yanıltma çabalarının iki yönüne dikkat çekilir:

Hakkı bâtıla karıştırma ve gerçeği gizleme.

1- Hakkı bâtılla örtmeye dair sahabe, tabiîn ve sonraki bazı müfessirlerin yorumları:

a) Tevrat'ı tahrif edip ilâhî kelâmla kendi uydurmalarını birbirine karıştırdılar.

b) Müminlerin içine kuşku düşürmek için sabahleyin İslâm'a girip, akşam da İslâm'dan çıktıklarını açıkladılar.

c) Tevrat'ın Hz. Muhammed'e dair açık ve kapalı ifadelerini birbirine karıştırdılar.

d) "Muhammed, Musa'nın hak peygamber olduğunu itiraf ediyor; Tevrat da Mûsâ şeriatının nesh edilemeyeceğini bildiriyor" diyerek zihinleri karıştırdılar.

2- Gerçeği gizlemeleri ise şöyle açıklanır: Hz. Muhammed'in peygamberliğine delâlet eden Tevrat âyetleri ancak üzerinde düşünülerek anlaşılabilecek nitelikteydi; din adamları sokaktaki adamdan bu hakikati gizlemek için bunların bir bütün olarak ele alınıp anlaşılmasını önleyecek biçimde davranıyorlardı. *(Taberî, İbn Atıyye, Râzî)*

70. âyetteki ***"Allah'ın âyetleri"*** tamlaması değişik şekillerde anlaşılmıştır:

a) Kur'an âyetleri, **b)** Hz. Muhammed'in mucizeleri, **c)** Tevrat ve İncil'deki âyetler (Son yorum, Tevrat ve İncil Hz. Muhammed'i müjdeleyen, Hz. İbrahim'in Hanîf/Müslüman olduğunu, Allah katında geçerli dinin de İslâm olduğunu bildiren âyetler içerdiği halde Ehl-i kitabın bu hakikatleri inkâr ettiğini belirtmeye yöneliktir).[16]

72. "Müminlere indirilene gün başlarken iman edip günün sonunda inkâr edin; belki dinlerinden dönerler" deyip müminlere karşı komplo düzenleyenlerin Ehl-i kitap olduğu âyette belirtilse de, bunlardan hangi kesimin kastedildiği ve komplonun şekli açıklanmadığı için, konu farklı şekillerde yorumlanmıştır. Hakim görüş şudur: Ehl-i kitabın özellikle dinî konularda bilgili olanları, kendi aralarında şöyle anlaştılar: Bazıları, Hz. Muhammed'in getirdiği mesaja sırf inatlarından ötürü karşı çıkmadıkları, aksine objektif bir yaklaşım içinde oldukları izlenimini vermek üzere zaman zaman onun bildirdiklerini onaylayan bir tavır takınıp kısa bir süre sonra da bunları inkâr edecekler, böylece Kur'an etrafında bir kuşku çemberi oluşturup hem kendi çevrelerinin bu mesaja iltifat etmesini önlemiş hem de inancı henüz pekişmemiş müminleri İslam'dan döndürmüş olacaklardı. *(Kur'ân Yolu)*

16 Günümüzdeki araştırmalar da, -tahrif edilmiş şekliyle bile- Tevrat'ın Hz. Muhammed'in geleceğini müjdeleyen ifadeler içerdiğini ortaya koyar. *Kitâb-ı Mukaddes'te Muhammed* isimli bir kitap yazan ve daha sonra Müslüman olup Abdülahad Dâvûd adını alan Roma Katolik kilisesi papazlarından Prof. David Benjamin Keldânî Âramice, İbrânîce ve eski Süryânîce'ye olan vukufu ile Tevrat'taki birçok peygamber sözünün ancak Hz. Muhammed'e uygun düştüğünü tespit etmiştir. *(A.Mahmûd Tahmâz, et-Tevrat ve'l-İncil ve'l-Kur'ân fî sûrat'i Âl'i İmrân, s. 76-77)*

M. Esed, ***"günün başında vahyedilen"*** ifadesini **"Kur'an'ın ilk vahyedilen bölümü"** şeklinde, ***"sonundaki"*** anlamına gelen ***"âhırahû"*** ifadesini de **"daha sonra gelen (Kur'an'ın sonraki kısımları)"** diye anlar. *(Kur'ân Mesajı)*

Tefsirlerde **"Ehl-i kitap"** ile özellikle **Yahudi** din adamlarının kastedildiği belirtilir.

Bu sinsi planı Allah'ın haber vermesi, Efendimizin ilâhî vahye mazhar olmuş hak peygamber olduğunu apaçık ortaya koyuyordu. Dolayısıyla bu, bir taraftan düşmanların bu tür girişimleri için caydırıcı bir rol oynayan, diğer taraftan müminlerin bunlara karşı daha dikkatli ve bilinçli olmaları gerektiğini hatırlatan bir uyarı idi. *(Tefsir-i Kebir)*

73.âyetteki ***"Kendi dininize uyanlardan başka hiç kimseye inanmayın"*** sözünün yukarıda değinilen sinsi planın sahiplerine ait olduğunda müfessirler fikir birliği içindedirler. ***"De ki"*** hitabından sonra gelen ilk cümlenin (*"Doğru olan yol ancak Allah'ın gösterdiği yoldur…"*) Allah'ın peygamberinden söylemesini istediği söz olduğu ise açıktır. *"Veriliyor diye:* ***en yü'tâ"*** ifadesinin izahında ise müfessirler çok zorlanmıştır. Bu âyetin Kur'an'daki en müşkil âyetlerden olduğunu söyleyen Râzî, bunun Allah'ın peygamberinden söylemesini istediği sözünün devamı olarak düşünülüp şöyle çevrilmesini daha uygun bulur: *"Birine (Hz. Muhammed) size verilenin benzeri veriliyor diye mi veya rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirecekler diye mi (böyle davranıyorsunuz)?"*

Bu âyette geçen *"lütuf:* ***fadl"*** kelimesi 'bol bol iyilik yapma ve yararlı şeylerle donatma' anlamına geldiği gibi, burada **"peygamberlik verme"**nin kastedildiği görüşü de vardır. Bu görüşün sahipleri, daha sonra gelen "Onu dilediğine verir" cümlesinin ışığında, bu âyet-i kerîmede peygamberlik mertebesine kişisel çaba ve hak edişle değil ancak ilâhî bağışla erişilebileceğine delâlet bulunduğunu belirtirler. *(Kur'ân Yolu)*

Yine bu âyetteki **Vâsi'**, Allah'ın güzel isimlerinden olup 'geniş' anlamındadır; O'nun sıfatlarının kuşatıcılığını, sınırsızlığını; özellikle ilim, rahmet ve lütfunun genişliğini ifade eder; genellikle Kur'an'da şu üç durumda geçer:

1) Bir topluluğun dar görüşlülükle uyarıldığı ve onlara Allah'ın kendileri gibi olmadığı hatırlatıldığında,

2) Birisi cimrilik ve hasisliği nedeniyle azarlandığı, Allah'ın onun gibi cimri olmadığı söylendiği zaman,

3) İnsanlar, kendi tahayyül kapasitelerinin sınırlı olması nedeniyle Allah'ın sonlu olduğuna inandıklarında, onlara Allah'ın sonsuz ve sınırsız olduğu *(Bakara 116)* söylenir. *(Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân Yolu)*

Ehl-i Kitab'ın Hepsi Aynı Değil

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ (75) بَلَى مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى فَإِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ (76) إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُوْلَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (77)

75. *Ehl-i kitap'tan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen onu sana noksansız öder; içlerinden öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen tepesine dikilip durmadıkça onu sana ödemez. Çünkü onlar "Ümmîlere yaptıklarımızdan dolayı bize bir vebal yoktur" derler. Onlar bile bile Allah adına yalan söyleüyorlar.* ***76.*** *Hayır, öyle değil! Kim ahdine vefa gösterir ve sakınırsa, bilsin ki Allah o sakınanları sever.* ***77.*** *Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince, işte onların âhirette hiç nasipleri yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için elem veren bir azap vardır.*

Burada Ehl-i kitap arasında **emanete riayet** hususunda birbirine tamamen zıt **iki anlayış ve uygulama**nın görüldüğü bildirilirken, iyilerin davranışı öne çıkarılır. **Yahudiler** kendi dinlerinden olmayanlara karşı yapacakları haksızlıklardan ötürü sorumlu olmayacakları görüşünü yaymışlardı. İşte **75. âyette**, bu anlayışın bir uzantısı olarak Ehl-i kitaptan bir kesimin, kutsal kitapları olmayan Araplara ***"ümmîler"*** diyerek onları hafife alıp mallarını haklı bir gerekçe olmaksızın yiyebilecekleri ve bunun da hiçbir vebalinin olmayacağı iddiasında bulunduklarına işaret edilir. İbn Âşûr, iki ayrı davranışın **birincisini** *"Kendi çevrelerinde emanete hıyaneti meşru sayan bir anlayış hâkim olmasına rağmen dürüstlükten ayrılmayan insanlar da var!"* şeklinde, **ikincisini** *"Allah'ın kitabına tâbi olduklarını iddia ettikleri halde emanete hıyaneti ahlâka uygun sayabilen kişiler de var!"* şeklinde açıklar.

> Yahudilerin bu iki ayrı ve ikiyüzlü tutumları yalnız Araplara değil bütün Müslümanlara ve hatta kendilerinden olmayan tüm insanlara karşı tavırlarıdır. Oysa Allah hiç bir kimse veya zümreye başkalarının haklarını gasp etme izni vermez. Bu konuda kendilerinin ayrıcalıklı olduğunu iddia edenler Allah'a iftira etmiş olurlar. Bu âyet indiğinde Rasûlüllah (s) der ki: ***"Allah'ın düşmanları yalan söylemişler; Cahiliye döneminin (kötü olan) her şeyi ayaklarımın altındadır; emanete gelince, sahibi iyi olsun kötü olsun o yerine verilir."*** *(İbn Mâce, Menasik 84; Ebû Davud, Menâsik 54)* O halde Ehl-i kitap'tan bir kısım din istismarcılarının başvurduğu bu yöntemin ilâhî bir dayanağı yoktur. Müslümanlar, asla onlara özenerek veya misilleme yaparak birtakım çıkarlar uğruna hak gaspına yönelmemelidirler. Bu âyet

ve hadisten, İslâm'ın insanların eylemleri hakkında topyekûn bir yargı ortaya koyma değil, doğruyla yanlışı ayırt etme esasına dayalı bir değerlendirme yapmayı onayladığı sonucu çıkar.

"Yüklerle mal (kıntâr)"; emanet edilen miktarın çokluğunu, ***"bir dinar"*** da azlığını belirtir. *(Kur'ân Yolu)*

Âyette geçen **"emanet etme"** ve **"tediye etme"** anlamına gelen fiiller, burada genel olarak güven esasına dayalı **"borç"** ilişkisinin kastedildiğini gösterir. Âyette bunun mutlaka aynî (belirli bir şeyi verme ile ilgili) olduğunu gösteren bir kayıt yoktur. Satım, ödünç, ariyet ve vedîa gibi akitler çerçevesinde kişinin borçlandığı her türlü edimi kapsar. *(Tefsir-i Kebir)* Kurtubî bu âyette -bazılarının iddia ettiğinin aksine- ehl-i kitabın bir kısmının da olsa **şahitlik ehliyetini** gösteren bir delil bulunmadığını belirtir; bunu desteklemek üzere, Müslümanların fasıklarından da emanete riayet edenler olduğunu fakat şahitliklerinin kabul edilmediğini hatırlatır. *(Kurtubi Tefsiri)*

76. âyetin ***"her kim ahdine vefa gösterirse..."*** kısmı, sonraki âyetle bağ kurularak ***"her kim Allah'a verdiği sözü yerine getirirse"*** şeklinde de anlaşılabilir. Nîsâbûrî, âyetin sonunda ***"Allah o sakınanları sever"*** denmekle yetinilmesini şöyle açıklar: **Vefa** ve **takva** bütün erdemlerin temelidir; her *muttaki* ahde vefalıdır, fakat aksi daima geçerli değildir. Bu sebeple ***"o muttakileri Allah sever"*** demekle yetinilmiştir.

77. âyetin Yahudiler hakkında olduğunda tereddüt yoktur. Zira Yahudiler hakkında olduğunda şüphe olmayan 78.âyet bu âyete atfedilmiştir. *(Râzî)* Bu âyetin iniş sebebi olarak; ehli kitaptan bazılarının, yeminin kutsallığını hiçe sayıp çıkar elde etmeye çalıştıklarını ortaya koyan olaylar aktarılır. *(İbn Atiyye)* Bu olaylar âyetin anlaşılmasında canlı birer örnek teşkil etmekle beraber, esasen burada âhiret inancına sahip olan herkese, **Allah'ı kendi sözüne kalkan yaparak hak gasp etmeye çalışmanın** ağır sonuçları üzerinde düşünme çağrısı yapılır. Bu âyette Allah'a verilen sözü ve O'nun adı anılarak verilen sözü dünyevî çıkarlar uğruna satma hakkında yer alan ifadeler iyi anlaşılırsa, bunun birçok haram fiile nispetle çok daha korkuç olduğu görülür.

Allah'ın bu kimselerle konuşmaması ve onlara bakmamasından maksat, onların Allah Teâlâ nezdinde hiçbir değerlerinin ve itibarlarının olmaması, O'nun gazabına müstahak olmaları; Allah'ın onları temize çıkarmaması (*"tezkiye"* etmemesi), onları bağışlamaması ve günahlardan arındırmaması ya da sâlih kullarına lâyık gördüğü övgüden onları yoksun bırakmasıdır ki bunlar kulluk bilincine sahip kişi için çok korkunç sonuçlardır. *(Kur'ân Yolu)*

"Bu Allah Katındandır" Diyenler

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ (78) مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ (79) وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (80)

78- *Onlardan bir grup, kitapta olmayanı ondan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler ve Allah katından olmadığı halde, "Bu Allah katındandır" derler. Onlar bile bile Allah hakkında yalan uydurmaktadırlar.* ***79-*** *Allah'ın kendisine kitap, hüküm ve peygamberlik vermesinden sonra hiçbir insanın kalkıp insanlara "Allah'ı bırakıp bana kul olun" demesi düşünülemez. Aksine "Okuyup öğretmekte olduğunuz kitap ve yapmakta olduğunuz incelemeler gereğince rabbin halis kulları olun!" der.* ***80-*** *Ve onun size melekleri ve peygamberleri rab edinmenizi emretmesi de (düşünülemez). Müslüman olmanızdan sonra size inkarcılığı emreder mi hiç!*

78.âyet, bazı ehl-i kitabın kendi kitaplarındakileri yanlış aktarmayı hedefleyen bir şaşırtma taktiği uygulayıp bile bile Allah hakkında yalan uydurduklarını bildiriyor. Çoğu müfessire göre 78.âyet bazı Yahudileri kasteder. Kur'ân, Yahudilerin Tevrat'ı aslî hüviyetine aykırı biçimde göstermek için değişik yollar denediklerine işaret eder *(bk. Âl-i İmran 3/3-4; Bakara 2/75)*. İşte bunlardan biri olan **"dili eğip bükme"**nin Nisa 4/46'da açıkça Yahudilere nispet edilmesi bu kanaati destekler. Âyette geçen bu deyim ağzı eğip bükerek okumak suretiyle metni anlaşılmaz veya yanlış anlaşılır hale getirmeyi ifade eder; ancak **bunun icra tarzı** hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır:

-Zemahşeri, doğru şekli yerine tahrif edilmiş şeklini okumanın ya da **kitapta olmayan ifadeleri ondakilere benzeterek okumanın** kastedilmiş olabileceğini belirtir.

-Kaffâl'den nakledilen bir yoruma göre; Arapça'da **kelimelerin harekelerinde yapılan değişiklikle anlam değişikliği yapıldığı** gibi İbranicede de aynısı yapılması mümkündür. *(Kur'ân Yolu)*

> Hadis ve siyer kitaplarında anlatılan şu olay da buna benzemektedir: Yahudiler Hz. Peygamber'e (s) selam verirken, **"Selâmun aleyküm"** kelimesini ağızlarında geveleyerek söylüyorlar, "lâm" harfini kaybederek ve kelimeyi net olarak telaffuz etmeksizin, "ölüm" manasındaki **"sâm"** kelimesini kullanarak **"Sâmun aleyküm"** (Ölüm senin üzerine olsun) diyorlardı. *(el-Menâr)*

Yanlış bilginin ne olduğu hakkında ise müfessirler daha çok ehli kitabın kendi kutsal kitaplarında özellikle Hz. Muhammed'in geleceğini ve sıfatlarını haber veren kısımları değiştirip karıştırmaları üzerinde dururlar.

Bazı müfessirler de bu âyeti **İbn Abbas**'tan gelen şu rivayet ışığında yorumlarlar: "Kıyamet gününde Allah'ın kendileriyle konuşmayıp yüzlerine bakmayacağı kişiler, Muhammed hakkındaki bilgileri karmaşık hale getiren, yazdığı kitabı Muhammed'i anlatan kutsal kitaba karıştıran, sonra da: *'İşte bu Allah katındandır'* diyenlerdir."

"Kitapta olmayanı ondan sanasınız diye" ifadesiyle "Allah katından olmadığı halde, ***'Bu Allah katındandır'*** derler" ifadesinin aynı anlama geldiği ve ikincinin birinciyi teyit ettiği söylenmişse de, bazı âlimler bunlar arasındaki farkı şöyle açıklar: Kitapta olmayan her şey için **"Bu Allah katından değildir"** denemez; zira dinî hüküm kitapla sabit olabileceği gibi sünnet, icmâ ve kıyasla da sabit olabilir. *(Razi)* Bunu şöyle anlamak uygundur: Kutsal kitaba izafeten yanlış bilgi veya izlenim vermeleri iki şekilde oluyordu:

a) Kitaptaki ifadeleri değiştirme,

b) kitabı kendi kişisel arzularına ve eğilimlerine göre yorumlama.

Bu ayırım dikkate alınırsa, âyette Müslümanlara da şöyle bir ikaz yapıldığı anlaşılır:

Ehliyetsiz veya kötü niyetli kişilerin gerek hadis uydurarak ve gerekse nasları keyfî biçimde yorumlayarak *'Bunlar Allah katındandır'* iddiasında bulunabileceklerine ve dini aslî hüviyetinden çıkarmaya çalışabileceklerine dikkat edilmelidir. Nitekim Müslümanlar asırlarca bu tür çabaların acı sonuç ve sıkıntılarını yaşadılar. *(Kur'ân Yolu)*

Bu bağlamda Reşit Rıza; kendi geleneklerini ve bidatlerini desteklemek için tevil ederek Kur'ân'ı tahrif eden ve dinlerini Kur'ân'dan değil de âlimlerin kitaplarından alarak Kur'ân'dan yüz çevirenlere dikkat çeker. *(el-Menâr)*

Bu iki ifade arasındaki farklılıkla ilgili bir yorum da şudur: Çarpıtarak verdikleri bilgileri, Tevrat'ı bilmeyenlere ***"Bunlar Tevrat'tandır"*** diye takdim ederlerken, Tevrat hakkında bilgisi olanlara da bunların Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberlere vahyedilenlerden yani yine Allah katından olduğunu söylüyorlardı. *(Tefsir-i Kebir)*

79-80.âyetlerde; ehl-i kitabın, ilâhî dinlerin ortak özelliğini (Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin yalnız Allah'a kulluk etmeye çağırdığını) görmezden gelerek peygamberlerin tanrılık iddiasında bulunabileceğini düşünmeleri eleştirilerek, bizzat kendi kitaplarının öğretileri ışığında bu konuyu tekrar düşünmeleri istenmiştir.

Sözlükte ***"hüküm"*** kelimesi 'karar vermek, yönetmek, alıkoymak, engellemek' anlamlarına gelir. Râzî, dil ve tefsir âlimlerinin bu âyette geçen ***hüküm*** kelimesiyle, Allah tarafından

indirilen kitabın peygamber tarafından kavranmasının ve bu şekilde oluşan bilginin kastedildiği hususunda fikir birliği içinde olduklarını kaydeder. *(Tefsir-i Kebir)* Bazı müfessirler bunu ***"hikmet"*** *(İbn Atiyye)* ve ***"sağlam muhakeme"*** *(M. Esed)* olarak açıklar. Kur'ân'da *hüküm* kelimesi, yüce Allah'a nispet edilerek **'mutlak irade, hâkimiyet ve karar yetkisi'** anlamlarında kullanıldığı gibi *(Bk. En'âm 6/57; Yusuf 12/40, 67; Kasas 28/70-88)* peygamberlere ve insanlara nispet edilerek **'hukukî çekişmeleri karara bağlama'** anlamında da kullanılmıştır. *(Nisa 4/58)*

Bu âyetlerin nüzul sebebi hakkındaki rivayetlerden birine göre; Rasûlüllah (s), Kureyş müşriklerini meleklere, Yahudileri Üzeyir'e, Hıristiyanları İsâ'ya kulluktan sakındırdı; onlar da ***"Yani seni rab edinmemizi mi istiyorsun?"*** dediler, o sebeple bu âyetler geldi. Diğer rivayete göre, bir Müslüman; *"Ey Allah'ın Rasulü! Seni içimizden herhangi biri gibi selâmlıyoruz.* ***Sana secde ederek*** *farklı bir selâm versek olmaz mı?"* dediği için indi.

Zemahşerî **80.âyet**in *"Siz Müslüman olduktan sonra size inkârcılığı emreder mi hiç!"* ifadesinden hareketle burada muhatapların Müslümanlar olduğu yorumunu yapar ve son rivayeti daha güçlü bulur.

80. âyetteki ***"peygamberleri rab edinme"*** ifadesiyle madde âleminde bulunan, ***"melekleri rab edinme"*** ifadesiyle de madde ötesi âlemde bulunan mahlûkatın en üstün mertebede olanları zikredilerek, hangi meziyetlere sahip olursa olsun Allah'tan başkasına ibadetin ilâhî dinlerin ilkeleriyle bağdaşmayacağı ve bir peygamberin bu ilkeye ters bir öğretiye sahip olabileceğinin hiçbir akıl sahibince düşünülemeyeceği vurgulanır.

> Buradan çıkan bir anlam da şudur: **Veli**, **şeyh**, **rahip**, **haham**, **kâhin**, **cin**, **şeytan** vb. varlıkları rab yerine koyarak onlara bel bağlamak, hele akıl sahibi olmayan yahut cansız varlıkları bu mertebeye çıkarmak, insanı **"kulluk etme"**ye yönelten duygu ile ve insana bahşedilen akıl nimeti ile bağdaşmaz.

Zira **"kul"**luk ancak kulların ve bütün evrenin yaratıcısı olan, varlığı ve gücü başka hiçbir varlığa bağlı olmayan yüce Allah'a içtenlikle boyun eğme noktasına ulaştığı zaman anlam kazanır ve insan gerçek değerine sadece böyle bir kullukla erişebilir.

İşte **79.âyet**te, kendine peygamberlik verilen bir kimsenin, Allah'ı bırakıp kendine kul olunmasını isteyemeyeceği ifade edilirken de, **"kul"** anlamına gelen ***abd*** kelimesinin *abîd* değil ***ibâd*** şeklindeki çoğulu kullanılarak Allah'tan başka hiçbir mabudun insana bu mevkii sağlayamayacağına işaret edilir.

"Peygamberleri rab edinme" ifadesinden özellikle bazı Yahudilerin Üzeyir'i ve Hıristiyanların İsâ'yı **Allah'ın oğlu** saymalarının, ***"melekleri rab edinme"*** ifadesinden de özellikle Hıristiyanlıktaki, bir öğesini Rûhu'l-kudüs'ün oluşturduğu teslis inancının mahkûm edildiği

anlaşılır. Müfessirler de daha çok bu anlam üzerinde dururlar. İbn Aşûr ise, bu ayette Hıristiyanların bazı peygamberler ve meleklerin resimlerini yapıp onları kutsama hususunda aşırı gitmelerine ve putperestliği andıran tutumlar içine girmelerine işaret edilmiş olabileceğini belirtir.

Bir peygamberin neyi söylemesinin düşünülemeyeceği belirtildikten sonra, peygamberlerin tavsiyesi şu şekilde özetlenmiştir: ***"Rabbaniler olun!"***

Rabbânî[17] kelimesi (çğl: *"rabbâniyyûn"*); Arapça olduğunu düşünen âlimlerce değişik şekillerde açıklanmıştır:

a) **"Rabb"**ini bilen ve daima O'na kulluk etme çabası gösterenler,

b) ilim **"erbab"**ı, yani insanları bilgilendiren ve onları iyiliğe teşvik edenler,

c) **"mürebbiler"**, yani insanları eğiten ve topluma yön veren kişiler. *(Kur'ân Yolu)*

Taberi'ye göre ***"Rabbanî"***; 'insanları yetiştiren, işlerini düzene koyan ve onları sevk ve idare eden' demektir. Bu nedenle âlimler, fakihler, hikmet sahipleri, muttakiler, liderler, eğiticiler bu terimin içine girerler. *(Taberi Tefsiri)*

Bu izahlara göre, âyette geçen ***"Rabbaniler olun"*** cümlesini peygamberlerin bütün insanlara *"Allah'a içtenlikle kulluk etme"* çağrısı olarak anlamak, özellikle ilim emanetini üstlenen veya toplumlara yön verme mevkiinde bulunan kişilere, doğruları öğretme ve gerçek kurtuluş yolunu aydınlatma sorumluluklarını hatırlatma ifadesi olarak düşünmek de mümkündür. Bu öğütün ***"öğretmekte olduğunuz kitap ve yapmakta olduğunuz incelemeler gereğince"*** şeklinde bir dayanağa bağlanması ikinci anlamı teyit eder.

Bu âyette **ilimle amel arasındaki sıkı bağa** da dikkat çekilmiş; ilmin ancak hayata aktarılıp eylem haline getirilmekle kuru bilgi olmaktan kurtulacağı hatırlatılmıştır. *(Kur'ân Yolu)*



Dikkat Edelim

Bugünün dünyasında Müslümanlar olarak kendimize şu soruyu sormalıyız: Bizler peygamberlerin ***"Rabbaniler olun!"*** tavsiyesi gereği ilmiyle âmil halis kullar olabiliyor muyuz?

17 Bazı alimlere göre aslı Süryânîce veya İbranîce olup *(İbn Atıyye, Râzî)*; İbrânîce'deki aslı ***rab*** (*rav*), **'büyük'** demektir. Sonra kelime **'efendi, sahip'** anlamını kazanmış; Mişna ve Talmud'un hazırlandığı dönemlerde ise **"din bilgini, üstat"** mânasında kullanılmıştır. "***Rabbi***" de **'üstadım, efendim'** anlamındadır. Rabban (çoğulu *rabbanim*) kelimesi de rab kelimesinin pekiştirilmiş şeklidir ve aynı mânadadır. Özetle İbrânîce'de ***rabbâniyyûn*** (*rabbanîm*), dinî ilimlerle ve bilhassa Tevrat'la meşgul olup halka doğru inanç öğreten din üstatları demektir. ***Rabbâniyyûn*** kelimesi Kur'ân'ın iki âyetinde daha "yahudi din bilginleri" anlamına gelen "ahbâr" kelimesiyle birlikte geçmekte olup bu iki gruptan, Tevrat'ın hükümlerini korumakla ve bunları yahudilere öğretip gereğince yaşamalarını sağlamakla görevli kişiler olarak söz edilir. *(bk. Mâide 5/44, 63)*

Ders 7

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 81-91. ÂYETLER

Allah'ın Dininden Başka Din (Nizam-Sistem) Yoktur

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنْ الشَّاهِدِينَ (81) فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الْفَاسِقُونَ (82) أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ (83)

81- *Allah peygamberlerden, "Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz" diye söz almış, "Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi/ağır görevi üstlendiniz mi?" dediğinde "Kabul ettik" demişler; bunun üzerine "O halde şahit olun, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu.* ***82-*** *Artık bundan sonra kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışlardır.* ***83-*** *Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar! Oysa göklerdekiler ye yeryüzündekiler isteyerek veya istemeyerek hep O'na boyun eğmişlerdir ve O'na döndürüleceklerdir.*

Bütün Peygamberlerin Getirdikleri Din "Allah'ın Dini"dir

Bu âyetler, Allah'ın görevlendirdiği tüm peygamberlerin mesajlarının bütünlüğü ilkesini teyit eder: Her peygamber kendinden önceki ilâhî mesajların doğruluğunu beyan etmiş, önceki peygamberlerin ümmetlerinin de onun getirdiklerine inanıp onu desteklemeleri konusunda karşılıklı söz vermişlerdir.

"Allah peygamberlerden... söz/teminat (mîsâk) almıştı" ifadesi şu şekillerde açıklanmıştır:

a) Âyet, peygamberlerden daha sonra gelen elçiye/resule -Hz. Ali'ye göre; Hz. Âdem'den sonra gelen her peygamberden, Hz. Muhammed (s) geldiğinde, yaşıyorlarsa ona- iman edip onu destekleyeceklerine dair söz alındığını belirtiyor; şu halde burada söz verenler peygamberlerdir (ve Allah Teâlâ o mîsâkı vahiyle almıştır *-Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim-*). Bu yorumu benimseyenlerin bir kısmına göre alınan söz/mîsâk genel olarak peygamberlerin birbirlerini onaylayacakları hakkındadır; diğer bir kısmına göre ise Hz. Muhammed'in (s) geleceğini müjdeleyeceklerine dairdir.

b) Kur'ân'ın üslûbu ve ***"mîsâk"***la ilgili âyetler incelenirse; burada kastedilenin bizzat peygamberlerden söz alınması değil, onların kendi ümmetlerinden Hz. Muhammed geldiğinde ona iman edip destek olacaklarına dair söz almaları olduğu görülür. Söz/mîsâk, hem peygamberlerden hem de ümmetlerinden alınmış ama ümmetlerinden misak alan peygamberlere izafe edilmiştir; zira peygamberler zikredilince ümmetlerinin zikredilmesi gerekmemiştir; "Allah'ın ahdi/misakı" gibi. *(Taberî Tefsiri, Tefsir-i Kebir, el-Menâr Tefsiri, Kur'ân Yolu)*

Kitab ve Hikmet:

Bazı âlimler, buradaki kitap ve hikmetle ilgili bir cümleyi de dikkate alarak, âyete şöyle mâna vermişlerdir: ***"Allah peygamberlerden (veya peygamberleri aracılığıyla İsrailoğullarından) 'Size verdiğim kitap ve hikmeti muhakkak insanlara tebliğ edecek, sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir elçi geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz' diye söz almış..."***

Âyette geçen ***"Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra"***[18] ifadesinden hareketle müfessirler, yukarıdaki yorumlardan birincisine göre bütün peygamberlere veya ikincisine göre bütün toplumlara kitap verilip verilmediği meselesini tartışmışlardır. Bir yaklaşıma göre, bütün peygamberlere kitap "indirilmemiş" olmakla beraber hepsine kitap *"verilmiştir"*; çünkü her peygamber bir kitaba göre çağrıda bulunmuş ve ona uyulmasını istemiştir. Diğer bir anlayışa göre kendisine kitap verilen peygamberlerin derecesi daha üstün olduğu için burada bütün peygamberlerden bu üstün vasıfla söz edilmiştir. *(Kur'ân Yolu, Tefsir-i Kebir, Beydavi Tefsiri)*

Razi'nin kısa, öz ve güzel tanımlamasına göre; ***"Kitab"*** peygambere indirilen ve okunan vahiydir; ***"Hikmet"*** ise kitabın içermediği ayrıntılı hükümlerle ilgili vahiydir *(Tefsir-i Kebir)* yani sünnettir. Yine güzel bir açıklama ile de; resullere hem ***"Kitab"*** hem de ***"Hikmet"*** verilmiştir. Onlar, ***"Hikmet"***le 'yürüyen, konuşan, yiyen-içen, uyuyan, savaşan, namaz kılıp zekât veren Kitab' olmuşlardır.[19]

Sonraki peygamberler ve Efendimizin önceki peygamberleri onaylaması şöyle gerçekleşmektedir:

a) İlâhî dinlerin öğretileri inanç ve ahlâk esasları açısından aynı çizgide olduğu için, sonraki peygamberin gelmesi öncekileri pekiştirmektedir.

b) Sonraki peygamberin öğretilerinde farklılıklar bulunsa da, önceki peygamber zamanında onun bildirdiklerine göre amel etmenin doğru ve Allah'ın bundan hoşnut olduğunu belirtmesi öncekini onaylamak demektir.

---

18 Âyetin başındaki "lemâ"yı Hz.Hamza "limâ" okudu ki, ***"Size kitap ve hikmeti verdiğim... için"*** demek olur. *(Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim)*

19 Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, "Hikmet".

c) Tevrat'ta ve İncil'de Hz. Muhammed'in geleceği ve bazı özellikleri bildirildiği için, onun peygamber olarak gelişi bu kitapların Allah katından geldiğine bir delil oluşturur.

Râzî bu ***"mîsâk"***ın hangi anlamda olduğu hususunda iki ihtimalden söz eder:

1) Maksat Allah'ın, kendi emrine boyun eğmenin vacip olduğunu gösteren delilleri peygamberlerin akıllarına yerleştirmesidir. Âyetteki ***"rasûl"*** kelimesi buna delâlet eder.

2) Burada kastedilen, Allah'ın, kendi sıfatlarını önceki peygamberlerin kitaplarında açıklamış olmasıdır. ***"Musaddıqun li-mâ ma'aküm"*** ifadesi de bu ihtimale delâlet eder.

Ayette geçen ***"ısr"*** kelimesi sözlükte 'ağırlık, ahid, bağ' gibi anlamlara gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de 'ağırlık' anlamında da kullanılmakla beraber *(bk. Bakara 2/286; A'râf 7/157)* ifadenin önü ve sonu dikkate alınarak burada kelimeye **ahid** mânası verilmiştir.

"Mîsâk"ın kabul edilip ***"ahd"***in üstlenilmesiyle ilgili soru-cevap ifadeleri, yukarıda belirtilen **iki ana ihtimale** göre ya Allah Teâlâ ile peygamberleri ya da peygamberlerle ümmetleri arasında geçen konuşmalar olarak düşünülmüştür.

"O halde şahit olun" cümlesi için de başlıca şu ihtimallerden söz edilmiştir:

-Bu ikrarı verenlerin birbirine tanıklık etmesi.

-meleklerin bu konuşmaya tanıklık etmesi.

-elest bezminde *(bk. A'râf 7/172)* olduğu gibi herkesin kendi verdiği söze şahit olması.

-kimse bu mîsâkı bilmediği mazeretini ileri sürmesin diye bunun herkese açıklanması.

-verilen sözden iyice emin olunması.

-peygamberlerin ümmetlerinden söz almaları ihtimaline göre, onlardan buna şahitlik etmeleri istenmiş olabilir.

Esasen Yüce Allah açık veya gizli her şeyi bütün ayrıntılarıyla bildiğine göre, böyle bir tanıklık istemesi kuşkusuz O'nun buna olan ihtiyacıyla açıklanamaz; burada bir taraftan O'nun iradesinin eseri olan evrendeki karşılıklı tanıklık ilkesine dikkat çekiliyor ve bunun üzerinde iyi düşünülmesi isteniyor.

"Ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" cümlesi ise bu sözün bağlayıcılığına güç katmak ve bundan dönmekten sakındırmak içindir. *(Kur'ân Yolu)*

Allah'ın Dininden Başka "Din" (Sistem ve Hayat Tarzı) Arayanlar

83.âyetteki, ***"Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?"*** cümlesi ***"Onlar Allah'ın dininden başkasını aramaktalar!"*** diye de anlaşılabilir *(Tefsir-i Kebir)* ve her iki durumda da; gökler ve yerdeki bütün varlıklar O'nun kudretine teslim olduğu halde O'nun **"Din"**inden (yol, sistem ve şeriatından) yüz çevirip başka **kurtuluş yolları** aramanın ne kadar yanlış ve beyhude olduğu vurgulanmaktadır.

> Burada **"Din"** kavramının içerdiği anlamlara dair kısa bir açıklamaya yer vermenin tam zamanıdır.
> Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Kur'ân'a Göre Dört Terim* kitabında **"Din"** kelimesinin dört anlamını verir:
> Üstünlük, egemenlik, itaat, emir, zorlamak; köle ve itaatkâr olacak şekilde kendisini zorlayıcı bir kuvvete teslim etmek.
> Birine itaat etmek ve kölelik yapmak, onun hizmetine girmek, uşağı olmak, emrine âmâde olmak, onun hakimiyeti ve otoritesi altına girmek, ona boyun eğmeyi ve zilleti kabul etmek.
> Şeriat, kanun/yasa, yol, millet, âdet, taklit.
> Ceza, mükafat, muhakeme, hesap.

Mevdudi, bu anlamların Kur'ân'daki kullanımına ilişkin çok sayıda âyete yer verdikten sonra şöyle der: "Kur'an'ın **Din**'i kapsamlı bir terim olarak kullandığını, bu terimle her ne olursa olsun, kişinin yüksek bir otoriteye boyun eğdiği, itaatini ve uyulmasını kabul ettiği, hayatında kanun, kaide ve sınırları ile bağlı bulunduğu, kendisine itaat etmede büyüklük, ödül ve derecelerde ilerleme umduğu, isyan halinde de zillet, aşağılık ve kötü sonuçtan korktuğu bir **hayat nizamı**nı kastettiğini görüyoruz."

Mevdudi, işbu gerçekler ışığında, *Tefhimü'l-Kur'ân*'da, ***"Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar!..."*** âyetini şöyle anlar: 'Yani, bütün kâinat ve onun içindekiler İslâm'a uyup Allah'a teslim olurken, aynı kâinatta yaşayan bu kâfirler İslâm'dan başka hangi **hayat nizamı**na uymaya çalışıyorlar?'

83. âyetteki ***"Oysa göklerdekiler ve yeryüzündekiler isteyerek ya da istemeyerek hep O'na boyun eğmişlerdir"*** cümlesiyle ilgili belli başlı yorumlar şunlardır:

a) Allah'ın dışındaki bütün varlıkların var olması yahut olmaması mümkündür. Bu mânada olan hiçbir varlık da O var etmeden var olamaz ve O'nun yok kılması olmadan yok olamaz. Şu halde Allah'ın dışındakilerin hepsi gerek varlık gerekse yokluk bakımından O'nun kudretine boyun eğmiş demektir ki bu, teslimiyet ve boyun eğmenin doruk noktasıdır. Yine bu

cümle ***"vâcibü'l-vücûd"*** (varlığı kaçınılmaz ve başkalarının iradesinden bağımsız) yegâne varlığın Allah Teâlâ olduğunu gösterir.

b) Hiç kimse O'nun iradesini aşamaz, isteyerek veya istemeyerek O'nun belirlediği kaderde seyretmek zorundadır: Samimî Müslümanlar dinin icaplarını yerine getirirken, doğalarının gereği hoş karşılamadıkları hastalık, fakirlik ve ölüm gibi hususlarda istemeyerek O'nun iradesine boğun eğmektedirler; inkârcılar ise her halükârda -O'nun kaza ve kaderinden kaçamadıklarından- istemeyerek O'na boyun eğmiş olmaktadırlar.

c) Müminler isteyerek, kâfirler ise Mümin sûresinin 84. âyetinde ve Yunus suresinin 90-91. âyetlerinde Firavun örneğinde belirtildiği üzere ölümle yüz yüze gelince kerhen teslimiyet gösterirler.

d) Herkesin boyun eğmesinden maksat bezm-i elestte *(bk. A'râf 7/172)* söz verilmesidir.

e) Gönüllü boyun eğme özellikle göklerdekiler hakkındadır, yeryüzündekilerin ise bir kısmı isteyerek bir kısmı kerhen teslimiyet gösterirler. Âlûsî bu konuda tasavvuf ehlinden şu yorumu aktarır: Gönüllü boyun eğme hiçbir kuşku yaşamadan teslimiyeti, kerhen boyun eğme ise bazı tereddütler yaşadıktan ve ruhî badirelerden geçtikten sonra teslim olmayı ifade eder; melekler ve yeryüzündeki seçkin kişiler birinci gruptan, diğerleri ikinci gruptandır. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri)*

Şehid Üstad Seyyid Kutub ise 83.âyet bağlamında şunları söyler:

Allah'ın dini birdir. Tüm peygamberler ona çağırmıştır… Yeryüzünde Allah'ın sistemini yürürlüğe koyan, ona bağlılık gösterip tüm varlığını adama ile gerçekleşecek olan İslâm evrenin değişmez yasasıdır. Bu kâinatta her canlının dini odur. Bu, İslâm'ın ve teslimiyetin kapsamlı, engin bir tablosudur; insanların gönüllerine inen ve vicdanlarını etkisi altına alan evrensel tablo! Tüm canlı ve cansızları bir yasaya, bir kanuna, bir sonuca götüren üstün ve egemen bir yasanın tablosudur bu.

"Ve O'na döndürülürler." En sonunda yüce tasarlayıcı ve hakim olan Allah'a dönüşten başka çıkar yolları yoktur. İnsan kendi mutluluk ve rahatını, gönül huzurunu, durumunun düzelmesini diliyorsa; kendi gönlünde, hayat tarzında ve toplum hayatında **Allah'ın yoluna** dönmelidir. Zira bunun dışında evrenin tüm düzeni ile uyum sağlayacak bir sistem yoktur. İnsan kendi başına bir yaşam tarzı düzenlerse, Rabbinin düzenlediği evrenin sistemiyle uyuşmaz. Oysa insan evrende yaşar ve evrenin düzeniyle ilişki içinde olur. Düşüncesinde ve bilincinde, realitesinde ve ilişkilerinde, işinde ve çalışmasında insanın nizamı ile evrenin düzeni arasında bir uyum sağlanırsa, insanın gücü kainat güçleriyle çatışma yerine onlarla işbirliğini garanti eder; kainat güçleriyle çatıştığında ise paramparça ve darmadağın olur gider... İlahi sisteme boyun eğdiğinde, hem kendisine hem de kainattaki bütün

canlılara egemen olan evrenin yasalarıyla uyum içine girer. ... İnsanın fıtratı temelde evrenin yasasıyla uyum içindedir... İnsan, yaşam düzeni ile bu değişmez yasanın dışına çıktığında yalnız evrenle çatışmakla kalmaz, her şeyden önce fıtratı ile çatışır, güçsüz düşer, darmadağın olur, sarsılır, şaşkınlığa düşer ve böylece bugünkü yolunu şaşırmış, talihsiz insanlığın yaşadığı gibi onca bilimsel başarılara, maddî ve medeni bütün kolaylıklara rağmen, işkence içinde ve bunalımlar içinde yaşar.

Bugün insanlık **acı bir boşluğun** ıstırabını çekmektedir. Bu boşluk; **ruhun fıtratının, yokluğuna katlanamayacağı gerçeklerden boş bırakılmasıdır**. İman gerçeğinden, hayatının ilahi yoldan uzak kalma boşluğundan, kendi hareketi ile içinde yaşadığı evrenin hareketini koordineli hale getiren yoldan mahrum oluşudur... Bu nedenle insanlık; bedbahtlık, ıstırap, şaşkınlık ve sıkıntı içindedir... Afyon, esrar ve uyuşturucularla, delicesine hız yarışıyla, ahmakça maceralarla, hareketlerde, giyinişte ve yemede anormalliklerle kendi realitesinden kaçmak istemektedir. Maddi bolluk, bol üretim, kolay yaşam ve boş zaman onun bu boşluğunu dolduramamaktadır. Aksine maddi bolluk, uygarlık alanındaki kuşatıcı gelişmeler, yaşam şartları ve vasıtalarının kolaylaşmasında görülen artış kadar insanlığın şaşkınlığı, sıkıntıları ve boşlukları da artmaktadır.

Bu **korkunç boşluk**, dehşetli bir hayalet gibi insanlığı kovalamaktadır. O kovalamakta, insanlık ise kaçmaktadır. Yalnız bu kaçış da onu korkunç boşluğa salıvermektedir! Dünyanın zengin ve servet sahibi ülkelerini gezenler, bu insanların boşluğa koşuşan topluluklar olduğunu ilk bakışta görecektir. Kendilerini kovalayan hayaletlerden kaçan, kendi kendilerinden kaçan ve bataklıkta debelenme derecesine varan bir kaçış somut nimetler, maddi bolluk, kısa zamanda sinirsel ve psikolojik hastalıklara, anormalliklere, sıkıntılara, streslere, uyuşturucu ve sarhoşluk verici maddelerin tüketimine, cinayetlere zemin hazırlamaktadır. Artık, hayatın hiç de güzel bir yanı kalmamıştır!

Bu insanlar bir türlü kendi kendilerini bulamıyorlar. Çünkü varlıklarının gerçek amacına varabilmiş değiller. Onlar mutluluklarını bulamıyor; çünkü kendilerinin hareketi ile evrenin hareketi, kendi düzenleri ile varlık yasası arasında bir ahenk oluşturacak Allah'ın sistemini bulamıyorlar. Onlar huzuru bulamıyorlar; çünkü kendisine dönecekleri Allah'ı bilmiyorlar. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

İslâm'dan Başka Din ve Hayat Tarzı Aramanın Bedeli

قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (84) وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنْ

الْخَاسِرِينَ (85) كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (86) أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ (87) خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ (88) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (89) إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ (90) إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَى بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (91)

84- *De ki: "Biz Allah'a ve bize indirilene; keza İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ, Îsâ ve bütün peygamberlere rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz O'na teslim olanlarız."* ***85-****Kim İslâm'dan başka bir din arama çabasına girerse, bu asla ondan kabul edilmeyecek ve o âhirette ziyan edenlerden olacaktır.* ***86-*** *İman edip bu resulün hak olduğuna şahit olduktan ve kendilerine apaçık kanıtlar geldikten sonra küfre sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.* ***87-*** *İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramalarıdır.* ***88-*** *Ebedî olarak bu lanetin içine gömülüp gideceklerdir. Ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine fırsat tanınacaktır.* ***89-*** *Ama yaptıklarının ardından tövbe edip kendilerini düzeltenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.* ***90-*** *Elbette imanlarının ardından küfre sapıp sonra inkârlarını daha da arttıranların tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapkınların ta kendileridirler.* ***91-*** *Evet, inkâr edip de kâfir olarak ölenler var ya, onların hiç birinden -kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verecek olsa dahi- asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem veren bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.*

84.âyette; Hz. Muhammed'den (s), kendinden önceki peygamberlerin getirdiklerinin doğruluğunu beyan etmesi istenirken, Müslümanlardan da hem ona, hem de onun onayladıklarına iman etmeleri isteniyor. Burada 81. âyetle bu âyet arasında bağ kurularak geçmiş peygamberlere uyanların da Hz. Muhammed'e ve getirdiklerine iman etmelerinin istendiği düşünülebilir. Zira 81.âyette *"elinizdekini tasdik eden bir elçi geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz, diyerek söz alındığı"* belirtilmişti. Bu âyete ***"de ki"*** hitabıyla başlanarak önce Resûlüllah'tan (s), geçmiş peygamberlerin getirdiklerini tasdik etmesi istenmiş, böylece alınan sözün kendisine bağlandığı şart gerçekleşmiştir. Bu durumda geçmiş peygamberlere uyanlar da Efendimize iman edip destek vermelidirler. *(Kur'ân Yolu)*

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu âyetten anladıklarını şöyle ifade eder: 'Peygamber, ancak kendisini gönderene (Allah'a) davet eder ve peygamberi inkâr etmek göndereni inkâr olur. Hak din olan İslâm'ın esası, bu tevhid imanı ile Allah'a teslim olmaktır. Bundan çıkmak irtidad (dinden çıkmak), bunun dışındakiler küfürdür. İsterse bir peygamberi olsun diğerlerin-

den ayırıp inkâr etmek, peygamberliğin esasını inkâr etmektir. Peygamberliğin esasını inkâr etmek, bütün peygamberleriyle beraber Allah Teâlâ'yı inkâr etmektir'. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

84.âyet iman ile giriş yaptı, sonu ise İslâm ile bitti: yani ***"İman ettik"*** diye başladı, ***"Biz ancak O'na teslim oluruz"*** diye bitti. Çünkü imanın kemal mertebesi erişmesinin meyvesi ve gayesi İslâm ve teslimiyettir ki, bunu Din adına teslimiyet olarak belirtti. *(el-Menâr)*

85.âyette ise; **İslâm'dan başka din arama çabası içine girmenin hüsranla sonuçlanacak beyhude bir gayret olduğu** belirtildi. Zira "İslâm ve teslimiyet olmazsa o din, **din** olmaz; aksi takdirde, sadece din adına yapılacak olanlar bir takım (şeklî) merasimlerden ve taklitlerden öteye geçmez. *(el-Menâr)*

83. âyette kullanılan ***"beğâ"*** fiili normal sınırın üstüne çıkan bir isteği, 85. âyette kullanılan ***"ibteğâ"*** fiili ise bir arayış çabası içine girmeyi ifade ettiğinden[20], burada âyetin baş kısmına ***"kim İslâm'dan başka bir din arama çabası içine girerse"*** diye mana verilmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

86-87-88.âyetlerin nüzul sebebi: Bu âyetler, Müslüman olduktan sonra dinden çıkarak Medine'den kaçıp Mekke müşriklerine sığınan birkaç kişi hakkında inmiştir. Bunlar hakkında tevbenin kabul edilmemesi bahis konusu olmuştur. En çok tercih edilen mânâ şudur: Çünkü böyleleri ölüm belirtisini görüp hayattan ümidini kesmedikçe tevbe edip imana gelmezler. Halbuki yeis halindeki iman makbul değildir. Bunun izahı; ***"Yoksa kötülükler yapıp da nihayet ölüm gelip çatınca: 'Ben şimdi tevbe ettim' diyenlere ve kâfir olarak ölenlere tevbe yoktur."*** *(Nisa 4/18)* âyetidir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*



Dikkat Edelim

Ölümün ne zaman gelip çatacağını kimse bilemediği gibi, ölüm esnasında hangi hal üzere olacağını da kimse bilemez. Öyleyse, ölüm gelip çatmadan önce acilen tevbe edip, bir daha haram ve günahlara dönmemeye karar vermek ve sürekli iman ve teslimiyet üzere bulunmaya özen göstermek gerekir.

Bu bağlamda şu kelâm-ı kibâr-ı hatırlatmakta fayda var:

"Accilû bi's-salati gable'l-fevt: Vakti çıkmadan önce namaza acele ediniz!

Accilû bi't-tevbeti gable'l-mevt: Ölüm gelmeden önce tevbeye acele ediniz!"

86.âyet: Allah katında makbul olan din İslâm'dan ibarettir. Ve İslâm'dan başka bir din arayanın dini kabul edilmez, sonu ziyan olur. Allah'a ve Allah'dan gelene tam bir iman ve teslimiyet bulunmadıkça ahirette hiçbir amel fayda vermez. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

20 Bak: Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bğy" md.

Bu âyette Allah'ın hidayetine lâyık olma vasfını bütünüyle yitiren inkârcılar hakkında şu üç özellik bir arada zikredilmiştir:

a) İman ettikten sonra,

b) bu resulün hak olduğuna şahit olduktan sonra,

c) kendilerine apaçık kanıtlar geldikten sonra inkâr yolunu seçme.

Bu tür inkârcılık tam anlamıyla bir inatlaşma ve hakikatlere karşı bile bile direnme demek olduğundan, sonraki âyetlerde bu davranışın karşılığının da pek ağır olacağı bildirildi. Nitekim bu tür inkârcılardan âyetin sonunda ***"zalimler"*** diye söz edilmiştir ki, bu, bilerek kendilerine yazık ettiklerine ve göz göre göre kendilerini uçurumdan aşağıya attıklarına işaret-tir. Bu âyete şu şekilde de mâna verilmiştir: *"Bu resulün hak olduğunu bizzat görerek iman ettikten ve kendilerine apaçık kanıtlar geldikten sonra küfre sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğuna hidayet etmez." (Tefsir-i Kebir)* (Ayrıca, âyetin başı-sonu dikkate alınarak ve mârife (belirli) olmasına binaen ***"er-rasûl"*** kelimesine mealde ***"bu rasûl"*** manası verilmekle beraber, bunu Hz. Muhammed'le sınırlandırmaksızın genel olarak **"rasûl"** (**elçi**) şeklinde anlamak da mümkündür.)

"Rasulün hak olduğuna şahit olduktan sonra" ifadesindeki **"şehidû"** fiilinden hareketle bazı tefsir âlimleri burada **"şehâdet"**in imana atfedildiğini, dolayısıyla bunların farklı şeyler olduğunu belirtip, imanın kalple tasdik, şehadetin ise dille ikrar olduğu görüşüne destek sağlamaya çalışırlar. *(Tefsir-i Kebir)*

Âyetin tereddüde yer bırakmayacak ve bütün zamanları kapsayacak manası ise şudur:

'İman etme şerefine eriştikten sonra, kendi incelemeleriyle Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini kavradığı ve elçilerinin bildirdiklerinin gerçek olduğunu ayan beyan gördüğü halde inkâr yolunu tercih eden kişi, hidayet yolunu kendi eliyle kendisine kapatmış demektir. Fakat bu bilinçli tercihi yapanlar, bunun acı akıbetini de iyi bilmelidirler.'

İşte **87-88. âyetler**de bunun iyice bilinmesini sağlayan bir tasvir yapılmış, **89. âyet**te bu konuda sağlıklı muhasebe yapabilenler için bu kapıyı tekrar aralamanın yine kendi ellerinde olduğu gösterilmiş, **90-91. âyetler**de ise bu tür bir muhasebeye yanaşmayarak inkârı kendileri için bir amaç ve ideoloji haline getirip bu hal üzere ölenler için kurtuluş çarelerinin tükenmiş olacağı haber verilmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

Allah'ın, Meleklerin ve İnsanların Lânetine Uğrayanlar

87.âyet: 'Bütün, hepsi' anlamına gelen ***ecmaîn*** kelimesi **"insanlar"**a bağlanabileceği gibi **"Allah, melekler ve insanlar"**a da bağlanabilir. Bu takdirde mâna şöyle olur:

*"İşte onların cezası hem Allah'ın hem meleklerin hem de insanların **lanetine** uğramalarıdır".*

'Bütün insanların laneti' şeklindeki mânaya, lânetlenenlerle aynı yolda bulunanları da lânetleyenler arasına kattığı gerekçesiyle itiraz edilmiş ve buna karşı değişik açıklamalar yapılmıştır. *(İbn Atıyye; Râzî; Reşid Rıza)* Kanaatimizce burada tasvir edilen inkârcılığın ***"insan olma"*** sıfatıyla ve insanlığın maşerî vicdanıyla bağdaşamayacağı vurgulanmaktadır. *(Kur'ân Yolu)*

Allah'ın laneti onları rızasından ve ahiret nimetlerinden yoksun bırakıp ağır cezalara çarptırması; **melekler ve insanların laneti** onları kötülükle anmaları olarak açıklanmıştır. *(Tefsir-i Kebir)*

Bu ve benzer âyetlerden, bazı Zeydiyye müfessirleri, belirli olsun-olmasın **kâfirlere lanet okunmasının caiz olduğu** sonucunu çıkarmış ve İmam Nevevî, hadislerin zahirinden *(Meselâ Buhârî, Fezâil 12; Tirmizî, Tefsir 3,12)* bunun **haram olmadığı** anlamının çıktığını söylemişse de, İmam Gazalî, Allah'ın küfür üzere öldüklerini bildirdikleri dışındaki insanlara **kâfir de olsalar lanet okumanın haram olduğunu** belirtir. Bazı hadislerde müminin kimliğini belirleyen özellikler sayılırken, **lânetkâr olmanın mümine yaraşmayacağının** ifade edilmesi de *(Tirmîzî, el-Birr ve's-sıla 48; Buhârî Edeb 44,45; Ebû Dâvûd, Cihad 50)* bu anlayışı destekler.

88. âyetteki ***"hâlidîne fihâ"***da geçen "hâ" zamirinin **"lanet"** kelimesinin yerine kullanıldığı anlayışından hareketle mealde bu cümle ***"Ebedî olarak bu lanetin içine gömülüp gideceklerdir"*** şeklinde tercüme edilmiştir. Bu zamirin daha önce geçmemiş olmasına rağmen **"cehennem"**i belirttiği veya **"lânet"**i belirtmekle beraber onun sonucunun yani yine cehennemin kastedildiği görüşü esas alınırsa bu cümle ***"Ebedî olarak cehennemde kalacaklardır"*** şeklinde de tercüme edilebilir. *(Kur'ân Yolu)*

Tevbe Kapısı Her Zaman Açıktır

89.âyet: İslâm'da günah işleyenlere bir daha dönüşü olmayan bir yola girmiş ve tamamıyla dışlanmış insanlar olarak bakılmadığı ve yüce Allah'ın -işledikleri günahın ağırlığı ne olursa olsun- kullarına karşı ne kadar bağışlayıcı ve merhametli olduğu bu âyette çok açık bir biçimde ifade edilmiştir. **86-88. âyetler**de tasvir edilen günah ve cezadan sonra **"tövbe"** kapısının hâlâ açık olduğunun belirtilmesi, Müslümanlara insanlar arası ilişkilerde de bağışlama ve hoşgörünün yaygınlaştırılmasında başkalarına örnek olma ödevini yüklemektedir. Şu var ki büyük günahı işleyen kişilere tövbe kapısının açılması zahiren pişmanlık belirtmelerinin istenmesi demek değildir. Nitekim âyette ***"Ama bundan sonra tövbe edip kendilerini düzeltenler başka"*** buyrulmuş ve **tövbenin samîmi olduğunun iyi davranışlarla ortaya konması** istenmiştir. Buna göre beşerî ilişkilerde de kusurlu tarafın bağışlanma ve

hoş görülme beklentisi içine girerken kendisine düşen vecibeleri ihmal etmemesi, kuru kuruya bir özür dileme ile yetinmeyip duyduğu üzüntü ve pişmanlığı hal ve hareketleriyle ortaya koyması gerekir. *(Kur'ân Yolu)*

Nüzûl Sebebi: 89. âyetin; irtidat edip sonra pişman olan ve kavmine 'benim için bir tevbe imkânı var mı?' diye soran Haris b. Süveyd hakkında indiği söylenmiştir. *(Beydavi Tefsiri)*

Küfürlerine Yeni Küfürler Ekleyen Mürtedler

90.âyette ***"İnkarcılığa sapıp sonra inkârlarını daha da arttıranlar"*** diye söz edilen kişilerin kimler olduğu hususunda farklı yorumlar yapılmıştır. Bir anlayışa göre maksat, genel olarak **iman ettikten sonra küfre dönenler**dir (***mürtedler***); çünkü mürtedin bu hal üzere kalması, küfürde ısrar etmesi yani inkarcılığa inkarcılık eklemesi demektir. Diğer anlayışa göre burada kastedilenler, **küfrüne yeni bir çeşit küfür ekleyenler**dir.

Bu anlayıştan hareketle âyetin **iniş sebebi** hakkında şu açıklamalar getirilmiştir:

a) Ehl-i kitap Hz. Muhammed'in **peygamber olarak geleceğine** inanıyorlardı, fakat o Allah'ın elçisi olduğunu açıklayınca onu inkâr ettiler; daha sonra da her fırsatta ona saygısızlıkta bulunarak, getirdiği mucizeleri inkâr ederek verdikleri sözü bozarak ve müminlere tuzak kurarak küfürlerine küfür kattılar.

b) Yahudiler Hz. Musa'ya iman ediyorlardı, fakat Hz. Îsâ'yı ve İncil'i inkâr ederek küfre düştüler; sonra da Hz. Muhammed'i ve Kur'an'ı inkâr ederek küfürlerine küfür eklediler.

c) İman edenlerden bazıları dinden dönüp Mekke'ye gittiler; sonra orada kalıp Hz. Muhammed'in hezimetini bekleyeceklerini açıklayarak küfürlerini daha da arttırdılar.

d) Bir grup **irtidad** etti, sonra samimi olmadıkları halde İslâm'a dönme isteğinde olduklarını açıkladılar, yüce Allah onların bu ikiyüzlülüğünü küfür olarak niteledi. Taberî'ye göre âyetin başı ve sonu dikkate alındığında, burada kastedilenlerin yahudiler olduğu yorumunun daha kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.

Önceki âyette imandan sonra küfre dönenlerin tövbe edip yola gelmeleri halinde tövbelerinin kabul edileceğinin bildirilmesine ve İslâm âlimleri arasında defalarca küfre dönülmüş olsa da şartlarına uygun tövbenin kabul edileceği görüşünün hâkim olmasına karşılık, bu âyette **küfürlerini arttıranların tövbelerinin asla kabul edilmeyeceğinin** ifade edilmiş olması müfessirleri değişik yorumlara yöneltmiştir:

-Bu âyette ve 86. âyette İslâm dinine düşmanlıkta aşırı gitmeleri sebebiyle kalplerine küfür mührü vurulmuş belirli bir **mürtedler topluluğu** kastedilmiş olabilir.

-İnkârda ileri gidenler bazen hakikate karşı direnmelerinden ötürü bir rahatsızlık duyarlar ve bu his onları bazı günahlar ve kötülüklerden kaçınmaya sevkeder. İşte âyet Allah'a içtenlikle inanıp hak yola girmedikleri sürece, ruhu inkârdan arındırmayan bu tür pişmanlıklarının onları kurtaran bir tövbe yerine geçmeyeceğini haber vermektedir.

-İnkâr bataklığında ısrarla ilerleyen bazı insanların yanlış tutum ve davranışları ruhlarını öylesine kuşatır ki, Kur'ân'ın ***kalbin mühürlenmesi*** diye ifade ettiği noktaya varırlar; işte bu durumda tövbeye yönelmek isteseler de psikolojik engeller sebebiyle hakkı kabule yanaşmazlar ve kabule lâyık bir tövbede bulunamazlar.

-Bu ayette söz edilenler küfürlerinde ısrar edip ancak ölümle yüzyüze gelince tövbeye kalkışanlardır ki, bu tövbenin kabul edilmeyeceği Nisa/18'de açıklanmıştır.

-Burada kastedilenler inkâra dönüşünden ötürü tövbe ettikten sonra tekrar küfre dönenler, kabul edilmeyecek olan tövbe de önceki aşamada yapılan tövbedir. Bir başka anlatımla tekrar inkarcılığa dönüş daha evvel yapılan tövbeyi iptal etmektedir.

-Burada ***"küfür"*** kelimesi **"ölüm"**den kinayedir, dolayısıyla tövbelerinin kabul edilmeyeceği bildirilenlerden maksat **kâfir olarak ölenler**dir.

-Burada daha önce zikri geçen **Ehl-i kitap**'tan söz edilmiştir; **"tövbe"**den maksat günahlardan tövbedir; âyet onların Rasûlüllah'ın peygamber olduğunu inkârda ısrar ettikleri sürece günahlardan tövbe etmelerinin bir yarar sağlamayacağını bildirmiştir.

91.âyette: inkâr edip kâfir olarak ölenlerin, **fidye** olarak (kendilerini kurtarmak için) dünya dolusu altın verecek olsalar da böyle bir talebin kabul edilmeyeceği bildiriliyor. Âhirette dünya malı kalmamış olacağı, altına ve harcanmasına da ihtiyaç olmayacağı gerekçesi ile müfessirler âyeti daha çok şu iki yaklaşımdan birine göre açıklamışlardır:

a) Bu kimseler dünyada iken çok büyük hayırlar yapmış olsalar ve onların sevabını karşılık göstererek kendilerini kurtarmak isteseler bile bunun yararı olmayacaktır, çünkü inkâr üzere ölmeleri onların sevaplarını iptal etmiştir.

b) Bu bir temsildir; burada kurtuluş için verebilecekleri ve bilfiil sahip oldukları bir karşılıktan söz edilmemekte, böyle bir imkânları olsaydı dahi bir varsayıma göre akıbetlerinin ne kadar kötü olacağı ve hiçbir kurtuluş çaresi bulamayacakları anlatılmaktadır. Bu anlayıştan hareketle âyete şöyle mâna verilebilir: ***"yeryüzünün bütün altınları bile onların fidyelerini karşılayamaz."*** *(Kur'ân Yolu)*

Ders 8

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 92-101. ÂYETLER

İnfak – Birr İlişkisi, Allah'a İftira Edenler ve Beyti Haccetmek

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (92)

92- *Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda infak etmedikçe iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.*

Âyet, bütün **'dindarlık'** görüntülerine karşın **bağnaz**, **açgözlü** ve **cimri** olan Yahudilerin ve bütün insan gruplarının fazilet hakkındaki yanlış anlayışlarını düzeltiyor. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Sevdiğimiz Şeylerden İnfak ile Birre Ermek

Tam ve kâmil hayra (**birr**e) ermek için yalnız **iman** yeterli sebep değildir. **İman** ve **ilim**den sonra **amel** ve özellikle maddi-manevi imkânlarını Allah yolunda sarfetmek ve harcamak da gerektir. Hem de bu harcamak **ne kadar sevgili şeylerden olursa**, o kadar kıymetli olur. Allah, harcanılan hoş veya nâhoş (güzel olmayan) herhangi bir şeyi bilir ve ona göre sevabını verir. Fakat asıl **birr**e, yüksek hayra ulaşmak, sevilen şeylerden harcamaya bağlıdır. Bundan dolayı Bakara suresinde geçen ***"birr"*** ve ***"infak"*** âyetlerini *(Bkz: Bakara, 2/3, 44, 177, 189, 215, 219, 261, 264, 265, 267, 270, 272, 273, 274.)* hatırlamalı ve ona göre İslâm'ın hükümlerini yerine getirmeye hazırlanmalıdır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Birr" Nedir?

"Birr" kelimesi; 'iyilik, erdemlilik, ihsan, çok iyi ve hayırlı' gibi anlamlara gelir. Kur'an terimi olarak ***birr***, 'kişiyi Allah'a yaklaştıran iman, ibadet ve ahlâk ile en doğru ve en güzel hayatı yaşamak' mânasına geldiği gibi *(bk. Bakara 2/177)*, 'Allah'ın rızâsı, rahmeti ve cenneti' şeklinde de yorumlanmıştır. Râzî bunu, 'saygı ifade eden bütün davranışları, itaatleri ve insanı Allah'a yaklaştıran hayırlı işleri içine alan bir kelime' olarak değerlendirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in en geniş kapsamlı kavramlarından olan ***birr***, "Allah'tan korkup-sakınma" anlamına gelen ***takva*** kelimesine yakın bir mana ifade etmekte, günah anlamına gelen ***ism*** ve kötülük anlamına gelen ***fücûr***'un karşıtı olarak kullanılmaktadır. *(krş. Bakara 2/177; Mâide 5/2; İnfitâr 82/13-14)* **Birr** ile **takva** arasındaki bu yakınlık Kur'an'da çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. Nitekim Bakara sûresinin 189. âyetinde ***birr***'in ***takva sahibi*** insana özgü bir fazilet

olduğu bildirilerek, Mâide sûresinin 2. âyetinde de ***"Birr ve takva hususunda yardımlaşınız"*** buyurularak bu iki fazilet arasındaki yakınlık vurgulanır. Ancak bazı âlimler **birr**'i ***'bütün hayırların en tam şekli'***, **takva**yı ise ***'bütün şerlerin terkedilmesi ve bir daha yapılmaması'*** şeklinde tanımlayarak bu iki terim arasındaki farka dikkat çekerken, bazıları bunları birbirini tamamlayan ahlâkî faziletler olarak değerlendirmişlerdir. *(bk. TDV İslâm Ansiklopedisi, "Birr" maddesi.)* Allah'ın rızâsına, cennetine, lütuf ve inayetine ulaşabilmenin şartlarından biri de kişinin sahip olduğu ve sevip bağlandığı nimetleri Allah yolunda kullanmasıdır. Kişi ancak bu takdirde *birr*'e, yani erdemliliğe, ihsan ve sevaba erer, cennete girmeye hak kazanır. Bu sebeple ***"iman dinin başlangıcı, iyilik (birr) de gayesi"*** olarak nitelenmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu bağlamda, ***"Din iki esastan ibarettir: Allah'ı birlemek ve hayra ulaşma."*** der ve *"birr"* kavramı hakkında şu açıklamaları yapar:

"Birr": Bakara sûresinin 177. âyetinde de açıklandığı üzere ihsan (iyilik etmek), geniş hayır, tam hayır demektir. *"Birr"* ile *"hayır"* arasında şöyle bir fark gösterilir: ***"Birr"***, hayra ulaşan ve kastedilmiş fayda; ***"hayır"*** ise, kasıtsız bile olmuş olsa, muhakkak faydadır. ***Birr***in zıddı ***ukuk*** (isyan etmek), ***hayr***ın zıddı ***şer***dir. Bununla beraber "birr", *hıns* (günah) karşılığı da kullanılır. Burada ***birr***'e erişmek; hayır ve iyilik etme sıfatıyla sıfatlanmış olmak veya *"İyiler mutlaka nimet içindedirler." (İnfitar 82/13)* âyetinin delaleti üzere iyiliğe ve ilâhî sevaba ermek mânâlarından her biriyle tefsir edilmiştir ki, ikisi birbirinden ayrılmazlar. *"Allah asla sözünden dönmez." (Âl-i İmran 3/ 9)* âyeti gereğince Allah'a söz vermek ve anlaşmada tamamıyla ayak direyerek ilâhî vaade tamamen kavuşmak, ermek mânâsı, her ikisini de içine alır. Buna göre iman, dinin temeli; birr, dinin gayesi demektir. Hak tevhid ve hayra erişmek: İşte din, bu iki esasın mahsulüdür. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Beydavi'ye göre ise, ***"birr"***; hayrın kemâlatını yani en olgun seviyelerini ifade eder. *(Beydavi Tefsiri)*

"Sevdiğimiz Şeyler" Nelerdir?

Tefsirciler kişinin **sevdiği şeyleri**; 'servet, mevki, ilim ve beden kuvveti gibi maddî ve manevî imkânlar' şeklinde yorumlamışlardır. İnsan, sevdiği şeylerden infak edecek ve gerektiğinde çok sevdiği şeyleri Allah için terk edebilecektir ki, onlara olan sevgisi ve bağlılığı Allah ve Rasûlüllah sevgisini ve O'nun yolunda bir cehd ve çabayı engellemesin. Tevbe suresinin 24.âyeti bize bu gerçeği hatırlatır:

"De ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden konutlar size

Allah'tan, Resulünden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise Allah'ın (azap) emri gelene kadar bekleyin! Allah fasıklar toplululuğuna hidayet etmez."

Demek ki, "sevdiğimiz şeyler" neler ve kimler olursa olsun, bize Allah'tan, Rasûlünden ve O'nun yolunda cihaddan yani ilmi, bedeni, mali bir gayretten "daha sevimli" olmamalıdır. Bu seviyede bir olgunluğa erişmenin yolunu ise, işbu Âl-i İmrân suresinin 92. ayeti gösteriyor:

92.âyet; bizlere sadaka veya Allah yolunda yapılan diğer harcamaların (infak) "sevdiğimiz şeylerden" yani **işe yarar** ve **kıymetli** şeylerden yapılması gerektiğini, aksi halde yapılan harcamada hedeflenen gayeye ulaşılamayacağını bildiriyor. Bu tür harcamalarda verilen şey, bireyin veya toplumun bir ihtiyacını karşılayacak ve onu sıkıntıdan kurtaracak mahiyette olmalıdır. Âyetten, insanın tiksinerek alabileceği şeyleri sadaka veya zekât olarak vermenin insanların hoşuna gitmediği gibi Allah'ın da hoşuna gitmeyeceği ve böyle bir harcamaya sevap verilmeyeceği de anlaşılıyor. Bu durum Bakara sûresinin 177. *("lakin birr; … sevdiği maldan vermektir…")* ve 267. *("Ey iman edenler, kazandıklarınızın iyilerinden ve sizin için yerden bitirdiklerimizden infak edin. Sizin göz yummadan alamayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın…")* âyetlerinde açıkça ifade buyurulur.

İnfak, kişiyi **cimrilik** hastalığından kurtarır ve **cömert** kılar. Ashab buna çok önem vermiş ve en çok sevdikleri mallarını Allah yolunda infak etmişlerdir.

Sevdiklerinden İnfak Edenler:

Bu âyet gelince ensarın en zenginlerinden ve en çok hurma bahçesi olan **Ebû Talha** (r.a), Mescid-i Nebevi'nin karşısında bulunan en çok sevdiği **Beyruhâ** adındaki hurma bahçesini (ki, bu bahçenin tatlı bir suyu vardı ve Efendimiz de zaman zaman gidip oradan su içerdi) Allah yolunda infak etmek istemiş, Hz. Peygamber (s) bundan dolayı onu tebrik edip överek, *"gerçekte kazandıran, kâr getiren malın bu mal olduğunu"* belirtmiş ve ona bahçesini akrabaları arasında dağıtmasını söylemiş; o da bu tavsiyeyi hemen yerine getirip akrabaları ve amcaoğullarına dağıtmıştır. *(Buhârî, Zekât 44; Müslim, Zekat 43)*

Hz. Ömer de (r.a), bu âyet-i kerimenin nazil olduğunu duyunca, hemen Allah Rasulü'nün (s) yanına gelmiş, en iyi malının Hayber'deki hissesi olduğunu söyleyerek onu Allah yolunda infak etmek için ne yapması gerektiğini Efendimize (s) sormuş, o da *"Aslını tut, meyvesini sadaka ver"* buyurmuş ve Hz. Ömer (r.a), geliri gereken yerlere harcanmak üzere o bağı vakfetmiştir. *(Buhari, Şürût 19)*

Zeyd b. Harise (r.a) ise; yine bu âyetin inzali üzerine, çok sevdiği atını Peygamber Efendimize (s) getirip, 'Bu Allah yolunda vakfedildi' demiş, Efendimiz (s) atın üzerine Zeyd'in oğlu Üsame'yi (r.a) bindirmiş, Zeyd (r.a), 'Ben onu sadaka vermeyi murat etmiştim' deyince de Rasûlüllah (s), "Allah onu senden kabul etti" buyurmuştu. *(Beydavi Tefsiri)*

92.âyetin sonunda ***"Her ne harcarsanız, Allah onu bilir"*** buyurularak şu mesaj verilir: Allah Teâlâ (c.c), verdiğiniz şeyin, sizin nazarınızda sevdiğiniz bir şey mi, yoksa bir an önce elden çıkarmak istediğiniz ve hoşlanmadığınız bir şey mi olduğunu çok iyi bilir. Zira O'na gizli kalmış hiçbir şey yoktur. Sizin bu konuda samimi mi yoksa riyakâr kimseler mi olduğunuzu da en iyi O bilir. Kıyamet günü asıl niyetlerinize göre sizi ödüllendirecek veya cezalandıracak olan da O'dur. *(el-Menâr)*

Kısaca 92. âyet-i kerime; gösteriş için bazı davranışlarda bulunmak suretiyle kendilerini dindar olarak tanıtmak isteyen Yahudileri uyararak, fazilet ve iyilik hakkındaki kanaatlerinin yanlış olduğunu vurgulanmanın yanında, hem onlara hem de Müslümanlara, doğru olanın Allah'ı sevip O'nun emir ve yasaklarını her şeyden üstün tutarak yaşamak olduğunu bildiriyor. Kişi bir şeyi Allah'tan daha çok sever ve Allah yolunda feda edemez ise ***birr***e (iyiliğe ve erdemliliğe) ulaşamaz. *(Kur'ân Yolu, Tefhimü'l-Kur'ân)*

Allah'a Karşı Yalan Söyleyenler

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (93) فَمَنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (94) قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (95)

93- *Tevrat indirilmeden önce İsrail'in (Ya'kub'un) kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceklerin her türlüsü İsrâiloğullarına helâl idi. De ki: "Doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirip okuyun!"* ***94-*** *Artık bundan sonra kim Allah'a karşı yalan uydurursa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.* ***95-*** *De ki: "Allah doğruyu söyledi. Öyle ise, hanîf olan İbrahim'in milletine uyunuz. O müşriklerden değildi."*

Hz. **Ya'kub**'un (a.s) diğer adı **İsrail**'dir. *(bk: Bakara 2/40)* Tefsirlerdeki çeşitli rivayetlerden anlaşıldığına göre Yakub aleyhisselâm ağır bir hastalığa yakalanınca doktorların tavsiyeleri veya kendi tecrübesi ile **deve etini ve sütünü** kendisine yasaklamıştı. Daha sonra gelenler ise bunları büsbütün kendilerine haram kıldılar. İşte âyette İsrail'in kendi tercihiyle kendisine haram kıldığı bildirilen yiyecek bu olmalıdır. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân Yolu)*

İsrâiloğulları, Tevrat ininceye kadar Hz. İbrahim'in şeriatıyla yaşıyorlardı ve Allah bu şeriatta temiz yiyeceklerin hiçbirini haram kılmamıştı. Daha sonra Yahudilerin, insanları Allah yolundan alıkoymaları ve zulümleri (haksızca ve edepsizce davranışları) yüzünden -ceza olarak- birçok temiz yiyecek Tevrat'ta kendilerine haram kılınmıştır. Bu durum Kur'ân'da anlatılınca *(bk. Nisa 4/160)*: ***"..daha önce helâl olan temiz şeyleri Yahudilere haram kıldık"***;

En'âm 6/146: ***"Yahudilere tırnaklı hayvanların hepsini, sığır ve koyunların ise içyağlarını haram kıldık."***) Yahudiler bunu reddettiler ve bu âyetlerde haram kılındığı bildirilen yiyeceklerin, Hz. Musa'dan (a.s) önceki (Nuh ve İbrahim) peygamberler (a.s) zamanında da haram olduğunu iddia ettiler. Oysa bu yiyecekleri Hz. Musa'ya (a.s) indirilmiş olan Tevrat haram kılmıştı. Bu âyetler Yahudilerin söz konusu iddialarının asılsız olduğunu ortaya koymuştur. *(Kur'ân Yolu)*

Muhammed Abduh bu âyeti daha farklı açıdan ele alır. Ona göre âyette anlatılan **İsrail**'den maksat Hz. Ya'kub'un kendisi değil **İsrail halkı**dır. Nitekim kendileri İsrail ismini bu anlamda kullanırlar. **Halkın bu yiyecekleri kendilerine haram kılması**ndan maksat da **haram kılınmasına sebep olacak kötülükleri işlemiş olmaları**dır. Daha önce bütün yiyecekler İsrâiloğullarına helâldi. Sonra işledikleri kötülüklerden dolayı yüce Allah İsrâiloğullarını **cezalandırmak** ve **terbiye etmek** için bazı temiz yiyecekleri Tevrat'ta onlara haram kıldı. Nitekim Nisa/160. âyette ***"Yahudilerin zulmü sebebiyle kendilerine daha önce helâl kılınmış bulunan temiz şeyleri onlara haram kıldık"*** buyurulur. *(el-Menâr)*

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre eşyada aslolan mübahlıktır; yani herhangi bir şeyin haram olduğu şer'î bir delille sabit değilse o şey helâldir. Ancak Allah geçmişte bazı kavimlerin işledikleri kötülükler sebebiyle ceza olarak veya insanları imtihan etmek maksadıyla daha önce helâl olan bazı şeyleri onlara haram kılmıştır. Bu cümleden olarak Yahudilerin yaptıkları haksızlıklar, insanları Allah yolundan alıkoymaları, faiz ve benzeri konulardaki bazı yasakları çiğnemeleri yüzünden, önceden mubah olan bazı yiyecekler konusunda -onlara mahsus olmak üzere- bazı yasaklar konmuştur. *(bk. En'âm 6/146)* Hz. Peygamber (s) dönemindeki Yahudiler, ilâhî kitaplar arasında neshin söz konusu olmadığını, dolayısıyla yiyeceklerle ilgili böyle yeni bir yasaklamadan söz edilemeyeceğini ileri sürdüler; böylece -hâşâ- Hz. Peygamber'in de (s) yalancı olduğunu ispatlamak istediler. Ancak bu âyet son derece açık olup Tevrat'ı da şahit tutar. Nitekim bu yasaklarla ilgili Tevrat âyetlerinin *(bk. Levililer, 3/17; Tesniye, 14/7 vd)* üslûbundan da söz konusu yasakların Hz. Mûsâ zamanında başlatıldığı anlaşılır. *(Kur'ân Yolu)*

Yahudiler iddialarında ısrar edince Allah, ***"De ki: Doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirip okuyun!"*** buyurdu. Efendimiz (s) bu âyeti okuyunca çok şaşıran Yahudiler, susmak zorunda kaldılar. Çünkü Tevrat'ta bu yiyeceklerin önceki peygamberler zamanında haram kılındığına dair herhangi bir delil yoktu. Ayrıca bu olayda, ümmi olan Efendimizin (s) peygamberliğine de bir delil vardır. *(Beydavi Tefsiri)*

Gerçeğin açıkça ortaya çıkmasına rağmen hâlâ bâtıl ve haksız bir iddiada inat eden Yahudileri yüce Allah (c.c), 94. âyette ***"Allah'a karşı iftiracılar ve zalimlerin ta kendileri"*** olarak niteledi. *(Kur'ân Yolu)*

95.âyetteki ***"Allah doğruyu söylemiştir"*** ifadesi, Kur'an'da anlatılanların Hz. Muhammed'in sözü olmayıp Allah kelâmı olduğuna ve Yahudilerin **yalan söylediklerine** işaret eder. Çünkü birbirine zıt iki haberden biri doğru ise diğeri mutlaka yalandır. Dolayısıyla burada Allah'ın doğru söylediği bildirilince Yahudilerin yalan söyledikleri kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır.

95.âyetteki ***"Millet-i İbrahim"*** **(İbrahim'in milleti/dini)**: Hz. İbrahim'e bildirilmiş olan ve bütün peygamberler tarafından benimsenip tebliğ edilmiş bulunan ilâhî ve değişmez ilkeleri, mesajları, topyekûn bir inanç sistemini ifade eder. Bu da Hz. Muhammed'in yeni bir din uydurmadığı, aksine ona vahyedilen Kur'an'ın bütün hak dinlerde var olduğu halde unutulmuş veya tahrif edilmiş bulunan evrensel ilkeleri içerdiği ve bu bakımdan onun geçmiş peygamberlerin bir devamı olduğu fikrini vurgular. Nitekim Bakara sûresinin 135. âyetinde Müslümanlara hitap edilerek ***"Biz hanîf olan İbrahim'in milletine/dinine uyarız"*** demeleri emredilmiş; burada da ***"Hanîf olan İbrahim'in milletine/dinine uyunuz"*** buyurularak, Hz. Muhammed'in getirdiği dinle Hz. İbrahim'in getirdiği din arasında temelde bir fark olmadığı ve bunların aynı ilâhî gerçekleri içerdiği belirtilmiştir.

"O, müşriklerden değildi" mealindeki cümle ise Hz. İbrahim'in Allah'tan başka hiçbir şeye tapmadığını, şirk kuşkusu taşıyan her türlü sapkın görüşten uzak, Allah'ın birliğine inanan ve yalnız O'na kulluk eden yüce bir peygamber olduğunu ifade etmekte, dolaylı olarak Yahudilerin ve diğerlerinin şirk sayılabilecek inançlar taşıdıklarına işaret etmektedir. *(Kur'ân Yolu, Beydavi Tefsiri)*

Yeryüzünde Kurulan İlk Ev ve Haccın Farziyeti

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ (96) فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْ الْعَالَمِينَ (97)

96- *Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemler için bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir.* ***97-*** *Orada apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.*

96. âyet; **Ka'be'**nin mâbed olarak yeryüzünde yapılmış ilk bina olduğunu ve tarih boyunca saygınlığını koruduğunu ifade ettiği gibi önceki âyette geçen ***"Hanîf olan İbrahim'in dînine uyunuz"*** emrinin de gerekçesini açıklar. Çünkü bu bina insanların hidayeti ve putperestliğin yıkılıp tevhid inancının yerleşmesi için gönderilmiş olan dinin (Hanîf olan İbrahim'in dini) sembolüdür.

"Mekke'deki ev"den maksat **Kâbe**'dir. Bu ve başka birçok âyette Kâbe için 'ev' anlamına gelen ***beyt*** kelimesi kullanıldığından bu yapı ***"Beytullah"*** diye de anılır ki Türkçe'de "Allah'ın evi" anlamına gelir. *(Kâbe hakkında bilgi için ayrıca bk. Bakara 2/125-127)*

Bekke:

"Mekke"nin bir diğer telaffuz şekli olup merkezinde Müslümanların kıblesi olan Kâbe'nin yer aldığı kutsal şehrin özel isimlerinden biridir. Zemahşeri, 'eski Arap lehçelerinde dudaktan çıkan ***b*** ve ***m*** sessiz harflerinin, fonetik olarak birbirlerine yakın olduğundan bazen yer değiştirebildiklerini' söyler. Bir görüşe göre de **Mekke** şehrin adı, **Bekke** ise Mescid-i Harâm'ın inşa edildiği yerin adıdır. Hac ve umre zamanında insanlar burada Kâbe'yi tavaf ederken kalabalıklar meydana getirdikleri için 'izdiham meydana gelen yer' anlamında buraya **Bekke** denilmiştir. *(Kur'ân Mesajı, Taberi Tefsiri, Hak Dini Kur'ân Dili)*

Bekke, aynı zamanda 'büyüklük taslayan kimselerin kahrolduğu ve boyun eğdiği yer' anlamına da gelir. *(Şevkani)* İbn Âşûr, Bekke'nin Hz. İbrahim'in dili olan Keldânîce'de "belde" anlamına geldiği, Hz. İbrahim'in eşi ve oğlu İsmail'i yerleştirmiş olduğu vadinin belde haline gelmesi için oraya bu ismi verdiği kanaatindedir. *(Kur'ân Yolu)*

Mekke:

Arap yarımadasının Hicaz bölgesinde Kızıldeniz sahilindeki Cidde Limanı'na 60, güneyindeki Tâif şehrine 90, kuzeyindeki Medîne-i Münevvere'ye 420 km. uzaklıkta bulunan bir mevkide yer almakta olup deniz seviyesinden yaklaşık 300 m. yükseklikte bir yerleşim merkezidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu şehirden **Bekke**'den başka şu isimlerle de söz edilir: ***"Mekke"*** *(Fetih 48/24)*, ***"el-Beledü'l-Emîn (Güvenli Belde)"*** *(Tîn 95/3)*, ***"Harem Âmin (Güvenli ve Dokunulmaz Yer)"*** *(Kasas 28/57; Ankebût 29/67)*, ***"Ümmü'l-Kurâ (Şehirlerin Anası)"*** *(Şûra 42/7)*.

Yüce Allah Mekke'yi dünyanın en kutsal şehri kılmıştır. Mekke şehrinin yer aldığı bölge her şeyden önce 'mukaddes, saygınlığı korunan ve içinde kan dökmekten sakınılan yer' anlamına gelen "**Harem**" adıyla anılır. Suriye ile Yemen arasındaki kervan yolunun ortasında bulunan Mekke, kuzeyde Filistin, Suriye ve Irak; güneyde Yemen ve Habeşistan bölgeleri arasında yer aldığı için tarihte büyük önem kazanmış ve küçümsenemeyecek bir ticarî şöhrete sahip olmuştur.

Müslümanların kıblesi olan **Kâbe**'nin ve **Zemzem** suyunun burada bulunması, Hz. Peygamber'in burada doğup büyümüş olması, ilk vahyin buradaki **Hira/Nur** dağında gelmeye başlaması ve Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'le birlikte hicret ederken sığınmış oldukları **Sevr** mağarasının Mekke civarında bulunması bu şehrin önemini ve kutsiyetini arttırıcı unsurlardır. *(Kur'ân Yolu)*

Mekke'nin merkezinde yer alan Kâbe'nin, Allah tarafından Müslümanların kıblesi tayin edilmesi sebebiyle Yahudilerin Hz. Peygamber'e karşı gösterdikleri direniş büsbütün şiddetlenmişti. **Kıble**nin, önceki peygamberlerin kıblesi olan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan Mekke'deki Mescid-i Haram'a çevrilmesini içlerine sindiremeyen Yahudiler her fırsatta Mescid-i Aksâ'nın daha üstün bir mâbed olduğunu, bu sebeple kıble olmaya daha lâyık bulunduğunu savundular. Onların bu itirazlarına daha önce Bakara/142-145. âyetlerde cevap verilmişti. Ancak yahudiler itiraz ve eleştirilerine devam ettikleri için burada mesele yeniden gündeme getirilmiş ve Kâbe'nin yeryüzünde ilk yapılan mâbed olduğu, tevhid inancının ilkelerini yansıttığı ve İsrâiloğulları arasından gelmiş peygamberlerin de atası olan Hz. İbrahim'in makamının burada bulunduğu vurgulanmış, dolayısıyla kıble olmaya daha lâyık olduğuna işaret edilmiştir.

Kâbe'yi inşa eden Hz. İbrahim (a.s), Hz. Musa'dan (a.s) yaklaşık 900 yıl önce yaşamıştır. **Mescid-i Aksa** ise -Kitâb-ı Mukaddes'teki (Krallar) bilgiye göre- Hz. Musa'nın İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkarmasından sonra 480-487 yıllarında Hz. Süleyman tarafından yapılmış ve onun krallığı zamanında kıble olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de, Beytullah'ın Hz. İbrahim tarafından oğlu İsmail'le birlikte bina edildiği açıkça belirtilir. Ancak müfessir ve tarihçiler, Hz. İbrahim'in önceden bulunmayan bir bina mı yaptığı yoksa daha önce var olup yıkılmış olan Kâbe'yi yeniden inşa mı ettiği ihtimalleri üzerinde durmuşlar ve bu hususta farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. *(bk. Bakara 2/127)*

Kâbe'nin ***"âlemler için bir hidayet kaynağı"*** olmasından maksat, buranın Allah'ın birliği (tevhid) inancına dayanan ilâhî dinin ilkelerini yansıtıcı özelliklere sahip olmasıdır. Nitekim bütün Müslümanların kıblesi olması sebebiyle her gün **beş vakit namaz**da dünyanın her tarafından Müslümanların buraya yönelmeleri, İslâm'ın beş şartından biri olan **hac** ibadetinin ve yılın her mevsiminde yapılan **umre**nin burası ziyaret (tavaf) edilerek gerçekleştirilmesi, hac ve umre ziyaretlerinde Allah'ın varlık ve birliğinin, ortaksız, benzersiz ve noksan sıfatlardan uzak olduğunun vurgulanması ve kemal sıfatlarıyla anılması, beytin tevhid ve hidayet sembolü olduğunu açıkça göstermektedir. *(Kur'ân Yolu)*

Kâbe'nin ***"bereket kaynağı"*** olması da, yüce Allah'ın bu mabedi ve yakın çevresini maddî ve manevî bereketlerle donatmış olmasıyla açıklanmıştır. ***Burada yapılan ibadetlerin sevabı diğer mâbedlerde yapılanlarınkinden daha fazla olduğu*** gibi *(Buhari, Fazlü's-salât fi Mescidi Mekke 1, 6)*, ***şartlarına uygun olarak yapılan hac da hacının günahlarının bağışlanmasına*** *(Nesâî, Hac 4; İbn Mâce, Menâsik 3)* ve cennete girmesine vesile olur. *(Tefsir-i Kebir)*

Maddî bereketine gelince, Mekke ziraata elverişsiz bir vadide kurulmuş olmasına rağmen çeşitli bölgelerde yetiştirilen her türlü sebze, meyve ve diğer ürünler buraya bolca getirilmekte ve burada yaşayanların rızıkları temin edilmektedir. Bugün Mekke'de yaklaşık 1 milyon nüfus

barınmaktadır. Ayrıca her yıl hac mevsiminde 3-5 milyon dolayında hacı burayı ziyaret ettiği halde yiyecek içecek bakımından hiçbir sıkıntı çekilmemektedir. Burada Halîl İbrahim'in bereketi ve duası vardır. *(bk. Bakara 2/126; İbrahim 14/37; Kasas 28/57)*

97.âyetteki **"Apaçık deliller"** anlamına gelen ***"âyâtün beyyinât"*** tamlamasını müfessirler; **Makam-ı İbrahim**, buraya girenlerin her türlü tecavüzden korunmuş olmaları, gitmeye gücü yetenlerin o evi ziyaret etmeleri, **Hacerü'l-Esved**, **Safa** ile **Merve**, **Zemzem** ve diğer alâmetler gibi mânalarla açıklarlar. *(Kurtubî Tefsiri, Beydavi Tefsiri, el-Menâr)* Bir kısmına âyetin devamında değinilen bu deliller, Kâbe'nin yeryüzünde yapılmış ilk mâbed olduğunu gösteren alâmetlerdir.

Nitekim Hz. Peygamber'den binlerce sene önce yaşamış ve peygamberlerin babası olarak bilinen Hz. İbrahim'in buradaki makamının bilinmesi ve bu bilginin nesilden nesile aktarılmış olması, buraya girenlerin her türlü tecavüzden korunmuş olmaları geleneğinin Hz. İbrahim'in zamanından beri kesintisiz devam etmiş olması, insanların Kâbe'yi tavaf etmelerinin onun zamanında başlamış olması, buranın ilk mâbed olduğunu gösteren delillerdir (âyetler). Kâbe'de tavafın başlangıç noktasını belirleyen **Hacerü'l-esved** ile sa'yin başlangıç ve bitiş yerlerini gösteren **Safa ve Merve** tepeleri de Hz. İbrahim'in zamanından beri bilinen alâmetlerdir. **Zemzem** ise Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in ağlarken ayağını vurduğu yerden çıktığı rivayet edilen ve o günden beri var olan bir sudur.

Makam-ı İbrahim (İbrahim'in Makamı):

Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa ederken veya insanları hacca çağırırken üstüne bastığına ve üzerine ayak izlerinin çıktığına inanılan taş veya taşın bulunduğu yerdir. Bundan maksat, "Mescid-i Harâm'ın tamamıdır" diyenler de "Hacerü'l-esved'dir" diyenler de vardır. *(Tefsir-i Kebir, Hak Dini Kur'ân Dili, İbn Kesîr Tefsiri)*

Harem:

İçinde Kabe'nin yer aldığı **haram (yasak) bölgede emniyette olma**; genellikle, burada her türlü mal ve can güvenliğinin sağlanmış, bitki örtüsünün korunması dahil -ilke olarak- canlıların öldürülmesinin yasaklanmış olması anlamıyla açıklanmıştır. Kâbe inşa edildiği günden beri insanların son derece saygı gösterdikleri bir mâbed olagelmiştir. Mevdûdî'nin ifadesine göre İslâm'dan önce bütün Arabistan'da 2500 yıldan beri süregelen karışıklık ve düzensizliğe rağmen Ka'be ve çevresinde barış ve güven hüküm sürmüştür. *(Tefhimü'l-Kur'ân)* Kâbe'nin kutsiyeti insanlar üzerinde o derece saygı uyandırmıştır ki Câhiliye döneminin en karanlık günlerinde birbirlerinin amansız düşmanı olan insanlar bile burada düşmanlarına saldırmamışlardır. Nitekim başka âyetlerde bu hususa özel olarak değinilmiştir. *(krş. Kasas 28/57; Ankebût 29/67; Kureyş 106/4)* Hz. Peygamber de göklerin ve yerin yaratıldığı günden itibaren

Mekke'nin **harem** (korunmuş) belde olduğunu, kıyamete kadar böyle devam edeceğini bildirmiştir. Orada herkes mal emniyetine sahip olduğu gibi, hayvanlar ve bitkiler dahil her canlı güvenlik içindedir. *(Müslim, Hac 445-448)* Ancak akrep ve benzeri zararlı hayvanlar bunun dışındadır. Ayrıca Kabe'nin varlığı sebebiyle Arabistan'da yılda dört ay (*zilkade, zilhicce, muharrem ve receb*) barış sağlanmış, bu süre içerisinde kimsenin kimseye saldırmamasına özen gösterilmiştir. *(Mâide 5/97; Tevbe 9/36.)*

Hacc:

'Bir yere gitmeyi veya bir işi yapmayı kastetmek' anlamına gelen ***"hac"*** kelimesi; dinî bir terim olarak, 'belirli bir zamanda Arafat'ta bulunmak (vakfe) ve Kâbe'yi tavaf etmek (usulüne uygun olarak çevresinde dönmek) suretiyle yapılan ibadeti' ifade eder. Bu âyet haccın Müslümanlara **farz** olduğunun delilidir**. *"Yoluna gücü yetenler"***, 'hacca gitme imkânına sahip olanlar' demektir. Bu imkân ise 'sağlığın elverişli olması, gidip gelmek için yetecek kadar para ve yol güvenliğinin bulunması' anlamına gelir. ***"Yol bulma"***yı **'azık ve binek'** olarak açıklayan Hz. Peygamber (s), bu imkâna sahip olan kimseye ömründe bir defa haccetmenin farz olduğunu bildirmiştir. *(Müslim, "Hac", 412)* **Yol bulma**yı; İmam Malik **'beden'** olarak anlayıp, *'yürümeye ve yolda kazanmaya gücü yetene hac vacip olur'* derken; İmam Şafii 'mal' olarak, Ebû Hanife ise 'hem mal hem de beden' olarak anlamıştır. *(Kur'ân Yolu; Beydavi Tefsiri)*

"Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir" cümlesinin ilk kısmını ***"kim haccı inkâr ederse"*** şeklinde anlayanlar bulunmakla beraber, müfessirlerin çoğu buradaki ***"kefere"*** fiilini 'nankörlük etmek' anlamında alarak bu kısmı ***"kim gücü yettiği halde nankörlük edip hac ibadetini yerine getirmezse"*** şeklinde yorumlarlar. Buna göre âyette imkân sahibi olduğu halde hacca gitmeyen kimsenin çok büyük bir günah işlemiş, Allah'ın buyruğuna karşı isyankârlık etmiş olacağına işaret edilmektedir. Yüce Allah insanların yardımına muhtaç olmadığı gibi ibadetlerine de muhtaç değildir. Aksine ibadetler insanları ruhen ve manen yüceltmek, Allah katındaki değerini arttırmak için farz kılınmıştır. Hac ibadetinin de gerek dünyevî gerekse uhrevî faydaları kullara yöneliktir. Allah, kullarından yardım ve menfaat beklemekten yücedir. *(bk. Bakara 2/196-203) (Hak Dini Kur'ân Dili, Kur'ân Yolu)*





ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 102-110. ÂYETLER



Tuzaklara Karşı Allah'ın İpine Sarılmak ve Hayırlı Ümmet Olmak

Ehl-i Kitab'ın Tuzaklarına Dikkat!

İslâm'dan önce Medine'de bulunan Evs ve Hazrec isimli iki büyük Arap kabilesi 120 yıl birbirleriyle savaşmış, **Buâs** adı verilen son savaşta **Evs** kabilesi **Hazrec** kabilesine galip gelmişti. Ancak İslâm dinini kabul ettikten sonra bu kabileler arasında kardeşlik duyguları gelişmiş, eski düşmanlıkları son bulmuş ve aralarında birlik ve beraberlik oluşmasıyla İslâm düşmanlarına karşı tek yumruk haline gelmişlerdi.

İşte bu durumun kendi aleyhlerine bir sonuç doğuracağını anlayan Yahudi ileri gelenlerinden **Şemmâs (Şâs) b. Kays**, bir Yahudi gencini göndererek iki Müslüman kabilenin gençlerine Buâs Savaşı'nı hatırlatmasını ve aralarında fitne çıkarmasını istemiş, Yahudi genç bu görevi başarıyla yerine getirerek bunlar arasında fitne çıkarmış ve düşmanlık ateşini körüklemiş, sonunda her iki kabile de silâhlara sarılarak birbirleriyle savaş durumu almışlardı. Elmalılı'nın anlatımına göre olay şöyle gelişti:

Rivayet olunuyor ki, **Şemmas b. Kays** isminde bir yaşlı Yahudi varmış. Küfrü ve Müslümanlara karşı hiddeti, kini ve çekememezliği pek şiddetliymiş. Bir gün Evs ve Hazrec kabilelerinden birtakım ashab-ı kiram bir mecliste oturmuş konuşurlarken bu Yahudi yanlarından geçmiş, cahiliyye zamanında aralarında şiddetli düşmanlık ve hasımlık bulunan bu kimselerin İslâm'dan sonra aralarındaki bu ülfeti, birliği, düzelmeyi ve sevgiyi görünce: "Allah'a yemin ederim ki bunlar böyle toplandıkça, bizim buralarda rahatımız kalmaz." demiş ve yanındaki bir Yahudi delikanlısına:

-"Haydi, şunların yanlarına otur, Buas gününü ve daha öncekilerini hatırlarına getir ve o zaman söyledikleri şiirlerden bazı parçalar da okuyuver." diye tembih etmişti.

Delikanlı onun dediğini yapmış ve derken bir münakaşa kapısı açılmış, iki taraf övünmeye başlamışlar, nihayet bir çekişme, ağız kavgası olmuş, Evs'ten Evs b. Kayzî, Hazrec'den Hübar b. Sahr sıçramışlar, birbirlerine söz atmışlar, birisi diğerine:

-"İsterseniz bugün yine öyle bir gün yaparız" demiş. İki taraf öfkeyle gelmiş:

-"Haydi yaptık, silâh silâh, haydi Zahire'ye, Harre meydanına!" demişler.

Hâsılı: Evs ve Hazreçliler birbirleriyle savaşmak üzere harekete geçmişler; o sırada Peygamberimize haber ulaşmış, o da yanında bulunan muhacir ashab-ı kiramla birlikte onların yanlarına gelmiş:

-"Ey müslümanlar topluluğu!.. Allah Allah! Ben aranızda bulunurken de cahiliye davası mı yapıyorsunuz? Cenab-ı Allah sizi İslâm'a hidayet ettikten ve küfürden kurtarıp kerem ve yardımıyla cahiliyyenin kökünü kestikten ve aranızı bulduktan sonra, yine eski küfre mi dönüyorsunuz?" diye nasihat edince, hepsi düştükleri tehlikenin bir şeytan tuzağı olduğunu anlayarak derhal ellerindeki silahlarını bırakmışlar, gözyaşları dökerek birbirlerine sarılmışlar, kucaklaşmışlar ve Efendimize itaat ederek beraberce gitmişlerdi. Cenab-ı Hak bu şekilde Şemmas'ın fitne ateşini söndürmüştü.

İşte bu olay üzerine, hem Ehl-i Kitab'a bir öğüt, hem de müminleri onlara uymaktan sakındırma amacıyla **98-103. âyetler** indi. *(Taberi Tefsiri, Hak Dini Kur'ân Dili)*

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا تَعْمَلُونَ (98) قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (99) يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ (100) وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَى عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (101)

98*. De ki: Ey Ehl-i kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?* ***99****. De ki: Ey Ehl-i kitap! Sizler şahit olduğunuz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.* ***100****. Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir grubun sözünü dinlerseniz sizi imanınızdan vazgeçirip yeniden küfre döndürürler.* ***101****. Size Allah'ın âyetleri okunup dururken, Allah Resulü de aranızda iken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.*

Yahudilerin ve Hıristiyanların kitaplarında Hz. Muhammed'in (s) geleceğine, peygamberliğine ve şahsiyetine dair âyetler bulunduğu, onlar da onun peygamber olduğunu bildikleri halde bu gerçeği ve Kur'an'ı inkâr ettikleri, bu konuda insanların kalplerine şüphe düşürmeye ve müminleri İslâm'dan soğutmaya çalıştıkları için Allah Teâlâ (c.c) bu **98-99. âyetler**le onları kınadı.

100-101.âyetlerde ise müminlere; Ehl-i kitaba gönderilen kitapların aslını onaylayan, gerçekleri apaçık ortaya koyan Kur'an-ı Kerim'in âyetleri okunup dururken ve âlemlere rahmet

olarak gönderilmiş, üstelik onların kitaplarında da geleceği haber verilen Hz. Muhammed'e (s) iman etme şerefine erişmişken, bir grup Ehl-i kitabın kendilerini iman yolundan saptırmak için kurdukları tuzaklara aldanmamaları için güçlü bir uyarı yapılmaktadır. *(Kur'ân Yolu)*

Allah'tan Hakkıyla Sakınıp Allah'ın İpine Sarılmak

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (102) وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (103)

102- *Ey iman edenler! Allah'tan, hakkıyla korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.*
103- *Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. O'nun nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz.*

102. âyette hem fiil (*itteqû*) hem de mastar (*tüqâti-hî*) olarak geçen ***"takva"*** kavramı; dinî bir terim olarak, 'kişinin, kendisini günahkâr kılacak şeylerden koruması' veya 'insanın ibadet ve güzel işler yaparak Allah'ın azabından korunması' diye tarif edilir. *(Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "vky" md.; Cürcânî, et-Ta'rîfât, "Takva" md.)* Sahabeden Abdullah b. Mes'ûd (r.a) bu ifadeyi, "Allah'a âsi olmayıp itaat etmek, nankör olmayıp şükretmek ve O'nu unutmaksızın hep hatırda tutmak" *(Beydavi Tefsiri)* şeklinde açıklamıştır.

Allah katında en değerli kimseler takva sahipleridir *(Hucurât 49/13)*; Allah muttakilerin dostudur *(Câsiye 45/19)*; Allah onları sever *(Âl-i İmrân 3/76)*; onlarla beraberdir *(Bakara 2/194)*; onlar için güzel bir gelecek *(Sâd 38/39)* ve güvenli bir makam vardır *(Duhan 44/51)*; cennetler ve her türlü nimet onlar içindir. *(Ra'd 13/35; Nebe' 78/31-36; ayrıca bk. Bakara 2/197; A'râf, 7/26) (Kur'ân Yolu)*

"Allah'tan hakkıyla korkmak"; Bakara sûresinin 2.âyetinde (***"muttakilere hidayettir"***) açıklandığı üzere **takva mertebeleri**nin en mükemmelidir ki, iki mânâ ile düşünülür:

1) Her yönden Allah'a itaat edip hiçbir isyan yapmamak, daima zikir üzere bulunup hiç unutmamak ve her halde şükredip hiçbir nankörlüğe düşmemektir ki, ilâhî şan ve büyüklüğe layık olmak manasına ***"Hak takvâ"*** demektir. Bu ise peygamberlerin en büyükleri gibi masum fıtrat üzere yaratılmış olanlardan başkası için ve hatta onlar için bile mümkün değildir. *"Seni layıkıyla tanıyamadık, sana layıkıyla ibadet edemedik."* Bundan dolayı bu âyet indiği zaman ashab-ı kiramın çok ibadet etmekten dolayı ayakları şişmiş, alınlarının derileri

soyulmuş ve bunun üzerine ***"Gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun."*** *(Teğabün 64/16)* emrinin inmiş olduğu rivayet edilmiştir.

2) Allah yolunda hakkıyla, gücünün yettiği kadar gayret edip, bu konuda kimsenin kınamasından korkmamak; anası, babası veya kendi aleyhinde bile olsa Allah için adalet ve doğruluktan ayrılmamaktır. Bu ***"hak"***; vücûb (gerekli) ve sabit olmak anlamınadır. ***"Gücünüz yettiğince Allah'tan korkun."*** *(64/16)* âyeti, bunun açıklamasıdır.

Allah'tan hakkıyla korkmak ve herhalde Müslüman olarak ölebilmek için her şeyden önce ***Allah'ın ipi*****ne toptan yapışıp Tevhid üzere toplanmak** ve ayrılıklardan çekinmek gerekir. Haccın farz oluşu bu toplanmanın hem sebeplerinden hem de maksatlarından biridir. Şu halde önce **kalplerin birleşmesi**, ikinci olarak **fiillerin birleşmesi** hak dinin en büyük esaslarındandır. *"Ben, kendi başıma, yalnızca dinimi, imanımı koruyabilirim"* demek tehlikelidir. Kendi başına kalmak isteyen fertlerin, iman ve İslâm üzere hüsn-i hatime (iyi sonuç) ile ahirete gidebilmesi şüpheli olur. Fert zorlama ve baskı altında her şeyini kaybedebilir. Çünkü ***"Allah'ın eli (kudreti) cemaatle beraberdir."*** *(Tirmizi, Fiten 7; Nesaî, Tahrim 6)* Ve dinin dünyada en büyük feyzi de bu cemaatin kuruluşundadır.

Bunun içindir ki, cemaati yitiren veya perişan edenler muhakkak perişan olurlar. Fiilî sebepler karşısında ilmî deliller, çoğunlukla hükümlerini yerine getiremezler. Nitekim Hz. İsa bile ***"Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?"*** *(Âl-i İmran 3/52)* dedi. Her mümin, Hakk'ın bir izafî tecellisine ulaşmıştır. **Hakk tecellî** ise bütün bağların toplanmasıyla **hakk tevhid**in ortaya çıkmasındadır. Şu halde bütün iman ehli, tek kelime üzerinde fiillerini birleştirmedikçe **hakk ittikâ**ya (gerçek takvaya) eremez, Allah'a kavuşamazlar.

Hablullah (Allah'ın ipi):

'Allah Teâlâ'ya kavuşma sebebi olan delil ve vasıta' demektir ki, 'Kur'ân, Allah'ın emrini yerine getirme ve cemaat, ihlas, İslâm, Allah'a söz verme, Allah'ın emri' diye rivayetlerle tefsir edilmiştir ve hepsi birbirine yakındır. Bu âyetin cemaat ve içtimaiyyetle emir olduğunda kuşku yoktur. Bununla beraber burada **cemaat**, *"hablullah"*ın (*Allah ipi*) aynı değil, ona yapışmanın ürünüdür. Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edildiği üzere Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: ***"Gökten yeryüzüne indirilmiş olan hablullah (Allah'ın ipi), Allah'ın kitabıdır."*** *(Tirmizi, Menâkıb 31; Müslim, Fedail 37; Ebû Davud, Fedailü'l-Kur'ân 1)* Korkunç bir yolun kenarına çekilmiş bir ip veya bir kuyuya düşenleri çıkarmak için uzatılmış bir ip ve ona gereğince iyice tutunmuş bir topluluk düşününüz. İşte bu tasavvurdan meydana gelen hey'et-i ictimaiyye (sosyal kurul) Kur'ân etrafında devamlı yükselen bir **İslâm cemaatinin** misalini oluşturacaktır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*



Dikkat Edelim

Sarkıtılan ipe yapışan içine düştüğü çukurdan kurtulduğu gibi, İslâm'a ve Kur'ân'a sarılan da içinde bulunduğu düşük hallerden kurtulur. *(Beydavi Tefsiri)*

İyi niyete dayalı olması ve mâkul çizgide kalması halinde insanın yaratılış hikmetine ve özelliklerine bağlı ayrılıklar *(Hûd 11/118)* insanlar arasında rekabete ve ilerlemeye vesile olur. Ancak İslâm düşünce ayrılığının düşmanlığa dönüşmesini, insanları çekişen ve vuruşan kamplara ayırmasını hoş karşılamaz. 103.âyette müslümanların birliği Allah'ın bir nimeti olarak değerlendirilirken, iç çekişme ve çatışma hallerini her an içerisine düşüp yanabilecekleri **ateşten bir çukurun kenarında bulunmaya** benzetmiştir. Yüce Allah, insanların böyle bir tehlike ile karşı karşıya kalmamaları için toptan Allah'ın ipine (Kur'an) sarılmalarını, onun genel prensiplerinin dışına çıkmamalarını emretmiştir.

"Allah'ın nimeti sayesinde kardeş oldunuz" ifadesi, İslâm'ın insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlama konusunda ne derece kaynaştırıcı önemli bir unsur olduğunu, hatta din kardeşliğinin, dolayısıyla inanç ve dava birliğinin soy kardeşliğinden daha kuvvetli olduğunu gösterir. *(Kur'ân Yolu)*

Kurtuluşa Eren Topluluk

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ (104)

104- *İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. Ve işte kurtuluşa erenler onlardır.*

İslâm cemaatinden böyle bir **ümmet** (topluluk) de teşekkül etmelidir.

Ümmet; öne düşen, çeşitli fırkaları toplayan, kendisine uyulan bir **cemaat** demektir ki, hepsinin önünde de "**imam**" (önder) bulunur. **Cemaatle namazlar**, bu muntazam ve hayırlı sosyal tertibin gözle görülür şeklidir. **Hayra davet** edip **iyiliği emir**, **kötülüğü** de **men edecek** bir topluluk ve **imamet** (önderlik) teşkili Müslümanların **imandan sonra ilk dinî farîzaları**dır. Bu farzı yerine getirebilen Müslümanlardır ki ***"İşte onlar felaha erenlerdir"*** *(Bakara 2/5)* âyetinin açık hükmü gereğince kâmil (tam) kurtuluşa ererler…

"Hayra davet"; dinî ve dünyevî bir iyiliği içeren herhangi bir şeye davettir ki, Tevhid ve İslâm'ın esasıdır. İyiliği emredip kötülüğe engel olmak da bunun önemli bir kısmıdır. ***"Ma'rûf"*** (iyilik); İslâm'ın gereği olan Allah'a itaat; ***"münker"*** (kötülük) de İslâm'ın gereğine uymayıp, Allah'a karşı gelmek demektir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Hayr": sözlükte özellikle 'iyi, iyilik' anlamına gelir. İslâmî terminolojide bu anlamların yanı sıra 'en iyi, (iki veya daha çok şeyden) daha iyi olanı; yararlı, değerli, üstün; akıl, adalet, fazilet; servet, malî yardım; Allah'ın insanlar için takdir ettiği iyi durum' gibi manalara kullanılan geniş kapsamlı bir kavramdır. ***"Ma'rûf"***: 'iyi, iyi olarak bilinen, örf haline gelmiş tutum'; ***"münker"*** ise 'çirkin, kötü, aklın veya dinin kötü kabul ettiği davranış' demektir. İslâmî terminolojide genellikle *mâruf* "hayr", *münker* de "şer" anlamına kullanılır. *(Kur'ân Yolu)*

Buna göre ***"emir bi'l-ma'rûf"***; iyi olanı emretme, iyiliği ve güzelliği yaymaya çalışma, ***"nehiy ani'l-münker"*** ise; kötülüğü yasaklama, kötülüğe karşı çıkma anlamına gelir.

Hayra çağırmak, iyiliği emredip kötülüğe engel olmak bütün Müslümanlara farz-ı kifâyedir. Bu yapılmayınca hiçbir Müslüman sorumluluktan kendini kurtaramaz. Fakat **her ferde farz-ı ayın değildir**. Ümmetin tümünün vazifesidir. Çünkü ***"minküm=sizden"*** buyurulmuştur. Buradaki ***"min"***in tecrîdî (soyutlayıcı) veya teb'îzî (ayırıcı) olmak üzere iki mânâya ihtimali vardır. Tecridî ise her Müslüman bununla görevlidir. Teb'îzî ise de genelde Müslümanların vazifeleri, içlerinden bunu yapacak belli, özel bir topluluk oluşturmak, onlara yardım ederek ve uyarak o vasıta ile bu görevi yerine getirtmektir. Bunlar görevlendirildikten sonra emretmek ve yasaklamak bizzat onlar üzerine farz-ı ayın olur. Fakat bunlar görevlerini yerine getirmezlerse, sorumluluk önce bunlara, ikinci olarak herkese teveccüh eder. Tevhid nizamı bozulduğu zaman, ortaya çıkacak şer ve bela da yalnız zalimlere isabet edip kalmaz, herkese bulaşır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Emir bi'l-ma'rûf, emredilen şeyin durumuna göre vacip ve mendup olabilir. Nehiy ani'l-münker ise, tümüyle vaciptir; yasaklanan şeylerin hepsinin terki gerekir. Ayrıca, günahı işleyen kimse, kendi yaptığı günahtan başkalarını da sakındırmalıdır. *(Beydavi Tefsiri)*

Hz. Peygamber (s) bu görevin önemini ve kapsamını şu şekilde belirtir: ***"Allah'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder, kötülüğü engellersiniz ve zalimin iki elini tutup onu hakka çevirir, doğruluğa zorlarsınız veya (bunu yapamazsanız) Allah, sizin iyilerinizin kalplerini de kötülerinkine benzetir ve daha önce İsrailoğullarına olduğu gibi size de lanet eder."*** *(Ebû Dâvûd, Melâhim 17)*

Kur'ân-ı Kerîm, savaş zamanlarında bile belli bir topluluğun savaşa katılmayıp, dini öğrenmelerini ve savaşa gidenler



Dikkat Edelim

İslâm toplumunun en önemli ilkelerinden olan **emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker** görevinin yerine getirilmesi, her Müslümanın, toplum içindeki konumuna, maddî ve manevî gücüne göre katıldığı bir sorumluluktur; Kur'ân'daki ifadesiyle ***"yeryüzüne sâlih kulların hâkim olması"*** *(Enbiya 21/105)* idealine hizmet etme sorumluluğudur.

döndüklerinde onları uyarmalarını, iyiliği emretme kötülüğe karşı gelme faaliyetini sürdürmelerini öngörür. *(Tevbe 9/122)*

Hz. Peygamber'in (s) şu hadis-i şerifi, bu konuyla ilgili olarak normal şartlarda her Müslümana görev yükler: ***"Bir kötülük (münker) gören kişi onu eliyle önlesin. Buna gücü yetmeyen diliyle karşı çıksın. Bunu da yapamayan (kötülüğe) kalben buğzetsin ki, artık bu da imanın en zayıf derecesidir."*** *(Müslim, İmân 78; Tirmizî, Fiten 11)*

Buna göre:

a) ***"Kötülüğü el ile önleme"*** sorumluluğu, Müslümanları, toplumda iyiliğin kökleşmesini ve kötülüğün giderilmesini sağlayacak bir siyasî güç meydana getirmek ve sağlam bir toplumsal yapı oluşturmakla yükümlü kılar. Bu sağlam yapı vicdanı ve ahlâkı bozulmuş olduğu için kötülük işlemekten çekinmeyenleri, hiç olmazsa açıktan açığa kötülük işlemekten uzak tutar. Ancak hadisin ***"kötülüğü el ile önleme"*** kısmının rastgele kişilerin kaba kuvvet kullanmalarını, düzensizliği ve başıbozukluğu ifade etmediğini belirtmek gerekir. Çünkü bundan, âyet ve hadislerle şiddetle yasaklanmış olan fitne doğar.

b) ***"Kötülüğe dille karşı çıkma"*** sorumluluğu genel olarak iyilikten yana olma ve kötülüğe tepki gösterme bilincinin toplumda canlı tutulmasını, eğitim, öğretim, irşad, yazılı ve sözlü yayınlar gibi çalışmaların önemini gösterir. *"Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun"* ayeti de bunu ifade eder.

c) ***"Kötülüğe kalben buğz etme"***, bütün Müslümanlar için en düşük düzeyde bir sorumluluktur. Sözkonusu hadiste bu, ***"imanın en zayıf derecesi"*** sayılır. Çünkü kalple buğz, -olumlu davranışlarla tamamlanamadığı sürece- "el" ve "dil" ile kötülüğe karşı koyma yollarına kullanmadaki acizliği ve güçsüzlüğü gösteren pasif bir tavırdır.

İyiliği emredip kötülüğe karşı koyma, ağır olduğu kadar değerli bir ödevdir de. Ancak insanları iyilik yapmaya ve kötülükten uzak durmaya çağıran kişinin, öncelikle kendisi bu görevi yerine getirmelidir. Bununla ilgili bir hadiste bildirildiğine göre, böyle birini cehennemde görenler derler ki:

-"Ey filân, bu ne hal! Sen dünyada iyiliği emredip kötülükten alıkoymaz mıydın?"

Adam şu cevabı verir:

-"Ben size iyiliği emreder, fakat kendim yapmazdım; kötülüğü yasaklar, ancak kendim kötülük yapardım." *(Buhârî, Bed'ü'l-halk 10; Müslim, Zühd 51)*

Müfessirler bu görevi üstlenecek kimselerin, -görevi hakkaniyetle yerine getirebilmeleri için- bazı özelliklere sahip olmalarının şart olduğuna işaret etmişlerdir. Bu kimselerin her şeyden önce güç ve kudret sahibi olmaları; iyiyi kötüden, hayrı serden ayırt edecek derecede ilim ehli olmaları ve beşerî münasebetleri güzel bir şekilde yürütebilecek iyi ahlâka sahip olmaları gerekir. Güçsüz kişiler bu görevi yerine getiremeyecekleri gibi, cahiller de yerine getiremezler. Bunlar iyiyi kötüyü birbirinden ayırt edemedikleri için bazen insanları hayır diye şerre çağırabilirler; kötülükten sakındırmak isterken iyiliği engelleyebilirler. Yumuşak davranılması gereken yerde sert, sert davranılması gereken yerde yumuşak davranabilirler. Bu görevlerin tatlı bir üslûpta yapılması, görev yapılırken gönül kırmaktan ve fitne çıkarmaktan sakınılması gerekmektedir. Nitekim Kur'ân, kötülüğü en güzel davranışla savmayı emretmiş, böyle yaptığı takdirde düşmanların dahi dost olacağını bildirmiştir. *(Fussilet 41/34) (Kur'ân Yolu)*

İyiliği ve kötülüğü **Allah'ın ipi**nden başka ölçü ile ölçmeye kalkmak, isteklere ve nefse ait arzulara uymaktır ki, bu da ayrıcalık yapmaktır. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Kur'ân Yolu)* O halde:

Ağaran ve Kararan Yüzler

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُوْلَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (105) يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ (106) وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (107) تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعالَمِينَ (108) وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (109)

105- *Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.* ***106-*** *Ögün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara: "İmanınızdan sonra küfrettiniz ha? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" (denir).* ***107-*** *Yüzleri ağaranlar ise, Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır.* ***108-*** *Bunlar Allah'ın, sana gerçek olarak okuyageldiğimiz, âyetleridir. Allah âlemlere hiçbir haksızlık etmek istemez.* ***109-*** *Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Bütün işler Allah'a döndürülür.*

105.ayet: Geçmişte peygamberlerin getirdikleri kitaplara ve apaçık delillere rağmen insanlar, anlamsız ve faydasız tartışmalar yüzünden asıl görevlerini unuttular ve kendilerine tevdi edilen emaneti koruyamadılar. İçine düştükleri ayrılık, toplumların bölünmesine ve parçalanmasına sebep oldu. Sonuçta insanlar hakkı ayakta tutamaz, iyilikleri tavsiye edemez, kötülükleri engelleyemez hale geldiler. Fakirler, mazlumlar ve âcizler ezildi, güçlülerin, zenginlerin ve zalimlerin haksızlıkları karşısında bir şey yapılamaz oldu. Neticede insanlar mutsuz

oldular, dünya onlar için bir zindan, hayat katlanılamaz bir işkence haline geldi. Bu yüzden Allah Teâlâ, **Müslümanları uyarmakta, geçmiş milletlerin düştükleri hataya düşmemelerini** emretmektedir.

106-107.ayetler: Kıyamet gününde bazı yüzlerin ağaracağını, bazı yüzlerin de kararacağını bildiren bu âyetlerde mecazi ifadelerle **bazı kişilerin sevineceği ve bazılarının da üzüleceği** anlatılıyor. Yüzlerin **beyaz** ve **siyah** olması; **sevinç neşesi**nden ve **korku kederi**nden kinayedir. *(Benzeri ifadeler için bk. Kıyâme 74/22-25; Abese 80/38-42) (Kur'ân Yolu; Beydavi Tefsiri)*

Denildi ki: **Hak yolda olanlar**, yüzlerinin beyazlığı, amel defterlerinin beyazlığı, tenlerinin beyazlığı, önlerinde ve arkalarında hareket eden nur ile bilinirler. Batıl yolda olanlar içinse, bunların zıddı sözkonusudur. *(Beydavi Tefsiri)*

Dünyada Allah'a ve Resulüne inanan, emirlerine uygun hareket edip güzel ameller yapanların ahirette Allah huzurunda **yüzleri ak**, alınları açık olacaktır ve onlar utanıp üzülmeyeceklerdir. Allah'ın rahmetine erecekleri ve ebedî kalmak üzere cennetine girecekleri için sevinçli ve mutlu oldukları yüzlerinden belli olacaktır.

Yüzleri kararanlara gelince; onlar, dünyada Allah ve Resulüne inanmadıkları veya inandıktan sonra inkâra saparak Allah'ın emirlerine aykırı davrandıkları için, ahirette Allah'ın huzurunda onlar, *"İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz?"* diye azarlanıp utanacak ve üzüleceklerdir. O gün utanma veya üzülmeleri hiçbir fayda sağlamayacak ve dünyadaki inkârları yüzünden ahirette büyük bir azaba çarpılacaklardır. *(Kur'ân Yolu)*

108-109.ayette; müminlere emir, nehiy ve tavsiyelerde bulunan açıklamalar, Allah'ın âyetleri ve delilleridir. Yüce Allah kimseye zulmetmek istemediği için âhirette hesabını verecekleri şeyleri peygamberleri vasıtasıyla insanlara haber vermiştir. Artık bu delilleri gördükten sonra hâlâ doğru yolda yürümeyip yanlış yollara sapanlara verilecek ceza, Allah'ın bir zulmü değil kendi yaptıklarının bir sonucu olacaktır. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur ve her şey O'na dönecektir. *(Kur'ân Yolu)*

Hayırlı Ümmet Olmak İçin

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمْ الْفَاسِقُونَ (110)

110- *Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeğe çalışır ve Allah'a inanırsınız. Kitap ehli de inansaydı kendileri için elbette daha hayırlı olurdu. İçlerinden iman edenler de var, ama pek çoğu yoldan çıkmışlardır.*

Elmalılı'ya göre, bu âyetlerde şu hususlar hatırlatılmıştır: Ümmet-i Muhammed'in esas mümeyyiz (ayırıcı) özelliği, **Tevhid imanı** ile **iyiliği emir** ve **kötülükten alıkoyma** olup bilhassa bu vasıf altında insanlar için en hayırlı ümmet onlardır. Bu vazife esas itibariyle yalnız *ulü'l-emr*(müslümanların yetkili amirlerin)e ait olmayıp bütün müminlerce bizzat veya bilvasıta (aracı ile) yerine getirilecektir.

Ümmetin hayırlı oluşu da çoğunluğunun iyiliğiyle olabilecektir. Nitekim diğer kitap ehlinin bu haslete sahip olamamaları, içlerinde Allah'a itaatten çıkmış sapıkların çoğunluğu oluşturmaları sebebiyledir. Müslümanların çoğunluğu bu seçkin hasleti muhafaza ettikçe kendilerine diğer kâfirlerin, sapıkların netice itibariyle bir eziyetten başka zararları dokunamayacaktır. Burada ***"ancak Allah'ın ipine ve insanların ahdine sığınanlar hariç"*** kısmı da dikkate değerdir. Kendilerini her şey zannedip Allah'a itaatten dışarı çıkanlar az çok zilletten (alçaklık) kurtulurlarsa, yine Allah'ın veya Allah'ın kullarının ahd (söz verme) ve emanı sayesinde kurtulabilirler. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Ümmet" kelimesi 104.âyette olduğu gibi burada da '**topluma önderlik edecek grup'** anlamında kullanılmıştır. Bu âyet, iyilik yolunda insanlığa önder ve örnek olmayı hak eden Müslümanların başlıca niteliklerini gösterir: Onlar **Allah'a iman ederler**. Bunun gereği olarak **peygambere**, **kitaba**, **âhiret gününde hesap vereceklerine** ve diğer iman esaslarına inanırlar. İslâm'ın öğrettiği güzel ahlâka sahiptirler; **iyiliği emreder, kötülüğü engellerler** ve imanlarının gereğini yerine getirirler. Onlar iyi amel sahibi olmaları, aşırılık ve sapkınlıktan uzak, dosdoğru, adaletli, ölçülü, dengeli, mutedil tutum ve davranışları sebebiyle insanlığa örnek ve rehber olmaya layıktırlar.

Bu ümmet hakkında Bakara/143. âyette ***"Sizi, insanlığa şahitler olmanız için vasat (merkez) bir ümmet kıldık"*** buyurulur. Yani yüce Allah müminleri dengeli, uyumlu, mutedil, hayırlı bir ümmet kıldı. Hz. Peygamber *güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmiş* bir peygamber olduğu gibi *(Muvatta, Hüsnü'l-huluk 8)*, ümmeti de bu ahlâkı yaşamak ve insanlığa öğretmek için görevlendirilmiş en hayırlı ümmettir. Nitekim Efendimiz ümmetinin ***"en hayırlı ümmet"*** olduğunu söyler. *(Müsned, IV, 408, V, 383; İbn Kesîr, II, 77-86)*

Bu âyetlerdeki vasıfların en hayırlı ümmetin belirgin vasıfları olduğunda şüphe yoktur. Gerçek müminler de bu vasıfları taşırlar. Bu sebeple Allah, insanlığı hakka davet etme görevini onlara vermiştir. Bu görev daha önce İsrâiloğullarına verilmişti. Ancak onlar zamanla bozulup başarısızlığa uğradılar ve bu emaneti koruma liyakatini yitirdiler.

O halde Müslümanlar, kendilerine verilen bu şerefli görevin sorumluluğunun bilincinde olmalı ve öncekilerin düştükleri hatalara düşmemelidirler. Âyette belirtilen vasıfları koruyamaz ve bu görevi yerine getirmezlerse **en hayırlı ümmet** olma şerefini de yitirirler. Nitekim

uzun zamandır Müslümanlar, imanlarının gereğini yerine getirmedikleri için insanlığa rehber olma liyakatini de gösteremiyorlar. *(Kur'ân Yolu)*

> Müslümanların bu makûs talihi Allah'ın izni ile değiştirip tersine çevirmeleri yani yeniden ***"hayırlı ve hayırlarda öncü bir ümmet"*** haline gelebilmeleri; önce Allah'a iman başta olmak üzere imanlarını gerçekten yenileyip pekiştirmelerine; sonra da "ma'rûf" olanı yani Allah'ın iyi ve güzel olarak tarif edip razı olduğu şeyleri emredip yaygınlaştırmalarına ve buna karşılık "münker" olanı yani Allah'ın kötü dediği ve kötülük olarak nitelediği şeyleri engellemeleri ile mümkün olacaktır.





ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 111-120. ÂYETLER



Kitab Ehline Karşı Tavrımız

لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ (111) ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (112)

111- *Onlar (Kitab Ehli) size eziyetten başka bir zarar veremezler. Eğer sizinle savaşmaya kalkışsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.* ***112-*** *Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, üzerlerine zillet (alçaklık) damgası vurulmuştur; yalnız Allah'ın ipine ve insanlarla yaptıkları anlaşmalara bağlı kalanları hariç. Onlar Allah'ın hışmına uğradılar ve üzerlerine miskinlik (perişanlık) damgası vuruldu. Bunun sebebi, onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş olmaları ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Çünkü onlar Allah'a isyan etmiş ve haddi de aşmışlardı.*

Ehl-i Kitabın Zelil ve Miskinleri

110.âyetin ***"Eğer Kitab Ehli de iman etmiş olsaydı..."*** cümlesinden başlayarak 115. âyete kadar olan bölüm, bir bütün olarak Kitab-ı Mukaddes'in takipçilerine, yani hem Hıristiyanlara hem de Yahudilere atıfta bulunduğu halde **111. âyet** özelde Yahudilerle ilgilidir. *(Kur'ân Mesajı)*

110. âyetin ikinci kısmında yer alan ***"Eğer kitap ehli de iman etseydi kendileri için daha hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler vardır ama çoğunluğu fasıktır."*** ifadesi Kitab ehlinin imana gelmesi için bir teşviktir. Çünkü iman etmeleri onlar için hayırlı olacaktır. Dünyada, onların birleşmelerine engel olan itikadi düşüncelerinden kaynaklanan ayrılık ve zayıflıktan kurtulmaları bakımından hayırlıdır. Çünkü itikadî düşünceleri, hayat için bir sosyal düzenin kuralları olmaktan uzaktır. Bu yüzden sosyal düzenlerini bir temele dayandıramadılar. Varlık, insan varlığı, sosyal düzen, insanın evrendeki konumu ve amacı hakkında eksiksiz bir yoruma dayanmayan her sosyal düzen aksak ve boşlukta kalmaya mahkum olur. Ayrıca İslâm'a iman, onları ahirette mümin olmayanları bekleyen sonuçtan kurtarması bakımından da hayırlıdır.

Sonra ayet, onlardan salih olanların hakkını teslim ederek durumlarını açıklamaktadır:

"Onlardan, iman edenler vardır ama çoğunluğu fasıktır."

Aralarında, Abdullah b. Selâm, Esed b. Ubeyd, Sa'lebe b. Şa'be ve Ka'b b. Malik bulunan Kitap ehlinden bir topluluk iman etmiş ve Müslümanlıkları güzel karşılanmıştı. Burada ayet-i kerime onlara kısaca değiniyor; daha sonraki ayette ise genişçe değinilecektir. Çoğunluğu ise, Allah'ın, "Herbirinin kendisinden sonra gelen kardeşine iman etmesi ve yardım etmesi" yönünden nebilerle yaptığı misaka bağlı kalmamaları sebebiyle ve İsrailoğulları dışında bir Resul göndermesinden dolayı O'nun iradesine teslim olmaktan, bu Resule uyup itaat etmekten ve Allah'ın bütün insanlar için irade buyurduğu kanunlarıyla yönetilmekten yüz çevirmelerinden dolayı da Allah'ın dininden sapmışlardır.

111.âyet ise; özel olarak Yahudilerden söz ediyor: Medine'de bazı Müslümanlarla Yahudiler arasında çeşitli alanlarda birtakım ilişkiler olduğundan, o güne kadar da askerî ve ekonomik bakımından Yahudilerin zahiri bir kuvvetleri bulunduğundan, bazı Müslümanlarca Yahudilerin bu durumu hesaba katılıyordu. Kur'an-ı Kerim, bu fasıkların Müslüman ruhlar üzerindeki etkilerini azaltmak için küfürlerini, günahlarını, isyanlarını ve ayrılığa düşüp bölük pörçük olmalarını dile getiriyor. Devamla Kur'an, Allah'ın üzerlerine alçaklık ve miskinlik damgası vurması yüzünden, içinde bulundukları zayıflıklarını açıklıyor: ***"Onlar eziyetten başka zarar veremezler. Eğer sizinle savaşa girişirlerse arkaya dönüp kaçarlar sonra onlara yardım eden de bulunmaz."***

Bununla yüce Allah, müminlere zafer ve sonuçta da selâmet vaad ediyor. Dinlerine ve Rabblerine emin olarak bağlandıkları sürece kâfirlerin düşmanlıklarından korkmamalarını açıkça ifade ediyor.

> Kâfirler İslâm davasının esasını etkileyecek kadar köklü ve derin bir zarar veremeyecekler ve Müslüman toplulukları da yeryüzünden silemeyecekler. Sadece çarpışmadan kaynaklanan bir eza ve günlerin geçmesiyle unutulacak bir acı dokundurabilirler. Ancak Müslümanlarla savaşa girdiklerinde yenilmeye mahkûmdurlar. Ve neticede zafer müminlerin olacaktır, onların değil. Ayrıca, onlara yardım edecek ve onları müminlere karşı koruyacak kimse de bulunmaz. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Bu sonucun ortaya çıkması yani "Kitab Ehli'nin Müslümanlara eziyetten başka bir zarar veremeyeceklerine, eğer Müslümanlarla savaşmaya kalkışırlarsa arkalarını dönüp kaçacaklarına ve onlara yardım edilmeyeceğine" dair Allah Teâlâ'nın Müslümanlara yaptığı vaadin gerçekleşmesi, **110. âyet**te belirtildiği üzere, Müslümanların "maruf" (doğru) olanı emreden ve "münker" (yanlış) olanı engelleyen ve gerçekten Allah'a iman eden bir topluluk olmalarına ve bu vasıflarını sürdürmelerine bağlıdır. Müslümanlar, her ne zaman inançları doğrultusunda yaşamayı terk ederler ve sözkonusu vasıfları sürdüremezlerse elbette bu vaat geçerliliğini yitirecektir. *(Kur'ân Mesajı)*

112.âyet: ***"Nerede olsalar, onlara zillet (aşağılık) damgası vurulmuştur; yalnız Allah'ın ipine ve insanlarla yaptıkları anlaşmalara bağlı kalanları hariç. Onlar Allah'ın gazabına uğradılar, alınlarına miskinlik (perişanlık) damgası vuruldu. Bunun sebebi, onların Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri ve haksızca peygamberleri öldürmeleridir. Çünkü onlar Allah'a isyan etmiş ve haddi de aşmışlardı."***

Bu ayetin nüzulünden sonra Müslümanlarla ehl-i kitap arasında meydana gelen her çarpışmada, dinlerini korudukları, akidelerine sarıldıkları ve Allah'ın metodunu hayatlarında uyguladıkları sürece, zafer Müslümanların olmuştur. Düşmanları ise, yenilmişler, horlanmışlar, ya dinlerini terk etmişler ya da Müslümanların zimmetine girmişlerdir. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Âyette geçen ***"zillet"***; Reşid Rıza'ya göre; hor ve hakirliğin ve alçaklığın özel bir türüdür… Onlara yani Yahudilere zillet damgasının vurulması, bu halin onlara bir daha ayrılmayacak şekilde yapıştırılması, sonuçlarının onlar üzerinde görülmesi demektir. **"Meskenet"** ise; Muhammed Abduh'a göre, öyle bir hâlet-i ruhiyedir ki, kaynağı özgüvenini yitirmiş olması, kendi kendini hor görmesidir. Bunun sonucu öyle bir zaaf doğar ki, kişi kendisine ait olan hiçbir hak talebinde bulunamaz. **Zillet** ise, başkalarının kendi hakkını elinden zorla alması sonucu ortaya çıkan psikolojik haldir. **Zillet** halinin ortaya çıkması, **meskenet** halinde olduğu gibi, bizzat kendisi değil başkalarıdır. *(el-Menâr)*

Burada Kur'an-ı Kerim **Yahudilerin bu kaderlerinin, dindarlık iddiasında bulunan her topluluğa genelleştirilecek sebebini** açıklıyor; **isyan** ve **taşkınlık**...

"...Bu, onların Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri ve Peygamberleri sebepsiz yere öldürmeleri yüzündendir. Çünkü onlar Allah'a başkaldırmış ve ölçüleri çiğnemişlerdir."

Gerek kökten inkâr etmek, gerekse hükmüne başvurmayıp pratik hayatta uygulamamak suretiyle Allah'ın ayetlerine küfretmek, Peygamberleri ve -surenin bir başka ayetinde değinildiği gibi- insanlardan **adaleti emredenleri haksız yere öldürmek, isyan ve taşkınlık** Allah'ın gazabına uğramanın, yenilginin, alçaklık ve miskinliğin (özgüven kaybının) sebepleri olan özelliklerdir. Bu özellikler bugün yeryüzünün çeşitli yerlerine dağılmış kendilerine boş yere Müslüman ismi vermiş Müslüman kırıntılarının arasında oldukça yoğundur. Evet, Rablerine bu özelliklerini sunuyorlar. **Sonuçta da Allah'ın Yahudilere yazdığı yenilgi, alçaklık ve miskinliğe dûçar oluyorlar. Onlardan: "Müslüman olduğumuz halde yeryüzünde niçin yeniliyoruz?" diyenler; bunu demeden önce, "İslâm nedir?", "Müslüman kimdir?", bunları öğrenip sonra diyeceklerini desinler.** *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Sonraki âyet-i kerimeler, kitap ehlinden hayırlı bir azınlığı istisna tutmayı da ihmal etmeyerek ehl-i kitabın hepsinin bir olmadığı gerçeğini ifade ediyor. Aralarında Rableriyle olan durumları

tıpkı sadık müminlerin durumuna benzeyen ve Allah'ın yanındaki mükâfatları salih Müslümanlara verilen mükâfatın aynısı olan müminlerin olduğunu bildiriyor. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Ehl-i Kitabın Hepsi Bir Değil

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ (113) يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُوْلَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ (114) وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ (115)

113- Hepsi bir değildirler. Kitap ehli içinde doğruluk üzere bulunan bir topluluk (ümmet-i kâime) vardır ki, gecenin saatlerinde onlar secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. 114- Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar, hayır işlerinde de birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar salih insanlardandır. 115- Onlar ne hayır işlerlerse karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah kendisinden gereği gibi sakınanları (muttakileri) bilir.

113.âyette geçen ***"Ümmet-i kâime"***; hakşinas (hak tanıyan), doğru, doğrulan veya Allah için kalkan, müstakîm (doğru), âdil (adaletli) topluluk mânâlarına gelir. Tefsir bilginlerinin çoğunun tercihine göre burada kitap ehlinden maksat, Musa ve İsa aleyhisselâma iman etmiş olanlardır. Ve bu âyetin iniş sebebi hakkında birkaç rivayet vardır:

1- Abdullah b. Selam, Sa'leb b. Said ve Üseyd b. Ubeyd gibi zatlar Müslüman oldukları zaman diğer yahudiler bunların aleyhinde bulunmuşlar küfür ve hüsranlarından bahsetmişlerdi. Bunlara karşı, onların faziletlerini açıklamak hakkında bu âyet inmiştir.

2- Necranlılardan 40, Habeş'ten 32, Rum'dan 3 kişi ki toplamları 75 zat, İsa'nın dini üzereyken Efendimizi tasdik ederek iman etmişlerdi. Âyet bunlar hakkında inmiştir.

3- Efendimizin Medine'ye gelmesinden önce Ensar arasında Esad b. Zürare, Berar b. Ma'rur, Muhammed b. Mesleme ve Ebu Kays b. Sırme b. Enes muvahhidînden (Allah'ı bir tanıyanlardan) idiler. Cünüb oldukları zaman guslederler ve bildikleri kadar Hanif dini ile amel ederlerdi. Rasulüllah (s) gelince derhal onun peygamberliğini tasdik edip, ona yardım ettiler.

4- Bu âyetlerde kitap ehli yerildikten sonra hepsinin böyle olmayıp, içlerinde iyi sıfat ve hoş huya sahip olanların da bulunduğunun açıklanması için indiği de söylenmiştir.

Bazı tefsircilerin açıklamasına göre de burada ***"kitap ehli"*** deyimi, **Müslümanları da kapsayan genel bir mânâda** kullanılmıştır. Ve her halde âyetin siyâkı (geliş şekli), **110. âyet**in ***"Kitap ehli de inansaydı kendileri için elbette daha hayırlı olurdu."*** cümlesindeki müminleri açıklama olduğu ortadadır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Bu, kitap ehlinden iman edenler; doğru, köklü, tam ve kapsamlı bir imanla inanıp, Müslümanların safına katılarak bu dini korumaya özen göstermişlerdi. Çünkü onlar Allah'a ve ahiret gününe iman etmişlerdi. İmanî sorumluluklarını yerine getirip katıldıkları -insanlar içerisinden çıkarılmış en hayırlı ümmet- Müslüman ümmet ismini hak ederek iyiliği emredip kötülüğü engellemişlerdir. Ruhların tamamen iyiliğe yönelterek onu kendilerine yarıştıkları bir hedef yapmışlar ve hep beraber iyiliklere koşmuşlardı. Bundan dolayı da salihlerden oldukları ve yüce Allah'ın onların muttakîlerden olduğunu bildiğine işaret edilerek, haklarının zayi olmayacağına ve ecirlerinin inkâr edilmeyeceğine dair bu doğru söz varid oluyor.

Bu manzara, nurlu ufuklardaki parlak aydınlığa özlem duyanların ruhlarında aynı duyguları canlandırmak için bu yüce şahitliğe ve bu doğru söze rağbet edenlerin gözleri önüne seriliyor.

Bir yanda bu manzara... Diğer yanda ise, kâfirler. Sağlam bir hedef ve amaca ulaştırıcı bir yol üzere değildirler. Bunlar kendilerinde olmadan ne iyilik ne açık bir düşünce ve ne de idrak edilen ve anlaşılan bir temelleri de yoktur. Tam ve kapsamlı doğru bir metoda dayanmayan hayat biçimleri kısa sürekli bir hevanın egemen olduğu bir eğilimden öteye bir şey olmadığından temelsizdir. Allah'a imandan kaynaklanan iyiliğin sağlam ve doğru çizgisine bağlanmadıkları için malları, çocukları ve infak ettikleri şeyler onlara dünyada hiçbir yarar sağlamayacağı gibi ahirette de hiçbir şey kazandırmayacaktır. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Kavurucu Soğuk Rüzgâra Tutulanlar

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (116) مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (117)

***116**. O inkâr edenler (var ya), onların ne malları, ne de evlatları, onlara Allah'a karşı hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlar, ateş halkıdır; orada ebedi kalacaklardır. **117**. Onların bu dünya hayatında harcadıklarının durumu, kendilerine zulmeden bir topluluğun ekinlerini vurup da mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın hali gibidir. Allah onlara zulmetmedi. Fakat kendileri, kendilerine zulmediyorlar.*

Böylece bu hakikat, Kur'an'ın güzel üslûbuyla, hareket ve canlılık dolu bir sahne içinde çiziliyor... Malları ve çocukları onları Allah'tan koruyamadığı gibi ateşten kurtulmaları için de bir bedel olamaz ve onları ateşten kurtaramaz. Onlar ateş ehlidirler. İyilik yapıyoruz zannıyla harcadıkları da dahil, mallarından infak ettiklerinin tümü boşa gitmiştir. Çünkü imana

bağlanmayan ve imandan kaynaklanmayan hiçbir davranış iyilik değildir. Ancak Kur'an, meseleyi anlatırken bizim gibi anlatmıyor; O, hayat dolu canlı bir sahne çiziyor...

(**117.âyet**te) birden bire kendimizi ekine hazırlanmış bir tarla karşısında buluyoruz. Tarla ekilmiştir. Fakat o da ne? Bir rüzgar esiyor. Soğuk, dondurucu ve kavurucu bir rüzgar. Taşıdığı şiddetli soğukla o tarlayı mahvetmiş bile... Sözün kendisi bile kızgınlıkla atılmış gibi, etkileyici sesiyle aynı manayı tasvir ediyor. Ve biz neler olup bittiğini anlamadan ekinin tamamen kökünün kuruduğunu, harap olduğunu görüyoruz.

Her şey bir anda olup bitiyor. Helâk ve yokluk bir anda oluyor. Bir de bakıyoruz ki ekinin tümü etrafa saçılmış durumda...

İşte, görünüşte hayır ve iyilik için infak ediliyor zannını uyandırıyorsa da kâfirlerin bu dünyada infak ettiklerinin ve sahip oldukları mal ve evlat nimetlerinin örneği budur. Hepsi de helak olup yok olacaktır. Karşılığında ne bir menfaat ne de bir metâ vardır. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Müfessirler **116.âyet**te kastedilen inkârcıların, "Ehl-i kitaptan olup da Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e iman etmeyenler" olduğunu söylemişlerse de âyetleri tahsis edecek bir delil bulunmadığı takdirde genel anlamlarıyla değerlendirmek daha uygundur.

> Burada, mal ve evlâtlarının çokluğu sebebiyle şımarıp kendilerine azap edilmeyeceğini iddia eden *(Sebe' 34/35)*, asıl iman edilmesi gerekenleri inkâr ederek dinden uzaklaşan herkes uyarılmakta; mal ve evlât çokluğu gibi maddî ve geçici güçlerin insanları Allah'a yaklaştırıcı ve onun katında değerli kılıcı sebepler olmadığı, bu tür zenginliklerin Allah'tan gelecek olan cezaları önleyemeyeceği bildirilmektedir.

Âyet, öncekilerin devamı olarak değerlendirildiği takdirde, buradaki inkâr edenlerin "Allah'a ve âhirete şeksiz ve şirksiz iman etmeyen Ehl-i kitap" olduğu da söylenebilir. *(Kur'ân Yolu)*

117.âyette geçen "kavuran" anlamındaki **"sırr"** kelimesi 'şiddetli soğuk, sıcak zehir ve alevli ateş' anlamlarına gelir. Âyette sahip oldukları nimetlerden dolayı şımaran ve Allah'a isyan eden kâfirlerin gösteriş yapmak, insanlar tarafından övülmek veya Müslümanları mağlûp etmek için harcadıkları mallar, zalim bir topluluğun dondurucu rüzgârın kasıp kavurarak faydasız hale getirdiği ekinine benzetiliyor… *(Kur'ân Yolu)*

Benzer bir âyette de, Rablerini inkâr edenlerin amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu küle benzetilir; "onlar kazandıklarını ellerinde tutamazlar ve işte en büyük sapıklık budur. *(İbrahim 14/18)*

Hakkın inkâr edilmesi ve kabul edeceklerin engellenmesi için yapılan harcamalar, bunu yapanların güzel vasıflarını da yok eder. Bu harcamalarının karşılığı olarak âhirette hiçbir şey alamayacakları gibi dünyada da ziyana uğrarlar. Nitekim Âl-i İmran 22.âyetle Bakara 217.

âyette kâfirlerin amellerinin dünyada da âhirette de ziyan olduğu bildirilir. Râzî, Âl-i İmran 117. âyetle ilgili çeşitli yorumları verdikten sonra şöyle der: "Biz bu âyeti kâfirlerin âhiretteki kayıplarıyla yorumladık ama aynı zamanda onların dünyadaki kayıplarıyla yorumlamak da uzak bir ihtimal değildir."

Âyet şöyle de anlaşılabilir: Dünya hayatını devam ettirebilmek için yaptıkları harcamalar boşa gitmiştir. Çünkü bu değerli ömür sermayesiyle ebedî saadeti kazanamamışlardır. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri)*

"Allah onlara zulmetmiş değildir; aksine onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir." ifadesine gelince: Onlar, hayır ve iyiliğin programını düzenleyen, ona köklü, sağlam ve doğru bir çizgi kazandıran, çizilmiş bir hedefi, anlaşılan bir nedeni ve belli bir programı olan ve hiçbir şeyi geçici duygulara, kapalı arzulara ve sağlam doğru metoda dönmeyen başıboşluklar kat etmemiş ilahi metottan sapan kimselerdir. **Onlar, sapıklığı ve dalaleti seçip Allah tarafından uzatılmış ipe sarılmaktan kaçınarak başıboşluğu tercih ettiler. O halde görünürde iyilik yolunda yaptıkları infaklar da dahil bütün amelleri boşa gitmiştir.** Ekinlerine yokluk isabet etmiştir. Malları ve çocukları da onları kurtaramayacaktır. Burada yüce Allah onlara zulmetmiyor, Allah'ın metoduna bağlanmama ve sapıklığa düşmelerinden dolayı onlar kendilerine zulmediyorlar.

Böylece ayeti kerime, iman metoduna bağlanmadıkça ve imandan kaynaklanmadıkça hiçbir çabanın mükâfat ve hiçbir çalışmanın değeri olmadığı gerçeğini yerleştiriyor. Bu gerçeği yüce Allah söylüyor ve vicdanlara yerleştiriyor. Bundan sonra insana konuşmak düşmez. Bu gerçek hakkında da, hiçbir bilgiye, hidayete ve apaçık bir kitaba dayanmadan Allah'ın ayetlerini tartışanlardan başkası ileri geri konuşamaz. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Düşmanı Dost Edinmek!

Kitap ehlinin yaşam tarzındaki bozukluğu açıklamak, mücadelelerindeki safsatayı ortaya çıkarmak, Müslümanlar için kötülük istediklerini ifade etmek ve kendileriyle mücadeleye girişen, bozulmuş sapıklara hiçbir konuda başvurmaksızın kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda Müslüman cemaate direktif vermekle başlayan bu dersin ve sureden bu uzun bölümün sonunda, tabii düşmanlarından dostlar edinmemeleri ve Müslümanlara düşman oldukları halde sırları ve hayati çıkarları konusunda onlara güvenmemeleri gerektiğine ilişkin Müslüman cemaate yönelik bir uyarı geliyor. Bu uyarı, her zaman ve her yerde kanıtlarını bulabileceğimiz tarzda kapsamlı ve süreklidir. Bunu Kur'an olabildiğince canlı çiziyor. Ancak, Kur'an ehli bu gerçekten çok uzaktadır. İşte bu gafletlerinin sonucunda bunca kötülük, bunca eziyet ve mihnet başlarına geldi ve daha da gelecektir.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتْ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ (118) هَاأَنْتُمْ أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمْ الْأَنَامِلَ مِنْ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (119) إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ (120)

***118**. Ey iman edenler! Kendi dışınızdakilerden sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri kalmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşmaktadır. Kalplerinde gizledikleri ise daha büyüktür. Düşünürseniz, biz size âyetleri açıkladık. **119**. İşte siz öyle kimselersiniz ki, onları seversiniz, oysa onlar sizi sevmezler, siz kitap(lar)ın hepsine inanırsınız, onlarsa sizinle buluştukları zaman "inandık" derler. Başbaşa kaldıkları zaman da kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: "kininizle geberin!". Şüphesiz ki Allah göğüslerin (gönüllerin) özünü bilir. **120**. Size bir iyilik dokunsa fenalarına gider, başınıza bir kötülük gelse onunla sevinirler. Eğer sabreder ve Allah'dan gereğince korkarsanız, onların hileleri size hiçbir zarar vermez; çünkü Allah onları kendi amelleriyle kuşatmıştır.*

118. âyetteki ***"bıtâne"***: esasında 'elbisenin iç yüzündeki astar' demektir. Bundan bir kimsenin sırlarına vakıf olan pek sıkı dostuna da (kinaye olarak) ***"bıtâne"*** denir. Hz. Peygamber (s), *"Ensar iç elbise, diğer insanlar ise dış elbise gibidir"* diyerek Medineli Müslümanlara olan güvenini ifade etmiştir. *(Beydavî Tefsiri)*

Müminler, milletlerinin ehlinden başkasını, yani gerek kâfirleri, gerekse münafıkları iç yüzlerine vakıf olacak özel iş ve ilişkilerinde kullanmaktan yasaklanıyor ki, bu yasak, özel hususları kapsamakla beraber âyetin siyâkı (gelişi) -daha çok- genel işlere yöneliktir. Bunun gerekçesi de her iki tarafın ruhî durumları izah olunarak anlatılıyor.

1) Size fesat ve zarar yapmakta hiç kusur etmezler. Size meşakkat ve zahmet veren şeylerden memnun olurlar. Kinleri ağızlarından taşmıştır, aleyhinize devamlı propaganda yaparlar. Sine/kalplerinde gizledikleri öfkeler, kinler daha büyüktür.

2) Bunların sebebi, ey müminler! Siz öyle kimselersiniz ki, onları, yani **kendinizden başkasını da seversiniz. Müslümanın şiarı budur. Herkesin iyiliğini ister**, **herkese hayırhah (iyiliksever) olur, sevgi gözüyle bakar, haklarını korur, fesattan sakınır, kimseyi belaya sokmak istemez**. Fakat mümin ve Müslüman olmayanlar size karşı öyle değildir. Onlar sizi sevmezler. Bunun böyle olmasının sebebi de siz Müslümanlar bütün kitaplara iman edersiniz ve tamamen iman edersiniz. Onun için herhangi bir kitaba mensup olanların ve hatta mensupluk iddiasında bulunanların kendilerine iyi nazarları kadar sizin de onlara iyi nazarınız/bakışınız bulunur. Çünkü imanın gereği budur. Fakat böyle olduğunuz

halde onlar öyle değildirler. Sizin kitabınıza inanmaz, küfrederler; inandıkları kitaba da hepsi tam inanmış değildir. İşte Müslümanların, Müslüman olmayanlara karşı bakışları ve tavırları mümine yakışır olduğu halde; Müslüman olmayanların Müslümanlara bakış ve tavırları -inançları gereğince- daima ve zorunlu olarak kâfirce olur. Bundan dolayıdır ki hakiki bir Müslüman, herkesin işlerinin sırdaşı olmaya layık olduğu halde; Müslüman olmayanların Müslümanlara sırdaş olması hem kendilerine, hem Müslümanlara zarardır. Sonuç olarak Müslümanın vicdanı temiz ve geniş, diğerlerininse dar ve bulaşıktır.

3) Münafıklar yüzünüze karşı ***"biz müminiz"*** derler; fakat tenha kaldılar, meydanı boş buldular mı iman ehline kinlerinden parmaklarını ısırırlar, daima diş gıcırdatırlar...

Bunun için siz müminlere bir güzellik dokunsa fenalarına gider. Mesela müminlerin bedenlerinin sıhhati, ucuzluk ve ferahları, düşmanlarına karşı zaferleri, aralarındaki anlaşma ve sevgileri onları memnun etmez ve fakat size bir kötülük isabet ederse onunla sevinirler. Mesela Müslümanlara bir hastalık, fakirlik, mağlubiyet, ayrıcalık, yağma ve çapulculuk gibi bir musibet oldu mu keyiflenir ve sevinirler. İşte bütün bunlara karşı Müslümanların görevi sabredip korunmak, faziletler kazanmak ile onları hasetlerinden çatlatmaktır.

> Eğer Müslümanlar Allah'a itaat etmede sabrederler ve yasaklarından kaçınmakla iyice korunurlarsa, o kâfirlerin ve o münafıkların hilelerinin ve entrikalarının hiçbir zararını görmezler. Çok olsa biraz eziyet çekmiş olurlar. Fakat sonunda hepsine galip gelirler ki, İslâm tarihi bunun misalleriyle doludur. *(Hak Dini Kur'an Dili)*

Bu âyet grubunda tasvir edilen manzarayı Şehid Seyyid Kutub şöyle yorumlar:

Bu, gizli duyguları, görünen davranışları, gidip gelen hareketleri gösteren, ruhların derinliklerinde görünen izlerini konuşturan net ve mükemmel bir portredir. Bu suretle her zaman ve her yerde benzeri görülen bir insan tipini canlandırıyor. Müslüman cemaatin çevresinde bugün ve yarın, benzer düşman tiplere rastlayacağız şüphesiz. Bunlar, Müslümanların güçlü olduğu ve zafer elde ettikleri zaman sevgi gösterilerinde bulunurlar. Ancak gözleri ve uzuvları bu hallerini yalanlamaktadır. Müslümanlar da bunlara aldanarak onlara sevgi ve bağlılık gösterirler. Oysa onlar, Müslümanlar için ıstırap ve fitneden başka bir şey dilemezler. Gece gündüz, fırsatını buldukça, Müslümanlara eziyet etmekten, yollarına diken serpmekten onlara hile ve desiseler hazırlamaktan geri durmazlar.

Kur'an-ı kerimin çizdiği bu manzara, bu harikulâde tablo, öncelikle Medine'deki Müslümanlara komşu olan ehl-i kitabın durumuna uymakta. İslâm ve Müslümanlar hakkında besledikleri korkunç kini, tasarladıkları kötülüğü ve göğüslerinde kaynayan kötü niyetlerini ustaca çizmektedir. Üstelik bu dönemde, **Müslümanlardan bazıları bu Allah'ın düşmanlarına aldanmakta, onlara sevgiyle yaklaşmakta, Müslüman cemaatin sırları konusunda**

onlara güvenmekte, onlardan sırdaş, dost ve arkadaş edinmekte ve onlara bu yaklaşımının sonunda korkmaksızın sırlarını açıklamaktadırlar. İşte bu aydınlatma ve sakındırma, Müslüman cemaate, işin gerçeğini göstermekte Müslümanların gösterdiği sevgi ve arkadaşlığın dahi gidermediği tabii düşmanlarının hilelerinden onları korumaktadır. **Bu aydınlatma ve sakındırma, belli bir tarihsel dönemle sınırlı olmayıp, her zaman pratik hayatta karşılaşılan sürekli bir hakikattir. Şu andaki durumumuz bunu açıkça doğrulamaktadır.**

Müslümanlar kendilerinden başkasını, yani metot ve araçları itibariyle kendilerinden farklı olan insanları sırdaş edinmemeleri ve onları güvendikleri, sırlarını açtıkları ve danıştıkları bir konumda bulundurmamaları gerektiğine ilişkin Rablerinin emrinden habersizdirler. **Müslümanlar, Rablerinin bu emrinden habersiz olarak bunlara benzer insanları, her işte, her halde ve durumda, her düşüncede, hülasa bütün işlerindeki metot ve yollarında başvurulan merci edindiler**.

Müslümanlar, Allah'ın sakındırmasından habersiz olarak, Allah'ın ve Resulünün düşmanlarına sevgi beslemekte ve onlara göğüslerini ve kalplerini açmaktadırlar.

Yüce Allah ilk Müslüman cemaati olduğu kadar her nesilden gelecek Müslüman cemaatleri yukarıdaki üç âyetle şiddetli bir şekilde uyarmaktadır:

Ancak art arda bu acı deneyimler yüzümüze sert bir tokat gibi çarptığı halde, biz gene de ayılmıyoruz. Bir kaç kere değişik kılıklara bürünen tuzakları ortaya çıktığı halde yine de ibret almıyoruz. Defalarca, ağızlarından kaçırdıkları ve Müslümanların sarf ettiği sevginin gideremediği ve onlara dinin öğrettiği hoşgörünün bile silemediği kinlerini yaydıkları halde, dönüp onlara kalplerimizi açıyor ve onlardan hayat ve yol arkadaşı ediniyoruz. **Onlara hoş görünme kompleksimiz veya onlar karşısındaki ruhsal yenilgimiz o dereceye varmış ki inancımızda onlara hoş görünmek için dinimizden söz etmemeyi yeğlemiş ve hayat metodumuzu İslâm'a dayandırmamaya başlamışız.**

> Bizden önceki Müslümanlarla bu pusuda bekleyen düşmanlar arasında meydana gelen çarpışmalardan söz etmekten korktuğumuz için tarihimizi süslü göstermeye çalışarak, gerçek işaretlerini yok etmişiz. İşte bu yüzden Allah'ın emrine karşı gelenlerin uğradığı cezaya çarptırılmışız. Bundan dolayı alçalıyor, eziliyor ve alay ediliyoruz. Düşmanlarımızı sevindiren sıkıntılara uğruyor ve onların saflarımızda çıkardıkları bozgunculuğa maruz kalıyoruz.

İşte Allah'ın kitabı, ilk Müslüman cemaate öğrettiği gibi, bize de, onların tuzaklarından nasıl korunacağımızı, eziyetlerini nasıl bertaraf edeceğimizi ve göğüslerinde gizledikleri, bazen de ağızlarından kaçırdıkları kötülüklerinden nasıl kurtulacağımızı öğretiyor:

"Eğer sabreder ve Allah'tan korkarsanız, onların hilesi size hiçbir zarar veremez. Hiç şüphesiz Allah'ın bilgisi onların yaptıklarını kuşatmıştır."

Eğer çok kuvvetliyseler güçleri karşısında; aldatma ve dolambaçlı yollara başvurmuşsalar hile ve tuzakları karşısında **sabır**, **azimet** ve **direnç** gösterip sabır ve prensiplere bağlanmamız gerekir. Yıkılmamalı ve zelil olmamalıyız. Onlardan beklenen bir kötülükten sakınmak ya da gelecek sevgilerini kazanmak için akidenin bir kısmından veya tümünden vazgeçmemeliyiz.

Sonra **takva**; yalnızca bir olan Allah'tan ve O'nun murakabesinden korkma.. Hiç kimse ile, Allah'ın metodunun gerektirdiği durumların dışında buluşmayan ve Allah'ın ipinden başkasına sarılmayan kalpleri Allah'a bağlayan takva... Bir kalp Allah'a bağlanınca, O'nun gücünden başkasını küçük görür ve azimetinden gelen bu bağları güçlendirir; dolayısıyla kurtuluş istemek veya şeref kazanmak için hiç kimseye teslim olmaz ve Allah ve Resulüne savaş açmış kimselere sevgi beslemez.

> İşte yol budur: **Sabır ve Takva**... Allah'ın ipine yapışıp sarılmak... Bütün tarihleri boyunca Müslümanlar yalnızca Allah'ın kulpuna yapışıp hayatlarında O'nun metodunu gerçekleştirdikleri sürece üstünlük ve zafer bulmuşlar, Allah onları düşmanlarının tuzaklarından korumuş ve kelimeleri hep yüce olmuştur. Aynı şekilde **Müslümanlar, bütün tarihleri boyunca, gizli ve açık akideleri ve metotlarıyla savaşan tabii düşmanlarının kulpuna sarıldıkça, onların sözlerine kulak verdikçe ve onlardan; sırdaş, arkadaş, yardımcı, haberci ve danışman edindikçe, Allah onlara yenilgi tattırmış, düşmanlarını içlerine yerleştirmiş, boyunlarını onların önünde eğdirmiş ve suçlarının cezasını onlara tattırmıştır.** Allah'ın sözünün ebedî ve O'nun sünnetinin geçerli olduğuna bütün tarih şahittir. Kim, Allah'ın yeryüzünde görünen kanununu görmezlikten gelirse, gözleri zillet, yenilgi ve alçaklıktan başka bir şey görmez.

Böylece bu ders ve beraberinde de surenin ilk bölümü sona eriyor… *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Ders 11

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 121-143. ÂYETLER

İman-Küfür Savaşları ve Allah'ın Yardımı

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (121) إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ (122) وَلَقَدْ نَصَرَكُمْ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (123) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ (124) بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (125) وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (126) لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنْ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ (127) لَيْسَ لَكَ مِنْ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ (128) وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (129)

121. *Hani sen sabah erkenden ailenden ayrılıp, savaşmak için müminleri mevzilere yerleştiriyordun. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.* ***122.*** *O zaman sizden iki bölük, Allah onların velisi olduğu halde bozulup çekilmeye yüz tutmuştu; müminler yalnız Allah'a güvensinler.* ***123.*** *Andolsun Allah size Bedir'de de yardım etmişti; oysa siz o zaman zayıftınız. Allah'a isyandan sakının ki şükretmiş olasınız.* ***124.*** *O zaman inananlara şöyle diyordun: "Rabbinizin, indirilen üç bin melekle size yardım etmesi sizin için yeterli değil mi?"* ***125.*** *Evet, eğer siz sabır gösterip disiplinli davranırsanız, onlar şu anda süratle üzerinize gelseler bile Rabbiniz size nişanlı beş bin melekle yardım edecektir.* ***126.*** *Allah bunu, sırf size bir müjde olsun ve bununla kalpleriniz yatışsın diye yaptı. Zafer, yalnız güçlü ve hikmet sahibi Allah katından gelir;* ***127.*** *İnkâr edenlerin bir kısmının kökünü kesmek veya onları ümitsiz olarak geri dönecek şekilde bozguna uğratmak için.* ***128.*** *(Resulüm!) Bu işte senin yapacağın bir şey yok. Allah ya onların tövbelerini kabul eder veya onları cezalandırır. Çünkü onlar zalimlerdir.* ***129.*** *Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.*

Uhud Savaşından Alınacak Dersler

Bu bölüm Uhud savaşıyla ilgili olup; 120.âyetteki **sabır** ve **takvâ** tavsiyelerine uyulmadığı takdirde neler olabileceğini Müslümanlara gösterir ve bundan ders almalarını öğütler. *(Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân Mesajı)*

Uhud, Medine'nin yaklaşık 7.5 km. kuzeyinde bir dağ olup savaş bu dağın eteklerinde yapıldığı için bu adı almıştır. Uhud savaşı, hicretin 3. yılında (625) ve Bedir Savaşı'ndan yaklaşık 15 ay sonra şevval ayının ortalarında gerçekleşmiştir. Kureyşliler Bedir yenilgisinin (624) intikamını almak için Ebû Süfyân komutasında 3000 kişilik bir orduyla Medine üzerine yürüyerek Uhud dağı yakınlarında mevzilendiler. Durumu haber alan Hz. Peygamber arkadaşlarını toplayıp şehirde kalarak savunma savaşı veya dışarı çıkarak meydan savaşı yapma konusunu istişare etti. Hz. Peygamber ve tecrübeli sahabeler şehirde kalıp savunma yapma taraftarıydılar. Medine'nin doğal şartlarının savunmaya elverişli olduğu, şehirde düşmanı kuşatmanın daha kolay olacağı ve bu durumda kadın ve çocukların da yardım edebilecekleri kanaatindeydiler. Fakat özellikle Bedir Savaşı'na katılmamış olan genç sahabeler düşmanı dışarıda karşılayıp meydan savaşı yapmak istediler. Bunların ısrarı üzerine Efendimiz şehrin dışına çıkmaya karar verdi, 1000 kişilik bir ordu hazırladı, zırhını giyerek ordusunun başına geçti. Durumun ciddiyetini sonradan kavrayan gençler Hz. Peygamber'in kanaatine aykırı bir görüşte ısrar edip onu istemediği bir işe razı ettikleri için pişman oldular, bu durumu Hz. Peygamber'e arz ettilerse de Rasûlüllah (s);

"Bir peygamber zırhını giydikten sonra, Allah (onunla düşmanı arasında) hükmünü verinceye kadar savaşmadan onu çıkarması doğru değildir" *(Buhârî, İ'tisâm, 28)* buyurdu.

Efendimiz ordusuyla düşmanı karşılamak üzere Medine dışına çıktı. Şavt denilen yere geldiklerinde münafıkların reisi Abdullah b. Übey *'Muhammed bizi dinlemedi, çoluk çocuğu dinledi, görüşümüz bu değildi'* deyip 300 kişilik taraftarıyla ordu saflarından ayrıldı. Bu durum müminler üzerinde olumsuz etkisini gösterdi, karışıklıklara sebep oldu. Nerede ise Harîseoğulları ile Selemeoğulları da bunların etkisinde kalıp ordu saflarını terk edeceklerdi. Ancak Allah'ın yardımı ve sahabenin kararlılığı sayesinde bu düşünceden vazgeçtiler. (122. âyette bozulmaya yüz tuttuğu bildirilen iki bölük bunlardı.) Efendimiz, kalan 700 kişi ile yoluna devam etti. Uhud'a vardığında dağı arkalarına, düşmanı karşılarına alacak şekilde ordusunu düzenledi. Ancak burada düşmanın sızabileceği bir geçit daha vardı, oraya da Abdullah b. Cübeyr komutasında elli kişilik bir okçu birliğini yerleştirdi ve onlara şu talimatı verdi:

"Oklarınızla bizi savunun, sakın arkamızdan gelmelerine izin vermeyin, yensek de yenilsek de asla yerinizden ayrılmayın, kuşların etlerimizi gagaladığını görseniz de yerinizi terk etmeyin!" *(Buhârî, Cihâd 164)*

121. âyet Efendimizin müminleri savaş alanına yerleştirmek üzere ailesinden ayrıldığını anlatır.

Müslümanlar, asker ve silâh gücü açısından kendilerinden kat kat üstün düşman ordusuyla savaşa tutuştular. İlk başta İslâm ordusu üstün geldi ve düşmanı bozguna uğrattı. Ancak

bu başarıyı kesin zannedip ganimet toplamaya başladılar. Hz. Peygamber'in geçidi korumakla görevlendirdiği okçular da kumandanları **Abdullah b.Cübeyr**'in ısrarlı uyanlarına ve Rasulüllah'ın kesin emrini hatırlatmasına rağmen, ganimet toplayanlara katılmak için yerlerini terkettiler. Komutanın yanında birkaç kişi kaldı. Pusuda bekleyen düşman süvarilerinin kumandanı **Hâlid b.Velîd**, dağın çevresini dolaşarak bu geçidi savunmakta olan Abdullah b. Cübeyr'i ve yanındaki birkaç okçuyu şehid edip Müslümanlara arkadan saldırdı. İki kuvvet arasında kalan İslâm ordusu paniğe kapıldı ve dağılıp kaçmaya başladı. Bu arada dağılmış olan Mekke ordusu ise toparlandı ve geri dönerek saldırıya geçti. Efendimizin (s) yanında çok az mücahid kaldı. Savaş Müslümanların aleyhine döndü. Hz. Peygamber'in yanındaki Müslümanlar, onun hayatını korumak için her şeyi göze alıp ölüm kalım savaşı vermelerine rağmen Hz. Peygamber alnından ve yanağından yaralandı, daha önce düşman tarafın kazdığı bir çukura düşüp dişi kırıldı.

Rasulüllah (s), yüzünden akan kanları silmeye çalışırken şöyle diyordu:

"Peygamberlerini yaralayan bir kavim nasıl iflah olur?" *(Buhari, Megâzî 21; Müslim, Cihâd 104)*

Buna rağmen o, düşmanlarını lanetlemiyor, aksine onların hidayete ermeleri için dua ediyordu. Tam bu esnada **Rasûlüllah'ın şehit olduğu söylentisi** yayılmaya başladı. Sahabe bu söylentiden o kadar etkilendi ki Hz. Peygamber'i kahramanca savunanlar bile cesaretlerini yitirdiler ve onun yanında sadece birkaç fedakâr Müslüman kaldı. Sahabeden biri Hz. Peygamber'in sağ olduğunu görünce **"İşte Allah'ın Resulü burada!"** diye bağırmaya başladı. Hz. Peygamber'in yaşamakta olduğunu haber alan Müslümanlar tekrar onun etrafında toplandılar ve dağın emin bir yerine çekildiler.

Ebû Süfyân komutasındaki Kureyş ordusu Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberine aldanıp işin bittiğini zannettiği için Müslümanları takip etmeyi düşünememişti. Düşmanın bu durumunu farkeden Hz. Peygamber bunu, düşmanın kendisinden uzaklaştırılması için bir fırsat olarak değerlendi ve kendisinin sağ olduğunu Müslümanlara duyurmak isteyen Kâ'b b. Mâlik'i susturdu; böylece düşmanın yeni bir saldırıya geçmesini Allah'ın lütfu ile önlenmiş oldu. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri, Tefhimü'l-Kur'ân)*

Bedir'deki Zafer Günlerini Hatırlamak

123.âyette Bedir savaşında Allah Teâlâ'nın Müslümanlara yaptığı yardımı hatırlatılıyor.

Bedir; Medine'nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke ticaret yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba

idi. Müslümanlar hicretin 2. yılının (624) Ramazan ayında burada Mekkeli müşriklerle yaptıkları ilk savaşta yüce **Allah'ın yardımı**yla kendilerinden sayıca da silahça da daha üstün olan düşmanlarını yenmişlerdi. İşte bu âyette Allah'ın yardımıyla kazanılan o **zafer** hatırlatılarak Müslümanların Allah'a şükretmeleri, O'nun emrinden çıkmamaları söyleniyor. *(Bedir Savaşı hakkında bilgi için bk. Enfâl 8/5-19) (Kur'ân Yolu)*

124-125'te anlatıldığı gibi; Müslümanlar Bedir Savaşı'nda, rivayete göre **Kürz b. Câbir el-Muhâribî** adında bir Arap liderinin, savaşçılarıyla birlikte müşriklere yardıma geleceğini duyunca kaygılandılar. Bunun üzerine Efendimiz, aldığı vahiyle Müslümanlara müjde verdi ve onların morallerini yükseltti.

Müşriklerin yenilgiye uğradıklarını haber alan Kürz ise yardıma gelmekten vazgeçti. *(İbn Kesîr Tefsiri)* Allah Teâlâ Bedir'de Müslümanlara yardım etmek üzere önce **1000 melek** göndermiş *(bk. Enfâl 8/9)*, daha sonra bu Kürz haberi üzerine Müslümanların morallerini takviye etmek amacıyla **3000 melek** daha göndererek müşriklerin yenilgiye uğramalarını hızlandırmıştır. Eğer Kürz hemen yardıma gelecek olursa müminlerin sabretmeleri ve Allah'ın emrine aykırı davranmaktan sakınmaları şartıyla özel işaretli ve eğitimli **5000 melek**le destekleneceklerini de müminlere müjdelenmiştir. Ancak Allah'ın bu son vaadi şarta bağlı olduğundan, Kürz yardıma gelmeyince melekler de gelmemiştir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*[21]

Melekler gayb âlemine ait varlıklar olup savaşa katılmaları da mucizedir. Gayb âlemi ve mucize akıl üstü alanlar olduğu için, meleklerin gelmesini "moral gücü" diye tevil edip aklîleştirmek doğru olmaz.

Hz. Peygamber Uhud'da ashabını savaş düzenine sokarken onlara Bedir zaferini hatırlatarak morallerini yüksek tutmaya çalışıyor ve Allah, Bedir'de nasıl meleklerle müminlere destek verdiyse burada da sabır ve sebat ettikleri takdirde yine meleklerle yardım edeceğini haber veriyordu.

126. âyette belirtildiği üzere; Yüce Allah bu melekleri sırf müminler için bir zafer işareti olsun ve kalpleri yatışıp moralleri yükselsin diye göndermiştir. Yoksa zafer O'nun kendi elindedir. O dilediği takdirde melek göndermeden de düşmanın kalbine korku salar ve müminlere zafer kazandırırdı. Nitekim ***"Zafer, yalnızca güçlü ve hikmet sahibi Allah katından gelir"*** ifadesi bunu vurgular. Ama O'nun hikmeti melek göndererek yardım etmeyi gerektirdiği için böyle yapmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

21 **Bedir Savaşı'nda müminlerin meleklerle desteklenmesi** konusuna Enfâl sûresinin 9. ve 12. âyetlerinde de açık biçimde değinilmiş ve **bazı sahabeler meleklerin bizzat kâfirlerle savaştıklarını ve onları öldürdüklerini** ifade etmişlerdir. *(Müslim, Cihâd 58)* Müfessirler, meleklerin müminleri destekleyeceklerinin hangi savaşta vadedildiği ve bizzat gelip gelmedikleri konusunda çeşitli görüşler zikrederler. Taberi'ye göre; Enfal/9'da geçtiği gibi, Bedir'de müminler bin melekle fiilen desteklenmişler; Uhud'da ise desteklenmemişlerdir. *(Taberî Tefsiri)*

127. âyette 'bir kısmı' diye tercüme edilen ***taraf*** kelimesi 'eşraf, liderler ve komutanlar' anlamlarına gelir. Yüce Allah kâfirlerin ileri gelenlerinden bir grubun kökünü kesmek, bir grubu da perişan etmek suretiyle hüsrana uğratmak için bu yardımı yapmıştır. Nitekim burada söz konusu edilen Bedir Savaşı'nda başta Ebû Cehil olmak üzere müşriklerin ileri gelenlerinden birçoğu öldürülmüş veya esir edilmiştir.

Buhârî'nin rivayetine göre *(Meğâzî, 21)*; Efendimiz savaşta yaralanınca ***"Peygamber'ini yaralayan kavim nasıl felah bulur?"*** buyurmuş, bunun üzerine **128. âyet** ("*Bu işte senin yapacağın bir şey yok*…") inmiştir:

128-129. âyetlerle kâfirler hakkında dünya ve âhirette verilecek hükümde Rasulüllah'ın herhangi bir müdahalesinin söz konusu olmadığı, hükmün tamamen Allah'a has olduğu hatırlatılıyor. Nitekim bazı âyetlerde Peygamber'in görevinin sadece tebliğ olduğu ve hidayetinse Allah'a ait olduğu belirtilir. *(bk. Bakara 2/272; Ra'd 13/40; Kasas 28/56)* Bir anlamda yüce Allah, Efendimize şöyle buyurur: *'Ey Resulüm! Onları helak veya tövbelerini kabul etmek yahut kâfir olarak öldürüp âhirette cezalarını vermek senin isteğine değil, bizim hikmet ve irademize bağlıdır. Hikmetimiz neyi gerektirirse onu yaparız. Senin bu işte herhangi bir müdahalen söz konusu değildir. Çünkü göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Müşrikler de bu egemenlik alanının dışında değildir. Allah onlardan dilediğini affeder, dilediğini de hak ettikleri için cezalandırır. Şüphesiz O'nun bağışlaması çok olduğu gibi azabı da şiddetlidir.'*

Efendimiz (s) Bedir Savaşı'nda meleklerin müşrikleri yok etmek için indiğini görünce onların hepsinin helak edileceğini düşünmüş; bunun üzerine Allah, onların tamamının kökünü kesmeyi değil, bilâkis onlar hakkında farklı takdirlerde bulunduğunu bildirmiş olabilir. Nitekim müşriklerden bir grubu helak ederken, bir grubu kedere boğup bu halde geri çevirmiş, başka bir grubun ise sonra iman edip Müslümanların saflarında yer almalarını takdir buyurmuş, nihayet bir grubu da kâfir olarak öldürüp hesabını âhirete bırakmıştır. Âyette ayrıca Uhud savaşında da müşriklerin çoğunun yok edilmeyeceğine, bunların ileride İslâm'ı kabul edeceklerine bir işaret vardır. *(Kur'ân Yolu)*

Faiz Yemeyin!

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (130) وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (131) وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (132) وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (133) الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنْ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (134) وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ (135) أُوْلَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ (136)

130. *Ey iman edenler! Kat kat ribâ yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.* ***131.*** *Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının.* ***132.*** *Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin ki rahmete erdirilesiniz.* ***133.*** *Rabbinizin mağfiretine ve takva sahipleri için hazırlanmış olup gökler ve yer kadar geniş olan cennete girmek için yarışın!* ***134.*** *İşte onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah ihsan edenleri sever.* ***135.*** *Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki? Onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler.* ***136.*** *Onların amellerinin karşılığı rableri tarafından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada temelli kalacaklardır. Böyle amel edenlerin ecri ne güzeldir!*

Yüce Allah'ın, bir taraftan Müslümanların Uhud Savaşı'ndaki durumlarını diğer taraftan da Bedir Savaşında melekleri göndererek Müslümanlara yardım ettiğini hatırlatırken Türkçede **"tefecilik"** deyimiyle de ifade edilen ***"kat kat ribâ (faiz) yeme"*** yasağına geçilmesinde bir hikmet olmalıdır.

> Uhud'daki yenilginin en önemli sebebi, bazı Müslümanların servet peşine düşmeleri ve ganimet toplama hırsları olmuş; kazanmak üzere oldukları zafer yenilgiye dönüşmüştü. İşte burada faizciliğin yasaklanması bu sebebe bağlı olarak açıklanabilir. Çünkü ribâ/tefecilik, özünde servet kazanma hırsı, açgözlülük, cimrilik ve kazanılmamış kârları artırma duygusu bulunan bir uygulamadır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Sözlükte ***"ribâ"***; 'herhangi bir şeydeki artış ve fazlalık' anlamına gelir. Terim olarak; borç verilen bir parayı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla geri almanın veya herhangi bir borç ilişkisiyle doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacak için ek vade tanıyıp vade sonunda bu alacağı fazlalıkla tahsil etmenin yahut bu şekilde alınan fazlalığın adıdır. Türkçede daha çok ***faiz*** kelimesi yaygınlık kazanmış olup genelde ***ribâ*** ile eş anlamlı kullanılır. Ribâ (faiz) konusu Bakara/275-281. âyetlerinde de geçmişti. Bu âyetin faiz yasağının hangi aşamasında geldiği ve kapsamı hakkında kısa bilgi şöyledir:

Kur'an'da ribâ yasağı **dört aşamada** gerçekleştirilmiştir.

1- Mekke döneminde inen konuya ilişkin ilk âyette, faizin Allah katında bereketsiz bir kazanç olduğu, malı arttırmayıp tersine bereketi giderdiği; buna karşılık Allah rızâsı için verilen zekâtın malı arttıracağı vurgulanmıştı. *(Rûm 30/39)* Bu **ilk aşamada faiz açıkça yasaklanmamakla birlikte Allah katında çirkin görüldüğüne ve bereketsizliğine değinilerek kötülenmiş**, cahiliye döneminde bile çirkin bir kazanç olarak telakki edilen faizin kaldırılması için psikolojik bir zemin hazırlanmıştı.

2- İkinci aşamada, Medine'de inen Nisa/160-161.âyetlerinde faizin Yahudilere haram kılınmasına rağmen onların bunu helâl sayarak alıp vermeye devam etmeleri yüzünden birçok cezaya çarptırıldıkları bildirilmiş, yine dolaylı olarak **faiz yasağına** değinilmişti.

3- Üçüncü aşamayı oluşturan yukarıdaki âyetlerde, **faiz açıkça yasaklandı** ve kurtuluşun bu yasağa uymaya bağlı olduğu belirtildi. Müfessirler 130. âyette geçen **"kat kat"** kaydının, **faiz yasağının sınır ve şartlarının belirtilmesi amacıyla değil Arapların o günlerde en çok uyguladıkları bir faiz şeklinin açıklanması maksadıyla zikredildiğini** kabul ederler. Bir başka ifadeyle buradaki üslûp, ilk planda Mekke'de yaygın olan bileşik faizli borç işlemlerini hatıra getirmekle beraber, âyetteki kat kat kaydı tek dereceli faizin helâl olduğu anlamında olmayıp devrin Arap toplumunda yaygın olan ve vadesinde ödenmeyen borçlar hakkında yapılan tefecilik uygulamalarının kötülüğüne yapılmış özel bir vurgudur.

4- Son olarak inen Bakara/275-281'de ise **faiz kesin ve sert üslûpla yasaklanır**, faizi bırakanlara geçmişte aldıklarından sorumlu tutulmamak gibi bazı teşvikler getirilirken **faizde ısrar edenlerin Allah ve Resulüne savaş açmış olacakları** belirtilir; faizin alışverişten farklı olduğu vurgulanır, dünya ve âhiretteki kötü sonuçlarına işaret edilir. *(Kur'ân Yolu)*

131. âyette ***"Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının!"*** buyurularak faiz yiyenlerin âhirette kâfirler için özel hazırlanmış olan cehennemde cezalandırılacakları, **132. âyette** ise Allah'ın rahmet ve bereketine erebilmek için Allah ve Rasûlü'nün emir ve yasaklarına itaatin gereği vurgulanır.

133-135.âyetlerde **faize para verenler**de meydana getirdiği bencillik, cimrilik, hırs ve açgözlülük; **faiz ödeyenler**de de sebep olduğu nefret, kıskançlık, kızgınlık ve düşmanlık gibi duyguları giderecek, **bu hastalıkları tedavi edecek ana ilkeler** yer alır ve İslâm ahlâkının bir özeti verilir. **131. âyet**te faiz yemekten sakınıldığı takdirde kâfirler için hazırlanmış olan cehennemden kurtuluşa işaret edildiği gibi, burada da âyetlerde belirtilen ahlâkî nitelikleri kazananlara verilecek mükâfatlar bildirilir ve Müslümanlar buna yönlendirilir. **133. âyet**te rabbimizin bağışına, gökler ve yer genişliğindeki cennetine kavuşmanın, bütün ahlâkî davranışlarımız için temel gaye olduğu bildirilir; iyiliği, birtakım dünyevî çıkarlar için değil de sırf Allah için; takva ve ahiret saadeti uğruna yapmak gerektiği hatırlatılır. **134 ve 135. âyetler**de ise İslâm'da ideal ahlâk tipi olan ***"takva sahibi (muttaki) insan"***ın temel ahlâkî nitelikleri sayılır. Bunlar her durumda cömert olmak, öfkeyi yenmek, insanları bağışlamak, kendi hatasını kabul etmek ve bundan vazgeçmek gibi niteliklerdir. *(Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân Yolu)*

Sözlükte 'örtmek' anlamına gelen ***"mağfiret"*** , terim olarak 'Allah'ın, kulların suç ve günahlarını affetmesi' anlamında kullanılır. ***Cennet*** de, 'çeşitli nimetlerle bezenmiş olan ve içinde

müminlerin ebedî olarak kalacakları âhiret yurdu' anlamına gelir. İbn Aşûr'a göre âyetteki ***"gökler ve yer kadar geniş olan"*** kaydı, cennetin sınırlarını gösteren değil, temsilî olarak cennetin çok büyük ve geniş olduğunu ifade eden bir kayıttır. Nitekim Hadîd/21. âyette bu durum açıkça ifade buyurulmuştur.

134. âyetteki ***serrâ'***, tefsirlerde 'sevinç ve rahatlık veren durum'; ***darrâ'*** ise, 'zarar ve sıkıntı veren durum' olarak açıklanır. O halde bu iki tür harcama 'zenginlik ve fakirlik halinde', 'sevinçli ve kederli zamanlarda', 'hayatta iken ve ölüme bağlı tasarruf yoluyla' yapılan harcamalar diye anlaşılabilir.

Allah, bir önceki âyette kullarını takva sahipleri için hazırlanmış olan cenneti kazanmak maksadıyla yarışmaya çağırmış, bu âyetlerde de **takva sahiplerinin nitelikleri** anlatılmıştır:

a) Bollukta ve darlıkta Allah yolunda infak ederler, yani mallarını iyilik yolunda harcarlar. Her iki durum da onların davranışlarını değiştirmez: Bolluk, kendilerini bencilleştirip aldatmadığı gibi darlık da onlara Allah yolunda harcamayı unutturmaz. Bilirler ki; ***"Sadaka malı eksiltmez..."*** *(Müslim, Birr 69)*

b) Öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını bağışlarlar. "Öfke" (**gayz**); terim olarak 'hoşlanılmadık bir şeye karşı insanın duyduğu heyecan' demektir. Gazabın aslı olduğu kabul edilir. **Gazap** intikam iradesini doğurduğu ve gayri ihtiyarî olarak yüzde ve diğer azalarda belirtileri görüldüğü halde **gayz** sadece kalpte olan bir duygudur. Âyetin tasvirine göre insanlardaki takva duygusu bu konularda da etkili olmakta ve olaylar karşısında öfkeyi yenmelerini ve insanları bağışlamalarını sağlamaktadır. Nitekim âyette geçen ***kâzım*** (çğl: *kâzımîn*) kelimesi "öfkesini yenen, gücü yettiği halde, zarar gördüğü kimselere karşı intikama kalkışmayan, sabreden" anlamlarına gelmektedir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

c) Bir kötülük (fahşâ) veya kendilerine zulmetme manasında bir günah (*zulm*) işlediklerinde hemen Allah'ı anar ve günahlarına tövbe eder, yaptıklarında ısrar etmezler. Âyetteki ***fahişe***; 'çirkin ve iğrenç iş veya söz', özel olarak **'zina'** anlamında kullanılır; **nefse zulmetmek**se 'herhangi bir günah işlemek' demektir. Bu günahların başında Allah'a ortak koşmak (*şirk*) gelir. **Fahişe** 'başkasına karşı işlenen günah', **nefse zulmetmek** ise 'kişinin kendisini ilgilendiren ve başkasıyla ilgisi olmayan günah' olarak yorumlandığı gibi; ***fahişe*** 'büyük günahlar' ***zulüm*** ise 'küçük günahlar' olarak da yorumlanmıştır. Yarattığı insanı çok iyi bilen Allah, şefkat ve merhameti gereği, günahkâr bir mümini -büyük günah da işlese- mümin safından çıkarmaz; Allah'ın huzurunda hesap vereceğini düşünüp pişmanlıkla tövbe edeni de cennete girecek **takva sahipleri**nden ayırmaz.

Takva özelliklerini taşıyıp gereğini yapanlar Allah katında sevilen kimselerdir. Allah âhirette onların ödülünü verecektir. *(Ebû Dâvûd, Edeb 2-3; Müsned, III, 440)* Efendimiz buyurdu: ***"Asıl***

pehlivan güreşte rakibini yenen değil kızdığı zaman öfkesine hâkim olan kimsedir." *(Buhârî, Edeb 76,102; Müslim, Birr 107, 108)* Ancak şahsî meselelerde öfkeyi yenmek Allah'ın emri olup beğenilen ve övülen bir davranış olmakla birlikte toplum düzeninin bozulmasına ve kötülüklerin yayılmasına yol açacak durumlarda ödün verilmez.

Uhud yenilgisinde, faizcilerde de bulunan kötü duyguların ve maddeye düşkünlüğün rolü inkâr edilemez. Bu sebeple Allah, kullarını faizi bırakıp Allah ve Resulüne itaatle af dilemeye ve takva sahipleri için hazırlanan geniş cennetleri kazandıracak amellerde yarışmaya çağırmaktadır. *(Kur'ân Yolu)*

135.âyet: Resulüllah (s): ***"Hiçbir adam yoktur ki, bir günah işlesin sonra da kalkıp temizlensin, namaz kılsın. Daha sonra da, Allahtan kendisini affetmesini istesin de Allah da onu affetmesin."*** buyurdu. Sonra da ***"Onlar, bir hayasızlık yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar ve hemen günahlarının bağışlanmasını isterler."*** âyetini okudu. *(Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'ân, Sure 3)*

136.âyette; Allah, yukarıdaki özellikleri taşıyan takva sahiplerinin geçmiş günahlarını affedeceğini ve onları cennetlere yerleştireceğini vaat etmektedir. Bu ödül onlara Allah'ın bir lütfu ve vaadidir.

Gevşemeyin ve Üzülmeyin!

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (137) هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ (138) وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (139) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (140) وَلِيُمَحِّصَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ (141) أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ (142) وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ (143)

***137**. Sizden önce nice uygulamalar (sünen) geçmiştir. Yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonunun ne olduğuna bir bakın. **138**. Bu Kur'an insanlara bir açıklama, takva sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür. **139**. Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz. **140**. Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız bilin ki o topluluk da benzeri bir yara almıştı. Allah'ın gerçek müminleri ortaya çıkarması ve sizden uğrunda şehitleri olması için, bugünleri biz insanlar arasında döndürüp duruyoruz. Allah, zalimleri sevmez. **141**. Bir de Allah, iman edenleri günahlardan arındırmak, kâfirleri de yok etmek için böyle yapıyor. **142**. Yoksa Allah içinizden cihad edenleri ortaya çıkarmadan ve sabredenleri belirlemeden cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz? **143**. Gerçek şu ki, ölümle karşılaşmadan önce onu istiyordunuz; işte şimdi onu apaçık görmektesiniz.*

137.ayetteki ***sünen*** (uygulamalar) kelimesinin tekili ***sünnet***tir. Sözlükte "işlek yol, âdet, gidiş tarzı ve tabiat" anlamlarına gelen sünnet, geniş anlamda Allah'ın yolunu (evrende yaratıklar için koyduğu hükmü, yasaları) veya insanın âdet haline getirdiği iyi veya kötü davranış ve hareketi ifade eder.

Sünnet: Kur'an'da, ikisi çoğul olmak üzere 16 kez geçen ***sünnet*** kelimesi, bu âyet dışındaki yerlerde bir tamlama içinde yer alır: ***"Allah'ın sünneti"*** *(Ahzâb 33/38)*, ***"önceki peygamberlerin sünneti*** *(onlar hakkındaki kanun)"* *(İsrâ 17/77)* gibi[22]. Allah'ın evrende ve yarattıkları arasında geçerli genel bir kanunu olan **sünnetullah** değişmez ve bozulmaz. Tabiattaki olaylar, bu kanun gereği belli bir düzen içerisinde meydana gelir. "Tabiat yasaları" denilen sünnetullah, ilâhî hikmet gereği önce sebebin sonra da sonucun yaratılması şeklinde ortaya çıkar. Allah tarafından konan bu değişmez genel kanun (*sünnet-i âmme*), ancak özel durumlarda yine Allah'ın özel bir sünnetiyle (*sünnet-i hâssa*) ve geçici olarak değişebilir. Olağanüstü haller (mucize, keramet...) bu tarzda ortaya çıkar. Fakat bu, genel sünnetin rastgele bozulduğu anlamına gelmez. Özel durum dışında her şey normal devam eder…

Sünnetullah aynı zamanda sosyal olaylar için de söz konusudur. Nitekim bu husus Fâtır/43. âyetle bu âyetin öncesi ve sonrasından açıkça anlaşılır. Bu âyetlerde geçmiş ümmetlere uygulanan sosyal bir yasadan ve -yasanın gereği olarak- haddi aşanların bir belâya uğratmalarından ve yokluğa mahkûm olmalarından söz edilmektedir. Buna göre Kur'ân-ı Kerîm'de sünnetullah deyiminin, kısaca "Allah'ın, tabii veya sosyal bakımdan kâinatı yönetme yasası ve yöntemi" anlamında kullanıldığı söylenebilir.

Yukarıdaki âyette de geçmişte peygamberlerini yalanlamış olan milletlere ve bunlara uygulanan ilâhî sünnete dikkat çekiliyor, onların düştükleri hatalara düşülmemesi isteniyor… *(Kur'ân Yolu)*

> Şüphesiz Allah'ın savaşlar için de koyduğu yasalar vardır; bu yasalara uygun davrananlar inkârcı, putperest de olsalar, Allah'ın yasası uyarınca galip gelirler. Tedbirsiz olanlar da peygamber veya evliya dahi olsalar yine yenilgiye uğrarlar. Çünkü Allah'ın sünneti değişmez. O'nun sosyal hayat için koyduğu yasalar savaşta da geçerlidir. Savaşın şart ve gereklerine uyanlar galip, uymayanlar mağlûp olur.

Muhammed Abduh'a göre; Allah'ın, mahlûkatını yönetmek için yasalar koyduğunu bize bildirmesi, bizim o yasalardan en iyi bir şekilde yararlanmamız için o yasaları öğrenmemizi gerekli kılar. *(el-Menâr)*

---

22 Fıkıh ve fıkıh usulünde ***sünnet*** ise, bir yandan Hz. Peygamber'in İslâm dininin Kurân'dan sonraki ikinci kaynağını oluşturan söz, fiil ve onaylarını, diğer yandan da Rasûlüllah'ın yolunu izleyerek yapılan fakat farz ve vacip kapsamında olmayan fiilleri ifade eden bir terimdir.

138.âyetteki ***"hâzâ"***(bu) işaret zamiriyle Kur'an'ın kastedildiği yorumuna göre âyet, Kur'an'ın bütün insanlar için hak ile bâtılı, yanlışla doğruyu birbirinden ayırt eden, açıklayan ve doğru yola ileten bir kitap, özellikle takva sahipleri için bir ibret ve öğüt olduğunu ifade eder. Diğer yoruma göre ise burada, Allah'ın sünnetinin geçmiş milletlere de aynen uygulandığını haber veren 137. âyetteki ifadenin insanlara bir açıklama, takva sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüt olduğu belirtilmiştir. İbn Aşur'a göre âyet, zaferle güzel sonucun, yenilgi ile kötü sonucun ayrı ayrı şeyler olduğunu bilmeyenler için bir açıklama ve sebep-sonuç ilişkisini kurabilmeleri için yol gösterici bir kılavuzdur. Çünkü zaferin gerçek sebebi iyilik ve iyi haldir. Bu âyet aynı zamanda insanların fesattan sakınmaları, *"Bizden daha güçlü kim var." (Fussilet 41/15)* deyip gücüne aldanan Âd kavmi gibi aldanmamaları için bir öğüttür.

139.âyet Müslümanları teselli etme amacı taşır; yenmenin ve yenilmenin Allah'ın değişmez yasası olduğunu, Uhud'da uğradıkları yenilgiden dolayı ümitsizliğe kapılmamaları gerektiğini onlara hatırlatır ve güçlü bir imana sahip olmanın verdiği azim ve kararlılık ile nice zaferlere ulaşmanın mümkün olacağını müjdeler. Bu, yüce Allah'ın peygamberlerine ve samimiyetle onlara iman eden müminlere bir vaadidir. Nitekim başka âyetlerde bunu açıkça bildirmiştir. *(bk. Sâffât 37/171-173; Mücâdele 58/21)*

140-141.âyetlerde Uhud Savaşı ile Bedir Savaşı'nın mukayesesi yapılıyor. Müşriklerin daha önce Bedir Savaşı'ndaki kayıpları Müslümanların Uhud Savaşı'ndaki kayıplarından az değildi. Bazı müfessirlere göre sözlükte **"yara"** anlamında kullanılan ***"karh"*** kelimesi, âyette mecazen **"yenilgi"** anlamında kullanılmıştır. Buna göre Allah Uhud Savaşı'nda yenilgiye uğrayan müminleri teselli etmek ve cesaretlendirmek için onlara Bedir zaferini hatırlatarak buyuruyor ki: 'Eğer siz Uhud'da yenilgiye uğradıysanız hemen üzüntüye kapılıp cesaretinizi yitirmemeli ve zaaf göstermemelisiniz. Bilmelisiniz ki düşmanlarınız da Bedir'de benzeri bir yenilgiye uğramışlardı...'



Dikkat Edelim

Eğer bütün savaşlarda müminler yenen, kâfirler yenilen taraf olsalardı o zaman hayatın imtihan oluşunun bir değeri kalmadığı gibi serbest irade ile iman etme imkânı da ortadan kalkardı; kâfirler ister istemez imana zorlanmış olurlardı.

Uhud yenilgisinin başka hikmetleri de vardır. Yüce Allah samimi müminleri ortaya çıkarmak ve onların bir kısmını şehitlik rütbesine erdirmek müminleri günahlarından ve kusurlarından arındırıp tertemiz hale getirmek ve kâfirleri helak etmek için bu zafer ve yenilgileri insanlar arasında döndürüp durur, acı ve tatlı günleri her iki tarafa da tattırır.

Ayrıca Allah Teâlâ müminlerin ölülerine şehitlik rütbesini vererek onları cennetle müjdelerken, zalimleri sevmediğini bildirmek suretiyle de kâfirlerin ölülerini cehennemine sokacağını beyan etmektedir. Demek ki yaralanmak, öldürülmek

veya yenilmek bir tarafa değer kazandırıp günahlardan arınma imkânı sağlarken, diğer tarafa zillet ve kayıp getirir. Nitekim Bedir'de müşriklerin yara alıp yenilmeleri onlara zillet ve kayıp getirdiği halde Uhud'da müminlerin şehit olmaları, yaralanmaları ve yenilmeleri onlara günahlardan arınma ve manevî kirlerden temizlenme şerefini kazandırmıştır. Ayrıca sonraki savaşlar için bir ders olmuştur. Nitekim müminler bütün yaralarına ve acılarına rağmen Uhud Savaşı'nın ardından müşrikleri **Hamrâü'l-Esed** denilen yere kadar takip ederek imanlarının ne derecede kuvvetlendiğini ve Hz. Peygamber'e ne derecede bağlı olduklarını göstermişlerdir.

"Allah'ın... ortaya çıkarması için": 140. âyetteki ***"li-ya'leme"*** ifadesi, 'Allah'ın ezelî ilminde var olan bilgiyi vakıa ile ayan beyan ortaya koyması' veya 'mümini münafıktan ayırt etme hükmünü vermesi' şeklinde tefsir edilmiştir. Bu sebeple **"şehitler"** anlamı verilen ***şühedâ*** kelimesi -Bakara/143. âyette olduğu gibi- **"şahitler/tanıklar"** şeklinde de tercüme edilebilir. Bu durumda âyetin meali şöyle olur: ***"Allah sizden (insanlar üzerine) şahitler edinsin diye (böyle yaptı)"*** şeklinde olur. *(Kur'ân Yolu)*

142.âyet müminlere; Allah yolunda cihad etmeden ve cihadın gerektirdiği sıkıntılara (yaralanma, acı, ağrı vb.) katlanmadan, hatta canını feda etmeyi göze almadan ve buna katlananlarla katlanmayanlar ayırt edilmeden cennete girmeyi düşünmemelerini hatırlatır. Nitekim Bakara/214. âyette de ***"Yoksa sizden öncekilerin çektikleriyle karşılaşmadan cennete girebileceğinizi mi sandınız?"*** buyurularak, önceki peygamberlerin ve ümmetlerinin yaptıkları gibi yüce değerler uğrunda özverilerde bulunmadan başarılı olunamayacağı ve cennete girilemeyeceği haber verilmiştir...

143.âyette işaret buyurulduğu üzere; başta Hz. Peygamber (s) olmak üzere bazı tecrübeli sahabeler Uhud savaşına çıkmadan önce yapılan müzakerede, Medine'de kalıp savunma savaşı yapmayı tercih etmişlerdi. Ancak savaş tecrübesi olmayan, özellikle Bedir Savaşı'nda bulunmamış olan sahabeler, Bedir'e katılanların Allah katındaki derecelerinin yüceliğini ve sevaplarının çokluğunu öğrenince böyle bir fırsatın kendileri için de doğmasını dilemişlerdi. İşte Uhud Savaşı öncesinde bu Müslümanlar Hz. Peygamber'e düşmanla meydan savaşı yapmak istediklerini, gerekirse seve seve canlarını feda edeceklerini bildirdiler ve "Bizi düşman karşısına çıkar ki kendilerinden korktuğumuzu sanmasınlar" dediler. Gençlerin ısrarlı olduklarını gören Hz. Peygamber onların görüşüne uyarak meydan savaşı yapmak üzere Uhud'a geldi. Ancak düşmanın şiddetli saldırılan neticesinde Müslümanlar yetmiş dolayında kayıp verdiler, birçoğu da yaralandı. Bu arada Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberi de yayılınca müminlerden büyük bir grup büsbütün ümitlerini yitirdiler ve düşmanın şiddetli saldırıları karşısında dayanamayıp geri çekildiler. Bir kısmı paniğe kapıldı ve savaş alanını terketti. İşte bu âyette onların bu davranışları kınanmaktadır.

Bazı müfessirlere göre burada **Müslümanların ölümü istemeleri**nden maksat, Medine'de kalıp savunma savaşı yapmak yerine daha çok ölüme sebep olan meydan savaşını tercih etmeleridir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)* Bu sahabeler, savaşta büyük yararlılıklar göstereceklerini ve kendileri şehit oldukları takdirde geride kalanlar için önemli bir zafer hazırlayacaklarını düşünerek düşmanı meydanda karşılamayı tercih etmişlerdi. Bu sebeple onlar hakkında, ***"Ölümle karşılaşmadan önce onu istiyordunuz"*** buyuruldu. Yoksa herhangi bir Müslümanın, gerek savaşta gerekse savaş dışında ölümü istemesi doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber ***"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz, Allah'tan afiyet isteyiniz. Ama düşmanla karşılaştığınız zaman da sabırlı olunuz (direniniz). Bilin ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır"*** buyurdu. *(Müslim, Cihâd 20)* Sonuçta hayat da ölüm de Allah'ın takdirine bağlıdır. Savaş alanlarında asıl olan ölmek değil, Müslümanların zaferi için gayret göstermek ve savaşmaktır. Ama bu esnada ölmeyi göze almadan savaşa girişen kimsenin göstereceği çaba, bu uğurda ölmenin kendisini yüksek bir payeye eriştireceği inancıyla savaşan kişinin çabasına denk olamaz. Kur'an'da ve hadislerde şehitliğin özendirilmesi de bundan dolayıdır. Efendimiz şöyle buyurur:

"Ben isterim ki Allah yolunda savaşıp öldürüleyim, sonra diriltileyim, sonra öldürüleyim, sonra diriltileyim, sonra tekrar öldürüleyim." *(el-Muvatta', Cihâd 27,40) (Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri)*

Ders 12

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 144-155. ÂYETLER

Uhud Savaşından Dersler

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِيْن مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ (144) وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ (145) وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (146) وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (147) فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (148)

144. *Muhammed, yalnızca bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler gelip-geçmiştir. Şimdi o ölürse ya da öldürülürse, siz topuklarınız üzerinde gerisin geriye mi döneceksiniz? İki topuğu üzerinde gerisin geri dönen kimse, Allah'a kesinlikle zarar veremez. Allah, şükredenleri pek yakında ödüllendirecektir.* ***145.*** *Allah'ın izni olmaksızın hiç bir nefis için ölmek yoktur. O, süresi belirtilmiş bir yazıdır. Kim dünyanın yararını (sevabını) isterse ona ondan veririz, kim de ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz şükredenleri pek yakında ödüllendireceğiz.* ***146.*** *Nice peygamberle birlikte birçok Rabbaniler (âlimler) savaştılar da, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşemediler, yılmadılar ve boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.* ***147.*** *Onların söyledikleri: "Rabbimiz, günahlarımızı ve işimizdeki aşırılıklarımızı bağışla, ayaklarımızı sabit kıl ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et" demelerinden başka bir şey değildi.* ***148.*** *Böylece Allah, dünya sevabını da, ahiret sevabının güzelliğini de onlara verdi. Allah iyi davrananları (muhsinleri) sever.*

144. âyet, Hz. Muhammed'in (s) diğer bütün peygamberler gibi ölümlü olduğunu vurgulamak için gelmiştir. Bir kaynağa göre Hz. Peygamber'in (s) öldüğü sabah, Hz. Ebu Bekir (r.a) Medine'de mescide girdiğinde herkesi şaşkın ve Hz. Ömer'i (r.a) de O'nun öldüğünden bahsetmenin günah olduğunu söyler bir halde buldu. Sonra gitti ve olayın gerçek olup olmadığını araştırdı; tekrar mescide gelerek:

-***"Bakın! Kim Muhammed'e tapıyor idiyse, Muhammed (s) öldü; kim de Allah'a tapıyor idiyse, Allah diridir ve ölmez"*** diye bağırdı. Daha sonra bu (144.) ayeti okudu. Sanki insanlar o zamana kadar hiç böyle bir ayetin nazil olduğunu bilmiyorlardı. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Rivayete göre Uhud günü iki ordu çarpışmaya başlayıp harp kızışınca Efendimiz (s), kılıcını gösterip:

-"Şu kılıcımı hakkıyla kim alır da bükülünceye kadar düşmana çalar?" buyurmuş; üzerinde **"Korkaklıkta utanç, ileri atılmakta şeref var"** yazılı kılıcı Ebu Dücane Simak b. Harşet el-Ensarî almış ve başına da kırmızı bir sarık sarıp:

-"Ben, dostumla, hurmalıkların yanındaki dağın eteğinde bulunduğum sırada, hiçbir zaman harp saflarının gerisinde kalmamak üzere antlaştım. Allah ve Resulünün kılıcıyla vuruyorum..." diyerek beraberindeki birkaç Müslüman ile birlikte harbe dalmıştı…

Onun azametli (mağrur) yürüyüşü hakkında Rasulüllah (s) şöyle buyurdu:

-"Bu azametli yürüyüşü Allah ve Rasûlü sevmez ama bu makam (savaş) müstesna!"

Ebû Dücane karşısına kim gelirse vurup öldürüyordu. Hz. Ali, Hz. Hamza ve Sa'd b. Ebi Vakkas (r.anhüm) düşman saflarına dalarak kahramanca savaşıyorlardı. Hz. Ali (r.a) kılıcı bükülünceye kadar çarpıştı. Müşrikler çok kayıp vererek dağıldılar. Böylece Allah Müslümanlara başarı ihsan etti de ganimet toplamaya başladılar. Bunu gören okçuların çoğu, komutanları Abdullah b. Cübeyr'in (r.a) karşı çıkmasına rağmen yerlerini bırakıp ganimet toplamaya koştular. Efendimizin korunmasını emrettiği tepede yalnız 8 kişi kaldı. Düşmanın ordusunun sağ kanat komutanı Halid b. Velid, kalan okçuların azlığını ve arka tarafın boş kaldığını görünce, derhal 250 kadar süvari ile Şı'b tarafından şiddetli bir hücum yaparak, kalan okçuları şehit edip İslâm askerini arkadan vurdu ve yarıp dağıttı; bütün kuvvetiyle Rasûlüllah'a (s) doğru hücum etti. Ashab-ı kiram şiddetle çarpıştılar, içlerinden 30 kişi yaralandı, Abdullah b. Kamia sokulup Rasulüllah'a bir taş atarak dişini kırdı, yüzünü yaraladı ve öldürmek için hamle yaptı. Mus'ab b. Umeyr, Efendimizi savundu. Abdullah b. Kamia, Efendimize benzeyen Mus'ab'ı şehit etti ve Rasulüllah'ı öldürdüğünü sanıp;

*-**"Muhammed'i öldürdüm!"*** dedi. O sırada kim olduğu bilinmeyen biri:

-"Bilmiş olunuz ki Muhammed öldürüldü!" diye haykırdı.

Bu ses hemen dağılıvermekle, her taraftan halk dönüp kaçmaya başlamışlardı ki, hatta bu bağıranın İblis olduğu söylenmiştir. Rasûlüllah (s) ise:

-"Allah'ın kulları bana doğru (gelin)!" diye çağırdı.

Bu sırada ashabdan ilk önce Ka'b b. Malik (r.a), kendi tabiriyle, miğferin altında parlayan gözlerinden Rasulüllah'ı (s) tanıdı ve yüksek sesiyle:

-"Ey Müslüman toplumu! Müjde Allah'ın Resulü işte!" diye alabildiğine bağırdı.

Rasulüllah da (s) ona **"sus"** dedi; hemen 30 kadar sahabe Rasulüllah'ın (s) yanına toplandılar, onu korudular ve müşrikleri uzaklaştırmayı başardılar.

"Muhammed öldürüldü" yaygarası üzerine çok sarsılıp perişan olan bazı ashab: *"Savaşı bırakalım"* demiş, ellerini salıp oturmuşlardı. Bazıları ise: *"Abdullah b. Übeyy'e gidecek bir adamımız olsa da bize Ebu Süfyan'dan bir eman (güven) alıverse"* diye söylenmişlerdi. Bir kısım münafiklar da:

-"Muhammed peygamber olsaydı öldürülmezdi, artık eski dininize dönünüz ve kardeşlerinize başvurunuz" diye ikiyüzlülüklerini açığa çıkarmışlardı. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Kur'ân Yolu)*

Bütün bunlara karşı Enes b. Nadr (Enes b. Malik'in amcası) kalkıp şöyle bağırmıştı:

-"Ey topluluk! Eğer Muhammed öldürüldüyse, Muhammed'in Rabbi canlı ve ölmemiştir. Resulüllah'dan sonra sağ kalıp da ne yapacaksınız? Onun savaştığı uğurda savaşın da ve onun öldüğü uğurda şeref ve şan ile ölün!" Sonra:

-"Allah'ım! Şunların dediklerinden sana özür beyan ederim ve şunların (münafikların) yaptıklarından yüz çeviririm." diye dua etmişti.

Ardından, kılıcını çekip meydana atılmış ve şehid oluncaya kadar savaşmıştı. Enes'in (r.a), tam 70 yara aldığı rivayet olunur. Başka sahabeler de aynı şekilde şehit olmuşlardır ki, Sa'd b. Rebî' ve kanlar içinde yuvarlanan Ensarî bunlardandı.

Kaçanlardan bazıları Medine'ye kadar gitmişler ve çoğu dağda kalmışlar, sonra toplanmışlar ve düşman açıldıktan sonra Peygamberimiz de yanındakilerle beraber oraya çıkmış ve birleşmişlerdi. İşte bu âyet, bu öldürme yaygarası üzerine görevlerini terk edenleri uyarmak ve eğitmek için inmiştir.

144.âyetteki ***"inkılâb 'alâ'l-'akıb"***; esas olarak **'ökçeler üzerine dönmek'** demektir ki, asker yürüyüşünde olduğu gibi tam sağdan veya soldan geri dönmektir; iki ökçeyi birden yerinde çevirmek suretiyle ayakları çaprazlaştırdığından yürümeyi imkânsız bırakır. Kur'ân'da bu tabir, ya **harpte kaçmak**tan kinaye veya **dinden dönmek**ten (*irtidad*) mecaz olmak üzere iki manaya ihtimali vardır. Burada açık olan **"dinden dönme"** manasıdır ki, harpten kaçmak dolayısıyla, inkârî istifham (soru) ile ***"irtidad mı edeceksiniz*** *(dinden mi döneceksiniz)****?"*** diye bir azarlama ifade eder. Ve Allah Rasûlünün vefatından sonra Müslümanların görevlerini hatırlatır. Ve bu azarlama ve hatırlatmanın mesajı da şu olur: *"Muhammed ancak bir Rasuldür. Ondan önceki bütün peygamberler ise gelmiş geçmişlerdir. Şu halde Muhammed de onlar gibi gidecektir. Bu yönden O'nun diğer peygamberlerden bir farkı yoktur. Peygamberlerin tebliğ ettikleri şeriat(din)lerin bâkî kalması için de kendilerinin bâkî kalmaları şart değildir. Önceki peygamberlerin hepsi vefat etti. İman eden tabileri sebat edip dinlerini muhafaza ve müdafaa ettiler. Risaletin hükmü budur. Hz. Muhammed'e*

(s) ait elçiliğin hükmü de başka değildir. Bu böyle iken eğer Muhammed vefat eder veya öldürülürse, siz onun dininden dönüverecek veya onu müdafaa etmeyecek misiniz ki, bir öldürülme söylentisi üzerine kaçmaya kalkıştınız? Hayır, Muhammed'in (s) vefatından sonra sizin hayır ve çıkarınız dönmekte değil, sebattadır. O zaman bu görev tamamen size kalacak ve siz sözünüzde durup onu yerine getirirseniz şükredenlerden olacaksınız ve muhakkak Cenab-ı Allah'ın mükâfatına ereceksiniz. Nitekim geçmiş peygamberlerin ümmetleri de ancak böyle mesut olagelmişlerdir".

"Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır" ifadesindeki **"şâkirîn"**den maksat, İslâm'da sebat ederek görev yapanlardır. Bunun için ***"sâbitîn** = sebat edenler"* veya ***"tâîîn** = itaat edenler"* diye tefsir edilmiştir. Hz. Ali, "sâbitîn" ile tefsir eder ve dermiş ki: *"Bunlar, Ebu Bekir ve arkadaşlarıdır. Ve Ebu Bekir şâkirîn(şükredenler)in başıdır".* Buna göre âyet, öldürülme söylentisi üzerine dönme ve kaçmanın, dinden dönme değilse de, ona yakın büyük günah olduğunu anlatmakla bir azarlama ve müminleri sıddîkîn (güvenilir kimseler) makamına yükseltecek bir terbiyeyi içermiş olduğu gibi, bilhassa Peygamber'in vefatı sırasındaki dinden dönme (irtidad) olaylarının ve Hz. Ebu Bekir'in bunlara karşı doğruluk metanetiyle güzel başarısına bir işareti içine alır. Bu şükretmenin dünyada ödülü de İslâm devletinin kuruluşu olmuştur. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

145.âyet: ***"Allah'ın izni olmaksızın hiç bir kimseye ölmek yoktur..."*** Öldürülme söylentisi üzerine perişan olanlar üzerinde iki duygudan biri veya her ikisi etken olmuştur:

1) **Birisi** Peygamber'in vefatından son derece etkilenerek her şeyden vazgeçmek;

2) **diğeri** de düşman karşısında ölümden korkup can derdine düşmektir.

144.âyet ("*Muhammed ancak peygamberdir...*") birinciye cevap olduğu gibi, 145. âyet de ikinciye veya her ikisine karşı teselli ve irşadı içererek, metanetle (dayanma) cihada sevk ve bu konuda bu iki endişenin bile bir mazeret olamayacağını beyandır. Gerçekten Allah'ın izni ve iradesi olmaksızın hiçbir kimsenin ölmesi ihtimali yoktur. Gerek döşekte olsun, gerek öldürmekle olsun, mutlak ölüm böyle olunca, Allah'ın iradesi erişmeden düşmanın saldırısıyla da kendi arzusuyla da kimse ölmez. Demek ki Muhammed vefat eder veya öldürülürse düşmanın saldırmasıyla değil, Allah'ın izniyle olur. Aynı şekilde herhangi bir şahıs da ölecek veya öldürülecek olsa, o da düşmanın saldırmasıyla değil, Allah'ın emriyledir. Ve bunun böyle olduğu da Uhud'da tecrübe ile sabittir. Eğer böyle olmasaydı, o gün hiç kimse kurtulamazdı. Buna göre her iki takdirde Allah'ı unutmamak ve Allah'ın iradesine tam bir rıza ile itaat edip görev yapmak gerekir. Harp meydanında görev ise, kâfirlere karşı koymak ve *i'lây-ı kelimetullah* (Allah'ın kelimesini yükseltmek) uğrunda hiçbir şeyden çekinmemektir. İyi bilinmelidir ki, korkunun ecele faydası yoktur... Allah'ın izniyle ölüm ise tayin

edilmiş bir şekilde yazılır. Yani Allah katında bilinen bir vakit ile takdir edilmiştir ki; ne ileri gider, ne geri kalır. Bir insan, gerçekte nasıl bir şekilde ölecekse öyle ölür. Ve onun dünyada iki ömrü yoktur. Şu halde iki eceli de yoktur. Bazı kimseler *ecel-i müsemmâ* (eceliyle gelen, normal ölüm) ve *ecel-i kaza* (kaza ile gelen ölüm) diye iki ecel tasavvur ederler. Ve *"Zavallı, eceli gelmeden kazaya uğradı"* derler. Bilmezler ki, olay ne ise ömür, ecel odur ve o kişinin Allah katında bilinen vakti ondan ibarettir… Evet, kaderin sırrı belli olmaz ve yaşayan bir kimsenin ne vakit ve ne şekilde öleceğini de Allah'tan başka kimse bilmez. İlâhî kanunda ölümün sebepleri olarak tanınmış birçok şeyler de vardır. İnsan, ecelinin ne olduğunu bilmediği için bunlardan sakınmalıdır… Ama ölüm endişesi, hayatla ilgili kayıtlanmalar, Allah'a karşı mühim görevleri unutturmamalıdır. Çünkü hayat ve ölümün bizzat dayanağı sırf Allah'ın dilemesidir. Ve bunda kimsenin tesiri yoktur. Fakat hayattan istifade ve hayatın meyvelerini toplayıp devşirebilme hususu böyle değildir. Bu, beşer iradesiyle ilgilidir. Bunun için buyurulur ki: ***"Kim dünya sevabı isterse, ona dünya sevabından veririz; kim de ahiret sevabı isterse, ona da ahiret sevabından veririz."*** Burada *"**minhâ** = ondan"* kayıtları gösteriyor ki, istenilenin hepsi verilmezse de, her halde biraz olsun verilir. Ve kulun iradesi büsbütün hükümsüz kalmaz. *"Dünya sevabı"* kısmı ise, ganimet arzusuyla koşanlara bir ta'riz yani taşlamadır.

145.âyette Müslümanlara ölüm korkusundan kaçmanın anlamsızlığı öğütlenir. Çünkü hiç kimse Allah'ın belirlediği zamandan bir dakika önce veya fazla yaşayamaz. Bu nedenle insanın dikkat etmesi gereken konu, ölümden nasıl kaçılacağı değil, bu dünyada kendisine verilen zamanı nasıl en iyi şekilde değerlendirebileceğidir. Yani insan bu zamanı dünya hayatı için mi, yoksa ahiret için mi harcayacaktır?

Bu âyetteki **şükredenler**; İslâm nimetinde sebat edip, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği kudret ve kuvveti, yaratılış gayesi olan itaate sarf ederek şükrünü eda ederler ve hiçbir engel karşısında bundan dönmezler. Bunlar ya şehidler ve diğer bilinen mücahidlerdir veya genel olarak şükredenler cinsidir ki mücahidler bunda ilk başta gelirler. Burada şükrün cezasından kastedilen de, ahirete ait sevaptır.

"Sevab"; bir amelin karşılığıdır. ***Dünyadaki sevab*** ile insanın amellerinin karşılığını dünyada elde etmesi; ***ahiretteki sevab*** ile de, bu dünyadaki amellerinin karşılığını ahirette sürekli bulması kastedilir. Yapılan her işin sonucu, yapan kişiyi kaçınılmaz bir şekilde takip ettiği için, İslâmî hayat görüşünde en önemli nokta, hayat için sarfedilen çabaların bu dünyanın geçici zevk ve çıkarları uğruna mı, yoksa ahiretin son bulmayan zevkleri uğruna mı harcandığı konusudur... *(Tefhimü'l-Kur'ân; Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Şükredenler" dünyanın geçici zevk ve çıkarları uğruna değil, ahiretin sonsuz zevkleri uğruna çaba harcayanlar olup Allah'ın mükâfatını kazananlardır. Allah'ın ahirette iyi amellerin

karşılığını vereceği sözüne güvenip, sonuçlarının bu dünyada ortaya çıkıp çıkmamasına veya sonucunun olumsuz olmasına aldırmaksızın salih amelleri işlemeye devam eden kişi, **gerçekten şükreden bir kul**dur. Zamanını, parasını ve enerjisini sadece bu dünya için harcayan ise, **şükretmeyen nankör** kuldur.

146. âyet şöyle anlaşılabilir: "Onlar, sayıca düşmanlarından az ve teçhizat yönünden zayıf olmalarına rağmen, bâtıla tapanlara boyun eğmemişlerdir."

146. âyetteki ***"ribbiyyûn"*** kelimesi; ***"ribbî"***nin çoğuludur ki, *"rabbânî"* gibi rabbe nisbettir; **"Rabbe kulluk edenler"** demektir.[23] Yukarıda Allah tarafından peygamberliğe, kitaba, hüküm ve hükumete nail olmuş bir beşerin insanlara karşı, 'bana kul olun' diye rubûbiyyet (tanrılık) iddiasına hakkı olmadığı ama ***"Rabb'e halis kullar olun"*** *(Âl-i İmran 3/79)* âyeti gereği onların görevi eğitim-öğretimle rabbâniyyûn yetiştirmek olduğu beyan edilmekle, Efendimizin gönderilmesinin hikmetlerinden biri de rabbâniyyûn yetiştirmek olduğu anlaşılmış ve bundan sonra ***"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet oldunuz"*** *(Âl-i İmran 3/110)* ilâhî fermanıyla Muhammed ümmetinin, ümmetlerin en hayırlısı olacağı da anlatılmıştı. İşte burada, Uhud dolayısıyla Efendimize ait sebepler yüksek bir mânâ ile terbiye edilmek üzere, *'Siz öyle ümmetlerin en hayırlısı olarak rabbânîler olmaya adayken, geçmiş peygamberlerin ümmetleri kadar da olamayacak mısınız ki, öldürülme söylentisi karşısında perişan oluverdiniz'* meâlinde büyük ve ince bir **azarlama** ortamında, ***"Nice peygamberler var ki…"*** buyuruldu. *(Hak Dini Kur'ân Dili; Tefhimü'l-Kur'ân)*

147.âyetteki **ribbiyyûn'**un şu duası, her zaman Rabbe hâlis kullardan olmak için sıkça okunmalıdır:

"Rabbimiz, günahlarımızı ve işimizdeki aşırılıklarımızı bağışla, ayaklarımızı sabit kıl ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

148.âyet ribbiyyûndan olanlara, sabretmeleri ve duaları sebebiyle dünya nimetlerini ve ahiret nimeti olan Cennet'i müjdeliyor. *(Taberi Tefsiri, Kur'ân Yolu)*

---

23 **Rabbânî**, mürebbî (terbiyeci) demek olan ***"rabbe"***ye nisbet olarak düşünülebildiği gibi, **ribbî** de cemaat demek olan ***"ribbe"***ye nisbet olarak da tahlil edilmiştir ki, esasında sosyal anlamıyla "cemaat" (toplum) diye tefsir edilmiştir. Bunlardan başka Vâhidî'nin Ferrâ'dan naklettiği üzere *"evvelûn"* (yani evvelkiler, öncekiler) mânâsına da gelir. Bazıları, *"rabbânî"* ile *"ribbî"* arasında bir mânâ farkı bulunduğunu söylemişlerdir. Bu bağlamda İbnü Zeyd der ki: "Rabbânî, veli imamlar, ribbî de halkdır ki, ribbe bağlıdırlar. Buna göre "rabbânî" ve "ribbî" ikisi de "rabbe intisab" mânâsını içermekle beraber, **"ribbiyyûn"** ribbe bağlanmakla terbiye ve öğrenim görmüş topluluk; **"rabbânî"** de rabbe bağlanmakla diğerlerine öğretim ve eğitim yaptırabilecek yüksek seviyede bulunanlar diye ayırım yapılması en uygun mânâ olacaktır. Bununla beraber bunların anlamdaş veya "ribbiyyûn"un, "rabbâniyyûn"dan daha şümullü olarak da kullanılması caiz olur.

Kafirlere İtaat Etmeyin!

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ (149) بَلْ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ (150) سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمْ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ (151)

149. *Ey iman edenler, eğer küfre sapanlara itaat ederseniz, sizi topuklarınız üzerinde geri-sin-geri çevirirler de hüsrâna uğrayanlara dönersiniz.* ***150.*** *Hayır, sizin mevlânız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.* ***151.*** *Kendisi hakkında hiç bir delil indirmediği şeyi Allah'a eş koştuklarından dolayı küfr edenlerin kalplerine korku salacağız. Onların yurtları ateştir. Zalimlerin konaklama yeri ne kötüdür.*

Bu âyetler, ***"eski dininize dönünüz"*** diyen münafıkların sözleri sebebiyle inmiştir. Bununla birlikte bütün kâfirlere uymaktan sakındırır. Bu sakındırma hitabı özellikle şu manayı içerir; cihaddan kaçmak, kâfirlere uyup mağlup olmaya, bu da neticesiyle dünya ve ahirette zarar doğuran dinden dönmeye götürecek bir felakettir. Beydavi, bu âyet hakkında şu yorumu aktarır: *"Ebû Süfyan ve taraftarlarına karşı miskinlik gösterir ve onlardan eman almak isterseniz, onlar sizi kendi dinlerine döndürürler."*

Bu uyarı tam zamanında yapılmıştı, çünkü Uhud yenilgisinden sonra münafıklar ve Yahudiler, Müslümanları inançlarından döndürmeye çalıştılar ve şöyle dediler:

-"Eğer Muhammed (s) gerçekten peygamber olsaydı bir yenilgi yaşanmazdı. Buradan da anlaşıldığı üzere O, bir gün yenen, öbür gün de yenilen normal bir insandır. Allah'ın O'na yardım ve zafer vaat ettiği sadece bir propagandadan ibarettir."

150.***"Allah'ın, hakkında bir delil indirmediği şeyleri O'na eş koşmalarından dolayı inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız"*** ayetindeki **"er-ru'b"**; kalbi dolduran korku; **"sultan"** ise, hüccet, burhan ve delil demektir. Müslümanlara büyük bir vaad içeren bu âyet, kâfirlerin hepsinde Allah'a bir şirk bulunduğunu ve şirkin hiçbir ilmî esasa dayanmayan bir zulüm, bir haksızlık olduğunu ve korkunun sebebi de bu şirk olacağına işaretle bu şekilde Müslümanları tam bir ihlasa (samimiyete) yöneltiyor. Buna göre geniş manasıyla **"müşrikler"** deyimi, **"kâfirler"** deyimiyle müradif (eşanlamlı) demektir.

Rivayete göre; Ebû Süfyan, savaşın sonunda, "gelecek yıl Bedir'de buluşalım" demiş, Efendimiz (s) "inşallah" buyurmuştu. Ebu Süfyan Mekke yolunda yaptığına pişman olmuş, dönüp Müslümanlara saldırmayı düşünmüş ama Allah kalbine korku salmıştı. *(Tefhimü'l-Kur'ân; Hak Dini Kur'ân Dili, Beydavi Tefsiri)*

Zaferin Yenilgiye Dönüşmesinin Nedenleri

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (152) إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (153) ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (154) إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (155)

152. *Andolsun, Allah size verdiği sözünde sadık kaldı; siz O'nun izniyle onları kırıp-geçiriyordunuz. Öyle ki sevdiğiniz zaferi size gösterdikten sonra, siz yılgınlık gösterdiniz, isyan ettiniz ve emir hakkında çekiştiniz. Sizden kiminiz dünyayı istiyor, kiminiz de ahireti istiyordu. Sonra Allah denemek için sizi onlardan uzaklaştırdı ve sizi bağışladı. Allah müminlere karşı ihsan sahibidir.* ***153****. Siz o zaman durmaksızın uzaklaşıyor, kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber de sürekli sizi arkadan çağırıyordu. Allah elinizden kaçırdıklarınıza ve size isabet edene üzülmemeniz için sizi kederden kedere uğrattı. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.* ***154****. Sonra kederin ardından üzerinize bir güven indirdi, bir uyuklama ki, içinizden bir grubu sarıveriyordu. Bir grup da, canları derdine düşmüştü; Allah'a karşı haksız yere cahiliye zanniyla zanlara kapılarak: 'Bu işten bize ne var?' diyorlardı. 'Şüphesiz işin tümü Allah'ındır" de. Onlar, sana açıklamadıkları şeyi içlerinde gizli tutuyorlar, 'Bu işten bize bir şey olsaydı (görüşümüz alınsaydı), biz burada öldürülmezdik' diyorlar. De ki: 'Eğer evlerinizde de olsaydınız, üzerlerine öldürülmesi yazılmış olanlar, yine ölüp düşecekleri yerlere gidecekti. (Bunu) Allah, sinelerinizdekini denemek ve kalplerinizde olanı arındırmak için (yaptı). Allah, sinelerin özünde olanı bilir.'* ***155-*** *İki topluluğun karşı karşıya geldikleri gün, sizden geri dönenleri, kazandıkları bazı şeyler dolayısıyla şeytan onların ayağını kaydırmak istemişti. Ama andolsun ki, Allah onları affetti. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, halimdir (yumuşak davranandır).*

152. âyet, okçuların durumuna işaret ediyor. Ganimet toplamaları yasaklandığı halde, onlar liderleriyle tartışıp O'na karşı geldiler ve yerlerinden ayrılarak savaşın Müslümanların aleyhine dönmesine neden oldular. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Burada 'Allah inananlara böyle vaadlerde bulunuyor da Uhud'da niye bu musibetler oldu?' gibi bir soru akla gelirse; ***"şurası muhakkak ki Allah size olan vadini yerine getirmiş,***

doğruluğunu göstermiş idi. O sırada siz düşmanları, Allah'ın izniyle, doğruyordunuz."

Buradaki ***"hasse"*** kelimesi, 'öldürmek suretiyle **hissi** iptal etmek' manasına olup, 'çok öldürmek ve kökünü kesmek' demektir. Yani düşmanınızı Allah'ın yardımıyla bozmuş, önünüze katıp devamlı kesiyordunuz, kesecektiniz. Ama siz bu yardımın tamam olması için sabır, korunma ve emre uyma gibi gerekli şartlara uymadınız. Onun için vaadin yerine gelmesi o zamana kadar devam edebildi ki nihayet "kalp zayıflığına düştünüz", sabredemeyip ganimete hırs ettiniz, "emir ve kumandada münakaşa ve isyan ettiniz".

Okçular, Rasûlüllah'ın tertip ettiği ve ***"her ne olursa olsun buradan ayrılmayınız"*** dediği yerden kendi kanaatleriyle ayrılmışlar ve komutanları Abdullah b. Cübeyr'in emrini dinlememişlerdi. Bütün bunlar da Allah'ın, size sevdiğiniz zafer ve ganimeti, düşmanın bozulmasını göstermesinden sonra oldu. Öyle ki, kiminiz dünyayı arzu ediyordu, ganimete koştu, kiminiz de ahireti istiyordu, yerinde kaldı, şehid düştü. Allah onu gösterdikten sonra o kalp zayıflığınız, münakaşa ve isyanınız üzerine sizi o belalarla denemek ve sınamak için düşmanlardan yüzünüzü çevirdi, bununla beraber şurası kesin ki pişmanlığınız nedeniyle sizi affetti de. Allah Teâlâ bu müminlere böyle büyük bir lütuf ve ihsan sahibidir. Ve o affetme, sizin pişmanlık ve imanınız dolayısıyla bu ilâhî lütfun eseridir. Yoksa bütün büsbütün mahvolmanız hiçbir şey değildi…

Sizin bu kaçışınız, eğer Allah sizi affetmeseydi, toptan helâk olmanıza yol açabilirdi. Allah'ın merhameti ve yardımı ile bu kötü sonuçtan kurtuldunuz; çünkü Kureyş, zaferi kazanmış olmasına rağmen hiçbir neden yokken geri dönüp gitti. *(Hak Dini Kur'ân Dili; Tefhimü'l-Kur'ân)*

153.âyet; Hz. Peygamber'in (s) cesareti ve sabrı ile düşmanın hem önden, hem de arkadan saldırmasıyla ortaya çıkan karışıklığın apaçık bir felâkete dönüşmesinin önlendiğini anlatıyor.

Bazı Müslümanlar Medine tarafına, bazıları da Uhud'a doğru kaçışırken Hz. Peygamber (s) olduğu yerde kaldı ve imtihanı başarıyla geçen birkaç ashabıyla birlikte yerini korudu. Kaçanlara: ***"Ey Allah'ın kulları, bana gelin!"*** dedi. *(Buhari, Meğazi 20; Tefsir 3/10)* Zaferin yenilgiye dönüşmesi, Efendimizin (s) şehit olduğu söylentisinin yayılması, ashabdan birçoğunun şehit olması, yaralıların acıklı durumu, vatanlarının tehlikede oluşu ve Medine'nin toplam nüfusundan bile fazla olan Kureyş ordusunun şehre girip yağma edeceği korkusu gibi kaygılar, üzüntünün artmasına neden olmuştu. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Kaçışın şiddetinden merkez, artçılar halinde kalmıştı. 'Böyle oldu da Allah sizi, **gam üstüne gam ile cezalandırdı**. O ganimet kayboldu. Öldürülüyor ve yaralanıyordunuz. Düşmanın zaferinden dolayı çok üzülüyordunuz. Hz. Peygamber'i öldürmek için yapılan hücum

ile içiniz kan ağlayarak perişan halde kaldınız. Yahut Allah sizi **gama karşı gam ile cezalandırdı**. Siz isyanınızla Peygamber'i üzdünüz, Allah da buna karşılık sizi bu **gamlarla gamlandırdı**. Diğer bir mana ile; Peygamber sizin başınıza gelen felaketlerin acısını yüklenerek **size gam ortağı oldu** ki, kaybettiğiniz fırsat ve üstünlüklere de uğradığınız musibetlere de üzülmeyesiniz. Dünya olaylarına karşı metin ve tecrübeli olarak Allah'a sığınıp geleceğe hazırlanasınız. Zira bu deneyle görülmüş oldu ki, **acı acıyı unutturur**. **En büyük zannedilen gamları unutturacak gamlar olur.** Ve bir an içinde Allah yenilenleri galip, üzülenleri memnun edebilir. Ve Allah bütün yaptıklarınızdan ve yapacaklarınızdan haberlidir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

154.âyet; ***"O gamdan sonra Allah size bir emniyet, bir uyku verdi ki, içinizden bir kısmını bu uyku basıyor, sarıyordu"***, savaşta cesaretlerini kaybetmeyen müminlere bir yardım ve destekti. Bunlar öyle bir güven duygusu yaşadılar ki, acı içinde olmalarına rağmen kendilerini emin hissettiler. Malumdur ki, şiddetli korku içinde insanı uyku tutmaz, uykusuzluk devam ettikçe de perişanlık artar. İşte bu hâl içinde uyuyabilen, korkuyu unutmuş, güven duymuş, kalbinde bir sükûnet bulmuş demektir.

Rivayet edilir ki, müşrikler savaştan sonra Uhud'dan ayrılırken, ***"yine geleceğiz"*** diye tehdit savurdular. Müslümanlar böyle bir saldırıdan emin olamıyorlar; düşmanın sahte bir dönüşle tekrar hücum etmesinden veya Medine'ye baskın yapmasından endişe ediyorlardı. Bu durumda tamamen yok olma tehlikesinin baş göstereceğinden korkanlar vardı. Bunun için çarpışmaya hazır bekliyorlardı. İşte bu korku halinde, Allah onlara bir emniyet verdi. Uyuklamaya başladılar. Zübeyr (r.a) anlatıyor:

"Korkunun şiddetlendiği sırada ben Peygamber'le beraberdim. Allah bize bir uyku verdi ki, beni uyku basıyordu ve uykum arasında rüya gibi Muattib b. Kureyş'in, ***'Bizim görüşümüz alınmış olsaydı burada öldürülmezdik'*** *dediğini vallahi işitiyordum."*

Ebu Talha da (r.a) bu hali şöyle anlatıyor: *"Uhud günü başımı kaldırdım, kimi gördümse kalkanının altında uykudan eğilmiş idi. O gün ben de uyku basanlardan idim, elimden kılıcım düşerdi alırdım. Sonra kamçım düşerdi alırdım."* *(Buhari, Tefsir 3/11; Meğazi 20)*

Böyle bir emniyet duygusu Bedir'de de vâki olmuştu. ***"O zaman sizi, Allah'dan bir güven olmak üzere hafif bir uyku bürüyordu"*** *(Enfal 8/11)* ki bunlar, Allah'dan gelen feyz ve ilhamlar ve ilâhî sükûnet cümlesindendir. Bu uyku, normal bir uyku olmayıp, fevkalade ilâhî bir yardımdı ve Müslümanlar bundan çeşitli şekillerde istifade etmişlerdi. Orada bütün müminlere inen bu uyku, hepsini birden bastırmamıştı. Orduda iki zümre vardı: **müminler** ve **münafıklar**.

1) Müminler: Hz. Muhammed'in (s) Allah tarafından hak peygamber olduğuna ve sözleri kendi arzusundan olmayıp hak vahiy bulunduğuna kesin inanmış ve Allah'ın bu dine

yardım edeceğini ve bütün dinlere üstün getireceğini de Peygamber'den dinlemiş oldukların-dan, bu kötü olayın, köklerini kesecek bir yok etmeye kadar varamayacağına imanları gereği kesin ümitleri vardı. Bu sayede o korkulara rağmen güvenleri yok edilmemiş; ***"Ne kaybettiğiniz fırsat ve üstünlüklere, ne de uğradığınız musîbetlere üzülmeyesiniz"*** sırrı da tecelli etmiş olduğundan, kendilerini uyku tutabilmiş ve bununla bütün bütün sükunet bularak korkuları tamamen kalkmış ve kendilerini toplamışlardı.

2) Münafıklar: Nefislerinin derdine düşüp kendilerinden başka bir şey düşünmeyen, Dine ve Peygamber'e önem vermeyen, nefislerine ait istekleriyle uğraşan **münafıklar** Hz. Muhammed'in (s) peygamberliği hakkında şüphe içinde olup, harbe de ganimet hevesiyle veya ihtilal fikriyle gelmişlerdi. Çokları daha başlangıçta Abdullah b. Übey ile beraber savuşup gitmiş, bir kısmı da kaçamamış kalmıştı. Savaş yenilgiye dönüşünce, başlangıçta gönüllerinde intikam almış gibi bir sevinç hissettiler; sonra da her iki taraf için şüpheli mevkide bulunduklarından dolayı, korkuları şiddetlendikçe şiddetlendi. Gözlerine uyku girmedi. Cahiliye kafasıyla Allah hakkında sû-i zanda bulunuyorlar:

-*"Artık Peygamber'in işi bitti, yok oldu"* diye batıl bir zanda bulunuyor ve ekliyorlardı:

-*"Muhammed hak peygamber olsaydı, Allah ona böyle kâfirleri musallat etmezdi."*

Allah'ın Rasulü'ne (s) güya danışıyorlarmış ve emir bekliyorlarmış gibi diyorlardı ki:

-*"Gözetilen o zafer işinden bizim için az bir pay (bize bir iş, bir tedbir) var mı?"*

Bu deyim; *'Nasıl, bundan sonra hâkimiyet işinden bize de bir hisse var mı?'* gibi, bir siyasi maksadı veyahut *'Nasıl, bu işlerde biz bir dolap çevirebiliyor muyuz? Senin vaat ettiğin zaferi sonuçsuz bırakacak bir rol oynayabiliyor muymuşuz?'* gibi bir kini içerir.

Ey Muhammed! De ki: Bütün iş Allah'ındır; o halde neticede bütün üstünlük/galibiyet O'nun ve dostlarınındır. ***"Şüphesiz ki Allah'tan yana olanlar üstündürler."*** *(Maide 5/56)* Yahut bütün Bedir onundur. Ezelde ilâhî takdirinde ne hükmetmiş ise o olacaktır.

Ey Muhammed! O münafıklar nefislerinde (gönüllerinde veya kendi aralarında) bir şey, bir bozuk fikir, bir küfür gizliyorlar ki, onu sana açmazlar.

Denildi ki; Müslümanlarla beraber bu savaşa geldiklerine pişman oldular. Dediler ki:

-*"Bizim için o vaat olunan işten bir şey olsaydı (yani Muhammed'in vaadi doğru olsaydı), yahut bizim fikir ve tedbirden hissemiz olsaydı, fikrimizle hareket edilseydi, burada böyle öldürülmeye maruz olmaz, içimizden bu kadar ölü vermezdik."*[24]

24 Münafıklar **ecel**in iki olduğunu söylüyorlar, normal sebeplerin, ilâhî iradenin tersine etki edebileceğini sanıyorlar. Âyette geçen **"emr"** kelimesi ya *"umûr"* veya *"evâmir"* kelimesinin tekili (müfred) olduğuna göre, bu söz birkaç manaya gelebilir:

155.âyet: ***"Şüphesiz iki ordunun çatıştığı gün içinizden yüzçevirenler, herhalde kazandıkları bazı hatalar sebebiyle şeytan onların ayaklarını kaydırmak istedi."***

O bazı hata/günahlar ne idi? Onu ancak Allah bilir ve burada gizlemiştir. Anlaşılıyor ki itaat, itaate sevkettiği gibi, günah da günaha sevkeder ve insanın şeytana kapılmak kabiliyetini artırır. ***"Bununla beraber muhakkak ki Allah onların günahlarını affetti..."***

"Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiç bir canlı yaratık bırakmazdı." (Fâtır, 35/45) Artık ümitsiz olmak, kötü zanna düşmek caiz değildir.

O gün sebat eden veya kaçanların sayısı ve kimlikleri hakkındaki haberler çeşitlidir:

İbn İshak'ın nakline göre üçte birisi yaralı, üçte biri bozguna uğramış, üçte biri de sebat etmişti. Denilir ki: Bozguna uğrayanların bir kısmı Medine'ye vardı ve Rasulüllah'ın öldürüldüğünü haber verdi. Bazıları gelip kadınlarının yanlarına girdiler. Kadınlar onlara: **"Demek Peygamber'den kaçıyorsunuz ha!"** deyip yüzlerine toprak saçtılar; **"Burada öreke var, al da iplik bük"** diye hakaret ettiler...[25]

---

1) Bir yandan Hz. Peygamber'in (s) belli şartlarla Allah tarafından vaat etmiş olduğu zafer işini yalanlamak maksadıyla peygamberliğe bir itiraz; diğer yönden Abdullah b. Übeyy'in Medine'den çıkılmaması hakkındaki reyi kabul edilmemiş olduğundan dolayı, Peygamber'in emir ve isteğini hatalı bulma ve bunun altında istişareden daha kuvvetli bir şekilde hükümet işine iştirak etmek ve işe karışmak, bu niyetle Peygamber'in idare şeklini istibdatkâr (keyfî idareye yakışır şekilde) görmek isteyen bir ihtilal fikri vardır. Bu münafıklar bu niyetleri besliyorlar ve tabiatıyla açıklayamıyorlardı. Oysa önce Rasulüllah (s), münafıkların başı İbn Übeyy'i istişareye davet etmişti.

2) İkinci olarak kendisi de rüyasını anlatmış ve aynı görüşte bulunmuş, fakat şûrânın (danışma kurulu) çoğunluğu çıkmakta ısrar ettiklerinden dolayı, o görüş hakim olmuştu. Bu durum karşısında Efendimize münafıkların bir çeşit istibdad isnat edercesine *"eğer bu işten bize bir şey olsaydı..."* demeleri, iftira edercesine bir gerçeğin çarpıtılması idi.

3) Bu olay ile tecrübe gösterdi ki, münafıkların istişareye alınması bile hikmete uygun değildi. Çünkü İbn Übeyy, kibir ve gururundan fikrinin kabul edilmemesine tahammül edemeyerek kırgınlığını artırmış ve orduda ihtilal çıkarmaya çalışmıştı. Bu sebeple yukarda açıklandığı üzere ***"Ey inananlar, kendinizden başkasını kendinize dost edinmeyin."*** *(Âli İmran 3/118)* ayeti inmiş ve ***"De ki: Bütün işler Allah'a aittir."*** ilâhî emri ile bu bakış açısından da gerçek gösterilmiştir. Bunlara rağmen İslâm ile ilgili işlerde istibdad(zorbalık) olmadığını ayrıca açıklamak için de ***"İşte onlarla istişare et"*** (3/159) emri gelecektir. Şimdi *'böyle ölü vermezdik'* iddialarına da ***"Eğer siz evlerinizde olsaydınız bile, üzerlerine öldürülmesi yazılmış olanlar, yine öldürülüp yatacakları yere çıkıp gideceklerdi."*** cevabı verildi. Yani, *"Ey Muhammed! De ki, Uhud'a çıkmayıp da evlerinizde (yani Medine'de) bulunsaydınız, öldürülmeleri yazılmış olanlar, herhalde, devrildikleri yerlere çıkacaklar, yine öldürüleceklerdi"*. Zira Allah'ın takdirini geri çevirip değiştirmek mümkün değildir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

25 *Keffal Tefsiri*nin açıklamasına göre bu konudaki bütün haberlerden özetle şu anlaşılır: Bazıları dönüp uzaklaştı. Kimi Medine'ye, kimi de diğer tarafa gitti. Ama çoğu dağ tarafında kalıp orada toplandılar; Hz. Ömer bunların yanında idi; ancak onun başlangıçlarda olmadığı, bir de uzağa gitmeyip dağın üzerinde Rasulüllah'ın oraya çıkmasına kadar kaldığı kesindir. Ebu Hayyan Tefsiri'nde nakledilir ki, Hz. Ömer, bir cuma günü hutbeye çıkmış, Âl-i İmran sûresini okumuştu (Hz. Ömer hutbesinde bu sûreyi okumaktan hoşlanırdı). İşbu *"Sizden yüz çevirenler..."* âyetine gelince dedi ki: 'Uhud günü biz bozulduk, ben geçtim dağa çıktım, kendimi dağ keçileri gibi sıçrıyor görüyordum, insanlar da, "Muhammed öldürüldü" diyorlardı. Ben de, 'Muhammed öldürüldü diyen bir kimse bulursam her halde öldürürüm' dedim. Nihayet dağın üzerinde toplandık. Bunun üzerine bu ayetin tamamı indi.' *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Ders 13

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 156-175. ÂYETLER

Uhud Dersleri: Yenilgiden Zafere

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (156) وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ (157) وَلَئِنْ مُتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ (158) فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (159) إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (160) وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (161) أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (162) هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ (163)

156. *Ey iman edenler! Sizler sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında, Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye 'Onlar yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi' diyen inkârcılar gibi olmayın. Hayat veren de öldüren de Allah'tır; Allah yaptıklarınızı görür.* ***157.*** *Andolsun ki, Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz bilin ki Allah'tan gelecek bir bağışlama ve rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.* ***158.*** *Andolsun ki, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzurunda mutlaka toplanacaksınız.* ***159.*** *Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.* ***160.*** *Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah'a güvensinler.* ***161.*** *Hiçbir peygamber savaşanların hakkını zimmetine geçirmez. Böyle bir haksızlık yapan, kıyamet günü, zimmetine geçirdiğini yüklenmiş olarak gelir; sonra, herkese kazanmış olduğunun karşılığı kendileri haksızlığa uğratılmaksızın tastamam ödenir.* ***162.*** *Allah'ın rızasını elde eden Allah'ın gazabına uğrayan gibi olur mu hiç? Bunun varacağı yer cehennemdir; o varılacak ne kötü yerdir!* ***163.*** *Onlar Allah katında derece derecedir. Allah onların yaptıklarını görür.*

Allah'ın Yardımı İçin Tevekkül ve İstişare

156.âyet: Bazı bahanelerle savaştan geri dönen münafıklar, ölen yakınları için çığlık atıp ağlıyor;

-*"Bizim yanımızda olsalardı ne ölürler ne de öldürülürlerdi"* diyerek fitne çıkarıyorlardı. *(Taberi Tefsiri)*

Onların bu inançları ve sözleri sonuçta kalplerinde ıstırap ve hasret oluşturuyordu. Zira onlar ilâhî takdire inanmıyor, ölmeyi veya öldürülmeyi zahirî sebeplere bağladıkları için;

-"Âh keşke onları göndermeseydik!" diyorlar, bu da onların üzüntüsünü arttırıyordu.

Âyetin ***"Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye"*** bölümü bunu ifade ediyor. Oysa olup biteni ilâhî takdire bağlamak insanlara sükûnet kazandırır. Hayatı veren de alan da Allah'tır. Allah dileseydi onlar şehit olmazlardı. Ancak Allah bu savaş ve yenilgiyle Müslümanları eğitmek, imtihan etmek ve onları ilerideki **daha büyük savaşlara hazırlamak için başlarına bu yenilgiyi getirdi**.

Nitekim Uhud'dan ders alan sahabeler bundan sonra girdikleri tüm savaşlardan galip çıktılar. Fakat münafıklar, doğru bir Allah ve kader inançları olmadığı için savaşı ölüm sebebi gördüler. Bu yüzden Allah, müminleri uyararak kâfirler ve münafıklar gibi yanlış inançlara ve düşüncelere kapılmamalarını emretti. Çünkü bu tür inanç ve düşünceler savaşta yılgınlığa ve sonunda düşman istilâsına yol açar. Bir görüşe göre de onların bu tür inanç ve davranışları **âhirette hasret acısına** sebep olacaktır. *(Kur'ân Yolu)*

157.âyet: Allah yolunda savaşırken öldürülen yani şehit edilen veya kendiliğinden ölen kişiler için Allah'ın lütfedeceği **bağışlama ve rahmet** şüphe yok ki hayatta kalanların dünyalık için **biriktirecekleri mal, para ve elde edecekleri makamdan** çok daha iyidir. Allah bunu yemin ederek haber veriyor. Çünkü böyle bir ölüm, müminin günahlarının silinip makamının yükselmesine vesile olur. *(Taberi Tefsiri)*

158.âyet: İnsanlar ister rahat yataklarında ölsünler, isterse Allah yolunda savaşıp şehit olsunlar veya başka herhangi bir şekilde ölsünler, toplanacakları yer Allah'ın huzurudur; ondan başka dönecekleri yer yoktur; herkes dünyada yaptığının karşılığını orada alacaktır. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri)*

159.âyet: Evrensel İslâm mesajını getiren, âlemlere rahmet olarak gönderilen *(Enbiyâ 21/107)* ve yüce bir ahlâk üzere bulunan *(Kalem 68/4)* Peygamberimizin (s) kötü vasıflar taşıması elbette düşünülemez.

Şüphesiz bu âyet Efendimizin büyüklüğünü, yüksek ahlâkını ve yüreğinin katı olmadığını, aksine şefkat ve merhametle dolu olduğunu gösterir. O, Allah'ın kendisine lütfettiği bu özellikleri sayesinde arkadaşlarına, özellikle Uhud'da talimatlarına uymayıp İslâm ordusunun yenilmesine sebep olanlara ve Müslümanları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakanlara merhametle davranmıştır. Eğer onlara karşı katı davransaydı ve onları sert bir şekilde cezalandırsaydı, çevresindekiler dağılıp giderlerdi.

İslâm'ın eğitim metotlarından biri de affetmektir. Yerine göre af, cezadan daha etkilidir. Bu yüzden Allah 152. âyette müminlerin Uhud'daki hatalarını affettiğini açıklamıştı; bu âyette de Rasûlüllah'a onları affetmesini, Allah'ın onları bağışlaması için dua etmesini emretti. Efendimizin onlara yumuşak ve merhametli davranması sahabe üzerinde büyük bir etki gösterdi. Nitekim Uhud'daki hataları affedilen sahabeler bir daha böyle bir hata yapmamaya özen gösterdiler ve girdiği bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in ve komutanlarının emirlerine titizlikle uyarak zaferler kazandılar. Ve Allah (c.c), Efendimizden (s) bir konuda karar vermeden önce onu ashabına danışmasını, onların fikrini almasını ve istişare sonunda kararını verince de artık Allah'a güvenip uygulamaya geçmesini emretti. *(Kur'ân Yolu)*

Şûrâ ve İstişare

Âyetteki ***"şâvir** (danış)"* kelimesi, ***müşavere***'den türemiş emir kipidir. Sözlükte ***müşavere***; 'arı kovanından bal almak, danışıp görüş almak, işaret almak' manalarına gelir; aynı kökten olan ***şûra*** ile eş anlamlıdır. Terim olarak ***müşavere***; 'herhangi bir iş hakkında konunun uzmanlarının veya o konuda görüş bildirebilecek kimselerin görüşlerine başvurmak, onlarla görüş alış-verişinde bulunmak' demektir. ***Şûra*** ise; 'yöneticilerin ve özellikle devlet başkanının kamu görevini yürütürken istişarede bulunmasını ve istişare sonucu oluşan eğilimi göz önünde bulundurmasını' ifade eden bir terimdir. İsim olarak ***şûra*** 'toplanıp görüş alış-verişinde bulunan cemaat' anlamına gelir.

Burada ***"iş hakkında onlara danış"*** buyruğuyla Efendimizin (s) şahsında bütün ümmete ve özellikle yöneticilere danışarak iş yapmaları emredildi. Başka bir âyette de ***"İşleri aralarındaki danışma iledir"*** *(Şûra 42/38)* buyurularak istişare ile hareket etmek Müslümanların üstün meziyetleri arasında sayılmış, ve Müslüman toplumlarda yönetimin şûra ve meşveret esasına dayanması gerektiği belirtilmiştir.

Yüce Allah, Efendimizi İslâm'ı yaşamak üzere örnek bir insan olarak göndermiş; ashabın da sonraki nesilleri yetiştirebilecek düzeyde örnek bir toplum haline gelmelerini istemiş, bu sebeple Rasûlüllah'a onları en güzel şekilde yetiştirmesini emretmiştir. Bu çerçevede, yönetimde onlarla istişare etmesini, onlara görev ve sorumluluk vermesini, hatalarını bağışlamasını,

günahlarının affı için dua etmesini emretmiştir. Böylece müminlerin hem Hz. Peygamber'e hem de birbirlerine karşı sevgileri artmıştır…

Rasûlüllah ve râşid halifeleri, şahsî hayatlarında da, toplum ve devlet yönetimiyle ilgili meselelerde de **şûra**ya çok önem vermişler, hep Müslümanların görüşlerini alarak hareket etmişlerdir. Efendimiz vahiy dışındaki meselelerde, özellikle savaş konularında sahabe ile istişare eder, tartışır, sonra karar verirdi. Kararında kendi görüşüne aykırı olsa bile çoğunluğun görüşünü ve doğru olanı kabul ederdi. Mesela: Bedir'de ordunun savaş yerini belirleme konusunda yaptığı istişarede bir sahabenin teklifini kabul etmiş ve karargâhı onun işaret ettiği yere kurmuştu. Bedir esirleri hakkında verdiği kararı da ashabıyla yaptığı istişare sonunda vermişti. Uhud Savaşında sahabe ile yaptığı istişare sonucu kendi görüşüne aykırı olan çoğunluğun görüşüne uyarak düşmanla Medine dışında meydan savaşı yapmayı kabul etmişti. Hendek Savaşında ise, Selman-ı Farisi'nin hendek kazılması önerisini kabul etmesi başta olmak üzere, birçok meseleyi ashabıyla istişare etmişti. Elbette bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Sahabe de istişareye ve halkın fikrine büyük önem vermişti. Onların bu tutumları sayesinde o dönemde Müslümanlar şahsen veya grup halinde karşı görüşlerini belirtmiş, itiraz etmiş, bu da yönetime olumlu katkılar sağlamıştı. Hatta Hz. Ömer'in, savaşta esir edilen ve İslâmiyet'i kabul eden **Hürmüzân** ile dahi istişare ettiği rivayet edilir. Ancak Emevîlerin yönetimi ele almalarıyla Müslüman toplumlarda giderek totaliter bir yönetim tarzı hâkim olmuş, şûra ve istişare neredeyse terkedilmiştir.

> Kur'an'ın şûraya dair açıklamaları, Rasûlüllah ve ashabının uygulamaları ışığında şûranın İslâm'ın öngördüğü sosyal düzenin ana ilkelerinden biri olduğu açıktır… Müşavere emrinin bağlayıcı olup olmadığı konusunda fıkıh âlimlerinin farklı görüşleri varsa da, devlet başkanının etrafında **ehlü'l-hal ve'l-akd** veya **ehlü'ş-şûrâ** diye anılan adalet, bilgi, akl-ı selim ve basiret sahibi kimselerin bulunması, devlet başkanının ve diğer yöneticilerin onlarla istişare etmesi ilke olarak gerekli görülür. *(Kur'ân Yolu)*

Tevekkül

Sözlükte 'dayanmak, güvenmek, itimat etmek ve işi başkasına havale etmek' anlamlarına gelen ***"tevekkül"***; terim olarak 'bir taraftan meşru hedefe ulaşabilmek için gerekli bütün çabayı gösterirken diğer taraftan da Allah'a dayanıp güvenmek ve işin sonunu O'na bırakmak' demektir. Tevekkül eden kişiye ***mütevekkil*** denir. Kur'ân'da 40 âyette tevekkül ve aynı kökten fiil ve isimler geçer. Bu âyetlerde Allah'a sığınmak, O'na güvenip dayanmak ve bağlanmak gerektiği, bunun İslâm akidesinin bir gereği, Allah'a samimi iman ve teslimiyetin

zaruri sonucu olduğu vurgulanır. *(bk. Al-i İmrân 3/122; Mâide 5/11, 23; Tevbe 9/51; Yûnus 10/84)* Ancak bu iman ve teslimiyet, olaylar karşısında kişinin kendisini ve gerekli tedbirleri ihmal etmesi anlamına gelmez. Nitekim **Râzî** bu konuda şöyle der: "Tevekkül, bazı cahillerin zannettiği gibi insanın kendini ihmal etmesi demek değildir. Böyle olsaydı müşavere emri ile tevekkül emri birbiri ile çelişirdi (biri diğerine engel olurdu). Tevekkül, 'insanın zahirî (görünür) sebeplere uyması ve fakat kalbini onlara bağlamayıp yüce Allah'ın korumasına dayanması' demektir". **Tevekkül** uyuşukluk ve hareketsizliğin bir mazereti değil, bütün zorluklara rağmen başarıya yardım edeceğine inandığımız Allah'a samimi güven ve bu güvenin verdiği tükenmez ümidin iman halini alışıdır.

> Bu konuda **Elmalılı** der ki: Fakat şunu unutmamak lâzım gelir ki tevekkül, görevin yerine getirilmesini Allah'a havale etmek anlamına gelmez. **Asıl tevekkül; gereğini yaptıktan sonra işi Allah'a bırakmaktır**. Birçokları bu konuda gaflete düşerek tevekkülü, *'vazifeyi terketmek'* sanırlar yani kulluk görevlerinin yerine getirilmesini Allah'a havale edip emir-komuta mercii olarak kendilerini görmek isterler. Sanki kul oturacak; namaz, oruç, zekât, cihad gibi görevleri yüce Allah ona emredip yaptırmayacakmış da kulun emir ve havalesiyle onun yerine bizzat kendisi yapıverecekmiş gibi bâtıl bir zihniyet taşırlar; İsrail oğullarının Hz. Musa'ya, ***'Sen ve rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız'*** *(Maide 5/24)* dedikleri gibi. Bu ise Allah'a tevekkül ve güven değil, O'nun emrine güvensizlik ve küfürdür. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Demek ki; tevekkül yoksulluk, uyuşukluk ve tembelliğin mazereti değil bir irade ve iman gücüdür.

"Yüz çeviririlerse de ki: Allah bana yeter, O'ndan başka ilah yok, ben yalnız O'na güvenip dayanırım; O, büyük arşın sahibidir."(Tevbe 9/129) "Halk onlara, 'İnsanlar size karşı asker topladılar, onlardan korkun' dediler de bu onların imanlarını arttırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' dediler." (3/173)

Bu konudaki âyetlere, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına ve İslâm'ın bu iki temel kaynağını en iyi anlayıp uygulayan sahabelerin hayatlarına bakılırsa, tevekkülün **"hareket ve faaliyeti bırakmak, tedbiri ihmal etmek"** şeklinde yorumlanmasının İslâm diniyle ilgisi bulunmadığı açıkça anlaşılır. Nitekim bir âyette ***"İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder"*** *(Necm 53/39)* buyurulur. Hz. Peygamber de (s) *kuşların bile sabahın erken saatlerinde yuvalarından ayrılarak akşamın karanlığına kadar Allah'ın kendileri için yarattığı rızıklarını aradıklarını* hatırlatarak *(Müsned, 1, 52)* Allah'a gerçek anlamda tevekkül etmenin **"esbaba tevessül"**ü (sebeplere sarılmayı) gerektirdiğini anlatmak istemiştir. Devesini bağladıktan sonra mı yoksa onu salarak mı tevekkül ettiğini soran bedeviye hitaben de; ***"Önce***

deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et" *(Tirmizî, Kıyamet 60)* buyurarak İslâm'ın tevekkül anlayışını somut örneklerle açıklamıştır.

"Allah Size Yardım Ederse Sizi Yenecek Yoktur!"

160.âyet: Müminlerin yardımcısı Allah'tır ve O, en iyi yardımcıdır. O, dostlarını ve sevdiği kullarını korur, gözetir, onlara yardım eder. Nitekim Bedir savaşında melekleriyle müminlere yardım etmiş ve onları düşmanlarına galip getirmişti. Uhud savaşında da müminler tamamen imha edilmekten Allah'ın yardımıyla kurtuldular. Allah'ın dostluğunu ve yardımını kazanmış olan kimse başkalarının yardımına muhtaç olmaz. **O'nun yardımının tecelli ettiği yerde mağlûbiyet yoktur; yardımsız bıraktıkları ise iflah olmazlar.** Bu sebeple **müminler sadece O'na dayanmalı, O'na tevekkül etmeli ve O'ndan yardım istemelidirler**. Allah'ın bir kimseye veya millete yardım etmesi veya onları yardımsız bırakması şüphesiz ki sebeplere ve hikmetlere dayanır. Bu sebeple müminler Allah'ın yardımına erişebilmek için O'nun rızasına uygun hareket etmeli ve gazabına sebep olacak davranışlardan da sakınmalıdır. Ancak böyle yaptıkları takdirde Allah'ın yardımına lâyık olurlar. Nitekim ***"Ey iman edenler! Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar"*** *(Muhammed 47/7)* buyurulur. *(Kur'ân Yolu)*



Dikkat Edelim

Tevekkülü itici bir güç olarak değerlendiren ashâb-ı kiram ise bu anlayış sayesinde İslâm'ın ilk yüzyılında İslâmiyet'i bir dünya dini haline getirdiler.

161.âyet: Uhud'da Efendimizin geçide yerleştirdiği okçuların, başta İslâm ordusunun galip geldiğini sanıp yerlerini bırakarak ganimete dalmaları ile savaş bir anda Müslümanların aleyhine dönmüştü.

"Benim ganimetleri taksim etmeyip gizleyeceğimi mi sandınız?" diyen Efendimiz böyle bir şeyin kendisine asla yakışmayacağına işaret etmişti. Bu âyetin bu tür kuşkulara cevap olmak üzere indiği rivayet edilir. Diğer rivayete göre âyet; Bedir'de alınan ganimetlerin taksimi sırasında, kayıp bir eşya için, münafıkların *'Herhalde Muhammed almıştır'* demeleri üzerine inmiştir. *(Taberi Tefsiri, Tefhimü'l-Kur'ân)*

'Ganimet mallarından bir şeyi gizlice alıp zimmetine geçirmek' anlamına gelen **"gulûl"** kelimesi genel olarak kamu malında yolsuzluk ve suiistimali ifade eder. Âyet peygamberlik göreviyle kamu malına ihanetin asla bağdaşmayacağını, yolsuzluğun hiçbir peygambere yakışmayacağını, dolayısıyla Rasûlüllah'ın (s) bundan münezzeh olduğunu vurguluyor. İnsanların en doğrusu, en üstün ahlâklısı ve Allah'tan en çok korkanı olup ganimet malını

zimmetine geçirmesi düşünülemeyen Efendimiz, mümin yöneticilerin bu konuda çok hassas olmalarını, hatta hediye dahi almamalarını öğütler. *(Müslim, İmara 26)*

162-63.âyet: ***"Allah'ın rızasını elde eden Allah'ın gazabına uğrayan gibi olur mu hiç?"*** sorusu bir önceki âyette geçen, *"Sonra, herkese kazanmış olduğunun karşılığı kendileri haksızlığa uğratılmaksızın tastamam ödenir"* cümlesinin açıklaması niteliğindedir. Yani bu, *'Allah'ın emir ve yasaklarına uyan, doğruluğu ve dürüstlüğü sayesinde Allah'ın rızâsını kazanmış olanla emir ve yasak dinlemeyen, devlet ve millet malını zimmetine geçirdiği için Allah'ın gazabına uğrayan kimse hiç eşit olur mu?"* demektir. Elbette Allah'ın rızasını kazanan cennette her türlü güzel nimetlere kavuşurken, diğeri cehenneme atılacaktır. **162. âyet**in sonu buranın ne kadar kötü bir yer olduğunu vurgular. **163.âyet** ise bu iki sınıfın Allah katında farklı dereceleri olduğunu, âhirette farklı muamele göreceklerini ifade buyurur. Bu derece farklılığının **Allah'ın rızasını kazananlar**la ilgili olma ihtimali de vardır. Bu takdirde Allah'ın rızasını kazananlar da eşit olmayacak, dereceleri de amellerine göre değişecektir. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri)*

Başınıza Gelenler Kendinizdendir!

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (164) أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (165) وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ (166) وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ (167) الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (168) وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (169) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (170) يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ (171)

164. Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı. ***165.*** *Düşmanınıza iki mislini verdirdiğiniz kayıp kendi başınıza gelince "Bu nereden başımıza geldi?" mi diyorsunuz? De ki: "O, kendinizdendir." Doğrusu Allah her şeye kadirdir.* ***166.*** *İki ordunun karşılaştığı gün başınıza gelenler Allah'ın emriyle ve müminleri ayırt etmesi içindi.* ***167.*** *Bir de münafıkları ortaya çıkarması için... Onlara, "Gelin, Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada bulunun" denildi. Onlar, "Savaş olacağını bilsek elbette size katılırız" dediler. O gün onlar imandan çok küfre yakındılar. Kalplerinde olmayanı ağızlarıyla*

söylüyorlardı. Gizlediklerini Allah onlardan daha iyi bilir. ***168.*** *Onlar, oturup kardeşleri hakkında, "Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi" diyenlerdir. De ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!"* ***169-170.*** *Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.* ***171.*** *Onlar Allah'tan gelen bir nimet, bir lütuf sebebiyle ve Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğinden dolayı sevinç içerisindedirler.*

164.âyet: Allah'ın insanlar içinden seçtiği diğer peygamberler gibi, son peygamber Hz. Muhammed de **bütün insanlık için bir müjdeci, uyarıcı ve âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.** *(bk. Enbiyâ 21/107; Ahzâb 33/40; Sebe' 34/28)* Allah'ın onu peygamber olarak göndermesi, ilk Müslümanlara olduğu gibi bütün insanlara da verdiği lütuf ve nimetlerin en büyüğüdür. *(bk. Bakara 2/61; özellikle bk. A'râf 7/157)*

Âyetin ***"Oysa daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı"*** bölümü, İslâmiyet'ten önceki Arapların "Câhiliye dönemi" denilen karanlık, geri ve vahşi yaşam biçimlerini tasvir eder.

Onları bu gerilikten kurtaran hiç şüphesiz Efendimiz oldu. Zira o, insanlara bir yandan kitabı yani Kur'an'ı, diğer yandan da "hikmet"i yani en doğru bilgileri ve sünneti öğretti. *(bk. Bakara 2/269)* Böylece geri kalmış bir toplumu eğiterek kısa bir sürede dünyanın lider ve örnek toplumu haline getirdi.

165.âyet: Müslümanlar Uhud'da Efendimizin önderliğinde ve Allah yolunda savaştıkları için galibiyete kesin gözüyle bakıyorlardı. Hz. Peygamber de onlara, sabrettikleri ve yanlış davranışlardan sakındıkları takdirde, Allah'ın yardım vaadini bildirmişti. Fakat durum bekledikleri tersine oldu. Müşrikler karşısında ağır bir yenilgiye uğradılar ve ***"Bu nereden başımıza geldi?"*** diyerek yenilginin sebebini sormaya başladılar. Âyetin ***"De ki: O kendinizdendir"*** bölümü bu soruya cevap verir. Bununla âdeta şöyle denmiş olur: 'Yenilginin sebebi sizsiniz. Bu felâket Allah'ın sabır ve takva tavsiyelerine aykırı hareket etmenizden, okçularınızın Hz. Peygamber'in ve kumandanlarının emirlerini dinlemeyip nöbet yerini terkederek ganimet toplamaya koşmalarından dolayı başınıza gelmiştir. İşte felâketin asıl sebebi budur. Yoksa bazılarının zannettiği gibi Allah vaadinden dönmüş değildir, O vaadini yerine getirmiş ve düşmana karşı size yardım etmiştir. Nitekim savaşın başında düşmanı bozguna uğratmıştınız. Ama sabırsızlık gösterdiniz ve başınıza felâketin gelmesine sebep oldunuz...'

Âyet aynı zamanda, müminleri şöyle bir sağlıklı muhakemeye çağırır: Müslümanlar Bedir'de sayıca müşriklerden çok az oldukları halde onlara büyük kayıplar verdirdiler; Uhud'da ise,

kendilerinden kat kat fazla bir orduyla karşılaştılar ama bu güç dengesinde onlardan çok daha az kayıp verince ***"Bu nereden başımıza geldi?"*** dediler. Âyetin ***"İki mislini verdirdiğiniz kayıp"*** ifadesi genellikle şöyle açıklanmıştır: Müslümanlar Uhud Savaşı'nda 70 şehit verdiler. *(Buhari, Megâzî, 26)* Bedir Savaşı'nda ise müşriklerden 70 kişiyi öldürdüler, bir o kadar da esir aldılar *(Buhari, Megâzî, 10)*; yani Uhud'da kendilerinin verdikleri zayiatın iki katını Bedir'de düşmanlarına verdirdiler. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri)*

166-167.âyet: İki ordunun karşılaştığı gün müminlerin başına gelenler kendi kusurları sebebiyle olmakla birlikte yine de Allah'ın izniyle gerçekleşmiştir. Müfessirler **Allah'ın iki türlü iradesi**nden söz ederler: Biri, Allah'ın **Cebbar** isminin eseri olan ve hiçbir sebep ve şarta bağlı olmayan **cebrî irade**sidir. Bu iradenin ortaya çıkardığı tüm olaylar zorunlu olup sorumluluk gerektirmez çünkü kul bunun önüne geçemez. Allah'ın diğer iradesi ise sebep ve şartlara bağlı olarak kulun iradesiyle birlikte cereyan eder. Allah'ın bu iradesi, -kendisi razı olmasa bile- kulun, dilediğini yapması için ona izin ve güç vermesi anlamına gelir. Bu işlerde sorumluluk kula aittir. Çünkü kul bir işi yapmak isteyince Allah ona izin ve güç verir. Burada niyet ve istek Allah'ın verdiği irade ve gücün kullanılması kuldan olduğu için sorumluluk kula aittir. Allah müşriklere izin vermeseydi elbette müminlere galip gelemezlerdi; ama sebep-sonuç ilişkisine bağladığı yasaları gereği -razı olmasa da- müşriklere bu izni verdi; çünkü O'nun yasasına göre savaşta tedbirli olup sabır ve sebatla gayret gösterenler ve sünnetullah'a uyanlar başarılı olurlar. Bu yenilgide başka hikmetler de vardır. Allah'ın, savaşta sabır ve sebat gösteren müminlerle ikiyüzlü münafıkları birbirinden ayırt etmesi ve insanların bunları tanımasını sağlaması bu hikmetlerdendir.

Abdullah b. Übey b. Selûl'ün başını çektiği 300 münafık savaş alanına varmadan geri dönerken Müslümanlar onları savaşmaları için ikna etmeye çalışmışlar; münafıklar ise *'Bugün bir savaş olacağını sanmıyoruz ve geri dönüyoruz. Eğer savaş olacağını tahmin etsek elbette sizinle birlikte geliriz'* diye bahane uydurmuşlardı. Oysa savaş olacağını biliyorlardı; çünkü müşriklerin Bedir'in intikamını almak için savaşa hazırlanıp Medine'ye kadar geldiklerini görmüşlerdi. Meydan savaşı isteyen Müslümanlar bu isteklerinden vazgeçtiklerini bildirince Efendimizin, ***"Bir peygamber zırhını giydikten sonra, savaşmadan onu çıkarmaz!"*** *(Buhârî, İ'tisâm, 28)* dediğini de biliyorlardı. Ama **167. âyet**te de buyurulduğu gibi onlar samimi olarak iman etmedikleri için böyle davranıyorlardı. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri, Tefhimü'l-Kur'ân)*

167. âyetteki ***"Savaş olacağını bilsek elbette size katılırız"*** bölümünü Elmalılı, ***"Eğer savaşmasını bilseydik elbette size katılırdık (ama biz savaşmasını bilmeyiz)"*** diye anlar. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

168.âyet: İslâm ordusundan ayrılan münafıklar, ayrılmayıp savaşa katılan ve şehit olan akrabaları hakkında, ***"Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi"*** diyerek asıl niyetlerini ortaya koymuşlardı. Oysa daha önce, *"Bugün bir savaş olacağını bilsek size katılırız, (savaş olacağını*

sanmıyoruz)" diyorlardı. Esasen onlar bu sözleriyle Müslüman askerleri savaştan kaçmaya teşvik ettiklerini, şehitleri küçümsediklerini, onların öldürülmelerine sevindiklerini ve bunlardan öte Allah'ın takdir ettiği eceli inkâr ettiklerini itiraf etmişlerdir. Allah onlara şu cevabı veriyor: ***"Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!"*** Şüphesiz, ölümü savmak hiçbir kimse için mümkün değildir, zira "Herkes ölümü tadacaktır". *(Âl-i İmrân 3/185; Ankebût 29/57)* İnsanların eceli yüce Allah tarafından belirlenmiştir. Bu süre kesinlikle değişmez…

169-171.âyetler: Allah yolunda **şehid** olanların **"ölü"** oldukları düşünülemez. Çünkü ölü, hayatı sona eren, duyuları yok olan, bu nedenle hiçbir şeyi algılayamayan kimse demektir; oysa **Allah yolunda öldürülenler** böyle değillerdir; onlar görünürde ölmüş olsalar bile Allah'ın kendilerine bahşettiği özel bir hayatla **diri**dirler. Onların hissetme, lezzet ve zevk alma kabiliyetleri vardır; Allah katında onlara bol nimetler, geniş rızıklar sunulmakta ve mutlu bir hayat yaşamaktadırlar; fakat **dünyadaki insanlar bunu farkedemezler**. Çünkü **şehitlerin hayatları mahiyet ve boyut bakımından dünyadakilerden farklıdır.** *(İbn Âşûr)* Müfessirler bu tür âyetleri genelde ruhun ölümsüzlüğü inancıyla açıklarlar. Onlara göre ölüm; ruhun bedenden ayrılmasıdır. Ölen ruh değil bedendir. Ölümden sonra iyilerin ruhları âhiretteki güzel makamlarını görerek onunla mutlu olurlar; kötülerin ruhları da cehennemdeki yerlerini görerek elem duyarlar. Şehitler ise sadece yüksek makamlarını görmekle kalmaz, Allah katında dünyalılara verilenden daha güzel ve büyük nimetlere kavuşurlar. *(Bakara 2/154)*

170. âyete göre şehitler Allah'ın kendilerine lütfettiği nimetlere sevinip mutlu oldukları gibi, şehit olarak kendilerine katılmamış olan mücahitlerin İslâm uğrundaki cihadlarının Allah katında zayi olmadığı, onlar için herhangi bir korku ve tasanın bulunmadığı müjdesine de sevinirler. ***"Henüz kendilerine katılmamış olanlar"*** ifadesini, *'sadece mücahidler değil bütün müminlerdir'* diye tefsir edenler de vardır. Buna göre şehitler, arkalarından kendilerine katılmamış, yani şehit olmamış tüm müminler için herhangi bir korku ve tasa olmadığına dair aldıkları müjde ile sevinir, mutlu olurlar.

171.âyet; bir önceki âyeti pekiştirirken, şehitlerin hem arkada bıraktıkları müminler için korku ve tasa olmadığını öğrenmeleri sebebiyle hem de Allah'ın kendilerine vereceği nimeti ve müminlerin ecrini zayi etmeyeceği vaadi sebebiyle sevineceklerini ifade eder. *(Kur'ân Yolu)*

Allah ve Rasûlünün Çağrısına Uyanlar

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ (172) الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (173) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ

يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ (174) إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِي إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (175)

172. *Bunca yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamberin çağrısına koşanlar var ya işte onlardan bu güzel davranışta bulunan ve Allah'tan sakınanlar için de büyük mükâfat vardır.* ***173.*** *Birtakım insanlar onlara, 'İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun' dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' diye cevap verdiler.* ***174.*** *Bunun üzerine Allah'ın lütuf ve keremiyle kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler; Allah'ın rızasına da uymuş oldular. Allah büyük lütuf sahibidir.* ***175.*** *İşte o şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutur, mümin iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.*

172.âyet: Uhud Savaşı sona erince Kureyş ordusu Mekke'ye dönmek için yola çıkıp Revhâ'ya geldiklerinde Müslümanların tamamını yok etme imkânı doğduğu halde bunu değerlendirmediklerine pişman olmuşlar ve dönüp Medine'ye saldırmak istemişlerdi. Ne var ki buna cesaret edemeyip Mekke istikametinde yollarına devam ettiler. Efendimiz de (s) düşmanın böyle bir fırsatı değerlendirmeyi düşünebileceğini tahmin ederek gereken tedbiri almak üzere ashabını topladı ve Kureyş ordusunu takip etmeye karar verdi. Müslümanlar yorgun, bitkin ve yaralı olmalarına rağmen büyük bir cesaret göstererek Allah Resulünün çağrısına uydular. Bu takibe bir gün önce savaşta bulunanların dışında yalnızca Câbir b. Abdullah'a izin veren Allah Rasulü, savaşa katılmış olanlardan 200 -bazı kaynaklara göre 70- kişilik bir kuvvetle yola çıkıp Medine'ye yaklaşık 15 km. uzaklıktaki **Hamrâü'l-Esed**'e gelerek burada üç gün kaldı. Düşmanın çekilip gittiğini öğrenince Medine'ye geri döndü. Bu âyet o şartlarda düşmanı takip eden müminler hakkında indi ve onlara ödül vadetti. *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri, Tefhimü'l-Kur'ân)*

173.âyet: Ebû Süfyân Revhâ'da iken Müslümanların kalabalık bir kuvvetle Hamrâü'l-Esed'e geldiklerini haber alınca, planından vazgeçti. Bu sırada oradan geçen bir kervana, ***"Muhammed'e rastlarsanız ona, kendilerini toptan yok edeceğimizi söyleyiniz"*** diyerek Müslümanları korkutmak istedi. Bu söz Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara ulaştığında onlar, ***"Hasbünallahü ve ni'me'l-vekil"*** (**Allah bize yeter, O ne güzel vekildir**) dediler. *(Taberi Tefsiri)* İşte bu olay üzerine inen bu ayet her türlü olumsuzluğa rağmen Müslümanların Allah ve Resulüne olan imanlarını, güvenlerini ve kararlılıklarını gösterir. Rivayete göre, Hz. İbrahim de (a.s) ateşe atıldığı gün bu sözü söylemişti. *(Buhârî, Tefsir 3/13)*

Kureyşliler Uhud'dan ayrılırken, Müslümanlarla, yeni bir savaş yapmak için Küçük Bedir'de buluşmak üzere sözleşmişlerdi. Ancak zamanı geldiğinde müşrikler buna cesaret edemediler ve itibarlarını korumak için Müslümanların morallerini bozup sözleştikleri yere onların

da gelmemelerini sağlamak üzere Nuaym b. Mes'ûd adında birini Medine'ye gönderdiler. Nuaym Müslümanları düşmanla korkutup anlaşma yerine gitmemelerini sağlamaya çalıştı ama başaramadı. Âyetin bu olayla ilgili olarak indiği de rivayet edilmiştir. Ancak âyetler bir bütün olarak değerlendirilirse Uhud olayına daha uygundur; zira âyette Müslümanların yaralandıktan sonra tekrar savaşa çıktıkları söyleniyor.

"Bu, onların imanlarını arttırdı" anlamındaki ifadeden ve benzeri âyetlerden hareketle **imanın artıp eksilebileceğini** iddia edenler ve buna karşı çıkanlar olmuştur. Karşı çıkanlara göre iman ne artar ne de eksilir. Çünkü imanın artması küfrün azalması halinde, küfrün artması ise imanın azalması halinde düşünülebilir. Bu durumda kişi aynı anda iki özelliği bir arada taşıyacağı için hem mümin hem de kâfir olması gerekir, oysa bu imkânsızdır. İman; şartlara göre kuvvetlenip zayıflaması söz konusu olmakla birlikte, artması veya eksilmesi düşünülemez. Bir mümin, iman esaslarını inkâr etmedikçe ne kadar büyük günah işlerse işlesin ona **'kâfir'** denilemez; ancak **'günahkâr'** denilir. Eğer günah işlemek imanı azaltsaydı günahkâra kâfir denmesi gerekirdi; oysa günahkâr iman esaslarını inkâr etmedikçe kâfir olmaz. Elmalılı'ya göre de imanın aslı artıp eksilmez. Zira iman kalbin tasdikinden ibarettir. Tasdik ise nicelik vasfı taşımadığı için onunla ilgili artma ve eksilme ifadeleri, **"kuvvetlilik ve zayıflık"** ile tefsir edilmelidir. Ancak destekleyici davranışların (ibadet ve diğer iyiliklerin) artmasıyla **imanın kemalinin artacağında** şüphe yoktur. Aslı tevhid olan iman, bir ağaç gibi kol ve dallarını arttıra arttıra büyüyüp serpilerek sonunda istenen meyvelerini verir. Ayrıca ameli imandan bir cüz (parça) sayanlara göre iman muhtevası nicelik bakımından da artar veya eksilir. Ameli imandan bir parça saymayanlara göre ise **iman kuvvetlenir veya zayıflar**; artma ve eksilmenin anlamı budur. *(Hak Dini Kur'ân Dili)* Bir tasdik psikolojisi olarak imanın, **yakîn**in (kesinliğin) üst derecelerine doğru yükselmesi bir artıştır; nitekim Kur'an'da da bu yükselişe **"artış"** denmiştir. Ancak yakîndeki derece eksikliğine küfür denilemez. Çünkü küfür iman esaslarını (inanılacak şeyleri) bilinçli olarak eksiltmekle gerçekleşir. *(Kur'ân Yolu)*

174.âyet: Bazı müfessirler bu âyetin de Küçük Bedir Gazvesi hakkında indiğini söylerler; ama çoğunluğa göre, **Hamrâül-Esed** takibi hakkında inmiştir. Müslümanlar, Uhud Savaşı'ndan sonra geri çekilen düşmanı takip etmek için Hamrâü'l-Esed'e kadar gelmişler ve saldırması muhtemel olan düşmanı burada karşılamak üzere üç gün beklemişlerdi. Düşman geri dönmeye cesaret edemeyip Mekke'ye yönelince, Müslümanlar da burada alışveriş yaparak hem kazanç sağladılar hem bu hareketlerinden dolayı Allah'ın rızasını nail oldular. Bu seferde herhangi bir çatışma olmadığı için Müslümanlar buradan sağ salim Medine'ye dönerken Allah'ın üç ikramına kavuşmuş oldular:

a) Savaş ve benzeri her türlü tehlikeden selâmette olarak Medine'ye dönmüşler,

b) ticaret yaparak kazanç sağlamışlar,

c) cihad ettikleri için sevap kazanmışlar ve Allah'ın rızâsına ermişlerdir.

Âyetin sonunda bu kazançlara işaret edilmektedir.

175.âyet: Kureyş lideri Ebû Süfyân'ın casusu, müşrik ordusunun geri dönüp Medine'yi basacağı ve Müslümanların kökünü kazıyacağı haberini yayarak onları korkutmaya çalışıyordu. Yüce Allah bu şahsı veya onu göndereni **"şeytan"** olarak niteledi ve Müslümanlara hitapla 'eğer Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorlarsa o casusun veya gönderenin dostları olan müşriklerden korkmamalarını, kendi zatından korkmalarını' emretti. Burada şeytan ***'insan şeytanı'*** da insanlara vesvese veren ***'cin şeytanı'*** da olabilir. *(bk. Nisa 4/117-121; En'âm 6/112)* Allah **müminlerin** dostu olduğu gibi şeytan da **müşriklerin dostu** olup müminleri Allah'a ve Resûlü'ne itaatsizliğe teşvik eder. Yüce Allah müminleri bu propagandalara aldanmamaları, şeytanî vesveselere kapılmamaları ve Allah'a isyandan sakınmaları konusunda uyarır.

"İşte o şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutur" cümlesine, ***"İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur"*** mânası vermek de mümkündür. Bu takdirde şeytanın propagandasına aldanarak korkanlar, onun dostları olan münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan imanı zayıf kimselerdir. Yüce Allah bunları uyararak eğer Allah'ın varlığına, kudretine ve müminlere yardım edeceğine inanıyorlarsa insanlardan korkmamaları, ancak kendisinden korkmaları gerektiğini emreder. Çünkü bütün güç ve kuvvet O'nun elindedir. O dilerse sayıca daha az, savaş araç ve gereçleri bakımından daha zayıf olan Müslümanları daha güçlü olan müşriklere üstün kılar. *(Kur'ân Yolu)*

Ders 14

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 176-188. ÂYETLER

Küfürde Yarış Edenler İmanda Yarış Edenler

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (176) إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (177) وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (178) مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ (179) وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (180)

176- *Küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar, Allah'a hiç bir şekilde zarar veremezler. Allah onlara ahirette bir pay vermemek istiyor. Onlar için büyük bir azap vardır.* ***177-*** *İman karşılığında inkârı satın alanlar Allah'a hiç bir zarar veremezler. Onlar için acı bir azap vardır.* ***178-*** *Kâfirler, kendilerine mühlet vermemizin, şahısları için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Biz onlara bu mühleti, ancak günahlarını artırsınlar diye veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.* ***179-*** *Allah, müminleri içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir, pisi temizden ayıracaktır. Ve Allah sizi gayba vakıf kılacak da değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçip (gaybı bildirir). O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder ve günahlardan korunursanız, sizin için büyük bir mükâfat vardır.* ***180-*** *Allah'ın, kendilerine lütfundan verdiği nimetlere karşı cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır o, kendileri için şerdir. Cimrilik ettikleri şey, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aittir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

Allah (c.c) İnkârcılara Karşı Müminlerin Yanındadır

176.âyetteki ***"küfürde yarışanlar"***dan maksat; küfre iyice dalanlar, küfrünü açığa vurmakta tereddüt etmeyenler, fırsat düştüğünde küfrün gereklerini yerine getirenler, **her fırsatta İslâm'a ve müminlere saldırmayı, zarar vermeyi, onları üzmeyi bir yarış konusu yapanlar**, diğer insanların da inkârcı olmaları için gayret gösterenlerdir. *(Kur'ân Yolu)* Bu âyetinin iniş sebebine dair birkaç rivayet şöyledir:

1- Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir. Allah Teâlâ onların harp için asker toplayıp durmak gibi küfürde yarışmalarına karşı bu ayetle Peygamber'ine teminat vermiştir.

2- Münafıklar hakkında inmiştir. Bunların küfürde yarışmaları da şöyle özetlenmiştir: Münafıklar Uhud olayı üzerine müminleri devamlı korkutup başarı ve zaferden ümit kesmelerini sağlamaya çalışıyorlar ve özellikle, *"Muhammed, krallık için uğraşan ve sırf siyasi maksatla hareket eden bir devrimcidir; onun için işler bazen iyiliğine ve bazen kötülüğüne oluyor. Eğer Allah tarafından peygamber olsaydı hiç yenilmezdi"* diyorlardı. Bunlar, Müslümanların fikirlerini bulandırıyor ve bu sebeple Peygamberimiz de üzülüyordu.

3- Bazıları demişlerdir ki, kâfirlerden bir kavim Müslüman olmuşlardı. Sonra Kureyşlilerden korkarak dinden döndüler. Bundan dolayı Rasulüllah (s) merak etmiş ve bunların dinden dönüşleri yüzünden bir zarar gelebilme ihtimalini düşünmüş.

4- Yahudiler hakkında inmişti. Çünkü bunlar da Uhud vakasından sonra küfürlerini daha çok artırmışlar ve Müslümanları aldatmak için çalışmaya başlamışlardı.

Bu ayetler bunların biri veya hepsi dolayısıyla inmiştir; zahiri ise geneldir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

177.*"İman karşılığında küfrü satın alanlar..."* âyetinin dinden dönenleri ve Yahudileri hedef aldığı söylenmiştir. **Dinden dönenler** hakkında olması açıktır. **Yahudilere gelince**: Bunlar Bakara sûresinde açıklandığı üzere, peygamber olarak gönderilmeden önce Efendimizi tanıyorlar, iman ediyorlar ve onunla düşmanlarına karşı yardım isteminde bulunuyorlardı. Böyle iken Peygamber olarak gelince küfrettiler, fikirlerini değiştirdiler. Buna göre imanını vermiş, küfrü satın almış mürted durumunda demektirler. Bununla beraber bu âyetin, **münafıklarla** ilgisinin ihtimali de yok denemez. Zira açıklamaya göre birinci âyet dolayısıyla ***küfürde yarış edenler***, münafık ve diğer bütün kâfirlerin önlerinde giden önderleri; ikinci âyet dolayısıyla ***imanı verip küfrü satın alanları*** da onların arkasından gidenlerdir denebilir.

"Allah'a asla zarar veremezler" ifadesinde iki mananın hatıra geldiği gösterilmiştir:

1) "İlâhî mülk ve saltanattan hiç bir şey noksanlaştıramazlar" demektir.

Nitekim Ebu Zerr'in (r.a) rivâyet ettiği üzere Rasulüllah (s) şöyle buyurmuştur:

"Allah buyuruyor ki; öncekileriniz ve sonrakileriniz, cinleriniz ve insanlarınız içinizde en çok Allah'dan korkan adamın kalbi üzerine olsaydı, bu benim mülküme bir şey ilave etmezdi. Tersine öncekileriniz ve sonrakileriniz, cinleriniz, insanlarınız içinizden en kötü olan adamın kalbi üzerine olsaydı, bu da benim mülkümden bir şey eksiltmezdi."

2) "Allah'ın velî kullarına hiç bir zarar veremezler" demektir ki, velilere (en başta Efendimize) zarar vermeye kalkışmak, Allah'a zarar vermeye kalkışmak hükmünde tutulmak suretiyle mübalağa ifade eden bir mecazdır. Beyan makamı, Hz. Peygamber'i (s) teselli etme yeri olmasına bakarak çoğu müfessir bu manayı tercih etmiştir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

178.âyet sanki şöyle der: 'Bu insanlar hakikati inkâra şartlandıkları için, onlara serbestlik vermemiz (yani, seçme özgürlüğü vermemiz ve davranışlarını gözden geçirmek için mühlet tanımamız) kendilerinin yararına olmayacak, ama tersine, sahte öz-güvenlerinin ve böylece günahkârlıklarının artmasını sağlayacaktır.' Allah Teâlâ, burada da, onların "günahkârlıklarının artması"nı kendi iradesine izafe etti; çünkü sebep-sonuç tabii kanununu bütün mahlûkatı için geçerli kılan O'dur. *(Kur'ân Mesajı)*

Burada ***"imlâ"***, **imhal** (mühlet verme) ve müsaade etme manasınadır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

179.âyet: Uhud olayının sonucuna değinerek der ki: 'Ey Muhammed ümmeti! Allah halis müminleri o bulunduğunuz karışık hal üzere bırakmazdı. Öyle sebepler tertip edecekti ki, sonuçta pisi temizden, münafığı müminden ayıracak, farkettirecekti. Bu ayırmayı yapmak için Allah hepinizi gaybden haberdar kılacak değildi. Yani sizin hepinizi münafıkların kalplerinden haberdar etmek suretiyle onları ayırt ettirecek değildi. Ve fakat Allah peygamberlerinden her kimi dilerse seçer, ona onu bildirir. Öteden beri ilâhî sünnet(âdet) budur. Hz. Peygamber de böyle yapmıştır. O halde ***"Allah'a ve elçilerine iman edin! Eğer inanır ve sakınırsanız, sizin için büyük bir mükâfat vardır."*** *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Sebeb-i Nüzûl: Rivayete göre, kâfirler; *'Muhammed bir peygamberse bizden kimin iman edip kimin kâfir olduğunu bize haber versin'* dediler. Bunun üzerine bu âyet indi. *(Beydavi Tefsiri)*

Önceki âyetlerde müminlere ahirete ait cezalar ile va'id (korkutma) gösterildiği gibi, bu âyette de münafıkların bozgunculukları meydana çıkarılıp rezil edilmek gibi dünyaya ait cezalarla vaadleri (müjde) gösterilmiş ve aynı zamanda müminlere büyük ecir müjdelenmiş ve İslâm toplumunun ıslahına ait ilke ve prensipler hazırlanmıştır ki, ahlak ve iktisat ile ilgili şu âyet de bunlardandır: *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

180.âyet: ***"Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimette cimrilik gösterenler"***den maksadın kimler olduğuna dair farklı rivayetler ve değerlendirmeler vardır. Meselâ buradaki cimriliğin **"ilmi ve gerçeği gizlemek"** anlamında mecaz olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi **malî tasarruflardaki cimrilik** anlamında değerlendirenler de vardır. Birincilere göre âyet, Hz. Peygamber'in özelliklerini ve peygamberliğini bildikleri halde **bu bilgileri gizleyen Eht-i kitap hakkında** inmiştir. Daha güçlü görünen ikinci değerlendirmeye göre ise âyet, **malını Allah yolunda cihad için harcamayanlar veya malının zekâtını vermede cimrilik gösterenler** hakkında inmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

Göklerin ve yerin mirası yani seleften halefe (geçmişten yerine geçenlere) intikal edegelen mal ve diğerleri gibi gökler ve yerle ilgili **miraslar yalnız Allah'ındır**. Tek başına onun mülküdür. Bunlara miras yoluyla sahip olanların, gerçek mülkleri yoktur, o geçici, iğreti bir şeydir. Hepsi yok olur. Ancak gerçek sahip olan Allah'ın mülkü kalır. Şu halde bunları Allah'tan kıskanıp da Allah yolunda sarfetmek hususunda **cimrilik** edenler bunu düşünmeli ve ne büyük günah yaptıklarını anlamalıdırlar.

Semâvî miras, nübüvvet (peygamberlik), ilim... gibi yüksektir. Bundan şu anlaşılır ki, önce miras ilâhî bir yasadır. İkinci olarak ***"Allah'ın onlara lütfundan verdiği"*** yalnız mallara tahsis edilmiş değildir. Bir de burada bu sureyi takip edecek olan Nisâ Sûresi'nde gelecek miras âyetlerine bir çeşit hazırlık vardır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Allah'a İftira Atan İnkârcılar

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (181) ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (182) الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (183) فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ (184) كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ (185)

***181**- Allah, 'Şüphesiz Allah fakirdir, biz zenginiz' diyenlerin lafını elbette duymuştur. Onların söylediklerini ve peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız ve şöyle diyeceğiz: "Tadın o yakıcı azabı! **182**- Bu, kendi ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır." Allah kullar(ın)a asla zulmetmez. **183**- 'Ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiç bir peygambere iman etmeyeceğimize dair Allah bize ahidde bulundu' diyenlere de ki: "Benden önce size bazı peygamberler açık belgelerle ve sizin dediğiniz şeyle geldi. Eğer doğru insanlarsanız, ya onları niçin öldürdünüz?" **184**- Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren peygamberler de yalanlanmıştı. **185**- Her canlı ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz olarak verilir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir.*

181.âyette Hz. Muhammed'in (s) peygamberliği hakkında kâfirler tarafından münasebetsizce söylenen bazı şüphelerin ve itirazların nakil ve reddine başlanıyor:

"Andolsun ki Allah, 'Allah fakirdir, biz zenginiz' diyenlerin sözünü işitmiştir."

Rivayete göre; Hz. Ebu Bekir (r.a) bir gün Yahudilerin dershanelerine gitti. Baktı ki bir takım Yahudiler, bilgin ve din adamı Fenhas'ın başına toplanmışlar. Ebu Bekir dedi ki:

-"Yazık ey Fenhas! Allah'tan kork ve Müslüman ol, vallahi sen şüphesiz bilirsin ki Muhammed Allah'ın resulüdür, siz onu yanınızdaki Tevrat'ta yazılı bulursunuz." Fenhas:

-"Vallahi ey Ebu Bekir bizim Allah'a ihtiyacımız yok, o bize muhtaç. Ve biz ona, onun bize yalvardığı kadar yalvarmıyoruz, herhalde biz ondan müstağni (tok gözlü), daha zenginiz. O zengin olsaydı, arkadaşınızın sandığı gibi bizden borç almaya tenezzül etmezdi. O bizi faizden yasaklıyor ve bize ribâ vaad ediyor. Zengin olsaydı bize ribâ vermezdi." diye hakarette bulundu.

Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a) öfkelenip Fenhas'ın yüzüne şiddetli bir tokat vurdu ve:

-"Nefsim elinde olan yüksek zata (Allah'a) kasem ederim ki, bizimle senin arandaki anlaşma olmasaydı boynunu vururdum ey Allah'ın düşmanı!".

Bunun üzerine Fenhas, Rasulüllah'a (s) gidip Ebu Bekir'den şikâyetle şöyle dedi:

-"Ey Muhammed! Bak arkadaşın bana ne yaptı?" Rasulüllah (s) Hz. Ebu Bekir'e (r.a):

-"Seni bu eylemi yapmaya iten şey nedir?" diye sordu. O da şu cevabı verdi:

-"Ey Allah'ın Resulü! Büyük bir edepsizlikte bulundu. Öyle sanıyor ki; Allah fakir bunlar daha zenginmiş. Bunu söyleyince Allah için kızdım ve yüzüne bir tokat vurdum."

Fenhas; *"Ben böyle bir şey söylemedim."* diye inkâr edince, bunun üzerine Allah Teâlâ Hz. Ebu Bekir'i tasdik ederek bu âyeti indirdi.

Şu halde söyleyen bir kişi iken, bu lakırdının ***"onlar dediler ki"*** şeklinde topluluğa isnadı, onların da razı olmaları sebebiyledir.

Yahudi reislerinden Huvey b. Ahtab'ın ve İlyas b. Ömer'in: *"Fakir zenginden borç para ister."* dedikleri ve bazı Yahudilerin Peygamberimizin huzuruna gelip:

-"Ey Muhammed Rabbin fakir mi ki kullarından borç istiyor?" sözünü söyledikleri de birçok rivâyetlerle nakledilmiştir ki, hepsi aynı mânâya döner.

Kur'an'ın edebî nezahetine uygun olamayacağı için âyet söyleyeni belirtmemişse de, peygamber öldürme olayının Yahudilere ait olduğu bilindiğinden, bunun da onlar tarafından söylendiği anlaşılır.

"Dediklerini yazacağız." Bu **yazma**, ya hakikati üzerinedir ki, iki şekilde düşünülebilir:

Bir: Amel pusulalarına, amellerinin sayfalarına kaydedeceğiz, defterlerine geçireceğiz demek olur. Ve gerçekten tartıya konacak olan amellerin sayfaları **yazısını** ifade eder. Çünkü

bu yazı bildiğimiz bir yazı olmamakla beraber, hakikaten bir yazıdır. Nitekim telsizler aracılığıyla seslerin tespiti ve nakli bir **yazı**dır. Ve bugün fen ilimlerince bilinir ki, ses titreşimleri hemen kayboluvermiyor; fezada yayılıp yazılıyor; bir alıcı bulunursa, hemen alınabiliyor. Bunların İlâhî Arş'ın altında daha ne şekiller kazanacağını bilemeyiz.

İkincisi: Kur'ân'da ***"yazacağız"***, tarihe geçireceğiz, göstereceğiz demek olur.

Veyahut burada **yazmak**, cezası verilmek üzere ilâhî ilimde saklı kalıp unutulmamak ve ihmal olunmamak manasına mecaz veya kinayedir ki, bu mana dilimizde de meşhurdur. ***"Bunu yaz"*** deriz ki, **'Unutma! Cezasını göreceksin!'** demektir.

O halde **yazacağız**; *ihmal etmeyeceğiz, bunu unutmasınlar, cezalarına hükmedeceğiz* demek olur. Gelecek zaman sîğası bu manada açıktır. Birinci manaya göre de, gelecek zaman sîğasıyla söylenmesi, tevbeye imkân bırakmak gibi bir nükteyi içine alır.

"Haksız yere peygamberleri öldürmeleri"; sözlerini bu fiilleriyle beraber yani bu cinayetin başına yazacağız manasını ifade ve çok büyük bir vaîd ve tehdidi içine alır.

> Bu katli ataları yaptığı halde bunlara isnat edilmesi, bunların da bugün ona razı olarak cezasına ortak olduklarından dolayıdır. Yani Hz. Yahya, Zekeriya ve diğerleri gibi peygamberlerin böyle haksız olarak öldürülmesinin suçu şahıslara değil, Yahudiliğin mahiyetine yüklenmiştir.

Ve işte bu rıza ve bu izafet (yükleme) dolayısıyladır ki, bu âyet bunlar hakkında yalnız bir vaîd ve tehditten ibaret olmayıp, Efendimizin risaletine karşı gösterdikleri küfrün ve öne sürdükleri şüphelerin ciddi olmadığını ispat ile kökünden kaldıran bir cevabı da içerir. Zira Yahudiler yalnız Hz. İsa gibi inkâr ettikleri peygamberi öldürmeye kalkışmakla kalmamış, Hz. Zekeriya gibi vaktiyle peygamberliğini itiraf ve tasdik ettikleri peygamberleri de öldürmüşlerdir. Bir peygamberin öldürülmesi ise haksız yeredir ve bir küfürdür. Demek olur ki, onlarca peygamberlik sabit olduktan sonra bile öldürme ve küfür gibi cinayetleri onaylayanların ve Allah'a karşı, isterse şaka ve alay şeklinde olsun, ***"Allah fakirdir, biz zenginiz"*** demek cüretinde bulunanların, bir peygambere karşı ileri sürdükleri şüphelerin ve itirazların gerçekten kalplerini meşgul eden ilmî bir şüphe değil; sırf değişmez hakikatlere karşı inat ve kibirlenme yoluyla, zorbalık ve düşmanlık hissiyle ortaya atılmış bir ahlâksızlıktan ibarettir. Ve bunların gerçek cevabı, nasihat dinlemeyip kendilerini ateşe atmakta ısrar edenleri bırakıvermek gibi, söz ve fiillerinin korkunç sonuçlarına fiilî olarak atıvermek ve deyivermektir. Bunun için buyuruluyor ki: ***"yazacağız ve yakıcı azabı tadınız, diyeceğiz"***.

Harîk: *"mü'lim"* mânâsında *"elîm"* gibi, "müf'il" mânâsında "fe'îl" olarak ***"muhrik"*** mânâsına gelir ki, **yakıcı cehennem azabı** demek olur. ***"el-Harîk"***, cehennemde bir tabaka diye

de açıklanır. Bununla birlikte *harîk*, dilimizde olduğu gibi *ihtirak*, **yanış** ve **yangın** mânâsına da geldiği için ***"haydi yakmak istediğiniz fitne ve ihtilal yangınının azabını kendiniz tadınız bakalım"*** demek de olabilir. Bu emrin hesap zamanında mı, yoksa ölüm zamanında mı verileceğine dair iki rivayet vardır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

182.âyet: Bu emir *("Tadın o yakıcı azabı!")* verilirken ilâhî adalet anlatılmak için şu da eklenecektir:

'Bu azab, önce kendi elinizle, yani kazanma gücünüzle yaptığınız sözlü, fiilî, itikadî günahlar; bir de Allah Teâlâ'nın kullarına zulmedici olmaması sebebiyle ilâhî bir adalettir.' *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

183.âyetteki **"kurban getirmedikçe"** ifadesi, 'yanık kurbanları kutsal ayinlerin temel bir unsuru kılan Hz. Musa Şeriatı'na uymadıkça' demektir. *(Kur'ân Mesajı)*

Âyetin iniş sebebi şudur denildi: Yahudi reislerinden Ka'b b. Eşref, Malik b. Sayf, Vehb b. Yahuza, Zeyd b. Manuh, Fenhas b. Azura ve Hüyey b. Ahtab gelip Rasulüllah'a (s):

-'Sen, Allah Teâlâ'nın seni bize bir peygamber olarak gönderdiğini ve sana bir kitap indirdiğini iddia ediyorsun. Halbuki Allah Teâlâ bize, Allah tarafından gönderildiğini iddia eden bir peygamber ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe kendisine iman etmememize dair ahid vermiş, yani böyle emir ve tavsiye etmiştir. Şu halde sen bu mucizeyi gösterirsen seni tasdik ederiz.' demişlerdi. Bunun üzerine bu âyet indi.

Bu ateşten maksat, gökten bir fışıltı ile inen bir beyaz ateş (*nâr-ı beyzâ*), kurbanı yemesi de yakıp ateş haline çevirmesi demek olduğu ve kurbanın kabulüne işaret olmak üzere böyle bir ateşle yakması geçmiş peygamberler zamanında yaygın bulunduğu da nakledilir. Fakat bu mucize olmadıkça bir peygamberin tasdik olunmaması, diğer deliller ve mucizelerin dikkate alınmaması hakkında Yahudilere ilâhî bir ahdin bulunduğu iddiası, Hz. Peygamber'e iman etmemek için uydurulmuş bir yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Çünkü bunun gayesi bir mucizesi olmasıdır. Allah Teâlâ sonsuz mucizeler yaratmaya kadirdir. Şu halde buna diğer mucizelerden fazla bir kıymet verilmesi ve bunun iman için ilk şart sayılması tam iftira olur. Bununla beraber bu kurban olayının bir müddet cereyan edip İsa'nın dili ile kaldırıldığı da söylenir.

İşte Allah Teâlâ onların yalan, iftira ve fikirlerinin iman etmek maksadıyla bir mucize isteği olmayıp, sırf kibirlenme olduğunu çok belağatlı ve ince bir şekilde açıklamakla onları ilzam (susturmak) için buyurdu ki: *"Ey Muhammed, sen onlara şöyle söyle: "Benden önce size birçok peygamber açık açık deliller, mucizelerle ve o söylediğiniz kurban ve ateş mucizesiyle geldilerdi."* Zekeriya, Yahya ve diğer İsrailoğulları peygamberleri gelmişler ve İsrailoğulları

peygamberleri olmaları bakımından mucizeler arasında bu söylenen mucizeyi de elbet göstermişlerdi. *"Siz sözünüzün delaleti üzere, bu kurban mucizesi gösterilirse iman edeceğiz demekte doğru ve ciddi iseniz o peygamberleri niçin öldürdünüz ya?"* Yani sizin dedeleriniz onları öldürdükleri gibi, siz de bugün onların fikir ve yolunda bulunuyor ve onların öldürülmesine razı oluyor, doğru buluyor ve kıymet veriyorsunuz. Hâlâ inat ediyor, o peygamberlere iman etmiyor ve o öldürmelerden dolayı tevbekâr olmuyorsunuz. Oysa Muhammed Resulullah'a iman etmek için bütün bu peygamberlere iman etmek şarttır. Siz onları tasdik etmeden ve o günahlara tevbe etmeden Muhammed'i tasdik etmiş olamazsınız. Ve mademki onlar kurban mucizesini de gösterdikleri halde hâlâ iman etmiyorsunuz, o halde çok açıktır ki, bugün istediğiniz bu mucizeye yine iman etmeyeceksiniz. Buna göre ahid (anlaşma) davanız iftira olduğu gibi, bu isteğiniz de yalandır. Bu iftirayı tasdik manasını içine alacak bir mucize olamaz. Bugün böyle bir şey gösterilmiş olsa, iddia edilen anlaşmanın varlığını tasdik demek olur. Allah bu iftirayı tasdik etmez. Siz gerçekte o peygamberlerin peygamber olduğunu bildiğiniz halde, kesin iman etmediğiniz gibi, bugün de öylesiniz. İşte Ey Muhammed, sen onları Kur'ân'ın bu i'cazkâr cevabıyla sükûta zorla ve sustur, sakın üzülme, çünkü:

184.âyet: ***"Eğer seni yalanladılarsa senden önce de peygamberler yalanlanmışlardı ki, onlar da açık deliller (beyyinât), sahifeler (zübür) ve aydınlatıcı kitaplarla (kitâb-ı münîr) gelmişlerdi."***

Beyyinât'; açık mucizeler demektir. '**Zübür**'; sahifeleri de içine almak üzere genelde *kitap* demek olan *'zebre'*nin veya *'zebûr'*un çoğuludur; 'hikmetli sözlerle dolu kitap' veya 'öğütler ve kötülükten sakındıran nasihatler' anlamlarında kullanılır. "**Kitab-ı Münîr**"(aydınlatıcı kitap) Tevrat ve İncil'dir denir. Fakat Kur'ân âdetinde ***kitab***, şeriatları ve hükümleri içermiş olandır. Bunun için çoğunlukla **hikmet** ile birlikte anılır.

Yalanlanmaya maruz kalmak, doğruların pek çok gücüne gideceği için Rasulüllah da bundan dolayı kederli olurdu. Burada öteden beri bu denemenin bütün peygamberler hakkında ilâhî bir kanun olduğu açıklanarak Rasulüllah'ın kalbi tatmin buyurulmuş ve bundan sonra doğrulara va'd (müjde) ve yalancılara vaîd (tehdit) olmak üzere de şu hatırlatılmıştır. *(Hak Dini Kur'ân Dili; Beydavi Tefsiri)*:

185.âyet: ***"Her nefis (canlı) ölümü tadacaktır."*** Yani herkes ölecektir. **Nefs**; zat ve ruh manalarına geldiği için, bundan bazı kimseler ruhun ebedî olduğu manasını anlamışlardır. Çünkü tatmak, bir hayat eseridir. Ve zevk anında tadıcının baki olduğunu anlatır, yoksa zevk tasavvur olunamaz. O halde mana: ***"Her nefis, bedeninin ölümünü tadacaktır"*** demek olur. Bu da nefsin, bedenden başka olduğunu ve bedenin ölümüyle onun ölmeyeceğini anlatır. Şu halde ölüm zorunluluğu cismânî hayata mahsus olup, mücerret (soyut) ruhların yok olmadığını söylerler. Ve ahiret meselesini bu şekilde ruhun ebedî oluşuna

dayanan ruhanî bir hayat tasavvur etmişlerdir. Fakat diğer taraftan birçok müfessir ve âlim demişlerdir ki, bu şekil yorum bir zorlamadır. ***"Zaigatü'l-mevt"*** demek **ölecektir** demek olduğu açıktır. Belli ki **tadan kim ise, ölen o** olacaktır. Evet, bedenin ölmesiyle nefis ve ruhun büsbütün yok oluvermeyip bir müddet kalabileceği diğer delillerden açıkça anlaşılıyor ise de, genelde ruhların ölmedikleri davası ne aklen, ne de naklen zorunlu olarak sabit değildir. Önce ***"zaigatü'l-mevt"***, herhalde, tadan nefsin ölümünü ifade eder. Rivâyetler de bu manayı gösterir. Rivayet olunuyor ki, ne zaman ***"Yeryüzündeki her canlı yok olacak"*** *(Rahman 55/26)* âyeti indi; melekler *'yeryüzündekiler öldü'* dediler. Sonra ***"Her nefis ölümü tadacaktır"*** âyeti indiği zaman *'biz de öldük'* dediler. ***"Her nefis ölümü tadacaktır"*** ruhların ölümünü de ifade etmeseydi, meleklerin ölümünü de anlatmazdı ve melekler için ölüm ve yok olma düşünülünce, beşer ruhları için de düşünülmesi gerekir. Ancak genel hükmünün de umumi üzere cereyan edemeyeceği hatırlatmaya değer görülmüştür. Çünkü ***"Allah'ın diledikleri hariç olmak üzere, göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüş olacak."*** *(Zümer 39/68)* âyetinde Allah Teâlâ'nın diledikleri, bu genelden hariç tutulmuşlardır. Buna göre göklere ait olsun, yere ait olsun, gerek melekler ve gerek bütün nefisler yanında ebediyete kadar ölmeyecek olanlar da bulunabilecektir. İşte İslâm âlimlerinin çoğunluğunun görüşleri budur...

Evet, **her nefis ölümü tadacak**; dünyanın ne üzüntüsü, ne sevinci hiç biri kalmayacak ***ve sevaplarınızın size tam olarak ödenmesi de ancak kıyamette olacaktır***. Dünyada iyi veya kötü bütün çalışmaların sevap veya cezasını yine dünyada elde etmek mümkün değildir. Mesela şehidlerin kanlarıyla kazanılan savaşların başarı meyvelerinden o şehidlerin dünyada istifade etmelerini düşünmek çelişki olur ki, bütün faziletler de böyledir. Gerçi dünyada da bazı çalışmaların karşılığının alındığı olur. Fakat bu dünyada sonuç, ölüm ve yok olmak kesin olduğu için; gelen herhangi bir menfaat ve tad, kesilme ve sona erme korkusuyla karışık ve muhakkak gam ve kederle sarılıdır. Gamsız sevinç, korkusuz eminlik, ıstırapsız lezzet, kesintisiz ebedi saadet kıyamet gününde hâsıl olur. **Mizan** (tartı) ve **hesabın temizlenmesi** oradadır. Bunun için ***"cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete sokulan her kim ise, işte o kendini kurtarmış ve her muradına ermiştir"***. Yoksa ***"dünya denilen o fani hayat, müşterisini aldatan gurur sermayesinden başka hiç bir şey değildir"***. Serap gibi parıldar, bulut gibi geçer gider.

"**Metâ'**": 'satılık kumaş ve kullanılacak aletler ve avadanlıklar veya gerek aletler ve avadanlıklar, gerek mallar ve diğer genel faydalanmaya yarayan az-çok lüzumlu şey' manalarına gelir ki, dilimizde "**matah**" dediğimiz zaman bu üçüncü manayı kastederiz. "**Ğurûr**": 'aldanmak' demek olduğu gibi, **"ğâr"**ın çoğulu olarak 'aldatıcılar' demek de olabilir. "**Metâ-ı ğurûr**" (gurur metaı), müşteriyi kandırmak için allanıp pullanarak hoş gösterilen ve alındıktan

sonra aşağılık olduğu anlaşılan meta (sermaye, mal) demektir. İşte dünya hayatı budur. Bunun alıcısı olanlar, bütün nazar (bakış) ve ümidini buna dikenler, ne saadet görülecekse bunda görülecek sananlar aldanmış olurlar.

Burada, bu **gurur metaı**na aldanıp da küfür, yalanlama, aldatma ve fesadın arkasında koşan düşmanların rahatsız etmelerine karşı Rasulüllah'a (s) ve ona tabi olan müminlere bir teselli ve nasihat vardır. Şimdi bu düşmanların saldırılarının daha kesilmeyeceğini ve bundan böyle bu kâfirlerin daha birçok eziyetlerde bulunacaklarını anlatmak ve bu şekilde müminleri gaflet ve aldanmadan korumak, ilim ve bilgi üzere tam bir güçle hareket etmelerini, olaylar karşısında zayıflık ve telaşa düşmemelerini hatırlatarak geleceğe hazırlayıp Bakara sûresinin sonundaki ***"Kâfir kavimlere karşı bize yardım et"*** (2/286) duasının kabul olma yolunu tam olarak göstermek üzere buyuruldu ki: *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

İmtihan ve Sabır

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنْ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (186) وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ (187) لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنْ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (188)

186- *Muhakkak siz, mallarınız ve canlarınız hususunda sınanacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan size eziyet verici birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'dan gereği gibi korkarsanız, şüphesiz işte bu azmi gerektiren işlerdendir.* ***187-*** *Bir zaman Allah, kendilerine kitap verilenlerden, 'Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz' diye söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler ve onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları bu alışveriş ne kadar kötüdür.* ***188-*** *O yaptıklarına sevinen ve yapmadıkları şeylerle de övülmek isteyenlerin; onların azaptan kurtulacaklarını da sanma! Onlar için can yakıcı bir azap vardır.*

186.âyet: Siz o gurur/aldanma metâına sakın aldanmayınız ve biliniz ki: ***"mallarınızdan ve canlarınızdan muhakkak imtihan ve tecrübe olunacaksınız"***. Mallarınızda yok edici afetler, nefislerinizde cihad, öldürülme, yaralanma, esir düşme ve diğer bazı zahmetler, meşakkatler, korkular veya diğerleri gibi takdir edilmiş şeylerle sınanacaksınız. *(Beydavi Tefsiri)*

"**İbtilâ**"; 'külfet ve zahmet ile sınama ve tecrübe' demektir. Allah Teâlâ'nın tecrübe ile ilim kazanmaktan münezzeh ve müstağni bulunduğu bilindiği için, bu gibi âyetlerde "**belvâ**"

ve "**ibtilâ**"; 'imtihan muamelesi yapmak' manasına bir istiaredir ki, nüktesi ilmi deneyin önemine ve hareketlerde deneyin esas alınmasına kulları bir irşattır.

Bu âyetin iniş sebebi hakkında üç rivayet vardır:

1) Fenhas olayı,

2) veya şiirleriyle müşrikleri Rasulüllah (s) aleyhine teşvik eden Ka'b b. Eşref,

3) veya Resulûllah'ın şeref verip Kur'ân okuduğu bir mecliste; *'Eğer bu doğru ise, meclislerimizde onunla bizi rahatsız etme'* diye küstahlık eden Abdullah b. Übeyy sebebiyle inmiştir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Ve eğer bunlara karşı sabreder ve başkalarından uzaklaşıp bütün varlığınızla Allah'ın korumasına girerek korunursanız, işte bu sabır ve korunma ise azmi gerektiren işlerdendir."

Yani azmedilmesi gerekli olan şerefli, meziyetli, önemli işlerdendir. İmtihanda başarı bununla olacaktır. Şu halde bunda yarış etmelidir.

187.âyet: *'Ey Muhammed, şunu hatırla ve hatırlat, tebliğ et: hani Allah kendilerine kitap verilmiş okur-yazar olanların o kitabı yahut o kitapta peygamberliğinin doğruluğu sabit olan o peygamberlerin sonuncusu şanlı Peygamber'i, insanlara hakkıyla açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz diye tekit ve yeminle misak almış ve bunu onlara taahhüt ettirmiş idi.'*

Kitap verilenlerden maksat Yahudi ve Hıristiyan bilginleridir. Bunların *'Kitap verilenler'* diye anılmaları, kendilerine Kur'ân verilen Müslümanların da böyle ahitleri alınmış olduğunu delalet yoluyla hatırlatır.

Buna göre Müslümanların sözleşmesi, bu isimde açık bir şekilde dâhil olmamakla beraber, delalet bakımından dahildirler. Bunun için bazı müfessirler, burada "*Kitap verilenler"*e Müslümanlar dâhildir derler. Fakat bunun ibare (metin) ile olmayıp delaletle olacağı unutulmamalıdır.

Bu sözleşme ne zaman ve nasıl alınmıştır?

Malumdur ki, **kitab**ın mahiyeti, neşir, beyan ve hakikatleri ve hükümleri tebliğ içindir. Buna göre bir kitaba sahip olmuş bulunmak, kitap ehli ve okur-yazar olmak, o kitabın neşir ve beyanını üzerine almaktır. Bundan başka Allah'tan gelen kitapların hepsinde, bunların hakkıyla neşir ve beyanı emir, teklif ve iradî delillerle kanıtlanmıştır. Sonra Tevrat ve İncil'in içeriği meyanında o peygamberin yani en son Peygamber'in (s) vasıfları ve peygamberliğinin doğruluğu müjdelenmiş ve açıklanmış ve buna iman, o **kitaplara iman** cümlesinden olmuş-

tur. Ve bilhassa bu ahir zaman Peygamberinin, bu istikbal Peygamberinin müjdelenmesi o kitapların ve kitap ehlinin takip ettiği ve beklediği en büyük bir müjde idi.

Şu halde Tevrat ve İncil'in neşir ve beyanını üzerine alan kitap ehli bilginlerinin en büyük görevi, ilâhî kitaplardaki hak ve hakikatin hiçbirini gizlemeyerek neşir ve beyan olduğu gibi, bunun yanında özellikle son Peygamber'in peygamberliğinin doğruluğunu da hiç bir şekilde saklamayıp neşr ve beyan etmek, hem genel ve hem özel şekilde üzerine alınmış bir görev idi. İşte bu âyetin açıklama hedefi de budur.

İşte bunlar, böyle üzerlerine alıp antlaşma yaptılar da ***"o kitabı arkalarına attılar"***, antlaşmalarını yerine getirmediler, gerçeği gizlediler de Peygamber'e ve Müslümanlara eziyet verip rahatsız etmeye kalkıştılar. *(bk.Bakara 101. âyet)* Bunu önce Yahudiler yapmış, sonra Hıristiyanlar da o yola gitmiş olduğundan, burada da hatırlatıldı. Bunlar böyle yaptılar ve ***"karşılığında az bir bedel aldılar"***. Aldanma metâı olan dünya hayatına aldanarak az bir para veya çıkar karşılığında susarak veya tevil ederek ve bozarak veya görmezlikten gelerek hakkı gizlediler. Bu bedel, gerçekte ne kadar çok olursa olsun, bitici ve fânî olduğu için, ebedî ve sonsuz olan ahiret sevabına göre pek az bir şey olduğundan ***"semen-i galîl"*** (az bir bedel) dendi. Böyle olmakla birlikte bununla, bunların aslında az bir dünya çıkarı için kitaplarını unutuverdikleri ve onu süflî (aşağı) bir şekilde beş on para için bile kötüye kullandıklarına da işaret buyuruldu.

> Üzüntüyle kaydedelim ki, hayli zamandan beri Müslümanlar da bu hale düşmüştür. Âlimlerden hakkı aramayıp, gönlüne göre yanlış bir "uygun" cevabı almak için teşvik veya tehdit eden birçok cahil, ahlâksız Müslümanlar bulunduğu gibi; böyle bayağı çıkarları yolunda dolaşan ve ilmi, dini, bir aldatma tuzağı kabul eden ulema taklitleri de ortaya çıkmıştır. İşte Allah Teâlâ, Müslümanları özellikle bu hallerden sakındırıp sabır ve takva, sebat ve azimle söz verdiğini yerine getirmeye sadakat ve ciddiyet göstermek, yüksek himmet ile söz ve fiil olarak hakkı açıklamak, ilâhî emirlerin genelleştirilmesi ve neşriyle Allah kelâmını yüceltmek (*i'lay-ı kelimetullah*) için sevketmek ve kitap ehlinin durumunu kötü görmekle ***"yaptıkları alışveriş ne kadar kötü"*** buyurdu. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Hz. Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: ***"Kim ehil olan kimseye ilmi anlatmayıp gizlerse, ateşten bir gem ile ağzı gemlenir."***

Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: ***"Allah ilim ehli olanlardan öğretme sözü almadan, cahil kimselerden ilim öğrenme sözü almamıştır."*** *(Beydavi Tefsiri)*

188.âyet: Şimdi bunun yalnız bir kınamaktan ibaret kalmayacağını ve genel şekliyle ahlâkta ciddilik ve tevazu (alçak gönüllülük) tersine hareket edenlerin sonlarının acıklı olduğunu açıklamak için de münafıklar dolayısıyla şu âyet inmiştir: ***'Yaptıkları herhangi bir***

iş ile sevinen, böbürlenen ve yapmadıkları bir şeyle övülmelerinden hoşlanan kimseleri sakın azaptan kurtulacak bir yerde zannetme, asla zannetme, hem bunlar için elim (acıklı) bir azap hazırlanmıştır."

Bu âyet, **münafıklar** sebebiyle inmiş olmakla beraber, hükmü, gerek diğer kâfirler ve müşriklerden ve gerek Müslümanlardan bu davranışta bulunan gurur sahiplerinin hepsini içerir. **Gururlanmak**, gelecekten gaflet etmek ve vazifenin kabul edilip güzel bulunmasının kendine ait olmadığını bilmemek, yaptığı işi büyük sanıp onu büyük görmek gibi bir küçüklüktür. Ve yapmadığını yapmış gibi gösterip öğünülmekten hoşlanmak ise hakkı, doğruyu bozmaktan zevk almak ve Allah'ı unutmaktır. Önceki buna sevk eder. Bu ikisi bir yere gelince, de acıklı azabı hak etmiş olur. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Ettikleriyle sevinmeleri; sahtekârlık yapmaları, hakkı gizlemeleri gibi halleridir.

Yapmadıkları ile övünmeleri; ahde vefa göstermek, hakkı açıklamak ve doğru haber vermek gibi hallerdir. *(Beydavi Tefsiri)*

Ders 15

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 189-200. ÂYETLER

Akıl Sahiplerinin Zikir, Fikir ve Dualarını

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (189) إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (190) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (191) رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ (192) رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ (193) رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ (194) فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (195)

189- *Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kâdirdir.* ***190-*** *Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için gerçekten açık, ibretli deliller vardır.* ***191-*** *Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Ve "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Sen yücesin, bizi ateşin azabından koru" (derler).* ***192-*** *"Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.* ***193-*** *"Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, bizleri sana ermiş kullarınla beraber yanına al".* ***194-*** *"Rabbimiz! Bize peygamberlerine vaad ettiğini ver, kıyamet günü bizi rezil etme. Muhakkak sen verdiğin sözden dönmezsin".* ***195-*** *Rableri onlara dedi ki: "Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden, hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Göç edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet edilenler, savaşanlar ve öldürülenler... Onların günahlarını elbette örteceğim ve Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları altından ırmaklar akan cennetlere de koyacağım. En güzel mükâfat Allah katındadır".*

Göklerin ve Yerin Yaratılışındaki Âyetler

189.âyet ile önceki âyetler arasında sıkı bir bağ kuran Muhammed Abduh'a göre; sanki yüce Allah bu âyette şöyle der: 'Ey müminler! Sakın üzülmeyin, zayıflık göstermeyin, sabırlı

olun, kötülükten sakının, azminizi kırmayın, hakkı açıklayın, sakın onu gizlemeyin, Allah'ın âyetlerini az bir değer karşılığında satmayın, yaptığınızla övünmeyin, yapmadığınızla övülmek istemeyin, sizi üzecek olaylara karşı Allah size yeter; O sizi, yasaklanan bu çirkin şeyleri yapmaya muhtaç kılmaz. Çünkü göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O mülkünden istediğine dilediği kadar verir. O, her şeye kadirdir. Ehl-i kitap ve müşriklerden sizi elleriyle ve dilleriyle incitenlere karşı size yardım etmek O'na zor gelmez. Bütün işler O'na döner; işleri hikmetiyle ve sünnetiyle (yasasıyla) yürüten O'dur'. *(El-Menar; Kur'ân Yolu)*

Evet, bütün gökler ve yerin devlet ve memleketi Allah'ın mülküdür ve idaresinde ancak onun emirleri ve onun kudreti hüküm sürer. Hakk'ın hükümlerinin tersine hareket etmek isteyenler, elbette cezaya mahkûm olurlar. O'nun sonsuz kudretine hiçbir şey karşı gelemez. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

190. âyet: Peki, bunu nasıl anlamalı? Bu noktada gönülleri Hakk'ı bilmeye çekip yönlendirerek aydınlatma ve ilâhî saltanatın şekil ve tecellilerinin sırlarını, Allah'ın tam kudret ve hikmetiyle mülkünün sanatındaki tasarruf hükümlerini, sır ve yaratılış gayesini keşfettirecek olan hak âyetlerini göstermek ve tüm bilgilerin usulünü öğretmek ve dinin kemalinin gayesini anlatmak için buyurulur ki:

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde sayılamayacak nice alâmetler ve deliller vardır ki; tüm kâinatın O'na ait olduğuna ve Allah'ın kâmil kudretine, büyüklük ve azametine delalet ederler. Fakat bu alâmetler herkes ve her akıl için değil, ***temiz ve tam akıl sahipleri (ûlü'l-elbâb) içindir. Öyle ûlü'l-elbâb ki; semavât*** (gökler) ve ***arz*** (yer): mekân kavramının içine aldığı bütün yükseklik ve alçaklıklarıyla mekânlı varlıklar; ***halk*** (yaratma): bunların zat ve sıfatlarıyla bulundukları şekil ve nitelikleri üzere var edilmelerini ve yok edilmelerini ifade eden gerçek sebep anlayışının özü; ***ihtilafu leyl ü nehâr*** (gece ve gündüzün değişmesi): zaman anlayışını veren ve hareketlerle ilgili olup, bu varlıkların yaratılmışlıklarını ve düzenlerini gösteren devamlılık ve değişim ***üzerinde düşünürler."*** İşte hak (gerçek) ilimlerin keşif yolları, işbu olaylar (gökler ve yer, gece ve gündüz, yaratma ve değişim, akıl) ve anlaşılmaları üzerinde düşünmedir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Vay Bunu Okuyup da Düşünmeyenlere!

Abdullah b. Ömer (r.a.) hazretleri demiştir ki: "Hz. Âişe'ye:

-'Rasûlüllah'dan gördüğün şeylerin en şaşırtıcısını bana haber ver' dedim.

Bunun üzerine ağladı ve uzun bir müddet ağladı da sonra dedi ki: 'Onun her işi şaşırtıcı idi. Bir gün bana geldi, yorganıma girdi, hatta cildini cildime dokundurdu, sonra da buyurdu ki:

-"Ey Âişe, bu gece bana Rabbime ibadet etmek için izin verir misin?" Dedim ki:

-"Ey Allah'ın Resulü, ben senin yakınlığını severim, isteklerini de severim, izinlisin."

Kalktı, odadaki su ibriğine vardı, abdest aldı, suyu çok da dökmedi, sonra namaza durdu, Kur'ân okudu ve ağlıyordu. Sonra iki elini kaldırdı yine ağlıyordu. Hatta gözyaşlarının yeri ıslattığını gördüm. Sonra Bilâl geldi, kendisine sabah namazını bildiriyordu. Baktı ki ağlıyor. Dedi ki:

-"Ey Allah'ın Resulü! Allah senin geçmiş ve gelecek günahını affettiği halde ağlıyor musun?"

-"Ey Bilâl, *buyurdu;* ***o halde ben şükreden bir kul olmayayım mı?"*** Sonra buyurdu:

-"Nasıl ağlamayayım, Allah Teâlâ bu gece şunu *(Âl-i İmran 191… âyetleri)* ***indirdi."***

Rasûlüllah (s) bundan sonra dedi ki:

"Vay bunu okuyup da üzerinde düşünmeyene!"

(Diğer rivâyette: ***"Vay bunu çeneleri arasında çiğneyip de bunda düşünmeyenlere!"*** dedi.)' *(Buhari, Teheccüd 6; Müslim, Münafikûn 79-81; Tirmizî, Salât 187; Nesaî, Kıyâmü'l-leyl 17; İbn Mâce, İkame 200)*

Bakara sûresinde Allah'ın birliğini ispat ve açıklama sırasında bu âyetin bir benzeri geçmişti. O daha geniş ve **sekiz çeşit delili** içermiş olduğu halde, bunda o esasın bir özetiyle beraber, siyak (söz gelişi) ve istenilen açısından çok ince bir gelişmesi vardır. Bunun için onun sonunda ***"Düşünen bir kavim için nice deliller vardır."*** *(Bakara, 2/164)*; bunda da ***"Temiz akıl sahipleri için nice deliller vardır."*** buyurulmuştur. Rasulüllah da (s) bu ayetle, diğerinden daha derin bir aşk ile ilgilenmiştir.

Demek olur ki, önceki bahiste genel olarak **akıl** yetebileceği halde, burada **temiz ve halis akıl** demek olan ***"lübb"*** gereklidir. Çünkü orada, Allah'ın birliğinin ispatıyla, Allah'ı bilmenin mebde'(prensip)leri bahis konusu idi. Burada ise o bilgide terakki (yükselme, ilerleme, artma) bahis konusudur ki, kendisinden sonraki âyette geçen *"onlar… Allah'ı anarlar; … düşünürler"* ifadeleri, bu vasıflara işaret etmektedir.

Fahruddin Râzî bu terakki açısından der ki: Allah yoluna girene, ilk önce delilleri çoğaltmak gerekir. Fakat kalp bir kere Allah bilgisinin nuruyla aydınlandı mı, onun artık o deliller ile meşgul olması, kalbin Allah bilgisinde gark olmasına perde gibi olur. Zira aklın çeşitli düşüncelere iltifatı ile meşguliyeti, düşünme ve idraklerinde derinleşme ve sonuca erişmeye engel olur. Bunun için *sâlik* (yola giren), işin başında derinleşme ve *istiksa* (inceden inceye araştırma) ile değil, basit bir seyir ile hareket edeceğinden, delilleri çoğaltmayı isterse de, bilginin nuru bir defa kalbe düştükten sonra, o delillerin azalmasını ve mümkün olduğu kadar kısa ve özetini arzu eder ki, kalbin Allah'tan başkasıyla meşgul olmasından doğan zulmet (karanlık) kalksın da Allah bilgisinin nurlarının tecellisi tamam olsun. Nitekim, *"Ayakkabılarını çıkar. Şüphesiz ki sen, mukaddes bir vadide, Tuvâ'dasın." (Tâhâ 20/12)* fermanında buna işaret vardır.

İşte Bakara âyetindeki sekiz çeşit delil ve alâmet açıklandığı halde, burada hepsinin esası olan ***"göklerin ve yerin yaratılması, gece ve gündüzün değişmesi"***yle yetinilmiş olması, bu terakki hikmetiyle ilgilidir. Özetle orada **"Allah'a seyr"** (*seyr ilâ'llâh*) isteniyordu, burada ise **"Allah'la seyr"** (seyr bi'llâh) istenmiştir. Bakara sûresi 164.âyeti, ***"Sizin ilâhınız tek bir ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O çok merhametli ve bağışlayıcıdır."*** *(Bakara 2/163)* âyetini takip ediyor. Ve buna göre ilk önce vücud (var olma) ve Allah'ın birliğine ait âyetleri bildirerek şirkten tevhide götürüyordu, buna akıl yeterli idi. Buradaki âyet ise *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kâdirdir."* âyetini takip ediyor. Ve buna göre iman sahiplerine Allah'ın saltanatının suret (şekil) ve tecelli sırlarını, Allah Teâlâ'nın mülkündeki tasarrufunun hükümlerini, sır ve yaratılışın gayesini ispat eden alâmetleri anlatmanın akışı içinde geliyor. Bu da aklî ve naklî bilgiler ile süslenmiş ve Allah'ın birliğine iman ile kulluk ve bilgide merhale kat etmiş olgun akıl ve inanmış kalb sahiplerinin kârı olabileceğinden, aralarındaki farka işaret buyuruluyor ki:

191.âyet: ***"Tam akıl sahipleri; ayaktayken, otururken, yatarken*** *(gerek meşguliyet ve gerekse dinlenme hallerinin hepsinde)* ***Allah'ı zikrederler, dillerinden bırakmazlar…"***

Bu üç hal, insanın bütün hallerini içine alır; bedene ait hareketleri içine aldığı gibi, yükselme, ortada durma, düşme gibi halleri de içerir. Demek ki bu tam akıl sahipleri, her ne halde olurlarsa olsunlar, kalpleri Allah'ı zikirden başka bir şeyle tatmin zevkini bulamadığından, Allah'ı zikirden gaflet etmezler, gönülleri ilâhî murakabeye dalmıştır. Burada **zikir**den maksat; zat, sıfat ve fiiller haysiyetiyle zikirden, aynı şekilde lisanî zikre eşit olup olmamaktan daha genel olarak, **mutlak zikir**dir.

Abdullah b. Mesud'un (r.a.) açıklamasına göre bu **zikir**den maksat **namaz**dır ki, **kudretleri yettikçe ayakta, yoksa otturarak, yoksa yattığı yerde namaz kılanlar** demektir. Bununla beraber namaz, zikirler cümlesinden sayılırsa da, bütün zikirler namazdan ibarettir de denemez, namazdan daha geneldir. ***"Ûlü'l-elbâb"***ın böyle Allah'ın zikrine devam etmeleri ile tanımlanmaları, dinî terbiyede terakki etmiş halis kullar olduklarına işaret eder ki, bu vasıf burada söz konusu olan tefekkür suretiyle keşf ve müşahede edecekleri ilimlerin fenlerinin geçmiş bir şartı demek olur…

Görünürden (şuhûd) görünmezi (gıyâb) okuyabilen, şüphelerden uzak, nefse ait ilgiler ve karanlık engellerden sıyrılmış halis, tam akıl sahipleri olan, gidişatın gerçeklerini ve sıfatların hükümlerini düşünen, mülkün tavırlarını ve gayb âleminin sırlarını gözeterek, melik, yaratıcı olan Allah'ın sanatının inceliklerini ve kudretinin alâmetlerini görebilen bu **ûlü'l-elbâb (tam akıl sahipleri)**, bütün hallerde Allah sevgisi ile dopdolu olarak Allah'ı anarlar.

"Ve göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde tefekkür ederler…"

Yani 'göklerin, yerin aklı hayrette bırakan durum ve yaratılışının hikmeti hakkında düşünceye girişir, her meselede Hakk'ın emrini anlamak ve gereği üzere amel ederek görevi yerine getirmede başarılı olmak için hükümler ve ilâhî tasarrufların cereyan şeklini gösteren sır ve yaratılış nizamını telakkiye ve keşfe çalışırlar…' *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Ûlü'l-Elbâb" (Akıl Sahipleri); Allah inancıyla fikrî araştırmayı bir arada götüren, entellektüel faaliyetlerini **tezekkür** ve **tefekkür**ün birbirini takip ettiği ve bütünlediği bir aklî yapıyla gerçekleştiren insanlardır. (**"Tefekkür"** 'bir işin akıbeti konusunda düşünmek' demektir. F. Râzi'ye göre **"fikir"**; kısaca 'aklı faaliyete geçirmek, onu nesnel gerçekliğe yöneltmek' demektir.) Ayrıca zikir, dille anmaktan ziyade Allah'ın hayranlık uyandırıcı kudret belirtilerini **tefekkür** ve teemmüle dalmak, bu belirtilerin Allah'ın kudretini hatırlatıcı tesiriyle düşünmeye koyularak Allah bilinciyle dolmaktır. Göklerle yerin yaratılışı, yani kozmosun menşeini gösteren âyetlerle gündüz ve gecenin ardarda gelişi, yani onda süreklilik arzeden düzeni gösteren âyetler üzerinde tefekkür, bu düzenin yaratıcısı olan Allah'ın âleme tasarruf ettiği isimleri hakkında tezekkürle bütünleşmelidir. *(TDV İslâm Ansiklopedisi, "Düşünme" md.)*

Bütün gökler ve yer Allah'ın mülkü olduğu için, bu âlem kitabından okunabilen her hadise, her nizam, Hak Teâlâ'nın hükümlerini ve tasarrufunun şekillerini okumaktır. Onu okuyanlar ve gereğince hareket edenler, herhalde Hakk'ın nimetinden nimetlenmiş ve yararlanmış olurlar. Fakat bunun iki şekli vardır:

Birisi; nimetin sahibi olan Yüce Yaratan'dan gaflet etmek, görmezlikten gelmek ve ona tabii şekilde şükrünü eda etmekten kaçınıp küfür karanlığına sapmaktır ki, bunun asıl mahiyeti Allah'ın mülkü içinde eşkıyalık ederek geçinmeye çalışmak olduğundan, sonucu felaket ve pişmanlıktır. Ve bu türlü ilim ve fenlerden nimetlenenlerin başı İblis ve şeytanlardır.

Diğeri ise; hakiki, gerçek nimet vereni tanıyarak, ona şuur ve iman ile tabi olduğunu ve uyduğunu arz ederek, şükrünü yerine getirmeye çalışmak ve bütün hareketlerini Allah'ın mülkü içinde, Allah'ın hükümlerinin tatbikine sarf etmektir ki, bunun önderleri de melekler, peygamberler, sıddîklar, şehidler gibi halis kullardır.

Yukardan beri tespit olunagelen bu manalarla bu âyet, **yaratılışı tefekküre** sevk ederken; hem **tabiat ilimlerinin incelenmesini** teşvik ediyor, hem de bu araştırmada bulunanlara **büyük bir ders** veriyor ki, bu ders şu iki noktada özetlenebilir:

1) Gökler ve yer mefhumlarının ifade ettiği varlık tabakaları içinde birbirinden bazı değerlerle ayrılmış çeşitli konular etrafında toplanacak bilgi ve kuralları, birbirinden her yönden ayrı ve tamamen müstakil birer yüksek ilim kabul etmeyip, bu bilgilerin **üst bir ilmî nizamda birleştiklerini** ve o konuların **yüksek bir ilim** konusuna dayanmış bulunduğunu unutmamak.

2) Çeşitli tabiî sebeplerin tesirleri altında mahkûm kalmayıp, olayları ve olayların nizamını, **eşyanın tabiatı** namına değil; **Yaratan'ın tek yüksek kudreti** namına kaydetmek, yani gerçek sebebine dayamanın gereğidir.

İşte bu marifet (bilgi) noktasına yükselmiş olan **ûlü'l-elbâb**ın zikri ve fikri Allah'ın ihsanları olur da, seyr-i billahla (Hak'la yürümek) kesilmeyen ilâhî sanatın eşsiz güzelliklerini, göklerin ve yerin sırlarını, ilâhî hikmetleri düşünürler. Ve düşünürken:

"Ey Rabbimiz! Sen bunları boş *(batıl)* ***yere yaratmadın..."*** diyerek bu hüküm ve inanç, bu rûh hali ve bu neşe, iltica ve ümit ile hareket ederler. ***"Bâtıl"*** kelimesi; üzerine hiçbir hüküm ve hikmet, fayda ve yarar gerekmeyen demektir ki, aşağı, faydasız, gidici ve kaybolucu, beyhude ve abes olabilir.

"Ey Rabbimiz, sen bu mahlûku *(gökler ve yer toplamı olan şu âlemi)****, batıl*** *(hüküm ve hikmetten, fayda ve menfaatten uzak, manasız)* ***olarak yaratmadın."*** Gece ve gündüz değişiklik içinde, yokluktan yokluğa devam edip giden şu değişken olayların manzaraları; ne sadece yokluk, ne hiçbir fayda sağlayıcı olmaksızın geçip sonsuz yokluğa giden yalnız devamsızlık, ne de hiçbir hikmet ve faydayı içermeyen lüzumsuz bir şeydir. Bu ne yalandır, ne oyundur, ne de nizamsız, sonsuz, semeresiz, hikmetsiz, boş, dipsiz bir şeydir. Bunda her ilk oluş, bir ikinci oluşun başlangıcı; her hadise sonsuz olayların yoludur. Eğer bunların gerek mekân ve gerek zaman itibariyle aralarında gerekli bir nizam bulunmasaydı ve eğer şu olayların kıymetleri yalnızca ilk oluşlarıyla ölçülmek gerekseydi ve eğer bu şekilde bir aldatıcı mal olan dünya hayatı üzerine gelecekte hiçbir hüküm gerekmeseydi, bu yaratılmışlar da batıl ve yersiz olurdu. Şu halde her anında yok olucu ve aceleci olan şu olaylar silsilesi, ilâhî saltanatta genel bir düzen üzere cereyan etmekte ve nice nice hikmet ve menfaatleri içine alarak sonsuz gelecekte bir ikinci oluşa doğru yürümektedir ki, bunun bir metâ olabilmesi o yöndendir...

"Sübhansın yâ Râb! Seni tenzih ederiz." Sana lâyık olmayan vasıflardan, fiillerden ve bu cümleden olarak hikmetsiz bir şey yaratmaktan mülkünü, irade ve sanatını batıla yönelmiş olmaktan uzak tanırız. Gerçi sen bunları istediğin irade ve sanatınla icad eder v e yaratırsın. Fakat irade ve sanatın hikmetten uzak olmaz, o hikmetin ve nizamın kendisidir. ***"O halde Sen bizi batıl inanç ve amellerin, hikmet gereği sebep oldukları ateş azabından koru."*** *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

192. âyette; cehenneme girenlerin zalimler olduğuna işaret edilmekte, bu sebeple âhirette hiçbir yardımcılarının bulunmayacağı ve rezil olacakları bildirilmektedir:

"Çünkü Sen kimi cehenneme koyarsan onu rezil etmişsindir." Öyle ise bizi böyle olmaktan koru!

193.âyetteki "davetçi (*münâdî*)"den maksat Hz. Peygamber veya Kur'an'dır: *(Taberi Tefsiri)*

"Ey Rabbimiz, bir davetçi işittik ve dinledik; 'Rabbinize iman ediniz' diye çağırıyordu."

Bu **"nidâ"** (çağrı), bizim kulaklarımızda, vicdanımızda tesirini gösterdi, çınladı. Âlemin yaratılışı nizamsız, hikmetsiz olmadığı içindir ki, bu nida (çağrı), bizde tesirini gösterdi, iman ve sağlam bilgi edinmemize sebep oldu: ***"Biz de iman ettik"***. ***"Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört."*** Burada **"zünûb"**; *kebâir* (büyük günahlar), seyyiât (günahlar), sağair (küçük günahlar) ile tefsir olunur ki, ***"Eğer büyük günahlardan kaçınırsanız kusurlarınızı örteriz."*** *(Nisa 4/31)* âyeti de bunu teyid eder.

"Ve bizim ruhlarımızı ebrar (Allah'a yakın olanlar) ile beraber olarak al!" Yani bizi onlardan say, onlarla beraber haşret! *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Ebrar" kelimesi; **"birr"** mastarından türemiş olan **"berr"** kelimesinin çoğulu olup, **'iyiler, doğrular, iyilik ve ihsanı bol olanlar'** anlamında bir sıfattır. *(bk. Bakara 2/177; Âl-i İmrân 3/92)*

194.âyet: ***"Ey Rabbimiz bütün peygamberlerine vaat ettiğini bize de ver!"*** Biz bu çağırıcıya iman ederken peygamberlerin hepsine iman ettik, hiçbirini ayırmadık. Günahlarımızı affet, kusurlarımızı örtecek itaatler nasip eyle de vaad edilen yardımları, ecir, sevap ve saadeti ihsan eyle.

"Bizi kıyamet günü rüsvay etme. Şüphesiz Sen vaadinden caymazsın."

Ûlü'l-Elbâb'ın Duaları ile Dua Etmek

"Ûlü'l-elbâb" (tam akıl sahipleri); ***"Rabbimiz! Sen bunları boş yere yaratmadın"*** âyetinden buraya kadar devam eden **bu duaları** (192-194.âyetler) tekrar ederek düşünürler… *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلْ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ

"Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Sen yücesin, bizi ateşin azabından koru"

"Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan onu rezil edersin. Zalimlerin hiç yardımcıları yok."
"Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, bizleri sana ermiş kullarınla beraber yanına al".
"Rabbimiz! Bize peygamberlerine vaad ettiğini ver, kıyamet günü bizi rezil etme. Muhakkak sen verdiğin sözden dönmezsin."...

İşte bizler de bu duaları dilimizden düşürmeyip tefekkür ederek o akıl sahiplerinden olmalıyız.

195.âyet: Asıl netice ise şu rabbânî (ilâhî) iltifattır: ***"Rableri de dualarına şöyle karşılık verdi: 'Ben içinizden erkek ve kadın hiçbir hayır işleyenin işlediğini boşa çıkarmam'..."***

Yüce Allah, lütuf ve merhametinin enginliğini kullarına açıkça hissettiren bir karşılık vererek, kadın olsun erkek olsun kendisine kulluk yolunda sarfedilecek hiçbir çabayı boşa çıkarmayacağını, kendi yolunda yürüyenlerin günahlarını bağışlayacağını ve katından bir lütuf olarak onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağını müjdeledi. Nitekim Bakara/186. âyette de ***"Kullarım sana beni soracak olurlarsa, bilsinler ki şüphesiz ben yakınım; bana dua ettiğinde duacının dileğine karşılık veririm"*** buyurarak kullarının dualarını reddetmeyeceğini ve dileklerine karşılık vereceğini bildirmiştir. Çoğu müfessir, ***"Sizden bir şey yapanın emeğini boşa çıkarmam"*** cümlesini 'Amellerinizi ve itaatlerinizi karşılıksız bırakmayacağım, onların sevabını size vereceğim' diye tefsir ederler.

Rivayete göre müminlerin annesi **Ümmü Seleme** (r.anhâ),

-"Ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah Kur'an'da (erkeklerin hicretini övüyor), kadınların hicreti hakkında hiçbir şey söylemiyor" demiş, bunun üzerine bu âyet inmiştir. *(Tirmizî, Tefsir, 5)*

Bu rivayetten de anlaşılacağı üzere Kur'an'da hicret ve cihadın önemi Arap dilinde erkekler için kullanılan fiil kalıplarıyla vurgulandığından hanımlar, burada vaad edilen ödüllerde kendi paylarının olup olmayacağı konusunda tereddüt etmişler, Allah bu âyeti indirerek kadınların amellerin karşılığı konusunda erkeklerden ayrı tutulmadığını haber vermiştir. Çünkü onlar da erkeklerle beraber Allah yolunda çeşitli eziyet ve işkencelere katlanmışlar; müşriklerin baskıları neticesinde hicret etmeye ve yurtlarından çıkmaya mecbur kalmışlardır. Nitekim gerek Habeşistan'a gerekse Medine'ye erkeklerle birlikte Müslüman hanımlar da hicret etmişler ve hicretin sıkıntılarına onlarla birlikte katlanmışlardı.

Savaşlara gelince, Müslüman hanımlar da cihada -uygun şekillerde- katılarak sevabından paylarını alırlar. Nitekim Hz. Peygamber (s) zamanında ve sonrasında bazı hanımların savaşa katılarak hastalara bakma, yaralıları tedavi etme, askerlere su verme vb. hizmetler gördükleri, hatta gerektiğinde düşmanla yiğitçe vuruştukları bilinmektedir. Uhud Savaşı'nda Medine'de kalıp savunma savaşı yapmayı teklif edenler savaşta hanımlardan ve çocuklardan da yararlanmayı düşünmüşlerdi; Rasûlüllah da bu grubun içindeydi. Unutmamak gerekir ki müslüman askerleri tedavi edip sağlığına kavuşturmak düşman askerlerini öldürmek veya etkisiz hale getirmek için savaşmak kadar değerli olduğu gibi, bilfiil savaşacak askerleri yetiştirmek ve onlara manevî destek sağlamak da savaştaki başarının önemli bir parçasıdır. Allah, erkek olsun kadın olsun, kendi yolunda cihada katılanların günahlarını affedeceğini ve onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyarak ödüllendireceğini vaad etmiştir. Bu ödül insanların hayal edemeyeceği kadar güzel ve değerlidir. Efendimiz de Allah yolunda şehit olanların, kul hakları hariç bütün günahlarının affedileceğini haber vermektedir. *(Kur'ân Yolu)*

İnkâr Edenler ve İman Edenler

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ (196) مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (197) لَكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ (198) وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (199) يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (200)

***196**. Kâfirlerin diyar diyar dolaşmaları sakın seni aldatmasın. **197**. Bu, az bir geçimliktir. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası! **198**. Fakat Rablerinden gereğince korkanlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklar, Allah katından ağırlanacaklardır. İyiler için Allah katındakiler daha hayırlıdır. **199**. Kitap ehlinden öyleleri var ki, Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine indirilene -Allah'a boyun eğerek inanırlar. Allah'ın âyetlerini az bir değere değişmezler. Onların mükâfatı da Allah katındadır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir. **200**. Ey iman edenler! Sabredin, düşmanlarınıza karşı sabır-sebat gösterin, nöbet/ribat bekleşin, Allah'tan gereğince korkun ki, kurtuluşa eresiniz.*

196-197.âyetler: Bazı müminler, ticaretle uğraşan müşriklerin veya Yahudilerin refah içinde oluşlarını, neşe ve kibirle seyahatler ederek refah içinde yaşadıklarını görerek;

-"Allah'ın düşmanları böyle ferah içinde dolaşıyor; biz ise açlıktan, sıkıntıdan helak oluyoruz." demişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir.

196. âyet; Hz. Peygamber'in şahsında müminleri teselli etmekte ve kâfirlerin yeryüzünde nimetler içerisinde dolaşmalarına aldanmamalarını tavsiye etmektedir. Çünkü onlara verilen nimetler ne kadar çok olursa olsun geçici olup yok olmaya mahkûmdur; bu sebeple Allah katında hiçbir değeri yoktur. Nitekim **197. âyet**te kâfirlere verilen nimetlerin az bir dünya metaı olduğu ifade edilmiş, daha sonra da varacakları yerin cehennem olduğu bildirilerek dünya metaının kâfirler için cehennem azabına sebep olduğuna işaret edilmiştir. **178. âyet**te de *"Onlara verdiğimiz fırsat ancak günahlarını arttırmaya yarıyor"* buyurulmuştur. Oysa **198. âyet**te ifade buyurulduğu gibi rablerine karşı içtenlikle kulluk eden müminlere âhirette sürekli olarak içinde yaşayacakları cennet nimetleri verilecektir. Şüphesiz ki bu lütuf dünyada kâfirlere geçici olarak verilen nimetlerden çok daha iyidir. *(Kur'ân Yolu)*

198.âyetteki ***"nüzul"***; 'misafiri ağırlamak için ona ikram edilen yiyecek, içecek vb. ikram' anlamına gelir. Yüce Allah müminlere değer verdiği için, onlara vereceği nimete bu ismi vermiştir. Bununla beraber o kâfirler içinde hüsn-i hatimeye (güzel sonuç) nail olup müminler topluluğuna girecek olanlar da bulunduğu unutulmamalıdır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)* Şöyle ki:

199.âyet: ***"Şüphesiz kitap ehli içinde kimi de vardır ki, Allah'a iman ettikleri gibi, kendilerine indirilene de, size indirilene de iman ederler."***

Bu son kayıtlar gösterir ki, bunlar ciddi olarak Müslüman olacaklardır. Ve nitekim bu ana kadar olagelmişler ve yine olacaklardır…

Sebeb-i Nüzûl: İbn Abbas, Câbîr ve Katade dediler: Habeş kralı Necaşî Ashame vefat ettiğinde Rasulüllah onun üzerine gıyabi cenaze namazı kıldı. *(Müslim, Cenaiz, 21/62-67)* Bunu gören münafıklar:

-"Hiç görmediği bir Hıristiyan üzerine namaz kılıyor." dediler. *(İbn Kesir, 2/169)*

İşte bu âyet Necâşî hakkında inmiştir. Rivâyet bakımından en yaygın olan budur. Necâşî'nin ölümü de hicretin 9. senesinde olmuştur. Bunlardan başka bu âyetin bütün kitap ehlinden imana gelenler hakkında inmiş olduğu da rivayet edilmiş ve Mücahid bunu söylemiştir ki, âyetin mefhumuna bu daha uygun görülür. Çünkü *'herhalde iman ederler'* manasına, gelecek zaman da açıktır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

200.âyet: Al-i İmrân sûresinin özellikle baş taraflarında tevhîd, nübüvvet ve âhiret gibi dinin esaslarını oluşturan itikadî konularda açıklamalar yapılmış, daha sonra hac, cihad ve benzeri amelî konulara değinilip kulların bunları yerine getirmekle yükümlü olduklarını bildirilmiş, son âyetinde de bu görevlerin yerine getirilebilmesi için kulların yapmaları gerekenler üzerinde durulmuştur. *(Kur'ân Yolu)*

"Ey iman edenler! Siz telaş etmeyiniz, sabırlı olunuz..."

"Sabır"; 'acıya katlanmak ve zorluklara göğüs germek' demektir.

Bu bağlamda, sabrın üç derece olduğu söylenmiştir:

1-Musibete (ansızın gelen belaya) sabır, 2-itaat etmekte sabır, 3-isyandan sabır.

"Ve sabırda Allah düşmanlarıyla yarışıp onların üstüne çıkınız"; yani imtihan ve cihad mevkilerinde düşmanların sabrının üstüne çıkmaya ve nefsinizin arzularını yenmeğe çalışınız ki, sabırlı olmaya alışırsanız bunu yapabilirsiniz. Burada **müsâbere** (sabırda yarışmak) ise, 'kişinin kendisiyle başkası arasında meydana gelen olumsuzluklara katlanması, kendisine karşı direnen kimseye (düşmana) daha fazla mukavemet etmesi' anlamına gelir. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Kur'ân Yolu)*

"Ve murabata ediniz (nöbetleşiniz)"; yani **ribat** yapınız (sağlam yürekli olunuz), imam ardında cemaatle namaz gibi birbirinize bağlanıp vazifeye dikkatli olunuz ve özellikle savaşa düşmanlarınızdan çok hazırlıklı bulunarak atlarınızı bağlayıp sınırlarda ve mevzilerde karakol bekleyiniz.

"Ribat"; Allah yolunda devam etmektir. Bu aslında *"rabt-ı hayl"* yani at bağlamaktan alınmıştır ki, düşmana karşı atını bağlayıp gözetlemek ve beklemek demektir. Sonra İslâm sınır şehirlerinden birinde bekleyenlere, gerek süvari ve gerekse piyade olsun, genelde **"murabıt"** (nöbet bekleyen, nöbetçi) adı verilmiştir. Fakihlerin ıstılahlarında murabıt, sınır şehirlerinden birine bir müddet beklemek için gidendir. Aile ve efradıyla beraber oralarda oturan ve hayatını kazanarak yaşayan sınır sakinlerine murabıt denilmez. Bugünkü tabirle murabıt; Allah yolunda silah altında bulunan, kışla ve karakollarda duran ve nöbet bekleyen askerler demek olur.

Rasulullah (s) buyurmuştur ki:

"Allah yolunda bir gün karakol beklemek, dünya ve içindekilerden hayırlıdır." *(Buhari, Cihad 73; Müslim, İmâre 163; Nesâî, Cihad 39; İbn Mâce, Cihad 7; Dârimî, Cihad 31)*

Bir diğer hadis-i şerifte de Rasulüllah (s) buyurmuştur ki:

"Her kim Allah yolunda murabıt olarak, yani karakol beklerken ölürse, işleyegeldiği iyi amel üzerine icra edilir, rızkı da üzerine gönderilir durur, fitnecilerden emin olur ve Allah Teâlâ onu korkudan emin olarak diriltir." *(İbn Mâce, Cihad 7; Nesâî, Cihad 39; Tirmizî, Fezâilü'l-Cihâd 2; Dârimî, Cihad 32)*

Bir hadiste de: ***"Ribat (nöbet bekleme) cihaddan daha faziletlidir"*** denir. *(Süyûtî) (Hak Dini Kur'ân Dili)*

Hz. Peygamber **bir namazı kıldıktan sonra diğer namazı beklemeyi** mecazi anlamda **"ribat/nöbet bekleme"** olarak isimlendirdiği için *(Müslim, "Taharet", 41; Tirmizî, "Taharet", 39)* bazı müfessirler buradaki ribâtı bu anlamda yorumlamışlardır. Ancak İbn Aşûr, Hz. Peygamber'in (s) ifadesinin bir benzetme olduğunu, bir namazı kıldıktan sonra diğer namazı kılmak için vaktinin gelmesini beklemeyi sınır boylarında nöbet beklemeye benzettiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte namaz ibadetinin kişiyi kötülüklerden koruyucu özelliğe sahip bulunduğu *(bk. Ankebut 29/45)* düşünüldüğünde âyetin hakikat olarak her iki anlamı da kucaklayacak mahiyette olduğu kabul edilebilir. Çünkü nöbetlerin biri vatanı düşmandan, diğeri ise nefsi kötü davranışlardan korumaya yöneliktir.

Nitekim âyetin, aynı zamanda sûrenin son cümlesinde kurtuluşa ermek için **takva**nın yani Allah'tan korkmanın emredilmiş olması, âyetin her iki anlamı da içerdiğine işaret eder. Bunların biri yapılıp diğeri yapılmadığı takdirde takva gerçekleşmiş olmaz, dolayısıyla kurtuluş da olmaz.

Muhammed Abduh buradaki **takva** (*Allah'tan gereğince korkun!*) emri ile ilgili olarak özetle şöyle der: Takva senin, Allah'ın gazabından ve azabından kendini korumandır. Bu da ancak Allah'ı tanımak, O'nu razı edecek ve O'nu kızdıracak şeyleri bilmekle mümkün olur. Bunları bilmek ise Allah'ın kitabını anlamaya, Peygamberinin sünnetini ve bu ümmetin "selef-i sâlihîn" denilen geçmişlerinin hayatını bilmeye ve onları örnek almaya bağlıdır.

> Kim hakkı ve ehlini korumak, davetini yaymak uğrunda sabreder, engellere karşı direnir, tehlikelere karşı uyanık olup gerekeni yapar ve Allah'ın emrine saygısızlıktan sakınırsa, diğer işlerinde de bu prensipleri göz önünde bulundurursa kendisini kurtuluşa ve Allah katındaki mutluluğu elde etmeye hazırlamış olur.
> Kaynaklarda, **Hz. Peygamber'in gece teheccüd namazına kalktığında Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okuduğu** kaydedilmektedir. *(Buhârî, "Tefsir", 3/18-20) (Kur'ân Yolu)*

Bunları yapınız: ***"Allah'dan gereği gibi korkunuz"***; mutlak olarak emirlerine karşı gelmekten sakınınız, korumasına koşunuz ki, felaha erip kurtulasınız, isteklerinize nail, temennilerinizde başarılı olasınız, dualarınızın kabul olduğunu göresiniz.

İşte Bakara Sûresinin sonundaki ***"kâfirler toplumuna karşı bize yardım eyle!"*** duasının da tam cevabı budur.

> **Zehraveyn:**
> Burada Âl-i İmran Sûresi son bularak **Zehraveyn** (İki Zehra yani Bakara ve Âl-i İmran sureleri) bir kavuşma noktasında buluşmuş ve bunun özel bir inkişafı olmak üzere rabbânî terbiye, insan yaratılışı ve kardeşliğinden tutarak, sosyal hayata ait oluşum ve ilişkilerin bir aslı olan aile hayatıyla ilgili haklar ve vazifelerin açıklanması ve din eğitiminin tamamlanması yolunda, aşağıda geleceği şekilde, Nisâ Sûresi başlamıştır: *(Hak Dini Kur'ân Dili)*





NİSA SÛRESİ, 1-10. ÂYETLER



Kadın Hakları, Yetim Hakları ve Miras

Nisa Sûresi Hakkında

Nüzûl sırasında 92., mushaf sırasında 4. suredir. Zilzal sûresinden önce, Mümtehine'den sonra inmiştir. Bakara, Enfâl, Âl-i İmrân, Ahzâb, Mümtehine sûreleri Medine'de Nisa'dan önce inmiştir. Uzun bir sûre olduğu için çeşitli sebeplerle farklı zamanlarda gelmiştir. Buhârî'deki *(Ferâiz, 14)* rivayete göre, **Nisa/176. âyet Kur'an'ın son âyetidir**. Sûre teyemmüm âyetini içerdiği; teyemmümse hicrî 5 veya 6. yılda Müreysî Gazvesi'nde dinî hükümler arasına girdiğinden, hicrî 4-6. yılda inmiş olmalıdır.

Sûrenin tek ismi; "kadınlar" manasına gelen **en-Nisâ**'dır. Sûre akrabalık bağında belirleyici rol oynayan ana rahmine atıfta bulunarak başlamış, kadın (ana rahmi) aracılığı ile birbirinin mirasçısı olanların miras hükümlerini düzenleyen bir âyetle son bulmuş, arada ise birçok âyet kadınlarla ilgili hükümler, açıklamalar ve değerlendirmeler getirmiştir. Bu durumda sûre adını içeriğinden almaktadır.

Kur'ân'da **"er-Ricâl"** (erkekler) adında bir sûre olmadığı halde bu sûreye **"en-Nisâ'** (kadınlar) dendi. Bu durum, daha önce hep ikinci planda tutulup hakları verilmeyen kadınlar için bir onur olup büyük ölçüde Medine döneminde gerçekleştirilen inkılâbın bir sembolü ve işareti olarak da okunabilir.

Konusu: Kur'ân 'ın özü ve özeti olan Fatiha sûresinde müminler, ***"(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi dosdoğru yola ilet"*** *(1/5-6)* diyorlardı. Bu sûrede, Fâtiha'daki kulluk ilkelerinin detayları üç ayrı alanda veriliyor:

a) Kadın-erkek ilişkisi ve aile hayatı ile ilgili olarak; bütün insanların aynı kökten geldiği, kadının da aynı nefisten yaratıldığı, insanların hemcinslerine iyi davranmaları, erkek ve kadın her insanın hayata başladıkları koruyucu ve besleyici yatak olan ana rahmini ve akrabalık ilişkisinin doğurduğu hakları unutmamaları gerektiği bildirilmiş; akraba, eş, analı-babalı, yetim, hür ve cariye olarak kadınların hakları, aile hayatının kuralları, miras hükümleri açıklanmış ve bu hükümler yaptırımlara bağlanmıştır.

b) Kur'ân'a inananlar, hem kadın-erkek ve aile ilişkilerinde hem de inanmayanlarla ilişkilerinde Allah'a kul olma şuuru ile ve O'nun talimatına uygun davranacaklardır. Bu alana ait olarak sûrede **canın, malın ve mülkiyetin korunması**, bunlara karşı yapılan saldırıların cezalandırılması; **adalet, iyilik, yardımlaşma, emanete riayet** gibi konulara ve hükümlere yer verilmiş; müminlerle **münafıklar**, **yahudiler** ve **müşrikler** arasındaki ilişkilere ait kural ve hükümler getirilmiş; hicretin hükmü açıklanmış ve câhiliye izlerinin silinmesi teşvik edilerek içkinin yasaklanmasına ilk adımlar atılmıştır.

c) Çeşitli âyetlerde **vakit namazı, korku namazı, namaz için temizlik** (taharet) gibi ibadetlere, ferdî ve sosyal **ahlâk kurallarına** yer verilmiş ve bunlarla insanların sağlıklı bir **Allah-kul ilişkisi** kurmaları, yalnızca Allah'a kul olmak isteyenlerin önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

Kadın-Erkek Aynı Nefisten Yaratıldı

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم . يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (1)

Rahman ve rahîm Allah'ın adıyla...

1. *Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan Rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarını çiğnemekten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.*

Kur'ân-ı Kerîm'de "ey insanlar!" hitabı yalnızca müminlere değil, bütün insanlaradır. Bu sebeple âyette ***"Allah'tan sakının"*** yerine ***"Rabbinizden sakının"*** denmiştir. Çünkü insanların yaratıcı ile kulluk ilişkisine **"Allah ve İlâh"**, insan olarak yaratılma ve geliştirilme ilişkilerine ise **"Rab"** ismi uygun düşer. Zira bu isim yaratmayı ve yaratılana belli özellikler içinde var oluş imkânı vermeyi ifade eder.

Hitabın, arkadan gelecek hükümler bakımından, hiçbir fark gözetmeksizin bütün insanları hedeflemiş olmasının ikinci delili de insanlar arasındaki ilişkilere -biri geniş, diğeri nispeten dar olan- iki unsuru temel kılmış olmasıdır:

a) Bütün insanların asıl maddesi, özü olan **"nefis"**,

b) İlk rahimden (bütün insanların annesi olan Havva'nın rahminden) son rahime (her bir insanın annesinin rahmine) kadar gelen **rahimler**.

Yaratanı bir, özü ve aslı bir, ilk oluşta anası babası bir, sonraki oluşlarda da soyu ve ailesi bir olan insanların yalnızca bu birlikten kaynaklanan birtakım hak ve ödevleri vardır; Nisâ sûresi de bu hak ve ödevlerin önemli kısmını açıklamak üzere gelmiştir.

Kur'an'da ***nefis*** (çğl. *enfüs*), *'insan, insanın veya başka bir şeyin kendisi, insanın hayatta iken insan olmasını sağlayan (insanın onun sayesinde, ona sahip olduğu için insan olduğu), ölünce de ebedî varlığını devam ettiren unsuru'* manalarında kullanılır. Bazı âlimler ruh ile nefsi aynı varlığın iki adı olarak açıklarlar *(bk: Gazâlî, İhyâ)*; bazıları ise nefis ile ruhu farklı mahiyetler olarak tanımlarlar. İkinci tanımlamaya göre Allah (c.c) her bir insan için tıpkı bedeni gibi bir de nefis yaratır. Şah Veliyyullah'ın ***"neseme"*** adını verdiği bu nefis, insanın hayatı boyunca yapıp ettiklerine göre manevî bir yapı ve kişilere göre farklı özellikler kazanır… İnsan (nefis), eğitimi ve iradesi sayesinde bu iki çekim merkezi arasında mücadele ve imtihan vererek dünya hayatında kulluğunu ve tekâmülünü gerçekleştirmeye çalışır; **"emmâre"** (kötüyü emreden) nefis olmaktan kurtularak, **"levvâme"** (kendini eleştirip kınayan), **"mülheme"** (ilâhî ilhama mazhar olan), **"mutmainne"** (şüphelerden ve geçici zevk bağımlılığından kurtularak huzura eren), **"râdıye"** (Allah'ın takdirine razı olan), **"mardıyye"** (Allah'ın rızâsına mazhar olan) nefis basamak veya derecelerine tırmanmak için çabalar. *(et-Tefhîmâtü'l-İlâhiyye; Hüccetullâhi'l-Bâliğa)*

Ayette önce ***"sizi bir tek nefisten yaratan"*** dendi, sonra ***"ondan da eşini yaratan"*** buyuruldu. Her insan ana- baba sahibi olduklarına ve üreme kanunları çerçevesinde meydana geldiklerine göre burada ***" ondan (nefisten) yaratan"*** sözünü ***"onun bir parçasından"*** (meselâ kaburgasından) şeklinde değil, ***"onun özünden, ona benzer (misli) olan asıldan ve kökten*** *(buradaki ifadeye göre* ***nefis****ten)* ***yaratan"*** şeklinde anlamak gerekir. *(Ebu Müslim el-Isfehani'nin görüşü. Bak: Tefsir-i Kebir)* Nitekim ***"Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden*** *(nefislerinizden)* ***eşler yaratıp aranıza sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır"*** âyetinde bu kelime aynı manada kullanılır hl 16/72 ve Şûra 42/11. âyetlerde de benzer ifadeler vardır. Bu âyetlerde ***"nefsinden yaratmak"***, 'vücudunun bir parçasından yaratmak' manasında değildir. O halde bu âyetler, Havva'nın aslının, **Âdem'in kaburgası olduğu** şeklindeki yaygın inancın delili olamaz.[26]

> Havva'nın veya kadınların eğri kaburgadan yaratıldığını ifade eden hadisler, kadınla erkeğin fıtrî olan ve değişmemesi gereken farklılıklarını ve özelliklerini anlatmak üzere yapılmış **bir benzetmedir, mecazî bir anlatımdır**. Nitekim bazı rivayetlerde açıkça ***"Kadın kaburga gibidir"*** buyurulmuştur. *(Buharî Nikâh, 79,80; Müsned V, 151)* Hadislere göre kadınları erkeklere benzetmeye, tabii özelliklerini yok etmeye kalkışmak, eğimli yaratılmış kaburga kemiğini düz hale getirmeye uğraşmak gibidir... *(Kur'ân Yolu)*

26 *Kitab-ı Mukaddes*'te Havva'nın **Hz. Adem'in kaburga kemiğinden**, *Talmud*'da ise **13.kaburgasından** yaratıldığı söylenir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Adem ile Havva yaratıldıktan sonra bunlardan birçok erkek ve kadının meydana getirildiği ve yeryüzüne dağıtıldığı ifade buyuruluyor. Bazı müfessirler dünyada yalnızca bir erkekle bir kadının bulunduğu bir zamanda bunların çocuklarının nasıl çocuk meydana getirebilecekleri üzerinde durmuş ve *"birinci batında ikiz doğan bir erkek ve bir kızın, ikinci batında yine ikiz doğan bir kız ve bir erkekle evlendiklerini, o tarihte başka yolu bulunmadığı için Allah'ın farklı batınlarda doğan kardeşler arasında evlenmeyi caiz kıldığını"* ifade etmişlerdir. Ancak böyle bir tasavvur zaruri değildir; çünkü Allah'ın insanı nasıl yarattığını açıklayan âyetlerde topraktan, çamurdan, nefisten ve Allah'ın ruhundan üflemesiyle yaratıldığı kayıtları ve şekilleri vardır. Son şekil **Hz. İsâ'nın (a.s) yaratılmasıyla** ilgilidir. Meryem, bir erkekle beraber olmadan ***Allah'ın ruhundan üflemesi*** *(Enbiyâ 21/91; Tahrîm 66/12)* ve bunun açıklaması mahiyetinde olan ***"ruhun insan şekline bürünüp Meryem'e görünmesi"*** ile *(Meryem 19/17)* hamile kalmış ve Allah'ın ona ulaştırdığı bir ***"kelimesi"*** *(Nisa 4/171)* olarak Hz. İsâ'yı doğurmuştur. Keza Hz. Zekeriyyâ (a.s) bir zürriyet vermesi için rabbine dua etmiş, Rabbinin de duasını kabul ederek Yahya'yı ona vereceğini müjdelemesi üzerine *"kendisinin yaşlandığını, eşinin de çocuktan kesildiğini"* ifade ederek bunun nasıl olacağını sormuştu. Rabbin ona cevabı şöyle olmuştur:

"İşte böyle; Allah dilediğini yapar." *(Âl-i İmrân 3/40)*

"... O, bana kolaydır; daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım." *(Meryem 19/9)*

Hz. Âdem'in yaratılmasında **ana da yoktur baba da**; **Hz. İsâ**'nın yaratılmasında **yalnızca ana** vardır; **Hz. Yahya**'nın yaratılmasında ana ve baba vardır, fakat **çocuk yapma kabiliyetleri mevcut değildir**.

> Kur'ân-ı Kerîm'de ve sağlam rivayetlerde **"kardeşlerin birbiriyle evlendikleri"** bilgisi verilmediğine göre ilk yaratılan erkekle kadından birçok erkek ve kadının türetilmesinin nasıl olduğunun bilinmediğini, yukarıda zikredilen şekillerden birisine göre veya bir başka şekilde yaratma ve çoğaltmanın olabileceğini ifade etmek daha uygun görünmektedir *(Kur'ân Yolu)*

Bu âyette **akrabalık bağı**nın (*sıla-i rahim*) hakkını vermemekten sakınmanın, Allah'ın emirlerine aykırı davranmaktan sakınma ile beraber zikredilmesi, İslâm'da akrabalık ilişkisine ne kadar önem verildiğine güçlü ve açık bir işarettir. Ayrıca bu giriş, sûrede **"ana, kız kardeş, eş"** gibi sıfatlarla erkeğe bağlı (aralarında akrabalık veya akit ilişkisi bulunan) **kadınların haklarına riayet edilmesi gerektiğine** ve bunun Allah'ın emirlerine riayet mahiyetinde olduğu hükmüne de işaret ederken, gelecek hükümler için manevî bir müeyyide getirir.

Yetim Hakları ve Birden Fazla Kadınla Evlenmek

وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا (2) وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا (3) وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا (4) وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا (5) وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا (6)

2. *Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; zira bu büyük bir günahtır.* ***3.*** *Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Adaletsizlik etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.* ***4.*** *Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül razısıyla verirlerse onu da afiyetle yiyin.* ***5.*** *Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere (süfehâ) vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel şeyler söyleyin.* ***6.*** *Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o mallan israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.*

1. âyette tavsiye edilen **aile ve akrabalık bağlarına riayet**in tabii sonuçları olarak; **2. âyet**ten **6. âyet**in sonuna kadar geniş ailede **yetimlerin hakları**ndan söz edilmiş, velisiyle yetim arasındaki şahsî ve malî tasarruf ilişkisi kurallara bağlanmıştır. Aradaki iki âyette **evlilik** ve **mehir** konularına temas edilmiştir. Ancak bu temas, yetimlerin hukuku ile ilgili kaideler koyma ve tavsiyelerde bulunma iradesinden doğduğu için dolaylı olmuştur, yani meşhur **teaddüd-i zevcât** (birden fazla kadınla evlenme) izni doğrudan hüküm konusu olmamış, **yetimlerin haklarını korumak için bir araç** olarak ve bu münasebetle zikredilmiştir. **7. âyet**ten itibaren de servet dağılımının en önemli unsurlarından biri olan miras hükümlerine yer verilecektir. *(Kur'ân Yolu)*

2.âyet: İniş sebebi: Gatafan kabilesinden birinin yanında ölen kardeşinin oğlu vardı. Babasından çocuğa büyük miras kalmıştı. Çocuk bülûğa erince amcasından malı istedi ama o vermedi. Ve bu âyet indi. Amca âyeti duyunca: ***"Allah ve Rasûlüne itaat ettik; böyle bir günahtan Allah'a sığınırız"*** dedi.

Yetim; babası ölene denir. Küçük veya büyük her babası ölene *"yetim"* denirse de, örfen, bu kelime henüz bülûğa ermemiş çocuklar için kullanılır. *(Beydavi Tefsiri)*

Babasını kaybeden her çocuk (yetim), şahsı ve malları için bir koruyucuya, eğitici ve temsilciye muhtaç olur; işte bu koruyucu ve temsilciye **"velî"** denir. Velinin görevi yetimi görüp gözetmek, onun şahsî ve malî menfaatini kollamaktır. **Rasûlüllah (s), "yetimi himayesi altına alıp koruyan ve yetiştiren kimselerle, cennette beraber olacağı"** müjdesini verir. *(Buhârî, Talâk 25, Edeb 24; Müslim, Zühd 42)*

Bunu yapmadığı gibi yetim malını yemeye, gasp etmeye, onu kendine ait kötü malla değiştirmeye kalkışan veli, görev ve yetkisini kötüye kullanmış, emanete hıyanet etmiş olur. ***"Temizi ve iyiyi, pis ve kötü olanla değiştirme"***nin bir başka şekli de helâli bırakıp haram olanı yemektir.

3.âyet: Yetimlerin durumuyla ilgili sorumluluğun büyüklüğünü anlatan **2.âyet** nazil olunca, onların velâyetini üstlenmek sahabeye ağır geldi. Bunun üzerine **3.âyet** indi *(Beydavi Tefsiri)*: ***"...korkarsanız..."***

Yetimler çoğu kez **velilerince evlendirilir**, damat adayı ve evlilikle ilgili şartlar hakkında da yetimin çıkarını koruyan velilerin isteği belirleyici olur. Eğer yetim bir kızı bizzat veli almak isterse bu takdirde onun koruyucusu yoktur, şartları belirlemek de -aynı zamanda evlenme akdinin diğer tarafı olan- veliye kalır. Bu halde hakkın kötüye kullanımı, yetimlerin hukukunun zayi olması ihtimali artacağından velilere, **adaletten sapma riski karşısında**, himayeleri altında bulunan ve kendileriyle evlenmeleri caiz olacak kadar da uzak akrabaları olan yetim kızlarla evlenmek yerine, başka kadınlarla evlenmeleri tavsiye ediliyor; ***"ikişer, üçer, dörder"*** denerek de **dünyada evlenilecek kadınların tükenmediğine, velayeti altındaki yetim kızlar dışında birçok kadının bulunabileceğine** işaret buyuruluyor.

3.âyetin iniş sebebi hakkında Hz. Âişe'nin (r.anhâ) anlattıkları, bu açıklamaların tarihî bir vakıa olduğunu gösterir: veliler ya mallarına göz koydukları için -istemedikleri halde- himayeleri altındaki yetimlerle evleniyorlar yahut isteyerek evleniyor mehir ve çeyizlerini eksik veriyorlardı. *(Buhârî Tefsir 4/1)*

Âyetin dolaylı olarak temas ettiği **birden fazla kadınla evlenme** (teaddüd-i zevcât, poligami) âdeti, İslâm'dan çok öncelere uzanır. O çağlarda Mısır, Hindistan, Çin, İran, eski Yunan ve Roma toplumlarında, Yahudiler ve Araplarda ya nikâhlamak ya da dost tutmak suretiyle erkekler, birden çok kadınla evleniyor veya ilişkiye girebiliyorlardı. Bu uygulamanın çeşitli sebepleri vardı. O dönemde, hem düşmana karşı korunma, hem de çevresi üzerinde hâkimiyet kurma arzusu sebebiyle **güçlü ve savaşçı nüfusa ihtiyaç** vardı. Ayrıca kırsal hayatın zorluğu ve birçok **emekçiyi** gerekli kılması, kabileler arasında sürüp giden savaşların,

yağma, baskın ve talanların çok sayıda **erkek ölümüne** sebep olması ve bu sebeple kadın-erkek arasındaki sayı dengesinin erkek aleyhine bozulmasından söz edilebilir.

Şu halde erkeğin **birden fazla kadınla evlenme imkân ve uygulamasını İslâm getirmemiş**, mevcut uygulamayı belli şartlara ve hukuk kurallarına bağlayıp iyileştirerek devam ettirmiştir ama iki durumu birbirinden ayırmış gibidir:

a) Henüz evlenmemişlere bu âyette **bir kadınla yetinmeleri** tavsiye edilmiş, birden fazla kadınla evli olanlar için **adalete riayet edememe** tehlikesinin bulunduğu ve bundan uzak kalmanın **en uygun yolunun bir kadınla evlenmek olduğu** belirtmiştir.

b) **129. âyet**te ise birden fazla kadınla fiilen evli olanlara hitap edilmiş, birden fazla kadın arasında adalete tam riayetin mümkün olmadığı bir kere daha hatırlatılarak, adaletsizlikte, farklı ilgi ve muamelede ölçünün kaçırılmaması istenmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

Fıkıh âlimlerinin ortak fikri şudur: Bu ayet evlenilen kadınların sayısını sınırlar ve **dörtten fazla kadınla aynı anda evli olmayı yasaklar**. Hadisler de bunu destekler niteliktedir. Taif lideri Gıylan'ın Müslüman olduğunda dokuz karısı vardı. Hz. Peygamber (s) ona dört karısını bırakıp diğerlerini boşamasını söylemiş, keza Nevfel b. Muaviye'ye de beş karısından birini boşamasını emretmişti.

Bu ayetin poligamiyi (birden fazla kadınla evlenmeyi) kadınlar arasında eşit davranmak şartıyla sınırladığına dikkat edilmelidir. O halde kim adaleti yerine getirmeksizin bu izinden yararlanır ve birden fazla kadınla evlenirse Allah'ı aldatmaya çalışmış olur. Bu nedenle İslâm devletinin mahkemeleri, bir kadına veya kadınlara yapılan haksızlıkları ortadan kaldırmak için, zorlayıcı önlemler alma hakkına sahiptir. Aynı zamanda bu emirde şart koşulan adalet önkoşulundan yola çıkarak, çok kadınla evliliğin tamamen yasaklandığı sonucuna varmak da kesinlikle yanlıştır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

"Mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin" tavsiyesi de yetimlerin ve kadınların haklarına riayet gerekçesine dayanır; ancak bunda cariyelere de fayda vardır. İslâm önce aile bağı içinde hür kadınlara ve yetimlere yapılan haksızlıkları kaldıran hukukî düzenlemeler getirdi.

Aynı anda ve **bir çırpıda kölelik ve cariyeliği kaldırmak** hikmete uygun olmadığından, İslâm bunu zaman içinde kaldırmanın tedbirlerini aldı. Kefaretler, ibadet sayılarak teşvik edilen isteğe bağlı azat etmeler, kölelere tanınan çeşitli haklar, özgürlüklerini kazanmaları için kendilerine maddî yardım yapılmasını teşvik, köleliğin kaynaklarını kurutmaya yönelik yasaklar da bu tedbirler arasındadır.

Yetim ve hür kadınların haklarına riayet edememekten korktuğu için sahip olduğu cariye ile nikâhlı yaşayacak[27] müminin avantajı, cariyenin hür kadınlara nispetle daha az hakka sa-

27 Yaygın görüşün ve geçen yüzyıllardaki pek çok Müslümanın uygulamasının aksine, **Kur'an ve Hz.**

hip bulunması; cariyenin avantajı ise bir aile kadını olup çocuk doğurması halinde, alınır-satılır bir cariye olmaktan kurtulmasıdır. Çünkü İslâm'da, sahibinden çocuğu olan cariye ***"ümmü'l-veled"*** (çocuk annesi) adını alır ve artık evden ve elden çıkarılması caiz olmaz; kocası ölünce de tam hürriyete kavuşur. *(Kur'ân Yolu)*

4.âyet: ***Mehir, sadak, nihle, ecir*** (çğl. *ücûr*) kelimeleri, evlenme akdinde erkeğin kadına verdiği (***muaccel***) veya borçlandığı (***müeccel***) malı ve meblağı ifade eder. Bazı toplumlarda erkekler kadınları zorla alırlardı; sonra velilerine bir ödeme yaparak kadınlarla evlenme yoluna gidildi. Bazı yörelerde âdet olan **başlık** ödemesi bu uygulamanın bir kalıntısıdır. İslâm bunları ortadan kaldırdı, velilerin bir mal veya meblağ karşılığında velayetleri altındaki kızları kocaya vermelerini yasakladı. Bunun yerine, bir karşılık beklemeden, alım-satım şeklinde olmaksızın, kocanın eşine gönüllü hediye vermesini veya borçlanmasını getirdi; bu **"gerekli hediye"**nin adı da -mehir vb.- yukarıdaki kelimelerle ifade edildi.

Kadınların zayıflığından yararlanıp borçlandıkları mehri ödemeyen veya verdiklerini geri alan erkekler de bulunduğu için âyette ***"Kocaları eşlerine versin"*** yerine ***"Kadınlara mehirlerini verin"*** ifadesi kullanılmış, bu hakkın yerine getirilmesi bir sosyal ve hukukî vazife olarak anlaşılsın istenmiştir.

Mehir hem kadına verilen değerin ve gösterilen rağbetin bir sembolü, hem de bir teminat, bir güvenlik vasıtasıdır. Mehrin teminat oluşu iki noktada kendini gösterir:

a) **Boşamayı güçleştirmesi**. Çünkü mehir borçlanılmış ise boşama halinde erkek tarafından derhal ödenecektir, yani boşama bir malî külfet getirmektedir…

b) Kendi imkânlarına dayalı ekonomik yeterliği bulunmayan kadınlar için mehrin **bir müddet ihtiyaç karşılama vasıtası olması**...

Mehrin kocaya bağışlanması caizdir; ancak bu konuda maddî veya manevî bir baskı yapılmayacak, bağışlama mutlak manada gönül rızasına dayanacaktır. Bu konuda titiz davranan bazı müçtehitler, dilediği zaman kadının bağışladığı mehri geri isteyebileceğine hükmederken **"rızanın devamlı olmasını"** şart koşmuş gibidirler. *(Kur'ân Yolu)*

5.*"Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı sefihlere vermeyin*." Aklı ermezlere ait (onların mülkiyetindeki) mallar için ***"mallarınız"*** ifadesinin kullanılması; mal yetime ait olmasına rağmen tasarruf hakkının velilerde olması sebebiyledir. *(Beydavi Tefsiri)*

"Sefih" (aklı ermez): hukuk dilinde, 'malını akıllıca kullanma yeteneğinden mahrum bulunan insan' anlamında kullanılır. Böyle kimseler için bir **vasî** tayin edilir. Normal durumlarda

---

Peygamber'in (s) örnek hayatı, evliliğe dayanmayan cinsel ilişkiye hiçbir şekilde izin vermez. *(M.Esed, Kur'ân Mesajı)*

çocukların velileri aynı zamanda vasileridir. **Vasî** kısıtlının malını korur ve akıllıca nemalandırır, bu arada onun ihtiyaçlarını da bu maldan karşılar.

Konuyla ilgili âyetler ve hadislerden bir dinî maksat çıkarılmıştır ki, buna **"malın korunması ilkesi"** denir. Mal kimin mülkiyetinde bulunursa bulunsun, onu koruma sorumluluğuna bütün toplumun katılması, İslâm'ın öngördüğü bir ilkedir. *(Kur'ân Yolu)*

"Onlara ma'rûf söz söyleyin." **Ma'rûf**; 'dinin ve aklın güzel gördüğü şey' ve duadır. Bunun zıddı ise **"münker"** (dinin ve aklın çirkin gördüğü şey)'dir. *(Beydavi Tefsiri; Tefsir-i Kebir)*

6.âyet: Çocukların evlenme çağına gelmeleri, normal hallerde **reşîd** olmalarının, yani **rüşd** dönemine girmelerinin de zamanıdır. Ancak **evlenme yaşı** geldiği halde **rüşt**ün hâsıl olmaması veya **rüşt hali** görüldüğü halde **yaşın gelmemiş olması** da mümkündür.

Taberi'ye göre "rüşd"; aklın idraki ve malın güzelce sevk ve idare edilmesidir. *(Taberi Tefsiri)*

Bu sebeple âyet malın teslimini iki şarta bağlamıştır:

a) Evlenme yaşının gelmesi. Müçtehitlere göre bu, **15-19 yaşları** arasında değişmekte, bazılarına göre **kızlarla erkek çocuklar için farklı yaşlar** öngörülmektedir.[28] Devlet, içtihatlar arasından birini seçerek kanunlaştırma ve uygulamayı buna göre yapma imkânına sahiptir.

b) **Fiilen rüştün** (malı akıllıca kullanma yeteneğinin) **oluşması**. Veliler ve vasiler uygun vasıtalarla kısıtlıları deneyecekler, **rüştün oluştuğuna kanaat getirdiklerinde** şahitler huzurunda mallarını, artık reşit olan sahiplerine teslim edeceklerdir.

Kısıtlıların malları üzerinde tasarrufta bulunan **vasilerin, ihtiyaçları olduğunda, örfe veya kanuna göre bu maldan uygun bir pay veya ücret almaları caizdir**. İhtiyacı yoksa hem kısıtlının hem de toplumun çıkarına olan bu işin ücretsiz, hasbî olarak, kamu yararı düşüncesiyle ve Allah rızası için yapılması tavsiye edilmiştir. *(Kur'ân Yolu)*

Nüzul Sebebi: Hz. Aişe diyor ki: "Bu âyeti-i kerime, yetimin mallarını idare eden veliler hakkında nazil olmuştur. Bunlar fakir iseler, o mallan idare etmelerinin ücreti olarak onlardan örfe göre yiyebilirler." *(Buhari, Tefsir-i Kur'an sure 4)*

Adamın biri; *'Yâ Rasûlallah! Evimde bir yetim var; malından yemem uygun olur mu?'* diye sordu. Efendimiz (s): *"Onu kendine mal edinmeden veya kendi malını bırakıp onun malını kullanmadan maruf bir şekilde yiyebilirsin"* dedi. *(Beydavi Tefsiri)*

28 Rasûlüllah'ın (s) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: ***"Çocuk 15 yaşına gelince leh ve aleyhinde olanlar (sevaplar ve günahlar, haklar ve sorumluluklar) yazılır; had cezaları uygulanır."*** *(Beydavi Tefsiri)*

Erkeğin ve Kadının Mirastan Pay Alması

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا (7) وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا (8) وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (9) إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا (10)

7. *Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine ana-babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay.* ***8.*** *(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.* ***9.*** *Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde korkacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah'tan sakınsın ve doğru söz söylesinler.* ***10.*** *Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.*

Nisa sûresi, başta kadınlar olmak üzere aile fertlerinin haklarını açıklamaya devam ediyor ve:

7.âyet bir cahiliye âdetini daha kaldırarak **miras paylaşımında adaletli bir düzen** koyuyor. **İslâm'dan önce Araplar mirastan kadınlara ve kızlara pay vermezlerdi**. *"Ancak savaşıp kan akıtan varis olur"* derlerdi. Vârisler ya vasiyet ile ya da -vasiyet yok ise- güç ve yaşa göre belirlenen **erkeklerden ibaret** idi. Doğumdan akraba olan erkeklerden başka, **evlât edinme** ve kan kardeşliğine benzer **kardeşlik sözleşmeleri** yapmak suretiyle ilişki kurulan erkekler de vâris olurlardı. Mekke devrinde uygulanması mümkün olmadığı için miras taksimiyle ilgili bir değişiklik yapılmadı. Medine'ye hicret edilince muhacirlerin birçok yakın akrabası -çoğu müşrik olarak- Mekke'de kaldılar. Önce Hz. Peygamber'in *"her bir muhacire bir Medineli Müslümanı kardeş etmesi"* sonucunda doğan **yakınlık** (*muâhât*) ile karşılıklı **sözleşme** (*muvâlât*) miras hakkına sebep kılındı. (bu sûrenin **33. âyeti** bu geçici durumla ilgilidir) Daha sonra **Mekke'de kalan akraba Medine'ye göçüp** yeni doğumlarla da aileler genişleyince hedeflenen düzenleme yapıldı ve **kadınlar da dâhil olmak üzere belli derecelere kadar akraba olanlar birbirine vâris kılındı.** *(Kur'ân Yolu; Beydavi Tefsiri; Taberi Tefsiri)*

İbn Abbas der ki: *"Bu âyetler gelip durumu değiştirmeden önce miras erkek çocuğa kalırdı, ana-babaya da vasiyet yoluyla mal bırakılırdı. Müslümanlar Mekke'den Medine'ye göçünce, Rasûlüllah'ın* ***muhacirlerle ensar arasında kurduğu kardeşlik bağlantısı sebebiyle bu iki zümre arasındaki miras ilişkisi*** *devreye girdi. Sonra Nisa- 33.âyet ve bunu açan 11 ve 12.âyetler gelince,* ***manevî kardeşlerin birbirine vâris olmaları hükmü kaldırıldı.***

Artık manevî kardeşler arasındaki geçerli ilişki iyi niyet, yardımlaşma, ikram ve istenirse vasiyet yoluyla mal bırakma dönüştü." *(Buhârî, Tefsîr 4/5, 7)*

Bu ayet **miras hakkında beş düzenlemeyi** içerir:

1) Hem **kadınların** hem de **erkeklerin** mirasta bir **hakları** vardır.

2) Az olsun çok olsun **miras bütün varisler arasında paylaşılmalıdır**. O kadar ki, eğer ölen kişi bir miktar kumaş bırakmış olsa bile, gerekiyorsa mesela on parçaya ayırılmalıdır. Bununla birlikte eğer bir varis isterse diğerinin rızasını alarak onların paylarını satın alır ve tüm mirasa sahip olabilir.

3) Bu ayetten anlaşıldığına göre bu kural nakledilebilir olsun veya olmasın, tarımsal veya endüstriyel veya diğer **her tür mal için geçerlidir**.

4) Mirasın, ancak ölenin **arkasında mal bırakması halinde**, hak olduğunu gösterir.

5) Âyetin ortaya koyduğu hükme göre **yakın akrabalar hayatta ise, uzak akrabaların mirasta hakları yoktur.** *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

"Azından çoğundan, belli pay" ifadesi, miras az olsun-çok olsun hak sahiplerinin belli paylarının bulunduğunu belirtir ve aşağıda açıklanacak olan miras paylarının sahiplerine verilmesi konusunda titizlik gösterilmesi gerektiğine işaret eder. *(Kur'ân Yolu)*

8.âyet hem sosyal adalet hem de İslâm'ın insanlara telkin ettiği merhamet, şefkat, diğerkâmlık (özgecilik), karşılık beklemeden yardım gibi erdemlerin eşsiz bir misalidir.

Vefat edip az-çok bir mal bırakanın yasal mirasçıları yanında, mirastan payı olmayan uzak akrabası, konu-komşusu, eşi-dostu arasında **yoksullar ve hizmetlileri** bulunabilir. Mirasçı akraba **ölüm acısını** -yerini doldurmasa bile- **miras payı ile bir dereceye kadar telâfi ederler**. Ölen kişi yakınları, sevdikleri veya velinimetleri olarak diğerlerinin de kaybıdır. İşte bu kaybı kısmen telâfi edip **miras paylaşımı vesilesiyle muhtaçları nasiplendirmek için** âyette zikredilen kimselere mirastan pay verilmesi ve gönüllerinin alınması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiyeye uyulduğu takdirde nispeten uzak oldukları için mirasçı olamayan akraba ve diğer ilgilileriyle mirasçılar arasına soğukluk, kıskançlık, dışlanmışlık gibi olumsuz duyguların girmesi de önlenmiş olur.

Bu âyetin, aşağıda gelecek olan miras âyetleriyle neshedildiğini (hükmünün kaldırıldığını) düşünenler olmuşsa da arada **bir zıtlık, bir çelişki bulunmadığından**; yani hem **mirasçı olmayan yakınları ve yoksulları mirastan bir şeyler vererek nasiplendirmek** hem de -mirasın, geri kalan büyük kısmından- **mirasçıların paylarını vermek** mümkün olduğundan nesih hükmüne varmak isabetli bulunmamıştır. Buhârî'nin *(Tefsîr, 4/3)* nakline

göre **İbn Abbas da bu âyetin hükmünün yürürlükten kaldırılmadığını** (mensuh olmadığını), uygulamaya açık bulunduğunu ifade etmiştir.

Uzak akrabaya ve yoksullara mirastan bir miktarın dağıtılmasının hükmü (bunun farz mı, tavsiye mi olduğu) tartışılmıştır. Mezhep imamlarının da dahil olduğu çoğunluk bunun **farz değil, gönüllü bir tasadduk olduğunu**, zekâttan başka mecburi sadaka yükümlülüğünün de bulunmadığını göz önüne alarak ***"verilmesi güzel olur, menduptur"*** deyip âyeti böyle yorumlarlar. Ayrılacak miktarın zikredilen kimselere dağıtılmasının **mecburi olduğunu** söyleyen âlimler de vardır. *(Kur'ân Yolu; Beydavi Tefsiri)*

Danışmalar sonunda belirlenecek uygun bir miktarın belli bir fonda toplanması ve genellikle yoksullarla talep eden uzak akrabaya sarf edilmesi, bu ilâhî emrin bir düzen içinde uygulanmasını sağlayabilecektir.

9-10. âyetler ile **yetimler** konusuna bir daha dönülüyor. **Çünkü yetimler** hem miraslarını tam olarak alma hem de mallarının korunması ve **reşit** olduklarında bu malların kendilerine teslim edilmesi konularında **korunmaya, gözetilmeye muhtaçtırlar**. Etkili olsun diye hitap, insanların vicdanlarına yöneltilmiş, ***'yetimleri kendi çocuklarınız olarak düşünün'*** denilmek istenmiştir; geride bıraktığı yetimlerin haksızlığa uğrayıp perişan olmalarına kim razı olur! Veliler ve vasiler bugün başkasına olanın yarın kendilerine olacağını bilmeli, yeryüzünde haksızlık bulundukça ondan bir gün kendilerinin ve çocuklarının da zarar göreceğini unutmamalıdırlar. *(Kur'ân Yolu)*

10. ***"Yetimlerin mallarını zulmen yiyenler şüphesiz karınlarına ateş doldururlar."***

> Ebû Hureyre'nin (r.a) rivayetine göre, Hz. Peygamber (s) şöyle buyurdu:
> *"Allah bir kısım insanları ağızlarından **ateş saçar** bir şekilde kabirlerinden kaldırır."*
> Denildi ki:
> -"Onlar kimlerdir?"
> Hz. Peygamber (s) şöyle cevap verdi:
> - "Allah'ın şöyle buyurduğunu görmediniz mi? ***"Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar".*** *(Beydavi Tefsiri)*





NİSA SÛRESİ, 11-21. ÂYETLER



İslâm Miras ve Ceza Hukuku

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (11) وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (12) تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (13) وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ (14)

11. *Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. İkiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuşlarsa anasının hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa anasının payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.* ***12.*** *Yapacaktan vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, anası, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa*[29]*, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir.* ***13.*** *Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininde ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kazanç budur.* ***14.*** *Kim de Allah'a*

29 Tüm müfessirler, bu ayetteki erkek kardeş veya kız kardeşlerden sadece anne tarafından olan kardeşlerin kastedildiğinde hemfikirdirler. Öz kız ve erkek kardeşler ve sadece baba tarafından kız ve erkek kardeşler hakkında miras kuralı surenin sonunda yer alır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

ve Peygamberine itaatsizlik eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar, onun için alçaltıcı bir azap vardır.

İslâm'da Miras Paylaşımı

11-12.âyetler: Sahâbelerden Câbir (r.a.) hastalanmış, kendinden geçmiş halde yatarken Rasûlullah (s), yanına Hz. Ebû Bekir'i de alarak onu ziyarete gitmişti. Abdest aldı, hastanın yüzüne biraz su serpti. Kendine gelen Câbir (r.a), Rasûlüllah'a:

-"Malım hakkında ne yapayım?" diye sorunca miras âyetleri nazil oldu. *(Buhari, Tefsir 4/4)*

İslâm hukukunda mirasın (***terike***) nasıl taksim edileceği geniş ölçüde Kur'ân'ın bu âyetleri ile sûrenin sonundaki 176. âyette açıklanır. Sünnet ve icmâ delilleri de bu âyetlerden yeterince anlaşılmayan kısımların hükmünü açıklığa kavuşturur.

Ölenin anası, babası, oğlu, kızı, kardeşi vb. yakınlarının hisseleri bu âyetler ile birkaç hadiste belirlendiği için bunlara 'belli payların sahipleri' manasında ***"ashâbü'l-ferâiz"*** denir. Tek başlarına olunca mirasın tamamını, bunlarla beraber olunca geri kalanı alan akrabaya ise ***asabe*** denir. Meselâ ölenin oğlu tek başına olsa mirasın tamamını alır; ölenin karısı (oğulun anası veya analığı) da varsa bu durumda bunun sekizde bir hissesinden geri kalan sekizde yediyi alır. Ashâbü'l-ferâizin birbirine ve asabeye göre değişen ve paylarını etkileyen durumlarına ***hal*** denir ve böyle **kırk *hal*** vardır. *(Kur'ân Yolu)*

11.âyette tek kızın ve ikiden fazla kızın payları belirlenir, ancak iki kızın payı ifade edilmez; müçtehidler ve müfessirler iki kızın payının da -ikiden fazlası gibi- üçte iki olduğu sonucuna varırlar. Çünkü âyetin başında *"Erkeğe iki kadınınki kadar pay vardır"* buyurulmuştur, erkeğin bu payı (ölenin bir kızı ve bir oğlu olsa oğlunun alacağı pay) üçte iki olduğuna göre -erkek bulunmadığında da- iki kadının payının üçte iki olduğu buradan anlaşılır, öteden beri uygulama da böyledir.

İlgi çekici bir husus da miras taksiminde kadının payının esas alınması ve erkeğin alacağı payın buna göre belirlenmesidir. Bu, **kadını önceleyen** bir değişimdir.

"Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin faydaca size daha yakın olduğunu bilemezsiniz" ifadesi, İslâm'da miras taksiminin şahsî duygu ve tercihlere göre değil, akrabalık bağına ve bu bağın cemiyet ve aile hayatında sağladığı faydalara göre belirlendiğini gösterir. Mirasın akrabalık bağına dayanması ve bunun akraba fertleri arasında farklı olması, payların da buna göre az veya çok olmasını gerektirir. ***"Aralarında rahim bağı olanlar Allah'ın hükmüne göre birbirlerine daha yakındır"*** *(Enfâl 8/75)* âyeti de, usul veya fürû

olma bakımından aynı çizgideki (aynı derecedeki) yakın akrabanın uzağını mirastan mahrum edeceğine (hacb kaidesi) ışık tutar.

Mirasta ya **kan** ve **doğum** ya da **evlenme** ile oluşan yakınlık esas alındığı için evlât edinme, kardeşlik sözleşmesi, sırf vasiyete dayalı miras paylaştırma usulleri kalktı.

Miras paylaşımında **kadınların yarı erkek hissesi kadar pay almaları** bazılarına ters gelmiş, 'kadın daha fazla pay almalıydı' gibi düşünülmüş, bazı İslam karşıtları da bu açıdan İslâm miras hukukunu eleştirmişlerdir. Oysa konuya, İslâm'ın getirdiği yükümlülükler bütünü, nimet-külfet dengesi gibi unsurlar göz önüne alınarak bakılırsa bu dağıtım şeklinin **adil ve hakkaniyetli** olduğu görülür. Şöyle ki:

a) Bütün durumlarda kadının payı erkeğinkinin yarısı kadar değildir. Çocukları da olan bir ölünün mirası paylaştırılırken anası ile babası hayatta iseler bunların payları **altıda birer olmak üzere eşittir**. Dede ve nine de böyledir. Anası bir olan kardeşler birden fazla iseler mirasın **üçte birini -erkek ve kadın- eşit olarak paylaşırlar**. Bu eşit paylaşımda ya mirasçının ölü ile ilişkisi ya da onu ölüye bağlayan vasıta dikkate alınır.

b) Aynı derecede erkekle kadın akraba yan yana geldiğinde erkeğe, iki kadın hissesi kadar pay verildiği durumlarda aile ve kamu yararı ile malî yükümlülükler göz önüne alınmış, buna göre bir denge kurulmuştur. Erkeklerin servetin rasyonel kullanılışına kadınlardan daha yatkın oluşları sebebiyle, servetin daha çoğu üzerinde tasarruf hakkı erkeğe verilmiş, böylece servetin korunması amaçlanmıştır, diye düşünülebilir.

c) Tasarruf ve idare bakımından mirasın çoğuna erkekler hükmetseler de **kadınlar bizzat faydalanmada daha avantajlıdırlar**. Zira kadınlar, erkeklerin payının yarısını almakla birlikte bu yarıda diğerlerinin -meselâ kocaları ve erkek kardeşleri- tasarruf, müdahale ve istifade hakları yoktur. Kadınlar bu hisseyi istedikleri gibi kullanırlar. Evlenirken düğün masrafı, mehir, evlilikten sonra ailenin geçiminin temini hep erkeğe yüklenmiştir ve bu vesileyle kadınlar, erkeklerin aldıkları mirastan da yararlanırlar. Hesaplandığında görüleceği üzere kadınlar, mirasın üçte birine mâlik oldukları halde faydalandıkları pay yaklaşık olarak üçte ikiyi bulur. Ayrıca erkeklerin askerlik, belli dereceye kadar muhtaç akrabanın nafakasını temin, kaza tazminatı (diyet) ödemesine katılma gibi -kadınlar için söz konusu olmayan- malî yükümlülükleri de vardır.

d) İslâm miras taksimini tenkit edenlerin dikkat etmeleri gereken bir husus daha vardır: Eski Roma, Yunan, Mısır, Hint, İran, Çin ve Arabistan'da kadınlar mirastan tamamen mahrum kalıyorlardı; miras taksiminde ulaşılmak istenen amaç, servetin ailede kalması, başka ailelere geçmemesi idi. Ortaçağ'dan sonra Batı'da, kadınlarla erkeklerin mirastan eşit pay almaları için bazı hukukî düzenlemeler yapıldı, kanunlar çıkarıldı. Ancak bu defa kadınların,

malları üzerinde serbest tasarruf haklarına sınırlamalar -özellikle erkeklerin izni şartı- getirildi. Buna karşı yeni zamanlarda yapılan mücadeleler sonunda genellikle elde edilen sonuç, mülkiyet ve tasarrufta eşitlik olabildi. İslâm'ın daha baştan verdiği hak ise mülkiyet bakımından kadına üçte bir olan, fakat tasarruf ve istifade bakımından üçte ikiyi bulabilen bir miras payıdır. *(Kur'ân Yolu)*

11-12. âyetlerde birkaç kere tekrarlanan ***"vasiyet ve borçtan sonra"*** ifadesi hem bu ikisinin, taksime nispetle önceliğine hem de önemine işaret eder. Bu talimata göre önce ölünün borçları ödenecek, sonra vasiyeti yerine getirilecek, daha sonra da kalan miras paylaştırılacaktır. Hadis-i şerifler ve icmâ, vasiyeti **mirasın üçte biri** ile sınırlamış, vârislere vasiyet yoluyla mal bırakmayı da yasaklamıştır. **Terikenin üçte ikisi vârislerin mahfuz hisseleridir.** Ölen mâlik, malının üçte birinden fazlasını yabancılara (vâris olmayanlara) veya bir hayır kurumuna vasiyet etmiş olsa bile -vârisler razı olmadıkça- bu vasiyetin üçte biri aşan miktarı geçerli değildir.

Vâris olamayan akraba ile yetimlerin mirastan faydalandırılmaları, ayrıca nafaka, zekât, kurban, fıtır sadakası, üçte birle sınırlı vasiyet, ihtiyaç devam ettiği sürece -zekât ödenmiş olsa bile- yoksulların servet üzerindeki hakları ve bunlara ek olarak adaletli bir şekile sokulmuş olan miras taksimi, İslâm'ın öngördüğü sosyal adalet ve refahın sağlanmasında rol oynayan önemli kural ve kurumlardır.

13-14. âyetlerde, yukarıda belirtilen emir, yasak ve tavsiyelerin Allah tarafından **konulmuş sınırlar olduğu**, Allah ve Resulüne itaat edenlerin âhirette büyük mükâfatlara nail olacakları, onlara itaatsizlik edip Allah'ın koyduğu sınırları aşanların ise ağır cezalara çarptırılacağı vurgulanmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

Fuhuş Yapanların Cezası

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا (15) وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا (16)

15. *Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.* ***16.*** *İçinizden bu çirkin fiili işleyen ikilinin canlarını yakın. Eğer tövbe eder, durumlarını düzeltirlerse artık onlara eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden, çok esirgeyendir.*

Nûr sûresi hicrî 6. yılda, Nisa sûresi ise 4-6. yıllar arasında gelmiştir. Fuhşun çeşitlerine göre cezalarının belirlendiği bu iki sûrenin ilgili âyetleri bir yandan birbirini tamamlamış;

diğer yandan da -muhtemelen- sonra gelenler, önceki gelenlerin bir kısım hükümlerini değiştirmiştir (nesih veya tahsis etmiştir). Âyetlerin açıklamaya muhtaç kısımlarını da hadisler açıklamış, böylece fuhuş suçuyla ilgili bazı cezaların kaynağını sünnet ve buna dayalı sahabe icmâı teşkil etmiştir.

"Çirkin fiil" (**fâhişe**) kelimesi Kur'an'da, hemcinsler arasındaki cinsel ilişki için de kullanılır. *(Ankebût 29/28)* Buradan hareketle âyetler lafızlarına göre yorumlandığında **15. âyet**te kadınların kendi aralarında yaptıkları fuhuştan (sevicilik, lezbiyenlik), **16. âyet**te de erkeklerin kendi aralarında yaptıkları fuhuştan (livâta, homoseksüellik) bahsedildiği anlaşılır. Nûr/2. âyette ise kadınlarla erkekler arasındaki fuhuş (zina) suçunun hükmü açıklanmıştır; o halde suçların cezalarıyla ilgili hükümlerde bir değiştirme (nesih) söz konusu değildir. Müfessir Ebû Müslim Isfahani âyetleri böyle anlar, Muhammed Abduh ve Reşîd Rızâ da *el-Menâr*'da bu anlayışı desteklerler. Buna göre:

a) Seviciliğin cezası kadınları evlerde hapsetmektir; "Allah'ın onlara bir yol açması" ise hallerini düzeltmeleri ve erkeklerle evlenmeleridir.

b) Livata suçunun cezası, bunu yapanlara söz ve fiille eziyet çektirmek, onlara maddî ve manevî olarak acı vererek canlarını yakmak, böylece bu iğrenç fiili işlemekten vazgeçmelerini sağlamaktır. Ceza olarak ne söyleneceği, ne yapılacağı **âyette açıklanmamış, ictihad ve uygulamaya bırakılmıştır**.

c) Kadınla erkek arasında yapılan fuhşun cezası Nûr 24/2'ye göre yüzer sopadır.

Bu anlayış ve yorum, âyetlerin lafzî ifadesine uygun olsa da konuyla ilgili hadisler ve uygulama dikkate alınınca birçok cevapsız soru ve problem doğar. Yukarıdaki anlayışı ileri sürenler ve destekleyenler bu problemleri, ilgili hadislerin sahih olmadığını iddia ederek veya 'hadisler daha önceki dinlere veya örfe dayalı uygulamayı yansıtmaktadır, âyetler gelince bu uygulamalar terkedilmiştir' şeklinde te'viller yaparak çözme yoluna gitmişlerdir.

Ancak gerek homoseksüel ilişki ve gerekse evli erkeklerin ve kadınların zinası için öngörülen ağır cezaların -Nûr sûresi geldikten sonra da- asırlar boyunca uygulandığı, yüz sopa cezasının ise evlilik hayatı yaşamamış (muhsan olmayan) erkekle kadının zinasına tahsis edildiği bilinmektedir. İlgili hadislerin sahih olmadığını söylemek, hadis ve usul ilminde yerleşmiş kaidelere göre kolay ve isabetli değildir. Bu hadislerde geçen ifadeler de bu hükümleri açık biçimde içermektedir. Şöyle ki:

a) İbn Abbas, ***"Allah'ın açtığı yol"***un, "Evlilerin zinası için recim (taşlayarak öldürmek), bekârların zinası içinse yüz sopa" olduğunu belirtmiştir. *(Buhârî, Tefsîr 4/1 vd.)*

b) Hz. Peygamber ***"Allah'ın açtığı yol"***un evli zânîler için recim, bekâr zânîler için İse yüz sopa olduğunu açıklamıştır. *(Müslim, Hudûd 12-14)*

c) Yine Rasûlüllah, Allah'tan başka ilah olmadığına ve kendisinin Allah'ın elçisi olduğuna inananlar arasında sadece üç büyük suçtan birini işleyenlerin ölüm cezasına çarptırılacağını belirterek bunlardan birinin de zina eden 'evlilik yaşamış' kadın ve erkek olduğunu buyurur. *(Buhârî, Diyât 6; Müslim, Kasâme 25-26)* Bu hadis evlilik hayatı yaşamış olanlar için zina cezasının ölüm olduğunu açıkça ifade etmektedir.

d) Hz. Peygamber hayatta iken, onun bilgisi dahilinde ve verdiği hükme dayanan birden fazla recim cezası uygulanmıştır. Bunların bir kısmı Müslüman kadınlarla ve erkeklerle, bir kısmı ise -kendi istekleriyle bir hakim olarak Hz. Peygamber'e başvurdukları için- bu konuda onun hüküm vermesini isteyen yahudilerle ilgilidir. *(Müslim, Hudûd 16-33; Muvatta', Hudûd 2-6)* Yahudiler, zina eden bir kadınla erkeğin davasını Resûlullah'a getirdiklerinde o, Tevrat'ta bunun cezasının ne oluğunu sormuş, yahudiler gerçeği gizleyerek sopa cezasından bahsetmişlerdi. Yahudi iken Müslüman olan Abdullah b. Selâm'ın Tevrat'taki yerini göstermesi üzerine Yahudiler onu doğrulamak zorunda kalmışlar, Hz. Peygamber de gereğinin yapılmasını emretmişti. *(Müslim, Hudûd 26)* Bugünkü Tevrat'ta da recim cezasına yer verilir. *(Levililer, 20,24/16 vd.; Tesniye, 22/13 vd.)*

e) Hz. Peygamber'in vefatından sonra Râşid Halifeler devrinde evlilere zina cezası olarak recim uygulanmıştır. *(Muvatta', Hudûd 9-10)*

f) Hz. Ömer recim cezasının Allah Teâlâ tarafından Peygamberine bildirildiğini, bunu **âyet gibi okuduklarını**, ihmal edilmemesi gerektiğini -önem verdiğini gösteren bir tavır ve üslûp içinde- açıklamıştır. *(Müslim, Hudûd 15; Muvatta', Hudûd 9-10)*

Bu açık ifadeler ve uygulama karşısında müctehid ve müfessirlerin çoğu, evli iken zina eden kadınların ve erkeklerin cezalarının recim olduğu hükmünde birleşirler. Buna göre eziyet etme ve hapsetme cezalarının yerine gelen **sopa cezası âyetle**, **recim cezası ise hadisle** belirlenmiştir. Âyetin âyeti neshetmesinin caiz olduğunu benimseyen usulcülere göre burada bir problem yoktur. Ancak Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **15. ayet**in getirdiği cezanın muvakkat olduğunu ("***Allah bir yol açıp başka bir çözüm getirinceye kadar***" buyurulduğunu) göz önüne alarak burada nesihten söz edilemeyeceğini, belli bir süreye kadar geçerli olan hükmün, o süre dolunca zaten ortadan kalktığını, bundan sonra geçerli olacak hükmün de açıklandığını ifade eder.

16. âyete gelince buradaki hükmü değiştiren bir âyet, bir de sünnet vardır. Âyet bekâr suçlular için sopa cezasını koymuştur, sünnet ise bunu teyit ettikten sonra evlilerin zina suçu için recim cezasını getirmiştir. Burada **recmi kabul edenler, zaruri olarak sünnetin âyeti neshini de kabul etmiş** olmaktadırlar. Usûlcülerin büyük çoğunluğu, mütevâtir (başından itibaren yalan üzerinde birleşmelerini aklın kabul edemeyeceği ölçüde çok sayıda kişi tarafından rivayet edilmiş) sünnetin âyeti neshedebileceği kanaatindedir.

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî recmi bildiren hadislerin mütevâtir geldiğini ileri sürer. Bazı usul eserlerinde İmam Şafiî'nin, sünnetin Kur'an'la neshedilebileceği görüşünde olduğu belirtilse de, Şafii kendi eserinde *(bk Şâfiî, er-Risâle; Muhammed Ebû Zehre, eş-Şâfiî)*, sünnetin Kur'an'ı, keza Kur'an'ın da sünneti hiçbir şekilde neshedemeyeceğini savunur.

Sopa ve recim cezası gelmeden önce inen 15 ve 16. âyetlerin hükmü *"kadınların veya erkeklerin kendi cinsleri arasındaki cinsî ilişkiler içindir"* denildiği takdirde nesih problemi ortadan kalkar. Geriye Nur sûresinin 2. âyetindeki sopa cezasının evli zina suçlularını da kapsamına alıp almadığı konusu kalır. *"Bu âyet bekâr zina suçluları içindir"* diyenler recmi getiren hadislere dayanıyorlar.

Kur'ân Yolu tefsirine göre bu hadislerin uydurma olduğunu söylemek -usule göre- mümkün olmamakla beraber getirdikleri recim cezasıyla ilgili bazı sorular ve problemler de yok değildir:

a) Recim cezası İslâm'dan önce vardı, uygulanıyordu; İslâm getirmedi, başlatmadı.

b) Zina cezalarının daha hafif olanları Kur'ân'da yer aldığı halde recim cezasına yer verilmemiştir. 25. âyette gelecek olan mümin cariyelerle ilgili ***"Evlendikten sonra fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yansı gerekir"*** ifadesi, **hür ve evli kadınların zina cezalarının da yüz sopa olduğuna** işaret etmektedir. Çünkü yüz sopanın **yarısı** uygulanabilir, fakat **recim (ölüm) cezasının yarısından** söz edilemez.

c) Hz. Peygamber, hayatında uygulanan birkaç recim cezasında hazır bulunmamış, infazı başkalarına havale etmiştir. Suçun ispatı bu vak'aların tamamında suçlunun itirafıyla hâsıl olmuş ve ceza, Müslüman suçluların ısrarla günahtan temizlenmeyi istemeleri üzerine infaz edilmiştir.

d) *"Zina ettim, beni cezalandırarak temizle"* diyen Müslümanları Efendimiz önce geri çevirmiş, söylediklerini duymamış gibi davranmış, ısrar etmeleri üzerine kurtarıcı telkinlerde bulunmuş, *"Deli mi, içmiş mi, yaptığı zina olmadığı halde öyle mi sanıyor?"* demiş, buna rağmen ısrar ettiklerinde cezalandırmıştır. *(Müslim, Hudûd 16, 22)*

e) Mâiz isimli sahabe, infaz başlayınca can acısıyla kaçmaya başlamış; arkasından yetişen infazcılar onu öldürmüşlerdi. Dönünce durumu Efendimize anlattılar, o da *"Keşke bıraksaydınız! Tövbe ediyor, Allah da onu kabul buyuruyordu"* dedi. Ashab recmedilen Müslümanlar hakkında ileri geri konuşunca da: *"O öyle tövbe etti ki bir ümmete paylaştırılsa her bir ferdine yeterdi"*; diğer rivayette: *"O öyle bir tövbe etti ki, Medine halkından yetmiş kişiye paylaştırılsa -bağışlanmaları için- yeterdi"* buyurdu. *(Müslim, Hudûd 22,24)* İbn Teymiyye, İbn Kayyim gibi fıkıhçılar bu hadislere dayanarak tövbe eden, kendiliğinden gelip suçunu itiraf eden

suçlulara cezayı uygulayıp uygulamama konusunda ülü'l-emrin serbest olduğu sonucuna varırlar. *(İ'lâmü'l-muvakkıîn)*

f) Recim cezasını getiren hadiste Hz. Peygamber: *"... Bekârlar için yüz sopa ve bir yıl da sürgün, evli veya evlilik geçirmiş kimseler için yüz sopa ve recim"* buyurur. *(Müslim, Hudûd 12)* Müçtehitlerin bu hadiste geçen cezaların ikisi hakkında farklı görüş, anlayış ve değerlendirmeleri vardır: **1.** Kadının başka bir yere sürülmesi, **2.** Recim yanında bir de sopa cezasının uygulanması. Hadiste bu iki ceza da yer aldığı halde bunlar uygulanmaz diyen müctehidler olmuştur. Hatta Ebû Hanîfe'nin, "sürgün cezasının had (değişmez, kanunî ceza) değil, uygulaması yöneticilere bırakılmış ta'zir cezası nevinden olduğunu" söylediği nakledilmiştir *(Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, 1,358)*; yani Kur'an'da olan ceza had, sünnetin getirdiği ilâve ceza ise ta'zir olarak değerlendirilmiş olmaktadır.

Yukarıdaki altı madde bizi şu sonuca götürür: Recim cezası -mutlaka ve değişmez olarak uygulanacak- hadlerden değildir. İslâm'dan önce de uygulandığı için ilk İslâm toplumunun tanıdığı, yadırgamadığı, caydırıcı bulduğu bir ceza çeşididir. Bu sebeple Efendimiz çok az da olsa bu cezanın uygulanmasına izin vermiştir.

> Sonuç olarak evlilerin zina suçlarının had nevinden cezası, bekârlarınki gibi yüz sopadır. Recim ise kamu düzeni ve suçların önlenmesi ilkelerinin gereğine göre uygulanıp uygulanmaması, usulüne göre ümmetin alacağı karara bırakılmış, ta'zir nevinden bir cezadır. Cezaların çoğu gibi bu cezalar da ispat ve infazdan önce tövbe etmekle (pişmanlık göstermek ve ıslâh-ı hal etmekle) ülü'l-emir tarafından düşürülebilir *(Kur'ân Yolu)*

Kabul Edilen ve Kabul Edilmeyen Tevbe

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُوْلَئِكَ يَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (17) وَلَيْسَتْ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمْ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُوْلَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (18)

17. *Allah'ın kabul edeceği tövbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden pişman olanların tövbesidir; işte Allah bunların tövbesini kabul eder; Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.* ***18.*** *Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çattığında "Ben şimdi tövbe ettim" diyenlerle kâfir olarak ölenler için kabul edilecek tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.*

Önceki âyetin sonunda zina suçu işleyenlerin tövbesinden söz edildiği için bu iki âyette gerçek, samimi, kabule şayan tövbenin ne olduğu ve ne olmadığı açıklanıyor. Buna göre

insanlar hak dine inanan ve inanmayanlar diye ikiye ayrılır. İnanmayanların tövbesi ona iman etmektir; iman, daha önceki inkârcılıkla o hal içinde işlenmiş günahların bağışlanmasını sağlar. Hak dine inananlar bilerek ve isteyerek günah işlemiş olurlarsa bunların tövbesi de yaptıklarından pişmanlık duymaları, samimi olarak Allah'a yönelip bir daha günah işlememek üzere söz vermeleriyle gerçekleşir.

Âyetteki ***"bilmeden"*** ifadesi, 'yapılanın kötülük veya günah olduğunu bilmeden' manasında olmayıp, 'bildiği halde iradesine hâkim olamayan, bilgisini uygulamayan, nefsine uyup kötülük yapan' demektir. İnsanlar yaşadıkları müddetçe tövbe kapısı açıktır. Ne zaman akılları başlarına gelir ve tövbe ederlerse Allah'ın, vaadinin gereği olarak tövbeyi kabul edip günahkâr kullarını affetmesi umulur, lütfundan beklenir. Günahkâr kişi hayatının son anlarına kadar tövbe etmez, dünya hayatından ümit kestikten ve gayb âlemi ve âhiretle ilgili bazı gerçekleri görüp hissettikten sonra henüz can vermeden tövbe ederse, bu tövbenin sebebi, gayba imana dayalı samimi pişmanlık olmayıp yüz yüze gelinen cezadan kurtulmaya yönelik olduğu, tekrar kulluk ve itaat sınavına fırsat kalmadığı için kabul edilmez.

Kabul edilmeyen bir başka tövbe de hayatını, hak dini inkâr içinde geçirdikten sonra ölen ve âhiret âlemini gördükten sonra pişmanlık duyanların tövbesidir. Gayba iman ve samimi pişmanlık içermeyen bu tövbeyi Allah kabul etmez. *(Bu hükmü teyit eden başka âyetler için bk. Bakara 2/162; Âl-i İmrân 3/91) (Kur'ân Yolu)*

Kadınların Mallarına Zorla El Koymayın!

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (19) وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا (20) وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا (21)

19. *Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için kendilerini boşanmaktan engellemeyin. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.* ***20.*** *Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız!* ***21.*** *Aranızda beraberlik yaşadığınız ve onlar sizden sapasağlam bir söz de aldıkları halde mi onu geri alacaksınız!*

19.âyetteki ***"Kadınlara zorla vâris olmak"***; ya kendileri veya malları için söz konusu olur. İslâm'dan önce her ikisi de yapılmakta idi.

1- Ölen kimsenin büyük oğlu -kendisinin öz annesi değilse- onun karısına (üvey annesine) sahip olabilirdi. O dönemde ölen kişinin, karısıyla evlenecek, başka eşinden oğlu yoksa ya kadın elini çabuk tutup kaçar, baba tarafına sığınır ve kurtulurdu ya da ölenin erkek yakınlarından birisi erken davranıp gelir, kadının üzerine elbisesini atar ve böylece ona sahip olurdu.

2- Kadının kendine değil, malına zorla vâris olmaktı.

Bu da iki şekilde olmakta idi:

a) Kocası karısını sevmediği ve ona ilgi göstermediği halde boşamaz, nikâhı altında iken ölmesini ve malının kendisine kalmasını beklerdi.

b) Kadınları ve kızları velileri evlendirmezler, bekâr veya dul olarak vefat etmelerini ve mallarının kendilerine kalmasını isterlerdi. *(Buhari, Tefsir 4/6)*

Birinci uygulamayı yansıtmak için âyetin ilk cümlesi *"Kadınları zorla miras olarak almayın"* şeklinde tercüme edilir. İkincisi esas alınırsa bu cümle *"Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir"* diye çevrilir. Kadınlara karşı haksızlık ve zulüm demek olan bu âdetler ve uygulamalar İslâm'da kaldırılmış, haklar sahiplerine verilmiştir.

"Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça" kaydı ise iki şekilde anlaşılır: **'Zina etmedikçe'** veya **'evlilik hukukuna riayetsizlik etmedikçe'**.

Birinci yoruma göre evli kadın zina ederse kocası, ona verdiği mehir ve yaptığı masrafın bir kısmını geri alabilmek için kendisini sıkıştıracak, rahatsız edecek, fakat boşamayacaktır. Kadın bu rahatsızlık sebebiyle kocasına bir meblağ ödedikten sonra boşanma imkânını elde edecektir. Yaptığı masrafın tamamını değil de bir kısmını geri almasına izin verilmesinin sebebi, zinadan önce geçirilen evlilik hayatına bir bedelin ayrılmasıdır. Bazı müfessirler bu hükmün, yine zina suçuyla ilgili bulunan Liân âyeti *(Nûr 24/6-7)* ve hadle (zina cezası) kaldırıldığını söylerler. *(İbn Âşûr)* İspattaki güçlük sebebiyle zina cezasının uygulanmaması ve ihtiyarî olduğundan liâna da başvurulmaması hallerinde bu âyetin uygulanma sahası bulunacağı için nesih iddiasına katılmıyoruz. *(Kur'ân Yolu)*

İkinci yoruma göre evli kadın iffetli olmakla beraber hak hukuk ve sınır tanımaz bir tutum içine girerse (***nüşûz***) bu âyet kocaya, yaptığı masrafın ve ödediği mehrin bir kısmını almak üzere sıkıştırma, rahatsız etme hakkı vermektedir. Bakara sûresinin 229. âyetinde geçen ***"karı ve koca Allah'ın koyduğu sınırlara riayet etme, karşılıklı hakları koruma konusunda başarısız olmaktan korkarlarsa, kadının bir miktar malî fedakârlıkta***

bulunması ile evlilik hayatını sona erdirmeleri"nin bundan farkı, onun karşılıklı rızâya, bunun ise kocanın sıkıştırmasına bağlı bulunmasıdır.

"Onlarla iyi geçinin" ifadesi, lafzi olarak *"Onlara karşı mâruf çerçevesinde davranın"* anlaşılabilir.

Ma'rûf; 'toplum tarafından bilinen, kabul edilen, hoş karşılanan, dine göre de meşru ve makbul olan davranışlar'dır. Evlilik birliği içinde erkeklerin ve kadınların karşılıklı hakları ve yükümlülükleri vardır. Bu hakların ve yükümlülüklerin bir kısmı Kur'an ve sahih sünnet tarafından ortaya konmuştur, bir kısmı ise toplumun örfüne, âdetine ve ahlâkına bağlı ve dayalı olarak belirlenir. İslâm öncesi Arap toplumunun örf ve âdetleri arasında yer alıp kadınlara karşı haksızlıklar içeren anlayış ve uygulamalar naslarla kaldırılmış; bunların yerine, kadını ve erkeğiyle insan haysiyet ve şerefine uygun olan hükümler getirilmiştir. İslâm'ın dinî, ahlâkî ve sosyal hayatta gerçekleştirdiği inkılâba uygun olarak oluşan fıkıh ve ahlâk kurallarıyla ümmetin örfü, âdeti evlilik birliğine de hâkim olmuş, erkekler ve kadınlar birbirlerine karşı bu kurallar çerçevesinde davranmışlar, ilişkilerini buna göre yürütmüşlerdir.

Erkeklerin kadınlara karşı kötü (mâruf çerçevesini aşan) davranışları hep kadınların kusurundan kaynaklanmaz. Erkeklerin kötü huylulukları, başka kadınlara ilgi duymaları, zamanla eşlerinden soğumaları hatta onlardan nefret eder hale gelmeleri gibi sebepler de onları kötü davranışa itebilir; bu amillerin etkisiyle erkekler, kadınlarını boşamaya, evlilik hayatına son vermeye karar verebilirler. Bu durumda Kur'ân'ın tavsiyesi; erkeklerin acele etmemeleri, duygularını kontrol etmeleri; duyguya dayalı isteklerin her zaman insanlar için hayırlı sonuçlar doğurmadığını, istenmediği halde yapılan veya katlanılan şeylerin de bazen insan hakkında hayırlı olduğunu düşünmeleri, bu kabil tecrübeleri hatırlamaları, evlilik hayatını ve bu hayat içinde iyilik ve adaletten ayrılmama çizgisini ellerinden geldiğince korumalarıdır. *(Kur'ân Yolu)*

20-21.âyetler: İslâm'dan önce, kadının kusuru bulunmadığı halde ondan ayrılmak ve bir başka kadınla evlenmek isteyen erkekler bir yolunu bulup ödedikleri mehiri geri almak isterlerdi. Bu durumda kadın hem eşini, yuvasını ve maişetini hem de bir süre geçimini sağlayacak olacak mehrini kaybetmiş olurdu. Erkeklerin bu amaçlarına ulaşabilmek için kullandıkları yollardan biri de kadına iftira atmak, onu birtakım kötü huy ve davranışlar İçinde göstermekti. Kadınlar bu tehdit karşısında yılar, böyle bir lekeden kurtulabilmek için mehirlerini geri vermeye razı olurlardı. İslâm, bu zalimce davranışları yasaklamış, evlenme akdini "ağır sorumluluklar yükleyen bir ahid, sapasağlam bir sözleşme" olarak nitelemiş, evlilik birliği içinde geçen güzel günlerin hâtırasını kirletmenin çirkinliğine işaret etmiştir.

"Yüklerle mehir vermiş olsanız dahi" ifadesindeki "yüklerle" kelimesi, âyette geçen kıntâr kelimesinin karşılığı olarak seçilmiştir. Arapçada ***kıntâr***, Türkçemizdeki *"çuvalla altın, bir*

çuval altın" deyiminde olduğu gibi çokluktan kinayedir, kelimenin lügat mânaları arasında "bir öküzün derisi dolusunca" manası da vardır. Tefsirci ve fıkıhçılar, "Kur'ân-ı Kerîm'de, caiz olmayan bir şey örnek olarak da zikredilmez" kaidesinden yola çıkarak ve bu âyete dayanarak kadınlara verilecek mehrîn üst sınırının bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Gerçi Hz. Peygamber mehir konusunda aşın gidilmemesini istemişlerdir, fakat bu bir tavsiyeden ibarettir ve imkânı olanların çok mehir vermelerine engel değildir. İnsanların bu izni kötüye kullanmaları ve mehir ödeme konusunda âdeta yarışa girmeleri yoksulların evlenmelerini güçleştirdiği için Hz. Ömer, mehrin üst sınırını 400 dirhem (1280 gram) gümüş olarak belirlemeye karar vermiş, mescidde minbere çıkarak bu kararını açıklamıştı.

> Bunu işiten Kureyşli bir kadın mescide gelip halifeye itiraz etmiş, aralarında şu konuşma cereyan etmiştir:
> -Ey müminlerin emîri! Allah'ın kitabı mı yoksa senin emrin mi uygulama önceliğine sahiptir?
> -Tabii ki Allah'ın kitabı! Niçin bunu soruyorsun?
> -Sen biraz önce insanların fazla mehir ödemelerini yasakladın, oysa Allah, kitabında: ***"... Onlardan birine yüklerle (çuvalla altın) mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın"*** buyurmaktadır.

Bunun üzerine Hz. Ömer: ***"Herkes Ömer'den daha bilgili"*** (bir başka rivayette)

-"Doğru düşünen ve söyleyen bir kadın, hata eden bir başkan, Allah yardımcımız olsun!" demiş; ardından tekrar minbere çıkarak mesciddekilere şunları söylemiştir:

"Sizi, kadınlara mehir verme konusunda aşırı gitmekten menetmiştim. Herkes kendi malında dilediğini yapsın, serbestsiniz." (İbn Hacer, el-Metâlibü'l-âliye, II, 4-5; Şevkânî, Neylü'l-evtâr, VI, 180)

Bu olay yalnızca kadınlara verilecek mihrin üst sınırının belirlenmesinde değil, İslâm'ın ilk yıllarında cemiyet içinde kadının konumu, rolü ve hakları konusunda da önemli ipuçları vermektedir. *(Kur'ân Yolu)*

Ders 18

NİSA SÛRESİ, 22-31. ÂYETLER

Evlilik Hukuku

وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا (22) حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا (23) وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (24)

22- *Cahiliye devrinde geçenler müstesna, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyiniz. Şüphe yok ki o, pek çirkindi, iğrenç idi, o ne fena bir âdetti.* ***23-*** *Size şunları nikâhlamak haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkız kardeşleriniz ve karılarınızın anneleri ve kendileri ile zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan olan ve evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızlarınızın anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Sulbünüzden gelen (öz) oğullarınızın hanımları ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da haramdır. Ancak cahiliyet devrinde geçen geçmiştir. Şüphesiz ki Allah gafur (çok bağışlayıcı) ve çok merhamet edicidir.* ***24-*** *Harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı. Bütün bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunların dışında kalanlar ise iffetli olarak zina etmeksizin mallarınızla mehir vermek suretiyle evlenmek istemeniz size helal kılındı. O halde onlardan nikâh ile faydalanmanıza karşılık mehirlerini kendilerine verin ki, bu farzdır. O mehri takdir edip kesinleştirdikten sonra birbirinizi razı etmenizde bir mahzur yoktur. Şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*

Evlenilmesi Haram Olanlar

22.âyetten itibaren nikâhı haram olan kadınlarla helal olanlar açıklanıyor. Şöyle ki:

"Atalarınızın -baba ve dedelerinizin- nikâh etmiş olduğu kadınların ölmüş gitmiş olanlardan başka hiç birini nikâh etmeyin; atanızın el sürdüğü kadına el sürmeyin."

Cahiliye devrinde yaşayanlar, kadınlara varis olma meselesinden de anlaşıldığı üzere ölümünden sonra babalarının hanımları ile evlenirlermiş. Bu âyet ile bu kötü gelenek kayıtsız ve şartsız yasakladı. Ve yaygın bir cahiliye geleneği olduğundan dolayı haram kılınan diğer şeylerden önce özel bir şekilde yasaklanmıştır. Bundan dolayı İslâm dininde baba ve dedelerin sahih nikâh ile yalnız evlenme akdini yaptıkları, el sürmedikleri veya fasit (geçersiz) nikâh ile nikâh akdini yapıp el sürdükleri yahut nikâh akdi olmadan sözleşme yaptıkları kadınlardan hiçbiri ile oğulları ve torunları evlenemezler. Çünkü ***"nikâh"*** kelimesi, lügatte **'birleşme'** manasına olmasından ötürü, **'kucağa çekmek'** mânâsında kullanılabileceğinden nikâhlı kadında bu da düşünülebilir.

"Ölmüş gitmiş olanlardan başka" istisnası şu iki mânâyı gösteriyor:

Birincisi, ölmüş gitmiş olan kadınların nikâh edilmelerine imkân olmadığından dolayı ***"Deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar"*** *(A'râf 7/40)* cinsinden imkânsız bir şeye bağlı tutmak ile mubah olma kapısını tamamen kapamaktadır.

İkincisi de 'her nasılsa geçmişte olan olmuş, geçen geçmiş, bundan sonra sakın yapmayınız; vazgeçilmez, tevbe edilmez sanıp da ısrar etmeyiniz, hemen ayrılınız'.

Çünkü ***"şüphesiz o, pek çirkindi"***; bu durum, yani oğulların, torunların atalarının nikâhlı karıları ile evlenmeleri pek çirkin bir şey ***(fâhişe)***, bir fuhuş ***(makt)***, nefret ve buğz edilen pek kötü bir yoldur ***(sâ'e sebîl)***. Geçmişte de böyle idi, bugün ve yarın da böyledir. Cahiliye devrinde bile şeref ve itibarını bilenler bundan nefret ederlerdi. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

23.âyet: Şimdi bundan başka diğer haram kılınmış hanımları dinleyiniz:

"Ey müminler! Size şunların nikâhı haram kılındı":

1- ***Anneleriniz***: kendi anneleriniz, babanızın ve annenizin anneleri ve onların anneleri, nineleriniz. Ataların hanımlarını nikâh etmek kayıtsız şartsız haram olunca, annelerin ve ninelerin haram olduğu da öncelikle anlaşılmış, özellikle açıklanmıştır.

2- ***Kızlarınız***: gerek bizzat kendi çocuklarınız olan kızlar, gerek oğullarınız veya kızlarınızın kızları olan torunlarınız, gerekse torunların torunları kızlar...

3- ***Kız kardeşleriniz***: hem anne-baba bir, hem baba bir, hem anne bir kız kardeşler.

4- ***Halalarınız***: babalarınızın, dedelerinizin kız kardeşleri olan bütün halalar, bibiler.

5- ***Teyzeleriniz***: ana ve ninelerinizin kız kardeşleri; büyük küçük bütün teyzeleriniz.

6- ***Kardeşinizin kızları***: gerek çocukları ve gerek torunu olsun yeğenleriniz.

7- ***Kız kardeşlerinizin kızları***: aynı şekilde bütün yeğenleriniz.

Buraya kadar açıklanan yedi mahrem (nikâh düşmeyen yakın akraba) **nesep yönünden** yakın olan akrabalardır.

8- *Sizi emzirmiş olan anneleriniz*: yani sütanneleriniz ve nineleriniz...

9- *Sütten kız kardeşleriniz*; yani sütkız kardeşleriniz.

Çünkü süt emzirenlere anne, emenlere kardeş denilmiş olması, bunlarda nesep vasıfları ve hükümlerinin geçerliliğini gerektirir. Sütanneler, sütkız kardeşleri sözkonusu olunca sütbabalar, sütkızlar, süt halalar, süt teyzeler, sütkardeş ve kızları hep var demektir. Bundan dolayı süt emmeden dolayı haram olanların da bu kıyas üzere yukarıda olduğu gibi 7'ye ulaşacağı ve bu ikisinin söylenmesi ile yetinildiği anlaşılır…

Hz. Peygamber (s) bu işareti veya bu kapalılığı açıklamak için **"Nesepten haram olanların hepsi, süt emmeden de haram olur."** buyurmuştur. *(Buhari, Şehâdât 7, Nikâh 20, 27, 117, Humus 4; Müslim Redâ 1, 2, 9, 12; Ebû Dâvûd, Nikâh 6; İbn Mâce, Nikâh 34; Muvatta, Redâ 1, 2, 16…)*

10 - 14- Burada ***"o ikisine mukayese et"*** mealinde bir işaret ve icaz (kısaltma) bulunduğu ve bu şekilde buraya kadar nesep ile 7, süt emmeden de 7 olmak üzere toplam olarak **14 nikâhı düşmeyen kadın** sayılmış olduğu unutulmamalıdır.

Bundan sonra da evlenme ile meydana gelen akrabalıktan haram olanlar geliyor:

15- Kayıtsız şartsız kadınlarınızın, yani ister kendisiyle zifafa girmiş olduğunuz ve ister zifafa girmediğiniz ***nikâhlı hanımlarınızın anneleri***; kaynanalarınız.

16- *Kendisiyle birleştiğiniz kadınlarınızdan doğmuş karılarınızdan olma genellikle himayenizdeki üvey kızlarınız. Eğer anneleri ile cinsi temasta bulunmamış iseniz üvey kızlarınızla evlenmenizde bir mahzur yoktur.* Demek ki anneleriyle birleşmek kızları haram kılar. Kızları yalnız nikâh etmek de annelerini haram kılar.

17- Sulbünüzden bizzat ve dolaylı olarak gelen oğullarınızın eşleri olan gelinleriniz ki, bütün **torunların eşlerini de kapsar**. **"Sulbünüzden"** kaydı ile üvey oğullar ve oğulluklar (evlatlıklar) bu hükümden çıkarılmıştır.

18- İki kızkardeşle bir arada evlenmeniz, aynı şekilde biri erkek sayıldığı takdirde diğeri ile evlenmesi caiz olmayan iki kadının, mesela bir kızla halasının veya teyzesinin birlikte nikâh edilmesi de iki kızkardeşin bir arada nikâh edilmesi gibi haramdır. Bunun için Hz. Peygamber (s): ***"Bir kadın ne halasının, ne teyzesinin ne kardeşin kızının ne kızkardeşinin kızının üzerine nikâh olunmaz."*** buyurdu. *(Buhari, Nikâh 27; Müslim, Nikâh 37, 39; Ebû Dâvûd, Nikâh 12; Tirmizî, Nikâh 30; Nesaî, Nikâh 47, 48; İbn Mâce, Nikâh 31; Darimî, Nikâh 8…)* Ancak eski devirlerde geçmiş olanlar başka. Onlardan dolayı sorumluluk yoktur… Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Fakat şimdi ve gelecekte bunlar yasak ve haramdırlar.

19 - *Evli hür kadınlar*... *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

24. âyet: ***"Harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler hariç olmak üzere bütün evli hür kadınların hepsi de size haram kılındı."*** Bununla ***"ve lâ tenkihû (nikahlamayınız)"*** dan buraya kadar özet olarak **15**, uzun uzadıya açıklandığında **20-21** çeşit kadınla evlenmek haram edilmiş oldu. Demek ki gerek Müslümanların, gerek zimmîlerin ve gerek kendileri ile savaş halinde bulunulan kimselerin nikâhı altında bulunan ve hür olan bütün kadınların da genel olarak nikâhları haramdır. Ancak savaşta esir olup hürriyetlerini kaybeden cariyelerin nikâhı genel olarak haram değildir.

Muhsanât (on kıraatin hepsinde "sad" harfinin fethası ile okunur. Biri "ihsan" dan ism-i mef'ûl, biri de ism-i fâil kipidir)**: *"İhsan"***, lügatte 'sarplık ve sağlamlık' demek olan **"hasanet"**ten türemiş olup bir yeri kale gibi sağlam yapmak ve kocanın karısını, nikâhı düşen kimselerden korumak mânâlarına müteaddi(geçişli), ırzını koruyup iffetli olmak veya evlenmek mânâlarına lazım (geçişsiz) olur. Kur'ânda da **evlenme** veya **hürriyet** veya **İslâm** veya **iffet** olmak üzere dört mânâ ile ilgili olup yerine göre kendisine uygun düşen mânâya tefsir edilir. Bundan dolayı burada ***"muhsanât"*;** evli yani kocası olan ve *'sahip olduğunuz hariç'* istisnası ipucu ile de hür olan kadınlar demek olduğu apaçıktır.

"Yemîn", aslında sağ el mânâsına olduğundan ***"milk-i yemininiz"*** demek ellerinizle meşru bir şekilde hakkıyla kazandığınız mülkleriniz demektir ki, en fazla köle ve cariyelerde kullanılır. Burada söz konusu, kadınlar olduğu için bundan maksat hakkıyla sahip olduğunuz köle kadınlar demek olduğu da apaçık bellidir. Bunlar, kadınlardan istisna edilince geride yalnız hür olanlar kalır. Ve genel şekilde nikâhları haram kılınan **muhsanat**ın da *hür olan kocalı kadınlar*, demek olduğu anlaşılır. Demek olur ki, hür olmayan kadınlar evlenmiş olsalar da hür kadınlar gibi genel şekilde haram değildirler. Bunlar, özel hükümlere tabidirler...

Bundan, evlendirilmiş köle kadınlarla nikâh altında iken kayıtsız şartsız sahiplerine helal olacağı gibi bir mânâ anlaşılmamalıdır. Yani **istisna**, kayıtsız şartsız haram olmaktan değil, genel olarak haram olmaktan çıkarmaktır. Olumsuzluğun kapsamı yolu ile köle kadınların helal olduklarını genelleştirmek için değil, kapsamı olumsuz kılmak yolu ile haramlığın, hepsini içine almasını önlemek içindir. Diğer taraftan bu istisna bundan sonraki ikinci âyette açıklanacak mânâya bir çeşit işareti de içerir.

"Kitâb-Allahi aleyküm: Bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir."

Bu ibare yukarıdaki ***"size haram kılındı..."*** hükmüne bağlıdır. Yani yukarıda olduğu gibi anlatılan kadınların haram kılınması üzerinize kesin şekilde yazılmış bir Allah yazısıdır. Bunların nikâhının haram kılınması insana ait bir padişah buyruğu değil, bir Allah buyruğu gereğidir...

Bunlarla evlenmek haram kılındı; ***"ve bunların dışında kalan kadınlar size helal kılındı ki siz erkekler muhsin olarak, kendisini haramdan saklayıp zina yapmadan -yani iffetinizi koruyarak ve zinadan sakınarak- mehir veya para olacak mallarınızla nikâhlarını veya mülkiyetlerini isteyesiniz."***

"Muhsınîn": "***Muhsın***" olmak, 'iffetini korumaktır' ki buna "**ihsan**" veya 'nefsi **tahsin** etmek' yani 'nefsi kale gibi sağlamlaştırmak' da denilir.

"Müsafihîn": ***"Müsafeha"***; *'sefh'* kökünden türetilmiş müfaale babıdır. **Sefh**, aslında 'kan ve su kategorisi sıvıları döküp akıtmak' demek olduğundan **müsafeha** veya **sifah**, sırf suyunu boşaltmak, yani her iki tarafın (kadın ve erkeğin) üreme ve türeme maksadında bulunmayıp yalnız su akıtarak cinsel arzularını gidermek mânâsını ifade eder. Ve bunun için **zina**ya ***"sifah"*** denilir. Demek olur ki, yukarıda olduğu gibi kadınların helal kılınmasından esas maksat, yani nikâhın ve odalık almanın meşru olmasının hikmeti, nefsi **tahsin** (kale gibi sağlamlaştırmak) ve üremedir. Nefsani arzuları gidermek de buna bağlıdır. Yoksa yalnız şehveti gidermek maksadı ile nikâh veya cariye edinmek caiz değildir. Bu maksat da ya gizli veya açıkça olur. Gizli olur, yani yalnız kalpte kalırsa nikâh akdi görünürde sahih olsa da dini yönden helal olmaz. Fakat görünürde kapalı ve belirsiz olursa, mesela evlenme akdinin yalnız faydalanma maksadı ile olduğu açıkça söylenir veya geçici bir müddet ile sınırlandırılırsa, bu şekilde nikâh hem dini açıdan, hem de hukuki açıdan geçersiz olur. Bundan dolayı ***"ğayre müsâfihîn"*** kaydından tamamen anlarız ki, **müt'a nikâhı**, başka bir ifade ile **metres tutmak** helal değildir, bir zinadır. Erkekle kadın arasındaki doğuştan var olan ilişkinin yaratılış hikmeti, hayatın akıcı suyunun, yalnız kısır bir zevk için yok edilmesi değil, ***"Ondan eşini yaratan ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan"*** *(Nisâ 4/1)* hükmünün tecellisidir. Bakara sûresinde (2/223) ***"Kadınlarınız sizin tarlanızdır."*** Buyurulmuştur; ***"Kadınlarınız sizin eğlenceniz"*** denilmemiştir. ***"Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın."*** *(Âli İmran 3/191)*, daha esasında ***"Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur"*** *(Bakara 2/29)* âyetinden anlaşıldığı üzere insanların nefislerinde ve ırzlarında aslolan mübah olmak değil, haram olmaktır. Ve bunun için burada da önce haram kılınmış kadınlar sayılmış, daha sonra zina yapmaktan sakınmak ve evlenme gayesi üzerine ve mallar karşılığında evlenmek istemeye müsaade olunarak evlenmenin helal olduğu açıklanmıştır.



Dikkat Edelim

Kısaca nikâh, zinanın zıddıdır. Zina batıl olup meşru değildir. Yaratılış gayesini değiştirmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Nikâhın, iyi niyetle ve geçici olmamak üzere akdedilmesi lazımdır.

Bir de ***"mallarınızla mehir vermek suretiyle evlenmek istemeniz"*** kaydı şunu gösteriyor ki, mehir nikâhın gerekliliklerindendir. Nikâh denildi mi karşılığında bir mal söylenmemiş

olsa bile mutlaka bir mehirden uzak olmayacaktır. Bundan dolayı bu şartlar altında ***"o helâl kadınlardan herhangi birinden faydalanmak isterseniz onların ücretlerini, yani namuslarının karşılığı olan mehirlerini bir farz olarak veriniz"***. Zifaf ile mehrin tamamı kocanın boynunun borcu olur.

Bakara sûresinde *(2/237)* zifaftan önce boşanma gerçekleşmiş ise ***"belirlediğiniz mehrin yarısını kendilerine verin."*** buyurulmuştu. Öyle olmakla beraber ***"mehir farz edilip belirlenip, adlandırıldıktan sonra her ikinizin karşılıklı rızası ile yaptığınız indirim veya borçtan kurtulmada günah yoktur"***. Çünkü yukarıda *"Kadınların mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer kendi istekleriyle mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa onu afiyetle yeyin." (Nisâ 4/4)* buyurulmuştu.

Şüphesiz ki, bunları böyle emreden Allah alîm (çok iyi bilen) hakîm (hüküm ve hikmet sahibi)dir.

Şimdi özellikle köle kadınların nikâhına gelelim *(Hak Dini Kur'ân Dili)*:

Köle Kadınlarla (Cariyelerle) Nikâh Meselesi

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمْ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنْ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (25)

25- *Sizden her kim hür mümin kadınları nikâh edecek bir zenginliğe gücü yetmiyorsa, ona da ellerinizin altındaki mümin cariyelerinizden efendilerinin rızası ile nikâhlamak var. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Siz birbirinizdensiniz. O halde sahiplerinin izni ile ve mehirlerini örfe göre vermek suretiyle cariyelerden iffetli olan, zina etmeyen, dost da edinmeyenlerle evlenin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, o vakit hür kadınlar hakkında gerekli bulunan cezanın yarısı kendilerine lazım gelir. Bu hükümler, içinizden günah işlemekten korkanlaradır. Sabretmeniz ise, sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*

Burada ***"muhsenât"***, sahip olma karşılığı olduğundan hür kadınlar manasınadır. Yani içinizden her kim hür kadın ve imanlı olan kadınlarla evlenecek fazla bir mali güce sahip değil ise sahip olduğunuz genç ve imanlı cariyelerinizden nikâh etsin. Hür bir kadını yoksa veya hür kadın almaya mali gücü yetmiyorsa mümin cariye ile evlensin. Çünkü cariyenin masrafı azdır. Fakat her zaman mümin kadını tercih etmelidir. Mümin kadın ve cariye nikâhını mutlak surette bir alçaklık saymasın, çünkü Allah imanınızı en iyi bilendir.

Siz birbirinizdensiniz; müminlerin hür olanları ile olmayanlarınız bir dinden, bir cinstensiniz. İyi niyetle onlarla evlenmek, gerektiğinde bir erkek için alçaklık değildir. Zina tehlikesi, daha büyük bir alçaklıktır.[30]

Köle kadınla evlenmenin sahih olmasının şartına, hükmüne ve gayesine gelince cariyeleri sahiplerinin izni ile nikâh ediniz ve mehirlerini veya nafakalarını kendilerine iyi şekilde güzelce veriniz ve bunları ***"fuhuşta bulunmayarak, gizli dost (ahdân) da edinmeyerek namuslu yaşadıkları halde..."*** vasıfları ile vasıflanmış olmaları üzere, bu durumları yaşamaları maksadı ile onlarla evleniniz.

"Ahdân", *'haden'*in çoğuludur. Yani gizli dost tutmak demektir.

Cahiliye devrinde iki çeşit zina vardı. Birisi herkesin gözü önünde açıktan genelev işletmek, diğeri de birini dost tutarak özel bir şekilde gizlice zina etmekti. Ve bu şekildeki zinalar, çoğunlukla cariyelerle yapılırdı. İslâm'da bunların ikisi de yasaklanmıştır. Dikkate değerdir ki, hür kadınlara ait olan âyette, erkeklerin zinası, burada da kadınların zinası açık olarak yasaklanmıştır. Bu ise büyük bir edeb ve belagati içerir…

Cariyeler evlenmekle iffetleri güven altına alındıktan sonra fuhuş yoluna girerler ve zina yaparlarsa o vakit bunlara da hür kadınlara uygulanması vacib olan cezanın yarısı vacib olur. Çünkü bu şartlar altında mazeretleri kalmaz ve bununla beraber esir oldukları müddetçe hür kadınlar seviyesinde de tutulamazlar. Bunun için cariye ile evlenmek, şehvetine kapılmak, günaha girmek, zina tehlikesine düşmek korkusu bulunanlar hakkındadır. Yoksa sabretmeniz, hakkınızda daha hayırlıdır.[31]

Demek ki, **mehir ve harcamaya gücü yetenler için şehvetin coşması durumunda nikâh vacibdir**. Ve böyle bir durumda hür kadının mehir ve nafakasına gücü yetmeyecek olanlara bir cariye ile olsun evlenmesi vacibdir ve mümin cariyeyi tercih etmesi de en azından mendubdur. Çünkü cariyelerin de sefaletten kurtulmaları, istenen bir husustur. … Bununla birlikte zina korkusu yoksa sabır daha hayırlıdır. Her ne kadar evlenmemede de üremeden mahrum olmak varsa da ***"Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir"***. Oysa zina edenler için acıklı azap vardır. Bu açıklamadan sonra Allah'ın rahmeti gereğince kanun koyma hikmet ve maksadına bağlı olarak buyuruluyor ki *(Hak Dini Kur'ân Dili)*:

---

30 Şu kadar var ki, cariyeleri hür kadınlara tercih etmek de hür kadınların haklarına tecavüz etmektir. Bunun için nikâhı altında bir hür mümin kadın bulunan bir adamın, onun üzerine cariye ile evlenmesi asla caiz olmayacağı gibi, bir mümin hür kadınla evlenebilme gücüne sahip hür bir erkeğin de cariye ile evlenmesi mekruh veya haramdır. Ve o zaman cariye nikâhı bir aşağılıktır. İmam eş-Şafiî âyetin mefhum-i muhalifini göz önünde bulundurarak buna haram demiş ise de İmam-ı Âzam mekruh olduğunu söylemiş, haram olanın yalnız hür kadın üzerine köle kadınla evlenmeye kalkışmak olduğunu açıklamıştır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

31 İmam eş-Şafiî buradan 'ne hür kadın ne cariye, hiç evlenmemeniz daha hayırlıdır, ibadet nikâhtan daha faziletlidir', manasını anlamış ise de Hanefî imamlarının dediği gibi bunun cariye hakkında olduğu açıktır.

Tevbe Kapısı Açıktır

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (26) وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا (27) يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا (28)

26- *Allah, sizlere bilmediklerinizi bildirmek, sizden öncekilerin yollarını size göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister. Allah her şeyi çok iyi bilen, hüküm ve hikmet sahibidir.* ***27-*** *Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister. Oysa şehvetlerine uyanlar ise, sizin doğru yoldan büyük bir sapma ile sapmanızı isterler.* ***28-*** *Allah, din hususundaki ağır yükleri sizden hafifletmek ister. Zira insan sabır ve katlanma bakımından zayıf yaratılmıştır.*

26.âyetteki kanunu Allah'ın koymasından maksadı, size helal ve haramı fark ettirip açıkça anlatmak, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine, yani tutup nimet ve mutluluğa erdikleri yollara hidâyetle yol göstermek ve cahiliye devrinde sizden şefkatle bakışını ve rahmetini çekmiş iken sizi İslâm ile böyle doğru yola çevirip günahlarınızdan tevbe ettirerek üzerinize rahmet ve nimetlerini ardarda vermektir. Burada, *"Bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanların yoluna değil." (Fatiha 1/6-7)* duasına özel bir cevap vardır. Bu açıklanan helal ve haram hükümleri tamamen yeni yasalaşmış, hiç denenmemiş bir yol değil, aslında yaratılış ve fıtratın gereği olup sizden öncekilerin nimet ve mutluluğa ermelerine sebep olmuş, denenmiş, sağlam yollardır. Bundan önce nimetten faydalanan peygamberlerin ve salihlerin[32] mutlulukları özellikle bu yolda olmuştur... Bu yoldan sapanların üzerinden Allah'ın gözetimi çekilir; yeniden bu yola girenlere de Allah'ın gözetimi tekrar döner. Zira ***"bir millet kendisini değiştirmedikçe Allah onu değiştirmez."*** *(R'ad 13/11)*

"Sizden öncekilerin yollarını size göstermek ister" âyeti, önceki şeriatlardan bazı hükümlerin onaylanmasına delalet ettiği yönüyle usul ilmindeki *"Allah ve Resulü anlattığı takdirde bizden öncekilerin şeriatı, bizim için de şeriattır"* kuralını açıkça belirtmiş olduğunda şüphe yoktur. Ve yine şüphe yoktur ki, burada bu onaylama yukarda olduğu gibi vahiy ve Allah'ın açıklaması ile olmuştur…

"Allah alîmdir, hakîmdir." Kanun koyma bir irade eseri olmakla beraber Allah'ın yasa koyması ilim ve hikmet iledir...

27. O günahları bağışlayan, merhamet eden ve her şeyi bilen hikmet sahibi Allah, sizin tevbe ve durumunuzun düzelmesini görüp üzerinizden devamlı olarak rahmet gözüyle bakmak

32 Bk. Nisa 4/69: *"Kim Allah'a ve Resule itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği* ***peygamberler***, ***sıddîklar*** *(doğrular ve doğrulayanlar),* ***şehidler*** *ve* ***salihlerle*** *beraberdir. Bunlar ne iyi / ne güzel arkadaştır."*

ve sizi mutlu etmek istiyor. O şehvetler arkasında koşup zevklerine uyanlar da büyük bir sapma ile doğru yoldan sapmanızı, kendilerine uyup haram, helal tanımayarak kötülük yollarında dolaşmanızı ve uçurumlara sürüklenmenizi istiyorlar. Bundan dolayı siz böyle günah işleyenlerin isteklerine uymayınız.

28. İçtihatlarınızda davranış ve hareketlerinizde şehvete değil, hikmete ve Allah'ın açıklamalarına ve önünüzde bulunan doğru yolda gidenlerin ahlâk ve davranışlarına uyunuz ve İslâm'ın teşrî (kanun koyma) ilminde pek büyük bir esas olan şu âyete bakın: ***"Allah sizden ağır yükümlülükleri kaldırıp sorumluluğunuzu hafifletmek ister. Çünkü insan zayıf olarak yaratılmıştır."*** Bundan dolayı yasa koyma konusunda nefsani arzulara uymak caiz olmadığı gibi şiddet ve baskı da caiz değildir.

Burada ***"Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme!"*** *(Bakara 2/286)* dualarının bir kabul olma işareti vardır ki, ***"(Resûlüllah) Onların üzerindeki ağır yükleri ve kendilerini bağlayan bağları kaldırır."*** *(A'raf 7/157)*; ***"Allah size kolaylık diler, size zorluk dilemez."*** *(Bakara 2/185)*; ***"Dinde size bir güçlük yüklemedi."*** *(Hac 22/78)* âyetleri; aynı şekilde ***"Ben size kolay hanif dinini getirdim."*** *(Ahmed b. Hanbel, 5/266, 6/116, 233; Keşfü'l-Hafâ, 1/340)* nebevî hadisi de hep bu kolaylaştırma ve hafifletme düsturunu ifade ediyor. İnsanlar, zannettikleri gibi kuvvetli bir yaratık değildirler. Şiddete dayanamazlar, hafifletmeye muhtaçtırlar ve İslâm dini, onlara bu hafifliği bağışlamak için gelmiştir. Bu esaslardan dolayı nikâh hususunda da sertlik ve zorluklar gösterilmemeli, zinaya ve kötüye kullanmaya meydan vermemek için hükümler ve nikâh muameleleri kolaylaştırılmalıdır.

İbn Abbas şöyle demiştir: ***"Nisa sûresinde sekiz âyet bu ümmet için güneşin üzerine doğduğu ve battığı şeylerin hepsinden hayırlıdır."*** *1- (Nisa 4/26), 2- (Nisa 4/27), 3- (Nisa 4/28), 4- (Nisa 4/31), 5- (Nisa 4/48, 116), 6- (Nisa 4/40), 7- (Nisa 4/110), 8- (Nisa 4/147) (Süyûtî, 2/493; Alusî, 3/15)*

Yasa koymaya dair bu esaslar anlaşıldıktan sonra, nikâhın mali güç ile özel bir ilişkisi olmasından dolayı malların kazanılması ve tasarruf edilmesi ile ilgili olmak üzere ayrıca bir hitap ile buyuruluyor ki:

Haksız Kazanç ve Cana Kıyma

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا (29) وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرًا (30) إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا (31)

***29**- Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir. Birbirinizin canına kıymayın. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir. **30**- Kim, zulüm ve tecavüz yolu ile bu yasakları işlerse, yakında onu cehennem ateşine atacağız. Onu ateşe atmak da Allah'a pek kolaydır. **31**- Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahlardan sakınırsanız, diğer kusurlarınızı örter, sizi güzel bir makama koyarız.*

29.âyet: Mallarınızı kendi aranızda ister genel olarak ister karı-koca ve akraba arasında haksız, meşru olmayan bir şekilde yemeyiniz. Ayrıca birbirinizin malını haklı ve meşru bir sebep olmaksızın almayınız. Hem de o malları boş yere harcamayınız. ***"Birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların bir kısım mallarını bile bile günaha girerek yemek için onları hakimlere aktarmayın."*** *(Bakara 2/188)* âyetine bakınız.

"Bâtıl" kelimesi burada; 'hırsızlık, hainlik, gasp etmek, kumar, faiz, geçersiz (haksız) değiştirmeler ve sefihlik, israf ve bütün meşru olmayan sebepler ve maksatların hepsini, yani hem kazanma sebebini ve hem harcama şeklini' kapsar.

"Ancak o malların aranızdaki karşılıklı rızadan elde edilen bir ticaret olması hariç." [33] Bu istisna, kendinden önceki hükümsüz muamelelere mânâ açısından dahil olmadığından, istisna-i munkati (önceki cümle ile ilişkisi olmayan istisna) olduğu ve bundan dolayı sınırlama mânâsına gelmediği ve şu ticaretten başka, bağış, sadaka, temlik (birine mülk kazandırma), mübah kılma ve miras gibi diğer meşru sebeplerin varlığına engel olmayacağı açıklanıyor.

Ticaretin özellikle zikredilmesinin hikmeti hakkında denilir ki: 'Bununla ticaretin, mülkiyet sebepleri içinde en önemli ve en fazla vuku bulan bir esas ve şeref sahipleri için en uygun bir kazanç yolu olduğu anlaşılmıştır.'

Elmalılı buna şunu da ilave eder:

Birincisi; bunlar yalnız hukuki açıdan anlaşılan hususlardır. Oysa âyetin gelişi, evlenme ve harcama için mali hazırlıklarla da ilgili olduğundan daha fazla iktisadi yönü de vardır. Yani malların elde edilmesi, meşru araçlarla olsa dahi harcamalarında iktisatlı davranmak ve hazır mal yemek sevdasında bulunulmayıp eldeki malların çoğaltılması ve zaruri bir sebep olmadıkça sermayeye dokunmayıp gelirinden ve kârından yenilmesi ve bu arada özellikle ticarete özen gösterme, ticaret esnasında da karşılıklı rıza esasına iyi riâyet ve bu durumda başkalarının malları bir yana, kendi mallarının bile boşu boşuna yenip yedirilmemesinin gerekli olduğu hatırlatılmıştır.

---

33 Yahut Asım, Hamza, Kisâi, Halef-i Âşir kırâetlerinden başka kırâetlerde ***"ticaretün"*** şeklinde ötreli okunduğuna göre; ***"ancak aranızda karşılıklı rızadan meydana gelen bir ticaretin olması başka, bundan ve bunu yemekten yasaklanmış değilsiniz"***.

İkinci olarak; (istisna-i münkati bu kuruntunun ortadan kaldırılması için önceki cümlenin hükmünden ayırmak yerinde bulunacağından) burada hukuki ve şer'î açıdan önemli bir problemin halli de vardır. Çünkü yalnız akıl yoluyla yapılan mukayese ile düşünüldüğü zaman, ticaret kazanç maksadıyla mal değişimi demek olduğuna, mal değişiminin mânâsı ise tam bir eşitlik mânâsını kapsadığına göre, herhangi bir mal değişiminde bir tarafın bir kâr elde etmesi, bu mal değişimi ve eşitlik esasına aykırıdır. Bundan dolayı faiz gibi bir haksız ve haram kazanca benzemesi ihtimali açık kıyas ile devamlı söz konusu olur…

Böylece takva sahipleri için ticaretin, en uygun bir iktisat yolu olduğu anlatılıp, sonra buyuruluyor ki; *'kendi nefislerinizi veya kendinizden sayılan nefislerinizi hiç bir şekilde öldürmeyiniz. Nefsi telef etmeye sebep olmayınız.'* Olumsuz edattan sonraki öldürme (yani öldürmemek), kasıtlı veya hata ederek, bizzat kendisinin veya sebep olacağı öldürmeyi kapsadığı gibi, **"enfüs"** kelimesi de bireysel nefsi ve toplumsal nefsi kapsadığından dolayı bu yasak birçok mânâlara gelir:

1- ***İlk önce***, doğrudan doğruya insanın kendini öldürmesini yani kasıtlı olarak intihar etmesini yasaklamıştır ki, bu mânâ açıkça anlaşılmakla beraber âyetin gelişine uygun değildir. ***İkincisi***, insanın kendini öldürmesine sebep olmasını yasaklamaktır ki, bu husus başlıca üç yönden açıklanmıştır:

Birincisi: bazı cahillerin yaptığı gibi zühd ve ibadet adı altında devamlı sıkıntıya düşüp kendi nefsini sıkıştırmakla ezmektir ki, Kâdı Beydâvî buna, "Hind cahillerinin yaptıkları gibi" diye misal verir. Karşılıklı rıza ile yapılan ticareti, hileli bozuk muameleler gibi zühd ve takvaya muhalif sayarak bu yolda mal kazanmaktan sakınıp, kendi nefsini yok etmeye sebep olacak şekilde fakirlik ve zaruretle karşı karşıya bırakmak da bu türden olacağı için bu mânâ özellikle istisnanın gelişine uygundur.

İkincisi: öldürmeye sebep olan cinayetler işleyerek kendini öldürmeye sebep olmaktır. Şunun bunun malına haksız yere musallat olmak da bu örneklerden biridir.

Üçüncüsü: iyilik adına olsa dahi herhangi bir şekilde kendini boşuna tehlikeye atmaktır ki, ticaret yapacağım diye kendisini tehlikelere atmak da bu cinstendir. Rivayete göre, Amr b. Âs bu âyeti delil getirerek soğuktan sakınmak için soğuk su ile yıkanmaktan çekinip teyemmüm etmiş, Efendimiz (s) de bunu tenkid etmemiştir. *(Buhari, Teyemmüm 7; Ebû Dâvûd, Taharet 124; Ahmet b. Hanbel, 3/203…)*

2- Kendi **nefislerinizi**, diğer bir ifade ile **'birbirinizi hiçbir şekilde öldürmeyiniz'** demek olur. Bunun da âyetin gelişine uygun olan yönü, haksız ve boş bir şekilde birbirinizin malını yemenin; aynı şekilde ticaret konusunda iyi şekilde karşılıklı rıza gözetilmeyip herkesi

sıkıntıya sevketmek için karaborsacılık ve faiz yollarına sapmanın, insanları öldürmeye ve yok etmeye sebep olmasıdır.

Kısaca: mallarınızı aranızda haksız ve boşu boşuna yemeyin, karşılıklı rıza ile ticaret yapın, böyle yapmazsanız yok olur ve birbirinizi yok edersiniz. Bundan dolayı hiçbir şekilde insanı öldürmeye ve insanları yok etmeye sebep olmayınız. Şüphe yok ki, Allah size karşı çok merhametlidir. Bunun için haramı yemeye ve canı yok etmeye müsaade etmez, karşılıklı rıza ile ticaret yapmaya müsaade eder...

30. Bunun için kim insanı öldürmeyi veya haram yemeyi veya surenin başından beri yasaklanan günahları işleyip haddini aşar, başkalarına veya nefsine zulmederek bunları kasıtlı olarak yaparsa biz onu ilerde muhakkak bir ateşe sokacağız. Gerçi bu nasıl olur diye bunu imkânsız görenler bulunabilir. Fakat bunu yapmak da Allah'a göre çok kolaydır. "Haksızlık ve zulüm ederek" kayıtları gösteriyor ki, cehennem ateşini hak etmede en fazla göz önünde bulundurulacak yönler bunlardır.

31. Bununla beraber Allah'ın rahmetinin tecellilerine bakın ki; *"eğer size yasaklanan günahlardan, **büyük günah**lardan sakınır, kasıtlı olarak haksızlık ve zulüm ile günah yapmaktan sakınırsanız **küçük günahlar** denilen diğer kusurlarınızı, tarafımızdan örteriz, bağışlarız. Ve sizi, saygı gösterilen yer olan hoş bir yere (müdhal) koyarız."* Yahut (Nâfi' ve Ebu Cafer kıraatlerinde mim'in üstün harekesi ile **"medhal"** okunduğuna göre) ***"sizi ikramla ağırlanacağınız hoş bir yere koyacağız."*** Evlerinizin kapılarından ikram edilerek girer, mezarlarınıza ikram edilerek gider ve en son cennette ağırlanarak kalırsınız... *(Hak Dini Kur'ân Dili)*





NİSA SÛRESİ, 32-50. ÂYETLER



Aile Hukuku, Terbiyesi ve Kulluk Bilinci

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (32) وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا (33) الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا (34) وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا (35)

***32**. Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lütfundan isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilir. **33**. Anne, baba ve akrabaların bıraktıkları her şey için bir mirasçı tayin ettik. Yemin akdiyle mirasçı kıldıklarınızın paylarını da verin. Şüphesiz Allah, her şeye şahittir. **34**. Erkekler, kadınlar üzerine idareci ve hâkimdirler. Çünkü Allah birini diğerinden üstün yaratmıştır. Bir de erkekler mallarından (aile fertlerine) harcamaktadırlar. İyi kadınlar, itaatkâr olanlar ve Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır. Fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince: Önce kendilerine öğüt verin, yataklarından ayrılın. Bunlar da fayda vermezse darp edin. Eğer size itaat ederlerse kendilerini incitmeye başka bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür. **35**. Eğer karı-koca arasının açılmasından endişeye düşerseniz bir hakem erkeğin tarafından, bir hakem de kadının ailesinden kendilerine gönderin. Bu arabulucu hakemler gerçekten barıştırmak isterlerse, Allah karı-koca arasındaki dargınlık yerine geçim verir. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilendir, her şeyin aslından haberdardır.*

Kadın-Erkek İlişkileri

32.âyetin iniş sebebi hakkında şu olay anlatılır: Hz. Peygamber'in (s) eşi Ümmü Seleme (r.anhâ):

-"Ey Allah'ın Rasûlü! Erkekler savaşıyor, biz savaşamıyoruz; biz mirasta onların aldığının yansını alıyoruz" diyerek açıklama istemişti. Yine aynı hanım ve başkaları, kadınların

hicretlerinin Kur'an'da zikredilmemesi, bir erkek şahide karşı iki kadın şahidin gerekli bulunmasına paralel olarak amellerin karşılığının da böyle olup olmadığı hususlarında soru sorunca bu ve başka âyetler indi. *(Tirmizî, Tefsir, 5/8-9)*

Âyetteki **"temenni"** kavramı, 'gerçekleşmesi imkânsız veya zor olanı arzulamak'tır. İnsanların yana yakıla arzu ettikleri, imrenip göz diktikleri şeyler hem maddî hem de manevî şeyler olabilir. Sûrenin başından buraya kadar ve bundan hemen sonra zikredilecek hükümler dikkate alınırsa, Allah'ın arzu edilmesini veya göz dikilmesini yasakladığı şeyler arasında öncelikle şunlar akla gelebilir: Zenginlerin serveti, vârislerin farklı hisseleri, yetimlerin malları, kadınların miras payları (cahiliyede mirastan mahrum edilmeleri), mehirleri, her bir cinse Allah tarafından verilen fıtrî / tabii özellikler… *(Kur'ân Yolu)*

Bu ayette Allah, eğer dikkat edilirse, bugünkü problemli sosyal hayata bir çözüm getirecek ahlâkî bir direktif sunuyor. Allah, insanlara başkalarının sahip oldukları için arzu ve kıskançlık duymamaları gerektiğini öğretiyor. Çünkü O, bir hikmete bağlı olarak, herkesi aynı yaratmamıştır. Eğer bu eşitsizlik olmasa, hayat çok saçma ve anlamsız olurdu. Allah her şeyin en iyisini bilen olduğu için, birini güzel, diğerini çirkin yaratmıştır. Birini bedenen güçlü, diğerini zayıf kılmıştır. Birine belli kabiliyetlerle, diğerini başka yeteneklerle donatmıştır. Kimini zengin, kimini fakir yapmıştır. Birazcık düşünülürse; insan kültüründeki tüm çeşitliliklerin, bilgi ve hikmete dayanan bu farklılık ve değişikliklere dayandığı götürür. Ne zaman insanlar bu farklılıkları azaltmaya veya ortadan kaldırmaya yeltenseler, toplumda şu veya bu çeşit bir karışıklık ortaya çıkar. İnsanların, üstünlükleri nedeniyle başkalarını kıskanmaya karşı eğilimleri; hasislik, gırtlak gırtlağa rekabet, düşmanlık, sınıf çatışmaları ve buna benzer kötü sonuçlara yol açar. Böyle bir kafa yapısına sahip olan kişi, Allah'ın, kendisine vermediği şeyi elde etmek için O'nun kurallarına karşı gelir. Ayette Allah, Müslümanlara böyle bir duygudan kaçınmalarını ve başkalarını kıskanmaktan vazgeçmelerini tavsiye ediyor. Allah'ın kendi lütfundan vermesi için dua edip çaba göstermelerini istiyor. Çünkü O, kendisi için hayırlı olan şeyi verir ve O her şeyi bilendir.

"Erkeklere de kadınlara da kazandıklarının karşılığı var." ifadesi ile, 'kadınlar erkekleri, erkekler de kadınları sahip oldukları Allah vergisi üstünlükler nedeniyle kıskanmasınlar; kendi yeteneklerini tam anlamıyla kullansınlar ve herkesin kazancının karşılığı verilir' denmek isteniyor. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

33.âyet: mirasın **kazanma** ile ilgili olmayıp yalnız Allah'ın lütuf ve ihsanı olduğunu ve bundan da erkek ve dişi her bir kişiye kazanma gibi derecelerine göre bir pay verilmiş olduğunu anlatmak için, miras hükümlerini bazı ilavelerle özetleyerek buyurur: Erkeklere ve kadınlara kazançlarına göre birer pay verildikten başka ***bir de erkek ve dişiden her biri için; ana-baba ve akrabaların ve yeminlerinizle akit*** yapıp veyahut *'âqadet'* kırâetine

göre yeminlerinizle karşılıklı anlaşma akdi ***yaptığınız kimselerin***, yani nikâh akdi ile koca veya karının veya koruma akdi ile kölenin efendisinin ***terekelerinden miras alır mirasçılar yaptık***, herkesi yalnız kendi kazancıyla bırakmayıp mirası da hak yaptık ve bunu yalnız erkeklere veya kadınlara değil ikisine de verdik. Bir de yalnız ana baba veya çocukların mirasından değil, genel olarak bütün akrabaların terekelerinden derecelerine göre genelleştirdik. Akrabalıkla da kalmayıp akitlerle de miras verdik ki tüm bunlar yalnız Allah'ın lütfu, ihsanıdır; çünkü Allah vermezse kimse mirasa konamaz. O halde birbirinizin paylarına göz dikmeyiniz, bütün o mirasçılara paylarını veriniz. Ve aranızda mallarınızı bu şekilde de haksızca yemeyiniz. ***"Çünkü Allah, her şeye şahittir."***

34. âyet: Erkeklerin mirasta hak ettikleri paylarının fazla olmasının hikmetini açıklar: ***"Erkekler ve özellikle tam erkek olan erkekler, kadınlar üzerinde hâkimdirler, onların üstlerinde dururlar, işlerine bakarlar, dikkatle gözetir, muhafaza ederler; kâhyaları, müdürleri, koruyucuları, amirleridirler."***

Kavvâm: *'kâim'*in mübalağasıdır; bir kadının işine bakan ve korunmasına önem veren ve işlerini idare edene *"kayyimü'l-mer'eti"*, daha kuvvetli olarak da *"kavvâmü'l-mer'eti"* denir. Bu deyim, erkeğin kadına hâkimiyetini ve fakat rastgele değil, *'milletin efendisi, onlara hizmet edendir'* manası üzere hizmetçilikle karışık bir hâkimiyetini ifade eder. Yani bir taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken diğer yandan da kadının değer ve üstünlüğünü bildirir. Bu ayırım içinde eşitlik iddiasını kaldırarak karşılıklı olarak farklı bir eşitlik metoduyla bir birlik sağlar ki, bu durum, sultan ile ümmet arasındaki karşılıklı haklara benzer ve bu şekilde aile terbiyesi, toplum terbiyesi ve siyasi terbiyenin bir başlangıcı olur. Bunun için Kadı Beydâvî der ki; "Valiler halkı idare ettikleri gibi onlar da kadınları öyle idare ederler."

İşte bu esas, biri Allah tarafından verilen, diğeri çalışmakla kazanılan iki sebebe bağlanır:

"Çünkü erkekler ve kadınların bir kısmını diğerine yaratılış açısından üstün kılmıştır."

"Hüm" zamirinin delalet ettiği mana ile bundan erkeklerin kadınlara üstünlüğü anlaşılırsa da ayet öyle güzel bir açıklama yapıyor ki, bu üstünlük ve değeri, ***"Allah o erkekleri kadınlara üstün kılmıştır"*** diye **mutlak** surette erkeklere tahsis etmiyor, kapalı olarak **bazısının diğer bazısına üstünlüğünü** ifade ediyor. Bu ise, erkeğin kadında bulunmayan, yaratılıştan var olan bazı üstünlüklere sahip olduğu gibi, kadının da erkekte bulunmayan yaratılıştan var olan bazı üstün vasıflara sahip olduğunu ve bundan dolayı her ikisinin birbirine değişik yönlerden muhtaç olduklarını ve ayrıca, her erkeğin ve her kadının seviyelerinin de bir olmadığını ve bu yüzden her erkeğin her kadın ile tek olarak kıyaslanamayacağını ve bununla birlikte bütün bunlar toptan karşılaştırılınca kadınların erkeklere ihtiyacının,

erkeklerin kadınlara ihtiyacından daha fazla olduğunu ifade eder. Ve açıklandığı üzere esas üstünlük ölçüsü olan kazanma ve mal edinme açısından erkek, faaliyet gösterme yeteneğine sahip; kadın ise erkeklerin kuvveti ile korunmaya ve muhafaza edilmeye daha fazla muhtaçtır. Bundan dolayı sonuç olarak genel bir şekilde üstünlük ve faziletin erkek tarafında olduğunu, amirlik ve idarecilik yetkisinin, hakkıyla erkek olan erkeklere verilmesi ve kadınların onlara itaat etmesi, hem bir hak ve hem de kadınların menfaatlerinin gereği olduğunu pek beliğ özlü bir ifade ile anlatır... ***"Kadınlar üzerine hâkimler (kavvâmûn)"*** olarak ailede başkanlık hakkına sahip olmalarının bir sebebi, bu yaratılıştan olan üstünlük; biri de ***"erkeklerin mallarından bir kısmını mehir ve nafakaya harcamaları"*** meselesidir.

Çalışılarak elde edilen bu sebep de öncekine bağlıdır; kadınların mirastan paylarının yarım olması özellikle bununla ilgilidir. Bunda kadınların faydası mirasta erkeklere eşit olmalarından çok fazladır. Şu halde hanımının hakkını vermeyen, kadının malına göz diken ve aile için harcama görevini yapmayan ve ailesinin ırz ve namusunu korumayan erkekler **erkeklerden sayılmazlar**. Şüphesiz, bu görevlerini yapan erkeklerin de kadınlar üzerinde yönetici olmaları ve onlardan itaat ve bağlılık beklemeleri meşru haklarıdır. Bundan dolayı:

"Saliha kadınlar da Allah'a itaat ederler. Kocalarının huzurunda hazır olarak bekleyip haklarına riayet ederler. *Kocalarının gıyabında can, mal, namus, itibar (onur) ve aile sırları gibi korunması lazım gelen hususları* ***Allah'ın korumasına dayanarak korurlar*****."**

Çünkü Allah bunun korunmasını emretmiştir. Peygamberimiz; ***"Kadınların hayırlısı o kadındır ki, baktığın zaman seni sevindirir, emredersen itaat eder, gıyabında bulunduğun zaman da seni malında ve nefsinde korur."*** *(Ebû Dâvûd, Zekât 32; İbn Mâce, Nikâh 5)* buyurmuş ve **bu âyeti okumuştur**.

> Bu âyetin de Ümmü Seleme'nin *'Ey Allah'ın Rasûlü! Erkekler din için savaşıyorlar, biz savaşmıyoruz ve bizim mirastan hakkımız erkeğin yarısı oluyor. Ne olurdu biz de erkek olsaydık!'* sözü üzerine indiği söylenir. Asıl iniş sebebi ise şu rivayettir: Ensar'ın ileri gelenlerinden Sâd b. Rebia'ya karşı hanımı Habibe binti Zeyd b. Züheyr ve bir rivâyete göre Habibe binti Muhammed b. Seleme isyan etmiş, o da bir tokat vurmuş, bunun üzerine babası kızını almış, Efendimize (s) gidip şikâyet etmiş. O da (s):
> **-"Mutlaka ondan kısasını (öcünü) alırız."** buyurmuştu.
> Bunun üzerine bu âyet indi de Hz. Peygamber (s) şöyle buyurdu: **"Biz bir şeyi yapmak istedik, Allah da diğer bir şeyi irade etti ve şüphe yok ki, iyilik Allah'ın irade ettiği şeydedir."**

Bu sebeple saliha kadınları açıkladıktan sonra kocalarına karşı gelen kadınlar için denildi ki:

"Ey hakim olan ve hanımlarının haklarını veren kocalar! Nüşûz (kafa tutup, itaatsizlik) etmelerinden korktuğunuz, böyle bir belirti hissettiğiniz eşlere gelince..."

Nüşûz: Aslında lügatte 'yükseklik ve tümseklik' manasından alınarak kadının kocasına **kafa tutup başkaldıracak bir durum almasıdır** ki, sözde **kendisini yüksek sayıp itaatini ortadan kaldırmış** olur. Büyük müfessirler dediler ki: Kadının nüşûzu; kocasına isyan etmesi (İbn Abbas), koku sürünmemesi, kocasını birleşmekten men etmesi, önceleri kocasına yaptığı muameleyi değiştirmesi ('Atâ), kocasından hoşlanmaması (Ebu Mensur), kocasının şer'î mesken olarak belirlediği evde beraber oturmaktan kaçınıp onun istemediği bir yerde oturmasıdır ki, bu manalar az çok birbirlerine yakındır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Böyle bir durum karşısında önce ***bunlara vaaz ve nasihat edin***; ikinci olarak ***onların yataklarından ayrılın***. Üçüncü olarak ***onları darp ediniz***. Efendimiz (s) kadın dövmemiş, dövmeye izin vermemiş, dövenleri de kınamıştır: ***"Siz eşlerinizi köle döver gibi dövmekten utanmıyor musunuz? Gündüz dövüp gece aynı yatakta yatacaksınız, öyle mi?"*** *(Buhârî, Nikah 93)* ***"Kadınlarını döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir."*** *(Ebû Dâvûd, Nikâh 42)* Kaldı ki, **"darabe"** fiili Arapçada 'iki şeyi birbirinden ayırmak' anlamında kullanılır (Tâc). Kur'ân'da ise, "vurmak" değil; 'getirmek, gezmek, mühürlemek, itmek, mahkûm etmek' anlamlarında kullanılmıştır. *(Hayat Kitabı Kur'ân)*

Bunun üzerine ***size itaat ederlerse artık onlara saldırmak için aleyhlerine başka bir yol aramayın*** ve yaptıkları kusurlarını olmamış gibi sayın. Çünkü *"günahtan tevbe eden günahı olmayan gibidir". (İbn Mâce, Zühd, 30)* Şunu kesin bilin ki ***Allah pek yüksek ve pek büyüktür***. Bundan dolayı Allah'tan korkun da kadınlara karşı size verdiği kuvveti kötüye kullanmayın. Allah'ın size karşı gücü, sizin kadınlara karşı gücünüzden çok fazladır. Sizin Allah'a karşı günahlarınız, kadınların size karşı suçlarından daha çok ve küstahça olduğu halde, Allah sizin tövbelerinizi kabul ve günahlarınızı affederken size itaat eden hanımlarınızın kusurlarını nasıl affetmezsiniz; nasıl olur da onlara saldırmak için bahane ararsınız?

35.âyet: Peki, kadın itaat etmezse ne olacaktır? O zaman iş yargılamaya düşer. Bundan dolayı ey Müslümanlar topluluğu ve özellikle ey hâkimler! ***Koca-karı arasında bir geçimsizlikten endişelerseniz***, onlar arasında bir geçimsizlikten korkar yani evlilik devam ettiği halde aralarının açıldığını anlarsanız ***biri kocanın akrabasından, biri de karının akrabasından olmak üzere iki hakem gönderiniz.*** Çünkü akrabaları onların iç yüzlerini daha iyi bilirler ve faydalarını daha fazla arzu ederler. (Bunların akrabalardan olmaları müstahabdır; yoksa yabancılardan hakem seçmek de caizdir. Hakemi seçme hakkı, ilk önce koca ve karıya aittir...)

Bu hakemlerin yetki dereceleri ne olacaktır? Barıştırma veya birbirinden ayırmanın her ikisini de yapabilirler mi? Bu konuda müçtehitler ihtilafa düşmüşlerdir. Bir kısmı 'eşleri birbirinden ayırabilirler ve bu durumda bir bâin talak ile kadın boşanmış olur' demiştir; bu görüş Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Bir kısmı da 'bunlara eşleri barıştırmak emredilmiştir, onları birbirinden ayıramazlar' demiştir; bu da Hasan'dan rivayet edilmiştir ve bu İmam-ı Âzam'ın görüşüdür. (Gerçi eşleri birbirinden ayırma yetkisi açıkça ifade edildiği, koca da bunu kabul edip ve onlara bıraktığı takdirde bu konuda ihtilaf yoktur. Ancak koca, ayırma yetkisini vermediği takdirde mahkeme kendiliğinden zorla iki hakemi mutlak yetki ile seçebilir mi seçemez mi? Sözün kısası iki hakem, karı-kocanın vekilleri yerinde mi yoksa mahkemenin hükmetmeye izin verdiği vekilleri makamında mıdırlar? Ve mahkemenin bizzat eşleri ayırma yetkisi var mıdır, yok mudur? İhtilaf bu konulardadır. Şüphesiz âyetin gelişi eşleri barıştırma üzerindedir. Onları birbirinden ayırmaktan bahsedilmeyip bu konuda açıklama yapılmamıştır. Ve bu sebeple, bir içtihat konusudur.)

Bu iki hakem ***gerçekten iyi niyetle arabuluculuk kastederler, aralarını düzeltmek isterlerse Allah iki tarafın arasını bulur ve onları barıştırır***; koca ve karının kalplerine sevgi ve dostluk hislerini kor. Bunu nasıl yapar? ***Muhakkak Allah her şeyi hakkıyla bilendir, her şeyden haberdardır***; nasıl yapacağını bilir. Alîm (çok bilen) ve habîr (her şeyden haberdar olan) Allah burada eşleri birbirinden ayırmaktan söz etmedi. Demek Allah'ın rızası geçimsizlik değil iyi geçinmededir, arabuluculuktadır. Görülüyor ki bu hükümler, kadınların itaatsizliği üzerinedir. 'Acaba erkekler tarafından itaatsizlik olmaz mı? Kadın ne olursa olsun itaat etmeye mecbur mudur?', gibi bir soru akla gelebilir.

Evet, erkekler tarafından da itaatsizlik olabilir. ***"Bir kadın eğer kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, karı kocanın aralarında anlaşarak barışmalarında bir sakınca yoktur."*** *(Nisâ 4/128)* âyetinde erkeklerin geçimsizliği ilgili hükümler gelecek, ayrılmak konusu da orada geçecektir. Başlı başına açıklanması için bu konu sonraya bırakılmıştır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

İhsan Edilmesi Gereken On Sınıf

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا (36)

36*. Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Sonra anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, akraba olan komşulara, yakın komşulara, yanında bulunan arkadaşa, yolda kalanlara, sahip olduğunuz kölelere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez.*

Böylece aile hayatının iyiliği sağlandıktan sonra, aile terbiyesinde herkesin bilmesi, genel ve temel olarak öğrenip uygulaması gerekli güzel ahlâklara geçilerek her şeyden önce şu **on vazife** emrediliyor:

1- Allah'a ibadet ve kulluk; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayıp samimiyetle ibadet etmek. **2**- Anneye babaya iyilikle muamele etmek. **3**- Akrabalara iyilik. **4**- Yetimlere iyilik. **5**- Yoksullara iyilik. **6**- Yakın komşuya iyilik (evi yakın olan veya akrabadan olan komşu). **7**- Uzak komşuya (ya evi uzak olan veya akrabadan olmayan ya da Müslüman olmayan komşu) iyilik. (Hz. Peygamber buyurmuştur ki: *"Komşu üç kısma ayrılır. Birisinin üç hakkı vardır; komşuluk hakkı, yakınlık hakkı ve İslâmiyet hakkı. İkincisinin iki hakkı vardır; komşuluk hakkı ve İslâmiyet hakkı. Üçüncüsünün bir hakkı vardır; komşuluk hakkı ki bu kitap ehlinden ve Allah'a şirk koşan komşudur."* Kenzü'l-Ummal, 24891.) **8**- Yanındaki arkadaşa iyilik. (Bu diğer arkadaşlar ve yoldaşlarla beraber koca ve karıyı da kapsar.) **9**- Yolculuktan gelen misafire veyahut herhangi bir misafire iyilik. **10**- ve elinizin altındaki köle ve cariyelere iyilik.

"Allah kibirlenip-böbürlenen*(muhtâl)* ***ve öğünenleri****(fehûr)* ***sevmez."*** Özellikle o kibirli cimrileri ki:

Cimrilik Edip Cimriliği Emredenler

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (37) وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنْ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا (38) وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا (39)

37*. Onlar hem cimrilik ederler hem de herkese cimrilik tavsiye ederler ve Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimeti gizlerler. Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırladık.* ***38****. Onlar Allah'a ve ahiret gününe iman etmedikleri halde mallarını insanlara gösteriş yapmak için harcarlar. Şeytan kimin dostu olursa, o ne kötü arkadaştır!* ***39****. Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan gösterişsiz harcasalardı kendilerine ne zarar gelirdi? Allah onların söz ve işlerini çok iyi bilendir.*

37.âyetin nüzul sebebi: Bazı Yahudilerin ensara, *'mallarınızı muhacirler için harcamayınız, fakir düşmenizden endişe ediyoruz'*, demeleri üzerine bu âyet inmiştir. *(Beydavî Tefsiri)*

37-39. âyetlerde sözü edilen; *"Allah'ın sırf lütuf ve kereminden kendilerine vermiş olduğu malı ve ilmi gizleyenler ve o gösteriş için harcama yapan böbürlenenler"* de **Allah'ın sevmeği** kişilerdendir.

39.âyetin soru şeklinde gelişi; cevabı araştırmaları için onları düşünmeye teşvik eder. *(Beydavî Tefsiri)*

38.âyet: Malını gösteriş için harcayanlara dost olan **şeytan**; içteki-dıştaki şeytan ile avaneleridir.

Muhammed Esed, **şeytanın dostluğu**nu; Şeytan'dan ***"sizi fakirlik ihtimali ile korkutuyor ve size cimrice davranmanızı telkin ediyor"*** diye söz edilen Bakara 2/268. âyete atıfla şöyle anlar: Ona tâbi olanlar, ***"Şeytan'ı yakın dost (karîn) edinmiş olurlar".*** *(Kur'ân Mesajı)*

Peygamberimizi Ağlatan Âyet

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُنْ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا (40) فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا (41) يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا (42)

40*- Şüphesiz ki Allah, kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa, onun sevabını kat kat artırır. Ve kendi katından büyük bir mükafat verir.* ***41****- Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman kâfirlerin hali ne olacak!* ***42****- Allah'ı inkar edip peygambere isyan edenler, Allah'tan hiçbir sözü gizleyemez halde o gün yerle bir olmayı isterler.*

40. âyet: Allah, kulun **zerre** kadar iyiliğini değerinden fazlasıyla, ederini katlayarak ödüllendirir; iyilik ve ibadet kulun elinden gelendir, ödülü ise Allah verir ve şanına lâyık bir şekilde ihsan buyurur.

"Zerre"; küçük karıncalara ve havadaki tozlara denir; bir şeyin en küçüğü demektir. *(Beydavi Tefsiri)*

41. âyet: Kendilerine hak din ve peygamber gönderilen her ümmetin şahidi peygamberi olacaktır. Kıyamette Allah Teâlâ ümmetleri toplayacak, hesaba çekecek, peygamberlerini de şahit tutacaktır. İyi ahlâkı tamamlamak için gönderilmiş, bütün hak dinlerin değişmez esaslarını son olarak aydınlığa çıkarmış ve uygulamış, insanlığa kıyamete kadar sürecek bir din ve nizam getirmiş olan Hâtemü'l-Enbiyâ da bütün peygamberlerin şahidi olacaktır. Çünkü o, diğerlerinin getirip tebliğ ettiklerini ve daha fazlasını bilmektedir. ***"Şehîd"*** ve ***"şahid"***in bir manası da 'temsil eden, şahsında gösteren'dir. Peygamberler Allah Teâlâ'nın irade ve rızasını temsil eden, onun dilediği, beğendiği, hoşnut olduğu kulu şahıslarında gerçekleştiren kâmil insanlar, has kullar ve bu manada canlı şahitlerdir. Hâtemü'l-Enbiyâ olan Hz. Muhammed ise bütün peygamberlerin güzel sıfat ve özelliklerine vâris olmuş, yalnız kendisine ait bulunan kemâlât ile de onları aşmıştır. Onun bütün peygamberlere şahit olması, bu özelliğinin tabii bir sonucudur. İnsanlar dünyada yaşadıkları kulluk imtihanının âhirette

sonucunu almak üzere toplandıklarında peygamberleri, bir "cevap anahtarı" gibi onlara takdim edilecek; doğru ve yanlışlarını onların şahıslarında, kendi gözleriyle görecek, vicdanlarıyla hissedeceklerdir. *(Kur'ân Yolu)*

> İbn Mesud'dan rivâyet olunur: Bir gün Hz. Peygamber ***"Bana bir Kur'ân oku"*** diye emretti. Ben de:
> *-"Ey Allah'ın elçisi! Bana Kur'ân'ı öğreten sensin"* dedim.
> *-"Başkasından dinlemeyi severim"* buyurdu. Bunun üzerine Nisâ sûresinden başlayıp bu (41.) âyete geldiğimde, **Rasulüllah ağladı**, ben de okumayı kestim. *(Buhari, Tefsiru sureti 4/9)*
> ***"Her ümmetten bir şahid getirdiğimiz, Ey Muhammed! Seni de o şahidler üzerine şahid getirdiğimiz vakit, o kıyamet günü o kâfirlerin hali ne olacak?"*** İşte cevabı:

42. ***"O gün, inkâr edip Peygambere isyan edenler yerle bir olmak isterler ve Allah'tan hiçbir sözü gizleyemezler."*** Çünkü Yâsîn sûresindeki ifade ile **ağızları mühürlenip elleri ve ayakları konuşacaktır**.

Teyemmüm

Burada iç temizliği ile dış temizliği, ***"Allah'a kulluk edin!"*** emrinin manevî bir sırrını ortaya koymak ve imandan sonra ibadetin en önde geleni **namaz** ve namazın ilk şartının da maddî-manevî pislikten arınmak olması ve büyük abdest olan **gusl**ün de **nikâh** ve **aile** hükümleri ile ilgisinin olması, bunların yerine getirilmesinin ise her şeyden önce ve idraki korumakla olacağı anlatılmak üzere buyuruluyor ki:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا (43)

43- Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüb iken de yolcu olanlar müstesna gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince veya kadınlara dokunup (cinsel ilişkide bulunup) su da bulamazsanız o zaman tertemiz bir toprak ile teyemmüm edin. Niyetle yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.

Bu âyetin, henüz içki haram kılınmamışken Abdurrahman b. Avf'ın ziyafetinde içki içip sarhoş olan bir sahabenin namaz kıldırırken Kâfirûn suresinin âyetini yanlış okuması üzerine indiği rivâyet edilir.

Sarhoşluğun cünüplük ile ve ondan sakınmanın da abdest ve gusül ile beraber söz konusu edilmesi ve bu durumda müminin namaza yaklaşmaktan men edilmesi, sarhoş edici maddelerin haram olduğunu ve pisliğini anlatmak için ne kadar beliğ ve edebîdir. Bu mana, Maide sûresinde ***"...pisliktir, ondan sakınınız."*** *(Maide 5/90)* diye açıkça anlatılacaktır.

"Sarhoş iken namaza yaklaşmayın." Bazı müfessirler ***"salât"***tan maksat **cami** ve **namazgâh** olup, 'bununla sarhoşlar camilere girmekten men edilmişlerdir', demişler ise de bu manayı anlamak için ***salât***'ı, esas manasından çıkarmaya gerek yoktur. Bu yasak, söylediğini bilmeyen sarhoşun namazının sahih olmadığına ve bundan dolayı sarhoşluğun haram olduğuna delalet ettiği gibi, sarhoşun ve cünübün camiye girmesinin ve ona yaklaşmasının yasak olduğuna da işaret yoluyla delalet edebilir. Bundan dolayı sarhoşun ve cünübün camiye girmeleri ve hatta yakınında bulunmaları caiz değildir:

Yolculuk hariç cünüp iken yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın*; dolayısıyla camiye de girmeyin.*

"Cünüb": Cenabet olan yani menisi gelen kimsedir; masdar gibi hem bir kişiye hem çoğula denilir.

"İğtisâl": Gusletmek, yani tepeden tırnağa yıkanmaktır.

"Âbirî sebîl": 'Yolculuk edenler, sefer halinde bulunanlar' demektir. Bunların önceki hükümden ayrılmasının, **teyemmüm** meselesinden dolayı olduğu şimdi anlaşılacaktır. Bununla beraber âyetin mânâsı, genel olarak yoldan geçme durumuna da gelebilir. Bu itibarla da cünübün namaz kılınan camiden değil, fakat yanındaki yoldan geçmesinin caiz olduğuna bir işaret olur. Bu istisna kaydının, cünüb ile yıkanma arasında bulunduğu için sarhoşlarla ilgili yönü yoktur. Demek; söylediğini bilmeyen sarhoşların cami yakınından geçmelerine de izin yoktur. Çünkü aslında sarhoşluğa izin yoktur.

"Yahut biriniz abdest bozmaktan (gâit) gelince..." **Gâit**: 'Engin, çukur yer' demek olup helaya işarettir. Heladan gelmek de kinaye yoluyla hades ve abdest bozmak demektir.

"Kadınlara dokununca...": Bunun özel şekilde dokunmak demek olan iki cinsel organın birbirine değmesi manasına geldiğinde ittifak vardır ve boy abdesti gerekir. Fakat bunda el veya diğer şeylerle yalnız **vücudun vücuda dokunması** manasına da gelmesi kastedilmiş mi kastedilmemiş midir? Burada âlimler ihtilaf etmişler. **Hanefilere** göre bu mânâ kastedilmemiştir. Bundan dolayı kadının bir tarafına yalnız dokunmakla abdest bozulmaz. **Zâhirî** ve **Şâfiî** mezhebine göre bozulur, boy abdesti değil, yalnız abdest gerekir. Ancak Zâhiriler, **"mülâmese"** kelimesinin dış görünüşüne bakarak 'dokunanın abdesti bozulur, dokunulanınki bozulmaz' demişlerdir. İmam eş-Şafiî ise, ikisinin de abdestinin bozulacağını söylemiştir. Hanefiler hafifletmeye, Şafiîler de işi sağlama bağlamaya ve ihtiyata riâyet etmişlerdir.

Kısaca cünüb iken hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya ister yolculukta, isterse evde abdest bozar veya kadınlara dokunur, boy abdesti veya abdest gerekir de bir su bulamazsanız -ki hastalıktan dolayı su bulamamak gerçekten veya hükmen su bulamamaktan daha genel olmuş oluyor- böyle su bulamadığınızda; ***"temiz toprakla teyemmüm edip, yüzlerinize ve ellerinize mesh ediniz"***.

"Teyemmüm": Lügatte 'kast etmek" demektir. Bundan dolayı niyetsiz teyemmüm olmaz, niyet teyemmümün aslına dahildir. **"Saîd"** de 'yeryüzü' demektir ki, taşı toprağı kapsar. Bundan dolayı eline hiç toprak bulaşmasa bile bir taş ile teyemmüm etmek caiz olur. Fakat İmam Şâfiî 'birazcık olsun toprak bulaşmalı' demiştir. **"Tayyib"** de 'tertemiz' demektir. Bundan dolayı pis veya şüpheli olmamalıdır. Demek olur ki, İslâm'da maddi ve manevi temizlenme meselesinin o kadar önemi vardır ki, su bulamadığı zaman hiç olmazsa boy abdesti veya abdest yerine temizlenmeye niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp maddi yönden de tertemiz bir toprağı abdest uzuvlarının yarısı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerine dokundurmalıdır. Yani ellerini bir defa toprağa vurup mesh etmeli, bir defa da vurup dirseklerine kadar ellerini mesh etmelidir. İmanı olmayanlar 'bundan ne çıkar', diyebilirler. Fakat aklın bundan en az alacağı ders şudur ki, insan hem dış ve hem de iç temizliğini bırakmamalıdır. **Kalp temizliği** esastır. Kalbi pis olan ne yapsa temizlenmez ve fakat yalnız kalp temizliği de yetmez. Maddi olarak dışını da temizlemelidir. Su bulamayınca zaruret durumunda teyemmüm etmek, aslında kalple ilgili bir temizlik işi olmakla beraber maddi şartın ve zahiri şeklin de *"tamamı elde edilemeyen şeyin hepsi terkedilmez" (Keşfü'l-Hafâ, 2258)* düsturunun ifadesi üzere en güzel şekilde korunmasıdır. ***"Şüphesiz ki Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır."*** Bunun için teyemmüme ruhsat verir. Fakat sarhoşluğa ve cünüp durmaya müsaade etmez. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Kelime ve Kavramları Çarpıtanlar

Burada, akıl ve şuuru korumaya ve maddi manevi temizliğe ermekle özellikle akıl ve düşünce ile ilgili terbiyeye parlaklık ve ahlâk ile dindarlığa kuvvet verilmek ve bu şekilde aile terbiyesinden genel terbiyeye ve herkesin düzelmesine doğru gidilmek, savaşmak ve din uğrunda savaşa girişmek için dost ve düşmanı, mümin ve kâfiri, hak ve batılı, düzen ve bozukluğu ayırt etmek ve karşılaştırmak üzere sarhoş durumunda bulunan sapıkların ve düşmanların durumuna dikkat çekilerek buyuruluyor ki:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنْ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ (44) وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا (45) مِنْ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا

لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا (46)

***44**- Kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar, sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar. **45**- Allah sizin düşmanlarınızı çok iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter. Ve yardımcı olarak da Allah yeter. **46**- Yahudilerden bir kısmı, (Allah'ın kitabındaki)kelimeleri asıl mânâsından kaydırıp(tahrif); dillerini eğerek ve dine saldırarak, "Sözünü işittik, emirlerine isyan ettik, dinle, dinlemez olası ve râinâ (bizi gözet)" diyorlar. Halbuki onlar, "İşittik ve itaat ettik; dinle ve bize de bak" deselerdi bu, kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden kendilerini lanetlemiştir. Artık onlar, pek azı müstesna, iman etmezler.*

44-45.âyet: Sûre bir yandan aile, miras hukuku, ibadet gibi alanlarda Müslümanlara has hükümleri açıklarken diğer yandan hak dine inanmayanların dünya hayatında diğer inanç sahiplerine karşı kaba, haksız, insafsız, zalimce davranışlarını anlatıyor ve bunların âhirette görecekleri ağır cezaları tasvir ediyor. Bu mukayeseli anlatım tarzı müminlerin içinde bulundukları durumu daha iyi kavramalarını, nimet ve iyilikleri Allah'tan bilip şımarmadan şükretmelerini, karşılaştıkları güçlük, külfet ve sıkıntıları ise fazla büyütmeden sabır ve tahammül göstererek ecre çevirmelerini sağlar. **44-57. âyetler** yukarıda geçen 36-42. âyetlerin konu bütünlüğü bakımından devamı gibidir. Başta yahudiler olmak üzere bütün kâfirler ve inanmadıkları halde inanmış gözüküp Müslümanları aldatan münafıklar bu âyetlerde müminlere tanıtılıyor, tuzak ve taktikleri açıklanıyor ve Müslümanlar uyarılıyor. *(Kur'ân Yolu)*

46.âyetteki ***"Yahudi olanlardan"*** ifadesi, kendilerine dikkat çekilen ***"Kendilerine kitaptan bir nasip verilenler"*** âyetinin açıklamasıdır. Yani burada söz konusu olan yahudilerdir. Bunlar ***"kelimeleri yerlerinden kaldırıp değiştirirler (tahrif ederler), dillerini eğerler bükerler"***.

Tahrif (bozma) şekli hakkında üç yöntem rivayet edilmiştir:

1- Bir kelimeyi diğer kelime ile değiştirirler. Mesela Tevrat'ta, Hz. Peygamber'in vasıfları ile ilgili olan ***"reb'a"*** kelimesini 'uzun olmayan' terimine, aynı şekilde ***"recm"*** kelimesini 'had (şer'î ceza)' deyimi ile değiştirmeleri gibi ki, yazıdaki değiştirmedir. Buna karşı 'her tarafta meşhur olan bir kitap böyle nasıl değiştirilebilir, bu mümkün müdür', denemez. Çünkü bu gibi değişiklikler en fazla bir dilden diğer dile nakletme ve tercüme sırasında meydana gelir. Bunun için tercüme işi hem yetenek hem de doğruluk işidir. Bundan başka yazanların pek az ve iyi hafızlar olmaması veya az olduğu zamanlarda bunun kopya etmeler esnasında yapılması da mümkün olur. Daha sonra bu gibi değiştirmeler aslını bilenleri aldatmamakla beraber diğerlerini kolaylıkla aldatabilir.

2- Ortaya şüphe atma ve yanlış yorumlarla bir kelimeyi öteye beriye çekerek manasını haktan batıla çevirmektir ki, bu da tefsir ve açıklamada yapılan bir **manevi tahrif**tir. Fahreddin Razi "Nitekim zamanımızdaki bidat ehli de görüşlerine aykırı olan ayetlerde böyle yapıyorlar" demiş, ***tahrif***in tefsirinde bu ikinci şeklin asıl olduğunu kaydetmiştir.

3- Yalnız kitap değil bir söz söyledikleri zaman duydukları ve kalplerinde bildikleri gibi dosdoğru söylemeyip değiştirerek söylemeleridir. Çünkü Yahudiler Hz. Peygamberin huzuruna gelirler, bazı şeyler sorarlar, yanından çıktıkları zaman Peygamberin sözlerini değiştirerek yaymaya çalışırlardı. İşte Kur'ân bunların değiştirme şekillerini şu misallerle anlatıyor: Değiştirirler ***ve derler ki "işittik ve isyan ettik"*** bu bir, ***"işit, işitmez olası"*** bu iki, ***"râinâ (bizi gözet)"*** bu da üç. Yani Peygambere karşı:

I- İlk önce; ***"semi'nâ ve ata'nâ: işittik ve itaat ettik"*** diyecek yerde ***"semi'nâ ve asaynâ: işittik ve isyan ettik"*** derler, hep tersini yaparlar.

II- İkinci olarak; ***"ismı': dinle"*** diyecek yerde ***"ğayra müsma'ın"*** diye bir de cinas ilave ederler ki, bu kelime bir taraftan övgü ve saygıya, bir taraftan ihanet ve sövmeye delalet eder.

Çünkü 'işittirilmiş olmayarak' demek olduğundan, bir yönden 'lütfen ve tenezzül ederek dinle, çünkü sana karşı söz söylemek ve zorla dinletmek haddimiz değildir', mânâsına bir saygı ifadesi olabileceği gibi, öte yandan bir kaç yönüyle de küçümseme ifade eder. İlk olarak, *"dinle ha söz dinlemez"*; ikinci olarak, *"dinle ha dinlenmeyesice"*; üçüncü olarak, *"dinle ha iyi haber işitmeyesice"* manalarına da gelebilir ki, bunlar hep sövmek ve küçümsemektir; dördüncü olarak; *"dinle fakat benden işitmiş olmayarak dinle"* demek de olabilir ki, bu da bir sırrı emanet bırakma gibi olmakla beraber yalancılık teklifini kapsayan bir münafıklığı da içerir.

III-***"Râinâ"*** kelimesi de böyle iki yönlüdür. *(Bakara/104. âyette geçtiği gibi)* İşte bunlar böyle derler ve kelimeleri yerlerinden böyle tahrif ederler de bunları söylerken ***dillerini burarak***, sarhoş gibi ağızlarını eğerek söylerler, ***hem de dini kötülemek için söylerler. Oysa bunlar Peygambere*** *'işittik ve isyan ettik' diyeceklerine "işittik ve itaat ettik"; 'dinle işitmez olası' diyeceklerine yalnız* ***"isma': dinle"; ve*** *'bizi gözet' diyeceklerine* ***"unzurnâ: bize bak" deselerdi kendileri için elbette daha hayırlı olurdu. Fakat inkârlarından dolayı Allah onları lânetledi, onun için bunlar iman etmezler, etseler de pek az ederler.*** Ya pek az bir şeye iman ederler veya faydası olmayacak az bir zamanda, mesela can çekişme durumunda iman ederler veya içlerinde iman edenleri pek az bulunur. Fakat bulunur. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Bundan dolayı bunlara ve bütün kitap ehline bir nasihat ve davet olarak değişik bir hitap yapılıyor:

Allah Şirki Asla Affetmez

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللهِ مَفْعُولًا (47) إِنَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدْ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا (48) أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمْ بَلْ اللهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا (49) انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا (50)

***47**- Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin yanınızda bulunan(Tevrat)ı tasdik etmek üzere indirdiğimiz bu kitaba iman edin. Biz birtakım yüzleri silip de enselerine çevirmeden yahut cumartesi halkını (Yahudileri) lanetlediğimiz gibi onları lanetlemeden önce iman edin. Yoksa Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir. **48**- Doğrusu Allah, kendisine ortak koşulmasını asla affetmez. Ondan başkasını ise, dilediği kimseler için bağışlar ve mağfiret buyurur. Her kim Allah'a şirk koşarsa gerçekten pek büyük bir günah ile iftira etmiş olur. **49**- Kendi nefislerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır! Ancak Allah, dilediğini temize çıkarır. Onlara kıl kadar zulmedilmez. **50**- Bak nasıl da Allah'a yalan uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter.*

47. âyet: ***"Yüzleri silip de (natmise)..."***

"Tams": Aslı 'bir şeyin izlerini yok etmek ve işaretlerini gidermek' manasına olup, burada yüzlerin kılığından çıkarak yüz denecek durumları kalmamak manasını ifade eder. İbn Abbas (r.a) deve tabanı, hayvan tırnağı gibi olması ile, Katade ve Dahhâk *"Dileseydik o kâfirlerin gözlerini silme kör ederdik (le-tamesnâ)" (Yâsin 36/66)* manası üzere gözlerin görmez olması ile, bazı müfessirler de yüzlerinin maymun yüzü gibi çirkin ve perişan olması ile misal verir ve açıklarlar. Bu şiddetli bir uyarıdır ki, hem dünya ile ilgili hem ahiretle ilgili felaketleri hatırlatır. Bununla birlikte dünya ile ilgili olması daha açıktır.

48.âyet: ***"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz..."***

Burada **"şirk"**, kayıtsız olduğundan, **mutlak surette kâfirlik** demek olduğu unutulmamalıdır. Bunun kitap ehline iman teklif etme yerinde gelmiş olması da bu konuda özel bir ipucu teşkil eder.

Bu âyetin inmesi üzerine Yahudiler, 'Biz müşrik değiliz, Allah'ın özel ve ileri gelen kullarındanız', demişlerdi. *"Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" (Maide, 5/18)*; *"Ateş bize sadece sayılı günlerde dokunur." (Bakara, 2/80)* dedikleri gibi. Bazı Yahudiler bir gün çocuklarını alıp Efendimizin (s) huzuruna gelmişler, *'Ey Muhammed, bunların günahı var mıdır?'* demişler; 'Hayır' buyurulmuş, bunun üzerine 'İşte biz de tıpkı bunlar gibiyiz, gece yaptığımız günahlar

gündüz, gündüz yaptığımız günahlar gece örtülür' diye kendi nefislerini tezkiye etmişlerdi. Bunun üzerine bunlar hakkında **49-50. âyetler** nazil oldu:

"Kendi nefislerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır! Ancak Allah, dilediğini temize çıkarır. Onlara kıl kadar zulmedilmez."

"Bak nasıl da Allah'a yalan uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter."

Ders 20

NİSA SÛRESİ, 51-59. ÂYETLER

Tağut'a İnanan Lanetliler[34]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنْ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا (51) أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمْ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنْ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا (52) أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنْ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا (53) أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا (54) فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا (55)

***51**. Kendilerine kitaptan pay verilenleri görmedin mi? Onlar cibt'e (puta) ve tağut'a inanıyorlar ve kâfirler hakkında 'Bunlar müminlerden daha doğru yoldadır' diyorlar. **52**. Onlar Allah'ın lânetine uğramış kimselerdir. Allah birine lânet ederse ona yardım edecek birini bulamazsın. **53**. Yoksa onların Allah'ın mülkünde bir payları mı var? Eğer öyle olsaydı, insanlara bir çekirdek kırıntısı bile vermezlerdi. **54**. Yoksa Allah'ın, lütfundan insanlara bağışlamış olduğu şeyleri çekemiyorlar, bu yüzden onları kıskanıyorlar mı? Oysa biz İbrahim'in soyundan gelenlere de kitap ve hikmet vermiş, kendilerine büyük bir egemenlik bağışlamıştık. **55**. Fakat İbrahim'in soyundan gelenlerin kimi O'na inandı, kimi de kendisine sırt çevirdi. Öylelerinin hakkından alevli cehennem gelir.*

Cibt'e ve Tağut'a İnananlar

Kendilerine Kitaptan pay verilenler herkesten önce Kur'an'a inanmalı, putperestliğe karşı çıkmalı, Allah'ın kitabını hayatlarına hâkim kılmalı, tağut yolunda gitmemeli idiler. Fakat Yahudiler, bunu yapmayıp batıla ve putperestliğe uyuyorlar. Zira **cibt**lerinin[35] peşinden gidiyor; Allah'ın onayı olmaksızın kâhinlerine ve hahamlarına yasa koyma yetkisi tanıyorlar. Bu anlamda ***tağut***'a inanıyorlar.

---

34 Bu bölüm, şehid üstad **Seyyid Kutub**'un, ***Fi Zılâli'l-Kur'ân***'ından özetlenmiş, dipnotlarda ise bazı ilaveler yapılmıştır.

35 "Cibt"; kendisine ibadet edilen puttur. *(Beydavî Tefsiri)* Arapça **"cibt"** kelimesi; 'anlamsız, hiçbir dayanağı olmayan saçma bir şey' anlamına gelir. İslâm ıstılahında ise, büyücülük, müneccimlik, gelecekten haber verme, kehanet gibi şeylere *"cibt"* denir. Hz. Peygamber (s) buyurdu ki: ***"Kuşların sesinden, hayvanların ayak izinden yararlanarak gelecekten haber vermek ve diğer bütün kehanet çeşitleri cibttir."*** O halde **cibt**; 'bâtıl inanç, hurafe' ile eş anlamlıdır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)* İkrime, '**cibt** ve **tağut** müşriklerin taptıkları iki putun adıdır'; İbn Abbas, '**cibt** putlar, **tağut** putlar adına konuşan ve onların durumlarını izah eden kimselerdir'; Hz. Ömer, Mücahid ve Şa'bî, '**cibt** sihir, **tağut** şeytandır; şeytan insan suretine girer ve insanlar onun önünde muhakeme olmak isterler'; Katade ve Süddi, '**cibt** şeytan, **tağut** kâhindir'; Said b. Cübeyr, '**cibt** kâhin, **tağut** şeytandır'; İbn Abbas ve Dehhak, '**cibt**'ten kasıt Huyey b. Ahtab, **tağut** Ka'b b. Eşref'tir'; diğer bir rivayete göre Mücahid, '**cibt** Ka'b b. Eşref, tağut insan şeklinde şeytandır' demiştir. *(Taberi Tefsiri)*

Tâğût: Allah'ın şeriatının dışından kaynaklanan hüküm demektir. Sözlük anlamı **'azgınlık, taşkınlık, ölçü dışına çıkmak'**tır. Sözkonusu tutum da bir tür taşkınlık ve ölçüyü çiğnemektir. Zira yalnız Allah'ın tekelindeki egemenliği insanlardan birine yakıştırmaya kalkışıyor ve Allah'ın hak ve adalete dayanan şeriatının disiplini altına girmiyor. Bu tutum bir taşkınlık ve kuralları çiğneme olayıdır. Bu tür taşkın hükümlere inananlar ve uyanlar ya Allah'a ortak koşmuşlardır ya da doğrudan doğruya kâfirdirler...

Cibt'e ve **tağut**'a inanan bu şaşkınlar Allah'ın kitap verdiği, kendilerine Kur'an'ı gönderdiği Müslümanlara karşı kâfirlerin tarafında yer alıyor ve onlara hak veriyorlar:

"Kâfirler hakkında 'Bunların yolu, müminlerin yolundan daha doğrudur' diyorlar."

Rivayete göre Medine'den bir Yahudi heyeti Kureyş'le görüşmeye gitti. Rahiplerini göstererek:

-'Bunlar Yahudi hahamlarıdırlar. İlk kutsal kitabı iyi bilirler. Sorun onlara; sizin dininiz mi, yoksa Muhammed'in dini mi üstündür?' dediler.

Kureyşlilerin bu yoldaki soruları üzerine Yahudi hahamları şu cevap verdiler:

-'Sizin dininiz Muhammed'in dininden daha üstündür. Sizin yolunuz Muhammed'in ve O'nun peşinden gidenlerin yolundan daha doğrudur'.

Bunun üzerine Allah (c.c); ***"Kendilerine kitaptan pay verdiklerimiz..."*** ile başlayan ve ***"...kendilerine büyük bir egemenlik bağışlamıştık"*** diye biten (51-54.) ayetler grubunu indirdi.'

Bu ayetlerde onlara **lânet** ediliyor, dünya ve ahirette desteksiz ve yardımcısız kalmaya mahkûm oldukları bildiriliyor. Çünkü onlar, Kureyş putperestlerine destek olmak için gitmiş, onların gönüllerini alıp taraftarlıklarını kazanmak için bu sözleri söylemişlerdi. Nitekim Kureyşliler Yahudilerin isteklerini olumlu karşılayarak **Hendek** (Ahzab) savaşında onların tarafında Müslümanlara karşı savaşa girdiler. Allah da onları kötülüklerini engelledi ve onları kinleri ile baş başa bıraktı, istediklerine ulaşamadılar…

'Putperest Kureyşlilerin dini Muhammed'in ve peşinden gidenlerin dininden daha üstündür; yolları da Kur'an'a ve Peygamber'e inananların yolundan daha doğrudur" demeleri Yahudilere çok görülmez. Onlar doymaz hırsları ve dinmez kinleriyle her zaman hakka ve doğruya karşı batılı, eğriyi desteklerler.

Yahudiler aynı sözü bugün de söylüyorlar, yarın da söyleyecekler. Onlar günümüz dünyasının her yerindeki başarılı İslâmî hareketleri, denetimleri altındaki propaganda araçları ile

lekelerler; bu hareketleri gözden düşürüp kuvvet yolu ile ezmek isteyen batıl taraftarlarını olanca güçleri ile desteklerler. Tıpkı ilk İslâmî hareketi gözden düşürüp ezebilmek için putperest Kureyşlileri destekledikleri, onlarla güç birliği yaptıkları gibi.

İğrenç ikiyüzlülükleri, hile ve düzenbazlıktaki maharetleri ve şartlar sebebiyle, kimi zaman eğriyi ve eğrinin taraftarlarını açıktan övemeseler de hakkı ve hak taraftarlarını hep karalar, batılın hakkı ezmesine, sindirmesine hep destek verirler. Çünkü İslâm'a karşı besledikleri kin o kadar koyu ve katıdır ki, en küçük bir İslâmî diriliş hareketine hatta böyle bir hareketin gölgesine bile tahammül edemezler. Yahudilerin tarih boyunca sergiledikleri karakter, uyguladıkları strateji ve güttükleri amaç aynıdır. Allah bu yüzden onlara **lânet ediyor**, onları rahmetinden kovuyor, desteğinden yoksun bırakıyor. Allah'ın desteğinden yoksun kalanlar, bütün dünyanın destek ve yardımını kazansalar bile aslında destekçisiz ve yardımcısızdırlar: ***"Onlar Allah'ın lânetine uğramış kimselerdir. Allah birine lânet ederse ona yardım edecek birini bulamazsın."***

Günümüzde bütün batılı devletlerin Yahudileri destekliklerini görünce paniğe kapılıp sorabiliriz: **'Hani Allah onları lânete çarptırdığını vaat etmişti? Hani Allah'ın lânetine uğrayanlar yardımcı ve destekçi bulamazlardı?'** Fakat bilmeliyiz ki, asıl yardım edici, asıl destekçi insanlar da devletler de değildir. Bu devletlerin ellerinde en güçlü silahlar ve türlü türlü füzeler olsa da bu böyledir. Gerçek yardımcı yüce Allah'tır! O, kendisini destekleyenin destekçisidir.

"Allah, dinini destekleyenleri kesinlikle destekler." *(Hacc 22/40)* Yüce Allah zatına gerçekten inanıp, tüm güçleri ile sistemine bağlananların, hoşnutluk ve teslimiyet içinde şeriatının hakemliğine başvuranların yardımcısı ve destekçisidir. Allah bu ayette böyle bir ümmete yardım etmeyi, destek sağlamayı vaat ediyor. Allah o günkü Müslümanlara vaadini fiilen gerçekleştirdi; bu vaad bugün de ancak **gerçek Müslümanlar** için gerçekleşecektir.

> O halde günümüzde ateistlerin, putperestlerin, Hıristiyanların hep birlikte Yahudileri desteklemeleri, arkalamaları karşısında paniğe kapılmayalım ve yılgınlığa düşmeyelim. Onlar zaten her zaman İslâm ve Müslümanlar karşısında ve Yahudilerin yanında olup onların destekçileri olurlar. Asıl güç dengesini değiştirecek destek ve yardım bunlarınki değil, Allah'ın yardımıdır. Allah'ın yardım vaadi ise, Müslümanlar **"gerçek Müslüman" oldukları gün gerçekleşecektir**; öyleyse **gerçekten Müslüman olmaya** çalışılmalıdır...

İnsanlığın Baş Düşmanları

Yüce Allah tutum, davranış ve sözleri sebebiyle Yahudileri lânetine çarptırıp yalnızlığa mahkûm ettiğini açıkladıktan sonra onların başka bir tutumunu da kınıyor: **müminlere yönelik**

ilâhi nimeti kıskanmalarını… Allah'ın müminlere verdiği nimet ise; **Hak Din, zafer ve egemenlik-iktidar nimeti**...

53-54. ayetler Yahudilerin **pinti karakterlerine**, başkalarının elindeki her şeyde gözü kalan çekememezliklerine de parmak basar. Oysa yüce Allah onlara ve atalarına da bol bol nimet bağışladı. Fakat bu ilâhi bağışlar onları cömert kılmadığı gibi kıskançlıktan ve açgözlülükten de vazgeçirmedi:

"Yoksa onların Allah'ın mülkünde bir payları mı var? Eğer öyle olsaydı, insanlara bir çekirdek kırıntısını bile vermezlerdi. Yoksa Allah'ın karşılıksız lütfunun eseri olarak insanlara bağışlamış olduğu imtiyazı çekemiyorlar, bu yüzden insanları kıskanıyorlar mı?..."[36]

Aman Allah'ım, ne tuhaf şey! Adamlar, Allah'ın herhangi bir kuluna kendi katından bir nimet bağışlamasını çekemiyorlar. Yoksa bunlar -haşa- yüce Allah'ın ortakları mı? Yoksa O'nun mülkünde, varlığında payları mı var? Eğer bu mülkte, bu varlıkta payları olsaydı insanlara bir çekirdek kırıntısını, bir tohum zerresini bile çok görürlerdi. O kadar cimri ve pintidirler.

Ayetteki ***"nukre"*** çekirdeğin sırtındaki **cücük** demektir[37]. Eğer onların Allah'ın mülkünde payı olsa, pintilikleri ve bencillikleri yüzünden insanlara bu çekirdeğin cücüğünü bile vermeye elleri varamazdı...

Yahudiler Allah'ın Peygamberimize ve Müslümanlara bağışladığı **İslâm nimeti**ni mi kıskanıyorlar?... Evet, onların içini kemiren kurt budur. Üstelik Araplar üzerinde kurdukları egemenlik de elden gidiyor!

Fakat yüce Allah başkalarına peygamberlik ve yeryüzü egemenliği verdi diye ne yüzle insanları kıskanıyorlar? Oysa Allah, Hz. İbrahim'e ve soyundan gelenlere kutsal kitap, peygamberlik, egemenlik ve iktidar vermişti. Fakat bu nankörler bu bağışın değerini bilmediler, bu nimete sahip çıkmadılar ve vaktiyle Allah'a verdikleri sözü tutmadılar. Aksine bir kısmı inanmayanlar safına katıldı… **54-55.âyet**:

"..Oysa Biz İbrahim soyundan gelenlere de kitap ve hikmet vermiş, onlara büyük bir egemenlik bağışlamıştık. Fakat İbrahim'in soyundan gelenlerin kimi O'na inandı, kimi de O'ndan sırt çevirdi…"

Allah'ın nimet ve bağışından bol pay alanların başkalarını kıskanmaları, kıskançlık kompleksinin en acı verici tezahürüdür. Onların bu kıskançlıkları köklü ve derin boyutlu bir

36 Âyetteki **"insanlar"**dan kasıt, İkrime, Süddî, İbn Abbas, Mücahid ve Dehhâk'a göre, Hz. Muhammed (s)'dir. *(Taberi Tefsiri)*

37 **Nukre/nakîr**: Mücahid, Dehhak, 'çekirdeğin içindeki tanedir'; İbn Abbas, Süddî, 'Atâ, Ebû Malik, 'çekirdeğin sırtındaki oyuktur' der. *(Taberi)*

şirretlik… Bundan dolayı bu ayetin sonu, onları alevli cehennemle tehdit ediyor: ***"Öylelerinin hakkından alevli cehennem gelir."***

Hz. İbrahim'in soyundan gelenlerin arasında kiminin iman ettiği ve kiminin imana sırt çevirdiği belirtildikten sonra, aşağıdaki ayetlerde insan davranışlarının karşılığına dair geniş kapsamlı kurala sıra geliyor: **Yalanlayanların ve iman edenlerin karşılığı**…

İnkâr Edenler ve İman Edenler

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا (56) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا (57)

***56**. Ayetlerimizi inkâr edenleri muhakkak ateşe atacağız. Derileri kavrulduk̇ça azabın acısını duysunlar diye kendilerine başka deriler giydireceğiz. Şüphesiz Allah üstün iradelidir, hikmet sahibidir. **57**. İman edip salih ameller işleyenleri de içinde ebedi olarak kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz. Onlara orada tertemiz eşler verilecek, kendileri koyu gölgeler altına alınacaklardır.*

Burada bitmesi söz konusu olmayan bir sahne karşısındayız; sürekli yenilenen somut bir sahne. Hayalde canlanıyor ve bir daha kaybolmuyor, bir tarafa kayıp gitmiyor. Bu sahnenin hâkim imajı korku ve dehşettir; sürükleyici, esir edici cazibesi olan bir dehşet!

Ayette bu tablo **bir tek kelime** ile göz önünde canlandırılıp yineleniyor: ***"küllemâ*(her seferinde)"…** Tabloya ürperticilik ve korkunçluk kazandıran ifade ise: ***"Derileri kavrulduk̇ça…"*** cümleciği! Tabloya şaşırtıcılık ve alışılmış manzaralarla çelişen olağan dışılık katan ifade de cümlenin öbür yarısı: ***"kendilerine başka deriler giydireceğiz"***. Bu ürpertici ve korkunç dehşet sadece bir tek şart cümlesinde odaklaşıyor: ***"Bu kâfirlerin cezasıdır."*** Bütün iman etme sebepleri varken bile bile seçilen kâfirliğin cezası. Yani amaçlanmış, istenmiş bir ceza. O halde davranışa denk düşen bir ceza:

"Azabın acısını duysunlar diye..." Çünkü Allah ceza vermeye muktedirdir, kararı hikmete dayalıdır.

"Hiç şüphesiz Allah üstün iradelidir, hikmet sahibidir."

Şimdi bu sahnenin her noktada karşılığı, karşıtı olan bir sahneye çevrilir bakışlarımız: Yalazı dalga dalga yükselen alevlerin; acı içinde kıvranan, kavrulmuş erimiş derilerin, kavrulduk̇ça yanma yeniden yaşansın, çekilen acı yeniden tadılsın diye yerini başkasına bırakan

derilerin bu elem dolu sahnesinin karşılığında ***"İman edip iyi ameller işleyenler"***i gönül okşayıcı, serin meltemli bahçelerde buluyoruz…

Bu bahçenin ***"altlarından nehirler akıyor."*** Ayrıca bu sahnede güvenlik ve vurgulamalı bir süreklilik ve kalıcılık buluyoruz: ***"Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır."*** Bu bahçelerde, bitimsiz ebedilikte bir de el değmemiş eşler var: ***"Onlara orada tertemiz eşler verilecek."*** Son olarak ılık gölgelerin, bu mutlu tablonun havasında titreştiklerini fark ediyoruz: ***"Onları koyu gölgelerin altına alacağız."***

Burada Kur'an'ın **"Kıyamet sahneleri"**ne ilişkin güçlü, imajlı, etkileyici, derin üslûbu uyarınca nitelik, görüntü, figür ve imajda tam bir karşıtlık ile yüz yüzeyiz…

Emanetleri Ehline Vermek

Aşağıdaki ayet İslâm ümmetinin temel düzenini oluşturan çok önemli bir konuyu içerir: İslâm ümmetinin temel düzeninde somutlaşan imanın şartı ve tanımı… Konunun önemi ve ciddiyeti hem kendisinden hem de bu ümmetin temel düzeni ile ilişkinin ve bütünleşmenin biçiminden kaynaklanır.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (58)

58*. Allah size emanetleri, taşıyabilecek olanlara yüklemenizi ve insanlar arasında hüküm verirken adaletle hüküm vermenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor! Kuşkusuz Allah işiten ve görendir.*

Âyette[38] sözü edilen iki görev, Müslüman cemaatin hem yükümlülükleri hem de ahlak kurallarıdır:

-Emanetleri, ehline yani onları taşıyabilecek yetenekte olanlara yüklemek ve

-**"İnsanlar"** arasında adil ve Allah'ın sistemi ve direktifleri uyarınca hüküm vermek.

I) **Emanetler**, **"en büyük emanet"**le başlar. Allah'ın, insan fıtratına sunduğu, insan hamurunun mayasına kattığı, ***"göklerin, yeryüzünün ve dağların yüklenmekten kaçınmalarına,***

38 **Âyetin iniş sebebi**, bir rivayete göre şudur: Hz. Peygamber (s) Mekke'yi fethedince Kureyş kabilesinin çeşitli ailelerinde bulunan bazı yetki ve görevleri yeniden düzenledi, bir kısmını da kaldırdı. Mescid-i Haram ve çevresinin hizmeti Abdüddâroğulları adına Osman b. Talha'da, su işleri ise Hâşimoğulları'ndan -aynı zamanda Hz. Peygamber'in amcası olan- Abbas'ta idi. Hz. Peygamber, görevlerle ilgili yeni bir düzenleme yapmak üzere Kabe'nin anahtarını Osman'dan aldı, amcası Abbas bu hizmetin de kendisine verilmesini istedi. Bunun üzerine **emanet âyeti** geldi ve anahtar yine Osman b. Talha'ya teslim edildi. *(Müslim, Hac 390)*

ağırlığından ürkmeleri"ne rağmen **"insan"**ın omuzlarına aldığı emanet. *(Ahzab 33/72)* Bilinçli, iradeli, istikametli ve yoğun bir çaba ile **Allah'ı bulma, bilme ve O'na inanma emaneti**. Bu insan fıtratına has bir emanettir. İnsan dışında kalan canlı-cansız bütün varlıklara; yüce Allah, kendisine inanıp kulluk etmeyi ve uymayı ilham etmiş, onları evrensel yasalarına uymaya zorlamıştır. Yalnız insan fıtratına, insan aklına, bilgisine ve iradesine, yine kendi yardımı ile Allah'a ulaşma görevini yüklemiştir. **"Allah'ın yardımı ile"** diyoruz. Çünkü yüce Allah ***"Bizim uğrumuzda cihad edenleri kesinlikle yollarımıza iletiriz"*** buyuruyor. *(Ankebut 29/69)* İşte bu emaneti insan yüklendi ve gereğini yerine getirmekle yükümlü olduğu emanet budur.

Allah'ın yerine getirilmesini emrettiği **diğer emanetler**, bu **"en büyük emanet"in dalları**dır:

A. Bu ikinci derecedeki emanetlerin biri; **bu dini tanıtma, onun için tanıklık etme**dir.

1- Bu emanetin **ilk aşaması**, **kişilik** aracılığı ile tanıtma, tanıklık etme görevidir. Yani Müslüman öyle bir kişilik örneği ortaya koymalı ki, bu dinin canlı tanığı olmalı, bilinci ve davranışları ile onun tercümanı olmalıdır, insanlar bu inanç sistemini **onun kişiliğinde somutlaşmış** görerek *"Bu ne güzel, ne iç arındırıcı ve yararlı bir inanç sistemi! Taraftarlarının vicdanlarını ne örnek bir ahlâk ve olgunlukla yoğuruyor!"* demelidirler. Müslümanın başkalarına böyle dedirtebilmesi kişilik aracılığı ile yapılan ve dışa dönük etkisi kısa zamanda görülen bir tanıtma, bir tanıklık yapma olur.

2- Müslümanın bu dini, kişiliğinde özümlemesinden ve yapısında somut ifadeye kavuşturmasından sonra tanıtmanın **ikinci aşamasına** sıra gelir; **insanları bu dine çağırma, onlara bu dinin üstünlüğünü ve seçkinliğini tanıtma** aşaması. Mümin, İslâm'ı sadece kendi şahsında uygulamakla ve uygulamanın sağlayacağı tanıtma imkânı ile yetinemez; insanları bu dine çağırmakla da yükümlüdür. Bu görevi yerine getirmedikçe omuzlarındaki bu dini tanıtma, anlatma emanetini yerine getirmiş olmaz.

B. **"En büyük emanet"** ağacının dallarını oluşturan **ikinci derecedeki emanetler** arasında şunları sayabiliriz: **İnsanlar arasında sağlıklı ilişkiler kurma, hiç kimsenin hakkını çiğnememe emaneti**; alış-verişlerde, sözleşmelerde, verilmek üzere alınan her türlü eşyada güveni bozmama emaneti; **yönetenlere ve yönetilenlere yönelik nasihat, doğruyu söyleme emaneti**; ailede ve toplumda çocuklara bakma, onları iyi yetiştirme emaneti; **toplumun dokunulmaz haklarını, mallarını ve sınırlarını kollama-gözetme emaneti**; kısacası hayatın bütün alanlarında ilahi sistemin insanlara yüklediği görevleri yerine getirme emaneti. Bu saydıklarımızın tümü yukarda okuduğumuz ayetin yaygın anlamlı kapsamına giren ve yerine getirilmeleri Allah'ın emri olan başlıca emanetlerdir.

II) ***"İnsanlar arasında adaletle hükümler verme"*** görevini; yüce Allah tüm **"insanları"** içerecek biçimde kayıtsız, yaygın ve geniş kapsamlı tutuyor. Yani İslam'ın istediği adalet sadece Müslümanlar arasında geçerli olan ve diğer insanları kapsamı dışında tutan sınırlı bir adalet değildir. İslâm'a göre adalet, her insanın, sırf **"insan"** olmasından kaynaklanan doğal hakkıdır; adalet hakkının tek gerekçesi insanın **"insan"** olmasıdır. Aralarında mümin-kafir, dost-düşman, siyah-beyaz derili, ayırımı yapılamaz.

Müslüman ümmet, insanlar arasında hüküm verme görevini üstlendiğinde, adaletle hükmetmekle yükümlüdür.

İslâm'da toplumsal hayatın temelini nasıl -geniş kapsamı ve bütün anlamları ile- emanet oluşturuyorsa egemenliğin, hükümranlığın temelini de **adalet** oluşturur.

Emanetleri, taşıyabilecek olanlara yüklememizi ve insanlar arasında adil hükümler vermemizi emreden ifadeleri izleyen cümle, bize bu ilkelerin Allah'ın öğüdü ve direktifi olduğunu, O'nun ne güzel öğütler ve direktifler verdiğini hatırlatıyor. Okuyoruz: ***"Allah size ne güzel öğüt veriyor!"***

Bu ilahi cümlenin üslubundaki incelikleri, anlatımının içerdiği esprileri incelersek: Bilinen sözdizimi kurallarına göre bu cümle ***"Ne güzeldir size Allah'ın verdiği öğüt!"*** şeklinde olur. Fakat ayetin cümle yapısında **"Allah"** kelimesi başa alınarak özne yapılıyor ve diğer kelimeler yüklem konumunda bu özneye bağlanıyor. Böylece verilen öğütle Allah arasında çok güçlü bir bağ olduğu mesajı veriliyor.

Bu cümlede şu incelik de dikkati çekiyor. Burada **"öğüt"** değil, **"emir"** söz konusudur. Fakat **"emir"** denmiyor da onun yerine **"öğüt"** deniyor. Çünkü öğüt, emre göre kalbi daha çok etkileyen, vicdana daha çabuk işleyen; gönüllü, arzulu, saygılı uygulamaya dönüşmeye daha elverişli bir mesaj türüdür.

Bu cümleyi izleyen şu cümle, ayetin içeriğini yüce Allah'a, O'nun yönetimine, O'nun korkusuna ve O'na yöneltilen umuda bağlıyor: ***"Hiç şüphesiz Allah işiten ve görendir."***



Dikkat Edelim

Adaletin ayırımsız ve kayırmasız uygulamasını insanlık sadece Müslümanların egemenlik dönemlerinde görebilmiştir. İslâm'dan önce ve İslâm'ın egemenlik yetkisini yitirdiği andan itibaren insanlık, böylesine onurlu ve herkesi kucaklayan bir adalet düzeni ne görmüş, ne de tadabilmiştir. Bütün insanların ortak sıfatı olan **"insan"**lıktan başka hiçbir nitelik gözetmeyen adalet uygulaması, Müslümanların söz sahibi olmadıkları toplumlarda ve dünyada tatlı bir rüya olmaktan ileri gidemez.

Emaneti lâyık olanlara verme ve insanlar arasında adaletle hükmetme yükümlülüğü ile yüce Allah'ın **"işitici ve görücü"** oluşu arasında açık, dolaysız, esprili ve düşündürücü bir uyum, bir çağrışım var. Zira yüce Allah, adalete ve emanete ilişkin meseleleri **"işitir"** ve **"görür"**.

Ayrıca adalete ilişkin uygulamalar; titiz bir "dinleme" ve görme duyarlığını, olayları iyi değerlendirme yeteneğini, şartları ve olguları tutarlı biçimde göz önünde bulundurmayı, bunların yanı sıra şartların ve dış olguların derinine inen bir irdeleme çabasını gerektirir. Nihayet, bu iki emir, her şeyi "bilen" ve "gören" Allah'tan geliyor.

İmdi, **emanetin ve adaletin ölçüsü**, **kriteri** nedir? Bu ilkeler hayatın bütün alanlarında, bütün faaliyetlerinde hangi yönteme göre kavramlaştırılacak, tanımlanacak, belirlenecek ve uygulanacaktır? Acaba emanet ve adalet kavramlarının belirlenmesini, uygulama ve gerçekleştirme yöntemlerini insanların geleneklerine, uzlaşmalarına, akıllarının yargılarına ya da keyfi isteklerine mi bırakacağız?

Akıl, insanın doğruyu bulma ve bilgi edinme araçlarından biridir ve çok değerlidir. Ama insan aklı, pratikte bir toplumda yaşayan fertlerin ve grupların, çeşitli faktörlerin etkisi altında olan akılları demektir. Yani ortada mutlak bir kavram olarak **"insan aklı"** diye adlandırabileceğimiz bir yetenek yoktur. Bunun yerine **"benim aklım", "senin aklın", "falancanın ya da filâncanın aklı"**, belirli yerlerde ve dönemlerde yaşayan **"belirli insan gruplarının akılları"** vardır. Bu ayrı ayrı akıllar da çeşitli faktörlerin etkisi altında kimi zaman bu tarafa, kimi zaman şu tarafa doğru eğilim gösterebilmektedir.

Öyle ise bu çok sayıda aklın hakemliğine başvuracağı, hükümlerindeki ve düşüncelerindeki doğru ve yanlışları terazisinde belirleyeceği, yargı ve tasarımlarındaki saçmalıkları, taşkınlıkları, yanılgıları ve yetersizlikleri mihenk taşına göre tespit edeceği **değişmez bir ölçüye, ortak bir kritere** ihtiyacı vardır.

> Bu alanda **insanların kendileri tarafından ortaya konacak ölçülere, kriterlere güvenemeyiz, bel bağlayamayız**. Çünkü bu ölçülerin kendileri de bozuk olabilir. O zaman bütün değerler alt-üst olur. İnsanlar **mutlaka dediğimiz nitelikte değişmez, sağlam bir ölçeğe** başvurmak zorundadırlar.

İşte yüce Allah bu değişmez ölçüyü insanlar için bizzat ortaya koyuyor. Bu ilâhî ölçü, emanet ve adalet de dâhil olmak üzere bütün değer yargılarına, hükümlere ve hayatın bütün alanlarına ilişkin faaliyet türlerine değişmezlik ve istikrar kazandırır. Okuyoruz:

Allah'a ve Rasûlü'ne İtaat; ve Emir Sahiplerine de...

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (59)

***59**- Ey müminler, Allah'a itaat ediniz, Peygambere itaat ediniz ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe inanmışsanız herhangi bir konuda anlaşmazlığa*

düştüğünüzde o meselenin çözümünü Allah'a ve Peygamber'e havale ediniz. Bu sizin hesabınıza en hayırlı ve en iyi akıbet vaad eden bir tutumdur.

Bu kısa ayette yüce Allah bir yandan imanın şartını ve İslâm'ın tanımını açıklarken aynı zamanda Müslüman toplumun temel düzenini, egemenliğin dayanağını ve siyasî otoritenin kaynağını belirliyor.

Bu sayılanların tümünün başlangıç ve bitiş noktası şudur: **Hükümler sırf yüce Allah'tan alınacaktır**. Kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma değişen sosyal hayatın dalgalanmaları sırasında ortaya çıkacak meselelerin çözümü Allah'a havale edilerek; **değişmez bir ölçü**, oynamaz bir kriter elde edilecektir.

> İnsan hayatına ilişkin büyük-küçük, önemli-önemsiz her konuda, her meselede **"egemenlik"** ve hüküm verme yetkisi sırf Allah'a aittir. Allah bu amaçla bir **şeriat** belirleyerek onu Kur'an ayetlerine dökmüştür. Sonra bu Kur'an'ı insanlara anlatacak bir **peygamber** göndermiştir ve o (s) ***"hevâdan konuşmaz"***. O halde O'nun sünneti (sözleri ve uygulamaları) Allah'ın şeriatının bir parçasıdır.

Allah'a itaat zorunludur. Şeriat ortaya koymak O'nun ilâhlığının en belirgin özelliğidir. O halde O'nun koyduğu şeriatın uygulanması, yürürlüğe konması zorunludur. Müminler öncelikle Allah'a itaat etmekle yükümlüdürler. **Sonra Peygambere itaat yükümlülüğü gelir**. Çünkü Allah'ın elçiliği, Allah'tan aldığı mesajı kullara iletmektir. Bu sebeple O'na itaat etmek, O'nun aracılığı ile bu şeriatı gönderen Allah'a itaatin vazgeçilmez gereği ve uzantısıdır. Ayrıca Peygamber, sünneti aracılığı ile bu şeriatı açıklar. Buna göre O'nun sünneti, hükümleri ve direktifleri; uygulanması zorunlu olan şeriatın ayrılmaz bir parçasıdır. İmanın varlığı ve yokluğu bu itaat ve uygulamanın varlığına ya da yokluğuna bağlıdır. Bunun böyle olduğunu yukarda okuduğumuz ayetin şu şart cümlesi söylüyor:

"Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe inanmışsanız..."

Üçüncü derecedeki zorunlu itaat merci olan emir sahiplerine (***Ûlü'l-emr***'e) gelince:

"... Ve sizden olan emir sahiplerine itaat ediniz."

Bu emir sahipleri bu ayette açıklanan iman şartını ve İslâm tanımını kişiliklerinde gerçekleştirmiş müminlerden olacaklar. Bu ayette açıklanan iman şartı ve İslâm tanımı ise: Yüce Allah'a itaat etmek, Peygambere itaat etmek, egemenliği ve insanlar için yasa koyma yetkisini ilke olarak sadece Allah'a tanımak, çözümlerini kesin kanıtlara bağladığı meselelerde O'nu tek hüküm kaynağı bilmek; bunların yanı sıra haklarında kesin kanıt bulunmayan ve insanlar arasında farklı görüş ve yorumlara yol açan meseleleri de O'na havale etmek ve bunları nassların genel ilkeleri ışığında çözmeyi benimsemektir.

Bu ayet; Allah'a ve Peygamber'e itaati **temel ve asıl görev** sayarken, emir sahiplerine itaati **Allah'a ve Rasûl'üne itaat etmeye bağlı bir görev** sayıyor. Nitekim cümlenin söz dizilişinde Allah'tan ve Peygamberden önce **"İtaat ediniz"** emri geldiği halde, **emir sahipleri**'nden önce bu emir yer almıyor, burada emredicilik anlamı **"ve"** bağlacı ile ifade ediliyor. Böylece emir sahiplerinin **"sizden"** olmaları, iman şartının ve İslâm tanımının kapsamı içinde bulunmaları belirtildikten sonra bu sözdizimi yolu ile onlara itaatin Allah'a ve Peygamber'e itaate dayalı olduğu bir daha vurgulanmış oluyor.

Bütün bu kayıtlamalardan ve belirlemelerden sonra şu sonuç ortaya çıkıyor: **"Sizden"** olan emir sahiplerine itaat, Allah'ın şeriatı ile haram olduğu nassla kanıtlanmayan ve tartışma konusu olup da şeriat ilkelerine vurulduğu takdirde haram olmadığı sonucuna varılan direktifler ile sınırlıdır. Kaldı ki, sünnet bu itaati kesin ve net bir şekilde belirliyor. Nitekim Efendimizden (s) şu hadisler nakledilmiştir:

"İtaat, İslâm'a uygun emirler içindir." *(Buhari, Müslim)* ***"Müslüman, günah işlemekle emrolunmadıkça aldığı emre -hoşuna gitse de gitmese de- uymakla, amirlerine itaat etmekle yükümlüdür. Fakat eğer günah işlemekle emrolunursa bu emre uyması, itaat etmesi söz konusu değildir."*** *(Buhari, Müslim)* ***"Başınıza bir köle bile geçirilse, sizleri Allah'ın kitabı uyarınca yönettiği sürece, sözünü dinleyiniz, kendisine itaat ediniz."*** *(Müslim)*

Böylece İslâm, her Müslümanı gözetleyici, denetleyici bir koruyucu konumuna getirir. Müslüman Allah'ın şeriatının ve Peygamberinin sünnetinin koruyucusu, nefsinin ve aklının denetleyicisi, dünyaya ve ahirete ilişkin geleceğinin denetleyicisidir. İslâm, Müslümanı çobanı tarafından nereye sürülürse o tarafa giden, çobanının keyfine uyan, boyun eğen bir hayvan sürüsünün üyesi durumuna düşürmez. Çünkü sistem bellidir, itaatin sınırları bellidir. İtaat edilecek şeriat, uyulacak sünnet birdir; birden çok olması, farklılıklar arz etmesi ve uygulayıcı tereddütler içinde bocalatması söz konusu değildir.

Hakkında açık kanıt bulunan meselelerde durum budur. Hakkında kesin kanıt bulunmayan meselelerle de karşılaşabiliriz. Zamanla ihtiyaçlar geliştikçe toplumdan topluma değişen farklı problemler ve yeni meseleler ortaya çıkabilir. Bu meseleleri ve problemleri çözecek **kesin nasslar** bulamayabiliriz, ya da bunlar hakkında hiçbir nass bulunmayabilir. Bunların yanı sıra bu meseleler ve problemler konusunda akıllar, görüşler ve yorumlar anlaşmazlığa düşebilir. İslam bu durumlarda da toplumu şaşkınlığın kucağında, ölçüsüz, kılavuzsuz yolsuz ve yordamsız bırakmamıştır, tersine bu ayrıntılı problemlerin şeriat çerçevesi içinde nasıl çözüleceğini sisteme bağlamıştır.

Bu ayetin kısa bir cümlesinde **içtihad** (ilmi araştırma) yöntemi, tüm yönleri ile ortaya konmuş, bu yöntemin sınırları çizilmiş ve hangi temele dayandığı ortaya konur: ***"Eğer herhangi***

bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, o meselenin çözümünü Allah'a ve Peygamber'e havale ediniz."

Yani bu meseleleri dolaylı biçimde uyarlandıkları nasslara havale ediniz. Eğer nasslarda bulunmaz ise o zaman onları yüce Allah'ın sistemindeki, şeriatındaki genel ilkelere havale ediniz. Bu yöntem belirsiz, karanlık ve insan aklının içinden çıkamayacağı derecede karmaşık bir yöntem değildir. Çünkü İslâm'ın, hayatın bütün kesimlerini kapsamlarına alan, son derece net genel ilkeleri vardır. Bu ilkeler hayatın bir meselesi için bu dinin ölçülerini, kriterlerini özümlemiş Müslüman vicdanlara yabancı gelmeyecek genel çerçeveler çizerler: ***"Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe inanmışsanız."***

Sözünü ettiğimiz yüce Allah'a, Peygamber'e ve Allah'ın şeriatı ile peygamberimizin sünnetine bağlı devlet yetkililerine inanma, tartışmalı meselelerin çözümünü Allah'a ve Peygambere havale etme uygulamaları, bunların hepsi bir arada, Allah'a ve ahiret gününe iman etmenin hem **şartı** hem de **vazgeçilmez gerekleri**dirler. Buna göre işin başında bu şart yoksa iman yok demektir. Eğer sonradan imanın bu vazgeçilmez sonucu ile iman arasında bir kopukluk doğarsa yine iman ortadan kalkmış olur.

Ayet, bu meseleyi böylesine şartlı bir kesinliğe bağladıktan sonra ona bir kere de **"öğüt"**, özendirme ve sevdirme yöntemi ile yaklaşıyor. Tıpkı emanet ve adalet konularını işleyen yukardaki ayette yapıldığı gibi. Hani o ayet de adaleti ve emaneti sevdiren, teşvik eden bir yorum cümleciği ile noktalanıyordu. Okuyalım: ***"Bu sizin hesabınıza en hayırlı ve en iyi akıbet vaad eden bir tutumdur."***

Bu tutum sizin için en yararlı, size geleceklerin en iyisini vaad eden bir tutumdur. Hem dünyada hem ahirette yararlıdır. Hem dünya hem de ahirete ilişkin geleceğinizin en iyisi bu yoldadır. Yani bu yöntemi uygulamanın ucunda, hem tek başına son derece önemli ve heyecanlandırıcı bir sonuç olan Allah'ın rızası ve ahiret sevabı vardır hem de bu yöntemi uygulamak, ayrıca, gerek fertlerin ve gerekse toplumun bu dünyadaki yakın vadeli geleceği açısından da en yararlı sonucu beraberinde getirir.

Bu yöntemin anlamı "insan"ın yüce Allah'ın vazettiği sistemin avantajlarından yararlanmasıdır; her şeyi yaratan, yoktan var eden, her yaptığı yerinde olan, her şeyi bilen ve gören, her şeyden haberdar olan Allah'ın sisteminden. Bu sistem insan bilgisizliğinden, insan keyfiliği, yetersizliği ve ihtiraslarından arınmış bir sistemdir. Bu sistemde hiçbir ferdi, hiçbir sosyal sınıfı, hiçbir ırkı, hiçbir milleti, hiçbir kuşağı başka bir kuşağa karşı kayırmanın yeri yoktur. Çünkü yüce Allah, herkesin Allah'ıdır...

Bu sistemin diğer bir avantajı, başka bir üstünlüğü ise insanın yaratıcısı olan yüce Allah'ın eseri oluşudur. Yüce Allah, insan fıtratının özünü ve gerçek ihtiyaçlarını herkesten iyi bilir.

Bunun yanı sıra bu fıtratın girintili-çıkıntılı dehlizlerini, kuytu köşelerini, ona nasıl seslenileceğini ve nasıl yola getirileceğini de herkesten iyi bilir. Buna göre uygun sistem bulayım diye tecrübe çöllerinde -haşa ve kellâ- taban tepmesi söz konusu değildir. Ayrıca insanları bu uçsuz-bucaksız çölün kumsallarına başıboş salarak onları bu acı tecrübelerin bedelini ödemek zorunda da bırakmaz. İnsanlar maddi buluş ve üretim alanında diledikleri denemelere girişebilirler. Bu, insan aklı önünde uzanan çok zengin bir alandır. İnsan aklı bu ilâhi sistemin nasıl uygulanacağını irdeleyip farklı akıllar arasında tartışma konusu olan meselelerin kıyas metoduna esas olacak olan yönlerini kavramaya çalışmalıdır. Bu alanlar insanın girişeceği tecrübî çalışmalar ve akıl yürütmesi için yeterince geniştirler.

Bu sistemin diğer bir avantajı ve üstünlüğü, insanın da içinde yaşadığı evrenin yaratıcısının eseri oluşudur. Bu durum insana, kuralları evrenin doğal yasaları ile uyumlu bir sistemi garanti eder. İnsan bu sistemi benimseyince, bu doğal yasalarla çatışmayıp uyuşur, onları onaylar, onlardan yararlanır.

Bu sistemin başka bir avantajı ve üstünlüğü şudur: insana yol gösterip onu koruması altına aldığı gibi, ayrıca ona onurlu ve saygın bir yer verir, aklına sistem içinde çalışma alanı açar. Sistemin akla ayırdığı ilk çalışma alanı nasslarını kavramaya, yorumlamaya yönelik bilimsel çalışmadır; **içtihad**dır. Sonra, haklarında nass bulunmayan meselelerin çözümünü, var olan nasslara ya da İslâm'ın genel ilkelerine havale etme çalışmasına sıra gelir. Bunun da arkasından insan aklının asıl çalışma dalına, insan aklının kesin egemenliği altına verilen temel uğraş alanına sıra gelir. Bu alan, evrende bilimsel araştırma yapma, maddi buluş ve üretim konularında başarılı adımlar atma alanıdır. Ayetin son cümlesini bir de bu anlattıklarımızın ışığı altında düşünerek okuyalım:

"Bu sizin hesabınıza en hayırlı ve en iyi akıbet vaad eden bir tutumdur."

Ayetlerin akışı içinde imanın şartına ve İslâm'ın tanımına, Müslüman ümmetin siyasi altyapısına ve yasa koyma yöntemine ilişkin bu **genel kural** belirlendikten sonra, bu genel kuraldan saptıkları halde mümin olduklarını ileri sürenler; Allah'ın şeriatı dışında bir kaynağı tanıyarak ve karşı çıkmaları gereken Tağut'un hakemliğine başvurarak, imanın şartına ve İslâm'ın tanımına ters düşmüş oluyorlar.

Ders 21

NİSA SÛRESİ, 60-70. ÂYETLER

Tağut'a Değil Allah'a ve Rasulüne İtaat

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا (60) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا (61) فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا (62) أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا (63) وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا (64) فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (65)

***60**. Sana indirilen ve senden öncekilere indirilen kitaplara inandıklarını ileri sürenleri görmüyor musun? Tağut'u tanımamakla emredildikleri halde onun hakemliğine başvurmak istiyorlar. Şeytan onları koyu bir sapıklığa düşürmek istiyor. **61**. 'Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e geliniz' dendiğinde o münafıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün. **62**. Nasıl oluyor da kendi elleri ile işledikleri kötülük yüzünden başlarına bir musibet gelince sana koşarak, 'Biz sadece iyilik yapmak, uzlaşma sağlamak istemiştik' diye Allah adına yemin ederler. **63**. Allah onların kalplerindeki kötü duyguları iyi bilir. Onlara aldırış etme, öğüt ver, kendileri hakkında içlerine işleyecek etkili sözler söyle. **64**. Biz gönderdiğimiz her peygamberi, Allah'ın izni ile mutlaka kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelerek Allah'tan af dileselerdi ve Peygamber de onlar adına af dileseydi, Allah'ı tevbeleri kabul edici ve merhametli bulacaklardı. **65**. Hayır, hayır! Rabbine andolsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda senin hakemliğine başvurmadıkça, sonra da vereceğin karara, gönüllerinde hiçbir burukluk duymaksızın, kesin bir teslimiyetle uymadıkça mümin olamazlar.*

Bu âyetlerde kullanılan üsluptan anladığımız kadarı ile, Yahudilerin münafıklarla işbirliği yaptıkları bir dönemden, yani Hicret sonrasının ilk yıllarından söz ediliyor.

60.âyette Allah'ın şeriatı dışındaki bir kaynağın yani **Tağut**un[39] hakemliğine başvurmak istedikleri açıklanan kimseler, **münafıkların bir kesimi** olabilirler. Nitekim **61. ayet**te yer alan ve onların tutumlarını açıklayan sözler bu ihtimale güç kazandıracak niteliktedir.

39 Bu âyette **"tâğût"**; ilâhî olmayan hükümlere göre kararlar veren otoritedir. Ayrıca Allah'ı tek hakim ve

Bu adamlar **Yahudilerin bir kesimi** de olabilirler. Çünkü Yahudiler, gerek kendi aralarında ve gerekse Medine halkı ile aralarında çıkan anlaşmazlıkların çözüme bağlanması için Allah'ın kitabının hakemliğine çağrılıyorlardı. Bu adamlar kimi zaman Tevrat'ın ve kimi zaman da -bazı olaylarda görüldüğü üzere- doğrudan doğruya Peygamberimizin hakemliğine çağrıldıkları zaman bu kaynakların hakemliklerini reddederek o günün cahiliye geleneklerinin hakemliğine başvuruyorlardı.

Fakat şehid üstad Seyyid Kutub, **60.ayet**teki ***"sana ve senden öncekilere indirilen kitaplara inandıklarını ileri sürenler"*** ifadesini göz önüne alarak ilk varsayımını tercih ediyoruz. Çünkü Yahudiler Peygamberimize indirilen kitaba (Kur'an'a) inandıklarını hiç ileri sürmemişlerdi. Gerek Peygamberimize ve gerekse daha önceki peygamberlere inandıklarını ileri sürenler ise **münafıklar**dı. Müslüman gibi görünme politikası güden bu ikiyüzlüler İslâm inancının gereği olan bütün peygamberlere inanma şartını sözde yerine getiriyorlardı!

Ayetlerde kimler kastedilmiş olursa olsun bu olayların Hicretin ilk yıllarında, yani Beni Kurayza ve Hayber olaylarında Yahudilerin burunları henüz kırılmadan ve etkinliklerini kaybetmeleri sonucunda münafıkların Medine'deki nüfuzu henüz sarsılmadan önceki günlerde meydana geldikleri kesindir.

Bu (**60-65.**) ayetlerde şu noktaları buluyoruz: Burada **imanın şartı** ve **İslâm'ın şartı** tam, kesin ve net bir şekilde sınırlandırılıyor. Allah ***"Tanımamakla emredildikleri Tağut'un hakemliğine başvurmak isteyenler"***in mümin olmadıklarına, imanları olmadığına bizzat tanıklık ediyor. Yine bizzat yüce Allah aralarındaki meselelerin çözümünde Peygamberimizin (s) hakemliğine başvurup onun vereceği kararı -zorlama ve yetersizlik sonucu olarak değil- gönüllü, istekli ve arzulu olarak kabul etmeyenlerin iman çerçevesi içine giremeyeceklerine, mümin sayılamayacaklarına yemin ediyor *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*:

Allah'a ve Rasûlüne Çağrıldıkları Halde Tâğût'un Hakemliğine Başvuran Münafıklar

60. âyet: ***"Sana ve senden öncekilere indirilen kitaplara inandıklarını ileri sürenleri görmüyor musun? Tanımamakla emredildikleri Tağut'un hakemliğine başvurmak istiyorlar..."***

Şu şaşkınların şaşkınlıklarına bak! Bunlar mümin olduklarını iddia ediyorlar, sonra da bir anda iddialarını yine kendileri çürütüveriyorlar. Bunlar bir yandan *"Sana ve senden önceki*

Rasûlünü (s) nihaî otorite kabul etmeyen hüküm sistemidir. Bir kimsenin, ilke olarak tağutî olan bir merciye kendisi ile ilgili kararlar vermesi için başvurması, o kişinin imanına ters düşer. Kur'an, Allah'a iman etmek için tâğutu inkâr etmeyi emreder. *(Bakara 2/256)* İkisini birden kabul etmek ise münafıklığın ta kendisidir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

peygamberlere indirilen kitaplara inandıklarını ileri sürüyorlar", sonra da bu kitapların hakemliğini benimsemiyorlar. Bunun yerine başka bir kaynağın, başka bir sistemin, başka bir hüküm merciinin; **Tağut**'un hüküm vericiliğine/hakemliğine başvurmak istiyorlar. Sana ve senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara dayanmayan; ölçüsünü, kriterini vahiyden almayan bir hüküm kaynağının yargısına boyun eğiyorlar. Böyle bir hüküm kaynağı, hem ilâhlığın başta gelen yetkisini kendisine yakıştırdığı için ve hem de hiçbir değişmez kritere bağlı olmadığı için **"tağut"**tur, yani azgınlık ve taşkınlıktır.

Bu adamlar bu işi bilmeyerek, yanılgıya düşerek yapmıyorlar; tersine yargısına başvurdukları tağutun hakemliğine başvurmanın yasak olduğunu kesinlikle biliyorlar. Çünkü "ona karşı çıkıp onu tanımamaları emredilmişti". O halde mesele bilmemek ya da yanılgıya kapılmak değil. Tersine ortada inatçılık ve kasıt vardır. Bundan dolayı, "sana ve senden önceki peygamberlere indirilen mesajlara inandıkları" şeklindeki iddiaları geçersizdir, asılsızdır. Bu işin arkasında onları geriye dönme ihtimaline açık kapı bırakmayacak derecede koyu bir sapıklığa düşürmek isteyen **şeytan** vardır:

"Şeytan onları koyu bir sapıklığa düşürmek istiyor."

İşte bu adamların, Tağut'un hakemliğine başvurmak istemelerini sağlayan ve bu yüzden imanın çerçevesinin ve İslâm'ın tanımının dışına düşmelerine yol açan faktör budur. Allah onlara bu sebebi açıklıyor ki, belki uyanıp bu sapık yoldan dönerler diye. Bu sebebi Müslüman cemaate de açıklıyor. Bu adamları kimin kışkırttığını, arkalarında kimin olduğunu bilsinler diye. Bir sonraki ayette bu adamlar, yüce Allah tarafından Peygamberimize ve daha önceki peygamberlere indirilen mesajlara, hani o inandıklarını ileri sürdükleri mesajlara çağrıldıklarında nasıl bir tavır takındıkları anlatılıyor. Okuyoruz:

61.âyet: ***"Onlara 'Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e geliniz' dendiğinde o münafıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün."***

Fesübhanellah! Şu münafıklık kendini ele vermeden edemiyor. Fıtratın yalın mantığı ile çelişkiye düşmeden edemiyor. Yoksa münafıklık olmazdı zaten. Neden derseniz, **fıtratın yalın iman mantığı** insanın, inandığı kaynağın ve inandığı kimsenin hakemliğini benimsemesini gerektirir. Allah'a ve Allah'ın indirdiği mesaja, Peygamber'e ve O'na indirilen kitaba inandığını ileri süren bir kimse Allah'ın emri, yasası ve sistemi uyarınca yargılanmaya çağrılınca fıtratın yalın mantığına göre bu çağrıyı tam bir gönül coşkunluğu ile kabul etmesi gerekir. Böyle bir adamın bu çağrıya sırt çevirmesi, onu geri çevirmesi, fıtratın yalın mantığına ters düşer. Ayrıca bu çelişkili durum ortada bir münafıklığın var olduğunu açığa vurur, adamın mümin olduğunu ileri süren iddiasının yalan olduğunu kanıtlar. İşte yüce Allah, Allah'a ve Peygambere inandıkları halde Allah'ın ve Peygamberin sisteminin hakemliğine razı olmayan,

tersine bu sistemi benimsemeye çağrılınca ondan köşe-bucak kaçan **sözleri, özlerine uymaz** kimseleri sözünü ettiğimiz yalın fıtrat mantığına göre yargılıyor, hesaba çekiyor!

62.ayette bu adamların davranışlarına yansıyan şu **münafıklık belirtisine** parmak basılıyor. Bunlar ya Allah'ı ve Peygamberi benimsesinler amacı ile kendilerine yapılan çağrıyı kabul etmedikleri için ya da Tağut'un hakemliğine başvurmaya eğilimli oldukları için başlarına bir musibet, bir felâket gelince hemen birtakım münafıkça bahaneler ileri sürerek münafıklıklarını mazur göstermeye kalkışırlar:

"Nasıl oluyor da kendi elleri ile işledikleri kötülük yüzünden başlarına bir musibet gelince hemen sana koşup *'Biz sadece iyilik yapmak ve uzlaşmak istemiştik'* ***diye Allah adına yemin ediyorlar!"***

Bu musibet, bu adamların ne mal oldukları o günkü Müslümanlarca anlaşıldığı için başlarına gelmiş olabilir. Zira böyle olunca onlar Müslümanların kınamalarına, toplumdan soyutlama girişimlerine ve horlamalarına maruz kalmış olabilirler. Bu da normal bir tepkidir. Çünkü Müslüman toplum, Allah'a, Peygamber'e ve ona indirdiği kitaba inandığını iddia ettiği halde Allah'ın şeriatı dışında bir kaynağın hakemliğine başvurmak isteyen ya da Allah'ın sistemine göre yargılanmaya çağrılınca bu çağrıya sırt çeviren kimselerin kendi içinde bulunmasına dayanamaz, katlanamaz. Böyle bir çelişkiye ancak fertlerinde İslâm'dan ve imandan eser kalmamış olan, iman namına elinde sadece bu adamlarınki gibi birtakım asılsız iddialar ile İslâm namına sadece kuru isimler kalmış olan toplumlar katlanabilirler!

Ya da bu adamlar yüce Allah'ın adil nizamı dışındaki bir kaynağın hakemliğine başvurdukları için zulme uğruyorlar, bu anlamda başlarına musibet geliyor, bunun üzerine aralarında doğan bir problemin çözümünü Tağut'un hakemliğinden beklemiş olmalarının sonucu olarak pişman olmuş, hayal kırıklığına uğramış olabilirler. Yahut söz konusu musibeti başlarına indiren doğrudan doğruya yüce Allah'tır; düşünsünler de doğru yola gelsinler diye onları bir sınavdan geçirmek istemiştir...

Onların başlarına gelen musibetin sebebi ne olursa olsun, Kur'an alaycı bir dille soruyor? O zaman durum ne olur diye! O adamlar bu durumda Peygamberimizin yanına gidince ne yaparlar? Okuyalım:

"Biz sadece iyilik yapmak, uzlaşma sağlamak istemiştik' diye Allah'ın adı üzerine yemin ederler."

Çok komik bir durum! Adamlar yaptıklarının farkında olarak Peygamberimizin yanına gidiyorlar, fakat kendilerini bu davranışa iten asıl faktörü Peygamberimize açıklamaya cesaretleri, daha doğrusu niyetleri olmadığı için yalan yere yemin ediyorlar; tağut'un -burada belki

de geleneksel cahiliye yasalarının- hakemliğine başvurmak istemelerinin tek amacı iyilik yapmak ve uzlaşmaktır diye!

Bu iddialar yüce Allah'ın sistemini ve şeriatını bir yana bırakıp başka bir kaynağın hakemliğine başvuranlar tarafından her dönemde ileri sürüle gelmiştir. Böyleleri kargaşaya, sıkıntıya yol açmaktan kaçındıkları için yüce Allah'ın şeriatının hakemliğine başvurmadıklarını söylerler; bu tutumları ile farklı unsurları uzlaştırmak, çeşitli görüşleri ve çelişik inançları bağdaştırmak istediklerini sözlerine eklerler. Bu sözler, mümin olmadıkları halde mümin görünen münafıkların ileri sürecekleri asılsız bahanelerdir.

Yüce Allah, bu kimselerin sırtlarına giydikleri bu iğreti kaftanı üzerlerinden soyup çıkarıyor, Peygamberine onların yüreklerinde gizli tuttukları niyetleri ve duyguları bildiklerini haber veriyor. Ama bütün bunlara rağmen Peygamberimize bu adamlara karşı yumuşak davranmasını, kaypaklıklarını görmezlikten gelerek onlara öğüt vermesini öneriyor. Okuyoruz:

63. âyet: ***"Allah onların kalplerindeki kötü duyguları iyi bilir. Onlara aldırış etme, öğüt ver, kendileri hakkında içlerine işleyecek etkili sözler söyle onlara."***

Gerçek niyet ve duygularını saklayarak bu bahaneleri ileri süren, bu mazeretleri uyduran kişilerin vicdanlarının saklı birikimlerini ve kalplerinin titreşimlerini Allah herkesten iyi bilir. Fakat o gün münafıklara karşı güdülen politika bunlara göz yummayı, yumuşak davranmayı, öğüt vermeyi ve eğitici çabaları devam ettirmeyi gerektiriyordu. Okuduğumuz ayetin son cümlesine dikkat edelim:

"Onlara, kendileri hakkında içlerine işleyecek etkili sözler söyle!"

Bu ifade şaşırtıcı bir tasvirle önümüze çok somut bir tablo getiriyor. Söz sanki bir ok gibi doğrudan **vicdanlara** yöneltiliyor ve yine doğrudan **kalplere** saplanıp oturuyor.

Bu ayet, bu adamları, sapık yollarından dönmeye, tevbe ederek doğru yola koyulmaya, yüce Allah'ın ve Peygamberin himayesine sığınarak güvene kavuşmaya özendiriyor. Tağut'un hakemliğine başvurma eğilimi göstermiş olmalarına, Allah'ın ve Peygamberimizin hakemliğini benimsemeye çağrıldıklarında Peygamberimizden köşe-bucak kaçmış olmalarına rağmen eğer kirli geçmişlerinden kopmaya karar verirlerse kendilerine **kucak açılacağı** mesajı veriliyor. Çünkü **tevbe kapısı açıktır**. Yüce Allah'a dönme fırsatı henüz kaçmış değildir. Eğer onlar günahlarından dolayı yüce Allah'tan af dilerler ve Peygamber de onlar adına Allah'tan af dilerse bu dilekler kabul edilir. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Peygamber'e İtaat Etmedikçe...

Fakat okuyacağımız ayet, bütün bunlardan önce bir temel kuralı belirliyor. O kural şudur: Yüce Allah, peygamberlerini -kendi izni çerçevesinde insanlardan itaat görmek üzere gönderdi. Onları emirlerine karşı gelinsin diye göndermediği gibi sadece öğüt verici olsunlar, sadece yol göstermekle yetinsinler diye de göndermedi. Okuyalım:

64.âyet: ***"Biz gönderdiğimiz her peygamberi, Allah'ın izni ile mutlaka kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan af dileselerdi ve Peygamber de onlar adına af dileseydi; Allah'ı, tevbeleri kabul edici ve merhametli olarak bulacaklardı."***

Dikkat Edelim

Peygamberin gönderilişinin tek amacı, sadece O'nun Allah'tan getirdiği emirlere ve hayat tarzına uyulup diğerlerinin reddedilmesi ve terk edilmesidir. Eğer bir kişi peygambere bu anlamda inanmıyorsa, onun peygamber olduğuna şehadet etmesinin hiçbir anlamı yoktur. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Bu ayetin baş tarafı son derece önemli bir gerçeği dile getiriyor. Peygamber sadece bir **"vaiz"** değildir. O söyleyeceğini söyledikten sonra geçip giden, sözleri havada uçuşup kaybolan, hiçbir otoriteye, hiçbir yaptırım gücüne sahip olmayan sıradan bir **hatip** değildir… Ve **"Din"**, bir hayat sistemi; örgütleri ile, yasal düzenlemeleri ile, kurumları ile, değer yargıları ile, ahlâk sistemi ile, edep kuralları ile, ibadetleri ve törenleri ile gerçek anlamda dört dörtlük bir **hayat sistemi**dir. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Bütün bunlar peygamberlik makamının bir otoriteye sahip olmasını ve sistemi hayata geçirecek, yönetecek bir **otorite**nin, bir **yürütme gücü**nün varlığını kaçınılmaz kılar.

Peygambere itaat aslında Allah'a itaat demektir. Allah, elçilerini sırf vicdanları etkilesinler, sırf ibadetleri ve dini törenleri insanlara öğretsinler diye göndermedi. Allah'ın peygamber göndermekteki hikmeti, pratik hayatta belirli bir **sistemi** egemen kılmaktır. Yoksa peygamberlerin **sadece vaizlik görevi** yapmakla yetindikleri, söyleyeceklerini söyledikten sonra başka hiçbir şeyle ilgilenmeyerek geçip gittikleri bir dünya, bu günkünden çok daha berbat; küstah-

Dikkat Edelim

Yüce Allah, peygamberleri, kendi izni, kendi şeriatı çerçevesinde, dinin sistemini pratiğe yansıtma konusunda **insanlar tarafından itaat edilsin** diye gönderdi. Onları, bu hayata yön vermesini dilediği sistemin yürürlüğe girmesini sağlamak için gönderdi.

ların her türlü ölçüyü pervasızca çiğnedikleri, alçakların her türlü alçaklıklarını rahatlıkla sahneledikleri bir dünya olurdu.

Bundan dolayı İslâm tarihi bilinen gelişim çizgisini izledi; yani bir **çağrı**, bir **tanıtma-duyurma**, bir **düzen koyma**, bir **egemenlik kurma** tarihi oldu. Bu süreci Peygamberin yerini alan **halifelerin yönetimi** izledi ve şeriatın ve kurulmuş düzenin gücüne dayanarak şeriatı ve düzeni ayakta tutmaya, Peygambere yönelik itaate süreklilik kazandırmaya, Allah'ın elçiler göndermekteki muradını gerçekleştirmeye çalıştı.

Bundan başka **"İslâm"** ya da **"din"** ile anılabilecek bir yol, bir sistem yoktur. "Din" ve "İslâm" adı ile var olan tek yol, tek sistem pratik hayatta ve düzende gerçekleşen peygambere yönelik itaattir. Bu pratik hayat sosyal şartlara bağlı olarak şu ya da bu oranda değişikliğe uğrayabilir. Fakat temeli ve özü değişmez kalır. O temel ve öz ki, o olmadan İslâm olmaz. Bu özün, **bu temelin ana maddelerini** şöyle sıralayabiliriz: Yüce Allah'ın sistemine teslim olmak; Peygamberin sistemini uygulamak; yüce Allah'ın şeriatının hakemliğini benimsemek; Yüce Allah katından getirdiği mesajlar konusunda Peygambere itaat etmek; ilâhlık yetkisinin sadece Allah'ın tekelinde olduğunu kabul etmek, başka bir deyimle ***"Lâ ilâhe illallah*** *(Allah'tan başka ilâh yoktur)"* ilkesine tanıklık etmek; buna bağlı olarak yasa koyma yetkisinin sırf Allah'a ait bir yetki olduğunu ilkesel olarak kabul etmek, bu yetkiden başka hiçbir güce en ufak bir pay ayırmamak; şu ya da bu oranda Tağut'un hakemliğini benimsememek; haklarında nass bulunmayan yeni ve tartışmalı meselelerin çözümünü yüce Allah'a ve Peygambere havale etmek.

Bu sistemden saparak ***"kendilerine zulmedenler"***in önünde, yüce Allah'ın, Efendimiz dönemindeki Yahudileri yararlanmaya çağırdığı, özendirdiği fırsat vardır. **64.âyet**in devamını okuyoruz:

"...Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelerek Allah'tan af dileselerdi ve Peygamber de onlar adına af dileseydi, Allah'ı tevbeleri kabul edici ve merhametli olarak bulacaklardı."

Allah her zaman tevbe edenlerin **tevbelerini kabul eder** ve yanlış yoldan dönenlere her zaman **merhametli**dir. Bu ayette O, bize bu sıfatlarını tanıtıyor ve kendisine sığınanların, günahlarından dolayı af dileyenlerin tevbelerini kabul edeceğini, üzerlerine merhametini yağdıracağını vaad ediyor. Bu ayetin kapsamına ilk girenlerin önünde Peygamberimizin kendileri adına af dilemesi fırsatı vardı. O fırsat geçti. Fakat yüce Allah'ın kapısı sürekli açık ve O'nun vaadi her zaman geçerlidir. Hiçbir zaman ne bu kapı kapanır ve ne de vaadin süresi dolar. O halde isteyen gelsin, azmeden öne atılsın.

Bu ayetler gurubunun sonunda kesin ifadeli bir mesaj yer alıyor. Bu mesajın girişinde Allah kendi zatı üzerine yemin ediyor. Arkasından karşısına çıkan her meselede Efendimizi hakem tutarak O'nun vereceği her kararı gönlünde hiçbir burukluk hissetmeksizin, hiçbir duraksama belirtisi göstermeksizin tam bir gönül rızası ile kabul etmeyen kimsenin kesinlikle mümin sayılamayacağını açıklıyor:

65. âyet: ***"Hayır hayır, Rabbine andolsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda senin hakemliğine başvurmadıkça, sonra da vereceğin karara, gönüllerinde hiçbir burukluk duymaksızın, kesin bir teslimiyetle uymadıkça mümin olamazlar."***[40]

Kendimizi bir kere daha **iman** şartı ve **İslâm**'ın tanımı ile karşı karşıya buluyoruz. Bu şartı, bu tanımı bizzat Allah ortaya koyuyor ve zatı üzerine yemin ederek perçinliyor… Allah'ın bu sözü İslâm'ın genel karakterli gerçeklerinden biridir, yeminle perçinlenmiştir, hiç bir kayıtla sınırlı değildir. Efendimizi hakem tutma zorunluluğu, **Peygamberimizin şeriatını ve sistemini hakem tutma** zorunluluğudur…

"İslâm"ın varlığını kanıtlayabilmek için Allah'ın **şeriatının** ve Peygamberimizin verdiği **hükmün** hakemliğine başvurmak yeterlidir. Ama bu kadarı **"iman"**ın varlığını kanıtlamaya yetmez. İmanın varlığını kanıtlayabilmek için bu şartın beraberinde **gönül hoşnutluğu**, **kalb teslimiyeti** ve **iç rahatlığı** da bulunmalıdır. İşte **"İslâm"** ve **"iman"** budur. Buna göre herhangi bir kimse Müslüman ve mümin olduğunu iddia etmeden önce kendisi nerede, İslâm ve iman nerede buna iyi bakmalıdır. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Bu ayetlerin akışı içinde Peygamberimizin hakemliği kabul edilmedikçe, arkasından vereceği karara gönül hoşnutluğu ile teslim olunmadıkça mümin olunamayacağı vurgulandıktan sonra söz şu gerçeğe getiriliyor: İnsanların benimsemeye çağrıldıkları bu **sistem**, başka kaynağa başvurmaksızın tek başına hakem tutmakla yükümlü tutuldukları bu **şeriat**, gönül rızası ile kabul etmeleri kesinlikle kendilerinden istenen bu **yargı düzeni** kolay bir sistem, hoşgörülü bir şeriat ve merhametli bir yargı düzenidir. Bu sistem insanlara kapasiteleri dışında bir yükümlülük getirmiyor, onları zora koşmuyor, göze alamayacakları bir fedakârlıkta bulunmalarını istemiyor.

Çünkü yüce Allah insanın zayıf olduğunu biliyor ve bu zayıflığa merhameti ile karşılık veriyor. Yüce Allah biliyor ki, eğer insanlara çok ağır yükümlülükler yüklerse bunları çok az kimse yerine getirir. Allah insanları sıkıntıya sokmak, onları günaha düşürmek istemez. Bundan

40 **Bu âyetin iniş sebebi** hakkında bir rivayet şöyledir: Zübeyr b. Avvâm (r.a) ile bahçe komşusu arasında su yüzünden bir anlaşmazlık çıkmıştı. Hz. Peygamber'e (s) başvurdular; o da *"Zübeyr! Bahçeni suladıktan sonra suyu sal ki komşun da sulasın"* buyurdu. Komşu (bu hükmün din kuralı koyma değil, sulhetme mahiyetinde olduğunu düşünmüş olmalı ki) Hz, Peygamber'e, Zübeyr'in tarafını tuttuğunu ima etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber adamın tutumundan hoşnut olmadı ve bu defa Zübeyr'e normal hakkını kullanmasını söyledi. Medineli komşunun bu davranışı sebebiyle 65. âyet nazil oldu. *(Müslim, Fezâ'il, 129)*

dolayı onlara ağır ve yerine getirilmesi zor yükümlülükler önermemiştir. Eğer insanlar yüce Allah'ın önerdiği kolay yükümlülükleri üstlenseler ve kendilerine verdiği öğütleri dinleseler hem dünyada hem ahirette büyük bir mutluluğa kavuşurlardı, yüce Allah onları hidayeti ile desteklerdi. Nitekim O, azimle, iyi niyetle, çabası ile, iradesi ile, gücünün sınırları içinde hidayet peşinde koşan herkesin yardımcısı ve destekçisidir *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*:

Herkesin Kolayca Yaşayabileceği Din

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا (66) وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا (67) وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا (68)

***66**. Eğer onlara 'canlarınızı feda ediniz' ya da 'yurtlarınızdan çıkınız' diye emretseydik, pek azı dışında, bunları yapamazlardı. Oysa eğer onlar kendilerine verilen öğütleri tutsalardı, bu haklarında hayırlı ve güvenceli bir tutum olurdu. **67**. O zaman onlara tarafımızdan büyük bir ödül verirdik. **68**. Kendilerini kesinlikle doğru yola iletirdik.*

Bu sistem, her normal yaratılışlı, sağlıklı fıtratlı insanın üstesinden gelebileceği derecede kolaydır. Çok az kimsede bulunan olağanüstü, süper gayretlerin varlığını gerektirmez. Bu din böylesine küçük bir azınlığa gelmedi, bütün insanlara geldi. İnsanlar yükümlülüklerini yerine getirebilme açısından farklı madenler, değişik renkler gibidirler. Farklı dereceli zümreler oluştururlar. Oysa bu din tümüne kendilerinden istenen görevleri yapma ve sakındırıldıkları günahlardan uzak kalabilme imkânını tanır.

66.ayette sözü edilen ***'cana kıyma'*** ve ***'yurttan çıkma'*** eylemleri iki ağır yükümlülük örneğidir. Eğer Allah insanlara bu yükümlülükleri emretseydi, pek az kimse dışında onları yapabilen bulunmazdı. Bunlar emredilmedi; çünkü görevlerin amacı insanların ezici çoğunluğunun gücünü aşmak ve onları cendereye sokmak değil, tersine ilâhi sistemin amacı yükümlülüklerini herkesin yerine getirmesi, herkesin onların gereğini yapabilmesi, normal ve ruhen sağlıklı herkesin iman kervanına katılmasıdır…

> Ashabdan Ebu İshak Subeyî (r.a) der ki: *"Eğer onlara 'canlarınıza kıyınız' diye emretseydik..."* ayeti inince arkadaşlarımızdan biri, 'Eğer bize böyle bir emir verilseydi, onu yerine getirirdik. Bizi böyle bir yükümlülükten muaf tutan Allah'a hamdolsun' dedi. Bu söz Efendimizin (s) kulağına varınca, dedi ki:
>
> ***"Ümmetim içinde öyleleri var ki, kalplerindeki iman yalçın dağlardan bile daha sarsılmazdır."***
>
> Musab'ın amcası Amr b. Abdullah b. Zübeyr (r.a) şöyle dedi: *"Eğer onlara 'canlarınızı feda ediniz' ya da 'yurtlarınızdan çıkınız' diye emretmiş olsaydık, pek azı dışında, bunları yapmazlardı"* ayeti inince Peygamberimiz buyurdu ki:

"Eğer böyle bir emir gelseydi, Abdullah b. Revaha bu emri yerine getirenlerden biri olurdu."

Yine sahabelerden Şurayh b. Ubeyd (r.a) dedi ki: "Peygamberimiz *'Eğer onlara canlarınızı feda ediniz diye emretmiş olsaydık...'* diye başlayan ayeti okuyunca eli ile **Abdullah b. Revaha**'yı göstererek ***"Eğer Allah bu yükümlülüğü emretseydi, bu adam onu yerine getiren azınlık içinde yer alırdı."*** dedi.

Peygamberimiz adamlarını son derece sağlam, derinlikli ve net bilgilerle tanıyordu. Her birinin özelliklerini, kendilerinden bile daha iyi biliyordu. Peygamberimiz dönemi tarihinde (sirette) O'nun kendi adamlarını, ayrıca savaştığı kimseleri ve kabileleri, uzmanlık derecesine varan bir bilgi ile tanıdığını gösteren birçok örnek vardır...

Peygamberimiz bunun yanı sıra Din'in sırf bu küçük insan azınlığı için gelmediğini de biliyordu. Yüce Allah bizzat yarattığı insanın yapısını ve gücünün sınırlarını biliyordu. Bundan dolayı bütün insanlar için gelmiş olan bu dinde iyi niyetli, normal yaratılışlı, sağlıklı fıtratlı, amacı Allah'a itaat etmek olan, küstah ve umursamaz olmayan herkesin kolaylıkla yapabileceği görevleri emretti.

Bu gerçeği vurgulamak; bazı yıkıcı yaygaralara karşı koymak açısından özellikle önem taşır. Bu yaygaralara göre; Din **"idealist"** bir çağrıdır, **şu dünya pratiği içinde gerçekleşmek** için gelmemiştir, onun yükümlülüklerini bir kişi yapabilirse, yapamayan yüz kişi vardır ve insan "realite"si, karakteristik yapısı, yaratılışı ve kapasitesi budur.

Bu iddia **yalandır**, **aldatıcıdır**, **cahilcedir**; zira insanı yaratıp ona dini yükümlülükleri emreden Allah'ın bildiği, tanıdığı gibi insanı bilip-tanıma imkânından yoksundur. Yüce Allah bu kapsamlı bilgisi ile bu yükümlülüklerin sıradan insanın kapasitesini, gücünün sınırlarını zorlamadıklarını biliyor. Çünkü bu din, seçkin bir azınlığa gelmedi.

Gerekli olan şey sıradan insanın gayretli, samimiyeti ve yola koyulması, ilk adımı atmasıdır. O zaman yüce Allah'ın, görevini yapanlara yönelik vaadi devreye girer:

66. âyetin devamı: ***"...Oysa eğer onlar kendilerine verilen öğütleri tutsalardı, bu haklarında hayırlı ve güvenceli bir tutum olurdu."***

Görüldüğü gibi insana düşen sadece yola koyulmak, ilk adımı atmaktır. Arkasından yüce Allah'ın yardımı, yola devam etmeyi güvenceye bağlayan desteği imdada yetişir. Bunu büyük ödül, onu da doğru yola iletmek izler:

67-68. âyetler: ***"O zaman onlara tarafımızdan büyük bir ödül verirdik. Kendilerini kesinlikle doğru yola iletirdik."***

Yüce Allah doğru söylemiştir. Allah kullarını -haşa- aldatmaz, onlara yerine getirmeyeceği vaadlerde bulunmaz, onlara sadece doğru olanı söyler.

"Kim yüce Allah'tan daha doğru sözlü olabilir?!" *(Nisa 4/87)*

Yalnız bu sistemin kolaylığı **"istisnai kolaylık (*ruhsat*)"** demek değildir. Yani bu dindeki istisnai kolaylıkları bir araya getirerek sırf bunların toplamını hayat sistemi haline getirmek değildir vurgulamak istediğimiz kolaylık. Bu dinde **normal emirler** (*azimetler*) de vardır, **istisnai kolaylıklar** (*ruhsatlar*) da. Normal emirler **asıl**dır, istisnai kolaylıklar **geçici** şartlar içindir.

Kimi zaman bazı samimi ve iyi niyetli davetçiler, insanları bu dine çekebilmek için bu **"istisnaî kolaylıklar"**a sarılırlar, onları bir araya getirerek meydana getirdikleri toplamı insanlara din diye sunarlar, arkasından onlara: **"Bakınız, bu din ne kadar kolaydır"** derler! Bir de bazı yağcılar var. Bunlar devlet yetkililerinin ve halk yığınlarının ihtiraslarını pohpohlamak, keyfi doyuma erdirmek peşindedirler. Bu amaçla İslâm'ın hükümleri ve nassları arasında **"sızma noktaları"** ararlar ve bulabildikleri bu sızma (kaçamak) noktalarının toplamını din diye ortaya koyarlar.

Bu din ne odur ve ne de budur. O normal emirleri ile ve istisnai kolaylıkları (azimet ve ruhsatları) ile parçalanmaz bir bütündür. O bu niteliği içinde insanlar için kolaydır, sade insan eğer gayret ederse onun gereklerini yerine getirebilir ve insan oluşunun sınırları içinde kendine özgü kemal (olgunluk) derecesinin son noktasına ulaşabilir. Tıpkı aynı bahçede yetişen meyvelerin kendilerine has olgunluğa ermeleri gibi... Bu dinin bahçesinde bakla da, salatalık da, zeytin, nar, elma, ayva da, üzüm ve incir de yetişir ve hepsi de olgunlaşır. Tatlıları ve sululuk oranları farklı olur, ama hepsi de olgunlaşır, kendileri için mümkün olan kemal derecesinin son noktasına ulaşırlar. Bu, Allah'ın tarlasında, Allah'ın gözetimi altında ve Allah'ın sağladığı kolaylıklar eşliğinde gerçekleşen bir ilâhi üretim sürecidir.

Sıra bu dersin sonunu oluşturan iki ayete geldi. Bu iki ayette ruhlarda, gönüllerde çok sevilen bir nimetin, tatlı bir hazzın özlemi, coşkunluğu ve cazibesi canlandırılıyor. Ahirette peygamberlerle, dosdoğrularla (sıddîklarla), şahitlerle ve diğer seçkin kullarla bir arada olma nimeti ve hazzı. Okuyalım:

Allah'ın Nimetine Eriştirdikleri İle Beraber Olmak

وَمَنْ يُطِعْ اللهَ وَالرَّسُولَ فَأُوْلَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنْ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُوْلَئِكَ رَفِيقًا (69) ذَلِكَ الْفَضْلُ مِنْ اللهِ وَكَفَى بِاللهِ عَلِيمًا (70)

***69**- Allah'a ve Peygamber'e itaat edenler var ya, bunlar Allah'ın nimetine eriştirdiği peygamberlerle, dosdoğru kullarla, şehidlerle ve iyilerle birlikte olurlar. Bunlar ne iyi arkadaşlardır!*
***70**- Bu Allah'ın bağışıdır. Allah her şeyi yeterince bilir.*

Bu okşayıcı mesaj, her kalbin duygularını coşturur. İçinde zerrece iyilik bulunan, kurtuluş tohumu barındıran, Allah Teâlâ'nın yakınlarında onurlu bir beraberliğin simgelediği yüksek bir makama tırmanma özlemi ile yanıp tutuşan her kalbi heyecanın şevki ile kanatlandırır. Bu yüce seçkinler gurubu ile birlikte olmak Allah'ın tek yanlı bir bağışıdır. Hiç bir insan sadece iyi ameli ile, sırf ibadeti ile bu yüce makama erişemez. O Allah'ın geniş kapsamlı, gürül gürül akışlı ve yaygın lütfundan ibarettir.

Peygamberimizin sahabeleri, ahirette de O'nunla (s) birlikte olmanın özlemi ile yanıp tutuşuyorlar. Aralarında öyleleri var ki, Peygamberimize karşı beslediği coşkun aşk yüzünden O'ndan ayrı düşmeyi düşünemiyor bile! Oysa O, henüz dünyada ve onların arasındadır. İşte bu sırada bu ayetler iniveriyor da, bu soylu ve yakıcı aşkın ateşi yatışıyor, bu dalgalanan yalazın üzerine su serpilmiş gibi oluyor.

> Ashabdan Said b. Cubeyr (r.a) diyor ki: "Bir gün ensardan bir arkadaşımız (Sevban r.a.), Efendimizin yanına geldi; arkadaşımız üzgündü. Bunun üzerine Peygamberimiz kendisine:
> -"Ey Sevban! Seni üzgün görüyorum, sebebi nedir?" diye sordu. Sevban (r.a):
> -'Düşündüğüm bir şey var da onun için üzülüyorum' dedi. Peygamberimizin (s):
> -"Nedir o düşündüğün şey?" diye sorması üzerine arkadaşımız şunları söyledi:
> ***-'Her gün sabahleyin yanına geliyor ve ancak gece olunca yanından ayrılıyoruz. Bütün gün yüzüne bakıyor, seninle birlikte oturuyoruz. Oysa sen yarın Peygamberlerin yanına yükseltileceksin ve biz artık sana ulaşamayacağız.'***
> Peygamberimiz (s), arkadaşımızın bu sözlerine hiçbir karşılık vermedi. Fakat bir süre sonra Cebrail geldi; ***"Allah ve Peygamber'e itaat edenler, işte onlar Allah'ın nimetine eriştirdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyilerle birlikte olurlar..."*** diye başlayan 69.ayeti getirdi. Bunun üzerine Peygamberimiz, Sevban'a (s) haber salarak kendisine bu müjdeyi iletti." *(Vâhidî, Esbâbu Nuzuli'l-Kur'ân)*

Hz. Aişe şöyle diyor: "Bir defasında adamın biri Peygamberimize gelerek şöyle dedi:

-'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben seni kendimden, ailemden, çoluk-çocuğumdan daha çok seviyorum. Bazen evdeyken hatırıma geldiğinde kendimi tutamayarak sana geliyor, seni görüyorum. Benim ve senin ölümünü düşününce senin cennete girip diğer peygamberlerin yanına yükseleceğini biliyor, eğer ben de cennete girersem seni göremeyeceğimden korkuyorum!'

Peygamberimiz, adamın bu sözlerine hiçbir karşılık vermedi. Bir süre sonra *"Allah'a ve Rasûlüne itaat edenler, Allah'ın nimetine eriştirdiği Peygamberlerle, dosdoğrularla, şehidlerle ve iyilerle birlikte olurlar. Bunlar ne iyi arkadaşlardır!"* ayeti indi."

Ashabdan Rebia b. Ka'b Eslemi şöyle diyor: "Bir gece Peygamberimizin yanında yatmıştım. Sabah olunca helâ ve abdest suyunu hazırlayıp önüne koydum. Bunun üzerine bana `bir dilekte bulun' buyurdu. Kendisine ***'Ya Resulullah, cennette seninle birlikte olmak istiyorum'*** diye cevap verdim. `Başka bir isteğin yok mu?' diye sordu. `Hayır, tek dileğim bu' dedim. Bunun üzerine bana ***`O halde çok çok secdeye vararak kendin için bana yardımcı ol'*** buyurdu." *(Müslim)*

Ayrıca bir gurup sahabiden tevatür yolu ile nakledildiğine göre bir defasında Peygamberimize sevdiği kimselere katılamayan, onlarla birlikte olma imkânı bulamayan kimsenin durumu soruldu. Peygamberimiz bu soruyu ***"İnsan, sevdikleri ile birliktedir"*** diye cevaplandırdı. Sahabelerden Enes b. Malik (r.a) diyor ki; **"Müslümanlar bu söze sevindikleri kadar hiçbir şeye sevinmemişlerdi."** *(Buhari)*

Evet, bu mesele sahabilerin kalplerini ve ruhlarını çok meşgul ediyordu; **Ahirette Peygamberimiz ile birlikte olma** meselesi. Çünkü dünyada O'nunla bir arada olmanın erişilmez tadına varmışlardı! Bu mesele, aynı zamanda yüce Peygamberimizi sevmenin tadına erişen her Müslümanın kalbini meşgul eder. Okuduğumuz son hadiste bu bakımdan ümit, güven ve ışık vardır. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*





NİSA SÛRESİ, 71-87. ÂYETLER



Allah Yolunda Savaş

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ انفِرُوا جَمِيعًا (71) وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا (72) وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَالَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا (73) فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (74) وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنْ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا (75) الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا (76)

***71**. Ey iman edenler! Tedbirinizi alın da ya bölükler halinde ya da hep birden savaşın. **72**. İçinizden bazıları vardır ki, pek ağırdan alır. Eğer başınıza bir felâket gelirse 'Allah yüzüme baktı da onlarla beraber bulunmadım' der. **73**. Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse -sanki sizinle onun arasında bir arkadaşlık yokmuş gibi- 'Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir kazanç elde etseydim' der. **74**. O halde, dünya hayatını âhiret karşılığında satanlar Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir ödül vereceğiz. **75**. Size ne oldu da Allah yolunda ve 'Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!' diyen mustazaf/çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz? **76**. İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tâğût uğrunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın. Kuşkusuz, şeytanın planı/tuzağı zayıftır.*

Ya Allah Yolunda Ya da Tâğût Yolunda Savaş

Önceki âyetlerde Allah'a ve Resulüne itaat emredilip bunun gerçek imanla alâkası açıklandıktan sonra **71.âyet**le ilâhî buyrukların en ağırlarından biri olan **savaş** konusuna geçiliyor. Müslümanların düşmanlarına karşı savaşmalarına daha önce izin verildiği ve 6. yılda gelen bu sureden önce Bedir, Uhud, Hendek savaşları yapıldığına göre burada teşvik edilen savaş, güçlü ihtimalle **Mekke fethi**dir.

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Müslümanlar biraz nefes almış olsalar da Mekkeli müşriklerle Medineli münafıklar işbirliği yapıyor, Müslümanların kökünü kazımak için planlar yapıyor, tuzaklar kuruyorlardı. Ayrıca Mekke'de ve diğer yerlerde, kâfirler arasında kalmış,

baskı altında yaşayan müminlerle dinleri ne olursa olsun zayıf, arkasız ve yoksul oldukları için hakları yenen, zulme uğrayan insanlar vardı. Hem bunları kurtarmak hem de gerektiğinde kendilerini savunmak için müminlerin uyanık ve güçlü olmaları gerekiyordu. Bu âyet Müslümanları, antlaşmaya güvenerek tedbirsiz davranıp gafil avlanmamaları konusunda uyardı. Müminler daima uyanık ve cenge hazır olacaklar[41], gerektiğinde savaşarak düşmanı mağlûp edebilmek için -topyekün taarruz, küçük gruplar halinde taciz ve vur kaç harekâtı gibi- hangi taktiği uygulamak gerekirse onu uygulayacaklardır. *(Kur'ân Yolu)*

"Hizr" terimi; yalnızca kişinin kendisini muhtemel bir tehlikeye karşı korumak için sarf ettiği çabayı değil, aynı zamanda askerî organizasyon, teçhizat vb. ile ilgili gerekli bütün hazırlıkların yapılmasını da kapsar. ***"Hep birden"*** ise; bugün **'topyekûn savaş'** olarak adlandırılan olguyu ifade eder. *(Kur'ân Mesajı)*

72-73.âyetlerde; müminler savaşa çağrıldığında ağırdan alıp, mağlûbiyet olursa *"Allah yüzüme baktı da onlarla beraber bulunmadım"* diye içten içe **sevinenlerin**, zafer ve ganimet elde edilirse *"Keşke onlarla beraber olsaydım..."* diye **dövünenlerin** kimler olduğu sorusuna iki cevap verilmiştir:

Bazı tefsircilere göre bunlar, henüz gönüllerinde iman yerleşip güçlenmemiş, hayatıyla imanı arasında tam uyum olmayan **müminler**dir. Çünkü âyet ***"İçinizden bazıları vardır ki... "*** diye başlıyor.

Diğer bir yoruma göre bunlar **münafıklar**dır. Bu durumda ***"içinizden..."*** ifadesi, **görünüşe göre**dir; zira münafıkların dış yüzleri ve görünüşleri müminler gibidir, müminler cemaatine dahildirler.

Kur'ân Yolu tefsirine göre; burada müminlerin içinde bulunan zayıf imanlı, kararsız ve sebatsız müminler ile münafıkların birlikte kastedilmiş olması da mümkündür. İmanı, davası uğrunda ölüme götürecek güçte ve seviyede olmayan sıradan insanlar, ayette de tasvir edildiği gibi, daima içlerinden çıkar hesapları yaparlar; girişecekleri işin getirisi ve götürüsü ile ilgili ihtimaller arasında gidip gelirler.

74.âyet: Allah'a ve âhirete hakkıyla iman etmiş olanların fayda-zarar, kazanç-kayıp hesapları dünya hayatıyla sınırlı değildir. **Allah rızası** ve **ebedî hayat** daima hesaba dâhil olup terazide ağır basar. Ölçüsünde, tercihinde, değerlendirmesinde Allah rızâsı ve âhiret menfaati ağır basan, âhiretini dünyasına değil, dünyasını -gerektiğinde- âhiretine feda eden müminler, Kur'an dilinde ***"dünya hayatını âhiret karşılığında satanlar"*** yani dünyayı verip âhireti satın alanlardır. Allah emri olan savaş bu ölçüye vurulduğunda çıkacak sonuç, âyette şöyle tasvir ediliyor: Savaşa giren ya **zafer** kazanır veya **yenilir** ve **şehid** olur. Her

41 Burada **Yavuz Sultan Selim**'in şu sözünü hatırlatalım: ***"İster isen sulh u salah; hazır ol cenge!"***

iki durumda da âhireti tercih eden mümin kazançlıdır. Çünkü Allah savaşıp galip gelenlere de şehid olanlara da büyük ödüller vadediyor. Rağbet edilmesi gereken de işte budur.

75-76.âyetler: Mekke müşrikleri, hicretten sonra da Müslümanların peşini bırakmamışlar, bazen başka kabileler ve Medineli Yahudilerle işbirliği yaparak Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarını yapmışlar ve Müslümanları hicret yurtlarında yok etmek istemişlerdi. Ancak bu amaçlarına ulaşamadılar ve hicrî 6. yılda **Hudeybiye** Antlaşmasını yapmaya mecbur kaldılar. Antlaşmanın bir maddesine göre ***"bundan sonra Müslüman olup Mekke'den kaçanlar iade edilecekti"***. Böylece hicret imkânı bulamayan Müslümanlarla bu madde gereği iade edilen Müslümanlar, bunların eşleri ve çocukları Mekke'de kaldılar, müşriklerin çeşitli zulüm ve baskıları altında yaşamaya devam ettiler. Bu müminler, işkence ve baskı dayanılamaz hale geldikçe Allah'a yalvarıyor ve bir kurtarıcı göndermesini istiyorlardı. Âyetler bunların dua ve niyazlarına bir cevap olmakla birlikte bu tarihî ilişkiyi aşan boyutları da vardır:

Savaş nerede ise insanlıkla yaşıttır. İdam cezasını kaldırarak suçsuz, günahsız insanların hayat hakkını korumak nasıl mümkün olmazsa savaşı kaldırarak, yok ederek, hesap dışı tutarak barışı ve uluslararası ilişkilerde adaleti sağlamak da öyle mümkün değildir. Yapılması gereken, savaşın hukukî ve ahlâkî amaçlarını belirlemek ve onu bu amaçtan saptırmamaktır. Savaşla ilgili âyetlere bakıldığında İslâm'ın, ancak zulmü, din yüzünden baskıyı ve haksız saldırıyı ortadan kaldırmak için buna izin verdiği görülür. İşte **75-76.âyetler**, savaşın iki önemli amacını ortaya koymaktadır:

a) Allah rızâsını elde etmek,

b) Zulmü engelleyip adaleti sağlamak.

"Allah rızâsı" da fayda bakımından kullara dönmektedir. Allah Teâlâ'nın hiçbir şeye ihtiyacı bulunmadığından, O'nun rızâsı için savaşmak, kullarının yararı, din ve vicdan hürriyetinin temini için savaşmaktır. Allah mutlak âdil olduğu ve zerre kadar zulme razı olmadığından ***"Allah rızâsı için savaşmak"*** adalet, hukuk ve hakkaniyet uğrunda savaşmaktır. Allah'a ve hak dine inanmayan kâfirlerin de bir **tanrıları, baş eğdikleri, itaat ettikleri -maddî, manevî- önderleri** olacaktır. Bu önderler Kur'an'a göre **"tâğûtlar"**dır, şeytanlardır. Bunlara tâbi olanların savaş amaçları ise hukuk ve adaletin gerçekleşmesi değil, çıkar, zulüm, baskı ve sömürüdür. *(Kur'ân Yolu)*



Dikkat Edelim

Kâfirler Tağut uğrunda; Allah'ın Dini dışında değişik hayat tarzlarını gerçekleştirmek, -Allah'ın izin vermediği- şeriatları yerleştirmek ve Allah'ın izin vermediği değerleri oturtmak ve Allah'ın mizanı dışında değişik ölçüler dikmek için savaşırlar ve şeytanın dostluğuna dayanıp dururlar. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Savaştan Kaçanlara: "Ölümden Kaçış Yok!"

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنْ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا (77) أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا (78) مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا (79)

77. *Kendilerine, "Elinizi (savaştan) çekin, namazı kılın ve zekâtı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca bir de gördün ki, içlerinden bir grup Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korkuyla insanlardan korkuyorlar da "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın, bizi yakın bir süreye kadar geri bıraksan olmaz mıydı?" diyorlar. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık edilmez".* ***78.*** *Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler, başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Ne oldu bu adamlara ki bir türlü sözü anlayamıyorlar!* ***79.*** *Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.*

77.âyet: Mekke'de müminler çeşitli baskı ve işkenceler görüyorlar, henüz savaş izni gelmediği için şiddete karşılık veremiyorlar, bu durumu bazan Rasûlüllah'a arzederek savaşmak için izin istiyorlardı.

Hicrete kadar savaş izni gelmedi; müminlere namaz ve zekât emredildi. İmanların güçlenmesi, nefislerin terbiye edilmesi, Allah için ölümü göze alacak bir ruh kemaline ermeleri beklendi. Hicretten sonra **cihad** izni gelince de **bazı müminler** ve **en çok da münafıklar** düşmanla savaştan korktular; *"keşke bu emir biraz daha sonra gelseydi"* dediler. *(Taberi Tefsiri)* Tehlikeyi konuşmakla yaşamak bir değildir; asıl **cesaret** tehlikeyi yaşarken ortaya çıkar. Burada hem bu çelişkiye işaret ediliyor hem de bir başka üslûp içinde savaştan ve ölümden korkmanın, doğru düşünen ve iman şuuruna sahip bir müminin işi olmadığı hatırlatılıyor. Bu korku, düşünen bir müminin işi olmamalıdır; zira âhiret mükâfatı yanında gelip geçici olan dünya nimetleri -çok da olsa- azdır. Dünyada az yaşayan, fakat Allah rızâsını kazananlar âhirette ebedî saadetlere nail olacaklar, dünyada çok yaşayan, dünya nimetlerinden çokça yararlanan fakat Allah rızâsını kazanamayanlarsa âhiretin ebedi nimetlerinden mahrum kalacaklardır. Hâsılı kimseye haksızlık edilmeyecek, herkes ettiğini karşılığını görecektir.

78-79.âyetler: Ecelsiz ölüm olmaz; ecel gelince de savaşta veya barışta olmak sonucu değiştirmez. Sağlam kalelere girip saklansa, hatta göklere çıkıp yıldızlarda otursa bile ölüm gelip onu bulur.

Özellikle Yahudiler işleri iyi gittiğinde, sağlık, kazanç ve ürünleri iyi olduğunda -kendilerini Allah'ın seçkin kulları olarak gördükleri için- **"bu Allah'tan"** diyorlar, işler ters giderse bunu da -hâşâ- Rasûlüllah'ın uğursuzluğuna bağlıyor, onun yüzünden böyle olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu vesileyle bu âyette onlara ve bütün insanlığa iyilik-kötülük, hayır-şer meselesi hakkında işin doğrusu bir kere daha anlatılıyor. Buna göre insanların başına ne gelirse gelsin, çevrelerinde iyi veya kötü ne olursa olsun bunların tamamı, hayrı-şerri, iyisi-kötüsü Allah'tandır; O takdir etmiş, murad etmiş, yaratmıştır, ancak olup biten şeylerde insanların katkısı, iyilik ile kötülük, hayırla şer bakımından -yine Allah böyle istediği için-farklı olmaktadır. Eğer iradelerine bırakılmış konularda iyi bir şeyle karşılaşır, bir nimete nail olur, bir başarı elde ederlerse Allah'ın verdiği aklı, bilgiyi, iradeyi ve gücü doğru ve yerinde kullanmış oldukları anlaşılır. Allah böyle istediği, buna razı olduğu, verdiği kabiliyetleri bu sonucu elde etmek üzere kullansınlar diye verdiği için hayır, iyilik, başarı Allah'tandır. Yine insanların irade ve tercihlerine bırakılan konularda, alanlarda, işlerde insanlar akıl, bilgi, irade ve güçlerini -ki bunların hepsini veren Allah'tır- yerinde ve doğru kullanmazlar, bu yüzden O'nun razı olmadığı, kendilerinin de hoşlarına gitmeyen sonuçlar elde ederlerse bu sonuçlar (şer, kötülük) kendilerindendir; bunlara kendileri sebep olmuşlardır. İmkân verdiği halde rızası olmadığı için **kötülük Allah'a yüklenemez**, *"O'ndandır"* denemez. **İyiliğin Allah'tan, kötülüğün insandan olduğu** Efendimiz muhatap alınarak ifade ediliyor; oysa bunun böyle olduğunu o biliyor ve yaşıyor. Başkaları yanlış anlamasınlar diye de hemen arkasından ***"Seni elçi olarak gönderdik, şahit olarak Allah yeter"*** buyurularak, hayır-şer konusundaki gerçek onun şahsında ve aracılığı ile insanlığa duyurulmak isteniyor. *(Kur'ân Yolu)*

Rasûlüllah'a İtaat Allah'a İtaattir

مَنْ يُطِعْ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (80) وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلًا (81)

80. *Rasûl'e itaat eden Allah'a itaat etmiş olur; yüz çevirenler ise, seni onlara bekçi göndermedik.* ***81.*** *"İşimiz itaat" diyorlar, yanından ayrılınca da onlardan bir grup, senin söylediğinin tersini kuruyor, Allah da onların içlerinden kurduklarını kaydediyor. Sen de bunlardan yüz çevir ve Allah'a güven, güvenilecek vekil olarak Allah yeter.*

Kur'ân âyetlerinin bir kısmı özel, parça, detay olan konuları açıklar, bir kısmı da bu âyette olduğu gibi pek çok konuya ve hükme ışık tutan, temel ve kaynak teşkil eden kurallar, genel hükümler getirir. Dinin öğrenilmesi ve yaşanmasında **Allah Rasulü'nün konumu, rolü ve salâhiyeti** hem kelâmcılan hem de fıkıh usulü âlimlerini meşgul etmiştir. Dine davet edilen insanların bunu kabul etmemeleri halinde yapılacak işlem konusu da özellikle "din ve vicdan hürriyeti" bakımından önem arz eder.

İşte **80.âyet**, bu iki konuda önemli kurallar getirmektedir:

Allah Rasulü'nün işi, görev ve yetkisi vahyi tebliğ etmekten ibaret değildir. Onun ümmete **örnek** olmak, vahyi **açıklamak**, gerekli görülen yerlerde **boşlukları doldurmak** ve yeni oluşan İslâm toplumuna (ümmet) **liderlik etmek** gibi görev ve yetkileri vardır. O bir söz söylediğinde veya bir şey talep ettiğinde Allah'ın irade ve rızâsına uygun bir söz söylüyor, -karineler aksini göstermiyorsa- O'nun kullarına bildirmek istediğini bildiriyor, yapmalarını istediğini talep ediyordur. Aynı mânada birçok âyetin kesin delâleti sebebiyle fıkıh usulü âlimleri, dinin ikinci kaynağının sünnet (Rasulüllah'ın sözü, fiili ve onayı) olduğunda birleşirler. Onun aynı zamanda diğer insanlar gibi bir insan (beşer) olduğunu bildiren âyetlerle *(meselâ Kehf 18/110)* her davranışının bağlayıcı olmayacağını bildiren hadisler, uygulama ve vakalar göz önüne alındığında sünnetin **"bağlayıcı delil olma"** özelliğinin mutlak olmadığı, bazı kayıt ve şartlara (en önemlisi dinî kural getirmediğine dair bir delil ve karinenin bulunmamasına) bağlı olduğu da anlaşılır. Böyle bir delil bulunmadıkça Efendimizin davranışları -onun örnekliğinin tabii bir sonucu olarak- dînî kural getiren, irşad eden, yol gösteren, izlenmesi gerekli veya faydalı olan davranışlar olarak alınmalıdır.

"Dinde zorlama yoktur" kuralının *(Bakara 2/256)* bir başka delilini teşkil eden ***"Seni onlara bekçi göndermedik"*** mealindeki cümle, din ve vicdan hürriyeti konusunda önemli bir dayanaktır. Rasûlüllah tebliğ eder, tebliğ ettiği dini mükemmel örnek olarak kendinde ve örnek kılmak istediği toplum (ilk nesil) hayatında uygular; böylece dini hem söz hem de fiil halinde muhataplarına ulaştırınca onun vazifesi bitmiş olur. İnsanları zorla dine sokmak ve imanlarının bekçiliğini yapmak onun sorumluluk çerçevesine dâhil değildir. Allah'ın cenneti de cehennemi de vardır. Her ikisine gidecek olan müminler ve kâfirler, iyiler ve kötüler olacaktır.

Hz. Peygamber'in ve ümmetinin savaşları, mücadeleleri başka dinleri ve inançları ortadan kaldırmaya, insanları zorla İslâm'a sokmaya yahut imha etmeye yönelik değildir; tam aksine mücadelenin hedefi, her çeşit zulmü ve bu arada din konusunda baskıyı ortadan kaldırmak, herkesin inancına göre serbestçe yaşamasını sağlamaktır.

Müslüman olduğu halde açıkça dinin emirlerine itaat etmeyen, yasakları çiğneyen kimselere uygulanan yaptırımlar, onları baskı altında ibadete sevk etme, zorla dindar kılma amacına

yönelik olmayıp, kamu düzenini, asayişi ve genel ahlâkı korumak içindir. İbadetin özünün ihlâs (onu yalnızca Allah rızâsı için yapmak) olduğunu bildiren, niyeti ibadetlerin şartı kılan bir dinin, insanları, zorla, baskı altında, korkutarak ibadete sevk edeceği düşünülemez; bu sebeple İslâm'da -imanlı ve dindar kılmak için- ne kâfire baskı yapılır ne de mümine!

Allah Teâlâ'nın, Peygamberini, bütün dinlerin üstünde yer alsın diye **"bir hidayet ve hak din"** ile gönderdiğini bildiren âyetlerle *(Tevbe 9/33; Fetih 48/28; Saf 61/9)* **"dinde zorlama olmadığını"** bildiren âyetler arasında bir çelişki yoktur; çünkü Efendimiz İslâm'ın üstünlüğünü, diğer dinleri ve mensuplarını yok ederek veya onlara baskı yaparak değil, bir yandan akla ve sağduyuya hitap eden delillerle, bir yandan da İslâm'ın güzelliklerini yaşayıp yaşatarak ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca bu mealdeki âyetler böyle bir sonucu talep etmekten ziyade hedef göstermeye yöneliktir. Aradan asırlar geçtiği halde hâlâ yeryüzünde birçok din vardır ve bunların mensuplarının sayısı Müslümanların beş katına yakındır. Hz. Peygamber'i örnek alan Müslümanların yapmaları gereken şey, asrın dili ve mantığı ile İslâm'ın yegâne hak din olduğunu diğer din mensuplarına açıklamak ve onu yaşayarak göstermektir. Üstünlüğün ortaya konmasını talep eden âyetlerin uluslararası siyaset bakımından manası, hak dini temsil eden Müslümanların diğer din ve ideoloji mensuplarından zayıf olmamaları, bağımsızlıklarını gözleri gibi korumaları, dünya düzeninde söz sahibi olmaları, dünyada hakkın ve adaletin hâkim kılınmasını bir vazife olarak üstlenmeleridir.

81.âyet: Ülke içinde ve dış dünyada İslâm davetine olumlu cevap vermeyenler, Allah'a ve Resulüne itaat etmeyenler olabilir. Bunlara karşı Müslümanların siyasî ve hukukî tutumları -birçok âyette işlendiği gibi- din ve vicdan hürriyeti, adalet, iyilikte yarış ve dayanışma... çerçevesinde ülkeyi ve dünyayı paylaşmak olacaktır. Güçleri ne olursa olsun İslâm'a girmekten yüz çevirenler karşısında müminlerin psikolojik durum ve tutumları ise kendine ve davasına güvenen insanların durum ve tutumları gibi olur. Çünkü müminler hak dine inanmakta, onu hayatlarında rehber edinmekte ve güçlerini, huzurunda secde ettikleri kadir-i mutlak olan Allah'tan almaktadırlar. Bütün insanlar bir tarafta O bir tarafta olsa yine de güvenmek için Allah yeter.

Kur'ân'ı Derinlemesine Düşünmek (Tedebbür)

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا (82)

82. Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!

Kur'an-ı Kerim'e inanmayan, Allah ve Resulü'ne itaat etmeyen gayri müslimlerin Kur'an üzerinde düşünmeye davet edilmeleri İki önemli gerçeğe dayanmaktadır:

a) Kur'an'ın eşsizliği/i'câzı, bir bilgi ve hidayet kaynağı olarak öneminin anlaşılıp tasdik edilmesi yalnızca müminlerin -imana dayalı- sübjektif değerlendirmelerine bağlı ve bunların sonucu değildir. Normal, akla ve mantığa sahip her insan düzgün düşündüğü ve Kur'an'ı peşin hükümsüz incelediği zaman 'onun **en küçük bir çelişki bile taşımayan mucize bir kitap** olduğu(A.Y.)' sonucuna varacaktır.

b) Kur'an'ı Allah'tan alıp tebliğ eden Rasûlullah ona güvenmektedir. Yâre ve ağyâre onu sunarak incelemelerini, onun Allah'tan olduğuna aklen hükmettikten ve vicdanen kanaat getirdikten sonra inanmalarını İstemektedir. Bunu isteye-bilmektedir; çünkü onda hiçbir tutarsızlık ve çelişki yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm yirmi üç yıl içinde gece ve gündüz, kışın ve yazın, hazarda ve yolculukta, sıkıntıda ve rahatlıkta, darlıkta ve bollukta, savaşta ve barışta parça parça gelmiştir. Muhtevası fevkalâde zengin ve çeşitlidir. İnsan ve insaniyetle ilgili her konuya, varlığın başlangıç ve sonuna, yaratılış ve yok edilişe, ahlâkî erdemlere, fert ve cemiyet olarak insanla ilgili kurallara ve kanunlara, tarihî olaylara, kıssalara temas etmekte, insanları eğitmeye yönelik öğüt ve ibret tablolarına yer vermektedir. Buna rağmen onun ne üslûbunda (eşsiz ifadesinde, edebî seviyesinde) ne de temas ettiği konular, getirdiği hükümler ve verdiği bilgiler arasında bir tutarsızlık, bir çelişki ve -kaynak farkı düşüncesine götürecek- bir farklılık vardır. İnansın inanmasın düz mantıkla düşünen herkesin Kur'an'ı inceleyerek ulaşabileceği bu sonuç, onun Allah'tan geldiğinin reddedilemez bir delilini teşkil etmektedir. Şu halde onun davetini kabul etmeyenlerin bu tavır ve kararları, akıl muhakemesinden ve bilgiden ziyade kökleşmiş peşin hükümlere, beşeri zaaflara, aklıselimin işleyişini engelleyen duygu ve tutku hâkimiyetine dayanmaktadır. Nitekim ***"Kur'an'ı okuyup düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var!"*** âyeti *(Muhammed 47/24)*, sağlıklı düşünmeyi engelleyen bu psikolojik etkenleri daha canlı bir biçimde vurgulamaktadır. *(Kur'ân Yolu)*

Savaşta ve Hazarda İstihbarat

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا (83) فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا (84)

83*. Kendilerine güven veya korku veren bir haber geldiğinde onu yayıyorlar. Oysa onu Rasûlullah'a veya aralarından yetki sahibi kimselere götürselerdi, içlerinden, haberin mâna ve maksadını çıkarabilenler şüphesiz onu anlarlardı. Size Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, azı müstesna, şeytana uyup giderdiniz.* ***84****. Şu halde Allah yolunda savaş. Sen ancak*

kendinden sorumlu olursun. Müminleri de teşvik et. Allah, inkâra sapanların gücünü kıracaktır. Allah'ın gücü daha çetin, cezası daha şiddetlidir.

83. Bazen Medine ve çevresinde alarma geçilmesine neden olan asılsız ve abartılmış haberler ve çeşitli söylentiler geliyordu. *(Tefhimü'l-Kur'ân)* Halkı olumlu veya olumsuz olarak etkileyecek haberlerin gelmesi ve bunun yayılmasının zararlı sonuçlar doğurmasına tarihî örnek olarak Küçük Bedir seriyyesi öncesinde Ebû Süfyân'ın Medine'ye birini göndererek kendisinin büyük bir güç hazırladığı ve Medine'ye hücum edeceği haberini yayması zikredilmiştir. *(Âl-i İmran 3/175)*

Ancak tefsircilerin de işaret ettikleri üzere bu gibi haberlerin tahkik edilmeden ve sonuçları hesaplanmadan hemen halka yayılmasının zararlı olması, yalnızca savaş haline ve savaşla ilgili alana mahsus değildir. Her çeşit haberin topluluğa yayılmadan önce hem doğruluğunun araştırılması hem de yayıldığı takdirde toplulukta hâsıl edeceği sonuçların hesaplanması gerekmektedir.

Âyet, günümüzde **"medyanın duyarlık ve sorumluluğu"** bakımından da yol göstericidir.

Haberlerin halka duyurulmadan önce ***"Rasûlullah'a ve ülü'l-emr'e götürülmesi"*** buyruğu, onların hem haberin doğru olup olmadığı hem de halk üzerinde yapabileceği tesiri daha iyi ölçüp biçebilecek ve anlayacak durumda olmaları gerekçesine dayanmaktadır. Burada ***"ûlü'l-emr: yetki sahipleri"***nden maksat -o tarih itibariyle henüz ayrı bir grup teşkil etmedikleri için- âlimler veya yöneticiler değildir; işten anlayanlar ve savaşta kumanda görevi üslenmiş olanlardır.

"Allah'ın lütfu ve rahmeti" aynı zamanda en güzel örnek olan bir peygamber ve onun aracılığı ile bir kitap göndermesi, insanın aklını doğru kullanması ve iradesine sahip olması için gerekli bulunan yolu ve yöntemi öğretmesi, öğütler vermesidir.

Âyetin ***"azı müstesna"*** kısmının özel olayla ilgili açıklaması; *'duyup gerekli araştırmaları yapmadan yaydığınız haberlerin azı müstesna, çoğunda şeytanın isteğini yerine getirmiş olurdunuz'* şeklindedir. Ayet özel bağlamından çıkarılarak daha genel bir alana taşındığında ise mana şöyle olur: Allah Teâlâ peygamber ve kitap göndermeseydi inanç, bilgi ve kararlarınızın çoğunda şeytana uyardınız. İstisna kaydına nasıl mâna verilirse verilsin sonuçta insanların ilâhî lütuf ve rahmete muhtaç oldukları, bu lütfun maddî olanları yanında peygamber ve kitap göndermek, doğruyu ilham etmek, doğru düşünme ve karar alma konusunda yardım etmek gibi manevî olanlarının da bulunduğu anlaşılmaktadır.

84.âyet: Efendimizin hayatının hiçbir döneminde cihad, tek başına kendisine farz kılınmamıştır. Bu gerçekten hareket edildiğinde âyeti, 'Tek başına sen cihad etmekle yükümlüsün'

şeklinde anlamak yanlış olur. Âyetin demek istediği şudur: *'Gerek sen ve gerekse diğer müminler tek başınıza kalsanız da gerektiğinde cihad etmekle yükümlüsünüz ve Allah herkesi kendi yükümlülüğünden hesaba çeker.'*

Allah'a inananlar O'nun zararı defetme gücünün düşman gücünden daha büyük, cezasının da daha çetin olduğu konusunda bir şüphe taşımazlar. Burada vurgulanan husus, Allah Teâlâ'nın sonsuz gücünden yararlanmanın ön şartı olan cihaddır; yani tek başına da kalsa müminin hedefe ulaşabilmek için gereken çabayı göstermesi, fedakârlığa katlanmasıdır. Allah'ın âdeti, gücünü iman edenlerden yana koymak değildir; zafer ve başarı bunların şartlarını yerine getirenlerin, kulun yapması gereken hususları, zaferin ve başarının şartlarını ihmal etmeyenlerindir. *(Kur'ân Yolu)*

Âyette, Efendimize verilen ***"Müminleri (savaşa) teşvik et"*** emrini M. Esed; *(**"harrıd"*** kelimesinin mecazi anlamıyla) ***"Müminlere ölüm korkusunu yenme duygusu kazandır"*** şeklinde anlar. *(Kur'ân Mesajı)*

Şefaat ve Selamlaşma

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا (85)
وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا (86) اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا (87)

***85**. Kim güzel bir aracılıkla aracılıkta (şefaatte) bulunursa ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir aracılıkla aracılık ederse onun da buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir. **86**. Size bir selâm verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile cevap verin. Allah her şeyin hesabını eksiksiz bilmektedir. **87**. Allah -ki, kendisinden başka tanrı yoktur- elbette kıyamet günü hepinizi huzuruna toplayacaktır, bunda hiçbir kuşku yoktur. Sözce Allah'tan daha doğru kim vardır!*

85. Şefaat, selamlaşma, Allah Teâlâ'nın ilmi, kudreti ve kıyamet konularını ihtiva eden üç âyetin araya girmesinden sonra -aşağıda geleceği üzere- yine münafıklar ve müşriklerle **savaş ve barış** halindeki ilişkilere geçilmesi aynı zamanda bu âyetler arasındaki konu ilişkisine de ışık tutmaktadır. Çünkü Müslümanlar bu âyetlerin geldiği dönemde müşrikler ve münafıklarla iç içe yaşıyorlar, savaşta ve barışta onlarla çeşitli ilişkiler içinde oluyorlardı. Bu ilişkilerin tevhidi zedelemeden ve ümmete zarar vermeden sürdürülebilmesi için ilâhî irşada ihtiyaçları vardı.

Türkçede **şefaat** daha çok âhiretteki aracılık ve özellikle de Hz. Peygamber'in, bütün insanlara (hesaba çekilme ve yargılanmanın bir an önce başlaması, bekleme sıkıntısının son

bulması için) ve de ümmetinin günahkârlarına (günahlarının affı için) Allah katında yapacağı aracılık manasında kullanılır. Kur'an'da ve Arapça'da ise şefaatin buna ek olarak daha geniş bir manası vardır: 'İki kişi arasında görülecek bir iş, elde edilecek bir fayda veya önlenecek bir zarar konusunda üçüncü bir şahsın devreye girmesi, aracı olması, hatırını ve gücünü kullanarak sonuç elde etmeye teşebbüs etmesidir'.

88. âyette geleceği üzere müminler, bazen mümin olmayan kimseler için de bu mânada şefaatte bulunurlardı. Gerçek şu ki, hemen her toplumda aracılık faaliyeti yapılmış ve aracılar bulunmuştur. Özellikle hukuk, adalet, ehliyet ve emanet duygusu ve şuurunun ve bunlara dayalı uygulamaların ikinci plana atıldığı; güçlü, hatırlı, yakın olanların -haklı veya haksız olarak- işi bitirdiği dönemlerde, bu manada toplum ahlâkının zaafa uğradığı zamanlarda şefaat (adam bulma, torpil kullanma) yaygın, normal, hatta zaruri hale gelir. Âyet hem tarihî hem de evrensel olarak şefaat konusunda bir kural getiriyor: **Şefaat** kötü, çirkin ve yasak değildir; ancak meşru, hukuka ve ahlâka uygun olmalı, iyi, başkası aleyhine haksızlık doğurmayacak bir sonuç için yardım amacı taşımalıdır. Böyle olan şefaatin ecri vardır. Hâsıl olan iyilik ve ecirden şefaat sahibi (buna aracılık eden, hatırını ve imkânını kullanan) kimseler de nasip alırlar. Haksız bir talebin ve kötü sonucun gerçekleşmesi için yapılan aracılık da yapana sorumluluk getirir; haksıza ve kötülük edene verilen cezanın benzeri bir ceza ona da verilir.

86. Aracılık için birisine başvuranlar, işe **selâm** ile başlayacaklardır. Müminler karşılaştıklarında selâmlaşacak, karşılıklı olarak iyi dilekte bulunacaklardır. Her kültürde selamlaşma âdeti ve bu âdetin gerektirdiği usul ve âdâb vardır.

Bu münasebetle Müslümanlar arasında selamlaşmanın nasıl olması gerektiği konusuna geçilmiştir. ***"Selâm"*** diye tercüme edilen **tahiyye**, *'hayat'* kelimesiyle aynı kökten olup lügat mânası itibariyle 'sağlık, uzun ömür dilemek' demektir. Tefsirciler buradaki **tahiyye** buyruğunu üç şekilde açıkladılar:

a) Hapşıranın "elhamdülillah" demesi ile başlayan karşılıklı dualar;

b) Hediye verene hediye ile mukabele;

c) Selâm verip almak.

Tahiyye kelimesi daha ziyade bu üçüncü mânada kullanılmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

"Size tahiyye(selâm) verildiğinde daha güzeli ile veya dengi ile cevap verin..."

Muhammed Esed'e göre bu ifade; -yukarıdaki bağlamda- müminlerin savaş halinde olduğu insanlar tarafından yapılan **barış teklifine**, ayrıca düşman saflarında olduğu halde dış görünüşüyle barışçıl niyetler taşıyan tek tek kişilere işaret eder. ***"Eğer onlar barıştan yana***

eğilim gösterirlerse sen de barıştan yana ol" *(Enfal 8/61)* ve ***"ama (savaştan) vazgeçerlerse... tüm düşmanlıklar sona erecektir"*** *(Bakara 2/193)* buyrukları gereğince müminler, makul bir çözüme ulaşmak istediğini gösteren bir düşman ile barış yapmak yükümlülüğü altındadırlar; aynı şekilde, çatışmalarda aktif olarak rol almayan düşmanlar arasındaki münferit kişilere gerekli anlayışı göstermek zorundadırlar. *(Kur'ân Mesajı)*

Câhiliye devrinde de çeşitli sözlerle selamlaşma yapılır, ama selamlaşmada köleliğin ve sınıf farkının izleri görülürdü. Selâm vermek mecburiyetinde olanlar, verirken birtakım kayıtlara bağlı bulunanlar köleler, zayıflar ve garipler olurdu. İslâm dini getirdiği eşitlik ve fazilet anlayışına uygun olarak bir selamlaşma âdabı oluşturdu. Sünnet ve örf bunun verilişini ***"es-selâmü aleyküm"*** veya ***"selâmün aleyküm"***, alınışını da ***"aleykümüsselâm, aleyküm selâm, ve aleykümüsselâm ve rahmetullah ve berekâtüh"*** şeklinde belirledi. Selamlaşma Müslümanlar arasında bir ülfet, kaynaşma, sevgi aracıdır, barış içinde olma işaretidir. Selâm verip alanlar birbirlerine Allah'tan "iyilik, esenlik, rahmet, bereket" dilemektedirler. Bu sebeple selamlaşma Kur'an'da ve Sünnet'te teşvik edilmiş, âlimler tarafından hükmü ve âdabı üzerine kafa yorulmuş, açıklamalar yapılmıştır.

Bir Müslüman bir veya daha fazla Müslümanla karşılaştığı, bir araya geldiği zaman selâm vermek **sünnet**, bu selâmı birisi verince diğerlerinin alması **farz**dır. Bir kişinin verdiği selâmı topluluktan birinin almasıyla görevin yerine gelmiş olup olmayacağı konusu tartışılmıştır. Ebû Hanîfe'ye göre topluluktan her birinin selâmı alması gerekir. Gayri müslimlere de müminlere verilen selâmın verilebileceğini ileri süren âlimler olmasına rağmen ekseriyete göre onlara bir mümin böyle selâm vermez, onlar verirlerse ***"ve aleyküm"*** (size de olsun) diye mukabele edilir. *(Ayrıca bk. Nûr 24/27, 61) (Kur'ân Yolu)*

Mevdudi'ye göre âyet, Müslümanları özellikle kâfirlere karşı nazik davranmaları konusunda uyarır. Davetçiler, kendilerine saygı ile selam verenlere aynı şekilde saygılı davranmalıdırlar. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

87.âyet: İnkârcıların, müşriklerin, benzerlerinin kötü davranışları Allah'ın ilâhlığına hiçbir zarar veremez. Çünkü onlar, Allah'ın bir, her şeye kâdir ve güçlü olduğu, o gün bütün insanları bir araya toplayıp onları amellerine göre hesaba çekeceği ve O'nun hesaba çekmesinden hiç kimsenin kurtulamayacağı gerçeğini değiştiremezler. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Ders 23

NİSA SÛRESİ, 88-100. ÂYETLER

Savaş ve Hicret Ortamında Münafıklar

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضْلِلْ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا (88) وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (89) إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا (90) سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّ مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا (91)

***88**. Size ne oluyor da münafıklar hakkında ikiye bölünüyorsunuz? Oysa kendileri hak ettikleri için Allah onları küfre geri çevirmiştir. Allah'ın saptırdıklarını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdıkları için asla doğruya yol bulamazsın. **89**. Kendileri inkâr ettikleri gibi sizin de inkâr etmenizi, böylece onlara eşit hale gelmenizi isterler. Allah yolunda hicret edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün; hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin. **90**. Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumla ilişki içinde olanlar yahut sizinle de kendi kavimleri ile de savaşmayı içlerine sindiremeyip size sığınanlar hariç. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse Allah size, onların aleyhine bir yola girme hakkı vermemiştir. **91**. Bunlardan başka hem sizden hem de kendi topluluklarından emin olmak isteyen kimseleri de bulacaksınız. Bunlar ne zaman fitneye yönlendirilseler hemen dönüp ona dalarlar; eğer sizden uzak durmaz, size barışçı davranmaz ve yakanızdan ellerini çekmezlerse onları yakalayın, ele geçirdiğiniz yerde öldürün. İşte onlar hakkında size apaçık bir yetki vermiş olduk.*

Müslümanlar Münafıklara Karşı Nasıl Davranmalı?

88-90.âyetler; özel olarak Kur'an'ın geldiği tarihte ve çevrede, genel olarak da her zaman ve her yerde, Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasındaki ilişkiler ele alınıp belli kurallara bağlanıyor.

Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretten sonra karşılaştıkları gayrimüslimler üç gruptu:

1) Mekke'de ve Medine'de yaşayan **müşrikler**,

2) Medine ve civarındaki **Ehl-i kitap** (daha çok Yahudiler),

3) Müslüman olmadıkları halde Müslüman görünen Mekke ve Medine'deki **münafıklar**.

Gayrimüslimler, Müslümanlara karşı siyasî tutumları bakımından da üç grupta incelenebilirler:

a) Hasımlar ve düşmanlar,

b) Antlaşmalılar ve bunlarla antlaşma yapmış bulunan diğerleri,

c) Tarafsızlar.

91. âyette zikredilen münafıkların Medine'de yaşayanlar mı, yoksa Mekke'de kalanlardan bir grup mu olduğu konusunda tefsircilerin farklı açıklamaları vardır:

A) **Buhârî** rivayetine göre *(Tefsir 4/15)*; bazı kişiler **Uhud Savaşı** için yola çıkan Rasulüllah'ın ashabına katıldıkları halde Medine'ye geri dönmüşlerdi. Kalanlar onlara ne yapılacağı konusunda ikiye ayrıldılar. Bir grup Efendimize onları öldürmesini öneriyor, diğerleri de buna karşı çıkıyorlardı. Bunun üzerine ***'Size ne oluyor da münafıklar hakkında ikiye bölünüyorsunuz?'*** âyeti geldi…

89. âyette ***"Allah yolunda hicret edinceye kadar..."*** kaydı vardır. Medine'ye dönen münafıklar için **hicret** söz konusu olamayacağına göre âyetten bunların kastedilmesi (ve olayın iniş sebebi olması) uzak bir ihtimal olarak kalır. Bu sebeple **İbn Âşûr**, haklı olarak -bu nüzul sebebini benimseyenler için- şöyle bir te'vilin kaçınılmaz olduğunu söyler: **"Burada hicretten maksat iman ve cihada dönmektir"**.

B) **Taberî**, aynı gerekçe ile iniş sebebini, Uhud Savaşı'ndan geri dönen Medineli münafıklar değil, gerçekte putperest olup Müslümanlar aleyhine faaliyette bulundukları halde Medine'ye geldikçe veya Müslümanlarla karşılaştıkça kendilerini onlardanmış gibi gösteren Mekkeliler olduğunu zikreder.

Müslümanlarla savaş durumunda olan gayrimüslimler ve bunlara yardımcı olanların ele geçirildiklerinde esir edilmeleri, gerektiğinde öldürülmeleri savaş halinin tabii sonuçlarındandır.

"...İnkâr etmenizi, böylece onlara eşit ve benzer hale gelmenizi isterler" cümlesi, münafıkların ve kâfirlerin müminlere karşı baskıcı ve katı tutumlarını ifade eder… ***"Sen onların dinlerine uymadıkça yahudiler ve hıristiyanlar senden asla razı olmazlar"*** *(Bakara 2/120)* âyeti de aynı gerçeği vurgular…

İslâm'da insanların, insan haklarından yararlanmaları için Müslüman olmaları şartı yoktur. Allah, kullarının Müslüman olmalarından razı olur fakat kendisini ve hak dini inkâr etmelerine de fırsat verir, bundan dolayı onlardan dünyada rızkını esirgemez. Müslümanlar da başka dinden olanlara bu ilâhî muamele örneği çerçevesinde davranmalıdırlar. İslâm dini, Ehl-i kitabı **Tevhid** çerçevesinde birliğe, bütün insanlığı da barış ve insan haklarına saygı ilişkisi içinde yaşamaya davet etmesine rağmen Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında hâlâ değişmediği gözlenen uygulamadaki bu tutum ve yaklaşım farkı sebebiyle onların dostluklarına güvenmemek esastır. Müslümanlar elbette kendilerine düşmanca davranmayan, antlaşmalarına sadık kalan gayrimüslimlerle barış ve iyi ilişkiler içinde olacaktır. Ancak karşı tarafın temel yaklaşım ve tutumlarının da unutulmaması gerekir. *(Kur'ân Yolu)*

90.âyet; Medine'de Müslümanlarla ilişkili gayri müslim **iki grup**tan daha söz ediyor:

a) Müslümanlarla antlaşmalı olan gruplarla himaye ve birlikte hareket gibi **anlaşma ilişkisi içinde olan topluluklar**. Dostun dostu, barışığın barışığı aynı muameleyi göreceği için bunlarla savaşa son verilir. Nitekim Hudeybiye Antlaşmasının bir maddesinde bu hüküm şöyle yer aldı: *"Dileyen kabileler Kureyş safında, dileyenler de Muhammed'in tarafında akit ve ahde (antlaşma) dahil olabilirler."*

b) **Tarafsızlar**. O devirde kendi *kavim* (Kur'ân; 'hısım, akraba, kabile, kabileler topluluğu, birlik ve topluluk' manalarında kullanır.) ve kabilelerine karşı savaşmak istemedikleri gibi onların düşman ilân ettikleri ve savaştıkları diğer topluluklara karşı da savaşmak istemeyen gayrimüslim gruplar vardı. Bunlar Medine'ye gelip niyetlerini açıkladıklarında onlarla bir tür **"tarafsızlık antlaşması"** yapılacaktır. *(Kur'ân Yolu, Beydavî Tefsiri)*

91.âyet: Mekke'den Abdüddâroğulları, Medine civarından Gatafân, Esedoğullarının örnek verildiği bu grup, çıkarları böyle gerektirdiği için Medine'ye gelince Müslüman oluyor, Mekke'ye gidince şirke dönüp müşriklerle beraber putlara tapıyor, Müslümanlar aleyhine Kureyş'le işbirliği yapabiliyorlardı. Rasûlüllah açıkça kâfir olmayanları, gizli din taşıyanları, Müslüman görünenleri, dıştan göründükleri gibi kabul ediyor, kişinin küfrüne açık ve kesin delil bulunmadıkça ona mümin uygulaması yapıyordu. Allah bunların **münafık** olduklarını, imanlarının samimi olmadığını bildirerek Müslümanlara, insanların kalpleri bilinemeyeceği için başka türlü elde edemeyecekleri bir delil verdi: onlar barışa yanaşmayıp müminlere zarar verdikleri sürece kendileriyle savaşanlar gibi değerlendirilmelidir. *(Kur'ân Yolu, Beydavî Tef.)*

Müminin Mümini Öldürmesinin Hükmü

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ

رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (92) وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا (93) يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (94)

***92**. Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir; ancak ölünün ailesi o diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman bir topluluktan ise mümin bir köle azat etmek gerekir. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilir, hikmet sahibidir. **93**. Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır. **94**. Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin' demeyin. Bilesiniz ki Allah katında sayısız ganimetler vardır. Daha önceleri siz de böyleydiniz. Derken Allah size lütufta bulundu. Bu sebeple iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.*

Önceki (88-91.) âyetlerde; gayri müslimlere '**savaş, barış ve tarafsızlık ilişkileri'** çerçevesinde nasıl davranılması gerektiği konusundan sonra **92.âyet**te **müminler arasındaki ilişkiler**e geçilmiş ve bu ilişkinin kural olarak **dostluk ve kardeşlik ilişkisi** olacağı birçok âyette beyan edildiği için bir müminin bir diğerini kasten öldürmesinin düşünülemeyeceğini, hiçbir müminin böyle bir cinayeti göze alamayacağını, böyle bir şeyin asla olmaması gerektiğini vurgulayan ve telkin eden bir giriş yapılmış, devamında önce yanlışlıkla vuku bulan öldürme olaylarının telâfisi ve cezası bildirilmiş, sonra gelen **93. âyet**te ise şiddetle kınanmış ve yasaklanmış olmasına rağmen yine de bir kasten öldürme olayı meydana gelirse bunun nasıl bir suç teşkil edeceğine ve ağır cezasına temas edilmiştir.

Âyetin nüzul sebebi: Taberî ve Vahidî gibi müfessirlere göre âyet şöyle bir olay üzerine gelmiştir:
Ebû Cehil'in anneden kardeşi **Ayyaş b. Ebû Rebîa** Müslüman olmuş, Rasûlüllah'dan (s) önce Medine'ye hicret etmişti. Ebû Cehil, iki kardeşi ile birlikte Medine'ye gelmiş, Ayyâş'a:
-"Annemiz seni görmedikçe gölge altına girmeyeceğine yemin etti. Gel beraber gidelim, annemiz seni görsün, sonra döner Medine'ye gelirsin. Vallahi sana zarar vermeyiz, dönmeni de engellemeyiz" diyerek onu ikna edip, Mekke yolunu tutmuşlardı.

Şehirden biraz uzaklaşınca Ayyâş'ı (r.a) bağladılar, Mekke'ye bağlı olarak getirdiler, dininden dönmedikçe bağlarını çözmeyeceklerini söyleyip onu hapsettiler. Haris b. Zeyd isimli kardeşi gelip gidip Ayyaş'ı dövüyor ve ona işkence ediyordu.

-"Seni tenhada gördüğüm an öldüreceğim" diye yemin eden Ayyaş (r.a), fetih gününe kadar Mekke'de kaldı, sonra Medine'ye geldi, Kuba'da kardeşi Hâris'e rastladı. Bu arada Haris Müslüman olmuştu, fakat Ayyaş bunu bilmediği için onu öldürdü, sonra da Müslüman olduğunu öğrendi. Pişmanlık içinde Efendimize gelip olanları anlattı. Bunun üzerine 93. âyet geldi. *(Taberî Tefsiri, Esbâb-ı Nüzûl)*

Bir müminin yanlışlıkla öldürdüğü müminin ailesi 1) ya İslâm topluluğu içindedir 2) ya Müslümanlarla aralarında antlaşma olan bir topluluk içindedir 3) ya da bir düşman toplulukla beraberdir. Bu üç duruma göre yanlışlıkla mümin öldürmenin cezası değişir:

1) Öldürülen müminin ailesi İslâm devleti içinde bulunuyorsa öldürenin yükümlülüğü **diyet ve kefaret** olmak üzere ikidir. **Kefaret**ten maksat öldürenin bir mümin köleyi hürriyetine kavuşturması, buna imkân bulamadığı takdirde ise iki ay ara vermeden oruç tutmasıdır. Yanlışlıkla bunu yapan müminin, yani onun yakınlarının (***âkile***si) ikinci yükümlülüğü ise **diyet**tir. **Diyet**, maktulün ailesine verilen belli cins ve sayıdaki hayvan veya aynı değerde mal ve paradır; yani bir nevi tazminattır, kan bedelidir. Diyet İslâm'dan önce de vardı. Câhiliye Arapları kasten öldürme olaylarında diyet kabul etmeyi şerefsizlik sayar, yanlışlıkla öldürme olaylarında ise yaygın olarak diyeti alırdı; alınan diyet miktarı öldüren ve öldürülenin sosyal durumuna göre değişirdi. Peygamberimiz (s) diyeti, yaşları farklı 100 deve olarak belirlemiş, yanlışlıkla veya kasten öldürmeye göre de 100 devenin özellikleri değişik olmuştur. *(Bk. el-Muvatta', Ukûl 1-4; Müslim, Kasâme 6; Dârimî, Diyât 12-13)* Para ile alım-satımdan ziyade malı malla değişmenin yaygın olduğu tarihî çevrede diyeti de her kabilenin yetiştirdiği, ürettiği, kullandığı maldan almak daha kolay olacağı için deve'de ısrar edilmemiş, altını olanlardan 1000 dinar, gümüşü olanlardan 12.000 dirhem, Hz. Ömer zamanında, sığır yetiştirenlerden 200 sığır, koyunculardan 2000 koyun, elbise üretenlerden 200 kat elbise alınmıştır ki, bunların her biri, o yıllarda yaklaşık olarak 100 devenin kıymetine eşittir. Kazaen öldürmenin diyetini -Câhiliye devrinde olduğu gibi- öldürenin, mirastaki sıraya göre ***âkile*** denilen erkek akrabası üç yılda eşit taksitlerle öder.[42]

2) Antlaşmalı, fakat gayri müslim bir topluluk içinde yaşayan müminin diyeti **ailesine** ödenir.[43]

42 Büyük ailelerin dağıldığı ve fertler arası dayanışma amacına yönelik lonca, esnaf teşkilâtı vb. yeni örgütlenmelerin yapıldığı dönemlerde bu teşkilât *âkile* gibi değerlendirilmiştir. O halde âkılenin akraba olması şart değildir; dayanışma ve yardımlaşma birlikleri de bu görevi üstlenebilir. Diyeti alma hakkı maktulün mirasçılarına aittir; maktulün ailesi İslâm ülkesinde oturmakla beraber gayri müslim olurlarsa -bunlar Müslümana vâris olamayacakları için- diyet devlete ödenir. Şâfiî, Evzâî gibi bazı müctehidlere göre bu durumda diyet borcu düşer. Diyeti miras olarak görmeyip gayri müslim aileye de diyet verilebilir, diyenler de vardır.

43 Bu hüküm, ödenen diyetin aileye miras yoluyla geçmediğini, onların gönüllerini almak için -kendi hakları

3) Müslümanlara düşman bir topluluk içinde yaşarken kaza ile öldürülen müminin diyeti, orada oturan gayri müslim ailesine veya devletine ödenmez.[44]

Son iki durumda da kefaret; köle azat etmek, yoksa iki ay kesintisiz oruç tutmaktır. *(Kur'ân Yolu)*

93.âyetin ***"Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir"*** ifadesi, **Ehl-i sünnet** âlimlerince ***'uzun süre kalmak üzere'*** diye tevil edilip anlaşılmıştır. Çünkü birçok âyet ve hadiste bir kimse İslâm'dan çıkıp inkâra sapmadıkça ne kadar büyük bir günah işlerse işlesin cezasını çektikten sonra cehennemden çıkacağı ve cennete gireceği söylenmiştir. *(bk. Nisa 4/48)* Buna karşı 'büyük günah işleyenler kâfir olup cehennemde ebedî kalacaklar' diyen **Haricîler**'le 'bunlar imandan çıkarlar ama küfre de girmezler, fakat cehennemde devamlı kalırlar' diyen **Mu'tezile** âyetin zahirine dayanır. Büyük günah işleyenlerin tövbelerinin kabul edileceği inancı bu üç grup tarafından paylaşılırken başta İbn Abbas olmak üzere birkaç âlim, haksız olarak adam öldürenin tövbesinin kabul edilmeyeceğine kani olup; 93.âyetin, küfür dâhil her günahın tövbesinin makbul olacağını ifade eden nasları nesih veya tahsis ettiğini (bu günahı işleyenleri dışarıda bıraktığını) ileri sürdüler. *(Buhari, Tefsir 4/16)* Birçok âyet ve hadiste yalnızca küfür/şirk istisna edilerek *(meselâ bk. Nisa 4/48, 116)* geri kalan bütün günahların tövbe ile ortadan kalkacağı, silineceği söylenmiştir. Şu halde, bunlarla çelişir gibi gözüken **93.âyet** de '**tövbe etmediği takdirde**', '**cezalandırıldığı takdirde**' diye anlaşılıp diğerleriyle bütünleştirilebilir. *(Kur'an Yolu)*

Âyetin **nüzul sebebi** olarak nakledilir ki: Makis b. Dababe, kardeşi Hişam'ı Beni Neccar içinde ölü buldu ama katili bulamadı. Efendimiz, Beni Neccar'ın diyet ödemesini emretti. Onlar da Makes'e diyet ödediler. Ama Makes, sonra bir mümini öldürüp mürted olarak Mekke'ye döndü. İkrime ve başkaları; 'bu âyette belirtilen durum mümin öldürmeyi helâl sayan kimse içindir' der. *(Bedavî Tef: Olay bunu teyit eder.)*

Kasten adam öldüren kimselerin dünyadaki cezası **kısas**tır. Maktul ailesinin tamamı veya bir kısmı kısastan vazgeçer yahut tazminat karşılığı sulha razı olursa kısas düşer ve diyet ödenir. Kasten öldürme suçunda diyeti, katilin âkilesi değil kendi öder. *(Bakara 2/178-179)*

94.âyet: ***"Selâm verene... 'Sen mümin değilsin' demeyin!"*** Müminler askerî görevle Medine dışına çıkıyorlar, bu arada tanımadıkları kişilere rastlıyorlardı veya düşman olduğunu bildikleri ve çatışmaya girdikleri bir topluluktan bazı kişiler **kelime-i tevhid okuyarak Müslüman olduklarını** söylüyorlardı. İsmi hakkında farklı rivayetler bulunan *(Buharî, Tefsir 4/17)* bir sahabe (Üsame b. Zeyd, Ebû'd-Derdâ), karşısındaki şahıs **selâm** verdiği -bir rivayete

olarak- ödendiğini gösterir. Burada da aile (***ehl***) kavramını 'Müslüman' olarak anlayıp gayri müslimlere diyet verilemeyeceğini ileri süren müçtehid ve müfessirler vardır.

44 Çünkü bu durumda düşman, Müslüman servetiyle güçlenip Müslümanlara daha çok zarar verebilecektir.

göre- kelime-i tevhidi telaffuz ettiği halde, ölümden kurtulmak için ve korkusundan böyle yapıyor diyerek onu öldürmüştü. Hz. Peygamber durumu öğrenince çok üzüldü ve

-"Kalbini mi yardın; samimi olmadığını nereden biliyorsun?" diyerek öldüren sahabeye çıkışmıştı. Âyetin bu ve benzeri olaylar üzerine geldiği zikredilmiştir. *(Kur'ân Yolu, Beydavî Tefsiri, Taberî Tefsiri)*

Âyetteki **selâm** kelimesini, 'barış' manasına gelen "**selem**" şeklinde okuyanlar da vardır; bu halde mana şöyledir: ***"Size barış teklif edenleri/teslim olanları öldürmeyin."***

Bir kimse Müslümanlara selâm verdiği, kelime-i tevhidi okuduğu ve Müslüman olduğunu söylediği, savaştan vazgeçip Müslümanlara teslim olduğu, barış teklif ettiği takdirde onu öldürmek caiz değildir. Kur'ân-ı Kerîm, şüphe üzerine kâfir olduklarına hükmederek düşman safında bulunan insanı öldürme hatasına düşmektense, o insanın samimi Müslüman olup olmadığı konusunda yanılmayı, yanlışlıkla Müslüman sayıp buna göre davranmayı tercih etmiştir. Müminler bir kimseye kâfir veya düşman uygulaması yapabilmek için onun böyle olduğundan emin olmalıdırlar...

"...daha önce siz de öyleydiniz...": Müminler, kendi geçmişlerini ve İslâm'a girerken yaşadıkları psikolojiyi düşündüklerinde, ***'selâm verenleri/Müslüman oldum diyenleri/kelime-i tevhid getirenleri'*** samimi kabul ederek yaklaşmalarının daha doğru olduğunu anlayacaklardır. Çünkü Müslüman olduğu halde henüz hicret etme imkânı bulamamış, müminlerle tanışamamış, kavmi içinde imanını gizleyerek yaşama durumunda kalmış olanlar hep böyle yapmışlar, Müslüman olanlarla ilk karşılaştıklarında ya selâm vererek veya kelime-i tevhidi ifade ederek durumlarını anlatmaya çalışmışlardır...

"... Derken Allah size lütufta bulundu" cümlesini tefsirciler iki şekilde anlamışlardır:

a) 'Sizin de başlangıçta durumunuz güç, imanınız zayıf, henüz eğilim halinde... idi; sonra Allah size yardım etti, durumunuzu düzeltti, imanınızı güçlendirdi.'

b) 'Ganimet elde etmeye öncelik vererek kişinin samimi olmadığına hükmedip onu öldürmeniz bir hata, bir günah idi. Ancak yine de bilgi eksiğiniz ve mazeret olabilecek şüpheniz bulunduğu için Allah lütfedip sizi bağışladı. Fakat bundan sonra, savaş halinde ve düşman bölgesinde bile olsa öldürmeyi gerektiren durum ve tavırdan iyice emin olmadıkça bir kimseyi öldürmeniz asla caiz değildir'. *(Kur'ân Yolu)*

Bu ayet, savaşa girmeyenleri **düşman** olarak görmeyi yasaklar. ***"Karşılaştığınız durumu açıkça kavramaya çalışın"*** (*tebeyyenû*) buyruğu, müminlere, **her durumda karşıdaki kişilerin aktif şekilde düşmanlık yapıp yapmadığından emin olma sorumluluğu** yükler. *(Kur'ân Mesajı)*

Cihad Edenler ve Oturanlar

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا (95) دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (96) إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمْ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (97) إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنْ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا (98) فَأُوْلَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا (99) وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (100)

***95**. Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlar, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekte olanlara eşit olamazlar. Allah, malları ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah bütün müminlere güzel gelecek vaat etmiştir, ama mücahidleri, çok büyük bir karşılıkla oturanlardan üstün kılmıştır. **96**. O'ndan rahmet, günahların örtülmesi ve üstünlük dereceleri var. Allah hep günahları örten ve merhamet edendir. **97**. Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler "Ne işte idiniz?" dediler, "O yerde zayıf görülenlerden idik" cevabını verdiler. Melekler ise "Allah'ın arzı geniş değil iniydi, hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir ve orası gidilecek ne kötü bir yerdir! **98**. Erkekler, kadınlar ve çocuklar içinden zayıf sayılanlar; çaresiz kalanlar ve hiçbir kurtuluş yolu bulamayanlar müstesnadır. **99**. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, günahları bağışlayıcıdır. **100**. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok uygun yer ve imkân bulacaktır. Kim Allah ve Resulü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir; Allah daima günahları örtmektedir, engin rahmet sahibidir.*

95-100.âyetler, insanları **cihad etme ve dini koruma görevine riayet** açısından şu gruplara ayırır:

a) Dinini öğrenip yaşayabileceği bir yere göçen, burada oturan, gerektiğinde **malı ve canıyla cihad ederek** maddî-manevî değerlerini koruyan ve diğer müminlerden derece (rütbe, şeref, ödül) açısından üstün müminler. Allah onları, Zatına yakın kılarak, günahlarını örtüp rahmetine erdirerek ödüllendirir.

b) Topyekün savaş ve seferberlik durumu olmadığı için malları veya canlarıyla savaşa katılmayıp **işleri-güçleriyle meşgul olan** müminler. Bunlar ibadetleri ve diğer iyi işleri sebebiyle

ecir alıp cennete girerlerse d cihad sevabından ve mücahidlere has şeref, mağfiret ve rahmetten mahrum kalırlar.

c) Savaşa çağrılıp da -mazeretsiz- **katılmayanlar**. Bunların hoş görülmeyerek cezalandırılacakları hem âyetin dolaylı anlamından hem de başka âyetlerden anlaşılmaktadır. *(bk. Tevbe 9/118-120; Fetih 48/16-17)*

d) İslâm'ı rahatça öğrenip yaşayabilecekleri bir ülkeye hicret imkânları olduğu halde yeterli olmayan mazeretlere dayanarak dinî hayatları için tehlike teşkil eden çevrede yaşamaya devam edenler. Bunların cehennem ile cezalandırılacakları bildirilmektedir.

e) Gerçek mazeretleri olup çaresiz kaldıkları için Müslümanlar arasına ve din-vicdan hürriyeti olan ülkelere göçemeyen müminler. Allah bunlara bağışlanma ümidi veriyorsa da, imkân bulduklarında hicret etmelerini teşvik ediyor, yeryüzünde özgür yaşayabilecekleri yerlerin bulunduğunu bildiriyor.

f) Hicret yolunda ölenler. Bunlar da niyetlerine göre ödüllendirilir ve Allah onları **muhacir** sayar.

"Özür sahibi olanlar"dan kasıt, özellikle âmâ olanlar, genel olarak savaşa katılmayı engelleyecek bir vücut arızası bulunanlardır. Efendimizin (s) Kur'ân'ı yazdırdığı vahiy kâtiplerinden biri olan Zeyd b. Sabit, bu kayıtla ilgili olarak şu önemli açıklamayı yapmıştır: Rasûlüllah cihad edenlerle oturanların eşit olmadıklarını bildiren âyeti bana yazdırırken gözleri görmeyen **Ümmü Mektûm** (r.a) çıkageldi ve:

-***"Ey Allah'ın Rasulü! Yemin ederim, görebilseydim ben de cihada katılırdım"*** dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah'ın dizi benim dizimin üzerinde iken vahiy geldi; bacağıma öylesine bir ağırlık çöktü ki uyluk kemiğim kırılacak sandım. Rasûlüllah'ın üzerinden bu hal gidince, ***"özür sahibi olmaksızın"*** kaydı geldi. (Buhari, Tefsir 4/18. Buhârî'nin diğer rivayetinde; ***"oturup kalanlar"*** Bedir Savaşı'na katılmayanlardır.) *(Kur'ân Yolu, Beydavi Tef, Taberi Tef)*

Âyet **eşitlik** kavramına da açıklık getirir; herkes insan haklarında eşit olsa da liyakat, ehliyet, çaba ile kazanılan erdemlere bağlı haklarda **müminler** ile **diğerleri** ve **cihad eden** ile **etmeyen** eşit değildir.

Burada **"Cihad"**, Allah yolunda maddi ve manevi üstün çaba göstermek; **"mücahid"** ise (İslâmî ve insanî) değerleri korumak için yapılan savaşa bizzat katılan, canını tehlikeye atan kimsedir. Malı ve vergisiyle savaşa katkı yapan veya mazereti sebebiyle fiilen savaşa katılamayan kimseler, büyük ecir alsalar bile fiilen savaşa katılan mücahidlerin derecesine ulaşamazlar. *(Kur'ân Yolu, Kur'ân Mesajı)*

Önceki âyetteki ***"derece"*** kelimesi, üstünlüğün hangi bakımdan olduğunu açıklamak için gelmiştir. **96.âyet**teki ***"dereceler"*** ise, Allah'ın mücahidlere vereceği üstünlüklerin bir tek

dereceden ibaret olmadığını, güzel sonuçları birbirinden farklı ve üstün birçok derecenin var olacağını ifade etmektedir.

97.âyetteki ***"Kendilerine yazık etmekte iken"*** ölenler, Mekke'den Medine'ye hicret imkânları var olduğu halde göç etmeyen, Mekke müşrikleri arasında yaşamaya devam eden, bu sebeple ya tekrar küfre dönen veya dinlerini tehlikeye atanlardır. İbn Abbas bu âyetle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: Müslümanlardan bazıları müşriklerle beraber bulunuyor, savaşlarda da Rasûlüllah'a karşı müşriklerin sayısını arttırmış oluyorlardı. Bu arada atılan oklardan ve sallanan kılıçlardan isabet alıp yaralanıyor veya ölüyorlardı. Bunun üzerine ***"kendilerine yazık ederken..."*** âyeti nazil oldu. *(Buhârî, Tefsîr 4/19)* Müşriklerin arasında yaşamaya devam eden kimseler ister bu beraberliğin veya baskının etkisiyle yeniden şirke dönsünler, ister dönmeyip her an bu tehlike içinde yaşasınlar kendilerine yazık (kötülük) etmektedirler; yapmaları gereken şey Müslümanların arasına gelip onlarla beraber yaşamaktır.

"Zayıf sayılanlar" (***müstaz'afîn***) kelimesi, egemen topluluk tarafından güçsüz ve önemsiz sayılan, taleplerine kulak asılmayan, adamdan sayılmayan, hakkını almaktan aciz bulunan kimseleri ifade eder. Medine'ye hicret ederek bu durumdan kurtulma imkânları var iken Mekke'de zillet ve zaaf içinde yaşamayı tercih edenlerde olduğu gibi, müstaz'af olmakta ve böyle kalmakta kişinin kendi etkisi ve kusuru bulunursa sorumluluğu vardır. Bilgisiz, amelsiz, imansız kalmaya bu durum mazeret olamaz.

98.âyet: Ayyaş (r.a) gibi *(bk. 92. âyet)* hapiste veya bağlı kalmak, hasta, sakat olmak, hicret için maddî-manevî imkânı olmamak vb. sebeplerle müşriklerin arasından çıkamayan, mustaz'af olarak onlarla yaşamak zorunda kalıp dinî hayatını riske atanları Allah bağışlayacağını bildirdi. Çünkü O, hiç kimseyi gücünün yetmediği şeyle yükümlü kılmaz. *(Bakara 2/233, 286. İbn Abbas, 'ben ve annem bunlardanız.' Buhari, Tefsir 4/20.)*

100.âyet: *"Allah yolunda"* olanlar yani Allah'ın rızâsını ermek, O'nun iradesine uygun bir hayat yaşamak üzere, böyle bir hayatın mümkün olmadığı yerden mümkün olduğu yere hicret etmek isteyenler bilmelidirler ki yeryüzünde gidilecek başka yerler vardır; maddî-manevî nimetler, hürriyet ve rahatlıklar oralarda da bulunabilir. Zillet, baskı ve dinî hayatın devamı açısından tehlike altında yaşamaktansa özgürlük olan yerleri aramak ve buralarda hayata yeniden başlamak denemeye değer.

Nüzul sebebi: Bu âyetin, 98-99.âyetler özürsüz olarak hicret etmeyenleri kınayınca, Mekke'de iken Medine'ye hicret için yola çıkıp da yolda vefat eden bir sahabe hakkında indiği söylenmiştir.[45]

---

45 Sahebenin adı *Taberi Tefsiri*nde Damre b. El-İs veya İs b. Damre, Damre b. Cündeb veya Cündeb b. Damre; *el-İsâbe*'de Eksum b. Es-Sayfî diye geçer. **Cündeb** (r.a) kendine bir sedye yaptırıp Medine'ye giderken Tenim'de vefat edeceğini anlayınca, sağ elini sol elinin üstüne kor; ***'Allah'ım, bu Senin için, bu da Rasûlün için.***

97-100.âyetlerde Allah rızâsı için, Allah'ın dinini serbestçe yaşamak ve yaymak maksadıyla hicretin teşvik edildiği, hatta mazereti bulunmayan kimselerin kınandığı ve ceza göreceklerinin bildirildiği açıktır. Bu âyetleri destekleyen hadisler yanında onlara zıt gibi gözüken, daha doğrusu hicretin gerekli olduğu dönemi tarihî olarak sınırlayan hadisler de vardır. Bunların bazıları mealen şöyledir:

"Müşrikle içli dışlı olan ve onunla beraber oturan kimse onun gibidir." *(Ebû Davud)*

"Düşmanla savaş sürdüğü müddetçe hicret mecburiyeti devam edecektir." (Başka bir rivayette ***"tövbe kapısı kapanıncaya yani kıyamet kopmaya başlayıncaya kadar"*** kaydı vardır.)

"Mekke fethinden sonra hicret mecburiyeti kalkmıştır; lâkin cihad ve iyi niyetle yurdundan ayrılmanın gerekliliği devam eder; bu sebeple savaşa çağırıldığınızda hemen katılın." *(Buhârî, Cihâd 1)*

İlgili âyetler ve hadisler birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç şudur: Hz. Peygamber (s) Medine'ye hicret edince iki sebeple **hicret** farz olmuştu:

a) Peygamber'i desteklemek, gücünü arttırmak, Müslümanlarla beraber olmak.

b) İslâm'ı öğrenmek ve yaşamak için elverişli olmayan bir yerde, dinden dönmeleri için insanlara baskıların yapıldığı bir çevrede oturmaya devam ederek imanını ve din hayatını tehlikeye atmamak.

Mekke fethedilip en önemli düşman olan Mekke müşrikleri kontrol altına alınınca birinci gerekçe ortadan kalkmış oldu. Bundan sonra hicretin farz olup olmaması ikinci gerekçeye bağlı hale geldi. Belirleyici unsur kişinin dinî hayatı olunca hükmün de buna bağlı olması tabiidir. Klasik kaynaklar **dârü'l-küfr**'ü (Müslüman olmayanların kültür ve düzenlerinin hâkim bulunduğu ülkeleri, toplumları) potansiyel olarak "uygun olmayan çevre" kabul ettiklerinden, buradan **dârü'l-İslâm**'a göçülmesinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Ancak günümüzde Müslümanların siyasî ve kültürel hâkimiyetleri bulunan ülke ve toplumlarda belli bir dinî anlayış ve yaşayışa karşı baskılar yapılabilmekte, buna karşı gayri müslimlerin hâkim bulundukları ülkede din ve vicdan hürriyetinin sınırları daha geniş olabilmektedir. Bu sebeple göç ve beraber oturma mecburiyetini "siyasî ve kültürel hâkimiyet" yerine "din, düşünce ve vicdan hürriyetine" bağlamak günümüz için daha geçerli gözükmektedir.

Tâhir b. Âşûr, **hicretin hükmü bakımından Müslümanın oturduğu yeri 6 maddede** inceler. Tarihe ve günümüze ışık tutan ve konu hakkında tutarlı bir fikir veren bu yaklaşım aşağıda özetlenmiştir:

Rasûlün ne üzerine biat etmişse ben de onun üzerine biat ediyorum' der. *(Beydavî Tefsiri)*

a) **Dindarlara baskı yapılan, her din veya belli din mensuplarının dinlerini terk etmeleri istenen ülkeler**. Burada oturan Müslümanların uygun yerlere hicret etmeleri, tıpkı ilk dönem hicreti gibi farzdır. Nitekim Endülüs'te Hıristiyan olmaya zorlanan Müslümanların büyük bir kısmı katliama maruz kalmış; hayatlarını kurtarabilenler her şeylerini bırakıp oradan hicret etmişlerdir. Bunların da önemli bir kısmının yollarda kaybolmalarına sebep olan bu göç, hicri 902'den 1016 yılına kadar sürmüştür.

b) **Din yüzünden baskı yapılmayan, fakat Müslümanların mal, namus ve can güvenliğinin de olmadığı ülke**. Dârü'l-harp özelliği olan böyle yerlerde mazeretsiz oturmak da caiz görülmemiştir.

c) **Din yüzünden baskı, mal, can ve namus bakımından tehlike bulunmadığı halde Müslümanlara, gayri müslimlere mahsus hukukun uygulandığı ülke**. Bugün Batı'da, Hıristiyanların yaşadığı ülkelerde böyle yapılmaktadır ve bu ülkelerde oturmak, Mâlikîlere göre mekruh ve hatta haramdır.

d) Bir önceki maddeden farklı olarak **Müslümanlara, kendi dinlerine uygun hukuk kurallarının uygulandığı, şer'î mahkemelerin hükümlerine, âlim ve müftülerin fetvalarına göre yaşamalarına izin verilen ülkeler**. Geçmişte Sicilya'da (Normandiyalı Roger zamanı) ve bir zamanlar İspanya'nın Gırnata bölgesinde böyle bir uygulama olmuş; ne kalanlar göçenleri ne de göçenler kalanları kınamıştır.

e) **Yabancılara mağlûp olmuş, ağır şartlarla antlaşmaya razı olmuş sömürge, manda vb. durumundaki İslâm ülkeleri**. Bu ülkelerde yönetimin başında Müslümanlar bulunduğu ve İslâmî hükümler yürürlükte olup din yüzünden bir baskı da söz konusu olmadığı için hicret mecburiyetinin bulunmaması tabii görülmüştür.

f) **Müslümanlara baskı yapılmamakla beraber başka inanç, ahlâk ve dünya görüşlerine mensup kimselere de diledikleri gibi yaşama hürriyeti verilen, bu sebeple İslâm'a aykırı birtakım uygulamaların açıkça görüldüğü, din ve ahlâk kurallarını çiğneyenlere karşı yalnızca sözlü uyarıya imkân verilen, bazen bunun da mümkün olmadığı ülkeler**. Bazı fıkıhçılar böyle ülkelerden de hicretin farz olduğunu ileri sürmüşlerse de tarihte Ubeydîler zamanında Kayrevan'da, Fâtımîler devrinde Mısır'da bu vakıa yaşanmış, fakat saygın âlimlerden hiçbiri ülkesinden göçmemiştir. Şevkânî, bu son maddede özetlenen duruma işaret ettikten sonra şu görüşü ileri sürmüştür: "Doğru olan hüküm böyle yerlerden göçmenin farz olmadığıdır. Çünkü yalnızca açıktan günah işleniyor diye bir ülkeyi **'küfür ülkesi'** saymak ne naslara ne de akla uygun düşer".

Fakih ve müfessir Ebû Bekir İbnü'l-Arabi, İslâm'a aykırı söz ve davranışların açıkça ortaya konduğu ve karşı çıkılması da imkân dışında bulunan ülkelerde oturmanın caiz olmadığını

bazı âyetlere *(En'âm 6/68 vb)* dayandırdıktan sonra hocalarından olup Mısır'da oturan Ebû Bekir el-Fihrî ile aralarında geçen şu ilginç tartışmayı aktarmaktadır:

- Mısır'dan kendi memleketine göçsen ya!
- Hâkim niteliği bilgisizlik ve akılsızlık olan bir yere göçemem.
- Mekke'ye göç, Allah'ın ve Rasulü'nün misafiri olarak yaşa; biliyorsun ki, bid'atların ve haramın yaygın olduğu yerlerde yaşamak caiz değildir!
- Orada birçok kimsenin hidayetine sebep oluyor, halkı irşad ediyor, tevhid inancını telkin ediyor, birçok yanlış inancı engelliyorum, insanları Allah yoluna çağırıyorum...

Bu nakillerden de anlaşıldığı üzere kitaplara geçen teorik açıklamalar her zaman ve mekânda ihtiyacı karşılamaya, en uygun davranışı belirlemeye yetmez. Tutulması gereken yol ve yöntem, âyet ve hadislerin amacını kavramak ve ona göre davranmaktır. *(Kur'ân Yolu)*

M.Esed, 97-100.âyetlerde sözü edilen "hicret"i, tarihsel bağlamının dışında değerlendirir: *Hecera* ("göç etti") fiilinden türetilen *hicret* ("göç") terimi Kur'an'da iki anlamda kullanılmıştır: Biri tarihsel olup Hz. Peygamber'in ve Ashâbı'nın Mekke'den Medine'ye göç etmelerini ifade ederken, diğeri ahlakî bir muhteva taşır, yani **insanın Şeytan'dan Allah'a "hicret"i**... İşte yukarıdaki pasajın işaret ettiği (mesaj), *hicret* teriminin bu daha geniş dinî ve ahlakî anlamıdır. *(Kur'ân Mesajı)*

Ders 24

NİSA SÛRESİ, 101-116. ÂYETLER

Yolcu Namazı ve Hain-Münafıklarla İlişkiler

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنْ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا (101) وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمْ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (102) فَإِذَا قَضَيْتُمْ الصَّلَاةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا (103) وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنْ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (104)

***101**. Yeryüzünde sefere (yolculuğa) çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır. **102**. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman onlardan bir bölük seninle beraber namaza dursun, silâhlarını da alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde ötekiler arkanızda olsunlar, sonra henüz namazlarını kılmamış bulunan bölük gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve bunlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. Çünkü kâfirler isterler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız da üzerinize ansızın bir baskın yapsınlar! Eğer yağmur yüzünden bir zarar görürseniz veya hasta olursanız silâhlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Yine de ihtiyat tedbirinizi alın! Allah elbette kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. **103**. Namazı bitirince de ayakta iken, otururken ve yatarken Allah'ı anın. Güvenlik içinde olduğunuzda namazı gerektiği gibi kılın. Şüphe yok ki namaz, müminler üzerine vakitleri belli olarak yazılmış bir ödevdir. **104**. Düşman topluluğunu takip hususunda gevşeklik göstermeyin. Siz acı çekiyorsanız şüphesiz onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan, onların beklemedikleri şeyleri ümit ediyorsunuz! Allah her şeyi bilir.*

Savaşta ve Seferde Namaz (Yolcu Namazı)

Hicretle ilgili âyetlerden sonra, **101-103.âyetler** savaş ve sefer hallerinde namazın nasıl kılınacağını açıklıyor. Çünkü **hicret** uzun yolculuğu gerektirir, savaş da silâhların başından

ayrılmamayı, düşmana karşı tetikte olmayı veya fiilen çarpışmayı kaçınılmaz kılar. Bütün bu hallerde akla gelen soru, İslâm'ın **"olmazsa olmazı"** olan namazın ne olacağıdır? Terk mi edilecek, kazaya mı bırakılacak, imkânların elverdiği ölçüde ve şekilde vakti içinde cemaatle mi kılınacaktır?

Kur'ân-ı Kerîm'in bu sorulara cevabı açıktır: **Sefer halinde namaz kısaltılacak**, düşmanın karşısında bile olsalar Müslümanlar iki gruba ayrılarak hem nöbete ve savaş halinin icabı olan önlemleri almaya devam edecekler hem de sırayla imamın arkasına gelerek bir rek'atı imamın arkasında, bir rek'atı da kendi başlarına kılacaklardır. İnsanların yaratılış amacı Allah'a kulluktur, **namaz** Allah'a kulluğun benzeri bulunmaz bir aracıdır. Şuuru yerinde olan her mümin, savaş halinde bile imkânların elverdiği ölçüde -eksilterek de olsa- namazı eda edecektir. Esasla ilgili olarak bu açıklığın dışında kalan detayları da Hz. Peygamber'in (s) sünneti tamamlamış, akla gelecek soruları o cevaplandırmıştır.

101 ve 102. âyetlerle ilgili hadis-i şerifler birlikte ele alındığında karşımıza **iki namaz şekli** çıkıyor: **1**) **Yolcu namazı** (*seferî namaz*), 2) **Korku namazı** (*salâtü'l-hayf*).

101.âyet; *korku namazı* hakkında açık bir delil, bir tehlike söz konusu olmadan kısaltılan *yolcu namazı* hakkında ise nispeten üstü kapalı bir delildir. [46]

Yolcu namazını sünnet açıklığa kavuşturmuştur.

-"Biz Kur'an'da korku namazıyla yolcu olmayanların namazını buluyoruz, fakat yolcu namazını göremiyoruz" sorusuna Abdullah b. Ömer'in şu cevabı bunu destekler:

-"Biz hiçbir şey bilmez iken Allah Teâlâ Muhammed'i peygamber olarak gönderdi; biz ancak onun yaptığını görüp yapıyoruz." *(Muvatta', Kasrü's-salât 7)*

Hz. Aişe'nin (r.anhâ) ***"Namaz yolculukta olsun, kişinin devamlı oturduğu yerde olsun ikişer rek'at olarak farz kılındı, sonra yolculukta iki rek'at olduğu gibi bırakıldı, yolcu olmayanlar için ise rek'atlar arttırıldı"*** *(Muvatta', Kasrü's-salât 8)* ifadesini de dikkate alan tefsirciler âyeti şöyle açıklamışlardır:

Dört rek'atlı farz namazlar başlangıçta ikişer rek'atlı idi. Hicretin başında öğle, ikindi ve yatsı namazlarının farzları dörder rek'ata çıkarıldı. İlk yıllarda genel olarak savaş ve sefer yoktu, birkaç yıl sonra savaş için seferler başlayınca bu âyet geldi ve **"namazın kısaltılarak iki rek'at kılınmasında günah bulunmadığını"** bildirdi. Hz. Âişe ***"Seferde olduğu gibi bırakıldı"*** derken **"yolculukta, ilk farz kılınan rek'at âdetlerinin değiştirilmediğini"** ifade

46 Beydavi, *Tefsir*'inde der ki: "Bu âyet, seferilikte dört rekâtlı namazları iki rekat kılmanın **vacip** değil **caiz** olduğuna delalet eder. Hz. Peygamber'in seferde iken bazen tam kılması da bunu teyit etmektedir. **Ebû Hanife** ise, seferde dört rekâtlı namazları iki rekat kılmayı **vacip** olarak görür."

etmiştir; bundan da anlaşılan **"hicretten sonra yolculukta namazın hiçbir zaman dört rek'at olarak kılınmadığıdır"**.

Yolcu namazının kısaltılması hükmü **hicretin 4. yılında** açıklanmıştır. Bu tespit, "ikinci yıl, hicretten kırk gün sonra" şeklindeki tespitlerden daha sıhhatlidir. **102. âyet**te açıklanan **korku namazı** ise hicretin 6. ile 7. yılları arasında cereyan eden **Zâtürrika Gazvesi**'nde uygulanmış ve ilk kılınan korku namazı da bir **ikindi namazı** olmuştur.

Tefsircilerin cevap aradıkları bir soru da âyetteki **"korkarsanız"** kaydıdır. Böyle bir korkunun olmadığı yani savaş maksadı ve tehlikesinin bulunmadığı yolculuklarda dört rek'atlı farzların iki rek'at olarak (kasredilerek) kılınmasının delili nedir? Âyetten böyle bir delâlet çıkaramayan birkaç müctehid ***"Normal yolculuklarda namaz kısaltılamaz"*** demişlerdir. Onların ilgili hadisleri görmedikleri veya sahih bir yoldan elde edemedikleri anlaşılmaktadır. Çünkü birçok sahih hadis ve yaygın sünnet normal yolculuk hallerinde de hem **cem**'in (öğle ile ikindinin ikisinden birinin vaktinde arka arkaya, akşam ile yatsının da yine ikisinden birinin vaktinde arka arkaya kılınmasının) hem de **kasr**ın (dört rek'atlı farzları ikiye indirerek kılmanın) caiz olduğunu göstermiştir.

> Müslim'deki bir rivayette, **Ya'lâ b. Ümeyye** (r.a) bu konuyu (cem ve kasr) **Hz. Ömer**'e (r.a) sordu:
>
> ***-"Allah 'korkarsanız' diyor, ama artık bu durum ortadan kalktı, ne dersiniz?"***
>
> Hz. Ömer'in (r.a) cevabı şu oldu:
>
> *-"Ben de senin gibi bu işi garip buldum ve Rasûlüllah'a sordum;* ***'Bu Allah'ın size bir sadakasıdır, öyleyse siz de O'nun sadakasını kabul edin'*** *buyurdular". (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn 4)*

Bu hadisten yola çıkarak tutarlı bir açıklama yapan **İbn Âşûr** özetle şöyle demektedir: Korku ve tehlike bulunduğunda namazı kısaltmak **ruhsat**tır, Allah'ın kulları için bir kolaylık lütfetmesidir. Tehlikesiz yolculuklarda namazı kısaltma izni ise bir **sadaka**dır. O'nun ruhsatı da, sadakası da reddedilmemelidir. **101. âyet**, daha önce sünnet yoluyla meşru kılınan **"tehlikesiz yolculuklarda da kısaltmanın caiz olduğu"** hükmünü tekrarlamış ve bunu **102. âyet**te gelecek olan **korku namazı**nın nasıl kılınacağı konusuna bir giriş kılmıştır. Mesele bundan ibarettir; iki kılmanın vacip veya sünnet olduğunu ispat için bazı fakihlerin yaptıkları zorlama te'villere gerek yoktur.

"Korku namazı gafil avlanma, baskına uğrama gibi muhtemel tehlikeye mi mahsustur yoksa fiilen çarpışma devam ederken de kılınabilir mi?" sorusuna da müctehidler farklı cevaplar vermişlerdir. **Hanefiler**e göre fiilen çarpışma devam ederken namaz kılınamaz; çünkü Rasûlüllah **Hendek Savaşı**'nda dört namazı ertelemiş, çarpışma devam ederken kılmamıştır *(meselâ bk. Buhârî, Megazî 29; el-Muvatta, Salâtü'l-hayf 4)*, Ayrıca çarpışmanın

gerektirdiği hareketlerle namazı bağdaştırmak mümkün değildir; bu hareketler namazı bozar. Diğer müctehidler içinde *"Rükû ve secde yapamayacak durumda olanlar îmâ ile kılarlar"*, *"Her rek'at yerine bir defa tekbir alarak kılmış olurlar"*, *"Bir kere vurmak gibi az hareket namazı bozmaz, çok hareket bozar"* diyenler olmuştur. *(Cessâs)* Namazın belli vakitler içinde eda edilen bir ibadet olduğunu belirten âyet göz önüne alındığında, mazeret sebebiyle bazı kısımları eksik yapılsa bile savaş halinde de -imkânlar hangi şekilde kılmaya izin veriyorsa- o şekilde ve zamanında kılmanın maksada daha uygun olduğu ortaya çıkmaktadır. *(el-Muvatta', Salâtü'l-hayf 1-3)*

102.âyette **korku namazı**nın Efendimizin imamlığında nasıl kılınacağının tarif edilmesi Hz. Âişe gibi bazı müctehidleri **'bu şeklin, onunla kılınan namaza mahsus olduğu'** hükmüne sevketmişse de çoğu bunun, başka imamların arkasında cemaatle kılınan korku namazlarını da içerdiği görüşündedir.

İmamın her bir grupla birer rekâttan toplam iki rekât namaz kılacağı âyetten açıkça anlaşılır. Ancak grupların imamla kılmadıkları **diğer rekâtı nerede ve nasıl kılacakları** konusu burada açıklanmamıştır. Hadis kitaplarında verilen bilgiler ve yapılan açıklamalar farklı uygulamaların bulunduğunu gösteriyor:

a) Birinci grup, imamla bir rek'at kıldıktan sonra imam ayakta bekler, grup ikinci rek'atı burada kılar, selâm verip nöbet yerine giderler. Ardından ikinci grup gelir, imam bunlara da bir rek'at (imamın ikinci, bu cemaatin birinci rek'atını) kıldırır, imam selâm verir, grup kalkıp diğer rek'atı kılarak selâm verir ve savaştaki yerlerine giderler.

b) Birinci grup imamla bir rek'at kılınca selâm vermeden yerine gider. Sonra ikinci grup gelir. İmam bir rekât da onlara kıldırır ve selâm verir. Sonra iki grup sıra ile birer rekât daha kılıp selâm verirler.

Bazı fıkıhçı ve tefsirciler sünnette geçen farklı uygulamalardan birini diğerine tercih için uğraşırlarken **Şevkânî** gibi düşünenler şöyle derler: **"Sahih sünnette geçen bütün şekiller meşrudur, duruma göre bunlardan birini uygulayan sünnete uymuş olur"**.

Namaz esnasında silâhların bir tarafa bırakılmaması esas ve tedbire daha uygun olmakla birlikte bunda da zorluk bulunursa -gerekli tedbirler alınarak- silâhlar bir kenara bırakılabilir. *(Kur'ân Yolu)*

Beydavi'ye göre; 'bu şekilde "yağmur ve hastalık sebebiyle silahları bırakmak", bir **ruhsat**tır. Bu da savaş şartlarında namazı silahlı kılmanın müstehap değil, **vacip** olduğunu teyid eder'. *(Beydavi Tefsiri)*

Konuyla ilgili benzeri âyet ve hadislerden açıkça anlaşılır ki, **müminin asıl işi, hayatının amacı Allah'a kulluktur, itaat ve ibadettir**: Ancak **dinde ve ibadette güçlük yoktur**, Allah'ın muradı kullarına eziyet değildir; nerede eziyet varsa orada ilâhî rahmetin eseri olan ruhsat kolaylıklar devreye girer.

103.âyette ***"Namazı bitirince..."*** diye tercüme edilen kısım, çoğunluğun anlayışına uygun bir tercüme olup buna göre mana şöyledir: Allah'ı anmak, Allah ile beraberlik şuurunu yaşamak namaz haline mahsus değildir. Mümin her durumda O'nu anmalı, gönlünde ve şuurunda O'nunla beraber olmalıdır. *"Korku namazının imam arkasında rükûlu ve secdeli kılınması şart değildir, imkânın elverdiği ölçüde kılınır"* diyenlere göre bu kısmın çevirisi ***"Namazı kılmak istediğinizde..."*** şeklinde olup bu da, *"Korku namazı ayakta, oturarak ve yatarak kılınabilir"* anlamına gelir. Kıyas yoluyla **hastalık** vb. **mazeretlerde** de namazın böyle kılınabileceği sonucuna varılmıştır. *(Kur'ân Yolu)*

Beydavi, âyetin bu kısmını şöyle anlar: "Yani bütün hallerde (her hâlükârda) Allah'ı anmaya devam edin. Veya korku şiddetlenip doğrudan düşman karşısında namaz kılamadığınızda, duruma göre;

-Kılıç kılıca dövüşürken ayakta,

-Ok atarken oturma esnasında,

-Yerde sürünürken de dua edin, Allah'ı anın." *(Beydavi Tefsiri)*

Savaş halinde **korku namazıyla ilgili görüş farkı** açısından âyetin ikinci kısmı ("***güvenlik içinde olduğunuz zaman namazı gereği gibi kılın***") da iki şekilde anlaşılmıştır:

a) Fiilen savaş halinde namaz kılınmaz, savaş bitip güven ve huzura erilince kılınır;

b) Korku (tehlike) halinde olsun, fiilen savaş durumunda olsun kılınan **korku namazı** ve verilen ruhsatlar bu hallere mahsustur. Korku geçince, savaş sona erince ruhsatlar da biter, namaz normal hallerdeki şartlarına uygun ve tam olarak kılınır. *(Kur'ân Yolu)*

104. âyetteki ***"Düşmanı takip konusunda gevşek davranılmaması"*** talimatı; 'Uhud Savaşı sonrasındaki takibe işaret eder' diyenler olmuşsa da tefsircilerin çoğuna göre **bütün zamanları**, düşmanları ve savaş hallerini içine alır. **Müminler daima düşmanları hakkında bilgi sahibi olacaklar, gerektiğinde onlardan önce davranıp askerî harekât yapacaklardır; barışı devamlı kılabilmek için savaşa devamlı hazır olacaklardır.** Bunu yapmak düşmanlarından daha çok müminlere yakışır. Çünkü inkârcıların ebedî hayatta bir beklentileri yoktur, müminlere zarar verdiklerinde elde edecekleri kazanç bu dünya ile sınırlıdır. Müminler ise dünyada barış, huzur, güven ve helâlindan maddî çıkar elde etmenin ötesinde Allah rızâsını elde etmek ve ebedî hayatta mutlu olmak için çalışırlar. *(Kur'ân Yolu)*

Bir Hırsızlık Olayı ve Münafıkların Fitneleri

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا (105) وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا (106) وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا (107) يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا (108) هَاأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا (109) وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا (110) وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (111) وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا (112) وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا (113) لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (114) وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (115) إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا (116)

***105**. İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma! **106**. Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah bağışlayan, esirgeyendir. **107**. Kendilerine hıyanet edenleri savunma. Çünkü Allah, hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez. **108**. İnsanlardan gizlerler de -razı olmadığı sözü geceden kurup düzdüklerinde yanlarında olan- Allah'tan gizleyemezler. Allah onların bütün yapıp ettiklerini kuşatandır. **109**. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz; peki kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak! **110**. Kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı bağışlayıcı ve esirgeyici bulur. **111**. Kim bir günah işlerse onu ancak kendi aleyhine işlemiş olur. Allah bilendir, hikmet sahibidir. **112**. Kim de bir hata veya günah işler, sonra onu bir suçsuza yüklerse, şüphesiz büyük bir iftira etmiş ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur. **113**. Allah'ın sana lütfu ve rahmeti olmasaydı onlardan bir güruh seni yanıltmaya yeltenmişti; oysa onlar ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediğini öğretti. Sana Allah'ın lütfu çok büyüktür. **114**. Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yok; ancak bir sadaka yahut bir iyilik veya insanların arasını düzeltmek isteyenler hariç. Kim Allah'ın rızasını isteyerek bunu yaparsa Biz ona büyük bir ecir vereceğiz. **115**. Kim de kendisine dosdoğru yol apaçık belli olduktan sonra, Rasul'e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu saptığı yönde bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir yataktır o! **116** Şüphesiz, Allah, kendisine şirk koşanları*

bağışlamaz. Bundan başkasını, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a eş koşan, elbette uzak bir sapıklıkla sapmıştır.

105-116.âyetler insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, davalar, tartışmalar karşısında Allah Rasûlü'nün ve onun şahsında ümmetinin takınacağı tavrı ve yapacağı uygulamayı açıklıyor. Çoğu özel bir olay üzerine gelmiş olan âyetlerin hedefi, sadece o olayı açıklayıp hükmünü ortaya koymak değil, bu vesileyle müminlere, kıyamete kadar uyacakları kuralları, çerçeve hükümler olarak açıklamaktır.

Bu âyetler, hırsızlık yapan veya kendilerine verilen bir emaneti inkâr ederek ihanette bulunan bir aile hakkında indi: Ensârdan Rifâa b. Zeyd (r.a), bir tüccardan bir miktar has un satın alıp bunu sofadaki silâhlarının yanına koymuştu. Şehirde kötü şöhreti olan **Übeyrık** ailesinden **Tu'me** (veya Beni Zafer'den **Beşir b. Ubeyrık**) adında biri gece sofaya girmiş, unla birlikte Rifâa'nın silâhlarını da çalmıştı. Rifâa durumu farkedince -bu hadiseyi rivayet eden- yeğeni Katâde b. Nu'mân'a gelip olayı anlattı.

Katâde olayı araştırıp Übeyrık ailesine ulaşınca onlar suçu Lebîd isimli masum bir Müslümanın (veya bir Yahudi'nin) üzerine attılar. Lebîd kılıcını çekip üzerlerine yürüyerek bağırdı:

-'Ben çalacağım ha! Vallahi ya hırsızı haber verirsiniz ya da şu kılıcımla sizi doğrarım!'

Onlar da suçlamaktan vazgeçtiler. Mağdurlar araştırarak hırsızın Übeyrık ailesinden olduğuna kesin kanaat getirdiler ve Rasûlüllah'a başvurdular. Rasûlüllah ***"Gerekeni yapacağım"*** buyurdu. Übeyrıklar durumu öğrenince bir plan kurdular; Rasûlüllah'a gelip 'iftiraya uğradıklarını, bir delil yok iken Katâde tarafından hırsızlıkla suçlandıklarını' söylediler. Katâde durumu öğrenmek için gelince, Rasûlüllah (s):

-"Bana Müslüman ve iyi insanlar oldukları söylenen kimseleri, elinde bir delil olmadığı halde hırsızlıkla suçladın!" diyerek ona serzenişte bulundu.

Katâde olup bitenden çok üzüntü duyarak amcasına geldi ve durumu anlattı. Rifâa:

-"Allah yardımcımız olsun" dedi.

Bu olay üzerine yukarıdaki âyetler geldi. *(Tirmizî, Tefsir 5/22)*[47] *(Kur'ân Yolu, Taberi Tefsiri, Tefhimü'l-Kur'ân)*

47 ***Beydavi Tefsiri***'nde, bu âyetlerin iniş sebebi hakkında şu rivayet aktarılır: Zaferoğullarından Tu'me, komşusu Katade b. Numan'ın zırhını çalıp çuvala koydu ve Yahudi Zeyd b.Semin'in evine gizledi. Ancak çuvaldaki un bir delikten yere dökülüyordu. Zırh Tu'me'nin evinde arandı ama bulunamadı. Tu'me onu almadığına ve o konuda hiçbir bilgiye sahip olmadığına yemin edince onu bıraktılar. Un izlerini takip ederek Yahudi'nin evine vardılar, onu yakaladılar. Yahudi "Onu bana Tu'me bıraktı" dedi ve buna bazı Yahudiler de şahitlik etti. Zaferoğulları bu kez Rasûlüllah'a gidip Tu'me'ye sahip çıkmasını istediler: *"Eğer Tu'me'ye sahip çıkmazsan helâk olacak, zillet içinde kalacak, Yahudi ise beraat edecek"* dediler. Rasûlüllah (s), Tu'me'ye yardım etmek istedi, bunun üzerine bu âyetler geldi'. ***Taberi Tefsiri***'nde ilave olarak; Tu'me, amcasının veya bir

105.âyetteki ***"Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye..."*** ifadesi ***"hakkı içeren kitabı indirme"***nin gerekçesini açıklar. **Kitabın hakkı içermesi**, gerçekleri, olanı ve olması gerekeni bildirmesi, **"usul öğretme, genel ve özel hükümler koyma, bilgiler verme"** şeklinde gerçekleşir.

"Allah'ın öncelikle peygamberine, sonra da onun aracılığı ile insanlara gerçeği öğretmesi" birinci derecede bu şekilde (**Kur'an vahyi** ile) olmaktadır. İkinci derecede gerçeğin kaynağı ise **sünnet**tir. **Sünnet** hem mana ve hükmün Allah tarafından bildirilmesi hem de Rasûlüllahın, içinde içtihada dayalı olanların da bulunduğu bütün tasarruflarının ilâhî kontrol altında olması açısından bu özelliği taşır.

Rasûlüllah'ın Kur'an'ı anlama, genel kuralları özel konulara, ilişkilere ve problemlere uygulama konularında **hata etmesi mümkün değildir**. Çünkü bunlar peygamberlerin aslî görevleri olan tebliğe dâhildir. Başkaları ise bu alanda hata edebilir, yanlış içtihatta bulunabilir. Kanunu belli bir olaya ve davaya uygulama, yani yargılama ve hüküm verme alanına gelince burada Efendimiz de (s) objektif verilere, ispat delillerine dayanmak zorundadır. Veriler ve deliller hâkimi hangi hükme götürüyorsa o hükmü açıklamak durumundadır. Burada, başkaları gibi Hz. Peygamber'in de yanılması mümkündür.

Bu genel kuralı ayetlerin gelmesine sebep olan olaya uygularsak: Kur'ân-ı Kerîm, kitapta gösterilen usule göre ve hükümlere uygun olarak hükmedilmesini istiyor, mahkemeye getirilen davalarda hain ve haksız olduğu anlaşılan tarafı tutmamak ve savunmamak gerektiğini bildiriyor; bir suç veya günah işleyenin bunu başkasına atmasını, iftira ve bühtanda bulunmasını yasaklıyor; peygamberler dâhil, insanların bilgilerinin yeterli olmadığını, Allah'ın bildirdiklerine muhtaç bulunduklarını açıklıyor...

Bütün bunları bilmede, anlamada ve yeri geldiğinde olaylara uygulamada Hz. Peygamber yanılmaz. Allah bunları göstermiştir, bildirmiştir, o da bunlara göre hükmeder. Söz konusu hırsızlık olayında da bu kurallar geçerlidir. Sıra hırsızın kim olduğunu tespite gelince Kur'an bunu bildirmez; Hz. Peygamber de -mucizeler bir yana- kaide olarak bu konuda vahiy yoluyla elde ettiği bilgiye dayanmaz; herkes için geçerli olan ispat delillerine, objektif verilere dayanır ve bunlara bağlı olarak da yanılabilir.

Meselâ yalancı şahitlere dayanarak veya haksızın güçlü savunmasının etkisi altında kalarak hatalı bir hüküm verebilir; Übeyrık'ın oğlu Tu'me yerine kendisine iftira atılan Lebid veya Yahudi aleyhine hükmedebilir. Ancak bu hükümden dolayı, diğer bütün hâkimler gibi o da sorumlu olmaz, ecir alır…

---

ensarın veya bir Yahudi'nin emaneti olan zırhı çalmış ve suçu bir Yahudi'ye veya başkasına atmıştı, rivayetleri yer alır.

Bu hususu Peygamberimiz (s) net olarak şöyle açıklar: ***"Ben ancak bir beşerim ve siz bana davalarla geliyorsunuz. Olur ki biriniz delilini daha güzel ifade eder de ben, ondan işittiğime dayanarak lehinde hükmederim. Her kime, kardeşine ait bulunan bir hakkı hükmederek verirsem sakın onu almasın; çünkü ona ateşten bir parça vermiş olurum!"*** *(Buhârî, Şehâdât 27; Müslim, Akziye 4)*

Bu âyeti, *Rasûlüllah'ın içtihatla hükmetmesinin caiz olmadığına* delil gösterenler olmuşsa da bu delillendirme tutarlı değildir. Çünkü **onun içtihatla hükmettiği, bazen yanıldığı ve Allah tarafından hatasının düzeltildiği** sağlam delillerle sabittir. O'nun ***"Allah'ın gösterdiği ile hükmetmesi"*** hem özel ve genel konulu naslarla hem de bunları yorumlayıp, açıkça temas etmediği konulara yayarak (yani içtihatla) hükmetmesi demektir. Râzî'nin deyişiyle, *"Esasen kıyas ederek hükmetmek de nasla hükmetmek demektir. Çünkü kıyas yapan nastan hareket etmekte, onu ölçü almaktadır."* *(Kur'ân Yolu)*

107. âyet ***"Hainlerden taraf olup onları savunmayı"*** yasaklar. *(Beydavi Tefsiri'nde, 'âyetteki zamir Tu'me gibileri veya Tu'me ve onu savunan kavmini içerir.' denir.)* 109. âyet de ***"Kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak"*** diye sorar. Bu hüküm ve irşad özellikle iki meslek erbabını muhatap alır: **Hâkimler** ve **avukatlar**. Âyetlere göre onların asıl görevleri hakkın yerine gelmesi ve sahibini bulması için çalışmaktır. Davacının mevkii, şöhreti, serveti, rütbesi, sağladığı çıkar ne olursa olsun hâkim ve vekiller, haksız olduğu halde onun tarafını tutmayıp, hükmün onun lehinde çıkması için çalışmalıdırlar. **Avukatlar** bütün bilgi ve becerilerini, haksız da olsalar müvekkilleri lehine hüküm almak için değil, hakkın ortaya çıkıp sahibini bulması için kullanmalıdırlar.

106. ve diğer âyetlerdeki ***"taraf olma", "savunma", "Allah'tan mağfiret dile!"*** gibi sert ifadeleri müfessirler iki ayrı şekilde anladılar: **Bir gruba** göre, hitaplar Efendimizin şahsında ümmete yöneliktir; olayı yaşayan müminleri, münafıkları ve daha sonraki nesilleri uyarmakta ve bilgilendirmektedir. **Diğer gruba** göre Hz. Peygamber de bu hitaba dâhildir; günah derecesinde olmasa bile olayla ilgili kusuru sebebiyle o da uyarılmıştır. **Taberî** bu ikinci grup içinde yer almış; **İbn Atıyye** buna karşı çıkarak Efendimizin ortada olan delillere göre hareket ettiğini, bunun ise günah ve kusur olmadığını, mağfiretin hainlerle ilgili olduğunu ifade etmiş; **İbn Âşûr** ise Efendimize kusur isnat etmesi sebebiyle edebe aykırı bulduğu bu yoruma karşı tepkisini şöyle ifade eder: "Bu yorum zayıf anlayışlı olan, sakat fikirlerini desteklemek için haberleri bağlamından saptırarak yorumlayan kimselerin davranışlarına tipik bir örnektir". **Râzî** bu vesileyle *peygamberlerin günah işlemelerinin caiz olup olmadığı* tartışmasını özetler, ***"câiz değildir"*** görüşünü savunur ve Efendimize yönelik ***"Mağfiret dile"*** hitabını özetle şöyle yorumlar: "Suçlular suçu başkalarına atıp şahitler gösterince Rasulüllah onları cezalandırmayı düşünmüştü; 'mağfiret dile' emri ya bu düşüncesinden dolayıdır

-çünkü onun kemaline bu yakışır- ya da suçlular adınadır". *Kur'ân Yolu* tefsirine göre; olayda Hz. Peygamber'e nispet edilecek bir günah veya kusur söz konusu değildir. Çünkü o ümmete örnek olacak şekilde davranmış, elinde kesin delil bulunmayan kimselerin insanları suçlamaya kalkışmalarını doğru bulmamış, objektif delillere göre davayı yürütmüştür. Kur'ân'ın bilinen üslûbuna göre burada istiğfar, onun aracılığı ile suçluların Allah'tan bağışlanmayı dilemeleri anlamındadır. *(Kur'ân Yolu)*

107.âyetteki *emanete ihanet edenler, bir yolunu bulup başkalarının hakkını yiyenler* geçici dünya hayatında kendilerine bir menfaat sağlamış, refah ve rahatlık içinde yaşamış olabilirler. Ancak bu ihanetin ağır sorumluluğu onlarla birlikte âhirete taşınacağı ve kendilerinden hesap sorulacağı, hakkın **haine ceza**, **hak sahibine ecir** olarak yerini bulacağı düşünüldüğünde, dünyada elde edilen geçici menfaat karşılığında ebedî hayatta kaybedilen nimetlerin büyüklüğü göz önüne alındığında, emanete hıyanet edenlerin -âyette ifade buyurulduğu üzere- başkalarından önce ve daha çok **kendilerine zarar verdikleri ve ebedî saadetlerini ziyan ettikleri** anlaşılacaktır.

108 .âyetteki *haksız çıkar elde edenler, başkalarını hak etmedikleri zarara uğratanlar*, yani **hainler;** emellerine birtakım tuzaklarla, planlarla ulaşırlar, gizli görüşmeler yaparlar, tertipler içine girerler ve bunların gizli kalacağını zannederler. Tecrübeler gösterdi ki, bunlar çoğu kez **dünyada ortaya çıkar da, rezillik ve rüsvaylık hallerini yaşarlar**.[48] Dünya hayatında ve insanların gözünde yaptıklarını gizlemeyi başarsalar bile, ilmi her şeyi kuşatan **Allah'tan hiç bir şey gizleyemezler**... *(Kur'ân Yolu)*

Hata (Hatîe), Günah (İsm), İftira (Bühtân)

112. ***"Kim de bir hata veya günah işler..."*** ifadesinde geçen ***"hatîe"*** kelimesi, 'iyi niyetle veya istemeden olumsuz bir sonuca sebep olmak' manasındaki **hatâ**'dan farklıdır. Sahibine sorumluluk getiren **hatîe**'de iki fiil vardır: Caiz ve makbul olmayan birinci fiil zararlı ve olumsuz olan ikinci fiili doğurmuş, ona sebep olmuştur, ancak bu fiillerin sahibi birincisini işlerken ikincisinin sonucunu kastetmemiş, onun olmasını istememiştir. Meselâ bir kimse içerek sarhoş olsa sonra da **sarhoşluk** yüzünden sağlıklı düşünme ve iradesine hâkim olma melekesini kaybettiği için bir **cinayet**



Dikkat Edelim

Hata ve günah işleyen bir kulun yapacağı şey ise; **pişman olmak, tövbe etmek, hakkı sahibine teslim etmek, adalete başvurmak, Allah'a yönelmek ve O'ndan bağışlanmayı dilemektir**.

48 Nitekim **Tu'me** Mekke'ye kaçıp dinden dönmüş, yine hırsızlık için bir evin duvarını delerken duvarın altında kalıp ölmüştür. *(Beydavi Tefsiri)*

işlese bu cinayeti **hatîe**dir. Bu mânayı yansıtmak için âyetin mealinde 'hata etmek' yerine "hata işlemek" dendi. ***"Günah"*** diye çevrilen **"ism"** kelimesi ise, 'kasıtlı olarak ilâhî bir yasağı çiğnemek' mânasında kullanılır. Bunların ikisi de kötüdür (***sû'***) ve her şeyden önce kişinin kendisine yaptığı kötülüktür.

Hata ve günah işleyen bir kulun yapacağı şey ise; **pişman olmak, tövbe etmek, hakkı sahibine teslim etmek, adalete başvurmak, Allah'a yönelmek ve O'ndan bağışlanmayı dilemektir**.

Bir zulüm, günah, hata ve kötülüğün içine düşen kişi bundan kurtulmak için Kur'an'ın gösterdiği yola girecek yerde suçunu başkalarının üstüne atar, masum insanları suçlar, zarar ve ceza görmelerine sebep olursa, işlediği günah ve hata katlanacak, bir de **iftira** ve **bühtan** günahını yüklenmiş olacaktır.

Kitab ve Hikmet

113. âyette dört önemli bilgi ve hüküm vardır:

1) Yukarıda açıklandığı üzere dinin tebliği yani doğru olarak ümmete ulaştırılması, öğretilmesi ve hayatlarında uygulanması konusunda -ilâhî korama altında bulunan- Hz. **Peygamber yanılmaz**. Bu konuda onu yanıltmak isteyenler ve bu manada ona zarar vermek isteyenler ancak kendilerine zarar vermiş ve kendileri yanılmış olurlar.

2) Allah Teâlâ ona **kitabı ve hikmeti** göndermiştir. Kitap da hikmet de onun kendinden, beşerî bilgi kaynağından değil, Allah'tandır. **Kitap**tan maksadın Kur'an olduğunda ittifak vardır.

Hikmet ise birden fazla mâna verilerek açıklanmıştır: **a**. Kur'an'ın ahkâm âyetleri dışında kalan, din ve dünya için faydalı bilgiler getiren kısmıdır. **b**. Sünnettir. **c**. Vahyi anlama ve uygulama kabiliyetidir. **d**. Hz. Peygambere mahsus zihnî yapı ve tefekkür kabiliyetidir. *(ayrıca bk. Bakara 2/269)*

3) Rasûlüllah vahiy gelmeden önce gerek din ve gerekse dünyanın geçmişi, o günü ve geleceği konusunda bilmediği bazı şeyleri sonradan vahiy yoluyla Allah'tan öğrenmiştir.

4) Başta kitap ve hikmet nimeti olmak üzere Allah Teâlâ, sevgili **peygamberine büyük lütuflarda bulunmuş, müstesna özellikler bahsetmiştir**. Bunların bir kısmından onun ümmeti ve bütün insanlık da istifade etmiştir, etmektedir, edecektir. *(Kur'ân Yolu)*

Bu âyet hakkında müfessir Beydavi der ki: "Zaferoğullarından bir topluluk (Übeyrık ailesi), gerçeği bilmelerine rağmen Rasûlüllah'ın hak ile hükmetmesine engel olmaya çalışmıştı.

Allah Teâlâ, durumu Rasûlüne bildirdiği için Rasûlüllah'ın ayağı kaymamış, işin vebali kendilerine dönmüştür. Rasûlüllah'ın (s) önce Zaferoğullarının isteği doğrultusunda hareket etmek istemesi, işin dış görünüşüne göre onlara güvenmesinden idi. Ama Allah'ın durumu bildirmesi ile işin gerçeğini gördü." *(Beydavi Tefsiri)*

Gizli Görüşmeler ve Tertipler

114. âyetin yukarıdaki âyetlerle ilişkisi, Übeyrık ailesinin (veya Zaferoğullarının) hırsızlığı örtmek ve başkalarının üzerine atmak için yaptıkları **gizli görüşmeler, fısıldaşmalar ve giriştikleri gizli tertiplerdir**; âyet özelde bu davranışı, genelde de benzerlerini kınamaktadır.

Birkaç kişinin toplanıp gizli konuşmaları veya başkalarının yanında bir tarafa çekilerek aralarında fısıldaşmaları genellikle bunu gören ve haber alanların meraklarını tahrik eder, şüphe ve ithamlarını celbeder. İnsanların içinde açıkça konuşulmayan konuların gizlenecek bir yönü olduğu veya insanların hayrına olmadığı ortadadır. Bu sebeple âyetler *(Mücadele 58/8-9, 12; Tâha 20/62; Tevbe 9/78)* ve hadisler *(Buhârî, İsti'zân 47; Müslim, Selâm 37-38)* **gizli görüşmeleri hoş görmemiş**, gerektiren istisnalar dışında **müminlerin açıklığı tercih etmelerini, içlerinin ve dışlarının bir olmasını; kitap, sünnet, yöneticiler ve halk karşısında ihlâslı olmalarını, içtenlikle davranmalarını, ikiyüzlülükten uzak durmalarını** istemiştir.

Burada caiz olan gizli görüşmelere, fısıldanmalara konu olabilecek üç istisnadan söz edilmiş ve bunların kulluk yönünden ecre lâyık olması da **ihlâs** şartına yani Allah rızâsı için olmasına bağlanmıştır.

1) İstisnaların birincisi olan ***sadaka***, en geniş manasıyla insanlara maddî ve manevî yardımda bulunmak ve iyilik etmektir.

2) "Ma'rûf": mâkûl, meşru ve makbul olan davranışlar ve ilişkilerdir.

3) "İnsanların arasını düzeltmek" de Kur'an ve sünnette sık vurgulanan güzel bir davranış, bir iyilik, bir sosyal ödevdir. Bugün mahkemelerin dolup taşması, cezaevlerinin mahkûmlara dar gelişinin önemli sebeplerinden biri de toplumun bu sorumluluğunu ihmal etmesidir. Geleneğimizde mevcut olan, yerleşim yerinin büyükleri, ileri gelenleri tarafından Allah rızâsı için yerine getirilen, en önemli müeyyidesini toplumun tepkisinde bulan bu sosyal kurum tarihe karışmış; nemelazımcılık, başına buyrukluk, aşın bencillik ve sorumsuz bireysel özgürlük anlayışı bu güzel âdeti ortadan kaldırmıştır...

Bu üç hayırlı, faydalı, gerekli davranış, bazen gizli görüşmelerin yapılmasını, zamanından önce bazı bilgi ve haberlerin yayılmamasını kaçınılmaz kıldığı için yasaklanmamış, meselâ

iki kişinin veya grubun arasını düzeltmek için yalan söylemeye bile izin verilmiştir. *(Ebû Dâvûd, Edeb 58; Tirmizî, Biat 2) (Kur'ân Yolu)*

Müminlerin Yolundan Başkasına Uyan Hainler

115.âyette sözü edilen **"hain"** kişiler; "dosdoğru yol" olan İslâm Dini kendisine Peygamberimiz aracılığı ile gösterilmiş iken, Efendimize ve onun hükümlerine muhalefet ederek İslâm dışı bir yola sapanlardır. Onlar İslâm'ı, İslâm'ın ahlâk ve hukuk kurallarını, Müslümanların yaşam biçimlerini ve izledikleri yolu terk edip İslâm dışı yollara ve uygulamalara yönelince Allah da onları o yola döndürür.

Âyetin nüzul sebebi: Yaptığı hırsızlık suçunu başkalarının üzerine atıp akrabaları vasıtası ile Efendimizi (s) de kendi lehine hüküm vermesi için yanıltmaya kalkışan **Tu'me**'nin hırsızlık suçunu tescil eden bu âyetler gelince, gerçekler Allah Teâlâ tarafından apaçık bir şekilde ortaya konmuş oldu. Tu'me ve yakınlarının suçladığı kimsenin beraat ettiğini ve kendi suçunun ise sabit olduğunu gören münafık Tu'me Medine'yi terk etti ve Mekke'de Efendimizin (s) düşmanlarına katılıp, orada açıkça Hz. Peygamber'e (s) karşı çıktı. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

"Şikak" ve ***"müşakka"*** kelimeleri, **"şakk"**dan türemiştir; *"ayrılıp muhalefete geçmek"* mânâlarına gelir. Müminlerin yolu, itikad (inanç) ve amelde müminlerin tuttuğu **Tevhid Yolu** ve **Sağlam Din**dir ki, **Allah'a, Allah'ın Rasulü'ne ve ulu'l-emre itaat yolu**dur. Bundan başkasına tabi olmak da tevhid yolundan çıkmaktır; müminler yolu olmayacağı bellidir. Şu halde Allah'ın Peygamberine karşı çıkmak, müminler yolundan başkasına gitmek demek olacağı açık olduğu halde, bunun ***"müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa..."*** diye ayrıca açıklanması, elbette dikkat çekicidir. Demek ki, **Allah'ın Resulü'ne ittiba** (uymak) gibi, **müminlerin yoluna uymak** da açıkça istenmektedir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

116.âyet; önceki âyetin devamı olarak; kızgınlıkla müşrikler safına geçen münafığın (**Tu'me**), yaptığı bu akılsızca hareketin getireceği sonuçları tam olarak kavramadığını vurgular. Bu amaçla onun tâbi olduğu yolun kötülüklerini ve beraber olduğu kişilerin özelliklerini anlatır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

> Bir rivayete göre; yaşlı biri, Allah Rasûlüne gelip dedi ki:
> *"Ben günahlara düşkün bir ihtiyarım. Ancak ben Allah'ı tanıyıp iman ettiğimden beri O'na hiçbir şeyi şirk koşmadım, O'ndan başka bir veli edinmedim, günahlara cesurca dalmadım, bir an bile O'ndan kaçıp kurtulabileceğimi vehmetmedim. Ben gerçekten günahlarımdan dolayı pişmanım ve tevbe ediyorum. Allah katında benim hâlim nedir?"*
> Onun bu sorusu üzerine **116. âyet** nazil oldu. *(Beydavi Tefsiri)*

Kim Allah'a ortak koşarsa artık derin bir sapıklıkla sapıklığa düşer. Yani öyle sapıtır ki, doğru yoldan pek uzaklara düşer, ilâhî mağfiret ve rahmetten uzaklaştıkça uzaklaşır.

Şu halde Allah'a ortak koşmak; hem Hakk'a bir **iftira** ve **büyük günah**, hem de **derin bir sapıklık**tır. Her iki şekil de **büyük zulüm**dür. Bununla beraber bazı müşriklerde **iftira** durumu, bazılarında da **sapıklık** durumu açıktır. Bunun için her birinde **affedilmemek**, yerine göre bir sebebe bağlanmıştır. **Kitap ehlinin şirki** *sapıklık*tan çok bir *iftira* eseri; **diğerlerinin şirki** *iftira*dan çok bir *sapık*lık eseridir. Şu halde biri **ahlâksızlığa**, biri de **cehalete** dönüyor demektir. Ve bunların her ikisinin de **tevbe**siz affedilmesi mümkün değildir. Fakat bilgisizlikten doğan şirk sahiplerinin ilmî ve aklî gelişmeler ile şirkten vazgeçmeleri düşünülebildiği halde, sırf ahlâksızlıktan doğan şirk erbabı, ilimde ilerledikçe azgınlık ve sapıklığını artırır, iftirasına devam etmek için daha çok vasıta bulur. Bundan dolayıdır ki, kitap ehli hakkında *"O kitap verilenlerin ihtilaf etmeleri ancak kendilerine ilim geldikten sonra olmuştur." (Âl-i İmran 3/19)* buyurulur. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Ders 25

NİSA SÛRESİ, 117-134. ÂYETLER

Şeytan'a Tapanlar ve Allah'a Kulluk Edenler

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا (117) لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا (118) وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذْ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا (119) يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا (120) أُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا (121) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنْ اللَّهِ قِيلًا (122)

117. *Onlar, Allah'ı bırakıp da yalnızca dişi-putlara taparlar ve sadece inatçı şeytana tapmış olurlar.* ***118.*** *Allah, onu lanetlemiştir. O da (şöyle) dedi: "Andolsun, kullarından 'miktarları tespit edilmiş bir grubu' (kendime uşak) edineceğim.* ***119.*** *Onları -ne olursa olsun- şaşırtıp-saptıracağım, en olmadık kuruntulara düşüreceğim ve onlara kesin olarak hayvanların kulaklarını kesmelerini emredeceğim ve Allah'ın yarattıklarını değiştirmelerini emredeceğim." Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost (veli) edinirse, kuşkusuz o, apaçık bir hüsrana uğramıştır.* ***120.*** *(Şeytan) Onlara vaatlerde bulunuyor, onları en olmadık kuruntulara düşürüyor. Oysa şeytan, onlara bir aldanıştan başka bir şey vadetmez.* ***121.*** *Onların barınma yerleri cehennemdir, ondan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır.* ***122.*** *İman edip de salih amellerde bulunanlar, biz onları altından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokacağız. Bu, Allah'ın gerçek olan vaadidir. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?*

Şeytana ve Putlara/Kancıklara Tapanlar

117. âyette konu edinilen Allah'a ortak koşanlar, Allah'ı bırakarak ancak ***inâs***'a (dişilere) dua/ibadet ederler; Elmalılı'nın ifadesiyle '**kancıklara** çağırır, **kancıklara** taparlar, onların en çok taptıkları, gönül verip yalvardıkları veya adına davet ettikleri tanrıları **kancıklar** olur'. Elmalılı "inâs" hakkında devamla der ki: 'Bunların nazarında ilâh düşüncesi, mabud tasavvuru, her şeyden önce bir kadın hayalidir. Bunun içindir ki, putların çoğunluğu dişi şeklinde, dişi ismindedir. Bunlar nefislerinden başka bir fail görmek istemediklerinden, tanrılarını **etkin, hâkim, faal** olmak üzere değil, kendilerine **itaat etmek** mevkiinde bulunacak, **isteklerine boyun eğecek dişi** unsurlarda edilgen durumlarda ararlar ve bu ruh

halinden dolayıdır ki, bir işte kendilerine bir başkan seçecek olsalar, böyle yumuşakları ve acizleri seçerler. Tefsirciler burada ***"inâs"*** kelimesini, hakiki olmayan müennes (dişi) mânâsıyla ***"asnâm"*** (putlar) diye yorumlamışlar ve bununla ***inas*** (dişi) şeklinde süslenir, dişi isimleriyle anılır bir takım putlara tapıldığını göstermişlerdir. Arap müşriklerinin **"el-Lat", "el-Uzzâ", "Menât"** gibi kadın isimleriyle isimlenmiş birçok putları vardı ki, "el-Lât", **"el-Lâh"**ın dişisi; "el-Uzzâ", **"el-Aziz"**in dişisidir. Ve denilmiştir ki, Arab'ın her kabilesinin bir putu vardı. Ve *"filan oğullarının unsâsı (dişisi)"* diye anarlardı. Yani puta **unsâ** (dişi) derlerdi. Yunanlılar ve diğerleri gibi putperest toplumların putlarının çoğunun da dişi olduğu bilinir. Şu halde bu mânâ aslında doğrudur…' *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Allah'ı bırakıp da kendilerine bir takım dişi ilâheler edinenler, gerçekte **şeytana kulluk** ederler. Hiç kimse Şeytan'ın önünde eğilerek ibadet yapmaz, fakat kendisini tamamen ona teslim eden ve onun saptırdığı her yerde onu takip eden kişi, ona ibadet ediyor demektir. Buradan da anlaşılacağı üzere kim **bir başkasına körü körüne itaat ederse**, gerçekte ona **ibadet ediyor** demektir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

118. âyette sözü edilen **"şeytanın bazı insanları kendine uşak edinmesi"** bağlamında Mevdudi, şeytanın şöyle demek istediğini söyler: 'Onların zamanlarından, işlerinden, çabalarından, güçlerinden, yeteneklerinden, servetlerinden ve çocuklarından bir kısmını kendim için ayıracağım: Onları hile ile aldatacağım ve bunların büyük bir kısmını benim yolumda harcamalarını sağlayacağım.' *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

İsrâ suresinin 64. âyetinde; şeytanın çoğu insanı kendine nasıl bende yaptığı şöyle deşifre ediliyor:

"Onlardan gücünün yettiğini çağrınla ayart! Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yürü; onların mallarına ve evlatlarına ortak ol, onlara vaatlerde bulun. Şeytan onlara yalnız aldanış vadeder."

Burada akla gelebilecek; **"Şeytan, Allah'ın kullarından bir kısmını kendisine nasıl bağlayabilir?"** şeklindeki bir soruya, müfessir Taberî şöyle cevap verir:

Şeytan onları doğru yoldan saptırarak, onları kendisine itaat etmeye çağırarak ve onlara sapıklığı ve inkârı süslü göstererek onların ayaklarını doğru yoldan kaydırır. İşte bunlardan, şeytanın çağrısına ve süslü gösterdiği şeylere uyanlar ve bu âyette zikredilen, şeytanın kendisine bağladığı belli kimselerdir. Allah, şeytanın bu davranışını zikrederek, doğru yolu gördükten sonra Peygamberle ayrılığa düşenlerin şeytanın payına düştüklerini beyan etmiştir. *(Taberi Tefsiri)*

119. âyette: putperest Arapların bâtıl geleneklerinden biri kastediliyor: Araplar dişi bir deve, beş veya on yavru doğurduğunda onun **kulaklarını yararlar**, onu tanrılarına adarlar ve

onu çalıştırmayı haram sayarlardı. Aynı şekilde on yavrunun doğmasında dişi deveye eşlik eden erkek devenin de kulakları yarılır ve tanrıya adanırdı. Bazı tefsirciler de demişlerdir ki, putlara ibadet için **kurbanlık nişanesi olmak üzere hayvanların kulaklarını keserler** ve bu, bir küfür iken ibadet zannederlerdi.

"Ve muhakkak emredeceğim de Allah'ın hilkatini değiştirecekler." Yani yaratılışın şeklini veya sıfatını değiştirerek durumunu başka şekle sokacaklar, fıtratının kemaline götürecek yerde bozacaklar, çığırından çıkaracaklar.

Tefsirlerdeki misallere bakarak kadını erkek, erkeği kadın yapmaya çalışacaklar…, yüzlerini boyayacaklar, kılıklarını değiştirecekler; kulak, burun kesip göz çıkaracaklar, organlarını yaratılış görevlerinin dışında kullanacaklar…, nikâh yerine zina edecekler, temizi bırakıp pisliklere koşacaklar, çıkarı bırakıp zararı seçecekler, ciddilikleri atıp eğlenceye heves edecekler, görevden kaçıp oyuna gidecekler; doğruluğu budalalık, eğriliği hüner sayacaklar; helâle haram, harama helâl, iyiye kötü, kötüye iyi diyecekler; hayır yerine şer işleyecekler, imar edilmesi gerekeni yıkıp, yıkılması gerekeni imar edecekler; yaratılışın zıddına alışkanlıklar edinecekler, ruhlarının yaratılışındaki selamet ve saflıklarını bozacaklar, hak kanunu ***"Allah'ın, insanları, kendisine göre yarattığı fıtratı"*** *(Rûm 30/30)* olan kuvvetli dini (fıtrat dinini), doğru yolu, Hakk'a tapmayı bırakacaklar; yaratılanı yaratıcı yerine koyacaklar, tevhid'den çıkıp batıl din ve fikirler peşinde koşacaklar, şuna buna tapınacaklar, şeytanlık yoluna düşecekler, ***"Allah'ın yaratmasının değiştirilemez"*** *(Rûm 30/30)* olduğunu bilmeyecekler, bilseler bile tanımayacaklar...

Âyetteki ***"Allah'ın yarattıklarını değiştirme"*** ifadesi; yaratıklar üzerinde yapılan doğru ve yerinde değişiklikleri olumsuzlamaz. Aksi halde insanlık medeniyetinin tümü Şeytan'ın saptırması olurdu. Medeniyetin, Allah tarafından yaratılan şeylerin doğru ve yerinde kullanılışından başka bir şey olmadığı açıktır. Kur'an'ın şeytanî değiştirmeler olarak tarif ettiği şey, eşyanın, insan fıtratının ve kendi tabiî fonksiyonunun aksine kullanılması olayıdır. O halde tabiatın düzeninden bir kaçış olarak benimsenen livata (eşcinsellik), doğum kontrolü, dünyadan el-etek çekme vs. gibi şekillerin tümü şeytanın aldatmasının sonuçlarıdır. Kadınların kendilerine uygun fonksiyonları bırakıp, yaratılışın erkeklere verdiği görevleri üstlenmeleri de aynı şekilde şeytanın aldatmasıdır. Şeytanın takipçilerinin, evrenin yaratıcısının kanunlarını beğenmeyip onları "ıslah" etmeye çalıştıklarını gösteren bu tür örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. *(Tefhimü'l-Kur'ân, Hak Dini Kur'ân Dili)*

120. âyet: ***"Şeytan onlara vaatlerde bulunuyor, onları en olmadık kuruntulara düşürüyor."*** Şeytanın başarısı tamamen **boş vaatlere ve aldatmaya** dayanır. Şeytan fertleri ve toplumu aldatmak için kurbanlarını temin etmek üzere **kendi yanlış yolunu süsleyip** insanlara pembe bir manzara çizer. Kişiyi başarı ve zevk vaatlerinde bulunarak aldatır. Bazılarına **milli güç ve zenginlik**, bazılarına insanlık refahının başka bir yönünü **vaat ederek**

aldatır. Bazılarına da kendisinin **Hakk'a ulaşmada tek doğru yol olduğunu** söyler. Bazılarını ne Allah'ın, ne de ahiret diye bir şeyin var olmadığını söyleyerek aldatır. Bazılarını da ahiretteki hesaptan **şu veya bu azizin şefaati ile kurtulabileceklerini** söyleyerek saptırır. Kısacası, şeytan insanı en zayıf tarafıyla aldatmaya çalışır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

O inatçı melun şeytan lanetlenince Allah'a karşı (yukarıdaki ayetlerde zikredilen) bu **beş sözü** haliyle veya sözlü olarak yemin ile söyledi! Bu şekilde Allah'ın kullarına musallat olarak onlardan belli bir hisse almaya karar verdi ki, işte şirkin başı ve sapıklığın kaynağı budur.

Kâinat içinde insanlara düşman olan ve insanların kalbine nüfuz ederek onları hak ve hayırdan şaşırtan melun bir geçici kuvvet vardır ki, Allah'ın emrine ilk isyan eden ve insanların aklını şaşırtan odur; o inatçı **şeytan** Allah'ın lanetini ve bu sözleri söylemek kötülüğünü üzerinde toplar.

Ve müşrikler, dişiye tapmakla şeytana tapmış olmaktan başka bir şey yapmazlar. Oysa Allah'ı bırakıp da şeytanı veliyyü'l-emr (amir) edinenler, Allah'ın emrini dinlemeyip şeytana itaat edenler, artık çok açık bir şekilde zarar ederler. Zira şeytan onlara devamlı vaadlerde bulunur, arzular verir, ağızlarının suyunu akıtır, fakat o melun şeytan onlara gururdan başka bir şey vaad etmez.

"Gurur"; insanın pek hoş bir şey buldum sanarak keyiflenip, sonra onun çok fena bir şey olduğunu anlayarak acı duyması, önceden yalan yere sevinip sonradan ciddi olarak yerinmesi yani **aldanması**dır ki, şeytanın tüm vaat ve aldatmacaları böyledir *(Hak Dini Kur'ân Dili)*; adeta bir **serap** ve **sükût-u hayâl**dir.

121-122.âyetler: ***"Onların yerleri cehennemdir, ondan kaçacak bir yer de bulamazlar."*** İşte o şeytanı dost edinen gururluların şeytanla beraber varıp girecekleri yer cehennemdir. Ondan kurtulup kaçacak hiçbir yer bulamazlar. Şeytan melun olduğu için ebedî olarak affolunmaz. Şeytanın tuzağına düşmüş olan müşrikler de, o melunun peşinde derin sapıklıkla sapık ve affedilmekten mahrumdurlar. Fırsat elde iken tevbe ve istiğfar edip, şirketen ve şeytanı dost edinmekten vazgeçerlerse; o zaman *"Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar." (Nisa 4/116)* hükmüne girerler. *(Hak Dini Kur'ân Dili)* ***"İman edip salih ameller işleyenlere"*** gelince; Allah onlara ebedi cennet hayatı vadediyor ki, bu vaat haktır.

Kötülüklerin ve İyiliklerin Karşılığı

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (123) وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا (124) وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ

وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا (125) وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا (126)

123. *Ne sizin kuruntularınızla, ne de Kitap Ehlinin kuruntularıyla değil. Kim kötülük yaparsa, onunla ceza görür; o, Allah'tan başka bir veli (dost) ve bir yardımcı bulamaz.* ***124.*** *Erkek olsun, kadın olsun inanmış olarak kim salih bir amelde bulunursa, onlar, cennete girecek ve onlar, bir 'çekirdeğin sırtındaki tomurcuk kadar' bile haksızlığa uğramayacaklardır.* ***125.*** *İyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hanif (tevhidi) olan İbrahim'in dinine uyandan daha güzel din'li kimdir? Allah, İbrahim'i dost edinmiştir.* ***126.*** *Göklerde ve yerde ne varsa tümü Allah'ındır. Allah, her şeyi kuşatandır.*

123-124.âyetlerde özetle deniyor ki: 'Ey müslümanlar! Allah'ın hakkıyla vaat ettiği bu cennete girme gayesi; ne sizin kuruntularınızla olur, ne de kitap ehlinin kuruntuları ve ham hayalleriyle!..

123. âyetin nüzul sebebi hakkında nakledilir ki, Müslümanlarla kitap ehli birbirlerine karşı övünmüşler, her biri Allah katında kendilerinin daha hayırlı olduklarını iddia etmiş. Kitap ehli;

-*"Bizim peygamberimiz sizin peygamberinizden önce, kitabımız kitabınızdan öncedir ve biz İbrahim'in dini üzereyiz"* demişler. Yahudiler;

-*"Cennete ancak Yahudi olanlar girecek"*; Hıristiyanlar da;

-*"Ancak Hıristiyan olan girecek"* diye iddia etmişler. Müslümanlar da:

-*"Bizim peygamberimiz, sizin peygamberinizden sonradır ve peygamberlerin sonuncusudur, kitabımız da sizin kitabınızdan sonra ve onlara hâkimdir. Ve biz İbrahim, İsmail ve İshak dini üzereyiz, cennete ancak bizim dinimizde olanlar girecek"* demişler. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Beydavi Tefsiri)*

Bunun üzerine bu âyet ve devamı inmiş; böyle kuru kuru öğünmelerle soyut arzular, kuruntular, ümitler, temennilerle cennete girilemeyeceği anlatılmış ve onun yolu gösterilmiştir. Allah'ın bu vaadine ermek için sadece kuruntu ve temenni yetmez, zira:

Gerek Müslüman, gerek kitap ehli, gerekse diğerlerinden ***her kim bir kötülük işlerse onunla cezalanır, ya dünyada veya ahirette veya her ikisinde onun cezasını görür ve Allah'tan başka ne sığınacak bir dost, ne de kurtaracak bir yardımcı bulamaz***. Erkek olsun, dişi olsun, her kim de mümin olarak güzel ameller işler, yararlı işler yaparsa, işte bunlar cennete girerler ve bir ***nıkır*** (çekirdekteki küçük oyuk) kadar bile zulmedilmez-

ler. Yani en küçük, çok önemsiz bir ölçüde bile hakları kesilmez. İşte cehennem görmeden cennete girme hususunda Allah'ın hak olan kesin vaadi bunlar hakkındadır.

"Nakir": aslında hurma çekirdeğinin üstündeki beyaz çukurcuğa denilir ki, fidan bundan biter. Nitekim yarığındaki ipliğe ***"fetil"***, çekirdeğe yapışık ince kabuğa da ***"kıtmir"*** denilir ve bunlar, ölçüler ve düşük miktarlardan kinaye olur. Dilimizde de, "çok ufak tefek" yerinde "nıkır", "kıtmir" tabiri (deyimi) bilinmektedir… *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Belim Kırıldı Sandım!"

Taberi Tefsiri'nde bu âyetle ilgili olarak yer alan bir rivayet şöyledir: Hz. Ebu Bekir (r.a) diyor ki:

'Ben, Rasulüllah'ın (s) yanında bulunuyordum. Ona ***"Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir. O kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir."*** âyeti nazil oldu.

Bunun üzerine Rasulüllah (s) bana buyurdu ki:

-"Ey Ebu Bekir, bana inen bir âyeti sana okuyayım mı?" Dedim ki:

-"Evet ya Rasulallah." dedim.

Bunun üzerine Rasulüllah onu bana okudu. **Ben o anda sanki belimin kırıldığını hissettim** ve bu âyetten dolayı sıkıntıya düştüm. Rasulüllah (s):

-"Ey Ebu Bekir, ne oluyor sana?" dedi. Dedim ki:

-"Ey Allah'ın Resulü, babam anam sana feda olsun. Hangimiz kötü amel işlemiyoruz ki? Bu âyette de yaptıklarımızdan dolayı cezalandırılacağımız beyan ediliyor. (Her kötü amelimizden dolayı cezalandırılacağımıza göre halimiz ne olacaktır?)"

Bunun üzerine Rasulüllah (s) şöyle buyurdu:

-"Ey Ebubekir sen (ve diğer müminler) yaptıklarınızın cezasını dünyada göreceksiniz ki rabbinizin huzuruna günahsız çıkasınız. Diğer insanların ise, kötülüklerinin cezası biriktirilir ki kıyamet gününde onun cezasını görsünler." *(Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, Hadis no: 3039)*

Beydavi Tefsiri'ndeki rivayette; ***"Kim bir kötülük işlerse..."*** âyetinin inmesi üzerine Hz. Ebû Bekir'in (r.a), Peygamber Efendimize (s) sorusu şöyledir:

-"Ey Allah'ın Rasûlü! Bu durumda kim kurtulabilir ki?" Efendimiz (s) cevaben:

-"Sen üzülmez, hastalanmaz, belâya uğramaz mısın?" diye sordu. Ebû Bekir (r.a) cevap verdi:

-"Evet ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar başıma gelir." Peygamberimiz (s) ona şöyle buyurdu:

-"İşte Allah'ın bildirdiği ceza budur."[49]

49 Nisa/123.âyetin ashab-ı kiram üzerinde nasıl bir etki bıraktığına dair geniş bilgi ve örnekler için bkz; Abdullah Yıldız, ***"Kur'ân'ı Nasıl Okudular?"***, s. 110-113. Bu örneklerden biri şöyledir: ***"Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir ve kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecektir."*** *(Nisâ/123)* âyetinin, Kur'ân'ın **"en şiddetli âyeti"** olduğunu hatırlatan bir sahabeye Hz. Ömer (r.a) der ki: 'Bu âyet indiğinde biz **uzun müddet yemekten içmekten kesilmiştik**. Sonunda Allah Teâlâ şu âyet-i kerimeyi indirerek, **kalplerimizi yatıştırıp bize teselli verdi**: ***"Kim bir kötülük yapar yahut***

125. âyet: Dince şu kimseden daha güzel kim olabilir ki, özünü, yüzünü tertemiz Allah'a teslim etmiş ve bu halde her ne yaptıysa güzel yapmış, güzellikler işlemiş, kötülük yapmamış; işlediği iyilikleri de Allah huzurunda yaptığını bilerek gücü yettiğince en güzel şekilde yapmış ve hanif, yani diğer dinlerden yüz çevirmiş bir muvahhid (Allah'ı birleyen) olarak **İbrahim milleti**ne, İbrahim'in izince giden topluma uymuştur. Çünkü Allah İbrahim'i halil (dost) edinmiştir. Bundan dolayı ona uyanlar, ***"Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddikler, şehitler ve salih kimselerdir."*** *(Nisâ 4/69)*

"Halil", bir kimsenin işleri ve sırları arasına giren ve sevgisi, kalbinin her yerine nüfuz eden dostu demektir ki, hiçbir eksikliği olmayan sevgi manasına ***"hullet"***den alınmıştır. Ve Allah'ın İbrahim'i **halil** (dost) edinmesi, onu bir dost gibi özel seçim ile lütfetmiş ve Rabbânî sırlara mazhar kılmış olmasından mecazdır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

126.âyet: Göklerde her ne var ve yerde her ne varsa hepsi Allah'ındır; Allah'ın yaratığı, Allah'ın mülküdür. ***Ulviyyat*** (yüksektekiler) ve ***süfliyyât*** (alçaktakiler), hepsi Allah'ındır. Şu halde İbrahim'in dostluğu ne ilâhî mülkün dışından bir seçim, ne de ilâhî mülkten bir çıkarmadır. O kulluğun gayesidir. Nitekim Hz. İbrahim samimi itaat ve ibadetle Allah'a ***halîl*** oldu. Buna karşılık şeytanın lânetlenmişliği de ne ilâhî mülkten bir çıkarma, ne de ilâhî mülkten dışarı bir muameledir… Göklerde ve yerde var olan her şey Allah'ın olduğuna göre, insan için en iyi şey kendi bağımsızlığını tamamen O'na teslim etmesi ve hiç karşı koymaksızın O'na itaat etmesidir. Eğer insan kendi isteğiyle O'nun kulu olmayı seçer ve O'na karşı hiçbir asilik göstermeksizin itaat ederse, o zaman **tabiat ve fıtrata** yaklaşmış olur. İnsan, isyankâr bir tutum içine girip Allah'a itaat etmediği zaman cezadan kurtulamayacağını aklında tutmalıdır. Çünkü O her şeyi kuşatmıştır ve O her şeyi bilendir. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Tefhimü'l-Kur'ân, Taberi Tefsiri)*

Kadınlar Konusunda Adaletli Olmak

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلْ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنْ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا (127) وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتْ الْأَنفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (128) وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا (129) وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا (130)

---

kendine zulmeder, sonra da Allah'tan bağışlama dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur." *(Nisa/110)*'

127. *Kadınlar konusunda senden fetva isterler. De ki: "Onlara ilişkin fetvayı size Allah veriyor. Bunun yanı sıra size bu kitapta okunmakta olan emirler; yani kendilerine yazılanı (hakları veya mirası) vermediğiniz ve kendilerini nikâhlamayı istediğiniz yetim kadınlar ve zayıf çocuklar ile yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız konusunda size Kitap'ta okunmakta olanlardır. Hayır adına her ne yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir.* ***128.*** *Eğer bir kadın, kocasının zulüm ile eziyet etmesinden veya ondan yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa, barış ile aralarını bulup düzeltmekte ikisi için de sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır. Nefisler ise 'kıskançlığa ve bencil tutkulara' hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, şüphesiz, Allah, yapmakta olduklarınızdan haberi olandır.* ***129.*** *Kadınlar arasında adaleti sağlamaya -ne kadar özen gösterseniz de- güç yetiremezsiniz. Öyleyse, büsbütün (birine) eğilim (sevgi ve ilgi) gösterip de öbürünü askıdaymış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve sakınırsanız, şüphesiz, Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.* ***130.*** *Eğer ikisi ayrılacak olurlarsa, Allah her birine 'genişlik (rızık ve ihsan) kaynaklarından' kazandırır (ihtiyaçlardan korur.) Allah, (rahmetiyle) geniş olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.*

127.âyette insanların kadınlarla ilgili sordukları soruların cevabı **128. ayet**te veriliyor.

"Bu kitapta okunmakta olan emirler" ifadesi; soruya cevap değil, fakat daha önceden sosyal reform yönünden meselenin önemini vurgulamak için genelde yetimler, özelde de yetim kızlarla ilgili verilen emirleri hatırlatan bir giriş niteliğindedir. Yetimlerin haklarına bu surenin 1-14.ayetlerinde büyük önemle değinilmiş olmasına rağmen, sorulmadığı halde Allah bu konuyu tekrar vurguluyor. Bu mesele, sosyal problemlerin çözümünde çok önemli bir yer tuttuğu için sorulan evlilikle ilgili sorunların çözümüne geçmeden önce Allah tekrar yetimlerin haklarını hatırlatıyor.

"Kendilerine yazılanı (hakları veya mirası) vermediğiniz..." ifadesi ile: bu surenin 3. ayeti ima ediliyor: ***"Eğer yetimlere haksızlık etmekten korkarsanız..."***

"Kendilerini nikâhlamayı istediğiniz yetim kadınlar": ifadesindeki ***"terğabûne en tenkihûhünne"*** sözleri aynı zamanda *"evlenmek istediğiniz"* anlamına da gelebilir. Hz. Aişe (r.a) şöyle buyuruyor:

"Kendilerine servet kalan yetim kızların velileri onlara haksızlık yapmak için çok çeşitli yollara başvurmuşlardı. Eğer yetim kız zengin ve güzelse, onun servetini harcayıp, hiçbir malî sorumluluk yüklenmeden güzelliğinden de faydalanabilmek için onunla evlenmek istiyorlardı. Eğer yetim kız zengin, fakat çirkinse, ne kendileri onunla evleniyor, ne de başkalarının onunla evlenmesine izin veriyorlardı. Bu şekilde yetim kız kendi haklarını koruyacak bir veliye sahip olamıyordu."

"Yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız konusunda size Kitap'ta okunmakta olanlar..." ifadesi ile, Nisa **1-14. ayetler**de yer alan yetim haklarına işaret edilmiştir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

128-134.âyetlerden oluşan bu bölümde 127. ayette sözü edilen fetva açıklanıyor. Bunu anlayabilmek için bu ayetlerin cevabı verilen sorunun içeriği çok iyi kavranmalıdır:

Bu surenin 3-5. ayetlerinde evliliğe konan sınırlamalarla ilgili birçok sorun baş göstermiştir. İslâm öncesi dönemde, bir kimse hiçbir sorumluluk duymaksızın istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Fakat bu ayetler, evlenilebilecek azami kadın sayısını dörtle sınırladı, kadınlara mehir hakkı verdi ve birden fazla kadınla evlenildiği takdirde onlar arasında adalet ve eşitliği şart koştu. Bazı durumlarda bu şartları yerine getirmek imkânsız olmaktadır. Sözgelimi, eğer bir kimsenin karısı kısırsa veya hasta ise veya onun için çekiciliğini yitirmişse veya cinsel birleşme için uygun değilse, insan ikinci bir hanımla evlendiğinde bazı problemlerin ortaya çıkması tabiidir. İnsan iki karısını da aynı derecede sevecek mi veyahut cinsel birleşme konusunda ikisine de eşit davranabilecek mi? Eğer bunu yapmak mümkün değilse, adalet ikinci ile evlenmeden önce birinciyi boşamayı mı gerektirir? Veya birinci hanım kocası ile birleşmek istemiyorsa, kocanın kendisini boşamamasına karşılık bazı haklarından fedakârlık yapmaya razı ise, bu, adalet şartına aykırı bir durum mudur? Bu bölüm bu tür sorulara cevap veriyor.

128.âyet: ***"barış daha hayırlıdır"***: Yani 'bir kadının bir kısım haklarından fedakârlık edip kocasıyla anlaşma yapması ve ömrünün bir bölümünü beraber geçirdiği kocası ile birlikte yaşamayı sürdürmesi, ondan boşanıp ayrılmasından daha hayırlıdır.'

"Şuhha: (kıskançlık ve bencil tutkular)": Kadın için bağnazlık; kendisinin bir kadını çekici yapan özellikleri yitirdiğini bilmesine rağmen, kocasından o özelliklere sahip bir kadına gösterilen ilgi ve sevginin aynısını bekleyip istemesidir. Diğer taraftan koca, çekiciliğini yitiren fakat yine de kendisiyle birlikte yaşamak isteyen karısının haklarını gözetmez ve onları dayanılmaz biçimde kısarsa, o zaman bağnaz olur.

"Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızdan haberi olandır."

Allah Teâlâ, tekrar kocanın karısına iyi davranmasını istiyor, çünkü evlilikte güçlü olan taraf erkektir. Kocayı, çekiciliğini yitirse bile yıllardan beri birlikte yaşadığı karısına iyi davranmaya özendiriyor. Allah, kocanın karısına karşı olan tutum ve davranışlarında kendisinden korkması gerektiğini bildiriyor. Bu arada koca, Allah kendisine lütfetmeyip, kendisinde bazı eksiklikler var etseydi, nasıl dayanacağını tahayyül etmesi gerekiyor. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

129. "Kadınlar arasında adaleti sağlamaya -ne kadar özen gösterseniz de- güç yetiremezsiniz. Öyleyse, büsbütün (birine) eğilim (sevgi ve ilgi) gösterip de öbürünü askıdaymış gibi bırakmayın…" Allah Teâlâ, kocanın karılarının hepsine birden tam anlamıyla eşit davranmasının mümkün olmadığını, çünkü kadınların her yönden birbirlerine eşit olamayacaklarını bildiriyor. Bir kocadan çirkin karısına da, güzel karısına da aynı davranmasını veya genç karısına, yaşlı karısına, sağlıklı karısına ve hasta karısına, iyi huylu karısına ve kötü huylu karısına eşit davranmasını beklemek fazla bir beklenti olur. Bu ve buna benzer durumlar tabiî olarak kocanın birinden çok, diğer karısına eğilim göstermesine neden olur. Böyle durumlarda İslâm hukuku kocadan sevgi ve aşk yönünden karılarına eşit davranmasını istemez. İslâm hukukunun gerekli gördüğü nokta, bir kadının tamamen ihmal edilip kocasız bir kadın konumunda bırakılmamasıdır. Eğer kocası onu herhangi bir nedenle veya karısı istemediği için boşamıyorsa, en azından ona bir eş gibi davranmalıdır. Tabiî bu gibi durumlarda koca gözde olan kadına daha çok ilgi gösterir. Fakat diğer kadını sanki hiç onun karısı değilmiş gibi bir konumda bırakmamalıdır.

Bazıları bu ayetten yola çıkarak Kur'an'ın birden fazla kadınla evlenmeye izin verdiği halde "Ne kadar isteseniz de kadınlar arasında adalet yapamazsınız..." diyerek pratikte bu izni ortadan kaldırdığı sonucuna varmışlardır. Onlar bunun bütün bir emrin sadece bir bölümünü oluşturduğunu görmezden geliyorlar: ***"O halde (ilâhî kanunlara uyabilmek için) bir kadına tamamen yönelip de ötekini boşlukta bırakmayın."*** Bu emir Kur'an'da izin verilen birden fazla kadınla evliliği göz önünde bulundurduğuna göre batılılaşmış kişilerin, İslâm'ın belli şartlar altında birden fazla kadınla evliliğe izin verdiği gerçeğinden kaçabilecekleri bir boşluk kalmamıştır.

"Eğer arayı düzeltir ve sakınırsanız, şüphesiz Allah bağışlayan, esirgeyendir." Allah; Rahman ve Rahim olduğu için, tabii faktörler nedeniyle kaçınılmaz olan eksikleri de affeder; kişinin kasten ve isteyerek adaletsizlik yapmaması ve olabildiğince adil olmaya çalışması şartıyla. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Göklerde ve Yerdekiler Allah'ındır

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا (131) وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا (132) إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا (133) مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا (134)

131. *Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Andolsun, biz sizden önce kitap verilenlere ve sizlere: "Allah'tan korkup-sakının" diye tavsiye ettik. Eğer küfre saparsanız, şüphesiz, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Allah, hiç bir şeye ihtiyacı olmayan, hamde layık olandır.* ***132.*** *Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.* ***133.*** *Eğer dilerse, ey insanlar, sizi giderir (yok eder) ve başkalarını getirir. Allah, buna güç yetirendir.* ***134.*** *Kim dünya sevabını (yararını) isterse, dünyanın da, ahiretin de sevabı Allah katındadır. Allah işitendir, görendir.*

Müslümanları kadınlara ve yetimlere karşı adil olmaya teşvik etmek için Allah Teâlâ, her zaman olduğu gibi, sonuç bölümünde (**130-134.âyetler**) kısa fakat etkili bir tavsiyede bulunuyor ve müminlere aşağıdaki şeyleri emrediyor:

1) Bir başkasının kaderini tayin edebileceğiniz veya bozabileceğiniz zannına kapılmayın ve eğer bir kimseden yardım ve desteğinizi çekerseniz, o kimsenin tamamen yardımsız kalacağını da sanmayın. Gerçekte sizin kaderiniz ve sizin desteklediğiniz kişilerin kaderi, tamamen Allah'ın elindedir ve siz Allah'ın, kullarını desteklemesinin tek vasıtası değilsiniz. Göklerin ve Yerin Sahibinin kaynakları çok geniş ve sınırsızdır. O, hüküm ve hikmet sahibidir, dilediği kişiye dilediği şekilde yardım etme gücüne sahiptir.

2) Allah size ve sizden önceki ümmetlere, işlerini yaparken kalbinizde Allah korkusu olmasını emretti. Bu Allah için değil, sizin iyiliğiniz içindir. Eğer bu emirlere uymazsanız, Allah'a hiçbir zarar vermezsiniz, fakat kendiniz eski asi ümmetlerin yolundan gitmiş olursunuz. Kâinatın Hakimi olan Allah, hiçbir şekilde size muhtaç değildir. Allah'ın emirlerini uygulamazsanız sizi helâk eder ve yerinize başka bir topluluk getirir. Ve sizin ortadan kaldırılmanız O'nun mülkünün büyüklüğünden hiçbir şey eksiltmez.

3) Allah bu dünyanın ve ahiretin geçici veya kalıcı tüm fayda ve çıkarlarının sahibidir. Bunlardan kendi kapasiteniz ve cesaretiniz ölçüsünde seçim yapmak size düşer. Eğer bu dünyanın geçici nimetlerini istiyorsanız ve hatta ahiretin kalıcı saadetini bunlara feda ediyorsanız, Allah istediklerinizi burada ve şimdi verir fakat ahirette bir payınız olmaz. Kendi akılsızlığınız ve kafasızlığınız yüzünden Allah'ın lütuf deryasından sadece bir damlayı seçtiğinizi unutmamalısınız. O halde hem bu dünyanın, hem de ahiretin sonsuz nimetlerine kavuşmanızı sağlayacak olan, itaat ve bağlılık yolunu seçmeniz sizin için daha hayırlıdır.

Bu tavsiyenin, ***"O her şeyi işiten ve her şeyi görendir"*** ifadesiyle bitirilmesi ayrıca anlamlıdır. Allah (hâşâ) sağır ve kör olmadığı için rahmet ve lütfunu kimlere dağıtacağı konusunda en ince ayrıntıları hesaplama kudretine sahiptir. Kendi hükmettiği kâinatta neler olduğundan ve herkesin niyet ve çabalarından haberdardır. O halde, O'na asi olan kimse, O'nun itaatkâr kullarına has kıldığı nimet ve lütuftan pay bekleyemez. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

134.âyet: Her kim dünya sevabı isterse, bilmeli ki dünyanın da ahiretin de sevabı ancak Allah'ın katındadır. **Dünya sevabını** da verecek olan başkası değil, yine Allah'tır. Bunun için de Allah'a ve Allah'ın yasalarına uyulmalıdır. Fakat buna karşılık bir de **ahiret sevabı** vardır. Şu halde Allah'a müracaat edip de yalnız dünya sevabına göz dikmek ne kadar himmet(gayret)sizlik, ne kadar budalalıktır. Akıllı olan -hiç olmazsa- ***"Rabbimiz bize dünyada da iyilik ver, ahirette de"*** diye ikisini de istemeli veya en şerefli ve en yükseğine göz dikip dünyayı kâle almayarak ahireti istemelidir. ***"Kim ahiret yararını isterse, onun ödülünü artırırız"*** *(Şûra 42/20)* âyetinin delaletince, ahireti isteyen, fazla olarak dünyadan da hissedar olur. Nitekim Allah için cihad eden dünya ganimetinden mahrum kalmaz, onunla beraber ahiret sevabına da erer. Allah işitici ve görücüdür. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Ders 26

NİSA SÛRESİ, 135-147. ÂYETLER

Adalet, İman-İnkâr Ve Dostluk

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (135)

135. *Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Zira zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de (sizden) daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyarak adaletten uzaklaşmayın. Eğer (şahitlik ederken) dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

Adaleti Ayakta Tutmak

135.âyeti üstad Mevdudi şöyle anlar: "Sadece **adaleti yerine getirmek**le değil, **haksızlığı ortadan kaldırıp yerine adaleti ve hakkı getirmek için adaletin koruyucuları ve şahitleri olmak**la da yükümlüsünüz. Müminler olarak ne zaman sizin desteğinize ihtiyaç duyulsa, adaleti korumak için hemen harekete geçmelisiniz." *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Elmalılı der ki: *'Ey iman edenler! Yalnız kadınlar için adaleti yerine getiren kimseler olmakla kalmayınız, her hususta adaletle hüküm verici olunuz, adaletle kâim (ayakta duran) ve müstakim (doğru) hâkimler olup, adalet ve haklılığı ayakta tutunuz; Allah için örnek olacak şahitler olunuz, hakka dosdoğru şahitlik ediniz. Kendinizin veya ana-baba ve yakınlarınızın aleyhinde de olsa böyle olunuz.'* Bunda iki mânâ vardır:

1- Başkasının sizde bir hakkı varsa, kendiniz ikrar ve itiraf ediniz; ananız, babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa hükümden, şahitlikten kaçınmayınız demektir.

2- Diğeri de üçüncü şahıs aleyhine şahitlik, kendinizin ve yakınlarınızın bir zararıyla sonuçlanacak da olsa, yine dosdoğru şahitlik ediniz demektir.

Aleyhine ve lehine şahitlik ettiğiniz kimseler zengin olsa da fakir olsa da böyle yapınız; ne zengine dalkavukluk etmek, ne de fakiri gözetmek için şahitlikten kaçınmayınız, doğruluktan ayrılmayınız. Zira zengine de fakire de Allah daha yakındır. O, onları daha iyi gözetir. Şu halde doğruluktan saparak isteklerinize uymayınız, keyif ve arzuya tabi olmayınız.

Yahut adalet ediyoruz zannıyla arzulara uyup fakiri zengine, akrabayı yabancıya tercih ederek hakkı gizlemeyiniz veya bozmayınız.

Eğer hakkı tutmakta veya şahitlikte dillerinizi eğer büğer veya büsbütün yüz çevirirseniz Allah şüphesiz hepinizin yaptıklarınızdan haberdardır. Hiç biriniz yakanızı kurtaramazsınız. (***"Ve in telvû"***; Hamza ve İbn Amir kıraatlerinde ***"ve in telev"*** okunur ki mânâ şöyle olur: *"Ve eğer şahitlikte görevlendirilir de hakkiyle yerine getirmez veya yerine getirmekten yüz çevirir ve çekinirseniz, her iki halde Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Birinde mükâfatını, birinde de cezasını verir."*)

İşte Müslümanlar böyle keyif ve arzuya uymaz, adaletli ve doğru, doğru söyleyen, hakkı taparcasına seven, Allah için şahitler olmalıdırlar. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

İslâm'ın ilk nesillerinde Allah korkusu ve güzel ahlâk hâkimdi ve bu âyet gereği yakınlar birbirleri için şahitlik ediyordu, bu konuda kimseden peşinen şüphe edilmiyordu. İslâm toplumu değişince yakınların birbirleri hakkındaki şahitliklerinin geçerliği tartışıldı; **'yakınlığın ve çıkarın saptırma ihtimali güçlü bulunduğu durumlarda'** birçok müçtehide göre şahitlik geçerli sayılmadı. *(Kurtubi Tefsiri)*

"Ey İman Edenler! İman Ediniz!"

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا (136) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنْ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا (137)

136*. Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse sapıklığın en koyusuna düşmüş olur.* ***137****. İman edip sonra inkâr eden, sonra iman edip tekrar inkâr eden, sonra da inkârlarında ileri gidenleri Allah ne bağışlayacak, ne de doğru yola eriştirecektir.*

136.âyet: O halde; *'Ey imana gelenler Allah ve Resulüne, yani Hz. Muhammed'e (s) ve Allah'ın bu Peygamberine tenzil buyurduğu (zaman zaman, kısım kısım indirmekte olduğu) bu kitaba, yani Kur'an'a ve bundan önce indirdiği kitap cinsine iman ediniz. Bunların bir kısmına iman ettiğiniz gibi, hepsine de iman ediniz… Bunlara ciddi olarak iman ediniz. Zira her kim, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe küfreder (inanmaz), bunlardan birini inkâr ederse, son derece derin bir sapıklığa düşmüş, doğrudan uzaklaşmış, artık yolunu bulamayacak derecede şaşırmış, gayeyi kaybetmiş olur.'* Bununla küfrün bizzat ***"Kim***

Allah'a şirk koşarsa, muhakkak derin bir sapıklıkla sapmış olur" *(Nisâ 4/116)* hükmüne katılmış bulunduğu, yani **her küfrün şirk demek olduğu** açıkça gösterilmiştir.

Âyetin nüzul sebebi: Rivayete göre, Yahudi hahamlarından bir grup Rasulüllah'a (s) şöyle dediler:

-"Ey Allah'ın Rasûlü biz, sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Üzeyr'e iman ediyoruz ve bunlardan başka kitapları ve peygamberleri tanımıyoruz." Peygamberimiz (s) de:

-"Hayır, Allah'a, bütün peygamberlerine, Muhammed'e ve kitabı Kur'an'a ve ondan önceki her kitaba iman ediniz" buyurdu.

-"Yapmayız" dediler. Bu âyet nazil oldu ve hepsi iman ettiler.

Dikkate şayandır ki, iman fıkrasında ***"Allah'a, Resulüne, Resulüne indirilen kitaba, ondan önce indirilmiş olan kitaba"*** diye **dört şeye iman** belirtilmiştir. Bu da ***"Allah'a iman, Peygambere iman, kitaplara iman"*** diye **üç mertebede** özetlenebilir. Oysa, küfür fıkrasında, ***"Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr"*** diye melekler ve ahiret günü de eklenerek **beş şey** açıklandı, hem de Rasul'e diğer resuller de eklenerek cem' (çoğul) sigasiyle buyuruldu. Bununla Allah'a ve Rasul'e, bütün kitaplara imanın, her halde bütün peygamberlere, meleklere ve ahiret gününe imanı içine aldığı gösterilmiş ve bir insanın Allah'a, Peygamber'e ve kitaplara iman iddia edip de peygamberlerden birini, melekleri veya ahireti inkâra kalkışması ve bu hususta gelmiş olan âyetleri tevile çalışması ihtimali bulunduğundan, bunları inkâr edenlerin Allah'ı da inkâr etmiş oldukları bilhassa açıklanmıştır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Bazı müfessirlere göre; bu ayetle müminler **kâmil manada imana** çağırılmaktadır; bazılarına göre de ikinci iman çağrısı, **imana devam** çağrısıdır. *(Kur'ân Yolu)*

137.âyet: *"Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr edenler"*; müşrikler gibi son derece **derin bir sapıklık ile sapmış** olanlardır. Şu da muhakkak ki, **önce iman etmiş, sonra inkâr etmiş, sonra iman etmiş, sonra yine küfretmiş ve tamamen küfre dalmış olanlar, böyle imandan küfre, küfürden imana dönerek sonunda küfürde karar kılmış ve bu şekilde küfürü çoğaltmış olanlar** yok mu, hiçbir şekilde Allah'ın bunları affetmesine ve doğru yola sevketmesine ihtimal yoktur. Yani iman ederlerse kabul etmez değil, ama çoğunlukla bunlar kalpleri mühürlü olduklarından can çekişme zamanına gelmedikçe iman etmezler ve belki o zaman bile etmezler. İman etmeyince de ***"Allah şirk koşulmasını bağışlamaz"*** âyeti *(Nisa 4/116)* delaletince asla af yüzü görmezler. Tevbenin kabul edilebileceği bir zamanda tevbe edip ihlas ile iman etseler, gelecek olan ***"ancak tevbe edip ihlaslı olsalar"*** *(Nisa 4/146)* istisnası gereğince kabul edilir ve affedilebilirlerdi ama etmezler ki... Çünkü ***"İman, kendisinden önceki sayfayı siler, inanç***

bakımından sabıka kaydını ortadan kaldırır." *(İbn Mâce, Zühd 30)* Sonu inkâr olan ve bu halde ölenler (inkârlarını arttıranlar) ise bağışlanmazlar. *(Hak Dini Kur'ân Dili, Kur'ân Yolu)*

Münafıklar Kâfirleri Dost Edinirler

بَشِّرْ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (138) الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (139) وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (140) الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنْ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (141) إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا (142) مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلْ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا (143)

138. *Münafıklara da müjde ver ki, kendileri için çok acı bir azap vardır.* ***139.*** *Onlar, müminleri bırakıp kâfirleri dost ediniyorlar. Onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Oysa bütün izzet ve şeref Allah'a aittir.* ***140.*** *Allah size Kitab/Kur'ân'da: "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe, o kâfirlerle oturmayın. Aksi halde siz de onlar gibi olursunuz" diye hüküm indirdi. Muhakkak ki Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.* ***141.*** *Onlar sizi gözetleyip dururlar. Eğer Allah tarafından size bir zafer nasip olursa: "Biz sizinle beraber değil miydik?" derler. Şayet kâfirlerin zaferden bir payı olursa: (Bu defa da onlara): "Size üstünlük sağlayarak sizi müminlerden korumadık mı?" derler. Allah, kıyamet gününde aranızda hükmünü verecektir. Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir.* ***142.*** *Şüphesiz münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Oysa Allah, onların oyunlarını başlarına geçirecektir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı pek az anarlar.* ***143.*** *Münafıklar, küfür ile iman arasında bocalamaktadırlar. Ne bu müminlere bağlanırlar, ne de şu kâfirlere. Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, sen artık ona kurtuluş yolu bulamazsın.*

138.âyet: ***"Bunun için münafıkları müjdele ki, onlara acıklı bir azap muhakkaktır."***

Bu bölüm, bu âyetin doğrudan doğruya veya dolayısıyla münafıklarla ilgisini ifade eder. Gerçekte münafıklar, görünüşte iman ederler, sonra gizli gizli küfürler yaparlar, sonra müminleri görünce yine ***"inandık"*** derler. Ara bozuculuk ve fesatta ısrar ederler. Bununla beraber âyetin zahiri, açıktan açığa imandan küfre, küfürden imana defalarca değişiklik gösteren

ve sonu n da küfürde karar kılan fertler ve toplumlar hakkındadır ki, münafıklar da bunlara dâhildir. Ve rivayet olunduğuna göre bunun asıl iniş sebebi Yahudilerdir. Çünkü Yahudiler, önce Hz. Musa'ya iman ettiler, sonra buzağıya taptıkları zaman küfrettiler, sonra Hz. Musa dönünce yine iman ettiler, sonra Hz. İsa'yı inkâr ettiler, sonra da Hz. Muhammed'e (s) küfretmekle inkârlarını artırdılar ki, âyet onların bu hallerini tasvir edip böyle olanları da onlara kattı. Münafıklar da bunlara benzediği ve bunlara dost oldukları için ***"münafıklara müjde et"*** diye ***inzar*** (korkutma) yerinde ***tebşir*** (müjdeleme) ile ***tehekküm***e (alaya almaya) tabi tutuldular. Demek oluyor ki, bu gibi döneklik ve kararsızlıklar sadece fertler hakkında değil, toplumlar hakkında da felaket sebebidir. Çünkü Yahudilerin âyette tasvir olunan bu durumları fertlerinin değil, toplum ve **millet**lerinin durumudur. Çünkü Hz. İsa'ya ve Hz. Muhammed'e küfreden fertler ile buzağıya tapan ve ondan önce iman eden fertlerin aynı olmadığı malumdur. Fakat bu değişim ve kararsızlık, o **milletin genel bir karakteri** olmuştur. Şu halde burada bir zamanlar İslâm dinine hizmet etmiş olup da, sonra kâh küfür ve kâh iman, şuraya buraya bocalayarak sonunda kâfirlere dönmüş olanların kurtuluş ve selamet bulmalarına asla ihtimal olmadığı da anlatılmış oluyor. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

139.âyet: Yani ***"Onlar ki müminleri bırakıp, kâfirleri dost edinirler ve onların arkalarından giderler."*** Münafıklar, müminlere karşı Yahudilerle dostluk ediyorlardı.

"Bunlar o kâfirlerin yanında izzet (şeref) ve kuvvet mi arıyorlar?"

Onlara dost olmakla izzet ve şeref bulacaklarını, üstün geleceklerini mi sanıyorlar? Ne kadar yanılıyorlar. ***"Çünkü bütün izzet Allah'ındır."*** Ve ancak ondan alınır, Allah'ın izzet vermediği kimseler hiçbir şekilde aziz (şerefli) olamazlar. Allah ise müminleri şerefli kılmıştır. ***"İzzet/şeref, Allah'a, Resulüne ve müminlere aittir."*** *(Münafikûn 63/8)*

Şu halde kâfirlerin dostluğundan şeref beklemek ne kadar terstir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

140.âyet: *Oysa daha önce size kitapta (Allah) şöyle indirmiş* (Âsım ve Yakup kıraatinde: *şöyle indirilmiş*) *idi*: ***"Ki Allah'ın âyetlerine küfredilirken ve alaya alınırken işittiğiniz zaman o kâfirler ve alaycılarla beraber oturmayınız, ta ki başka söze dalsınlar."***

O halde onlarla beraber oturmaktan bile sakınmak ve imanın şerefini korumak gerekirken onlarla dost olmak ve onlardan şeref beklemek nasıl olur?

Mekke'de müşriklerin durumlarına karşı Peygamber'e hitap edilerek, ***"Âyetlerimiz üzerine lüzumsuz münakaşaya dalan kimseleri gördüğün zaman onlardan uzaklaş ki, ondan başka bir söze dalsınlar"*** *(En'am 6/68)* âyeti inmişti.

Medine'de de Yahudi hahamları bulundukları meclislerde Kur'an'dan **küfür** ve **alay** ile bahsederler ve münafıklar da onlarla beraber bulunur, dinlerlerdi.

Bundan dolayı o âyet meâl olarak zikredilmiş ve bu şekilde Peygamber'e hitabın, bütün ümmetine hitap etmek demek olduğu anlatılmış ve buyurulmuştur ki: Bu takdirde, yani Allah'ın âyetleriyle küfür ve alay edilirken yanlarında oturduğunuz takdirde siz onların, o kâfir alaycıların aynısınız. O zaman siz de onlar gibi kâfir olursunuz. Bu âyetin zahirine bakarak Allah'ın âyetleri ile alay etmek küfür olduğu gibi, o esnada yalnız onların yanında oturmak da küfür olacağı anlaşılıyor. Bununla beraber Akaid âlimleri bunu rıza (hoş görme) ile kayıtlandırmışlar ki, buna karine de nüzul sebebinin münafıklar hakkında olmasıdır. Fakat rıza, itirazı terk etmek demek olduğuna göre açık veya gizli itiraz edilmedikçe kişi küfürden kurtulmuş olamaz. Kalkıp gitmek de bir itiraz demektir. Meğer ki, ***"Kalbi iman ile dopdolu olduğu halde küfre zorlanan kimse hariç"*** *(Nahl 16/106)* olsun. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Dinin inkâr edildiği, aleyhinde olunup alaya alındığı yerde bunu engellemeye gücü yetmeyen mümin oturmayacak, bunları yapanlarla beraberliğini sürdürmeyecek, o yeri ve o kimseleri terk edecek, onlardan uzaklaşacaktır.

> **Çünkü; Din'i inkâr edip alaya alanlarla beraberliğin devamında üç önemli zarar vardır**:
> a) Bunu yapanların cüret ve cesaretlerinin artması,
> b) Böyle bir davranış karşısında tepkisiz kalan müminlerin giderek buna alışmaları, hatta etkilenmeleri; kutsal değerlerine yönelik hassasiyetlerinin zaafa uğraması,
> c) Güçlerinin yettiği ölçüde tepki göstermedikleri, bu manada olup bitene razı oldukları için günahkâr olmaları. *(Kur'ân Yolu)*

Oturur, onlar gibi olursa ne mi olur? Şüphesiz ki Allah münafıklarla kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır. Dünyada Allah'ın âyetleriyle alay etmek için toplandıkları gibi, ahirette de cehennem azabında öylece toplanırlar. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

141.âyet: ***"O münafıklar ki sizi gözetir beklerler; derken Allah tarafından size bir takım fetihler oluverirse, 'Biz, sizinle beraber değil miydik?' derler."*** Hemen ganimete konmak isterler. ***"Ve şayet nasib kâfirlerin olur"***; zafer kâfirlere nasib oluverirse o zaman da onlara; ***"biz size üstün gelmedik mi? Ve sizi müminlerden muhafaza etmedik mi?"*** derler. ***"Onlara minnet edip bir hisse kapmak isterler."***

Bu söz başlıca iki mânâya müsaittir:

1) "Fırsat elimizde değil miydi? Biz de müminlerle beraber olup sizinle harp etseydik, sizi mağlup ve perişan etmez miydik? Oysa siz dışardan uğraşırken biz kaleyi içinden fethettik, müminlere yardım etmedik. Sizin hesabınıza onlara karşı propaganda yaptık, aldattık, kalplerine korku düşürdük ve sonunda bu sayede siz muzaffer oldunuz. Şu halde bu bizim mevkiimiz sizden yüksektir" demek olur ki, tefsircilerin çoğunluğu bunu tercih etmişlerdir.

2) Diğeri de: "Siz Müslümanları kuvvetli zannedip Müslüman olacakken biz sizi engellemedik mi? 'Muhammed'in işi zayıflayacak siz kuvvetleneceksiniz' diye sizi imandan vazgeçirmedik mi? Bakınız işte dediğimiz oldu, bizim kanaatimiz size galip geldi, şu halde üstünlük asıl bizimdir. Bu zaferin ganimetine sizden çok biz lâyığız" demektir ki, bazı tefsirciler de bu mânâyı seçmişlerdir.

Şu halde bu böyle kalmayacak, kıyamet gününde Allah aranızda hükmedecek, o zaman **mümin** ile **münafık** tamamen seçilecektir. **Dünyada zahir ile hükmolunur**; zahirde kelime-i şehadet söyleyip **Müslüman** görünene "Müslüman" muamelesi yapılır. Fakat ahiret için ise böyle değildir. Şunu bilmelidir ki, Allah kâfirler için müminler üzerine kesin olarak yol vermez. Dünyada bazan kâfirler zafer kazansalar, müminlere hakim görünseler bile, bu bir yol, bir kanun, bir şeriat değil, geçici ve devamsız bir imtihan ve istidrac (şerre bağlı başarı)dır. Kalplere işleyecek delil ve burhandan mahrum, gelip geçici şeylerdir. ***"Adaleti yerine getirici ve Allah için şahitler"*** *(Nisa 4/135)* olan hak ve adalet ehli muhakkak onlara üstünlük sağlarlar. Dünyada olmazsa, ahirette üstün gelir. Allah'ın şeriatinde, hak kanunda mümin kâfirden daima şereflidir. Onun altında kalmaz, onun ayağının altına düşmez. Şerefiyle ölür, hakkın şerefini çiğnetmez. Ve işte bu hikmetten dolayıdır ki, bir mümin kadının kâfirle evlendirilmesi caiz olmaz, küfür olur. Çünkü onu onunla evlendirmek, mümin üzerine kâfire yol vermek, o mümin kadını kâfirin istilasına terk etmektir. Allah ise buyurmuştur:

142-143.âyetler: *'Şüphe yok ki münafıklar Allah'a hile yapmaya kalkışıyorlar. Kalplerinde küfür saklayıp, zahirde mümin görünüyorlar ve sanki bununla Allah'ı aldatmak istiyorlar. Oysa Allah onların hilelerini kendi başlarına geçirmiştir.* (Bakara sûresinin başındaki münafıklarla ilgili âyetlere (2/8-20) bakınız) *Onlar namaza kalktıkları zaman tembel tembel, istemeye istemeye çok tembellikle kalkarlar. Çünkü onlar insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı hatırlarına getirmezler, yâd etmezler, anarlarsa pek az anarlar ki, o da ağızlarındadır. Onlar bunu yaparken iman ile küfür arasında kararsız, tereddüt içinde, şaşkın bir haldedirler. Ne onlara, ne de onlara; yani ne müminlere mal olurlar, ne de kâfirlere. İkisi arasında bocalar dururlar, çünkü bunları Allah şaşırtmıştır. Allah'ın şaşırdığına da artık bir yol bulamazsın. Nerede kaldı ki ona hidayet edebilesin.' (Hak Dini Kur'ân Dili)*

Münafıkların daha yakından tanıtıldığı bu iki âyette **şu özelliklerinin** altı çiziliyor:

a) Münafıklar Allah'ın sevgili kulları olan müminler için hazırladıkları tuzaklar, uyguladıkları taktikler, onları içten çökertmek için aldıkları tedbirler yoluyla başarıya ulaşacaklarını umarken bütün bunların Allah Teâlâ'nın bilgisi altında cereyan ettiğini, O'nun her şeyi görüp işittiğini unutuyorlar ve böylece gülünç duruma düşüyorlar. Gizli kamera ile rezaletleri filme alınıp sonra ilgililere gösterilince, yaptıkları ortaya çıkınca gülünç, mahcup ve peri-

şan olanlar misali münafıklar da yaptıklarını Allah'ın müminlere bildirmesi sebebiyle rezil ve rüsvay olmaktadırlar.

b) Kendilerini **Müslüman göstermek** durumunda olan münafıklar cemaatle namaza katılmak zorunda kalırlar. Bu ise onların zoruna gittiğinden, **kendilerine ağır geldiğinden isteksiz** davranırlar. Maksatları yalnızca gösterişten, kendilerini Müslüman göstermekten ibaret olduğu için **namaza sadece şekil yönünden katılırlar**. Allah'ı anmaları ve hatırlamaları da bu çerçevede (evlerinde namaz kılmadıkları, namazda ancak duyulacak yerlerde zikre katıldıkları için) az olmaktadır.

c) Münafıkların hayatı, iç ve dış dünyaları tam bir istikrarsızlık tablosudur. Devamlı bir huzursuzluk, dikkat, açık vermeme korkusu, iki tarafı memnun etme arzusu içinde yaşamakta, ömürlerini böyle tüketmektedirler. (Şehid Seyyid Kutub'un ifadesi ile onlar "iğneli beşikte" yaşarlar.) İnanmadıkları için müminlerle tam bir işbirliği içinde olmadıkları gibi gizli kâfirlikleri anlaşılmasın diye kâfirlerle de tam bir işbirliği ve dayanışma yapma imkânını bulamamaktadırlar.

d) Kendi iradeleriyle bu yolu seçen kimseleri Allah zorla imana sevk etmez. Kendileri istemeyince -Allah da cebren imana getirmediğinden- kimsenin onları hidayete kavuşturması mümkün olmamaktadır.

e) 145. âyette geleceği üzere münafıkların cehennemdeki yerleri, açıkça inkâr yolunu seçenlerin yerlerinden daha aşağılayıcı ve daha ziyade acı ve ıstırap verici bir kattır.

Kur'an'a göre bütün kâfirler azap çekeceklerdir, ancak bunlardan **üç grubun azabı diğerlerinden daha şiddetli olacaktır**:

1. Hz. İsâ'dan (a.s), gökten sofra indirme mucizesini talep edenler örneğinde olduğu gibi mucizeyi gördükten ve hak dinin delilleri apaçık ortaya çıktıktan sonra inkârda ısrar edenler. *(Maide 5/115)*

2. Firavun örneğinde görüldüğü gibi zayıflara din ve inançları yüzünden baskı yapanlar ve küfre önderlik edenler. *(Mümin 40/46)*

3. Münafıklar. *(Kur'ân Yolu)*

Kâfirleri Dost Edinmeyin!

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا (144) إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا (145) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ

مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا (146) مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا (147)

***144**. Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Kendi aleyhinizde Allah'a apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz? **145.** Şüphesiz münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara bir yardım edici de bulamazsın. **146.** Ancak tevbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah'a sarılanlar ve Allah için dinlerine samimi olarak bağlananlar hariç. İşte bunlar müminlerle beraberdirler. Allah, müminlere büyük bir ödül verecektir. **147.** Eğer şükreder ve iman ederseniz Allah size azabı ne yapar? Allah, şükredenlerin ödülünü veren ve her şeyi bilendir.*

144. *'Şu halde, Ey inananlar! Siz inananları bırakıp da kâfirleri dost edinmeyiniz. Münafik olduğunuza dair Allah için aleyhinize açık ve savunulması mümkün olmayan bir delil ve burhan vermenizi ister misiniz? Elbette istemezsiniz değil mi? Oysa müminleri bırakıp kâfirlerle dostluk yapmak münafıklığın açık bir delilidir.' (Hak Dini Kur'ân Dili)*

Burada, müminleri, çevrelerinde bulunan insanlardan ayıran, onları farklı kılan sıfatlarıyla yapılan çağrı tekrarlanmaktadır. Bununla hayat sistemleri, davranış biçimleri ve realiteleri iyice belirginleşmektedir. Bu sıfatla çağrıya karşılık vermektedirler, direktiflere bununla uymaktadırlar.

Münafıkların yoluna uymaktan, müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmekten sakındırılmaları konusunda, bu sıfatla yapılan bir çağrıdır. Kuşkusuz o günkü Müslüman toplumda böyle bir çağrıya ihtiyaç duyuluyordu. Çünkü Müslüman toplum içinde yer alan kimi Müslümanlarla; Medine'deki Yahudiler, duygusal yönden de olsa kimisiyle de; Kureyşliler arasındaki bağlar henüz devam ediyordu. Kimi Müslümanlar diyoruz, çünkü cahiliye toplumuyla -babaları, oğulları dahi olsa- tüm bağlarını koparan başka Müslümanlar da vardı. Etrafında birleştirecek tek bağ, korunacak tek ilgi, yüce Allah'ın öğrettiği gibi **sadece inançtı** onların yanında.

İşte nifak ve münafıkların o aşağılayıcı, nefret uyandırıcı ve iğrendirici tabloları çizildikten ve Allah'ın gazabından, yakalayıp intikam almasından sakındırıldıktan sonra, nifak ve münafıkların yolu budur, uyarısına sürekli ihtiyaç duyan bu kimi Müslümanlardı:

"Yoksa Allah'a aleyhinize işleyecek açık bir delil mi vermek istiyorsunuz?"

Allah'ın yakalayıp intikam almasıyla karşılaşmaktan korktuğu ve titrediği kadar hiçbir şey, mümin bir kalbi korkutup titretemez. İfadenin soru şeklinde sunulması bu yüzdendir. Mümin gönüllere ulaşmak için... *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

Çeşitli vesilelerle tekrar edilen ***"müminleri bırakıp kâfirleri veli edinmeme, müminleri ihmal ederek kâfirleri dost tutmama"*** talimatı, müminlerle gayrimüslimler arasındaki bütün iyi ilişkileri yasaklayan bir hüküm olarak anlaşılmamalıdır. **"Müminleri bırakıp"** kaydında ısrar edilmesi bu kaydın önemli olduğunu göstermektedir. Müminleri bırakmamak, onları birinci planda dost, veli, taraf saymak şartıyla gayrimüslimler ile de, taraflar ve bütün insanlık için hayırlı olacak, faydalar sağlayacak, kötülükleri önleyecek ilişkiler kurmak, anlaşmalar yapmak ve dayanışmalarda bulunmak yasak değildir, hatta teşvik edilmiştir. *(Âl-i İmrân 3/28; Mümtehine 60/7-8)* Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinenler, onlarla düşüp kalkanlar, dinleri ve dindaşları aleyhine de olsa kâfir dostlarının yapıp ettiklerine ses çıkaramayanlar, kâfirlerin kendilerine hâkim olmasına itiraz etmeyenler; bütün bunları -ki hepsi *"velayet, veli edinme"* kavramına dahildir- mecbur olmadıkları halde yapanlar, kâfirlere dünyada ve âhirette verilecek cezaya katılmaya lâyık ve müstehak olurlar. Allah vereceği cezaya -âdeti gereği- bu yapılanları gerekçe gösterir. *(Kur'ân Yolu)*

145.âyet: Münafıklar hiç şüphe yok ateşin en alt tabakasındadırlar. Bunlar, kâfirlerin en çirkini, en düşkünü olduklarından, yerleri de cehennemin dibidir. Ve artık onları buradan kurtaracak bir yardımcı, bir kurtarıcı bulamazsın. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"Hiç şüphesiz münafıkların yeri cehennemin en alt katıdır…" En alt kat... Kendilerini kurtaramadıkları, üzerine çıkamadıkları, toprağın üzerlerine yapıştırdığı, yeryüzü ağırlığına uygun bir dönüş yeridir bu. Arzu ve isteklerin, ihtiras ve korkunun, zaaf ve aşağılığın ağırlığıdır…

Bu ağırlık onları, müminleri oyalayıp kâfirleri dost edinme çukuruna yuvarlatmıştır. Böylece hayatta bu aşağılık konumu benimsemişlerdir.

"İki taraf arasında yalpalarlar. Ne bu tarafa ve ne de o tarafa yar olurlar."

Onlar daha dünya hayatındayken kendilerini bu aşağılık yere hazırlayıp alıştırıyorlardı: **"Cehennemin en alt katı..."**

Burada ne bir yardımcıları ne de bir kurtarıcıları söz konusudur.

Onlar dünyadayken kafirleri dost edinmişlerdi. Şimdi kafirler onlara yardım etseler ya? Bu korkunç sahneden sonra kurtuluş kapısı açılıyor onlar için. Kurtulmak isteyenlere tevbe kapısı açık tutuluyor. *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

146.âyet: Ancak ikiyüzlülükten tevbe edenler, tevbe edip halini düzeltenler, halini düzeltip Allah'a tutunanlar, Allah'a tutunup, Allah için dinlerini halis kılanlar hariçtirler. Çünkü bunlar kendilerinden hiç ikiyüzlülük sadır olmayan müminlerle beraberdirler. Allah da mü-

minlere muhakkak büyük bir mükâfat verecektir. Şu halde o tevbe edenler de bundan hisseli olacaklardır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

İnsanların şuuru yerinde olduğu sürece tövbe kapısı açıktır. İşlenen günah büyük de olsa, sapılan inkâr ve küfür şirk ve nifak da olsa tövbe kapısı açıktır. Münafıklar durumlarını düzeltir, gücü ve şerefi Allah'ta ve onun hak dinine girmekte, müminlerle beraber olmakta arar, dinlerini gösteriş için değil, Allah'a olan iman ve bağlılıklarından dolayı yaşarlarsa müminlerle eşit hale gelirler… *(Kur'ân Yolu)*

İmanını Allah'a has kılan kişi bütün hayatını O'nun yoluna feda eder, ihlasla sadece O'na bağlanır ve tüm bağlılıklarını, ilgilerini ve sevgisini sadece O'na hasreder. Kısacası, onun Allah'a olan bağlılığı o kadar kuvvetlidir ki, herhangi bir şeyi veya kimseyi O'nun yoluna feda etmeye hazırdır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

147.âyet: 'Ey insanlar, siz şükreder ve iman ederseniz, Allah size azabı ne yapacak? Çünkü azabın Allah tarafından konulmasının hikmeti, inkâr ve küfürden çekindirmek, şükür ve imana sevk içindir. Şu halde şükür ve iman hâsıl olduktan sonra Allah kullarına azap edip de ne yapacak? Oysa Allah şâkir ve alîmdir: Şâkirdir, yani azıcık bir taate büyük sevap ile karşılık verir. Âlimdir, yani pek büyük bir kadir (değer) bilendir, şükür ve imanınızın kadrini bilir, takdir eder. O halde ihlas ile tövbekâr olup halini düzelten ve Allah'ın dinine sarılıp şükür ve iman yolunu tutanların mükâfat ve sevaptan mahrum kalmaları nasıl tasavvur olunur?'

Demek azab, inkâr ve küfürde ısrar etmenin ve Allah'ın koyduğu hükümlere karşı gelmenin bir sonucu ve ilâhî bir hikmet meselesidir. Varlığın konuluşu, ilâhî rahmet içindir, şükür ve iman da bunun yoludur. İnkâr ve küfür ile Allah'dan kaçanlar bu yoldan sapmaya, bu Hakk'ın koyduğunu bozmaya ve Allah ile mücadele etmeye savaşmış olduklarından dolayı, Allah'tan ve Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış olurlar. Allah'ın mülkünden dışarı çıkmak mümkün olmadığı için, azab da işte bu meydana getirme işinin ve bu uzaklaşmanın gerekli bir sonucu olur. Bu sonuç esasen doğru ile yanlış, hayır ile şer, güzel ile çirkin arasındaki fark ve üstünlüğe göre sıralanmıştır. Bu da Allah Teâlâ'nın vacib olan vücuduyla, ortağının mümkün olmayışı arasındaki karşılıklı ilginin bir dalıdır. Şu halde inkâr ve küfürden sonra da olsa şükür ve iman ile Allah'a yaklaşma yolu tutulunca artık azab için hiçbir sebep kalmaz. **Şâkir** ve **Alîm** olan Allah, muhakkak o şükür ve imanın ödülünü ihsan eder. Şükür ve imandan sonra inkâr ve küfüre sapıp Allah'dan ve Allah yolundan kaçanlar azaba varacakları gibi inkâr ve küfürden sonra da olsa şükür ve iman yolunu tutup Allah'a doğru gidenler de muhakkak Hakk'ın rahmetine ulaşırlar. O halde hayat cereyanı yürüyüp dururken, "Artık ben vazifemi yaptım" deyip de Allah'a karşı gururlanarak şükür ve imandan sonra saygısızlığa, inkâr ve küfüre sapmak caiz olamayacağı gibi, "Ben şimdiye kadar

inkâr ve küfür yolun d a dolaştım, günahlara daldım, bundan sonra kurtuluş imkânı kalmamıştır" diye ümitsiz olup da henüz fırsat eldeyken tevbe ve düzelmeden yüz çevirmek de caiz değildir. Derhal kötülüklerden tevbe edip şükür ve iman yolunu tutmalıdır. Zira Allah şükredenleri takdir eden ve her şeyi bilendir. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Şükrün belirtisi; ihlasla Allah'ın lütfettiği nimetlerin kadrini bilmek ve bunu dil ile ikrar edep davranışlarla sergilemektir. Bu da üç şeyi ifade eder:

1) Şükreden kimse **kendisine nimet verenin lütfunu iyice değerlendirmeli** ve **şükürde başkasını O'na ortak kabul etmemelidir**.

2) Kendisine nimet veren varlığa **sevgi ve bağlılık** duymalı ve bu tür duyguları O'nun düşmanlarına karşı beslememelidir.

3) Kendisine nimet verene **itaat etmeli** ve O'nun isteğine aykırı hareketlerde bulunmamalıdır.

Arapça **"Şâkir"** kelimesi; Allah kastedildiğinde, 'Allah'ın kulunun hizmetlerini kabul ettiği' anlamına gelir. Kullar kastedildiğinde ise, 'kulun, verdiği nimetler karşılığında Allah'a şükrettiği' anlamına gelir. Allah kullarının kendi yolunda yaptığı hizmetlerin nitelik ve niceliğini çok iyi bilir ve hepsine hakkı olan karşılığı verir, hatta onların hak ettiğinin kat kat fazlasını verir. Elbette O'nun kullarına karşı tutumu, insanların diğer insanlara karşı olan tutumlarından farklıdır. İnsanlar başka bir insanın yaptığı hizmetin kadrini pek bilmezler ve yaptığı bir hatayı büyütürler. Allah ise rahmeti ile kendi yolunda hizmet eden kullarının amellerini cömertçe takdir eder; ayrıca kullarının hizmette yaptıkları kusurları görmezden gelme konusunda çok halim ve affedicidir. *(Tefhimü'l- Kur'ân)*





NİSA SÛRESİ, 148-162. ÂYETLER



Müminler-Kafirler-Ehli Kitab

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا (148) إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا (149)

148. *Allah, zulme uğrayanların dışında, çirkin sözün açıkça söylenmesinden hoşlanmaz. Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.* ***149.*** *Bir hayrı açıklar yahut gizlerseniz yahut da bir kötülüğü bağışlarsanız, biliniz ki, Allah da çok bağışlayıcıdır, her şeye hakkıyla kadirdir.*

Çirkin Söz

148.âyet: ***"Allah, kötü sözün açıklanmasını sevmez..."***; kötü fiil şöyle dursun, kötülüğün söz kabilinden olarak bile meydana konulmasını istemez, buğzeder. Gerçi Allah, ne fiil, ne söz olarak, ne gizli, ne açık kötülüğün hiç birini sevmez. Fakat ister sözle olsun ilan edildiği ve açıklandığı zamandır ki, bilhassa gazap ve azap eder. Ve işte ilâhî azabın sır ve hikmeti, Allah'ın kötülüğü sevmemesindedir.

"Ancak mazlum (zulme uğrayan) hariç"; zulmedilmiş, hakkına tecavüz olunmuş olan kimse feryat edebilir, zalim aleyhine bağıra bağıra beddua edebilir veya ondan yakınarak kötülüklerini söyleyebilir, hatta kötü sözlerine aynen karşılık verebilir. ***"Ve Allah zulme uğrayanın feryadını dinler, halini bilir."***

Bu âyetin iniş sebebi olarak deniliyor ki: Bir gün Hz. Peygamberin (s) huzurunda bir adam Hz. Ebu Bekir'in yüzüne karşı küfretti, o da birkaç kere sustuktan sonra sonuçta karşılık verdi. Karşılık verince Efendimiz (s) meclisten kalkıverdi. Ebu Bekir:

-*"O bana söverken oturuyordunuz, ben karşılık verince kalktınız"* dedi. Rasulüllah:

-"Bir melek senin tarafından cevap veriyordu, sen karşılık verince o melek gitti, şeytan geldi, şeytan gelince be n de oturmadım" buyurdu.

Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

Bir rivayete göre de, bir topluluğa bir misafir gelmiş, yemek vermemişler, şikayet etmiş, şikayetinden dolayı da azarlanmış, bunun üzerine bu âyet inmiştir.

Bu âyette; hakkına riayet edilmeyen misafirin mazlumlar arasında bulunduğu ve şikayete hakkı olduğu açıklanmıştır.

149.âyet: ***'Siz sözlü veya fiili olarak herhangi bir hayrı açık veya gizli yapar veya kendinize karşı yapılan bir kötülüğü affederseniz, yani bilhassa affetmek hayrını yaparsanız şüphe etmeyiniz ki, Allah çok affedici ve her şeye gücü yetendir; affı çok, kudreti pek büyüktür.'***

Şu halde **ilâhî ahlâk ile ahlâklanınız da, gücünüz yeterken affediniz** ki, Allah katında affa mazhar olasınız ve ödülünü alasınız. Fakat bu ilâhî affa kimlerin nail olabileceğini iyi anlamak gerekir. Şöyle ki:

İnkâr Edenler ve İman Edenler

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا (150) أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (151) وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (152)

***150**. Onlar, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isterler. "Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz" derler. Bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isterler. **151**. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. **152**. Allah'a ve peygamberlerine iman edenler ve onlar arasında ayırım yapmayanlara (Allah) pek yakında ödüllerini verecektir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*

150-151.âyetler: ***"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler…"***

Bu iki âyetten anlaşılıyor ki, kâfirler başlıca üç kısımdır.

Birincisi: Ne Allah, ne peygamber tanıyan ve hiç birine iman etmeyenler.

İkincisi: İmanda Allah ile peygamberi birbirinden ayıranlar. Yani Allah'a iman iddiasında bulunup da Allah'ın gönderdiği peygamberlere inanmayanlar.

Üçüncüsü: Peygamberlerin bazısını tanıyıp da bazısını tanımayanlardır ki, **kitap ehli**nden **Yahudi** ve **Hıristiyanlar** bu kısımdandır. Ve bu âyet doğrudan doğruya bunlar hakkında inmiş, **iman** ile **küfür** arasında orta bir derece, bir yol bulunmadığı ve peygamberlerden bazısını tanımamak hepsini tanımamak ve hepsini tanımamak Allah'ı da tanımamak demek olduğunu göstermiştir. Yani Allah'a ve peygamberlerine küfredenler (inkâr edenler), fakat bunu açıklayarak değil, fikir ve mezhepleri bu küfrü gerektiren ***"ve Allah ile peygamberleri***

arasını imanda ayırt etmek isteyenler", hatta bunu da genel olarak ve umumi şekilde açıklamayıp sözleri bunu gerektiren;

-"Ve 'biz bazısına inanırız ve bazısına inanmayız' diyenler"; mesela:

-'Musa, Üzeyir, filan ve filan peygamberlere ve Tevrat'a inanırız, fakat İsa'ya ve Muhammed'e, İncil'e ve Kur'an'a inanmayız' diyen **Yahudiler**; aynı şekilde:

-'Musa'ya ve İsa'ya, Tevrat'a ve İncil'e inanırız ama Kur'an'a ve Muhammed'e inanmayız' diyen **Hıristiyanlar** ve aynı şekilde Yahudilerden:

-'Muhammed bir peygamberdir ama bizim peygamberimiz değildir' diye kaçamak yapan;

"Ve bu şekilde iman ile küfür arasında bir yol tutmak isteyenler; işte bütün bunlar muhakkak kâfirdirler ve küfürleri açıkça sabittir."; zira **iman ile küfür, hak ile batıl arasında bir mertebe yoktur**. Bir peygambere küfretmek, peygamberliğe küfretmektir. Peygamberliğe küfretmek, bütün peygamberlere küfretmektir; bütün peygamberlere küfretmekse Allah'a küfretmektir. Çünkü Allah'ın bir emrine küfretmek, genel olarak Allah'a küfretmektir.

***"Biz de** üstün kudret ve büyüklüğümüzle **bütün kâfirlere alçaltıcı, ihanetli, aşağılatıcı bir azap hazırlamışızdır** ve sırası gelince tadacaklardır."*

Şu halde vaat edilen af ve ödül böyle inkâr ve küfür sahiplerine değildir.

152.âyet: ***'Ve Allah'a ve peygamberlerine iman edip, bunlardan hiç birinin arasını ayırmayanlar yok mu? İşte Allah bunlara muhakkak verecektir.*** *Geçmiş olan günahlarına da* ***Allah Ğafûr (çok affedici), Rahîm (çok merhamet edici)dir.'*** O mağfiret ve rahmet vadi işte bunlaradır.

Bu düzenlemeden sonra kitap ehlinin küfürlerini genişçe incelemek ve inatlarını açıklamak ve iptal (hükümsüz bırakmak) için buyuruluyor ki:

Kitap Ehlinin İnkârcılığı

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَى سُلْطَانًا مُبِينًا (153) وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لاَ تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا (154) فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا (155) وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا (156) وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ

وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا (157) بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (158) وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا (159)

***153**. Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişler ve: "Allah'ı bize açıkça göster" demişlerdi. Haksızlıkları sebebiyle onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine açık deliller geldiği halde buzağıyı (tanrı) edinmişlerdi. Onları bundan dolayı da affettik. Ve Musa'ya açık bir delil (yetki) verdik. **154**. Söz vermeleri için Tur dağını üzerlerine kaldırdık. Onlara: "O kapıdan secde ederek girin" dedik. Yine onlara: "Cumartesi yasağını çiğnemeyin" dedik ve onlardan sağlam bir söz aldık. **155**. Verdikleri sözden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberlerini öldürmeleri ve "kalplerimiz kılıflıdır" demelerinden dolayı (başlarına türlü belalar verdik). Doğrusu Allah, inkârları sebebiyle onların kalplerini mühürlemiştir. Pek azı hariç onlar inanmazlar. **156**. (Kalplerinin mühürlenmesinin diğer bir sebebi de İsa'yı) inkâr etmeleri ve Meryem'e büyük bir iftirada bulunmalarıdır. **157**. Bir de "Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük" demeleridir. Oysa onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse, onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesinlikle öldürmediler. **158** Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, izzet ve hikmet sahibidir. **159**. Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölmeden önce ona (İsa'ya) iman etmiş olmasın. Kıyamet gününde o, onlara şahitlik edecektir.*

153.âyet: ***"**Ey Muhammed! **Kitap ehli,** senin peygamberliğine inanmak için, Allah tarafından Kur'ân'ın sana kelâm (söz) halinde indirilmiş olmasını yeterli görmüyorlar -ve bunu semavi kitaplardan saymak istemiyorlar- da, **senden kendilerine gökten bir kitap indirivermeni istiyorlar."***

Bir kere; Allah'ın değil, senin indirmeni istiyorlar.

İkincisi; başkasına değil, kendilerine, kendi üzerlerine indirmeni istiyorlar ki, bununla peygamberliği kendilerinde görmedikçe ve kendilerinde peygamberliği tecrübe etmedikçe iman etmeyeceklerini anlatmış oluyorlar.

Üçüncüsü; kitabın mânâ veya nazım ve mânâ olarak vahy yoluyla kalbe inmesine ve bundan sonra onun kullar tarafından yazılmasına kanaat etmeyip, gökten bir hat (yazı) ile yazılmış levhalar veya sayfalar halinde belli bir cisim olarak şu maddi gökten düşüvermesini istiyorlar. Kitabın ulviliği ve semavi oluşunun, ancak böyle bir maddi ve cismani şekilde görmeleri halinde tasdik edilebileceğini iddia ediyorlar. Oysa bu şartlar altında her cismin, Allah'ın kudreti yönünden bir **kitap** olduğunu, fakat okumasını bilmediklerini düşünmüyorlar.

Âyetin zahirinden de anlaşılacağı üzere tefsircilerin çoğunun açıklamasına göre bu kitap ehlinden maksat **Yahudiler**dir.

Rivayet ediliyor ki, Ka'b b. Eşref ve Finhas b. Azura gibi Yahudi din adamları sırf tahakküm ve inat etmek için Peygamberimizin (s) huzuruna gelip şöyle demişler:

-"Eğer sen peygambersen bize Hz. Musa gibi gökten ve topu birden bir kitap indir."

Bazıları bu kitabın Tevrat gibi levha üzerine ve bir semavi yazı ile yazılmış olmasını, diğer bazıları inerken kendilerinin de muayene etmelerini ve görmelerini, **diğer bazıları** da filan ve filan diye bizzat kendilerine indirilmesini ve bunun içinde ***"Muhammed Rasûlüllah"*** (Muhammed Allah'ın peygamberidir) diye yazılmış olmasını söylemişler, bu âyetler de bunun üzerine inmiştir.

Buyuruluyor ki: ***"****Ey Muhammed! Sen bunların bu isteklerini büyük görme, bunu bunlara çok görme, çünkü bunlar* ***Musa'dan bundan daha büyüğünü istediler 'bize Allah'ı açıktan göster' dediler. Bu zulümleri sebebiyle de kendilerini yıldırım çarptı.*** *(Bk: Bakara 2/55)* ***Sonra onlara deliller geldikten****; Musa'ya Firavun'a karşı asâ, yedi beyza ve denizin yarılması mucizeleri verildikten* ***sonra da*** *-ki henüz Tevrat inmemişti-* ***tuttular buzağıya taptılar. Böyle iken biz onları affettik. Ve Musa'ya sultan-ı mübin*** *(açık egemenlik),* ***yani üzerlerinde tesiri açık bir hükmedici sulta verdik."***

154.âyet: *"Öyle ki isyanlarına tevbe olmak için kendilerini öldürmelerini emrettik (bk. Bakara 2/54) ve* ***misaklarını/ahidlerini almak için dağı,*** *gölgelik gibi* ***tepelerine kaldırdık ve kendilerine 'kapıdan usluca boynunuzu eğip secde ederek giriniz' dedik. Ve Sebt*** *yani Cumartesi* ***günü kımıldamayın****, diğer deyişle bu günün hürmetine tecavüz etmeyin, balık malık avlamayın dedik.* ***Ve*** *böyle baskı ve zorlama ile* ***bunlardan ağır bir ahidname aldık****."*

İsrail oğullarının sözleşmelerini almak için Tûr'un bir gölgelik gibi başlarına kaldırılıp dikilmesi mucizesi hakkında birkaç söz vardır: Bazıları bu Tûr'dan maksadın **Tûr-i Sina** olduğunu söylemişler, bazıları da kelimenin asıl mânâsıyla bir **dağ** demek olduğunu açıklamışlardır. Bununla beraber anlaşılıyor ki, Kur'ân'da bu Tûr'u kaldırma olayı bir baskı ve zorlama mânâsını ifade etmek için getirilmiştir. Bakara sûresinde geçen ***"Size verdiğimize (Tevrat'a) kuvvetle yapışın."*** *(Bakara 2/93)* âyeti bunun açık bir ifadesi olduğu gibi, burada da ***"sultan-ı mübîn"***deki **"sulta"**yı açıklama sırasında zikrolunmuştur. Şu halde asıl maksat Tûr'un kaldırılmasının nasıl olduğu değil, gayesidir. Yani Allah Teâlâ bunları kâmil imanla değil, dağın altında kafalarını ezecek gibi bir vaziyette maddi kuvvetle bastırarak dine bağlamış ve çok ağır bir şekilde sözleşmelerini almıştır.

155-156.âyetler: Bunlar bu ağır sözleşmeye bağlandıktan ve böyle zabt u rabt (sıkı bağlantı) altına alındıktan sonra sebat ettiler mi? Hayır. Tersine **sözleşmeyi bozdular** ve nice

cinayetler yaptılar ve Allah'ın gazabına da asıl bundan sonra uğradılar. Bunu açıklamak için buyuruluyor ki: ***"Bundan sonra sözleşmelerini bozmaları ve gelecekte sayılacak olan cinayetleri işlemiş olmaları sebebiyle..."***

Bu nazımda **"ba"**nın müteallakı (ilgilendiği kelâm) hazfedilmiştir ki, **"Biz de belâlarını verdik. Şu şu sebeplerden dolayı kendilerine lanet ve gazap ettik"** demektir. Nitekim Maide Sûresinde de ***"Antlaşmalarını bozmaları sebebiyle onları lânetledik."*** *(Maide 5/13)* diye açıklanmıştır.

Bu gibi hazifler, sükût içinde duyan zihne mümkün olan her hatırayı atarak **gayet belâğatli bir korkutma** ifade eder. Yani ***"sözleşmelerini bozmaları;***

-Allah'ın âyetlerini, hüküm ve emirlerini gösteren açık delilleri ve derin mucizelerini ***inkâr etmeleri***

-ve birtakım peygamberleri haksız yere öldürmeleri

-ve bizim kalplerimiz "ğulf"tür demeleri sebebiyledir" ki, bunda iki mânâ vardır:

Birisi; 'Bizim kalplerimiz **ilim mahfaza** (kap)**ları**dır. Şu halde, ilmimiz sayesinde biz artık peygamberlere, filanlara muhtaç değiliz' demektir.

Diğeri de; 'Bizim kalplerimiz **kabuklu**, **kaşarlı**dır, ne söylense etkilenmez. Şu halde yapılan davet ve telkinlerin hiçbiri kulağımıza girmez' demektir.

Burada bu söze karşı bir cümle-i mutarıza (ara cümle) halinde şöyle buyuruluyor:

"Hayır, *bunların kalpleri ilim kabı ve doğuştan kabuklu olduğundan değil, belki* ***Allah o kalplerin üzerine inkârlarını basmış****; küfrü, ısrar ve alışkanlıkları dolayısıyla artık onlara huy yapmış* ***da, ondan dolayı iman etmezler, ancak pek azı hariç."***

Yoksa ne ilim insanı dinden, imandan, Allah'dan, peygamberden müstağni (ihtiyaçsız) kılar, ne de aslî yaratılışta beşer kalbi bu kadar katı ve bu kadar zalim olur. **Bir bu sebeplerle:**

156. âyet: ***"****Böyle huy edindikleri* ***küfürleri ve Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları"*** sebebiyle. -Bunlar, Hz. Meryem'i zina ile suçlamak suretiyle büyük bir iftirada bulunmuşlar, bu da Allah Teâlâ'nın, beşerin dokunması olmaksızın bir çocuk yaratmaya kudretini inkâr etmelerinden dolayı olmuştur. Bunu inkâr ise, tabiatın ezeli olması davasıyla Allah'ı inkârdır; ***"küfürleri sebebiyle"*** ifadesi buna işarettir.- *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Hz. İsa'nın (a.s) doğumu ile ilgili Hz. Meryem'e atılan iftira burada **"küfür"** olarak nitelendi. Çünkü bu, masum Meryem'in veya oğlunun şahsına değil, Allah'ın Rasûlü İsa Mesih'e yöneltilmiş bir iftira idi.

Yahudiler onun mucize olarak babasız dünyaya gelişi konusunda hiçbir şüpheye meydan bulamadılar, çünkü Allah bütün topluluğu bu mucizeye şahit tuttu. İsrail oğullarından soylu ve dindar bir aileye mensup olan Hz. Meryem yeni doğmuş bir çocukla eve döndüğünde orada büyük bir topluluk birikti ve ondan bir açıklama yapmasını istediler. Fakat Hz. Meryem sadece çocuğa işaret etti. Kalabalık beşikteki bir çocuğun nasıl konuşabileceğini anlayamadılar, fakat onları şaşırtacak bir şekilde çocuk topluluğa hitap ederek fasih (düzgün) bir dille konuşmaya başlayarak; ***"Ben Allah'ın kuluyum. Allah bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı"*** *(Meryem 19/30)* dedi.

Bu şekilde Allah dedikoduyu kökünden kesmişti. Bu nedenle Hz. İsa (a.s) kendisini bir peygamber olarak ilân edinceye kadar kimse Hz. İsa'yı (a.s) gayri meşru bir çocuk olarak, Hz. Meryem'i zâniye olarak suçlayamadı. Hz. İsa (a.s) insanları Allah'ın yoluna çağırmaya, Yahudileri kötü amelleri nedeniyle azarlamaya, onların din adamları ve hakimlerinin münafıklıklarını ortaya çıkarmaya ve bütün toplumu ahlâkî bozulmaya karşı uyarmaya başlayınca, insanlar onun aleyhine döndüler; onun davetini kabul edip, Allah yolunda fedakârlık yapmak ve kötü hallerini düzeltmek yerine, bu isyankâr ve adi günahkârlar, Hakk'ın sesini kesmek için her tür pis düzen ve hileye başvurdular. İşte o zaman, otuz yıl boyunca Hakk'ı engellemek için büyük bir iftira uydurdular. Daha önce bunu söylememişlerdi, çünkü Hz. Meryem ve oğlunun böyle bir suçtan uzak olduklarını biliyorlardı. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

Bir de bu küfürleriyle o büyük iftirayı söylemiş olmaları;

157.âyet: ***"Ve 'Allah'ın peygamberi olan Mesih Meryem oğlu İsa'yı biz öldürdük' demeleri****; peygamberlik vasfıyla alay ettik ve böyle bir zatı öldürdük diye övünmeleri* ***sebebiyledir***" ki, Allah bunları gazap ve zillete düçâr etmiş, belalarını vermiştir.

"Oysa bunlar onu gerçekte ne öldürdüler, ne astılar." Çünkü İsa'nın hakikati bir kelime, bir ruh idi. Bunu ise ne öldürebildiler, ne de asabildiler.

"Ve fakat şüpheye düşürüldüler / onlara öyle gibi gösterildi."

Bu teşbih (benzetme/şüphe) meselesinde çeşitli rivayetler vardır. Başlıca iki vecih/görüş zikredilir:

I) Kelamcıların birçoğu der ki; Yahudiler Hz. İsa'yı öldürmek istediklerinde Allah onu göğe kaldırdı. Yahudi reisleri de halkın fitneye düşmesinden korkup bir insan tuttular, öldürüp astılar ve: 'Mesih işte bu' diye halkı aldatarak ilan ettiler. Çünkü halkın çoğu onu şahsen değil, ancak ismiyle tanıyorlardı.

II) ***"Şüpheye düşürüldüler"*** demek, 'İsa'nın benzeri birine ilka olundu, başka bir insan ona benzetildi, ona benzer bir şekle konuldu' demektir, demişler ve bunda dört görüş nakletmişlerdir:

1- Yahudiler Hz. İsa'nın ashabı (arkadaşları) ile beraber filan evde bulunduklarını öğrendikleri zaman başlarında bulunan **Yahuda**, kendi adamlarından **Taytayus** adında birine eve girip İsa'yı öldürülmek üzere çıkarmasını emretmiş, o da girmiş; Allah Teâlâ ise Hz. İsa'yı evin tavanından çıkarıp o adamı ona benzettirmiş, bundan dolayı onu Hz. İsa zannetmişler, tutup asarak öldürmüşler.

2- İsa'yı gözetmek için bir adam görevlendirmişler, İsa (a.s) dağa çıkmış ve göğe çıkartılmış, Allah o gözcüyü ona benzettirmiş, onu yakalayıp öldürmüşler, o **'ben İsa değilim'** demişse de dinlememişler.

3- Yahudiler Hz. İsa'yı tutmaya azmettikleri zaman ashabından on kişi beraberinde imiş. Onlara: ***'Benim kılığıma sokulmaya razı olup cenneti satın alacak olan kim var?'*** diye sormuş. İçlerinden biri: 'ben' demiş. Bundan dolayı Allah onu İsa'ya benzettirmiş, çıkarılmış, öldürülmüş ve İsa yükseltilmiş.

4- Birisi Hz. İsa'nın ashabından olduğunu iddia edermiş ve münafıkmış. Gitmiş, İsa aleyhine Yahudilere yol göstermiş ve onu yakalamak için Yahudilerle beraber girmiş, Allah da onu ona benzettirmiş, bundan dolayı o öldürülüp asılmış.

Fakat görülüyor ki, Fahreddin Razi'nin dediği gibi: "Bu vecihler/görüşler birbirine zıt ve itişmektedirler". Şu halde âyeti açıklama hususunda delil getirmeye elverişli değildirler.

Hıristiyanlar Filatos devrinde Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından öldürülüp asıldığını ve sonra ayağa kalkıp semaya yükseltildiğini söylemişlerdir. On iki Havariyyundan biri olan **Yahuda Esharyutı**'nın, Yahudi kâhinlerinden para alarak Hz. İsa'ya ihanet ettiği ve öldürülmesine yol gösterdiği, sonra pişman olup kendini astığı İncillerde nakledilir. Fakat Hıristiyanlar, diğer taraftan, başlıca **üç grup** olarak, öldürmenin Mesih'le ilgisinin durumu hususunda ihtilaf etmişlerdir:

1- Bir kısmı öldürme ve asmanın hem nâsuta (cisme) hem lâhuta (ruha) vaki olduğuna; fakat ruha dokunmakla değil, duygu ve şuur ile vasıl olduğuna kani olmuşlar ki, bunlara **Melkaiyye** denir.

2- Diğer kısmı, öldürme ve asmanın iki cevherden (esastan) doğmuş olan Mesih'in cevherine vaki olduğunu söylemişlerdir ki, bunlara **Ya'kubiyye** denir.

3- Üçüncü kısmı da, onun cismi öldürüldü, ruhu yükseltildi demişler ki, bunlara **Nesturiyye** derler.

İmam **Fahreddin Razi** der ki: "Filozofların çoğu bu görüşe yakın bir kanaattedirler. Zira isbat edilmiştir ki, insan şu heykelden ibaret değildir. Belki ya bu beden içinde şerefli bir cisim veya zatında soyut ve bu bedeni idare eden bir ruhani cevherdir. Şu halde öldürme işi,

o heykel (maddi yapı) üzerinde vaki olmuş, gerçekte İsa olan **nefs** (ruh) ise öldürülmemiştir. Buna karşı, *'Her insan böyle değil mi? O halde bunu İsa'ya tahsis etmenin mânâsı nedir?'* de denilemez. Çünkü İsa'nın **nefsi** kudsî, ulvî, semavî, ilâhî nurlar ile çok parlatılmış, meleklerin ruhlarına çok yakın bir nefs idi. Böyle bir nefsin de öldürülmesi ve harab edilmesi beden ile büyük bir acı duyma olmaz ve karanlık bedenden ayrıldıktan sonra da kurtulup geniş semalara, Allah'ın nur âlemlerine yükselir, şirinlik ve saadeti büyür de büyür. Bilinmektedir ki, bu durumlar herkeste olmaz ve belki Âdem'in yaratılışının başlangıcından kıyamete kadar çok az kimseye nasip olmuştur. İsa'nın (a.s) bu hale tahsisinde mânâ işte budur."

Bu farklı görüşler hakkında buyuruluyor ki:

"…Bu hususta (bu İsa işinde) ihtilaf etmiş olanlar da muhakkak bundan dolayı şüphe içindedirler. Buna dair hiç bir ilimleri yoktur. Fakat zanna tabi olmuşlardır. Oysa biz Mesih'i öldürdük diyenler onu yakînen öldürmediler."

Şu halde, onların, öldürme cinayetiyle övünmeleri de bir yalandır. Çünkü bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir. Onların ise öldürmeye teşebbüsten maksatları asla hasıl olmadı. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

158.âyet: Gerçi ortada bir cesedin öldürülmüş olduğu mahsus idi, fakat onların öldürmek istedikleri Mesih bu değildi, asıl Mesih'i öldüremediler;

"Belki Allah onu kendine kaldırdı, onların yok etmek istedikleri İsa'yı göklere çıkardı da kendilerini kötü adlı etti. Ve Allah ezelden izzet ve hikmet sahibidir." *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Üstad **Mevdudi**, bu konuda şu tespiti yapar: Burada Allah meselenin gerçeğini anlatıyor. Kur'ân-ı Kerim, Yahudilerin Hz. İsa'yı (a.s) **öldürmeyi başaramadıklarını**, Allah'ın O'nu **kendisine yükselttiğini** açıkça söyler, fakat meselenin nasıl olduğunu ve **ayrıntıları konusunda sessiz kalır**. Ne Allah'ın O'nu bedeni ile birlikte yeryüzünden gökteki bir yere yükselttiğini, ne de O'nun diğer insanlar gibi ölüp ruhunun göğe yükseltildiğini belirtmez. Mesele o kadar kapalı bir dille anlatılmıştır ki, olay hakkında, **olayın olağanüstü ve mucizevi olduğunu** söylemekten başka bir yorum yapmak imkânsızdır.

Aşağıdaki bilgiler bizi, **olayın olağanüstü olduğu** sonucuna götürür:

Birincisi; Kur'an olay hakkında ***"Allah O'nu kendisine yükseltti"*** ve ***"Seni kendime yükselteceğim"*** *(Al-i İmran 55)* sözlerini kullanır. Bu sözler, Hz. İsa'ya (a.s) ilâhî nitelikler atfeden Hıristiyan mezheplerinin birinin görüşü olan **"Yükselme doktrini"**ne destek olarak alınabilir. Bu olay olağanüstü ve mucizevi bir olay olmasaydı, Kur'an kendisinin reddettiği

Hz. İsa'nın (a.s) ilâhlığı doktrinini destekleyebilecek bu tür belirsiz ve her anlama gelebilen sözler kullanmazdı.

İkincisi, eğer Allah, metinde geçen (158. ayet) kelimelerle (**a**) "Allah O'nu öldürdü" veya (**b**) "Allah O'nun makamını yükseltti" demek isteseydi, daha açık bir ifade kullanabilirdi; (**a**) nın yerine: "Şüphesiz onlar O'nu ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler, fakat O'nu onlardan kurtardı ve sonra O kendi eceli ile öldü" sözleri kullanılabilir; (**b**) nin yerine ise "Onlar Onu çarmıha gererek alçaltmaya çalıştılar, fakat Allah Onun makamını çok yükseltti" ifadesi kullanılabilirdi. Bu tür bir ifade Hz. İdris Peygamber (a.s) hakkında kullanılmıştır: ***"Ve biz O'nu yüce bir makama yükselttik."*** *(Meryem 19/57)*

Üçüncüsü, eğer burada anlatılan olay sadece Hz. İsa'nın tabiî olarak ölmesi olayı olsaydı, hemen arkasından söylenen ***"Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir"*** sözleri çok anlamsız olacaktı. Bu sözler ancak Allah'ın güç ve hikmetini gösteren olağanüstü bir olay sözkonusu olduğunda kullanılır. Bu (158.) ayetten Hz. İsa'nın normal olarak öldüğü şeklinde bir sonuç çıkarabilmemize destek teşkil eden tek nokta, bu olayla ilgili Al-i İmran/55'deki ***"müteveffike"*** kelimesidir. Fakat Al-i İmran/51'deki ***"teveffa"*** kelimesinin sözlükte **'ruhu kabzetmek'** anlamına değil, bedeni, ruhu veya her ikisini birlikte **'almak ve ele geçirmek'** anlamına geldiği açığa çıkmıştır. Bu kelime iki şekilde de tefsir edilebildiği için kelimenin anlamı, yukarıda ***"Allah O'nu öldürdü"*** fikrine karşı öne sürülen delillerin hiçbirine ters düşmez. Ayeti bu şekilde tefsir edenler ***"müteveffa"*** kelimesinin hem ruh, hem de bedenin kabzedilmesi anlamında hiçbir yerde kullanılmadığını öne sürerler. Fakat bu çok saçmadır, çünkü bu olay tarih boyunca kendi türünde meydana gelmiş tek olaydır. Dikkat edilmesi gereken tek nokta, bu kelimenin sözlük anlamı bakımından bu anlamda kullanılıp kullanılmayacağıdır. Eğer sözlükten bu kelimenin bu anlamda kullanılabileceği anlaşılırsa -ki öyledir-, o zaman şu soruya cevap vermeliyiz: Kur'an ölüm için direkt bir söz kullanmak yerine, neden Hz. İsa'nın ilahlığı inancına sebep olan göğe yükselme inancına destek teşkil edebilecek şekilde yorumlanabilen belirsiz bir kelime kullanmıştır? Bu kelimenin kullanılması, olayla ilgili olağanüstü bir durumun söz konusu olduğunu gösterir.

Bunun ötesinde göğe yükselme inancı daha sonraları, Meryemoğlu İsa'nın (a.s) yeryüzüne dönüp Deccal'le savaşacağını bildiren hadislerle de desteklenmiştir. Bu hadisler açıkça Hz. İsa'nın (a.s) tekrar yeryüzüne geleceğini bildirir. Bu nedenle Hz. İsa'nın (a.s) bir yerde ölü olmaktan çok, ikinci gelişine dek evrenin bir yerlerinde yaşıyor olduğuna inanmak daha mantıklı olacaktır. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

159. âyet: ***"Kitap ehlinden*** *gerek Yahudi ve gerek Hıristiyan* ***hiçbiri yoktur ki, ölümünden önce İsa'ya iman edecek olmasın****, her halde edecektir, etmek zorundadır*; çünkü ölüm

zamanında imanın faydası olmayacak ***ve kıyamet gününde İsa onların aleyhlerine şahit olacaktır."***

Müfessirlerin çoğuna göre ***"hû"*** gizli zamiri İsa'ya, ***"qable mevtihî"*** zamiri de iman edecek olan **kitap ehli**ne racidir ve İbn Abbas'tan da böyle nakledilmiştir. Yani "İsa ölmeden önce" demek değil, "Kitap ehlinden her biri ölmezden önce" demektir. Fakat her halde iman edecek olunca, İsa niçin aleyhlerinde şahit olacak, denilirse, buna karşı Nisa 4/18 âyetinde geçtiği üzere **yeis imanı** kabul edilmeyeceğinden dolayı bu imanlarının kendilerine faydası olamayacağı söylenmiştir. Fakat âyette ***"hîne mevtihî**: ölüm zamanı"* buyurulmayıp ***"qable mevtihî**: ölümden önce"* buyurulduğuna nazaran bu cevap âyetin zahirine pek de uygun değildir. Şu halde âyetin meâli (şöyle olur):

"Ölümünden önce Yahudiler İsa'yı yalanlamaktan, Hıristiyanlar tanrılık isnadından tevbe ederek her halde İsa'ya iman etmek zorundadırlar, yani iman ile borçludurlar. *Ölüm gelmeden, tevbe kapısı kapanmadan, zorunlu hale düşmeden önce tevbe edip imana gelmelidirler. Yoksa o zaman imanın da faydası olmayacak,* ***İsa, kıyamet gününde aleyhlerinde*** *şahit olacak, Yahudiler aleyhinde:*

-'Ey Rabbim bunlar beni yalanladılar' diye; Hıristiyanlar aleyhinde de:

-'Ey Rabbim, bunlar bana ilâh ve Allah'ın oğlu dediler', diye ***küfürlerine şahitlik edecektir."***

Bunda hem Hz. İsa'nın yükseltilmesini, hem de ilâhî izzeti açıklama vardır. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*[50]

İman Edenler – İnkâr Edenler

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا (160) وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (161) لَكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا (162)

160-161*. Yahudilerin zulmetmeleri ve birçok kimseleri Allah yolundan alıkoymaları, yasaklandıkları halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle daha önce*

50 Demek ki Fransız filozofu **Ernest Renan**'ın tarihi inceleme davası altında Hz. İsa'yı, nebilik ve rasullük iddia etmemiş, ancak halk, Roma hükümetine ve Yahudi başkanlarına verdiği iki vergi altında ezilmekte olduklarından dolayı, Roma hükümetinin tanınıp, Yahudi reislerine vergi verilmemesi hakkında ahaliyi kışkırtma ve tahriklerde bulunmuş olduğundan dolayı Yahudiler tarafından öldürülmüş normal bir şahıs olarak tasvir etmesi, Hıristiyanlıktan kaçmak için Yahudilerin Hz. İsa'yı yalanlama ve öldürme davasına katılmaktan başka bir şey değildir.

kendilerine helâl kılınan temiz şeyleri haram kıldık. Onlardan kâfir olanlara can yakıcı bir azap hazırladık. ***162****. Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve iman edenler, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Onlar, namazı kılan, zekâtı veren, Allah'a ve ahiret gününe iman edenlerdir. İşte onlara büyük bir ödül vereceğiz.*

160-161.âyetler: ***"****Bu kitap ehlinden* ***Yahudi olanların*** *(yani buzağıya tapmaktan pek acı bir şekilde nefislerini öldürerek tevbe edenlerin)* ***sırf zulümlerinden dolayıdır ki, kendilerine herkes gibi helal kılınmış olan tertemiz nimetleri haram kıldık****, onları o güzel şeylerden mahrum ettik****. Bu mahrum edilişleri****, o temiz, helal nimetleri yemekten yasaklanmaları hep zulümleri sebebiyle ve* ***Allah yolundan pek çok men etmeleri ve faizden yasaklanmış oldukları halde faiz almaları ve insanların mallarını batıl yollarla yemeleri sebebiyle oldu.*** *Bundan başka* ***bunların kâfirlerine****, yani küfürlerinde ısrar edip sana iman etmeyenlerine* ***ahirette çok can yakıcı bir azap da hazırladık."*** *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

"***Allah yolundan men etmeleri…***": Yahudiler sadece kendileri Allah yolundan uzaklaşmakla kalmadılar; O'nun doğru yoluna engel de oldular ve insanları Allah yolundan uzaklaştırdılar. Onların Hakk'ı yaymak için girişilen tüm hareketlere karşı çıktıkları, bu tür hareketlerin önüne engeller koydukları ve Allah'ın yolunun aksi istikametinde hareket başlattıkları bir gerçektir. *(Tefhimü'l-Kur'ân)*

162.âyet: ***"****Fakat ey Muhammed,* ***bu kitap ehlinden*** *-Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi-* ***sağlam bilgi sahibi olanlar ve doğru iman sahibi bulunanlar, hem sana inmiş olana, hem de senden önce inmiş bulunana iman ederler. Namazı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler…"***

"Muqîmîne's-salâh: Namazı kılanlar": ilk bakışta ***"ve'l-mü'tûne'z-zekâte ve'l-mü'minûne"*** atıflarıyla ahenk bakımından bunun da her halde **"vav"** ile ***"ve'l-muqîmûne's-salâte"*** olması gerekirdi gibi sanılır. Fakat Bakara 2/177.âyette ***"ve'l-mûfûne bi-'ahdihim izâ âhedû ve's-sâbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi"*** fıkrasında da geçtiği üzere, bu gibi yerlerde Arap dili, fıkralardan herhangi birine bir özellik vererek dikkat çekmek istediği zaman irabı değiştirerek **"şuna özellikle önem veriyorum"** mânâsına ***"a'nî"*** takdiriyle üstünlü olarak okur ki, buna **"medh üzere nasb"** tabir olunur. Ve hatta mevsuf (nitelenen) ile sıfat arasında uygunluk zorunlu iken, bu üstün okuma bazan bir sıfatta bile yapılır da "kerîm/cömert olan Zeyd'e uğradım" diyecek yerde, **"el-kerîme"** sıfatı üstünlü okunabilir. İşte burada da **salât**'ın (namazın) üstünlüğüne işaret için namaz kılmaya özellikle önem verilerek ***"ve'l-muqîmûne's-salâte"*** yerine ***"ve'l-muqîmûne's-salâte"*** buyuruldu... Bundan başka bir de İmam Kisai'nin tercih ettiği yön vardır ki, o da bunun üstünlük olmayıp ***"bi-mâ ünzile ileyke ve-mâ ünzile min qablik"***deki **"mâ"**ya atfile kesreli olması, yani *iman edenler* meyanında değil, *iman olunanlar* meyanında getirilmiş bulunmasıdır ki bu şekilde **"namaz**

kılanlar"dan maksat, (ahid lam'iyle) *peygamberler* veya *melekler* demek olur. Bununla beraber önceki vecih daha tercihe şayan görülmüştür. Şu halde mana (şöyle olur):

"O sağlam ilim sahipleri inananlar ve namaz kılanlar** -ki, özellikle önem verilmeye değer ve övülmüşlerdir- **ve zekatlarını verenler, Allah'a ve ahiret gününe iman edenler var ya,** işte ey Muhammed, **biz** o kâfirlere karşılık **bütün bunlara muhakkak büyük bir mükafat vereceğiz."

Hz. Musa'nın levhalarını ileri sürerek Kur'ân'ı hiçe sayıp üzerlerine gökten bir kitap indirilmesini isteyen ve bu olmadığı takdirde Muhammed'in (a.s) peygamberliğinin sabit olamayacağı iddiasında bulunan kitap ehli bu istekleriyle manen aleyhlerinde ilâhî bir kitabın inmesini istemiş olduklarından tercüme-i hallerini (öz geçmişlerini), geçmiş ve geleceklerini tasvir eden ve anlatan bu açık âyetler indirildikten sonra, o sorularında ortaya atmak istedikleri şüphenin hem ilmî ve hakikî, hem de inandırıcı ve susturucu bir şekilde cevabı açıklanarak buyuruluyor ki *(Hak Dini Kur'ân Dili)*:

Ders 28

NİSA SÛRESİ, 163-176. ÂYETLER

Peygamberler ve Kitap Ehli

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا (163) وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا (164) رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِأَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (165) لَكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا (166)

163. *Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a, torunlara, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik.* ***164.*** *Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu.* ***165.*** *Müjdeleyen ve uyaran peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı tutunacak bir delilleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.* ***166.*** *Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah yeterlidir.*

Peygamberler ve Vahyi Gerçeklik

163-165.âyetlerde; Rasûlüllah'ın (s) şahsında ehli kitaba şu gerçekler hatırlatılıyor: **Din**, Allah'ın peygamberlerine vahyederek bildirdiği bilgi ve öğretiler bütünüdür. Ellerinde bulunan kitaplarda **vahiy**den ve **peygamberler**den söz edilmiş, kitap ehli de bunlara inanmışlardı. Efendimiz de diğerleri gibi bir peygamberdir. Ona gelen **Kur'an** da, diğer peygamberlere gelen Tevrat, Zebur, İncil gibi bir ilâhî kitaptır. Onlar kitaplarında bunların çoğunun isimlerini buldukları ve bildikleri halde daha önce okuma-yazma bilmeyen son peygamberin bunlardan haberi yoktu. Ona kitapları da peygamberleri de bildirip öğreten Allah'tır. Diğer peygamberler nasıl ümmetlerine müjde ve uyarılarla gelmişlerse son peygamber de öyle gelmiştir. Bu arada kendilerini de uyarmış, iman etmezlerse uğrayacakları akıbeti, ***"bilmiyorduk, haberimiz olmadı"*** deme imkânlarının da olmayacağını bildirmiştir.

Allah Teâlâ insanlara gerektiği kadar peygamber göndermiştir; ayrıca her insan topluluğunda onlara yol gösteren rehber kulları vardır. *(Ra'd 13/7)* Ancak peygamberlerin tamamının adlarını Kur'an'da saymamış, Müslümanların bilmelerinde fayda gördüğü peygamberleri yeteri

kadar zikretmiş ve faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. Burada isimleri sayılan peygamberlerden başka (bu âyetin inmesinden önce) Hûd, Sâlih, Şuayb, Zekeriyyâ, Yahya, İlyas, Elyesa', Lût gibi peygamberlerden (a.s) söz etmiştir. Hadislerde peygamber oldukları zikredilen **Hâlid b.Sinan el-Absî** gibi isimler de vardır.

Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ ile konuşması, Şûra 42/51.âyette açıklanan **"konuşma yolları"**ndan birisiyle; yani ***"perde arkasından konuşma"*** yoluyla gerçekleşmiştir. Bu konuşmada melek aracılığı yoktur, doğrudan kalbe ve zihne iletilme de yoktur, konuşan gözükmeksizin **"bir söyleme ve anlama"** vardır. Söyleyen, konuşan Allah olduğuna göre elbette burada, insanlar arasındaki konuşmada olduğu gibi araçlar, sesler ve harfler mevcut değildir. Allah Teâlâ **kelâm** (konuşma) sıfatının tecellisi olarak Cebrail'e nasıl vahiy iletmişse, onun aracılığı olmadan peygambere de öyle iletmiştir.

İnkârcıların ve itaatsizlerin **bahanelerini ortadan kaldırıp**, ***'Bize bilgi gelmedi, uyarılmadık'*** diye kendilerini savunmalarına imkân vermemek için peygamberlerin gönderilmiş olması, peygamberler gelmediği dönemlerde yaşayan veya mekân ve durum itibariyle peygamberlerin tebliğlerini alamamış, bunlarla yeterince ilgi kuramamış olanların sorumluluklarını akla getirir. Bu konu âlimlerce tartışılmış;

a) "Allah'ı bilme ve O'na inanma dâhil hiçbir sorumlulukları olamaz; çünkü insan aklı bunlar için yeterli değildir",

b) "Allah'ın varlık ve birliğini bilmek ve O'na inanmak yükümlülükleri vardır",

c) "İmana ek olarak akıl iyilik ve kötülüğünü bilebileceği gibi birçok davranışla da yükümlüdür" şeklinde üç görüş ortaya çıkmıştır.

Bunların ilk ikisi **Ehl-i sünnet**'e ait olup ikincisi orta yoldur. Bu tartışma 'peygamberi görmemiş, davetini işitmemiş, onunla yeterince ilgi kuramamış' insanlarla ilgilidir. Rasûlüllah'ın davetini işitip onunla uzun zaman yaşadıktan, itiraz edip cevap aldıktan sonra hâlâ inkârda ısrar edenlerin, keza sonraki asırlarda dünyaya gelip hak dini sahih şekilde aslına uygun olarak işittiği ve bildiği halde imana gelmeyenlerin sorumlu olacakları hem akıl hem de bu âyet ve benzeri nakil yollarıyla anlaşılmaktadır.

166.âyet; Hz. Peygamber'e yönelik bir teselli içerir ve gerçeğin, -kaynağından gelen- güçlü bir ifadesidir. Evet, Ehl-i kitap ve diğerleri, parça parça gelen Kur'ân'ı, onun Allah'tan geldiğini ve vahiy ürünü olduğunu inkâr etseler de bu böyledir. Çünkü Allah, her şeyi kuşatan ilmiyle bunun böyle olduğuna şahitlik etmekte yani bu gerçeği bildirmektedir. Vahiyle ilgili melekler de olup biteni görerek olayın şahidi olmuşlardır. Bu tanıklık, öncelikle Hz. Peygamber'in manevî gücünü arttırmaktadır, ayrıca bunu duyanların Kur'an'a bir de bu gözle bakmalarını teşvik etmektedir. *(Kur'ân Yolu)*

İnkâr Edip Allah Yolundan Alıkoyanlar İçin Yaşasın Cehennem!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا (167) إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنْ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا (168) إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا (169)

***167**. İnkâr eden ve Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır. **168-169**. İnkâr edenleri ve zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem yolundan başka bir yola da yönlendirecek değildir. Bu da Allah için çok kolaydır.*

167-169.âyetlerde sözü edilen **küfür** ve **engelleme** eylemini yapan herkes koyu bir sapıklığa dalmış, Allah'ın hidayetinden sapmış, hayatta en güvenilir yoldan çıkmıştır; hayat tarzı, toplumsal yapı ve sistem olarak sapıtmıştır; hem dünyada hem ahirette sapıtmıştır. Öyle bir sapıklığa dalmışlardır ki, artık doğru yolu bulmaları beklenemez.

"Uzak/derin bir sapıklığa düşmüşlerdir."

Ayetlerin akışı **zulüm** sıfatını da eklemek için burada (168. âyette) **küfür** sıfatlarını tekrar zikrediyor!

"... Kâfirleri ve zalimleri..."

Aslında **küfür** zulmün ta kendisidir; hakka ve gerçeğe karşı **zulüm**dür, nefse ve insanlığa karşı zulümdür. Kur'an kimi zaman küfrü, zulüm olarak ifade eder. Şu ayetlerde olduğu gibi:

***"Kuşkusuz şirk büyük bir zulümdür."** (Lokman 31/13)*

***"Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridirler."** (Maide 5/45)*

Ancak ayetten önce bunların kâfir oldukları belirlenmişti. Bunlar sadece şirk zulmünü işlemediler, bunun yanında, insanları Allah'ın yolundan alıkoyma haksızlığını da işlediler. Küfürlerini sürdürdüler. Yahut zulümlerini işlemeye devam ettiler. Bu yüzden yüce Allah, adaletine uygun düşen son cezalarını belirliyor!

"Allah kâfirleri ve zalimleri ne bağışlayacak ve ne de doğru yola iletecektir; onların iletilecekleri tek yol cehennem yoludur, orada ebedi olarak kalacaklardır."

Derin bir sapıklığa dalıp üzerlerine tüm bağışlanma kapılarını kapadıktan sonra, böylelerini bağışlamaz yüce Allah; Cehennemin yolundan başka bir yola da iletmez, çünkü Cehennemin yolundan başka tüm yolları, tüm hidayet yollarını kendi yüzlerine bizzat kendileri

kapamışlardı ve bu yola dalıp gitmişlerdi. Sapıklıkları, küfürleri, haktan alıkoymaları ve zulümde derinleşmeleri nedeniyle, cehennemde sonsuza dek kalmayı hak etmişlerdi. Öyle ki, bu sapıklıklarından geriye dönme ihtimalleri kalmamıştı artık.

"Bunu yapmak Allah için pek kolaydır." Çünkü O, kullarına karşı sonsuz üstünlüğe sahiptir ve Allah'ın cezalandırmasını zorlaştıracak bir güç, bir plan, hiç bir kul da mevcut değildir… *(Fî Zılâli'l-Kur'ân)*

İmdi, bu gerçekler ışığında, tüm insanlar ve özellikle kitap ehli şu ilahi çağrıya kulak vermelidirler:

Hz. İsa (a.s) Allah'ın Kelimesi, Kulu ve Rasûlüdür

يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (170) يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا (171) لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا (172) فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (173) يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا (174) فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا (175)

***170**. Ey insanlar! Peygamber Rabbinizden size hakkı getirdi. O halde kendi iyiliğinize olarak iman edin. Eğer inkâr ederseniz bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah sınırsız ilim ve hikmet sahibidir. **171**. Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsâ Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "üçtür" demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. **172**. Ne Mesîh Allah'ın bir kulu olmaktan geri durur ne de yakın melekler. Büyüklenerek O'na kulluktan geri duranların hepsini Allah, huzuruna toplayacaktır. **173**. İman edip salih ameller işleyenlere Allah ecirlerini tam olarak verecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çevirenlere ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir; bunlar kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir. **174**. Ey insanlar! Şüphesiz size rabbinizden kesin*

*bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik. **175**. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları, kendinden bir rahmet ve lütuf içine daldıracak ve onları dosdoğru kendine ulaştıran bir yola iletecektir.*

Genelde inkârcılara, özelde ise Ehl-i kitaba seslenen önceki âyetler onların dayanaklarını çürüttü; böylece Arap müşrikleri, kitap ehlini ve tüm insanları hak dine çağıracak uygun bir zemin hazırlandı. Bu sebeple **170. âyet**te tüm insanlar, **171.âyet**te ise kitap ehli hak dine, tevhid inancına davet ediyor.

Rasûlüllah'ın Allah'tan getirdiği gerçek Kur'an'dır ve İslâm'dır. Allah bütün insanları bu dine inanmaya çağırır. Kur'an'ın geldiği yerde ve zamanda ***"Ey insanlar!"*** denildiği zaman bundan yakın çevredeki inkârcılar, müşrikler anlaşılsa bile "bütün insanlara yönelik" bir çağrıyı Arabistan'a ve müşriklere özgü kılmak ilâhî maksada uygun değildir. Çünkü Kur'an âyetleri insanların, bunlardan ibaret olmadığını, çeşitli ırk, renk, dil ve kültürden olan başka insanların da bulunduklarını açıklar. Hz. Peygamber de İslâm davetini Arabistan yarımadası ve Arap kavmi ile sınırlı tutmamış, Habeşistan'dan İran'a ve Bizans'a kadar dünyanın dört yanına ulaştırmaya çalışmıştır.

Allah'ın kullarını imana ve iyi davranışlarda bulunmaya (sâlih amellere) çağırması, -hâşâkendisi buna muhtaç olduğu için değildir. Çünkü insanlar da dahil olmak üzere bütün yaratılmışlar O'na aittir, O'nun mülküne dahildir. İman ve sâlih ameller insanlara lâzımdır, buna muhtaç olan insanlardır, dünya ve âhiret mutlulukları imana ve salih amele bağlıdır. Bu sebeple insanlar için hayırlı olan davranış, dini inkâr ve ilâhî emirlere isyan etmek veya bunlara karşı ilgisizlik değil, iman ve salih amellerdir.

171. ***"Ey kitap ehli! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin"*** cümlesi hem Yahudilere hem de Hıristiyanlara seslenir. Çünkü her iki grubun da inançları içinde, Allah'ın Kur'an'da açıkladığı makbul ve doğru inanca aykırı taraf ve unsurlar vardır.

Genelde peygamberler ümmetlerine, kendilerinden sonra gelecek peygamberden de söz ettikleri için Yahudiler **"Mesîh"** adıyla bir peygamberin gelmesini bekliyorlardı. Hz. **İsâ** (a.s) gelip kendisinin beklenen peygamber olduğunu açıklayınca Yahudiler onu inkâr ettiler, bekledikleri Mesih'in başka niteliklere sahip ve kendilerine mahsus bir peygamber olacağını, olması gerektiğini ileri sürdüler. Hz. İsâ'nın ana rahmine düşmesi, doğumu, doğduktan sonra Allah'ın lütfettiği mucizeler, hayatı, kendisini ortadan kaldırmak üzere tertiplenen tuzaktan kurtuluşu **olağanüstü** idi; buna başka etkenler de eklenince Hıristiyanların çoğu doğru ve gerçekte olana uygun bir İsâ Mesîh inancına ulaşamadılar. Kendisinden önce gelen kitapları doğrulamak ve bozulan kısımlarını düzeltmek üzere gelen Kur'an bu inanç bozukluklarını

yeri geldikçe uygun üslûpla düzeltti. Burada yapılan düzeltme **Hz. İsâ'nın ne olup ne olmadığı** ile ilgilidir. Evet, beklenen Mesîh **"Meryem oğlu İsâ"**dan başkası değildir; o Allah'ın kulu, peygamberi, kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Tanrı değildir, Tanrı'nın oğlu değildir, yalancı peygamber de değildir.

Hz. İsâ'nın bu üç temel niteliğini Hıristiyanlar da kabul ederler. Ancak kelimelere verdikleri ve yükledikleri anlamlar doğrudan sapmış, ilâhî muradın ve rızanın dışına çıkmıştır. Çünkü onlara göre İsâ'nın **elçiliği**nin manası **"Allah'ın oğlu olması"**dır, **kelime**nin manası, **"İlâhî hakikatin, Meryem'in rahminde İsâ ile birleşmesidir"**; böylece İsâ Allah'ın **oğlu**, Meryem de O'nun bir manada **eşi** olmaktadır. **Ruh**tan maksat da **Allah'ın ruhudur, nefsidir**; İsâ'nın hakikati, ana rahminde o ruh (*Rûhu'l-kudüs*) sayesinde oluşmuştur. Yuhanna İncilinde bu inanç ifade edilir:

"Kelâm (söz, kelime, logos) başlangıçta var idi ve kelâm Allah nezdinde idi ve kelâm Allah idi... Dünyada idi ve dünya onunla oldu ve dünya onu bilmedi. Kendininkilere geldi ve kendininkiler onu kabul etmediler. Fakat onu kabul edenlerin hepsine, onun ismine iman edenlere onun oğulları olmak yetkisini verdi... Ve kelâm beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu. Biz de onun izzetini, babanın biricik oğlunun izzeti olarak gördük." *(Yuhanna, 1/1-14)*

Kur'an'ın açıklamalarına göre de Hz. İsâ **Allah'ın kelimesi**dir, ancak kelâm ve ilâhî kelime (söz, logos), irade ve kudret gibi Allah'ın sıfatıdır. Olağanüstü bir oluşa şahit olduğumuzda *"Allah'ın kudreti"* deriz, burada kudret mecazen *"Allah'ın kudretinin eseri"* manasına gelir. Aslında yalnızca İsâ değil, bütün varlık ve oluşlar Allah'ın kelimesidir, O'nun ***"kün (ol)!"*** emriyle olmuşlardır. *(Yasin 36/82)* Ancak diğer insanların oluşmasında, Allah'ın iradesi ve âdeti gereği başka sebepler, araçlar, yasalar devreye girdiği halde Hz. İsâ'nın oluşmasında yine O'nun iradesiyle bu gibi araçlar devreye girmemiş, Allah "böyle olsun" dediği için onun annesi kocasız hamile kalıp İsâ'yı doğurmuştur. *(Âl-i İmrân 3/47; Meryem 19/21)*

İsâ Mesîh Allah'tan bir **ruh**tur; bütün insanların özünde aynı ruh vardır; çünkü Allah ilk insanın maddesini yaratıp ona insan şeklini de verdikten sonra aynı ruhtan ona da üflemiş, o biyolojik yapı içine *"bir ilâhî emir olan, mahiyeti bilinmeyen ruh"*tan bir parça yerleştirmiş, insanı onunla tamamlamıştır. *(Hicr 15/29)* İnsanlar bu ruhu ölünceye kadar vücutlarında taşırlar, onun özelliklerini yaşarlar, öldükten sonra ise ruh insan vücuduyla alâkasını keser ve kendine mahsus manevî âleme (daha sonra terimleşen ifadeyle *"halk âleminden emir âlemine"*) intikal eder. Hz. İsâ için ***"O'ndan bir ruhtur"*** ifadesinin kullanılması ya onun bu ruhtan nasibinin daha fazla olmasındandır veya bu ruhun ona intikalinin, diğer (analı-babalı) insanlardan farklı şekilde ve farklı yoldan olması sebebiyledir.

"Üç demeyin" cümlesi, çok veciz bir şekilde, tarihten gelip günümüzde de yaşayan Hıristiyan mezheplerinin hâkim ortak inancını ortaya koymakta, sonraki ve diğer ayetler ise bu inancı akıl ve nakil delilleriyle reddedip dayanaklarını çürütmektedir. Hıristiyanlığın meşhur ve muteber bütün mezheplerinde bu **üçleme** (**teslis**) inancı vardır. Hıristiyan kutsal kitabında geçmeyen **teslis**; bir olan Tanrı'nın kendisini insanlara **"baba", "oğul" ve "kutsal ruh"** olarak üç ayrı şahıs halinde bildirmesini ifade eder. Teslisi oluşturan üç unsurdan her birini **"uknum"** (*hipostase*) denilir:

Birinci uknum: ***"Baba"*** diye bilinen Tanrı'dır. Tanrı, teslisin ilk ve asıl unsurudur; her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. Ezeli ve ebedidir; her şeyi bilir, kadir-i mutlaktır.

İkinci uknum: Tanrı'nın bedenleşen kelâmı olan oğul İsa Mesih'tir. Hıristiyanlara göre Hz. İsa hem Tanrı'dır hem de Tanrı'nın oğludur. Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi ve çarmıha gerilip öldürüldükten sonra yeniden dirilmesi onun ilahlığının delilidir. İsa, Baba Tanrı ile aynı cevherdendir.

Üçüncü uknum: Tanrı'nın mukaddes ruhu olan ***Rûhu'l-kudüs***'tür. "Kutsal ruh" Hıristiyan inancına göre baba ve oğul ile aynı cevherden olup aynı seviyede ilahtır.

Hıristiyanlığa göre, **Baba Allah** yaratıcı; **İsa Mesih** kurtarıcı ve yargılayıcı, **Ruhu'l-kudüs** de takdis edicidir. Hz. İsa, ***"Rab Allah'ına tapınacak ve yalnız ona kulluk edeceksin"*** dediği halde zamanla kendisi tanrılaştırıldı, Hıristiyanlığa teslis inancı girdi ve ilk ekümenik konsillerde bu inanç esas alındı. Buna göre, **"baba, oğul ve ruhu'l-kudüs"** denilen üç unsurdan oluşuyordu; bu ***üç*** bir, ***bir*** de üç idi.

Hıristiyanların **tevhid**den ayrılarak **teslîs** inancına düşmelerinin önemli bir sebebi, eldeki İncillerde aksine ifadeler de bulunsa da *(Matta, 1; Yuhanna, 20)* teslis inancına götüren parçaların mevcut olmasıdır. Eldeki Yeni Ahid'in sonunda yer alan Pavlus'un mektuplarında, özellikle Galatyalılar'a Mektubu'nda hem teslisin açık izleri hem de ***"Oğulun, insanların günahlarına kefaret olmak üzere kurban olduğu"*** ifadesi yer alır. (1/2-5) **Pavlus**, Hıristiyanlara işkence eden militan bir yahudi iken milâdî 38. yılda, güya mâna âleminde Hz. İsa'yı görmüş, Hıristiyanlığı kabul etmiş, bundan sonra bir "aziz" gibi davranarak kilisenin kurallarını koymuş, diğer İncil yazarlarını etkilemiş ve îsâ'nın tanrı olduğu inancını yaymıştır.

Teslis inancı çıkmadan önce Hıristiyan din adamları arasında farklı inanç taşıyanlar, Allah'ı bir, Hz. İsâ'yı peygamber olarak tanıyanlar vardı. Bunlardan biri de İskenderiyeli **Arius** idi. Hıristiyanlığı benimseyen ilk Roma İmparatoru Kostantin önce Arius'un inancına meyletti. Bunun tepki görmesi üzerine 325 yılında İznik'te ilk ruhanî meclisi (konsil) topladı. 2048 din adamının katıldığı bu konsilde büyük ihtilâflar çıktı. İmparator birlik ve istikrarı sağlamak üzere Arius gibi düşünenleri tasfiye etti ve geriye kalan din adamları, Pavlus'un

yolundan yürüyerek teslise dayalı resmî Hıristiyan inancını oluşturdular. İmparatorun tercih ve kararına dayandığı için Arapça'da "Melkâniyye" diye ifade edilen bu mezhep, Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ayrılmasından sonra ikiye ayrıldı:

Papalığı da elinde tutan batı Hıristiyan inancı **Katolik**, doğu ise **Ortodoks** adını aldı.

Bunlardan başka Ya'kubiyye, Nestûriyye de vardır. Daha sonra XVI. asırda Luther tarafından yapılan reform hareketiyle başlayan Protestanlık mezhepleri doğdu; ancak bunların yaşayan ve yayılanlarından hiçbiri Allah'ın birliği (tevhid) inancına dönemedi, hepsinde teslis bir inanç esası olarak kabul edildi. İslâm'ın geldiği çağda hem bir kısım Araplar hem de Arap olmayan kavimler bu mezhepleri, dolayısıyla -detayda farklar bulunsa da esası teslise dayanan- Hıristiyan inancını benimsemiş bulunuyorlardı. ***"Üç demeyin"*** ifadesi bu veciz şekliyle bütün bu mezheplerin tevhidden sapmış bulunan inançlarını ifade etmekte ve hedef alır.

Kur'ân-ı Kerim, Hz. İsâ'nın Tanrı'nın oğlu olduğu inancını **genel** ve **özel** iki delille reddeder:

Genel olan, Allah'ın baba olmasının ve oğul edinmesinin imkânsızlığı, böyle bir tasavvurun ***"bir, tek, eşi ve benzeri bulunmayan, her şeyi kuşatan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu Allah"*** kavramına aykırı olduğu, bununla çeliştiği, ikisinin bir arada düşünülemeyeceği delilidir. *(Nisa 171. ve Bakara 117. âyet bu delili içerir)*

Özel olan delil ise, Hz. İsâ'nın hayatından, yapıp ettiklerinden yola çıkan delildir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de *(Mâide 5/17, 75)* gerekse elde mevcut İncillerde Hz. İsâ'nın, babasız da olsa bir anadan doğduğu, diğer insanlar gibi yiyerek, içerek, hastalanıp iyi olarak, acı çekerek, Allah'a ibadet ve dua ederek... yaşadığı, sonunda Yahudilerin hışmından Allah'a sığındığı (Hıristiyanların inancına göre onlar tarafından öldürüldüğü) te'vil götürmeksizin açıkça ifade edilmiştir. Bütün bu özellikler ve nitelikler Allah veya O'nun oğlu olma kavramına ters düşmekte, bununla çelişmektedir.

172. âyet de diğerleri gibi bu ikinci delili "Allah'a ibadet yönünden" dile getirmektedir.

> **Kur'an âyetleriyle Hz. Meryem ve oğlu İsâ'nın hayat hikâyeleri ve özellikleri şöyle özetlenebilir**:
> Hz. İsâ'nın annesi Meryem, İmrân'ın kızıdır, annesi ona hamile kaldığında erkek olduğunu zannederek mâbet hizmetine adamıştı. İmrân, kızı doğmadan vefat etti, doğan çocuk kız olunca anne buna üzüldü, yakındı, sonra adını Meryem koydu ve teslim etmek üzere mabede getirdi. Mâbetteki din adamları Meryem'i himayelerine alma konusunda ihtilâfa düştüler, kuraya başvuruldu ve Meryem Zekeriyyâ'nın himayesine girdi. Meryem yükümlülük çağına gelince hâmisi ona -perdelerle ayrılmış- bir oda tahsis etti, orada rabbine ibadet ediyordu. Zekerriyâ onun yanına her gelişinde yiyecek içecekler görüyor, kendinden başka

buraya gelip giden olmadığı için bunların nereden geldiğini sorduğunda Meryem *"Bunlar Allah'tan, Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır"* diyordu. Meryem dürüst, iffetli, temiz, Allah tarafından seçilmiş, melekler aracılığı ile kendisine doğru bilgiler gelen, Allah'ın ona tahsis ettiği lütuflardan söz edilen bir bakire idi. Perdeli yerde örtü içinde iken Allah ona, tam olarak insan kılığına girmiş olan ruhu (Cebrail) gönderdi, ruh Meryem'e hitaben *"Allah'ın elçisi olduğunu, kendisine babasız bir çocuk bahşetmek üzere geldiğini ifade etti, oğluna Allah'ın lütfedeceği mucizeleri, onu Rûhulkudüs'le destekleyeceğini, kitabı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğreteceğini, İsrâiloğullarına peygamber olarak göndereceğini..."* müjdeledi, sonra ona ruhu üfledi, Meryem bu üfleme sonucunda İsâ'ya hamile kaldı. *(Âl-i İmrân 3/35-44; Meryem 19/16; Enbiyâ 21/91; Tahrîm 66 /12)* Her şeye rağmen büyük bir heyecan, şaşkınlık ve mahcubiyet içinde olan Meryem karnındaki çocukla uzak bir yere çekilip gitti, doğum sancısı onu bir hurma ağacına yönlendirdi; *"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!"* dedi. Alt tarafından birisi ona şöyle seslendi: *"Tasalanma, rabbin senin alt yanında bir su arkı (veya başka bir yoruma göre şerefli bir insan) vücuda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye iç, mutlu ol! İnsanlardan birini görürsen: 'Ben, Allah'a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım' de."* Nihayet çocuğu taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: *"Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam değildi; annen de iffetsiz değildi." Bunun üzerine Meryem çocuğa işaret etti. "Biz, dediler, beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?"* Cevabı çocuk verdi: *"Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır."* *(Meryem 19/22-33)* Annesine meleğin müjdesinde bildirdiği gibi İsâ, İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderildi, onları tevhid dinine davet etti, kendisini desteklemek üzere mucizeler verildi, daha önceki peygamberleri onayladığı gibi kendisinden sonra gelecek peygamberi de ismini vererek, Ahmed diyerek müjdeledi. İsrâiloğullarının ve özellikle kâhinlerin, din adamlarının, ileri gelenlerin kibir ve inatları karşısında ümidi kırıldı, kendisine sadık kalan on iki kişi ile ibadet ve davet hayatını devam ettirmeye çalıştı, inkarcılar kendisini öldürmeye karar verip kaldığı yeri basınca Allah onu kaldırdı, ellerinden kurtardı, başka birini ona benzetti, onu çarmıha gerdiler ve olup bitenler sebebiyle de şüphe içinde kaldılar. *(Âl-i İmrân 3/45-58; Zuhruf 43/63-65; Saf 61/6,14; Mâide 5/110-111; Nisa 4/157-158)*

Kur'an'a göre **Hz. İsâ'nın 20 civarında üstün özellikleri, müstesna nitelikleri** vardır:
O, Allah'ın kulu ve rasûlüdür *(Nisa 4/172; Mâide 5/75)*, kitap sahibi beş büyük peygamberden (ülü'l-azim) biridir *(Ahzâb 33/7; Şûra 42/13; Mâide 5/46)*, Allah ona İsâ Mesîh adını vermiştir *(Âl-i İmrân 3/45)*, Allah'ın kelimesidir ve ruhudur *(Nisa 4/171)*, rehber ve öncü mânasında imamdır *(Ahzâb 33/7)*, kulların amellerine şahitlik edeceklerden biridir *(Nisa 4/159; Mâide 5/117)*, son peygamberin geleceğini müjdelemiştir *(Saf 61/6)*, dünyada ve âhirette şerefli,

itibarlı ve Allah'ın yakınlığına mazhar olanlardandır *(Âl-i İmrân 3/45)*, ***mustafâ***dır yani seçilmişlerdendir *(Âl-i İmrân 3/33)*, ***müctebâ***dır yani tercih edilmişlerdendir ve iyi (sâlih) kullardandır *(En'âm 6/85-87)*, nerede olsa mübarektir, arınmıştır, insanlar için bir mucizedir (âyettir), Allah'tan bir rahmettir, annesine bağlı ve saygılıdır ve Allah'ın selâmına mazhardır *(Meryem 19/19, 33)*, Allah'ın kendilerine kitabı ve hikmeti öğrettiği kutlu kişilerden biridir. *(Âl-i İmrân 3/48)*

172-173.âyetler: Müşrikler, ***"melekler Allah'ın kızlarıdır"*** diyorlar. *(Nahl 16/57)* Hıristiyanlar da İsâ Mesîh'in Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu iki iddianın reddinde kullanılan delil, meleklerin ve İsâ'nın davranışlarından hareket eden vakıa delilidir; çünkü gerçekte olan, fiilen gerçekleşen şey, gerek meleklerin ve gerekse Hz. İsâ'nın Allah'a kulluk ve ibadet ettikleridir. Melekler bunun için var edilmişlerdir, Hz. İsâ'nın Allah'a kulluk ve ibadetle ömrünü geçirdiği İse yalnızca Kur'an'ın nakli ile değil, İncil'deki açıklamalarıyla da sabittir. *(meselâ bk. Matta, 4/8-10)* Allah ibadet eden değil, kendisine ibadet edilendir; melekler ve Hz. İsâ da Allah'a ibadet ettiklerine göre bunların ne tanrı ne de O'nun oğlu veya kızı olmaları mümkündür.

Allah'a ibadetten geri duranlar ikiye ayrılır; **bir kısmı** bilgisizlik, tembellik, imkânsızlık gibi sebeplerle ibadet edemeyenler, **diğerleri** ise bildikleri ve imkân buldukları halde büyüklenip Allah'a kulluğu içlerine sindiremedikleri için ibadetten geri duranlar. **Birinci grup**, ya iyilikleri kötülüklerine, sevapları ibadet eksiklerine ve günahlarına galip geldiğinden veya Allah'ın lütfundan affedilebilirler. **İkinci gruba** girenler ise -kendileri bunu istemedikleri halde- zorla Allah'ın huzuruna getirilecekler ve acizliklerini anlayacaklar, büyüklenmelerinin anlamsızlığı ortaya çıkacaktır.

Ceza ve mükâfat konusundaki ilâhî kural ise şudur:

Birinci kısım olarak tanımlanan kusurlular affedilmedikleri takdirde yalnızca günahları kadar ve ağır olmayan bir ceza göreceklerdir; bunlar için, Allah izin verdiği takdirde, şefaat kapısı da açık olacaktır. **İkinci gruba** girenlerin cezası -günahları ölçüsünde- ağır ve şiddetli olacak, ayrıca Allah'tan başka ne bir dost ne de yardımcı bulabileceklerdir. Sığınabilecekleri bir Allah kalacak, fakat dünya hayatında O'na karşı büyüklendikleri ve kul olmayı reddettikleri için yardım beklemeye de yüzleri olmayacaktır. Dünyada Allah'a kulluktan geri durmayan, ömrünü bir Allah'a kulluk, ibadet ve güzel işler, iyi davranışlarla geçiren müminlere gelince Allah, onlara ibadetlerinin ve güzel davranışlarının karşılığını verdikten sonra lütfundan bir de fazlasını ihsan edecek, onları hak ettiklerinin üstünde ödüllendirecektir. Cezada **denge** adalet gereği olup bunun bozulması haksızlıktır. Hak edilenin üstünde ödüllendirme ise adalete aykırı olmayıp ödüllendirenin lütuf, cömertlik ve kereminin eseridir.

174-175.âyetler: ***"Burhan"*** yani **kesin delil**den maksat 'akıldır ve aklın yürüyerek imanın ve hidayetin sınırına kadar gelmesini sağlayan işaret taşlarıdır'; yani 'insanın kendi iç ve dış, maddî ve manevî varlığı ile onu çepeçevre saran kâinatta sergilenmiş olan alâmetler, deliller, yol bulduran izlerdir'. ***"Apaçık nur"*** ise "indirdik" yükleminin de delaletiyle **Kur'ân**'dır. Burada tekrar bütün insanlara hitapla, akıllarını doğru kullanarak, kendilerini ve kâinatı doğru gözlemleyip, okuyup yorumlayarak Allah'a inanmaları, bu imandan sonra Hz. Peygamber, onun gösterdiği mucizeler ve özellikle getirip tebliğ ettiği kitap üzerinde doğru düşünerek Rasûlüllah'a ve Kur'an'a iman etmeleri; putlara, kendileri gibi beşer oldukları halde tanrılaştırdıkları insanlara, hayvanlara, hatta imanı dışlayan akla (sakat düşünceye) sarılmak yerine Allah'a sarılmaları, O'nun gönderdiği dine sımsıkı tutunmaları isteniyor. Bu imana kavuşan ve rehbere sarılanlar için üç güzel sonuç müjdeleniyor:

1. Allah'ın **rahmet** deryasına dalmak, **2**. O'nun **lütfuna** mazhar olmak, **3**. **Hidayet**; yani insanı dosdoğru Allah'a, O'na kul olmaya, rızasına ermeye götüren ilâhî rehberlik.

Dünya hayatında kul, bu üç değerli ödülden daha büyüğünü bulamaz ve elde edemez; bütün nimetler, mükâfatlar ve ecirler bu üç ödülün içindedir. İnsanlar Allah'ın **rahmetiyle esirgenir**, **lütfuyla gönenir**, **hidayetiyle doğruyu, güzeli ve iyiyi bulurlar, bilirler ve yaşarlar**.

Babası ve Çocuğu Olmayan Kimsenin (Kelâle) Mirası

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (176)

176*. Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yansı bunundur. Eğer (ölen) kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır. Yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilir.*

Nisâ (Kadınlar) adı verilen bu sûrenin son âyetinin de ağırlıklı olarak kadınların (kız kardeşlerin) miras haklarıyla ilgili olması anlamlıdır. Öz kızların bile mirastan mahrum edildiği bir sosyal çevrede; sûrenin başında, anadan erkek kardeşler yanında kız kardeşler, burada ise babadan erkek kardeşler yanında kız kardeşler de mirastan pay sahibi kılınarak İslâm'ın kadınlara getirdiği haklara bir daha dikkat çekilmiştir.

Âyet muhtemelen Efendimizin Veda haccına hazırlandığı günlerde veya ondan birkaç ay önce, **ağır hasta olan Câbir b. Abdullah'ın sorusu** üzerine inmiştir. Çünkü **Câbir'in babası ve çocukları yoktu, buna karşılık dokuz tane kız kardeşi vardı.** *(Müsned, I, 2638; Buhârî, Vudû 44; Merdâ 21; Müslim Ferâiz 8; Taberî,VI,41)*

"Babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası" diye çevirilen kısmın Arapça'daki karşılığı **kelâle**'dir. Hem babanın hem çocuğun bulunmaması halindeki miras durumuna kelâle denilmesinde ittifak, çocuk bulunmamakla beraber babanın bulunması haline bu ismin verilmesinde ihtilâf vardır.

Kelâle ile ilgili miras hükümleri Kur'an'da; şu âyetlerde açıklanmıştır:

a) Ana bir kardeşlerle ilgili olanı bu sûrenin başında (12.âyet),

b) Ana-baba bir veya baba bir kardeşler arasındaki miras hükümleri bu âyette,

c) Diğer durumlar ise bir çerçeve hüküm olarak ***"Aralarında rahim bağı bulunanlar Allah'ın hükmüne göre birbirlerine daha yakındır"*** âyetinde. *(Enfâl 8/75)*

"Çocuğu olmayan" ifadesindeki "çocuk" (**veled**) kelimesi, Arapça'da hem erkek hem de kız çocukları için kullanılır. Kelimeye bu mânayı veren bazı müctehidler, kız çocuğunun bulunması halinde de kelâle durumunun oluşmayacağı ve kız kardeşlerin vâris olamayacağı yorumunu yapmışlardır. Ancak müctehidlerin çoğunluğu (cumhur), kelimenin tek başına erkek için de kullanıldığından hareket ederek ve sahih bir hadise *(Buhârî, Ferâiz 5-15)* dayanarak "Kız çocuğu bulunsa dahi ana-baba bir veya baba bir kız kardeşler vâris (**asabe**) olurlar" demişlerdir.

Sûrenin 12. âyetinde kardeşler ana bir oldukları için erkek kardeşle kız kardeşler mirastan eşit pay almışlardı: Birer tane iseler her biri altıda birer alırlar, birden fazla iseler üçte bir aralarında eşit paylaştırılır. Burada ise kardeşler baba bir (yani öz) kardeşlerdir. Baba tarafından akraba erkeklerin kadınlara karşı nafaka vb. malî yükümlülükleri bulunduğu, kadınların ise böyle bir yükümlülükleri mevcut olmadığı için erkek kardeşlere, hizalarındaki (aynı derecedeki) kız kardeşlere nispetle iki misli pay verilmiş, böylece nimet-külfet dengesi kurulmuştur. Mirasta, gerekli bulunan durumlarda, aynı derecedeki mirasçı kadınlara, erkek yandaşlarına nispetle yan hisse verilmesinin sebebi, kadınların ikinci sınıf insan olarak kabul edilmelerinden veya haklarının eksiltilmesinden değil, bu nimet-külfet dengesi zaruretinden kaynaklanır.

Allah'ın her şeyi bildiğine vurgu yapılarak ***"yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor"*** buyurulması, Kur'an'ın yalnızca iman, ibadet ve ahlâkla ilgili açıklamalar yapmak, bilgi ve hükümler getirmek için vahyedilmediğini, hukuk vb. alanlarda da müminlere

hükümler ve kurallar getirdiğini, insanların bu alanda da ilâhî irşada ihtiyaçlarının bulunduğunu gösterir.

Maide Suresine Geçiş

"Senden fetva istiyorlar" ifadesindeki fetva istekleriyle bu beyan kısmı, gelecek olan **Maide** sûresinin beyanlarına da bir hazırlıktır. Allah her şeyi bilendir. Sizin hayat ve ölümünüzle ilgili durumlarınızı da pek iyi bildiğinden iyilik ve faydalarınızı içeren **hükümlerini** size açıklamıştır. Şu halde siz de bunları biliniz, ilim ve nur ile doğru yolda yürüyünüz ki, **ilâhî sofra**ya konasınız. *(Hak Dini Kur'ân Dili)*

Kaynaklar

Abdulbaki Gölpınarlı, *Tanrı Buyruğu*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul-1980.

Abdulfettah el-Kâdî, *Sahabe ve Müfessirlere Göre Esbâb-ı Nüzûl*, Çev: Salih Akdemir, Fecr Yayınları, Ankara-1986

Abdullah Yıldız, *Kur'ân'ı Nasıl Okudular*, Pınar Yayınları, İstanbul-2010.

----------, *Kur'ân'ı Nasıl Anladılar*, Pınar Yayınları, İstanbul-2011.

----------, *Kur'ân'ı Nasıl Yaşadılar*, Pınar Yayınları, İstanbul-2012.

----------, *Namaz: Bir Tevhid Eylemi*, Pınar Yayınları, İstanbul-1991.

----------, *Oruç: Ötelere Seyahat*, Pınar Yayınları, İstanbul-2011.

Bedreddin Çetiner, Prof. Dr., *Fatiha'dan Nâs'a Esbab-ı Nüzul*, Çağrı Yayınları, İstanbul-2006.

Dini Kavramlar Sözlüğü, Heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul-2009.

Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul-1996.

----------, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, Pınar Yayınları, İstanbul-1985.

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, çev: Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi, İstanbul-1996.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel) Eser Kitabevi, İstanbul-1972.

Fahruddin Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir: Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, Ankara-1988.

Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul-1972.

Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü'l-Furkan: Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Server İletişim, İstanbul-2007.

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe: Sahabe-i Kirtam Ansiklopedisi*, Çev: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul-2009.

İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd: Rasûlüllah'ın Yaşadığı Hayat*, Çev: İbrahim Türklü, Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, İstanbul-1989.

İbn Kesir Tefsiri, *(Hadislerle Kur'ân-ı Kerim)*, Terc: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay.

İmam Kurtubî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Çev: Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul-1997.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı.

Kâdı Beydâvî, *Muhtasar Beydâvî Tefsiri*, çev: Prof. Dr. Şadi Eren, Selsebil Yayınları, İstanbul-2010.

Kur'ân-ı Kerim Meali, Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara-2008.

Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe açıklamalı Meali, Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Doç. Dr. Ali Turgut, Doç. Dr. Mustafa Çağırıcı, Doç. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Doç. Dr. Sadreddin Gümüş, Medine-1992.

Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsiri, Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sadreddin Gümüş, Prof. Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul-2006.

M. Zeki Duman, Prof. Dr., *Beyânu'l-Hak: Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, Kayseri Gündem, İstanbul-2014.

Mahmut Toptaş, *Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul.

Mehmet Said Şimşek, Prof. Dr., *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul-

Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm-Tefsîru'l-Menâr*, Ekin Yayınları, İstanbul-2011.

Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul-1996.

Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'ân: Çeviri ve Açıklama*, Çev: Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık, Beyan Yayınları, İstanbul-2000.

Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Hayatu's-Sahabe*, Akçağ Yay., İstanbul.

Mustafa İslâmoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân: Gerekçeli Meâl-Tefsir*, Düşün Yayınları, İstanbul-2008.

Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali ve Tefsiri*, Bilmen Yay., İstanbul.

Râğıb el-İsfahani, el-Müfredât: Kur'ân Kavramları Sözlüğü, Çeviren ve Notlandıran: Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul-2007.

Seyyid Kutub, *Fî-Zılâli'l-Kur'ân*, Tercüme: İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, Hikmet Yay., İstanbul.

Aile Sohbetleri

Aile kurumu ciddi bir felaketle karşı karşıya. Batılı aile neredeyse göçmüş durumda. Türkiye'de sağlam ve köklü bir geleneğe yaslanan aile kurumu da son yıllarda planlı ve sinsi bir şekilde tahrip ediliyor. Aile kurumumuzu ayakta tutan manevi değerler hızla erozyona uğrarken, batılı yaşam biçiminin beraberinde getirdiği olumsuzluklar aile hayatımızı sarstıkça sarsıyor.

Böyle bir vasatta, aile kurumunu her türlü yıkıcı etkiden, özellikle modern hayatın beraberinde getirdiği seküler tahribattan korumaya, onun kadim İslamî temellerini tahkim edip yaşatmaya yönelik çabalar, insanımızın ve insanlığın geleceği açısından önemli ve öncelikli bir görev haline gelmiştir.

Vahyi İlahî'nin, *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun!"* (Tahrim 66/6) şeklindeki zamanlar ve mekânlar üstü uyarısı, özellikle günümüzde her bireyi, aileyi ve toplumu kasıp kavuran küresel yangından ve bunun kaçınılmaz neticesi olan "ebedi ateş"ten korunmayı bir hayat-memat meselesi olarak öncelememizi emreden bir "acil uyarı" niteliği taşıyor.

Bu konuda yapılması gereken de Rasulüllah (as) tarafından şöyle aktarılıyor:

"Herhangi bir topluluk, Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın kitabını tilavet eder (okur-anlar-yaşarlar) ve onu tedarüs (birlikte müzakere) ederlerse, muhakkak onların üzerine sekînet iner, kendilerini rahmet kaplar, çevrelerini melekler kuşatır ve Allah, onları kendi katındakilere anar."

Bu büyük müjdeye nail olmak ve bugün ailelerde ve hayatın her alanında kaybettiğimiz huzur ve sükûna yeniden kavuşmak için yapılması gereken şey çok nettir:

Evlerimizi vahiy merkezli bir mektebe dönüştürmek!

Bugünün dünyasında *sekînet*'in bütün kuşatıcılığı ile elde edilmesi ve aile ocağımızın maddi, manevi, psikolojik ve sosyal tüm boyutlarıyla sağlam bir sığınağa, emin bir limana ve sarsılmaz bir kaleye dönüşmesi; meskenlerimizin vahiy merkezli birer eğitim yuvası haline gelmesine bağlıdır.

Bu seri, [*Aile Sohbetleri*] işte bu kutlu amaca hizmet sadedinde hazırlandı.

PINAR YAYINLARI
Çatalçeşme Sok. Ovelive Han. No: 27/15 Cağaloğlu - İstanbul
Tel. (212) 520 98 90 Faks: (212) 527 06 77
www.kitappinari.com